BZ
GFSCH
35C
WHG 077

VERBETERINGEN

Blz. 65* regel 27 staat : 1126, lees : 1136.

Blz. 74* regel 4—6 lees :

Annales
Blandinienses
1121—1128
(hand I—III).

Blz. 74 noot [a] staat : Geddingmore, lees : Geddigmore.

Blz. 232 regel 12 randnoot moet zijn :

no. 7 en
no. 12.

Blz. 237 regel 2, de randnoot vervalt.

Blz. 304 voorlaatste regel lees :

forefacta 84, 13. 20. 248, 14.

T 1316
III : 61

WERKEN

UITGEGEVEN DOOR HET

HISTORISCH GENOOTSCHAP

(GEVESTIGD TE UTRECHT)

DERDE SERIE

No. 61

FONTES EGMUNDENSES

KEMINK EN ZOON N.V.
OVER DEN DOM TE UTRECHT
1933

18 OCT. 1934

BZ GESCH 35e WH677
NL 51 A 1000 77
NL 13 U 1003. 61

FONTES EGMUNDENSES

UITGEGEVEN DOOR

O. OPPERMANN

KEMINK EN ZOON N.V., OVER DEN DOM TE UTRECHT, 1933

Bij dit boek behooren 2 platen met fascimiles naar het handschrift der annales Egmundenses bl. 150 (154) en 151 (155).

Van de annales Egmundenses afzonderlijk verschijnt tevens een handuitgave.

KONINKLIJKE BIBLIOTHEEK

VOORBERICHT

Het werk, dat ik hier in het licht geef, is ondernomen naar aanleiding van een brief van den voorzitter van het Historisch Genootschap van 28 Mei 1925, waarin ik aangezocht werd de bewerking van een nieuwe uitgave der Egmondsche annalen op mij te nemen. In mijn antwoord hierop van 10 Juni 1925 heb ik het voorstel gedaan, met de uitgave der annalen die van andere daarmede in verband staande Egmondsche geschiedbronnen te verbinden. Als zoodanig noemde ik:

1. de vita et miracula s. Adalberti
2. de vita et translatio s. Ieronis
3. de evangelie-aanteekeningen
4. het liber s. Adalberti met de koningsoorkonden van 889, 922, 969 en 985 en het gravenregister
5. de bibliotheekscatalogus
6. de reliquieënlijst
7. de oorkonden van 1083, 1108, 1116, 1140, 1143, 1162 en 1174
8. eventueel de annalen uit de 14e eeuw (door Hulshof uitgegeven in BMHG. XXXV) of een gedeelte daarvan.

Met dit voorstel heeft het bestuur van het Genootschap zich in beginsel vereenigd; het is mij een aangename plicht voor deze beslissing hier mijn oprechten dank te betuigen.

Namens genoemd bestuur was prof. R. FRUIN te Den Haag met het toezicht op de uitgave belast; zij

heeft jarenlang zijn onvermoeide belangstelling en hulpvaardigheid mogen ondervinden.

In overleg met hem is de aanvankelijke opzet der uitgave gewijzigd in dezen zin, dat de bibliotheekscatalogus niet opgenomen is, de oorkonden echter met een twaalftal stukken vermeerderd zijn.

Mijn werk had niet volbracht kunnen worden zonder de welwillende hulpvaardigheid van velen. Hun allen wensch ik daarvoor hartelijk dank te zeggen.

In de eerste plaats noem ik de beheerders en ambtenaren van de Universiteitsbibliotheek, het Rijksarchief en het Gemeente-archief te Utrecht, het Algemeen Rijksarchief en de Koninklijke Bibliotheek te Den Haag, de Universiteitsbibliotheek te Leiden, de Provinciale Bibliotheek te Leeuwarden, het Rijksarchief te Arnhem, het Gemeente-archief te Alkmaar, de Koninklijke Bibliotheek te Brussel, het Rijksarchief te Gent, het British Museum te Londen, de Bibliothèque nationale te Parijs, de Preussische Staatsbibliothek te Berlijn, de Staatsbibliothek te Hamburg, de Stadtbibliothek te Breslau, het Staatsarchiv te Düsseldorf, het Stadtarchiv te Keulen en het Österreichische Institut für Geschichtsforschung te Weenen.

Voor het hagiographisch gedeelte van mijn werk ben ik aan prof. W. Levison te Bonn voor hulp en raad bijzonderen dank verschuldigd. Mijn ambtgenoot prof. R. Ligtenberg te Utrecht heeft tal van aanhalingen uit de Vulgata in onze teksten aangewezen en daardoor de juiste beoordeeling ervan op verschillende punten in belangrijken mate bevorderd. Dr. A. A. Beekman te Den Haag verstrekte ten behoeve van den index waardevolle inlichtingen omtrent plaatsnamen.

Dr. A. C. Bouman, thans hoogleeraar te Stellenbosch, dr. J. Rahder, thans hoogleeraar te Leiden en de assistenten aan het Utrechtsche Instituut voor Middeleeuwsche

Geschiedenis, mr. W. J. Alberts, dr. J. G. Avis, mr. J. J. Beyerman, dr. T. S. Jansma en dr. G. Schrader zijn mij bij het samenstellen van het manuscript behulpzaam geweest.

Een woord van bijzonderen dank past ten slotte aan den Heer J. F. Niermeyer jr., die sedert 1931 als assistent aan mijn instituut verbonden is. Hij heeft niet alleen de moeilijke bewerking van den naam-index op zich genomen, maar heeft het geheele werk telkens en telkens weer tot in alle bijzonderheden met mij nagegaan en tallooze aanvullingen en verbeteringen daarin aangebracht. Zonder zijn toewijding en bekwaamheid zou dit werk niet geworden zijn wat het nu is.

Voor het gebruik der teksten wensch ik nog de aandacht erop te vestigen, dat ik met zakelijke toelichtingen in de noten spaarzaam geweest ben en dat zulke toelichtingen in hoofdzaak in de inleiding en in de indices verstrekt worden.

Utrecht 3 April 1933. O. O.

Geschiedenis, mr. W. J. Aalders, dr. J. G. Avis, mr. J. J. Beyerman, dr. Th. S. Jansma en dr. G. Schrader zijn mij bij het samenstellen van het manuscript behulpzaam geweest.

Een woord van bijzonderen dank past ten slotte aan den Heer J. F. Niermeyer jr., die sedert 1931 als assistent aan mijn instituut verbonden is. Hij heeft niet alleen de moeilijke bewerking van den naam-index op zich genomen, maar heeft het geheele werk telkens en telkens weer tot in alle bijzonderheden met mij nagegaan en talloose aanvullingen en verbeteringen daarin aangebracht. Zonder zijn toewijding en bekwaamheid zou dit werk niet geworden zijn, wat het nu is.

Voor het gebruik der teksten wensch ik nog de aandacht erop te vestigen, dat ik met zakelijke toelichtingen in de noten spaarzaam geweest ben en dat zulke toelichtingen in hoofdzaak in de inleiding en in de indices verstrekt worden.

Utrecht 3 April 1933. O. O.

INHOUD

blz.

Inleiding:
Bibliographisch overzicht 1*
I. De heiligenlevens 10*
II. De bronnen in het Egmondsche cartularium en de reliquieënlijst 35*
1. De aanteekeningen uit het evangelieboek 36*
2. Het liber s. Adalberti 38*
3. De wijdingsberichten en de reliquieënlijst 43*
4. Beka's Egmondsche necrologium tot 1205 49*
III. De Egmondsche annalen 55*
IV. De oorkonden 104*
V. De annalisten en de vervalschingen 135*
Aanhangsel: Zeven Utrechtsche falsa 153*
I. Vitae sanctorum 1
1. Vita sancti Adalberti prima 3
2. Vita sancti Adalberti secunda cum miraculis novis 23
3. Vita et translatio sancti Ieronis 39
II. De bronnen uit het Egmondsche cartularium en de reliquieënlijst 59
1. De aanteekeningen uit het evangelie-boek 61
2. Liber sancti Adalberti 66
3. De wijdingsberichten en de reliquieënlijst .. 95
4. Beka's Egmondsch necrologium tot 1205 .. 105
III. Annales Egmundenses 111
IV. Oorkonden 209
Bijlage. Lijsten van parochiekerken van het klooster Echternach 255
Index van persoons- en aardrijkskundige namen 257
Glossarium 301

TITELS DER VERKORT AANGEHAALDE WERKEN

van den Bergh, OB. = Oorkondenboek van Holland en Zeeland, uitgegeven van wege de Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Eerste afdeeling: tot het einde van het Hollandsche huis, bewerkt door L. Ph. C. van den Bergh. 2 dln. 1866. 1873.

BMHG. = Bijdragen en mededeelingen van het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht.

Brom, Regesten = G. Brom, Regesten van oorkonden betreffende het sticht Utrecht, 694—1301. 2 dln. 1908.

BVG. = Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde.

Haenchen = K. Haenchen, Zur Kritik der annales Egmundani. Proefschrift Berlijn 1920. Machineschrift.

Jaffé = Ph. Jaffé, Regesta pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII. Edition. secund. auspiciis G. Wattenbach curav. S. Loewenfeld, F. Kaltenbrunner, P. Ewald. 2 t. 1885. 1888.

Knipping, Regesten = R. Knipping, Die Regesten der Erzbischöfe von Köln im Mittelalter. Erster Band: 1100—1205. Zweiter Band, erste und zweite Hälfte: 1205—1304. 1901—1913.

Lacomblet = Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins .... herausgegeben von Th. J. Lacomblet. 4 Bde. 1840—1858.

MG. = Monumenta Germaniae historica .... edidit Societas aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi. — SS. = Scriptores (folioserie). — DO III = Die Urkunden der deutschen Könige und Kaiser 2. Bandes 2. Teil. 1893.

Neues Archiv = Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde.

OU. = Oorkondenboek van het sticht Utrecht tot 1301, uitgegeven door S. Muller Fz. en A. C. Bouman. Deel I, 1920.

Sloet = L. A. J. W. baron Sloet, Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutfen tot op den slag van Woeringen, 5 Juni 1288. (2 dln.) 1872, 1876. Met bijvoegsels (z.j.).

St. = K. F. Stumpf, Die Reichskanzler vornehmlich des X., XI. und XII. Jahrhunderts. Zweiter Band: Die Kaiserurkunden des X., XI. und XII. Jahrhunderts chronologisch verzeichnet. 1865.

Untersuchungen I—III = O. Oppermann, Untersuchungen zur Nordniederländischen Geschichte des 10. bis 13. Jahrhunderts. Erster Teil: Die Egmonder Fälschungen. Zweiter Teil: Die Grafschaft Holland und das Reich bis 1256. Dritter Teil: Facsimiles zum ersten und zweiten Teil. 1920. 1921. Bijdragen van het Instituut voor Middeleeuwsche Geschiedenis der Rijksuniversiteit te Utrecht III, IV, V.

INLEIDING

TITELS DER VERKORT AANGEHAALDE WERKEN

van den Bergh, OB. = Oorkondenboek van Holland en Zeeland, uitgegeven van wege de Koninklijke Akademie van Wetenschappen. Eerste afdeeling: tot het einde van het Hollandsche huis, bewerkt door L. Ph. C. van den Bergh. 2 dln. 1866. 1873.

BMHG. = Bijdragen en mededeelingen van het Historisch Genootschap, gevestigd te Utrecht.

Brom, Regesten = G. Brom, Regesten van oorkonden betreffende het bisdom Utrecht, 696—1301. 2 dln., 1908.

BVG. = Bijdragen voor vaderlandsche geschiedenis en oudheidkunde.

Heerdten = K. Heerdten, Zur Kritik der annales Egmundani. Proefschrift Berlin 1929. Machinaschrift.

Jaffé = Ph. Jaffé, Regesta pontificum Romanorum ab condita ecclesia ad annum post Christum natum MCXCVIII. Editio secund. correct. et aucta auspiciis G. Wattenbach curav. S. Loewenfeld, F. Kaltenbrunner, P. Ewald. 2 t. 1885. 1888.

Knipping, Regesten = R. Knipping, Die Regesten der Erzbischöfe von Köln im Mittelalter. Zweiter Band: 1100—1205. Dritter Band erste und zweite Hälfte: 1205—1304. 1901—1913.

Lacomblet = Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins .... herausgegeben von Th. J. Lacomblet. 4 Bde. 1840—1858.

MGH. = Monumenta Germaniae historica ... in ...... editi. Societas aperiendis fontibus rerum Germanicarum medii aevi. — SS. = Scriptores (in folio). — DO III = Die Urkunden der deutschen Könige und Kaiser 2. Bandes 2. Teil. 1893.

Neues Archiv = Neues Archiv der Gesellschaft für ältere deutsche Geschichtskunde.

OU. = Oorkondenboek van het sticht Utrecht tot 1301, uitgegeven door S. Muller Fz. en A. C. Bouman. Deel I. 1920.

Sloet = L. A. J. W. baron Sloet, Oorkondenboek der graafschappen Gelre en Zutfen tot op den slag van Woeringen, 5 Juni 1288. (2 dln.) 1872. 1876. Met bijvoegsels (s.d.).

St. = K. F. Stumpf, Die Reichskanzler vornehmlich des X., XI. und XII. Jahrhunderts. Zweiter Band: Die Kaiserurkunden des X., XI. und XII. Jahrhunderts chronologisch verzeichnet. 1865.

Untersuchungen I—III = O. Oppermann, Untersuchungen zur Nordniederländischen Geschichte des 10. bis 13. Jahrhunderts. Erster Teil: Die Egmonder Fälschungen. Zweiter Teil: Die Grafschaft Holland und das Reich bis 1256. Dritter Teil: Faksimiles zum ersten und zweiten Teil. 1920. 1921. Uitgaven van het Instituut voor Middeleeuwsche Geschiedenis der Rijksuniversiteit te Utrecht III, IV, V.

BIBLIOGRAPHISCH OVERZICHT

De Fontes Egmundenses [1]), die wij ons voorstellen in dit werk uit te geven, hebben wij in vier groepen verdeeld :

I. De heiligenlevens : vita prima en vita secunda s. Adalberti, beide met wonderverhalen, en de vita en translatio s. Ieronis.

II. De in het 15e-eeuwsche cartularium van Egmond overgeleverde bronnen :

1. Aanteekeningen, die uit een evangelieboek overgeschreven zijn.

2. Het liber s. Adalberti, een omstreeks 1215 samengestelde verzameling van oorkonden en goederenlijsten, waaronder het zoogenaamde gravenregister. Zes in het liber overgeleverde oorkonden zijn echter door ons in groep IV ondergebracht.

3. Een reeks notities over kerkwijdingen uit de jaren 1113—1250.

4. Een necrologium, verwerkt in den vóór in het cartularium voorkomenden bladwijzer.

Bij deze groep II voegen wij voorts een elders overgeleverde, omstreeks 1215 opgestelde reliquieënlijst.

III. De annales Egmundenses, die in de 12e en 13e eeuw opgesteld zijn en over de jaren 640—789 en 875—1207 loopen. De daartusschen liggende annalen over

[1]) Wij geven aan den vorm ‚Egmundenses' de voorkeur boven den vorm ‚Egmundani', die eerst door Sweertius, Matthaeus en Pertz in gebruik gekomen is. De Egmondsche annalen zelf en de oorkonden hebben : Egmundensis of Ekmundensis.

de jaren 790—874 zijn uit de 11e eeuw afkomstig en staan als annales Xantenses bekend ; wij geven deze niet opnieuw uit.

De annales Egmundenses waren tot op Pertz' uitgave van 1859 slechts bekend in een jongere, met toevoegsels vermeerderde redactie, de zoogenaamde Egmondsche kroniek, die uit de jaren 1252—1255 stamt.

IV. Vierentwintig oorkonden uit de jaren 889—1215.

Van de tot nu toe verschenen uitgaven dezer bronnen en de verhandelingen, die zich met de kritiek daarvan bezig houden, geven wij hieronder eene chronologisch gerangschikte bibliographie met korte toelichtingen. Meer in het bijzonder zullen wij op vele der hier genoemde werken en opstellen bij onze verdere uiteenzettingen ingaan.

(1). Laurentius Surius, De probatis sanctorum vitis III (1572) 816—825 = editio secunda III (1579) 925 sqq. = editio tertia (t.V) Iunius (1618) 329—331. Slechte en onvolledige uitgave der vita en miracula s. Adalberti.

(2). F. Sweertius, Rerum Belgicarum annales (1620). Blz. 1—349 : Ioannis a Leidis chronicon Belgicum, waarin op blz. 89 vlg. (V 33) en blz. 108 vlg. (VII 20—22) gedeelten uit de vita et translatio s. Ieronis geïnterpoleerd zijn ; blz. 351—371 : Chronicon anonymi monachi Egmondani (Egmondsche kroniek) ; blz. 372 vlg. : de vier Egmondsche koningsoorkonden van 889, 922, 969 en 985 (zeer slecht, de laatste onvolledig).

(3). P. Opmeerus, Historia martyrum Batavicorum (1625, iterum 1684). Bevat den volledigsten, zij het dan ook niet overal den besten bekenden tekst van de vita et translatio s. Ieronis.

(4). J. Mabillon, Acta sanctorum ordinis s. Benedicti saec. III pars prima (1672) 631—646 = editio secunda (1734) 586—600. Aanvulling van de uitgave der vita en miracula s. Adalberti van Surius.

(5). Chronicon Egmundanum seu annales regalium abbatum Egmundensium auctore Fr. Johanne de Leydis. Edidit Antonius Matthaeus. (Lugduni Batavorum 1692). Blz. 144—156 : Breviculi Theodorici a Leydis et Leonis monachi Egmundensis.

(6). Willelmi chronicon monachi et procuratoris Egmondani ab ann. DCXLVII usque ad ann.

MCCCXXXIII, in : A. Matthaeus, Veteris aevi analecta IV (1700) 1—436 ; editio secunda II (1738) 425—718. Het eerste, tot 1205 loopende gedeelte is feitelijk niet van Willelmus procurator, maar is de tusschen 1252 en 1255 opgestelde Egmondsche kroniek.

(7). (G. Henschen,) De s. Adalberto diacono Egmundae in Hollandia. Acta sanctorum Junii t. V(1709) 94—110. Uitgave der vita en miracula s. Adalberti.

(8). Jan van Leyden, Kronyk van Egmond. Vertaald door Kornelis van Hertz, overgezien door Gerard Kempher. Alkmaar 1732. Hierin blz. 246—283 : vertaling van het hier onder no. 12 genoemde necrologium.

(9). De s. Jerone presb. martyre in Hollandia. Acta sanctorum Augusti t. III (1737) 475—479. Uitgave der vita et translatio s. Ieronis. Geeft den onvolledigen en geïnterpoleerden tekst uit het chronicon Belgicum van Johannes a Leidis.

(10). A. Kluit, Historia critica comitatus Hollandiae et Zeelandiae t. I pars I (1777) : uitgave der Egmondsche kroniek. — t. II pars I (1780) : Codex diplomaticus, waarin onder anderen het meerendeel van de door ons in afdeeling IV herdrukte oorkonden voor de eerste maal kritisch uitgegeven is. Blz. 128—139 : Vindiciae chartae a. 1083, verdedigt de echtheid tegen Matthaeus en Huydecoper.

(11). J. Ghesquierus et I. Thysius, Acta sanctorum Belgii selecta VI (1794) 654—688 : De s. Adalberto diacono. Herhaling van Henschens uitgave der vita en miracula s. Adalberti.

(12). Necrologium Egmundense (uit de 2de helft der 14de eeuw) afgedrukt naar een afschrift van Baldewinus de Haga van 1530, in : H. van Wijn, Huiszittend leeven IIe deel, 1e stuk (Amsterdam 1812) 90—140.

(13). Annales Xantenses (saec. XI) ed. G. H. Pertz. MG. SS. II (1829) 217—236. In de inleiding een beschrijving van het in het British Museum te Londen berustende handschrift der annales Egmundenses, Cotton Mss. Tib. C. XI. Als eerste gedeelte der annales Xantenses geeft deze uitgave annalen over de jaren 640—789, die feitelijk door den Egmondschen annalist C omstreeks 1172 opgesteld zijn. Een door C gemaakt

uittreksel uit de annales Xantenses vormen de door Pertz op blz. 236 als annalium Xantensium appendix medegedeelde annalen over de jaren 815—835.

(14). Die Jahrbücher von Fulda und Xanten, übersetzt von Dr. C. Rehdantz. Geschichtschreiber der deutschen Vorzeit, IX. Jahrh. 9. Bd. (1852); 2. Aufl. bearbeitet von W. Wattenbach. Geschichtschr. d.d. Vorzeit. Zweite Gesamtausgabe 8. Bd. (1889).

(15). R. C. Bakhuizen van den Brink, Hecmundensia. Het Nederlandsche Rijksarchief I (1857) 196—217. Uitgave van het liber s. Adalberti. Onvolledig; later voltooid door Pijnacker Hordijk, beneden no. 35.

(16). Annales Egmundani, uitgegeven door G. H. Pertz in MG. SS. XVI (1859) 442—479.

(17). Annales Egmundani, uitgegeven door B. J. L. de Geer van Jutfaas. Werken uitgegeven door het Historisch Genootschap, Nieuwe reeks no. 1 (1863). Herdruk der uitgave van Pertz.

(18). H. E. Bonnell, Die Anfänge des karolingischen Hauses (1866) 149—153. Exkurs V: Die Annales Xantenses und die Biographien der hl. Gertrud von Nivelles.

(19). L. Ph. C. van den Bergh, Oorkondenboek van Holland en Zeeland I (1866). Bevat behalve 22 der in afdeeling IV door ons herdrukte oorkonden o.m. onder no. 25, 66, 68, 90, 105, 106, 109, 140, 153 gedeelten van de aanteekeningen uit het evangelieboek en van het liber s. Adalberti, alsmede (blz. 335) de boven onder II 3 genoemde berichten over kerkwijdingen en (blz. 332 vlgg.) het necrologium (boven II 4).

(20). K. Freiherr von Richthofen, Die älteren Egmonder Geschichtsquellen (1886). Tracht o.m. aan te toonen, dat de annales Egmundenses en de Egmondsche kroniek bewerkingen van een verloren annalenwerk zijn, en wel dat de annales later zijn opgesteld dan de Egmondsche kroniek, en komt (blz. 153) op voor de echtheid der oorkonde van 1083. Ondanks deze dwalingen bevat het boek veel verdienstelijks; blz. 220—249 een doeltreffende critiek der vita Adalberti. Op blz. 27—33 zijn de vier koningsoorkonden van 889—985 kritisch uitgegeven.

70E21

(21). De sancto Jerone. Analecta Bollandiana VI (1887) 186—189. Aanvullingen van den tekst der vita

et translatio s. Ieronis naar een handschrift uit het St.-Katharijne-klooster te Muiden, dat zich nu te den Haag bevindt.

(22). H. G. Kleyn, De catalogus der boeken van de abdij te Egmond. Archief voor Nederlandsche kerkgeschiedenis II (1887) 127—170.

(23). A. J. Flament, De catalogus der boeken van de abdij te Egmond, nader toegelicht. De Katholiek 93 (1888) 164—172, 346—353 ; 94 (1888) 110—123.

(24). Ex vita et miraculis s. Adalberti Egmondani ed. O. Holder-Egger. MG. SS. XV (1888) 699—704. Uittreksel uit de door Mabillon en Henschen gepubliceerde teksten der vita et miracula. In de noten goed toegelicht.

(25). Verslagen en mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen (te Amsterdam), afd. Letterkunde 3e reeks V (1888) 45 vlgg. : Bestrijding der echtheid van den giftbrief van graaf Dirk V van Holland van 1083 door Pols in de gewone vergadering der afdeeling, gehouden den 10en December 1887. Opmerkingen van R. Fruin en S. J. Fockema Andreae.

(26). M. S. Pols, De onechtheid van den giftbrief van graaf Dirk V van Holland van 1083. BVG. 3e reeks IV (1888) 128—152. Belangrijke aanval op de echtheid der oorkonde, echter zonder onderzoek der uiterlijke kenmerken.

(27). J. Kappeyne van de Coppello, Hecmundensia. BVG. 3e reeks V (1889) 1—103. Verdedigt blz. 97 vlgg. de echtheid der oorkonde van 1083.

(28). Het gravenregister uit het Adelbertsboek der Egmonder abdij, naar het handschrift van Balduinus de Haga, medegedeeld door R. Fruin. BVG. 3e reeks V (1889) 182—210. Het handschrift van Balduinus de Haga van 1520 bevat een beteren tekst dan het Egmondsche cartularium. In een naschrift verdedigt Fruin (blz. 201 vlgg.) eveneens de echtheid der oorkonde.

(29). M. S. Pols, De echtheid der cyrograaf van Dirk V nader getoetst. BVG. 3e reeks V (1889) 278—344. Handhaaft zijn bedenkingen tegen de echtheid der oorkonde.

(30). H. Steffen, Beiträge zur Kritik der Xantener Jahrbücher. Neues Archiv XIV (1889) 87—108.

(31). A. C. Bondam, Nader onderzoek van cyrograaf, Hecmundensia en Boudewijn's aanteekeningen. BVG. 3e reeks VIII (1894) 1—46. Komt voor de echtheid der oorkonde op, weinig overtuigend.

(32). S. Muller Fz., De cyrograaf van 1083. De Nederlandsche Spectator 1894, 80. Bestrijdt de opvatting van Bondam.

(33). M. S. Pols, Bijdragen tot de kritiek der Annales Egmundani. Geschiedkundige opstellen aangeboden aan Robert Fruin (1894) 289—332. Stelt veel belangrijks vast op grond van een onderzoek van het handschrift te Londen. Onjuist is echter de bewering, dat daarin het 12e-eeuwsche schrift (hand C) tot het jaar 1126 zou doorloopen, en niet, zooals Pertz had opgegeven, slechts tot 1111. Pertz heeft in dezen gelijk.

(34). K. Hampe, Reise nach England vom Juli 1895 bis Februar 1896. III. Neues Archiv XXII (1897) 607—699. Blz. 633 vlg.: Beschrijving van het handschrift der annales Egmundenses te Londen.

(35). Opgaven omtrent inkomsten, goederen, hoorigen, dienstmannen en rechten der abdij Egmond uit den tijd van abt Walter (7 September 1130—28 November 1161), medegedeeld door C. Pijnacker Hordijk. BMHG. XXI (1900) 161—185. Voortzetting van Bakhuizen van den Brink's onvoltooide uitgave van het liber s. Adalberti (boven no. 15).

(36). C. Pijnacker Hordijk. Wat weten wij van den heiligen Adelbert van Egmond? BVG. 4e reeks I (1900) 145—174. Stelt o.m. vast, dat de miracula s. Adalberti bij de vita secunda van dien heilige behooren, en geeft deze laatste uit, blz. 170—173.

(37). P. J. Blok, Sint Jeroen. BVG. 4e reeks III (1903) 1—23.

(38). Annales Xantenses et annales Vedastini. Recognovit B. de Simson (1909). Scriptores rerum Germanicarum ex MG. separatim editi. Bevat blz. 34—39 een kritische uitgave van het oudste, over de jaren 640—789 loopende gedeelte der annales Egmundenses.

(39). De oudste goederenlijsten der abdij van Egmond, medegedeeld door S. Muller Fz. BMHG. XXXV (1914) 1—39. Uitgave van de evangelie-aanteekeningen en het liber s. Adalberti, dit laatste echter zon-

der de vier koningsoorkonden en het gravenregister.

(40). Egmondsche annalen uit de veertiende eeuw, medegedeeld door A. Hulshof. BMHG. XXXV (1914) 40—82. Uitgave van den bladwijzer uit het 15e-eeuwsche Egmondsche cartularium. De toelichting is niet steeds overtuigend.

(41). W. Levison, Wilhelm Procurator von Egmond und seine miracula s. Adalberti. Neues Archiv XL (1916) 793—804. Vestigt de aandacht op een tot nu toe niet gebruikt handschrift der vita en miracula s. Adalberti in de Preussische Staatsbibliothek te Berlijn.

(42). S. Muller Fz. en S. J. Fockema Andreae : Verslag over een verhandeling van den heer O. Oppermann, getiteld : „Die Fälschungen des Egmonder Annalisten". Verslagen en mededeelingen der Koninklijke Akademie van Wetenschappen (te Amsterdam) afd. Letterkunde 5e reeks II (1917) 381—386. De hier bedoelde verhandeling is niet opgenomen in de werken der Akademie, maar, op eenige punten gewijzigd, later verschenen in de Bijdragen van het Instituut voor Middeleeuwsche Geschiedenis te Utrecht. Vgl. hieronder no. 44.

(43). J. H. Holwerda, Egmond. Oudheidkundige mededeelingen van 's Rijks-Museum te Leiden. Nieuwe reeks I 2 (1920). Verslag over opgravingen te Egmond, met gewaagde gevolgtrekkingen en reconstructies.

(44). O. Oppermann, Untersuchungen zur nordniederländischen Geschichte des 10. bis 13. Jahrhunderts. Erster Teil : Die Egmonder Fälschungen (1920). Zweiter Teil : Die Grafschaft Holland und das Reich bis 1256 (1921). Dritter Teil : Facsimiles zum ersten und zweiten Teil (1920). Bijdragen van het Instituut voor Middeleeuwsche Geschiedenis der Rijks-Universiteit te Utrecht III, IV, V. Bevat een kritisch onderzoek van alle in onze Fontes opgenomen Egmondsche geschiedbronnen. Op dit werk berust onze uitgave.

(45). K. Haenchen, Zur Kritik der annales Egmundani. Dissertatie Berlijn 1920. 170 bladzijden machineschrift. Een voortreffelijke studie, die vooral met behulp van stijlkritiek tot hoogst belangrijke resultaten geleid heeft. In de beoordeeling van het handschrift der annales, dat hij niet zelf heeft kunnen bestudeeren, heeft de schrijver zich helaas bij de onjuiste meening van Pols

(vgl. boven no. 33) aangesloten, en daardoor in menig opzicht gefaald. Wij hebben eerst nadat onze eigen Untersuchungen verschenen waren, van de verhandeling van Haenchen kennis gekregen. Op ons aanbod, haar in eenigszins omgewerkten vorm in de Bijdragen van het Instituut voor Middeleeuwsche Geschiedenis te Utrecht te doen verschijnen, heeft hij tot ons leedwezen niet willen ingaan. Te meer gevoelen wij ons verplicht, te dezer plaatse onzen oprechten dank te betuigen voor de aanvullingen en verbeteringen, die ons werk aan dat van Haenchen verschuldigd is.

(46). I. H. Gosses, Archaeologie tegenover historie, noodelooze geschillen. II. Egmond. Oudheidkundig Jaarboek, Eerste jaargang (1921) 169—183. Kritiek op de verhandeling van Holwerda, boven no. 43.

(47). N. B. Tenhaeff, Oorkondenkritiek en vaderlandsche geschiedenis. Nederlandsch Archievenblad, 30e jaargang (1922/23) 133—150 en 31e jaargang (1923/24) 79—89. Naar aanleiding van de boven onder no. 44 genoemde onderzoekingen.

(48). O. Oppermann, Over de wording der legende van Sint Jeroen. Aanhangsel bij schrijvers Opmerkingen over Hollandsche stadsrechten der XIIIe eeuw. Bijdragen van het Instituut voor Middeleeuwsche Geschiedenis te Utrecht VI 2 (1923) 27—38. Naar aanleiding van een polemische opmerking van B. Kruitwagen O.F.M. in het Eucharistisch Congresboek, Amsterdam 1922 blz. 67 (4 v.d. overdruk) noot 3.

(49). M. de Jong Hzn., Egmond in den loop der XIIde eeuw. Historische opstellen, opgedragen aan Prof. Dr. H. Brugmans (1929) 141—164. Voor de bronnenkritiek zonder beteekenis.

(50). W. Stumpff (voor Dr. J. E. Stumpff), De kerk van Egmond. BVG. 7e reeks I (1931) 269—281. Zonder wetenschappelijke beteekenis.

(51). M. de Jong Hz., Om een graven-oorkonde. BVG. 7e reeks II (1932) 243—280, III (1932) 95—130. Meent de echtheid der oorkonde van graaf Dirk V van 1083 te kunnen bewijzen. Wij hebben geen aanleiding gevonden, op grond van dit betoog iets aan onze uiteenzettingen te wijzigen.

(52). Jan Romein, Geschiedenis van de Noord-

Nederlandsche geschiedschrijving in de Middeleeuwen. 1932. Behandelt onder meer de annales s. Mariae (zonder gebruik te maken van onze uiteenzettingen in Untersuchungen I 180 vlgg.), het gravenregister (dat volgens R. tusschen 1125 en 1130 met gebruikmaking der vermoedelijk onechte oorkonde van 1083 opgesteld is, vermoedelijk door den Egmondschen monnik Frederik of door abt Ascelinus), Frederik van Egmond (volgens R. schrijver der vita s. Adalberti), de annales Egmundani (zonder gebruik te maken van Haenchens verhandeling) en de bella campestria (waarvan volgens R. niet Beka de schrijver is). Ook dit boek geeft ons geen aanleiding, aan ons werk iets te wijzigen.

I

DE HEILIGENLEVENS

De vita (prima) Adalberti is ons in de volgende handschriften overgeleverd :

(1). Universiteitsbibliotheek Utrecht, hs. 1177 (Hist. 123), bl. 316—323^{v} (U). 16e eeuw. Afkomstig van Lambert van der Burch, deken van St. Marie te Utrecht.

(2). Stadtarchiv Keulen, hs. W. 164, bl. 103—107 (C). Geschreven, volgens opgave in het handschrift zelf, in het jaar 1463 ad usum monasterii corporis Christi canonicorum regularium in Colonia per manus Symonis Colonie fratris domus eiusdem. Vanaf c. 13 sterk verkorte tekst.

(3). Gemeente-archief Alkmaar, hs. VII 73, bl. 50—68^{v} (A). 16e eeuw. [1])

(4). Staatsbibliothek Berlijn, hs. Theol. Lat. Fol. 730, bl. 201—206^{v} (B). 15e eeuw. In 1911 verworven uit de verzameling van Sir Thomas Phillipps te Cheltenham.

(5). Bibliotheek van het Friesch Genootschap in de Provinciale Bibliotheek te Leeuwarden no. 9056. Afschrift door Gabbema van 1670 (G).

(6). K. K. Fideikommissbibliothek Weenen. Sanctilogium van Johann Cielemons († 1487), Hs. 9397a,

---

[1]) Over de in dit handschrift in het opschrift boven de vita aangehaalde vita sancti Suitberti, een vervalsching van Theodericus Pauli van omstreeks 1472, vgl. onze uiteenzettingen in : Westdeutsche Zeitschrift 19 (1900) 296 vlg. Leven en werken van Th. P. behandelt in het kort : H. Bruch, Dirck Franckensz. Pauw (Theodericus Pauli), Kronijcke des lants van Arckel ende der stede van Gorcum, proefschrift Amsterdam 1931.

vol. II bl. 452v—453v (W) [1]). Uittreksel, van c. 13 af gelijkluidend met C.

In de handschriften A en B volgt onmiddellijk op de vita prima en de wonderverhalen, die zij bevat, een reeks nieuwe wonderverhalen. Diezelfde wonderverhalen zijn, ingeleid door een — in A en B ontbrekenden — proloog, in G verbonden met de vita secunda, welke wij in geen ander handschrift bezitten.

Naar een handschrift van het Karthuizerklooster te Keulen is de vita (prima) s. Adalberti in 1572 uitgegeven door Laurentius Surius [2]). Hij geeft den volledigen tekst slechts van c. 1—10, vaak op willekeurige wijze veranderd ; van c. 11—28 geeft hij slechts korte uittreksels.

Mabillon gebruikte voor zijn uitgave van 1672 hetzelfde handschrift als Surius, doch geeft, onder verwijzing naar dezen, slechts c. 12—28.

De eerste volledige uitgave der vita is die van G. Henschen, Acta sanctorum (opere Bollandistarum) Iunii t. V. (1709) 94—103. Zijn tekst berust op een afschrift van 1571, vervaardigd door Joh. Vlimerius, die toen rector was van een vrouwelijk gesticht te Amsterdam, vroeger regulier kanunnik van St. Maarten te Leuven. In dit handschrift volgde op de vita Adalberti, evenals in dat van Gabbema (G), de vita Adalberti secunda, en daarbij sloten, evenals in G, de miracula s. Adalberti aan.

De onderlinge verhouding tusschen alle tot nu toe aangehaalde handschriften en uitgaven, zooals die uit onze verdere uiteenzettingen zal blijken, willen wij hier in een stamboom vooropstellen, waarin wij de codices, die niet meer bestaan, met een * kenbaar maken.

---

[1]) Vgl. over dit handschrift : Analecta Bollandiana XIV (1895) 16.

[2]) Vgl. over de uitgaven van Surius en Mabillon het bibliographisch overzicht, boven blz. 2* no. 1 en 4.

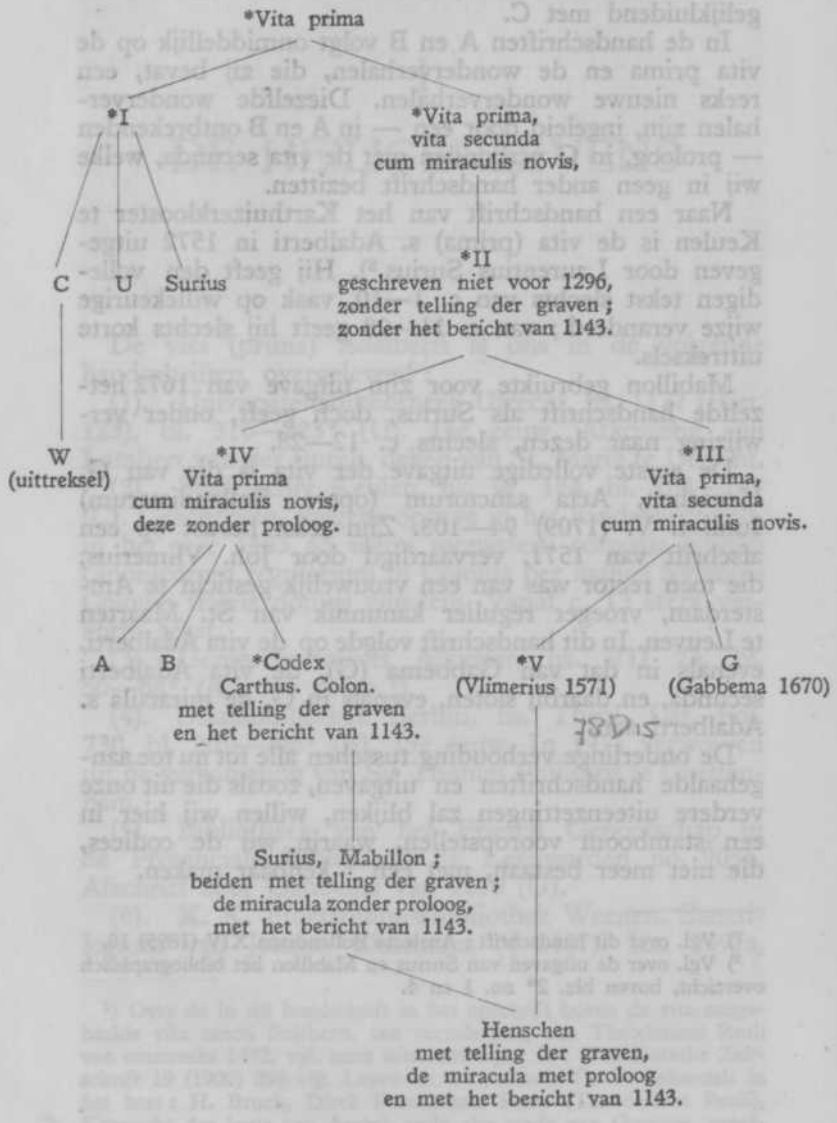
*Vita prima
*I
*Vita prima,
vita secunda
cum miraculis novis,
C
U
Surius
*II
geschreven niet voor 1296,
zonder telling der graven;
zonder het bericht van 1143.
W
(uittreksel)
*IV
Vita prima
cum miraculis novis,
deze zonder proloog.
*III
Vita prima,
vita secunda
cum miraculis novis.
A
B
*Codex
Carthus. Colon.
met telling der graven
en het bericht van 1143.
*V
(Vlimerius 1571)
G
(Gabbema 1670)
Surius, Mabillon;
beiden met telling der graven;
de miracula zonder proloog,
met het bericht van 1143.
Henschen
met telling der graven,
de miracula met proloog
en met het bericht van 1143.

In de uitgave van Surius sluiten bij de vita (prima) Adalberti en de wonderen, waarvan zij melding maakt, de wonderverhalen aan, die in de handschriften A, B en G overgeleverd zijn, en wel zonder den alleen in G voorkomenden proloog. Zij zijn bij Surius voorzien van het opschrift : Quae sequuntur, ab aliis adiecta sunt habenturque in MS. codicibus graviter et bona fide conscripta. Nos ea contraximus ob vitandam prolixitatem. Uit dit opschrift blijkt niet, of Surius de wonderverhalen gevonden heeft in het door hem aanvankelijk gebruikte handschrift der vita. Hij had daarvoor meer dan een codex tot zijn beschikking ; ook heeft hij den tekst sterk verkort. Dit laatste zegt hij nog eens in het begin der laatste alinea : Quaedam etiam alia miracula his subiunguntur, quae, ne simus prolixi, praetermisimus.

Mabillon laat in zijn uitgave op de vita Adalberti volgen : Alia miracula moderno tempore facta, ab Egmondensi monacho anonymo scripta saeculo XII, verdeeld in 12 capita, en geeft daarna een veel volledige tekst dan Surius. Over het handschrift, waaruit Mabillon zijn tekst putte, zegt hij : integram ac genuinam (vitam) accepimus ex ms. codice Carthusiae Coloniensis. Daar Surius Karthuizer-monnik te Keulen was, is dit klaarblijkelijk een der door Surius gebruikte handschriften.

De tekst van den codex Carthusiae Coloniensis is hierdoor gekenmerkt, dat de Hollandsche graven doorloopend geteld worden : in de vita (c. 13) Dirk I als primus comes, in de alia miracula (c. 2) Floris II als octavus comes en (c. 17) Dirk VI als nonus comes. Deze telling stond niet in den oorspronkelijken tekst der vita prima, zooals blijkt uit A, B, C en U.

Tot een andere groep der overlevering als de codex van de Keulsche Karthuizers behoort het door Henschen gebruikte afschrift van 1571, dat wij met het cijfer *V aanduiden. Niet hieruit heeft Henschen de doorloopende telling der graven. Hij geeft over het handschrift *V het volgende op : Nos integram (vitam) damus, qualem nacti sumus, descriptam manu Joannis Vlimerii.... Adjungebatur historia parva eiusdem vitae, sed aut ex priore extracta aut aliunde perperam aucta ideoque omittenda. Sequuntur miracula XII seculo patrata et

78 D 15

ab Egmundensibus monachis scripta : quorum prologus deerat apud Surium et Mabilionem ; sed aderant ipsis aliquot recentiora miracula, quae etiam damus. Deze recentiora miracula, door Henschen als c. 18—21 der miracula gedrukt, komen ook in A en B voor ; zij zijn, zooals Levison aangetoond heeft[1]), van Willelmus Procurator afkomstig en kunnen hier buiten beschouwing blijven.

Ook in de uitgave van Henschen zijn met de vita Adalberti verbonden : Alia miracula ab Egmundensi monacho saeculo XII scripta. De bewoordingen van dit opschrift toonen den invloed der uitgave van Mabillon. Henschen heeft echter diens tekst, zooals wij reeds mededeelden, uit handschrift *V kunnen aanvullen. Overigens komt de tekst van Mabillon met dien van Henschen overeen. Deze verdeelt hem echter in 17 capita, waarvan de proloog het eerste is. C. 1—12 bij Mabillon komen dus overeen met c. 2—17 bij Henschen.

Evenals in Henschens handschrift *V waren in het handschrift, waaruit Gabbema in 1670 een afschrift nam en dat wij met *III aanduiden, de miracula met een andere, verkorte vita Adalberti verbonden. Wij geven haar hieronder als vita secunda uit. Reeds Pijnacker Hordijk heeft er terecht op gewezen, dat de verbinding der miracula met de vita secunda de oorspronkelijke is[2]).

In den tekst van G ontbreekt, behalve bij Dirk I, de doorloopende telling der Hollandsche graven ; evenzoo ontbreekt aan het slot der miracula het laatste caput, dat het wonderbericht van 1143 bevat.

Zonder telling der graven en zonder het laatste caput was ook de tekst van het handschrift *III, waaruit G putte, en op gelijke overlevering gaan ook de handschriften A en B terug ; want ook zij hebben geen telling der graven en bevatten niet aan het slot der miracula het wonderbericht van 1143. Rechtstreeks van *II kunnen A en B echter niet afstammen ; want in beide zijn de miracula met de vita prima verbonden ; de vita secunda en de proloog der

[1]) Neues Archiv XL (1916) 793 vlgg.
[2]) BVG. 4e reeks I (1900) 159.

miracula zijn weggelaten. Wij moeten dus een uit *II afgeschreven codex *IV veronderstellen, waar de miracula zonder proloog bij de vita prima aansloten.

Surius — die uitdrukkelijk zegt, dat hij meer dan een handschrift gebruikt heeft — putte den tekst der vita aanvankelijk uit een handschrift der groep *I, zooals uit de varianten blijkt. Op den codex *IV moet echter de door Surius gebruikte codex der Keulsche Karthuizers terug gaan. Want ook in de uitgave van Surius sluiten de miracula zonder proloog bij de vita prima aan. Uit den codex Carthusianus was aan Surius het bericht van 1143 bekend, dat voorts ook door Mabillon volledig medegedeeld werd.

Opmerkelijk is nog, dat de indeeling in capita, en voor een groot gedeelte ook de opschriften der capita in G overeenkomen met die in den codex Carthusianus, waaruit Mabillon putte. Eveneens volgt in beide handschriften op de miracula (waaraan echter in G het laatste caput, zooals wij weten, ontbreekt) een bericht over een reis naar Engeland, die abt Floris in 1296 ondernomen heeft, terwijl de latere, van Willelmus Procurator afkomstige miracula in het handschrift G ontbreken. Een rest van de opschriften der capita is ook in het handschrift B nog over ; hier heeft c. 1 der vita het opschrift : Quomodo sanctus Egbertus Northumbrorum episcopus Dei respectu patriam deserens in Hiberniam migravit illoque eum sanctus Adalbertus cum plurimis secutus fuerit. Woordelijk hetzelfde deelt Mabillon als opschrift van c. 1 der vita uit den codex Carthusianus mede.

Uit dit alles valt op te maken, dat de handschriften A, B en de codex Carthusianus, alsmede die van groep *III, met name *V en G, alle teruggaan op een handschrift (*II), dat niet voor 1296 geschreven was. De doorloopende telling der Hollandsche graven, die wij in den Carthusianus veronderstellen, is dus eerst na dien tijd aangebracht, en niet vroeger is ook het laatste caput (over 1143), dat afkomstig is uit de Egmondsche annalen, aan de miracula toegevoegd.

De vita secunda (zonder de miracula) is tot nu toe alleen door Pijnacker Hordijk uitgegeven in BVG. 4e reeks I (1900) 170—173.

De volledige tekst der miracula is, zooals wij reeds mededeelden, in de uitgave der vita prima door Henschen, aansluitend bij deze vita, te vinden.

In onze uitgave laten wij, overeenkomstig onze bevindingen, de miracula als c. 7—23 volgen op de 6 capita der vita secunda.

Als bronnen der vita prima Adalberti zijn allereerst de historia ecclesiastica van Beda [1]) en de vita Willibrordi van Alcuïn [2]) aan te wijzen.

Onder de ecclesiastice historie, die in den aanhef van c. 1 aangehaald worden, moet men niet het werk van Beda, maar dat van Alcuïn verstaan, zooals de ontleeningen in den tekst van dit caput doen zien. Een later toevoegsel, ontleend aan de vita Adalberti secunda, die onafhankelijk van de vita prima op Beda teruggaat (zie beneden blz. 24*), is het jaartal 690, dat in het handschrift B der vita prima voorkomt in den eersten zin van c. 1. Nadat caput 1 en 2 van de vita prima op grond van Alcuïns vita bericht hebben, dat Egbert zich naar Schotland teruggetrokken had om een vroom leven te leiden, nemen c. 2 en 3 uit Beda V 9—11 over, dat Egbert het plan van zendingswerk onder de volken van Germanië opvatte, maar ingevolge een goddelijke waarschuwing daarvan afzag en Wigbert naar Friesland zond, die echter zonder succes moest terugkeeren; dat daarop Willibrord met 11 metgezellen uitgezonden en door hertog Pippijn goed ontvangen werd; dat Willibrord naar Rome trok, door paus Sergius tot aartsbisschop gewijd werd en zich te Utrecht vestigde. Op de plaats, waar c. 2 spreekt over Willibrord en zijn metgezellen en voor de eerste maal gewag maakt van Adalbert, is naast Beda weer Alcuïns vita Willibrordi gebruikt, evenzoo in c. 3 voor de mededeeling, dat Willibrord in Utrecht bisschop werd. In den verderen tekst der vita Adalberti vindt men geen spoor meer van Beda's werk; maar wel zijn er nog herhaaldelijk (c. 5, 7, 10, 13) ontleeningen te vinden aan Alcuïns vita Willibrordi, welke in c. 3, aansluitend

---

[1]) ed. C. Plummer, 2 vol. Oxford 1896.

[2]) Acta sanctorum Nov. III (1910) 435 vlgg.; ed. Levison, MG. Scriptores rerum Merovingicarum VII (1920) 81-141.

bij de zooeven genoemde mededeeling, nog eens aangehaald wordt als liber gestorum eius.

Voorts zijn in de vita prima gebruikt de vita s. Martini van Sulpicius Severus [1]), de vita Pauli van Hieronymus [2]), de dialogi van paus Gregorius den Groote [3]) en — in c. 23 — Folcuïns gesta abbatum s. Bertini [4]) of een daarvan afstammende bron.

In c. 28 wordt beweerd, dat de vita opgesteld is op last van aartsbisschop Egbert (van Trier, † 993) door monniken uit het klooster Mettlach (aan de Saar). In de miracula s. Liutwini, die in de 11e eeuw geschreven zijn, wordt dan ook onder de leerlingen, die omstreeks 970 de kloosterschool te Mettlach bezochten, genoemd Ruopertus, qui ad Ekmundam missus vitam s. Adalberti luculento sermone conscripsit [5]).

Onze vita is echter niet het werk van Ruopert. Er zijn twee plaatsen in de vita zelf, die dit al dadelijk uitwijzen. Volgens c. 13 heeft de non Vulfsit, die in haar droom door St. Adalbert drie keer wordt aangemaand zijn lijk te laten opgraven, daarvan mededeeling gedaan Theoderico comiti, qui locum eundem, sicuti nunc posteri eius retinent, proprietatis iure possidebat. Dit kan niet onder graaf Dirk II, den zoon en opvolger van den hier bedoelden graaf Dirk I, dus niet door Ruopert geschreven zijn. In c. 18 spreekt de schrijver over wonderen, die hij temporibus Theoderici iunioris, predicti videlicet comitis (Theoderici I) filii, beweert zelf gezien te hebben. Ook dit kan niet door Ruopert, die immers monnik te Mettlach en niet te Egmond was, en ook niet tijdens Dirk II geschreven zijn — want in c. 22 maakt de schrijver gewag van de vele genezingen, die *moderno tempore* door den heilige teweeggebracht zijn. Op andere plaatsen onzer vita kan men echter vaststellen, dat zij gedeeltelijk inderdaad uit de

[1]) rec. C. Halm, Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum I (1866) 109—137.

[2]) Migne, Patrologia Latina 23 (1845) 17—28.

[3]) Migne, Patrologia Latina 77 (1896) 149—429.

[4]) p.p. Guérard, Cartulaire de l'abbaye de Saint-Bertin (1840) 15—168 ; ed. O. Holder-Egger, MG. SS. XIII (1881) 607—635, zonder de oorkonden.

[5]) MG. SS. XV (1888) 1264.

10e eeuw afkomstig is. In c. 19 wordt over aartsbisschop Egbert van Trier, den zoon van graaf Dirk II, bericht: Hic denique est Egbertus, qui post archipresulatus a Deo sortitus infulam . . . Treverensem regit ecclesiam [1]). Volgens c. 28 was de aartsbisschop, toen monniken uit het klooster Mettlach op zijn last de vita opstelden, nog in leven; zij zeggen aldaar van hem: qui rerum honestarum et ad divinum cultum proficientium solertissimus et indefessus eminet procurator. Wij hebben dus een latere bewerking van Ruoperts vita voor ons.

De boven uit c. 13 der vita aangehaalde woorden zijn, zooals wij in onze uitgave kenbaar hebben gemaakt, uit Alcuïns vita Willibrordi overgenomen. Deze bron heeft de schrijver onzer vita ook op andere plaatsen gebruikt: in c. 1, 2, 5, 7 en 10. Heeft reeds Ruopert Alcuïns vita voor zich gehad? Of zijn wellicht al deze plaatsen niet van Ruopert afkomstig, maar van den lateren bewerker der vita?

Deze bewerker is niemand anders dan de eerste Egmondsche annalist, van wiens hand (C) in het annalenhandschrift de berichten over de jaren 640—789 en 875—1111 alsmede eenige kantteekeningen bij deze berichten afkomstig zijn. Want in één dier kantteekeningen, bij het jaar 877, is dezelfde plaats uit Alcuïns vita Willibrordi overgenomen, die eveneens gebruikt is, in c. 13 van onze vita. Karolus Calvus, zoo leest men in de glosse, Theoderico comiti largitus est Ekmundam cum . . . omnibus aliis que . . . nunc posteri eius possident anno DCCCLXIII.

Hetzij nu deze bewoordingen ontleend zijn aan de vita Adalberti, dan wel rechtstreeks aan Alcuïns vita Willibrordi, in elk geval is het duidelijk, dat het dezelfde schrijver geweest moet zijn, die juist van deze wending van Alcuïn èn in de vita Adalberti èn in de annalenglosse gebruik maakte. Overigens is Alcuïns vita door C ook nog gebruikt in een bericht der annales over 1172, zooals wij beneden zullen aantoonen.

Is onze opvatting juist, dan heeft Ruopert voor zijn

[1]) De misleidende lezing ‚rexit' komt alleen voor in de overlevering der groep II*.

vita Adalberti wel de historia ecclesiastica van Beda, maar niet Alcuïns vita Willibrordi gebruikt.

De veronderstelling, dat de annalist C Ruoperts vita zou hebben omgewerkt met gebruikmaking van Alcuïns vita Willibrordi, wordt bevestigd door een ontleding van de met de vita Adalberti in verband staande berichten in de annales Egmundenses over de jaren 690 en 694. Het eerste bericht is gecompileerd uit de vita Adalberti en de kroniek van Regino, uit welke laatste de woorden ‚de Brittannia gentis Anglorum ob gratiam evangelii in Gallias transientes' afkomstig zijn. Het overige kan aan de vita Adalberti ontleend zijn zonder gebruikmaking van Beda's historia ecclesiastica [1]). Dit werk van Beda is op geen enkele andere plaats als bron der annales aan te wijzen ; op 683 en 721 is de chronica van Beda gebruikt, maar niet zijn historia ecclesiastica. Het jaartal 690, dat noch bij Regino noch in de vita Adalberti [2]) noch bij Beda opgegeven is, zou de annalist C gehaald kunnen hebben uit een handschrift van Alcuïns vita Willibrordi, waarin was opgenomen de hoogstwaarschijnlijk van Willibrord zelf afkomstige aanteekening uit een kalendarium Epternacense [3]) : Willibrordus anno sexcentesimo nonagesimo ab incarnatione Christi veniebat ultra mare in Francia. Het bericht op 690 zou C dan naar Alcuïns vita Willibrordi aangevuld hebben — evenals hij met Ruoperts vita Adalberti gehandeld heeft ! Het bericht der annales op 694 is aanvankelijk, zonder verband met de vita, samengesteld uit twee berichten van Sigebert (op 694 en 697) ; daarop volgt een zin over het verblijf van St. Adalbert te Egmond bij zekeren Eggo, in zakelijk opzicht overeenstemmend met c. 5—7 der vita, maar in de bewoordingen zonder voldoende verband daarmee. Of in de vita Adalberti, toen deze door C gebruikt werd voor het bericht op 694, de capita 5—7 met hun aanhalingen uit Alcuïns vita Willibrordi reeds gestaan hebben, blijft geheel onzeker ; wegens de bewoordingen,

---

[1]) Wij wijken hier op een enkel punt af van onze Untersuchungen I 51, doch komen tot het zelfde resultaat aangaande de vita Adalberti.

[2]) vgl. boven blz. 16*.

[3]) vgl. Levison, MG. Scr. rerum Merovingicarum VII (1920) 92,

die de annalist op 690 uit de vita overgenomen heeft, kan men Beda's historia ecclesiastica als bron dier vita aanwijzen, maar Alcuïns vita niet. De vita Adalberti, welke C gebruikte voor de annales op 690 en 694, behoeft dus niet noodzakelijk de met behulp van Alcuïns vita omgewerkte tekst, maar kan ook de oorspronkelijke tekst van Ruopert geweest zijn.

Hoe dit zij, het resultaat van ons onderzoek is voor de vita Adalberti alles behalve gunstig te noemen. Juist de voor de geschiedenis van Egmond en het graafschap Holland belangrijke feiten, die zij bevat, zijn niet in de 10e eeuw door Ruopert te boek gesteld, maar in de tweede helft der 12e eeuw door een schrijver, wiens opgaven men met eenige scepsis dient te beschouwen.

De bedoeling van den bewerker is klaarblijkelijk, St. Adalbert in verband te brengen met het klooster Egmond en de eerste Hollandsche graven. Een dergelijk verband bestond oorspronkelijk niet.

De oudste kerk te Egmond was een onder de parochie Heilo behoorende kapel. Heilo was een van de vijf kerspelkerken in Holland, die door Karel (Martel) en anderen aan Willibrord geschonken en zoo aan het klooster Echternach gekomen [1]), in de 11e eeuw echter door de graven Dirk III, Dirk IV en Floris I in bezit genomen waren. Bisschop Willem van Utrecht heeft in een oorkonde van 1063, OU 225, het recht van het klooster Echternach op deze kerspelkerken en haar kapellen, waaronder ook die te Egmond genoemd wordt, erkend ; de kerk te Heilo en de kapel te Egmond verschijnen nog in 1148 in een privilege van paus Eugenius III [2]) onder de Echternachsche bezittingen, en eerst bij het verdrag van 1156 [3]) hebben abt en convent van Echternach van deze kerken afstand gedaan.

Ondertusschen was echter door het klooster Egmond aldaar een nieuwe parochiekerk gesticht ; het is de basilica s. Mariae, in de onmiddellijke nabijheid van

[1]) vgl. de Bijlage beneden p. 255.

[2]) Medegedeeld door A. Brackmann, Nachrichten der Kgl. Gesellschaft der Wissenschaften zu Göttingen, phil.-hist. Kl. 1904 S. 129 No. 9. Thans ook bij C. Wampach, Geschichte der Grundherrschaft Echternach I 2 (1930) 337 no. 205.

[3]) van den Bergh, OB I no. 133 en 134.

het klooster gelegen. Deze kerk is volgens het Egmondsche necrologium (door ons gedrukt onder II 4) gebouwd door abt Adalhard († 1120) en volgens de Egmondsche annalen en de wijdingsberichten (W, beneden II 3) in 1113 gewijd. Daarmede begint het klooster Egmond vasten voet te krijgen in het Echternachsche kerspel Heilo. Volgens een oorkonde van 1264 [1]) hebben de parochianen van Egmond twee kapellen in gebruik: de capella s. Marie que est versus austrum in cimiterio Ecmundensi, voor welker onderhoud abt en convent van Egmond moeten zorgen, en de capella que est versus occidentem iuxta dunas, die de parochianen moeten onderhouden. De eerste is de door abt Adalhard gestichte, de tweede de oude Echternachsche kapel [2]).

Op de tegenstrijdigheid in de opgaven der Egmondsche overlevering over de lotgevallen van Adalberts lijk hebben wij reeds vroeger gewezen [3]). De uit een evangelieboek overgeschreven aanteekeningen, die wij in het volgende hoofdstuk zullen behandelen, maken uit den tijd van graaf Dirk II gewag van een ecclesia, qua sanctus Adalbertus primum requievit, te Obinghem, dat is bij Oesdom in de parochie Heilo. Aldaar bevond zich ook de bron geheeten Runxputte, die haar naam aan Rorik, den Noormannenhertog uit de 9e eeuw, ontleende. Rorik speelt ook in de vita een rol als beschermer van het kerkje, dat *te Egmond* door den priester Amalath boven het graf van Adalbert herbouwd werd, nadat de eerste, dadelijk na zijn dood aldaar gestichte kerk door de Noormannen vernield was. Men lette er op, dat voor het bericht over deze eerste begrafenis in c. 7 der vita en voor dat over Amalaths kerkbouw in c. 10 Alcuïns vita Willibrordi gebruikt is, dat dus deze berichten niet van Ruopert, maar van den annalist C afkomstig zijn. Hetzelfde valt te zeggen van c. 13, waaruit wij vernemen, dat graaf Dirk I door Vulfsit aangemaand werd om het lijk van Adalbert te laten opgraven, en van c. 18, waar men leest, dat graaf Dirk II Adalberts lijk in een marmeren sarcophaag heeft laten bijzetten

[1]) van den Bergh, OB II no. 108.
[2]) Vgl. over dit alles Untersuchungen I 31 vlgg.
[3]) Untersuchungen I 47 vlgg.

en te zijner eere een nieuwe, steenen kerk te Egmond heeft doen bouwen. Deze bemoeiïngen van de graven Dirk I en Dirk II met Adalberts lijk vermelden ook de Egmondsche annalen, en wel in een glosse, die door de hand van C, den bewerker der vita, geschreven is. De wijdingsberichten (W), waarover wij eveneens in hoofdstuk II zullen handelen, en de F-tekst der annales Egmundenses geven op, dat in 1113 te Egmond gewijd werd een basilica sancti Adalberti, ubi sepultus fuit. Of dit bericht in de 12e eeuw, dan wel veeleer eerst in het begin der 13e te boek werd gesteld, is in hooge mate twijfelachtig, zooals nader zal blijken. Ook door de opgravingen te Egmond, waarover men de boven (blz. 7* vlg.) onder no. 43 en 46 genoemde verhandelingen van Holwerda en Gosses kan nalezen, wordt de onzekerheid, waarin wij verkeeren, niet weggenomen. Over de feitelijke lotgevallen van Adalberts lijk weten wij evenmin iets zekers als over wat hij bij zijn leven verricht heeft.

Dat Adalberts lijk, zooals wij vroeger verondersteld hadden [1]), opgeborgen was in den zilveren schrijn, die door aartsbisschop Egbert aan het klooster was geschonken, is weliswaar niet juist. Immers uit de reliquieënlijst R, die wij in het volgende hoofdstuk zullen behandelen, blijkt dat het scrinium corporis s. Adalberti dient onderscheiden te worden van het scrinium argenteum archiepiscopi Egberti. Opmerkelijk is echter het volgende.

In 1883 heeft Wattenbach [2]) een lijst uitgegeven van de reliquieën, die de monniken van St. Bavo te Gent na de invasie der Noormannen, dus in de eerste helft der 10e eeuw, in hun klooster terugvonden : Breviarium de thesauro sancti Bavonis, quod invenerunt fratres remansisse post Nordmannicam infestationem. Hier vindt men o.a. vermeld : Reliquie s. Remacli confessoris. Reliquie s. Adalberti confessoris. Reliquie s. Gregorii pape. De capillis s. Wandregisili abbatis. Reliquie s. Gisleni confessoris. Dus tusschen de reliquieën van paus Gregorius I († 603) en drie heiligen uit de 7e eeuw staan die van den hl. belijder Adalbert. Aangezien hij belijder en niet martelaar genoemd wordt, zal dit niet,

---

[1]) Untersuchungen I 53 ff.
[2]) Neues Archiv VIII (1883) 374 vlgg.

zooals men sedert 1296 in Egmond meende[1]), koning Aethelberht van Oost-Anglia zijn, die in 792 of 793 gedood is en wiens passio in 1136 geschreven werd door Osbertus de Clara, prior van Westminster[2]). Nu weten wij echter, dat aartsbisschop Egbert relaties had met de kloosters Blandinium en St. Bavo te Gent, en dat de monniken van het door graaf Dirk II gestichte klooster Egmond moeten gekomen zijn uit St. Bavo. Op een altaarblad, dat graaf Dirk II en gravin Hildegarda aan het klooster Egmond hebben geschonken, was naast St. Adalbert ook St. Bavo afgebeeld[3]). Wij moeten dus onze reeds vroeger geuite meening handhaven, dat het stoffelijk overschot van Adalbert eerst door aartsbisschop Egbert naar Egmond overgebracht is, en wel van St. Bavo uit.

De scherpe wrijvingen tusschen de Gentsche kloosters St. Bavo en Blandinium, die, zooals bekend is, sinds de 11e eeuw aanleiding hebben gegeven tot tallooze vervalschingen aan beide kanten, zullen voor de Egmondsche monniken een reden te meer geweest zijn om het oorspronkelijke verband van hun klooster met St. Bavo uit hun overlevering te laten verdwijnen; want sedert in 1130 de monnik Arnoud uit Blandinium als abt naar Egmond beroepen was, stonden deze twee kloosters in nauwe relaties; Lambert, die in 1180 abt van Egmond werd, kwam eveneens uit Blandinium. Uit Blandinium is ook een belangrijk gedeelte afkomstig van de bronnen, die in de Egmondsche overlevering sedert de 12e eeuw verwerkt zijn.

Als vita sancti Adalberti secunda cum miraculis novis hebben wij in onze uitgave de door Pijnacker Hordijk gepubliceerde[4]) korte vita, die in hoofdzaak een uittreksel uit de vita prima is, samengevat met de miracula, die sedert Mabillons uitgave der vita prima in de Acta Sanctorum ordinis s. Benedicti van 1672 bekend staan

---

[1]) vgl. Levison, Neues Archiv XL (1916) 794.

[2]) Handschriften te Oxford en te Cambridge, vermeld door Arnold, Memorials of St. Edmund's abbey I (1890) LVI; vgl. Pijnacker Hordijk in BVG 4e reeks I (1900) 164 vlg.

[3]) vgl. Untersuchungen I 87; ook Het Gildeboek, 11 (1928) 46—48.

[4]) In de boven blz. 6* onder no. 36 genoemde verhandeling.

als alia miracula ab Egmundensi monacho saeculo XII scripta.

Dat de vita secunda niet veel anders is dan een uittreksel uit de vita prima, heeft reeds Pijnacker Hordijk vastgesteld. Behalve de vita prima zijn door de vita secunda echter nog andere bronnen gebruikt: de historia ecclesiastica van Beda en de berichten der annales Egmundenses over 690 en 694.

Het gebruik van Beda blijft tot c. 1 der vita secunda beperkt. De tijdsopgave ‚sexcentesimo nonagesimo dominice incarnationis anno, regnante Alfrido rege anno tertio' is vrij willekeurig gecompileerd uit Beda en het bericht der annales op 690. Beda bericht (V 7), dat anno regni Aldfridi tertio Caedualla, koning der Oost-Saksen, naar Rome trok om zich te laten doopen, en aldaar overleed; even verderop vernemen wij, dat dit op Zaterdag voor Paschen 689 gebeurde. In het begin van V 8 vermeldt Beda: Anno post hunc, quo Caedualla Romae defunctus est, proximo, id est DC° XC° incarnationis dominicae Theodorus.... archiepiscopus.... defunctus est. En in V 9 bericht Beda verder, dat eo tempore Egbert het plan opvatte van zending onder de volken van Germanië, doch dat hij ingevolge een goddelijke waarschuwing daarvan afzag en Wicbert naar Friesland stuurde. Dat dit, zooals de vita secunda beweert, in het derde jaar van koning Aldfrid (van Northumberland) zou zijn gebeurd, is een geheel willekeurige combinatie, en bovendien in strijd met het jaar 690, daar Aldfrid reeds sedert 685 regeerde,

Ook de vita prima is door de vita secunda niet zeer conscientieus gebruikt. De vita prima verhaalt in c. 6, dat uit de pit van een appel, dien Adalbert bij Eggo in het vuur geworpen had, in de volgende lente een nieuwe boom ontsproot. In de vita secunda (c. 2) zijn dit vier boomen geworden: arborum germina quatuor processerunt.

Het eenige, wat de vita secunda onafhankelijk van haar bronnen bericht, is een kleine aanvulling van Beda's mededeelingen (V 10) over de twee Ewalden. Het waren volgens hem makkers van Willibrord, die later als martelaren stierven, en door hertog Pippijn begraven werden in ecclesia Coloniae civitatis iuxta

Rhenum. De vita secunda (c. 1) weet deze kerk nader op te geven : qui post martyrisati nunc Colonie in monasterio Cuniberti honorabiliter iacent.

De vita secunda heeft als bron gediend voor de Egmondsche kroniek, die tusschen 1252 en 1255 opgesteld is ; in het bericht der kroniek over 694 is uit c. 3 der vita secunda overgenomen de zin : (Super cuius sepulchrum) fideles ecclesiam construxerunt, quam a Danis (vita secunda : Nortmannis) sepius constat destructam. Dei tamen providente gratia inibi aliquis semper remansit, qui corpus sancti viri honeste servavit [1]).

Wanneer is nu de vita secunda met de miracula nova te boek gesteld ? Aangezien daarin de van C afkomstige annales en de door C omgewerkte vita prima als bronnen gebruikt zijn, in elk geval niet vóór het laatste kwart der 12e eeuw ; want in de annales loopt het werk van C, zooals wij boven (blz. 18*) reeds opmerkten, tot 1172 door.

De miracula s. Adalberti, die bij de vita secunda aansluiten, staan in verband met het over de jaren 1112—1173 loopende gedeelte der annales Egmundenses, dat is overgeleverd door een hand uit het begin der 13e eeuw, door ons F genoemd. De capita 17 [11], 18 [12] (behalve den eersten zin ‚Cum animarum.... sit restitutus') en 23 [17] komen op de jaren 1121, 1130 en 1143 ook in de annales voor. De vraag, of de miracula hier de bron der annales, dan wel deze de bron der miracula zijn, is van eenig belang. De eerstgenoemde opvatting is door Haenchen in zijn boven (blz. 7*) onder no. 45 vermeld proefschrift verdedigd. Zij is ons inziens niet juist.

Dat c. 23 der miracula aan de annales ontleend is, hebben wij op grond van de overlevering in de handschriften aangetoond. Ook de capita 17 en 18 zijn niet uit de miracula in de annales, maar omgekeerd uit deze in de miracula ingelascht [2]). Voor deze opvatting is het volgende aan te voeren.

Het bericht der annales op 1190 is, zooals Haenchen (blz. 116 en 125) op stylistische gronden aangetoond

[1]) Vgl. Untersuchungen I 167. 171.
[2]) zoo reeds Untersuchungen I 55 vlg.

heeft, van den tweeden zin af een inlassching. Het over de jaren 1176—1202 loopende gedeelte der annales is namelijk, in tegenstelling met het voorafgaande (1132—1173) en het volgende gedeelte (1203—1205), die bij voorkeur in het perfectum berichten, overwegend in het praesens gesteld. Het bericht over 1190 echter heeft van den tweeden zin af geen enkel praesens. Den stijl dezer inlassching kan men echter ook reeds herkennen in het annalenbericht op 1121, dat ook in de miracula als c. 17 [11] voorkomt :

1121. Sed quia muliebris sexus facilis ad circumveniendum est, circumventa a quibusdam potentibus familiaribus suis est.

Et quia quę non conveniebant fecerunt, convenienti malicię eorum pęna sunt puniti.

1190. Et quia fama nichil velocius, ad gentiles obsessos Accaron mors eius velocius pervolavit.

Het bericht op 1121 is dus niet vòòr 1202 in de annales ingelascht en daaruit in de miracula overgenomen.

Het bericht der annales over 1130, dat met c. 18 [12] der miracula overeenkomt, is tenminste gedeeltelijk afkomstig van den 13e-eeuwschen annalist F, zooals in hoofdstuk III nader blijken zal. Voor de verhouding tusschen annales en miracula is dit evenwel niet beslissend, omdat F, naar wij zullen zien, ook de miracula zelf heeft opgesteld.

In het bericht der annales over 1130 en in het eensluidende c. 18 der miracula komt een zin voor uit de vita Pauli van Hieronymus. Diezelfde passage van Hieronymus vindt men, op een gelijke situatie toegepast, ook in c. 9 der vita prima Adalberti. Men vergelijke :

Hieronymus, vita Pauli c. 3 : Quid ageret miles Christi et quo se verteret, nesciebat.

Vita prima Adalberti c. 9 : Quid ageret, quo se verteret, ignorabat omnimodis.... monstrans, quam verum sit nil deesse Deum timentibus.... quesivit sancti Adalberti patrocinium.

Annales anno 1130, en daaruit miracula c. 18 [12] : Quid ageret, quo se verteret nisi ad Deum et sancti Adalberti patrocinium, ignoravit.

Hieruit zou men moeten opmaken, dat de aangehaalde

woorden der annales afkomstig zijn van C, die immers de bewerker der vita prima Adalberti is. Men dient daarbij het volgende in het oog te houden. Een tweede passage der miracula (c. 9 [3]: quid ageret, quo se verteret, consilium quesivit) is eveneens door de vita Pauli geïnspireerd. Dit kan echter door bemiddeling der vita prima gebeurd zijn, waaruit de miracula ook op andere plaatsen, in c. 8 [2] en 15 [9], bewoordingen overgenomen hebben.

Over de verhouding tusschen de miracula en de annales valt echter nog meer te zeggen. Haenchen heeft op de annales een stijlkritiek toegepast, die ons onderzoek op vele punten gebaat en aangevuld heeft; wij zullen daarvan nog herhaaldelijk mededeeling doen. Hier slechts dit: Hij heeft getracht, langs dezen weg het werk van den annalist van 1132—1173 (annalist I volgens Haenchen) en dat van den annalist van 1203—1205 (annalist III volgens Haenchen) nader te bepalen. Of de annalist van 1132—1173 met het nummer I juist aangeduid is, laten wij voorloopig in het midden; de van den eersten Egmondschen annalist (C) afkomstige tekst loopt wel is waar tot 1173 door, is echter van 1112 af door hand F overgeschreven en bij deze gelegenheid sterk uitgebreid, zoodat de stylistische kenmerken van den annalist I even goed die van F als die van C zouden kunnen zijn.

In elk geval levert het stijlonderzoek, waaraan Haenchen de annales onderworpen heeft, ook voor de vita secunda Adalberti cum miraculis novis een belangrijk resultaat op.

De annalist I heeft volgens Haenchen (blz. 133) de gewoonte, om bij een in positieve bewoordingen vermeld feit een negatieve wending met ‚nec' aan te sluiten. Dergelijke gevallen kan men in de miracula vaak terug vinden:

c. 7 [1]: miraculorum beati confessoris magnitudinem attendat, nec virtutem verba putet.

cum et pudor noster.... inutiliter ad mendacia referenda et probrose solutus esset, nec indigeat sanctus Domini nostro mendacio commendari.

c. 9 [3]: mente obstinata nec verbo Domini penetrabili.

aque in se ipsas converse sunt, nec in partem multo decliviorem effluere presumpserunt.

c. 10 [4] : Assumpsit nihilominus secum reliquiarum beati Adalberti venerabile scrinium.... ne quod impedimentum inferre presumeret temeraria turba virorum de Kasterkem.... Nec inanis timor eius seu falsa suspicio fuit.

c. 11 [5] : ut penam illorum.... inimicis ecclesie nostre.... proponamus. Nec immerito in eos ultio divina processit.

c. 14 [8] : hec.... fidei et precum suarum quadrantem in gazophylacium divine pietatis.... misit. Nec distulit exauditionem benignus Iesus.

Voorts begint de annalist I volgens Haenchen (blz. 132) een zin bij voorkeur met een werkwoordsvorm en laat hij hierop veelal een voegwoord volgen, dat echter ook ontbreken kan. Men vindt dit, behalve in de miracula, ook reeds in de vita secunda, hoewel hierin, daar zij in hoofdzaak de vita prima overschrijft, uit den aard der zaak voor stylistische eigenaardigheden van den schrijver minder plaats is :

c. 3 : Finito enim presentis laboris curriculo.

c. 10 [4] : Assumptis itaque secum paucis fratribus. Assumpsit nihilominus secum.... venerabile scrinium.

c. 11 [5] : Erant autem in parte hostili fratres germani sex.

c. 13[7] : Humiliavit enim eos, qui est ante secula.

c. 14 [8] : Contigit eadem tempestate miraculum. — Venit ergo cum ceteris.

c. 16 [10] : Contestantur nobis preterea.

c. 20 [14] : Erat autem eo temporis tectum.

Uit dit alles moet men besluiten, dat de vita secunda cum miraculis novis van den Egmondschen annalist I afkomstig is.

De stijl van den annalist C is ons uit zijn bewerking van de vita prima Adalberti bekend ; deze vita vertoont — afgezien van een enkele plaats, die boven (blz. 26*) besproken is — geen stylistische verwantschap met de annales van 1121—1173 en met de vita secunda cum miraculis novis. Dat deze van denzelfden schrijver afkomstig zouden zijn als de bewerking der vita prima,

is immers op zich zelf al zeer onwaarschijnlijk. Want wij konden vaststellen, dat c. 17 [11] niet voor 1202 in de miracula opgenomen is. De overlevering in de handschriften geeft geen enkele aanwijzing, dat ook dit hoofdstuk — evenals c. 23 [17] — later toegevoegd zou zijn ; bovendien wordt in c. 18 [12] verwezen naar c. 17 [11] met de woorden : post obitum Florentii Crassi comitis, cuius supra meminimus. Reeds hier komt het vermoeden op, dat annalist I niet de eerste Egmondsche annalist C is, die al in de tweede helft der 12e eeuw geschreven heeft, maar de annalist F, die evenals D (= annalist III) in het begin van de 13e eeuw aan het werk was. Ons verdere onderzoek zal tot een bevestiging van dit vermoeden leiden.

In onze uitgave van de vita et translatio s. Ieronis is de tekst van P. Opmeerus, Historia martyrum Batavicorum (1625, iterum 1684) op vele plaatsen verbeterd naar twee handschriften in de Koninklijke Bibliotheek te den Haag :

70 E 21 (L 29), uit het vrouwenklooster van St. Catharina te Muiden, geschreven in 1461. Bl. 101^{v}—105 : Passio sancti Ieronis presbyteri quod est XVI kal. Septembris (M).

78 D 16 (Y 48) : Onvolledig afschrift van omstreeks 1600, twee dubbele foliobladen (N).

Betere handschriften staan ons helaas niet ter beschikking.

Opmeerus, wiens tekst wij met O aanduiden, heeft volgens zijn opgave een handschrift gebruikt, dat in 1571 door Joh. Vlimerius, Augustijner kanunnik van St. Maarten te Leuven, uit een Egmondsch handschrift te Amsterdam overgeschreven was. Vlimerius heeft, zooals wij boven (blz. 13*) mededeelden, ook de vita Adalberti in 1571 uit een Egmondsch handschrift afgeschreven.

De in M overgeleverde tekst is sterk geïnterpoleerd en uitgebreid, onder meer door het in den tekst inlasschen van marginale glossen, waarvan er een, over keizer Otto I, uit de wereldkroniek van Martinus Polonus († 1278) geput is, en door toevoeging van vier hoofdstukken aan het slot, die onder meer de

opgraving van het hoofd van den heilige berichten[1]).

De glossen en de twee eerste der genoemde vier hoofdstukken kwamen ook reeds voor in het handschrift, waaruit Johannes a Leydis, Karmelitermonnik te Haarlem († 1504), de vita et translatio s. Ieronis opnam in zijn chronicon Hollandiae. Dit chronicon is overgeleverd in den codex 8343 der Kon. Bibliotheek te Brussel, en als chronicon Belgicum gedrukt door Sweertius, Rerum Belgicarum annales (1620), de vita daaruit in Acta sanctorum Aug. III (1737) 475—479. Wij hebben uit dezen codex (L) eenige varianten opgenomen[2]).

Een handschrift der Kon. Bibliotheek te Brussel, no. 8245—8247, in de 15e eeuw door Antonius, curatus te Bergen (op Zoom) geschreven, en uit het klooster Korsendonk bij Turnhout afkomstig, bevat op bl. 298—299^{v} een sterk verkorte redactie van de vita et translatio s. Ieronis; wij deelen deze bewerking (Br) beneden den oorspronkelijken tekst mede.

Als bronnen van de vita et translatio sancti Ieronis zijn aan te wijzen de acta s. Agathae[3]), de vita s. Antonii van Athanasius[4]), de vita s. Martini van Sulpicius Severus[5]), de dialogi van paus Gregorius den Groote[6]), de regula s. Benedicti, de vita s. Bonifatii van Willibald[7]), het symbolum Quicumque[8]) met de Exposito fidei catholicae[9]) en misschien Alcuïns vita s. Willibrordi[10]). De vita s. Martini, de dialogi van paus Gregorius en Alcuïns vita Willibrordi zijn ook door C gebruikt voor

[1]) Vgl. onze uiteenzettingen in de boven (blz. 8*) onder no. 48 genoemde verhandeling, blz. 36 vlgg.

[2]) Bij Potthast, Bibliotheca historica medii aevi I (1896) 662 en daarna bij S. Muller Fzn., Lijst van Noord-Nederlandsche kronijken (1880) 18 zijn bovendien van deze recensie der kroniek van Johannes a Leydis twee handschriften te Breslau opgegeven; zij bevatten deze kroniek echter niet.

[3]) Acta sanctorum Febr. I (1658) 615—617.

[4]) Acta sanctorum Ian. II (1643) 120—141.

[5]) rec. C. Halm, Corpus scriptorum ecclesiasticorum Latinorum I (1866) 109—137.

[6]) Migne, Patrologia Latina 77 (1896) 149—429.

[7]) rec. Levison, Vitae sancti Bonifatii (1905) 1—58.

[8]) Bibliothek der Symbole und Glaubensregeln der alten Kirche hg. v. A. Hahn. 3. Aufl. (1897) 174—177.

[9]) ed. Krusch, MG. Auctores antiquissimi IV 2 (1885) 106—110.

[10]) ed. A. P(oncelet), Acta sanctorum Nov. III (1910) 435—451; ed. Levison, MG. Scr. rerum Merovingicarum VII (1920) 113—141.

de omwerking der vita Adalberti. Een glosse van hand C bericht in de annales Egmundenses bij het jaar 988, dat graaf Dirk II de reliquieën van St. Jeroen, die te Noordwijk gevonden waren, naar Egmond heeft overgebracht, zooals het ook in c. 10—12 der vita te lezen staat. De schrijver der vita heeft zich nauw aangesloten bij het voorbeeld van de vita Adalberti, zelfs zoo, dat zekere wendingen uit deze ook in gene gevonden worden. In de vita Adalberti leest men (c. 27): episcopum, ad cuius diocesim pertinebant; en in de vita et translatio Ieronis (c. 11): fideles legatos episcopo dirigunt, ad cuius dyocesim locus ipse pertinet.

Desondanks zijn wij niet van meening, dat de vita et translatio Ieronis, zooals ze voor ons ligt, door C opgesteld is [1]). Niet zoo zeer, omdat van het rijmproza, waarin deze laatste bijna aldoor gesteld is, in de vita et translatio Ieronis niets te bespeuren valt. Maar de in c. 3 der vita et translatio Ieronis uit Willibalds vita Bonifacii overgenomen woorden (partim minis, partim blanditiis) zijn iets gewijzigd ook in den F-tekst der annales gebruikt (p. 150, 15: cotidie blanditiis, cotidie minis) en de in c. 10 voorkomende woorden ‚etate senem, statura procerum, vultu decorum' staan, voorzoover zij door de Vulgata geïnspireerd zijn, precies zoo ook in den F-tekst (p. 149, 31: etate iuvenem, vultu decorum); ook ‚statura procerus' vindt men in dien tekst terug (p. 166, 9). De woorden in c. 12 ‚quos ... inviolata fides catholice confessionis bonis exornabat moribus' doen denken aan de oorkonde van 1083, die, zooals blijken zal, een falsum van omstreeks 1215 is; daar verschijnt ornata bonis moribus Hildegarda.

Dat keizer Otto I in c. 10 genoemd wordt ad corrigendam pravitatem malefactorum strenuus, lijkt op een weerspiegeling van de belofte, die keizer Otto IV op 22 Maart 1209 aan paus Innocentius III gedaan heeft: Super eradicando haereticae pravitatis errore auxilium dabimus et operam efficacem [2]). De woorden aan het slot: ‚sanctissimi viri passionem.... vestre explicavi

[1]) Vgl. voor het volgende Untersuchungen I 60 vlgg. en onze boven blz. 8* no. 48 genoemde verhandeling.

[2]) MG. Legum sectio IV t. II (1896) 37.

sanctitati' doen derhalve vermoeden, dat het de bedoeling van den schrijver was, zijn werk aan het oordeel van den paus te onderwerpen [1]).

Dit alles in aanmerking nemend meenen wij de vita et translatio s. Ieronis, zooals wij haar bezitten, te moeten toeschrijven aan den annalist F. Hij heeft echter gebruik gemaakt van een oudere redactie, welke een werk van C was.

Dat den schrijver over de lotgevallen van zijn heilige in 't geheel niets bekend was, wordt vooral duidelijk in c. 8, waar Jeroen op de vraag van den rechter, wie hij is, antwoordt met woorden, die ontleend zijn aan de acta der Romeinsche martelares Agatha : Non solum ingenuus, sed et spectabilis genere. ‚Spectabilis' was in den Romeinschen keizertijd een titel voor ambtenaren van een bepaalden rang ; de vroege en hooge middeleeuwen kennen dezen stand niet meer ; eerst in de 13e eeuw komt ‚vir spectabilis' weer in gebruik.

Aangezien de feestdag van St. Jeroen de 17e Augustus was (XVI kal. Septembris), hebben wij reeds vroeger [2]) erop gewezen, dat in de oudere martyrologia op 16 Augustus (XVII kal. Septembris) een te Alexandrië gestorven martelaar Orion genoemd wordt.

In alle drie de heiligenlevens vindt men citaten uit Romeinsche dichters : in c. 12 der vita prima Adalberti wordt een plaats uit de Thebaïs van Statius aangehaald, in c. 12 der vita Ieronis een wending uit de Aeneis van Vergilius ; de vita secunda Adalberti biedt in c. 9 [3] een aanhaling uit Persius, in c. 10 [4] wendingen uit Lucanus en Ovidius. Ook de F-tekst der annales is

---

[1]) Voor de formule ‚sanctitas vestra' vgl. bij voorbeeld het schrijven van bisschop Hugo van Auxerre aan paus Innocentius III, dat afgebeeld is bij de Boüard, Manuel de diplomatique (1929) pl. XVIII : Ad sanctitatis vestre noticiam volumus pervenire. Of het schrijven van den Keulschen clerus aan den paus van 1206, Ennen, Quellen zur Geschichte der Stadt Köln II (1863) no. 20 : Significamus sanctitati vestre. In vroegere eeuwen was deze formule ook tegenover bisschoppen gebruikelijk. Vgl. b.v. de opdracht van Ruotgers vita Brunonis aan aartsbisschop Folcmar van Keulen MG. SS. IV 254 :

[2]) Untersuchungen I 60.

met de Romeinsche dichters bekend ; bij 1137 en 1152 geeft hij een aanhaling uit Horatius, bij 1152 uit Persius, bij 1160 uit Catullus, bij 1167 uit Lucanus.

De vita Adalberti is, zooals reeds Holder-Egger opgemerkt heeft, doorloopend in rijmend proza gesteld. De rijmen zouden, ten minste gedeeltelijk, van C afkomstig kunnen zijn. De zin waar (in c. 3) Alcuïns vita Willibrordi als bron genoemd wordt, luidt b.v. : Que vero eius vite qualitas fuerit / vel quo sudore in predicationis erogatione certaverit / quibus quantisque miraculis choruscaverit / liber gestorum eius luculenter scire volentibus aperit /. Dit zou overeenkomen met de bevinding, dat ook de C-tekst der annales gedeeltelijk rijmt, bij voorbeeld de randglosse bij het jaar 988. Overigens was rijmend proza in de tweede helft der 12e en in het begin der 13e eeuw te Egmond iets heel gewoons, daar ook de annalist F zich vaak van dergelijke rijmen bedient. Mogelijk is het ook, dat Ruoperts werk zelf reeds in rijmend proza gesteld was, en C daarin aanleiding vond om ook de bewerking op deze wijze uit te voeren. De vele staande rijmen in de vita Adalberti zouden gedeeltelijk naar de 10e eeuw kunnen terugwijzen.

Er zijn aanwijzingen, dat aan de redactie van den tekst der vita Adalberti behalve C ook nog andere, latere Egmondsche schrijvers werkzaam zijn geweest.

Zooals nader blijken zal, heeft de annalist F den C-tekst der annales sterk uitgebreid en gewijzigd, en heeft de derde Egmondsche annalist III = D dit gewijzigde werk gedeeltelijk overgeschreven. Uit de onderzoekingen van Haenchen is ons de stijl van D goed bekend. Hij is gekenmerkt door zinnen als deze :

1197 (p. 191). Nunc nostrum propositum prosequamur.

1203. De his satis dictum est. Nunc ad congressionem inter ipsum et Lothewicum articulum transponamus summam breviter colligentes.

Daarmede vergelijke men uit de vita Adalberti :

c. 8. Proinde hoc iam satis dictum ; nunc redeamus ad propositum.

D heeft zijn stijl, zooals Haenchen aangetoond heeft, naar Sallustius gevormd. Tot de wendingen, die D van dezen schrijver geleerd heeft, behoort ‚hoc iam satis

dictum'. In navolging van hem heeft D ook de gewoonte, het woord ‚igitur' aan het begin van een zin te plaatsen. Eenmaal vindt men dit ook in de vita Adalberti, in c. 7 : Igitur de virtute in virtutem proficiens. Sallustiaansch is ook het vooropstellen van ‚denique', vgl. bellum Iugurthinum c. 52. Dit heeft de vita ook eenmaal in c. 6. : Denique ut temporis arrisit congruentia.

Dit alles in aanmerking genomen, achten wij het niet onmogelijk, dat de C-tekst der vita prima Adalberti, evenals de C-tekst der annales, toevoegsels van F en D bevat. Of een aanhaling uit Sallustius' bellum Iugurthinum, die in c. 12 der vita et translatio Ieronis te vinden is, in dezelfde richting zou kunnen wijzen, moeten wij in het midden laten.

In een boekencatalogus van het klooster Egmond, die op bl. 144—148^{v} van het handschrift van Balduinus de Haga overgeleverd is en door H. G. Kleyn in het Archief voor Nederlandsche Kerkgeschiedenis II (1887) 127—170 werd uitgegeven, vindt men vermeld, dat onder abt Ascelinus (1120—1129) de monnik Frederik, behalve vele andere boeken, ook heeft laten schrijven vitam sancti Adalberti et sancti Yeronis in uno volumine. Deze monnik Frederik speelt ook een rol in het stichtelijke verhaal der annales over de kerkwijding van 1143, dat, zooals wij later zullen zien, door F is opgesteld.

Zooals wij in onze Untersuchungen I 64 vlgg. reeds uiteengezet hebben, is de catalogus niet voor het begin der 13e eeuw opgesteld, aangezien in de opschriften de graven en abten doorloopend geteld zijn. Wij konden dan ook erop wijzen, dat hij over verschillende boeken opgaven bevat, die niet erg geloofwaardig zijn. Wij kunnen derhalve de opgave van den catalogus over den monnik Frederik niet als betrouwbaar aanvaarden.

II

DE BRONNEN IN HET EGMONDSCHE CARTULARIUM EN DE RELIQUIEËNLIJST

Eenige der bronnen, die ter aanvulling en bij de kritiek der annales Egmundenses in aanmerking komen, zijn overgeleverd in een Egmondsch cartularium uit de 15e eeuw, dat berust in het Algemeen Rijksarchief te den Haag en dat wij gemakshalve cartularium E noemen.

Het zijn :

1. Aanteekeningen, die uit een evangelieboek overgeschreven zijn (bl. 1—2).

2. Het liber s. Adalberti, een omstreeks 1215 samengestelde verzameling van oorkonden en goederenlijsten (bl. 2^{v}—15).

3. Een reeks van aanteekeningen over kerkwijdingen uit de jaren 1113—1380, waarvan het eerste, tot 1250 loopende gedeelte met de annales Egmundenses in verband staat (bl. 81^{v}—82^{v}).

4. De vooraan in het cartularium voorkomende bladwijzer, aangevuld met gegevens, die geput zijn uit een Egmondsch necrologium, dat, zooals nader blijken zal, van Johannes de Beka afkomstig is.

Wij behandelen in dit hoofdstuk deze bronnen in de bovenstaande volgorde, en verbinden met de bespreking van de wijdingsberichten die van een elders overgeleverde reliquieënlijst.

1. DE AANTEEKENINGEN UIT HET EVANGELIEBOEK

De aanteekeningen uit het evangelieboek bevatten giften van graaf Dirk (I) en zijn echtgenoote Geva, graaf Dirk (II) en zijn echtgenoote Hildegarda, graaf Arnulf († 993) en zijn echtgenoote Ludgarda, alsmede van een reeks van particulieren ; verder een ruilverdrag van graaf Dirk, zoon van graaf Floris, dus Dirk V († 1091), en nog enkele particuliere giften.

De oorspronkelijke redactie der aanteekeningen kan inderdaad in de 10e en 11e eeuw opgesteld zijn ; opmerkelijk is in dit opzicht, dat de graven nog niet comites Hollandenses genoemd worden, wat eerst sedert het begin der 12e eeuw in gebruik komt. Wat wij bezitten, is echter niet meer de oorspronkelijke tekst.

Allereerst zijn twee zinnen als toevoegsels aan te wijzen : aan het einde van de eerste lijst van particuliere giften komt de schrijver terug op graaf Dirk (II) en Hildegarda, en beweert hij, dat zij pro compendio perpetue beatitudinis den tol te Alkmaar aan St. Adalbert geschonken hebben, quia illa ad ministerium pertinent. Met dit ministerium is het ambacht Alkmaar bedoeld, dat graaf Dirk V, volgens een zin aan het einde van het ruilverdrag, op denzelfden dag aan abt Steven gegeven heeft. Beide giften zijn voor de 10e en 11e eeuw sterk anachronistisch. Wendingen, die met de woorden ‚pro compendio perpetue beatitudinis' uit eerstgenoemden zin overeenkomen, vindt men in den F-tekst der annales Egmundenses op 1152 (p. 157,29 : ut.... per mortis compendium confusionem mentis terminaret) en 1166 (p. 174,1 : felici compendio pro morte vitam mercati sunt) ; en de onechte oorkonde van 1083, die, naar wij zullen zien, in het begin der 13e eeuw gemaakt is, geeft onder meer aan abt Steven en zijn opvolgers iudiciariam potestatem in Alcmere, que ambach vocatur teotonice. In dezen tijd zullen derhalve ook de twee zinnen bij onze aanteekening gevoegd zijn.

Ook afgezien van deze toevoegsels, kunnen de aanteekeningen niet gelden als teksten van de 10e en 11e eeuw. De promulgatio in de acte van graaf Dirk I ‚Noverit omnium tam presentium quam per succeden-

tium temporum curricula venientium Christi fidelium industria' (met rijm !) en die in de acte van graaf Arnulf ‚Notum sit ... cunctis nunc natis atque iam nascituris' zijn klaarblijkelijk falsaris-werk. De kerken te Voorhout en Noordwijk, die graaf Dirk II, en de kerken te Vlaardingen, Kethel en Overschie, die graaf Arnulf zou hebben geschonken, behoorden nog in de 11e eeuw aan het klooster Echternach ; als bezit daarvan worden de drie laatstgenoemde kerken nog in 1148 vermeld in een privilege van paus Eugenius III [1]). Eerst bij het verdrag van 1156 [2]) heeft het klooster Echternach van zijn aanspraken op deze drie kerken afgezien. Overigens bestonden er te Kethel en te Overschie nog in 1063 slechts kapellen [3]). Uit de schenking van graaf Dirk II zijn voorts als anachronismen aan te merken : de villa Elebentere hemerke, waarvan de naam op latere ontginning duidt ; verder Odulphus presbyter cum sua adiutrice, want eerst sedert paus Gregorius VII is het coelibaat der geestelijkheid algemeen geworden ; en de $13^1/_2$ manse, quas nostri officiales tenent, een naam waarmee beleende ministerialen van het klooster niet vóór de 12e eeuw kunnen zijn aangeduid. Het is wel jammer, dat in deze verdachte omgeving ook de presbyter te Obinghem aangetroffen wordt, qui ecclesiam custodit qua sanctus Adalbertus primum requievit.

De uit de 10e eeuw afkomstige aanteekeningen zullen, ook afgezien van de twee zinnen, die wij als toevoegsels uit het begin der 13e eeuw meenden te kunnen aanwijzen, niet vóór dien tijd uitgebreid en omgewerkt zijn tot den tekst, dien wij nu bezitten. Men zal immers te Egmond, nadat pas in 1156 het klooster Echternach had afgezien van zijn aanspraken op de kerk te Vlaardingen met haar dochterkerken te Kethel en Overschie, niet nog in de 12e eeuw beweerd hebben, dat deze kerken reeds door schenking van graaf Arnulf aan het klooster

[1]) Zie boven blz. 20* noot 1.
[2]) Van den Bergh, OB I no. 133 en 134.
[3]) Vgl. hierover onze Untersuchungen I 82 vlgg., en : R. Post, Eigenkerken en bisschoppelijk gezag in het diocees Utrecht. Utrechtsch proefschrift (ook : Bijdragen van het Instituut voor Middeleeuwsche Geschiedenis XIII) 1928, blz. 219 vlgg.

Egmond gekomen waren [1]). Door de oorkonde van graaf Dirk VI van 1162 (door ons als no. 12 herdrukt), waarin deze gift van graaf Arnulf bevestigd wordt, wordt onze opvatting niet weerlegd, maar gesteund; want dit stuk is een omstreeks 1215 vervaardigd falsum, zooals ons nader blijken zal, en met dit falsum staat ook in verband, wat in den F-tekst der annales Egmundenses op 1162 voorkomt over genoemde gift.

Ten aanzien van de opgave, dat graaf Dirk II geschonken zou hebben altare eiusdem ecclesie (in villa Vellesan) a nona usque ad nonam in festo sancte Agathe, dient men in het oog te houden, dat volgens het dienstrecht van omstreeks 1215 (zie beneden blz. 42*) de villicus van het klooster met de ministerialen van Aagtenkerk (Beverwijk) het buttink had te houden over het aan den comes terre verschuldigde recht, waarvan de schout te Aagtenkerk een gedeelte ontvangt [2]).

2. HET LIBER S. ADALBERTI

Het liber sancti Adalberti is een verzameling van oorkondenafschriften en goederenlijsten, die in het klooster Egmond onder abt Lubbert (1206—1226) bijeengebracht is. Den tekst uit dien tijd bezitten wij niet, maar slechts een afschrift of bewerking in het 15e-eeuwsche cartularium (E).

Wat ons op deze wijze uit het liber s. Adalberti bewaard is, bestaat — de indeeling der in 1914 door S. Muller bezorgde uitgave (BMHG. 35, 9—39) nemen wij over — uit zestien capita. Caput I bevat de vier koningsoorkonden, van 922, 969, 889 en 985 (beneden hoofdstuk IV), caput II het zoogenaamde gravenregister, de capita III—XVI een reeks van goederenlijsten en oorkonden, benevens een dienstrecht. Wij noemen dit laatste gedeelte het urbarium.

Het gravenregister is, behalve in het cartularium E, nog in een tweede afschrift naar het liber s. Adalberti overgeleverd, dat omstreeks 1520 door Balduinus de Haga gemaakt is, en voorkomt in een handschrift van de Maatschappij voor Nederlandsche Letterkunde te

[1]) Wij wijken hier af van onze Untersuchungen I 88. 145. 148.
[2]) Vgl. Untersuchungen I 86 vlg.

Leiden. Uit dit handschrift blijkt, dat de 15e-eeuwsche afschrijver den tekst van opschriften en andere toevoegsels voorzien heeft.

Het gravenregister is een beknopte kroniek van het Hollandsche gravenhuis in zijn betrekkingen met het klooster Egmond. Van Dirk I af tot op Floris II († 1121)[1]) worden de graven met hun echtgenooten en hun schenkingen aan het klooster opgesomd. Floris II wordt vermeld als reeds overleden, en zijn zoons Dirk (VI), Floris (de Zwarte) en Simon worden aan het slot aangemaand, het voorbeeld van hun vrome vaderen ter harte te nemen, en het door slechte beheerders en raadgevers bijna te gronde gerichte klooster te herstellen.

De registrator noemt de gravin-weduwe Petronilla sororem regis nunc Deo tempora mutante et regnum cui vult dante, en herinnert dus aan de verkiezing van hertog Lotharius van Saksen, den halfbroeder der gravin, tot Duitsch koning op 30 Augustus 1125.

In dat jaar, of niet lang daarna, is dus de oorspronkelijke tekst van het gravenregister ontstaan. Het was, zooals de aangehaalde plaats en zes andere regels in de passage over Dirk II doen zien, een gedicht in rijmende verzen. Als begiftiger van graaf Dirk (II) is daarin koning Lotharius opgegeven, in overeenstemming met het echte diploma van 969 (door ons als no. 3 herdrukt), welks intitulatio dus toen nog niet vervalscht was. Tot het gravenregister is dit gedicht uitgebreid door invoeging van gegevens uit de annales Egmundenses, de vita s. Adalberti, de evangelie-aanteekeningen, en een in het liber s. Adalberti voorkomende goederenlijst. Uit de annales putte de registrator het bericht over het sneuvelen van graaf Dirk IV (in 1049), paste deze woorden echter toe op het sneuvelen van graaf Floris I (in 1061); voorts het bericht van de overwinning, behaald door graaf Dirk V op bisschop Koenraad van Utrecht bij IJselmonde (in 1076). Aan de vita s. Adalberti werd in het gravenregister een bericht over aartsbisschop Egbert van Trier, zoon van graaf Dirk II, en over diens dochter Erlinda ontleend; aan de evangelie-aantee-

[1]) Vgl. over dit sterfjaar beneden blz. 52* noot 2.

keningen de opsomming der giften van de graven Dirk I, Dirk II, Arnulf en Dirk V. Onder de giften van graaf Dirk II noemt de registrator ook den tol te Alkmaar, die in de aanteekeningen eerst naderhand toegevoegd is. Deze aanteekeningen zijn overigens niet zeer nauwkeurig overgeschreven; als gift van graaf Arnulf en gravin Liutgarda geeft de registrator b.v. op: in Kasterkem mansus II et quartam partem mansi, terwijl in de aanteekeningen staat: in Castrichem duas mansas excepta quarta parte unius manse.

Tusschen de giften van Arnulf en Dirk V is in het gravenregister een lijst ingelascht van giften van graaf Dirk III († 1039), zijn broeder Sicco en graaf Floris I († 1061), waartoe een goederenlijst uit het liber s. Adalberti als bron gediend heeft. Deze lijst echter zegt niet, dat de goederen van de drie genoemde heeren afkomstig zijn. Dit is ook weinig aannemelijk, want onder de goederen, die Dirk III zou geschonken hebben, komen pachtgelden te Radenburghebroke en Waldmannevenne voor, in plaatsen dus, die reeds wegens hun naam kennelijk vrij jonge ontginningen zijn. Ook de oorkonden van koning Karel van 922 en van koning Otto III van 985 (no. 2 en 4 = DO III 19) zijn door den registrator gebruikt, evenwel op zeer willekeurige wijze; op grond van de eerste beweert hij, dat graaf Dirk I dignitatem prefecture suscepit a Karolo Francorum rege, en op grond van de tweede, dat graaf Dirk III (!) van keizer (!) Otto rogatu genitricis Theophane, interventu quoque Ekberti, accepit omnem prefecturam in propriam potestatem et hereditatem. Over een praefectuur echter staat in geen van beide oorkonden iets [1]). Op grond van het DO III 19 geeft de registrator voorts op, dat Liutgarda, echtgenoote van graaf Arnulf, een zuster van keizerin Theophano geweest zou zijn, wat eveneens geheel onjuist is; Liutgarda was in werkelijkheid een dochter van graaf Siegfried van Luxemburg, evenals de gemalin van keizer Hendrik II.

Ook afgezien van de plaatsen, die ontleend zijn aan den C-tekst der Egmondsche annalen en de vita Adalberti, zijn er in het gravenregister zekere punten van over-

[1]) Vgl. Untersuchungen I 107.

eenkomst met den stijl van den annalist C vast te stellen. Deze zijn niet bijzonder sterk; wij halen ze slechts aan, om alle mogelijkheden onder het oog te zien.

Gravenregister.	Annales Egmundenses.
dignitatem prefecture suscepit a Karolo Francorum rege	985 (gedeeltelijk uit DO III 19) Theodericus filius Arnulfi comitis... suscepit in propriam hereditatem ab Ottone rege quicquid habuerunt antecessores sui in beneficio
ligneam construxit ecclesiam	(glossa manus C bij 988) pater eius ligneam.... construxit ... ecclesiam
migravit ad requiem celestis patrie	1012. Sanctus Macharius ad celestia regna migravit. 1075. Anno Coloniensis archiepiscopus ad celestem migravit patriam
(Florentius II) in flore iuventutis	Annales 1076 (Theodericus V) adhuc iuvenilis etatis flore pollens

Of C zelf de bewerker van het gravenregister was, achten wij dan ook onzeker; want de C-tekst der annales is, zooals nader blijken zal, ook in andere gevallen niet zonder invloed gebleven op de omstreeks 1215 ontstane laag der Egmondsche overlevering. Heeft C de hand gehad in de bewerking van het gravenregister, dan is deze C-tekst van het register in elk geval later op verschillende plaatsen opnieuw door inlasschingen uitgebreid. In de opsomming der giften van graaf Dirk II, die uit de evangelie-aanteekeningen is overgenomen, volgt achter de woorden ‚in Wimna mansum et dimidium' een passus, welke in de evangelie-aanteekeningen niet voorkomt: et ab eodem mansu usque in Arem omnem terram cultam et incultam in agris et pascuis. Voorts volgt aan het einde van genoemde opsomming in het gravenregister nog: in Alcmere omne theloneum. Dat graaf Dirk II en gravin

Hildegarda den tol te Alkmaar geschonken hebben, zeggen, zooals wij weten, de evangelie-aanteekeningen slechts in een toevoegsel, dat verband houdt met den F-tekst der annales. Het geheele grondgebied tusschen Wimnemerswet en Arem speelt ook een rol in de onechte oorkonde van 1083 (no. 5), die omstreeks 1215 ontstaan is, zooals nader blijken zal.

Naar denzelfden tijd hebben wij echter ook de opgaven verwezen over schenkingen van parochiekerken door graaf Dirk II en graaf Arnulf, die in de evangelie-aanteekeningen voorkomen, en ook deze opgaven worden in het gravenregister herhaald.

Een glosse uit nog lateren tijd is de passus van het gravenregister, dien wij op blz. 70 onzer uitgave kenbaar gemaakt hebben.

In de capita III—XVI van het liber s. Adalberti, die wij samenvatten als het urbarium, komen aanteekeningen en oorkonden voor over de goederen der abdij uit den tijd der abten Adalhard (1105—1120), Ascelinus (1120—1129), Wouter (1130—1161), Wibold (1161—1176), Franco (1182—1206) en Lubbert (1206—1226). Volgens S. Muller is het urbarium op deze wijze ontstaan, dat de aanteekeningen reeds onder abt Ascelinus begonnen en onder zijn opvolgers geregeld voortgezet zijn. Nadrukkelijk dient echter de aandacht erop gevestigd te worden, dat in den tekst van het urbarium doorloopend sporen van een bewerking in den tijd van abt Lubbert te vinden zijn.

De dateeringen in caput IV 1 : kalendas Octobris, en c. IX : nonas Octobris verraden den opsteller van den F-tekst der annales Egmundenses (1143 nonas Octobris, 1157 nonas Augusti) en van de onechte oorkonde van 1143 (beneden onder de oorkonden no. 10 : nonas Octobris). Het bedrag van 6 pond, dat als opbrengst uit den tol te Alkmaar in c. III genoemd wordt, was in 1174 nog niet, maar in 1215 wel vastgesteld [1]). In het dienstrecht (c. X), dat volgens S. Muller evenals de capita III, IV 2, V, VI 1, VII en VIII onder abt Ascelinus zou zijn opgesteld, komen denarii Hollandenses voor ; maar eerst van graaf Floris III (1157—1190)

[1]) Van den Bergh, OB I 150 en 247. Vgl. Untersuchungen I 108 vlg.

bezitten wij denaren, en of zij in dien tijd reeds denarii Hollandenses genoemd zijn, is zeer de vraag ; in de oorkonden verschijnt deze benaming pas sedert 1213 [1]). De opsteller van het dienstrecht laat zich bovendien door wendingen als ‚ut in vulgari dicitur te huerware', ‚quod in vulgari evelganc dicitur' herkennen als opsteller van een oorkonde van abt Lubbert van 1215, waar men leest : quod in vulgari te lene dicitur, quod in vulgari livethuch dicitur [2]).

In dezen tijd zou ook de telling der graven en abten aangebracht kunnen zijn, volgens welke in c. XI Dirk VI als comes nonus geteld is, in c. XII Floris III als comes decimus, in de onechte oorkonde in c. V abt Adalhard als sextus post primum abbatem, en in c. XI 4 abt Wouter als octavus abbas. Want ook reeds in den F-tekst van de annales Egmundenses verschijnt Floris III (p. 168, 23 en 178, 26) als decimus comes, en in den D-tekst (p. 195, 24) Dirk VII als comes undecimus. Aangezien echter gebleken is, dat de telling der graven in de miracula s. Adalberti niet vóór 1296 toegevoegd is, verdient het aanbeveling, ook de telling der graven en abten in het liber s. Adalberti niet te aanvaarden als behoorend tot den tekst, die tijdens abt Lubbert I ontstaan is.

3. DE WIJDINGSBERICHTEN EN DE RELIQUIEËNLIJST

Op blz. 81^{v} van het cartularium E vindt men een reeks van opteekeningen over kerkwijdingen te Egmond in de jaren 1113—1380. Met de annales Egmundenses staat deze reeks tot en met het jaar 1250 in verband. Slechts tot dit jaar hebben wij derhalve de reeks in onze uitgave opgenomen. Wij noemen deze reeks W. De verdere opteekeningen, die kerkwijdingen uit de jaren 1287—1380 berichten, kunnen hier buiten beschouwing blijven.

Allereerst hebben wij de vraag onder de oogen te

[1]) Van den Bergh, OB I 235 (1213), 245 (1214), 247 (1215).
[2]) Zie beneden onder de oorkonden no. 20.

zien, in welke verhouding W tot de annales Egmundenses staat.

Het bericht van W over het jaar 1250 is klaarblijkelijk verkort overgenomen uit het bericht, dat over dit jaar op bl. 42^{v} van het annalen-handschrift is opgeteekend.

Niet zonder meer duidelijk is de verhouding der wijdingsberichten van 1113—1199 tot de annales.

Wij moeten daarbij in het oog houden, dat, zooals in het volgende hoofdstuk blijken zal, de oorspronkelijke tekst der annales (C-tekst) tot 1173 liep, in het begin der 13e eeuw echter van het jaar 1112 af door een vermeerderden en gewijzigden tekst (F-tekst) vervangen is.

Op 1113 bevat W een in de annales geheel ontbrekend bericht over de wijding van een altaar in de crypt van den oostelijken toren. Een tweede wijdingsbericht van W over 1113 komt ook in de annales voor ; de tijdsopgaven van W ‚III non. Novembris' en ‚sequenti die' (Maandag 3 en Dinsdag 4 November) zijn minder aannemelijk dan die der annales : IIII non. en III non. Novembris (Zondag 2 en Maandag 3 November). W vermeldt daarentegen een bijzonderheid, die niet in de annales staat, namelijk dat bisschop Gerold, die de wijding verrichtte, vicarius Traiectensis was.

In een van de twee in 1136 gewijde altaren werden opgeborgen, volgens het bericht in W : reliquie sanctarum Winerade, Odilie, Agnetis, Hilarie matris s. Afre, Digne, Euprepie, Benedicte, que nata ex sorore s. Mauritii, mulieris Samaritane, Bartrade et undecim milium virginum. Volgens de annales waren het reliquie sanctarum virginum Winerade et Bertrade aliarumque quarundam virginum de undecim milibus Coloniensibus. Aangezien noch Winerada noch Bertrada met de 11000 Keulsche maagden iets te maken hebben, zal men de woorden ‚aliarumque.... Coloniensibus' moeten vertalen : ‚en bovendien van eenige der 11000 Keulsche maagden' — wanneer men niet veronderstellen wil, dat de opsteller der lijst zich vergist heeft.

Over de kerkwijding van 1143 bevat W verschillende bijzonderheden, die in de annales niet voorkomen. Deze vermelden niet, dat de Egmondsche kerk in honore virginis Marie, beatorum apostolorum Petri et Pauli et Bartholomei et sancti Adalberti confessoris

gewijd werd ; ook zeggen zij niets van de wijding van twee altaren op dienzelfden dag en van de reliquieën die daarin opgeborgen werden.

De wijding van twee altaren in 1148 is volgens W gebeurd VI kal. Martii, dat is in het schrikkeljaar 1148 op 24 of 25 Februari. Volgens de annales is het eerste altaar gewijd in vigilia s. Mathię apostoli, het tweede in festivitate eiusdem. Dit is eveneens 24 of 25 Februari, aangezien in het schrikkeljaar St. Matthijsdag gewoonlijk op 25 Februari valt. Haenchen (blz. 58) heeft uit de verschillende dagteekening terecht opgemaakt, dat een gemeenschappelijke bron van W en de annales dient verondersteld te worden. Wij duiden deze bron aan met WA.

Wat W bij 1173 bericht over de wijding der St. Michaëls- en St. Nicolaas-kapel, leest men in uitgebreider bewoordingen ook in de annales.

Onderaan op bl. 155^{v} van het annalenhandschrift was reeds vóór dat deze bladzijde door hand F gebruikt werd voor een gedeelte der annales (slot van het bericht over 1143, berichten over 1144—1147) door een andere hand uit het begin der 13e eeuw (FA) een wijdingsbericht over 1199 opgeteekend. Een bericht van gelijken inhoud bevat ook W op dit jaar. W spreekt echter van het altare capelle, que paradysus dicitur, de aanteekening in het annalenhandschrift slechts van een capella ; ook is in dit handschrift de lijst van reliquieën aan het slot onvolledig : die van St. Nikolaas, van den Calvariënberg en van den martelaar Jeroen ontbreken.

Uit al deze gegevens zouden wij het volgende willen opmaken. Voor W en de wijdingsberichten der annales is een gemeenschappelijke bron (WA) gebruikt. Daarin kwamen de wijdingsberichten van 1113, 1136, 1143, 1148, 1173 en mogelijk ook reeds dat van 1199 voor. Het is derhalve niet zeker, of de wijdingsberichten in de annales reeds door C dan wel eerst door F opgenomen zijn. Wij moeten dus waarschuwen tegen de redeneering, dat alles wat over de genoemde jaren èn in den F-tekst der annales èn in W voorkomt, b.v. het bericht van 1113 over de basilica s. Adalberti ubi sepultus fuit, ook in den C-tekst der annales zou moeten gestaan hebben.

In een afschrift van Balduinus de Haga van 1520, voorkomende in het boven reeds genoemde handschrift te Leiden (bl. 108v), is ons een reliquieënlijst van het klooster overgeleverd, die wij R noemen en in 26 capita verdeelen. In c. 20 worden reliquieën genoemd van aartsbisschop Thomas van Canterbury, die in 1170 vermoord is, en in c. 26 een reliquie van den heiligen Anno, aartsbisschop van Keulen, wiens canonisatieproces in 1183 aanhangig gemaakt en in 1186 in opdracht van paus Lucius III bekrachtigd werd [1]). Caput 20 der lijst heeft het opschrift : Hec sunt reliquie, quas frater noster Symon de Gandavo tulit, en boven c. 26 staat geschreven : Hec sunt reliquie, quas frater noster Henricus de Colonia tulit. Beiden worden in 1215 onder de getuigen van een oorkonde van abt Lubbert (no. 20) genoemd. In diens tijd is de lijst dus opgesteld.

In c. 6 van de lijst zijn de reliquiëen opgesomd, die volgens W bij de wijding van 1136 opgeborgen zijn in het aan Christus, Maria en alle heilige maagden gewijde altaar. De lijst is volledig, doch heeft een andere volgorde en begint met dezelfde woorden, die bij het wijdingsbericht van 1136 ook in de annales Egmundenses voorkomen : reliquie Winerade et Bertrade et aliarum quarundam de XI milibus virginum Coloniensium. Wij hebben boven (blz. 44*) reeds opgemerkt, dat Winerada en Bertrada niets hebben uit te staan met de 11000 Keulsche maagden. Aangezien deze voor misverstand vatbare opgave, zooals uit W blijkt, in de gemeenschappelijke bron van W en de annales (WA) nog niet gestaan heeft en aangezien R niet uit de annales kan hebben geput, waar het meerendeel der in W en R opgesomde reliquieën niet genoemd wordt, moet het wijdingsbericht der annales van 1136 afkomstig zijn van den opsteller van R, die omstreeks 1215 geschreven heeft. Het wijdingsbericht is dus niet door C, maar eerst door F in de annales opgenomen, en F heeft ook de reliquieënlijst R opgesteld.

Caput 13 van R komt met het wijdingsbericht van 1143 in W overeen, maar vermeldt bovendien een aldaar ontbrekende bijzonderheid van graaf Dirk en gravin

[1]) Vgl. A. Brackmann, Neues Archiv XXXII (1907) 153 vlg.

Sophia : qui in die dedicationis coram episcopo et copiosa plebe obtulerunt Deo sanctoque Adalberto sextum mansum qui iacet in loco Golda nominato ad luminaria eiusdem ecclesie. De bron voor deze opgave is het urbarium van het liber s. Adalberti. Het vermeldt in c. IX, dat graaf Dirk en gravin Sophia bij de kerkwijding van 7 October 1143 een akker- en weiland te Velserebruch, verworven van Willem van Haarlem bijgenaamd Maxilla, geschonken hebben, dat jaarlijks 27 uncie pacht opbrengt ; daarna gaat de schrijver door : Idem comes Theodericus cum coniuge sua Sophia optulit sancto Adalberto ad luminaria ecclesie eius sextum mansum, qui iacet in loco Golda nominato. Voorts worden nog vier andere giften van het grafelijk echtpaar uitvoerig vermeld. Dat deze giften en de schenking van het land te Gouda bij de kerkwijding van 1143 gedaan zijn, zegt het urbarium niet. R heeft dus van de gegevens daaruit op zeer willekeurige wijze gebruik gemaakt. Slechts voorloopig willen wij er de aandacht op vestigen, dat de aanteekeningen over de giften van 1143 op dezelfde willekeurige manier ook in de oorkonde van bisschop Hardbert (beneden onder de oorkonden no. 10) behandeld zijn, waarvan de onechtheid ons later blijken zal : ook deze noemt als gift van het grafelijk echtpaar ter gelegenheid van de kerkwijding alleen sextum mansum allodii sui quod est situm in loco qui dicitur Golda, en zegt niet eens, dat deze schenking ad luminaria ecclesie gedaan is.

Het wijdingsbericht van (Donderdag) 7 October 1143 in R bevat ook nog andere opgaven, die in W ontbreken. Volgens R zijn de twee op dien dag gewijde outers principale altare et aliud in arcu australi ; W zegt slechts : unum principale et aliud australe. R somt verder in c. 14 de in het tweede altaar opgeborgen reliquieën op, die in W niet genoemd worden.

De dateering van R : anno dominice incarnationis M°C°XL° III nonas Octobris, dus (Zaterdag) 5 October 1140, dient verbeterd te worden in MCXLIII, non. Octobris. Want in het urbarium van het liber s. Adalberti (boven blz. 42*) staat : anno Domini millesimo centesimo quadragesimo tercio in dedicatione ecclesie, que facta est nonas Octobris. Evenzoo in den F-tekst der annales

Egmundenses : anno MCXXXXIII. Hoc anno nonas Octobris. En in de oorkonde van bisschop Hardbert : anno ab incarnatione Domini MCXLIII nonas Octobris. Klaarblijkelijk heeft dus ook in het origineele handschrift van R gestaan : M°C°XL°III° nonas Octobris. Uit de aangehaalde dateeringsopgave van het urbarium, de annales en de oorkonde van bisschop Hardbert blijkt tevens, dat al deze bronnen met R in innerlijk verband staan ; wat betreft den F-tekst der annales en de oorkonde is dit trouwens reeds boven (blz. 46* en 47*) duidelijk geworden.

In c. 15 en 16 geeft R het ook in W voorkomende wijdingsbericht van 24 Febr. 1148. De reliquieën somt R in een andere volgorde op. De altaren zijn in W nauwkeuriger opgegeven dan in R ; volgens W is het altaar van het h. Kruis in medio ecclesie, het St.-Jansaltaar in boreali parte ecclesie te vinden, terwijl R de beide altaren zonder nadere aanduiding vermeldt. Wij moeten dus een gemeenschappelijke bron voor W en R veronderstellen. Uit deze bron moeten ook de annales Egmundenses geput hebben, die niet één, maar twee wijdingsdagen opgeven, en wel naar den feestkalender, en het is dus klaarblijkelijk geen andere dan de reeds boven voor W en de annales veronderstelde gemeenschappelijk bron WA.

De in c. 17 door R genoemde reliquieën zijn dezelfde, in eenigszins andere volgorde, als die W in het wijdingsbericht van 1199 vermeldt. In het bericht der annales op dit jaar ontbreken, zooals wij reeds opmerkten, de in W zoowel als in R genoemde reliquieën van St. Nikolaas, St. Jeroen en van den Calvariënberg.

Ons onderzoek heeft tot het volgende resultaat geleid : De over de jaren 1113—1199 loopende reeks wijdingsberichten (W), de omstreeks 1215 opgestelde reliquieënlijst R en de in de Egmondsche annalen bij 1113, 1136, 1143, 1148, 1173 en 1199 voorkomende wijdingsberichten gaan terug op een gemeenschappelijke bron (WA). In de annales zijn uit deze bron de berichten van 1113—1173 door den annalist F opgenomen, die ook de opsteller van R is. Voor de reliquieënlijst R heeft hij een plaats uit het urbarium van het liber s. Adalberti als bron gebruikt, en wel op dezelfde willekeurige wijze,

waarop dezelfde opgaven van het urbarium ook in de onechte oorkonde van bisschop Hardbert verwerkt zijn. Blijkbaar door denzelfden schrijver opgesteld is ook het liber s. Adalberti, dat, zooals wij konden aantoonen, omstreeks 1215 is ontstaan.

Of de wijdingsberichten W zelfstandige waarde hebben naast R en de annales, dat wil zeggen : of het in W voorkomende wijdingsbericht over 1113 aldus reeds in WA gestaan heeft, blijft in hooge mate twijfelachtig.

4. BEKA'S EGMONDSCHE NECROLOGIUM TOT 1205

Vooraan in het cartularium E komt een index voor, die, behalve korte opgaven omtrent den inhoud van het cartularium, ook een reeks van korte annalistische berichten bevat ; hij noemt zichzelf : tabula de hiis que habentur in hoc volumine et que contigerunt in Egmunda vel etiam que contigerunt monasterio per succedentia tempora. De index is door A. Hulshof in BMHG XXXV (1914) 40—82 uitgegeven en toegelicht ; eenigszins afwijkend van Hulshof hebben wij daarover gehandeld in Untersuchungen I 171—198.

In onze Fontes Egmundenses dient een gedeelte van den index opgenomen te worden, omdat daarin over den tijd tot 1205 — de latere kan hier buiten beschouwing blijven — een reeks van opgaven voorkomen, die elders niet overgeleverd zijn. Om deze opgaven juist te kunnen beoordeelen, moeten wij den index trachten te ontleden.

Met de inhoudsopgave van het cartularium is erin verwerkt een chronologisch gerangschikt necrologium van de bisschoppen van Utrecht, de leden van het Hollandsche gravenhuis en de abten van Egmond. Dit necrologium heeft Johannes de Beka te Egmond samengesteld als voorbereidend werk voor zijn Utrechtsch-Hollandsche kroniek, die zooals bekend tot 1345 loopt. Tot 1205 is dit necrologium in hoofdzaak een uittreksel uit de Egmondsche kroniek, welke, zooals wij reeds vroeger uiteengezet hebben [1]), tusschen 1252 en 1255

[1]) Untersuchungen I 166—175.

gecompileerd is uit de Egmondsche annalen, het gravenregister, het DO III 19, de onechte oorkonde van graaf Dirk V van 1083, het privilege van paus Innocentius II van 1140 Jaffé 8083 en andere bronnen. Beka heeft zijn uittreksel uit deze compilatie op zijn beurt weer naar andere bronnen aangevuld, een enkelen keer naar de Egmondsche annalen, voorts naar oorkonden, waaronder weer het pauselijke privilege van 1140, maar ook stukken uit het Utrechtsche cartularium, naar opschriften op de graftomben der leden van het grafelijke huis, en vooral naar een Egmondsch necrologium, dat wij niet meer bezitten.

Waaraan eerstgenoemd necrologium als een werk van Beka te onderkennen is, hebben wij Untersuchungen I 191 vlgg. uiteengezet. De opsteller van het necrologium is op geheel dezelfde onverantwoordelijke wijze te werk gegaan, die ons uit Beka's kroniek al te goed bekend is. In deze kroniek wordt bijvoorbeeld opgegeven, dat bisschop Harmacarus van Utrecht († 806), wiens sterfdag elders niet is overgeleverd, zou zijn gestorven op V kal. Septembris ; dit is echter de sterfdag van bisschop Alberik II († vóór 845). Voor dezen geeft Beka's kroniek als sterfdag XVIII kal. Dec. op, wat echter in waarheid de sterfdag van bisschop Alberik I († ca. 784) is. Voor bisschop Ricfrid († ca. 820), wiens sterfdag evenmin bekend is, heeft Beka III non. Oct. opgegeven, op welken dag in het necrologium van Oudmunster de dood van keizer Hendrik III (1056) vermeld wordt, die de Utrechtsche kerk met goederen te Groningen en in Drente begiftigd heeft. Precies zoo is de opsteller van het Egmondsche necrologium met de sterfdagen der bisschoppen, graven en abten te werk gegaan. Hij vermeldt, dat bisschop Odilbald († 25 Sept. 899) IV idus Decembr. zou zijn gestorven, wat in werkelijkheid de sterfdag van bisschop Folcmar († 990) is. De juiste sterfdag van Odilbald (VII kal. Octobr.) is in dit necrologium aan den apokriefen bisschop Egilbold ten deel gevallen.

Kenmerkend voor de werkwijze van Beka is ook, dat in het necrologium tusschen feiten, die in 't geheel niets met elkaar te maken hebben, tegen alle chronologie in verband gelegd wordt. Zoo wordt bij voorbeeld beweerd, dat bisschop Koenraad van Utrecht te IJselmonde

door graaf Dirk V gevangen genomen werd — wat in 1076 gebeurd is — omdat Midden-Friesland door keizer Hendrik IV aan den bisschop teruggegeven was — wat in 1086 plaats had.

Verdere gegevens voor de kritiek op Beka's necrologium verstrekken ons twee andere bronnen. In de uitgave van het chronicon Egmundanum van Johannes de Leydis door A. Matthaeus (1692) zijn op blz. 144—156 afgedrukt: Theodorici a Leydis et Leonis monachi Egmundensis breviculi. Over eerstgenoemde zegt het opschrift: Isti sunt breviculi parvi, quos olim Theodoricus filius a Leydis clericus monasterii Haecmundensis posuit super sepulchra comitum et comitissarum Hollandiae in monasterio Haecmundensi quiescentium, et obtexit eos vitris, ut longius durarent, et ne tactu manuum vel putredine aliqua deperirent.

Het is een lijst der Hollandsche graven van Dirk (I), wiens overlijden op 900 gesteld wordt, tot op Dirk (VI, † 1157) en diens zoon Dirk, die op een leeftijd van 12 jaar in 1151 overleed. Van de graven zijn sterfjaar en sterfdag opgegeven; van de gravinnen slechts in een geval: Thetburga uxor Sifridi obiit sexto kal. Febr., van haar echtgenoot Sifridus-Sicco echter niet.

Met de meening van Haenchen (blz. 64) dat de breviculi Theodorici nog in de 12e eeuw zouden opgeteekend zijn, kunnen wij ons niet vereenigen; de benaming ‚Theodoricus filius a Leydis clericus monasterii Haecmundensis' doet eerder een schrijver uit de 14e eeuw vermoeden. In dezelfde richting wijst de opgave, dat graaf Dirk I in 900 overleden zou zijn. Dit jaartal, dat klaarblijkelijk onjuist is — want deze Dirk wordt nog genoemd in het diploma van den West Frankischen koning Karel van 922 — komt noch in de Egmondsche annalen, noch in de Egmondsche kroniek voor; het was ook aan Melis Stoke niet bekend, die van dezen eersten graaf zegt [1]):

Maer deghene, de tlatijn bescreef,
In weet waerbi dat achterbleef,
Hine bescreef dat jaer niet mede,
Daer hi sinen ende in dede.

[1]) Eerste boek 511 vlgg.; uitgave van W. G. Brill I (1885) 28.

Beka is de eerste, die in zijn kroniek [1]) het uiteinde van Dirk I tot den tijd omstreeks 900 teruggebracht heeft. Het *jaartal* 900 geeft hij niet op, maar zegt slechts, nadat hij bericht heeft omtrent het overlijden van bisschop Odilbald — ook dit zonder echter het jaartal te noemen —: Circiter haec tempora pridie nonarum Octobris requievit in Christo Theodericus primus comes Hollandiae.

Het sterfjaar 900, dat voor graaf Dirk I ook in het necrologium opgegeven wordt, is derhalve blijkbaar van Beka afkomstig; de Breviculi hebben tenminste voor de graven der 10e en 11e eeuw de jaartallen uit Beka's necrologium overgenomen. Alleen de opgaven van den *dag* en een enkel jaartal uit de 12e eeuw (1151 Theodericus duodennis) moeten onafhankelijk van dit necrologium teruggaan op de opschriften der graftomben of op een ander necrologium. Deze opvatting wordt vooral gestaafd door de opgaven omtrent graaf Dirk IV. Het necrologium heeft uit de Egmondsche kroniek het onjuiste jaartal 1048 overgenomen; het juiste jaartal 1049 staat in de annales Egmundenses. De dagteekening van het necrologium ‚V idus Maii', die noch in de annales, noch in de Egmondsche kroniek staat, is geheel onjuist. De Br. Theodorici hebben (uit deze kroniek) het onjuiste jaartal 1048, maar de juiste dagteekening: idibus Ianuarii [2]). Derhalve zal ook de datum, waarop in het necrologium het sneuvelen van graaf Floris I vermeld wordt, IV kal. Iul., even onjuist zijn als die in Beka's kroniek, XIV kal. Iulii; in de Br. Theodorici is de datum XIV kal. Iunii [3]).

De Breviculi Theodorici zijn door den Egmondschen

---

[1]) Ed. Buchelius p. 31.

[2]) Dat 1049 idibus Ian. de juiste datum is, werd reeds vastgesteld MG. SS. V 128 noot 34.

[3]) Graaf Floris II is gestorven in 1121 VI non. Mart., zooals de annales en het necrologium opgeven, en niet in 1122, zooals de Egmondsche kroniek bericht (zonder een dag op te geven). Want in een oorkonde van bisschop Godebold van 1121, OU 298, komt reeds Theodericus comes Hollandensis onder de getuigen voor. Vgl. Untersuchungen II 162. Aangezien ook de Breviculi Theodorici en Leonis opgeven: 1121 VI non. Mart., zal het jaartal in de Egmondsche kroniek verklaard moeten worden uit een fout der overlevering.

monnik Leo tijdens abt Johannes van Hillegom (1360—1381) omgewerkt tot een sterk uitgebreide redactie, de Breviculi Leonis. Deze loopen door tot op graaf Dirk VII (1203). Ingelascht zijn epitaphia op vele graven in verzen; bovendien is er veel overgeschreven uit de kroniek van Beka.

Uit deze Breviculi Leonis nu zijn gegevens, naast die uit het Utrechtsch-Egmondsche necrologium van Beka, verwerkt in den 15e-eeuwschen index van het Egmondsche cartularium. Men kan dit onder meer nagaan bij de mededeelingen omtrent de kinderen van graaf Dirk VI en gravin Sophia. Onder hen noemen de Br. Leonis (blz. 154) Sophiam virginem postea in Rijnsburg abbatissam, Hadewidim sanctimonialem ibidem. In den index worden onder anderen vermeld: Sophia abbatissa in Fontanella, Hadewigis sanctimonialis in Reynsburch. Achter ‚abbatissa' volgt doorgehaald: in Reynsburch. De opgave der Br. Leonis is dus in den index veranderd. De opsteller daarvan moet naast de Br. Leonis nog een anderen bron ter hand gehad hebben, waaruit hij ook de in de Br. Leonis niet voorkomende sterfdagen van Hadewigis en haar zuster Petronilla moet hebben geput. Ook tal van andere dagteekeningen en alle opgaven van den index aangaande de graven Floris III en Willem I en hun families zijn in de Br. Leonis niet te vinden. Aangezien deze opgaven gedeeltelijk berusten op de Egmondsche kroniek, die Beka voor zijn Utrechtsch-Egmondsch necrologium gebruikt heeft, zullen zij in hoofdzaak reeds in dit necrologium gestaan hebben. De opsteller van den index heeft het dus slechts met een paar bijzonderheden uit de Br. Leonis aangevuld.

Het Egmondsche necrologium van Beka is voor de beoordeeling der oudere Egmondsche overlevering niet geheel zonder beteekenis. Het bevat opgaven uit een verloren necrologium, dat niet alleen bron was voor de Egmondsche annales, maar ook bekend moet zijn geweest aan den opsteller der omstreeks 1215 vervaardigde onechte oorkonden. Hij immers kende het sterfjaar van abt Reinier (1057). Want het falsum van 1083 telt de jaren van abt Steven vanaf het sterfjaar van abt Reinier. Mocht de telling der abten van Egmond,

die in het liber s. Adalberti voorkomt (c. V Adalhard als zesde abt ; c. XI 4 Wouter als achtste abt), tot den oorspronkelijken tekst van het liber behooren, dan zou ook dit berusten op het verloren necrologium, waar de reeks der vier oudste abten te vinden was. Ook gegevens, die aan de opschriften op de graftomben der leden van het grafelijke huis ontleend moeten zijn en die gedeeltelijk ook de opsteller van het gravenregister gebruikt heeft, komen in het necrologium voor.

Er zijn daarin ook nog enkele andere berichten, die in de overlevering over den tijd tot 1205 elders niet gevonden worden, bij voorbeeld het bericht, dat graaf Dirk II nonnen (uit Egmond) naar Bennebroek zou hebben overgebracht.

Wij hebben derhalve het Egmondsche necrologium tot 1205 in onze uitgave opgenomen. Met allen nadruk meenen wij echter den gebruiker te moeten aanbevelen, zich met de grootste scepsis te wapenen. Hij vergete niet, dat hij te doen heeft met een compilatie van den om zijn weergalooze onbetrouwbaarheid beruchten Beka, welke bovendien in de 15e eeuw nog weer aangevuld en gewijzigd is.

III

DE EGMONDSCHE ANNALEN

Het handschrift, waarin de annales Egmundenses voorkomen, Codex Cottonianus Tiberius C. XI in het British Museum te Londen, is voor de eerste maal beschreven door Pertz in MG. SS. II (1829) 217 vlgg., later opnieuw door Pertz zelf in zijn uitgave der annales MG. SS. XVI (1859) 442—479, door Pols in Geschiedkundige opstellen aangeboden aan Robert Fruin (1894) 289 vlgg. en door Hampe, Neues Archiv XXII (1897) 633 vlg. Wij zelf hebben het handschrift in April 1928 te Londen opnieuw vergeleken.

Voor de hier volgende mededeelingen en uiteenzettingen verwijzen wij eens voor al naar onze Untersuchungen zur nordniederländischen Geschichte des 10. bis 13. Jahrhunderts (1920. 1921) en naar de verhandeling van K. Haenchen, Zur Kritik der annales Egmundani, dissertatie Berlijn 1920 (machineschrift).

In aansluiting bij de mededeelingen van Pols en Hampe dient hier vooraf vermeld te worden, dat het handschrift sedert de uitgave van Pertz hersteld en opnieuw ingebonden is. Daarbij is een nieuwe nummering der bladen aangebracht: drie vroeger niet getelde bladen aan het begin zijn nu meegeteld, evenzoo een in de oude nummering niet inbegrepen blad, dat aan bl. 127 (oude nummering) vastzit. Daardoor zijn de nummers met drie, van blad 128 (132) af met vier verhoogd. Wij handhaven de oude nummering, zooals ook Pols gedaan heeft.

Het handschrift bevat het volgende:

bl. 1—19 (4—22): Einhardi vita Karoli Magni. Hand uit de 10e eeuw.

bl. 19—21^{v} (22—24^{v}) : Prosapia regum a beato Arnulpho prognatorum. Hand uit de 10e eeuw.

bl. 22—24^{v} (25—27^{v}): Visio Baronti monachi Longoretensis. Sterk verkort. Hand van omstreeks 1100.

bl. 25—42 (28—45) : Cartularium van bisschop Radbod van Utrecht (899—917). Hand van omstreeks 1100 (A).

bl. 42^{v} (45^{v}) : Aanteekening van bisschop Radbod over gebeurtenissen in het jaar 1100. Epitaphium en andere gedichten van bisschop Radbod. Hand uit de 12e eeuw (C).

Bericht over een bezoek van bisschop Dirk van Wirland aan Egmond in 1250. Hand uit de 13e eeuw.

bl. 43—118 (46—121) : Kroniek van Regino van Prüm. Hand A.[1])

bl. 119—125 (123—128) : Dormitio septem fratrum. Hand van omstreeks 1100.

bl. 125—125^{v} (128—128^{v}) : Laatste gedeelte van de visio Lyntwardi (vgl. beneden bl. 141^{v}—142^{v}).

bl. 125^{v}—127^{v} (128^{v}—130^{v}) : Annalen 640—789. Hand C.

bl. 127 bis—127 bis^{v} (131—131^{v}) : Annalen 815—835. Hand C.

bl. 128—141 (132—145) : Annalen 790—874 (Annales Xantenses). Hand uit de 11e eeuw (B). De randglossen bij deze annales zijn niet, zooals opgegeven is in de uitgave van Von Simson (1909), van een 12e-eeuwsche, maar van een 13e-eeuwsche hand, die ook niet een van de Egmondsche handen D of F is ; de glossen kunnen derhalve hier buiten beschouwing blijven.

bl. 141 (145) : Annalen 875—877. Hand C.

bl. 141^{v}—142^{v} (145^{v}—146^{v}) : Begin van de visio Lyntwardi. Hand van omstreeks 1100.

bl. 143—149^{v} (147—153^{v}) : Annalen 877—1111, tot en met de woorden : et catholica tenet ęcclesia. Hand C.

bl. 150—155^{v} (154—159^{v}) : Annalen 1111 (laatste woorden van het bericht over dit jaar) — 1147. Hand uit het begin der 13e eeuw (F).

bl. 155^{v} onderaan : Wijdingsnotitie van 1199. Hand uit het begin der 13e eeuw (FA).

---

[1]) Vgl. over dit Regino-handschrift beneden blz. 62*.

bl. 156 (160) : Sequentia de cantu crucis, met zangnoten. Hand uit het begin der 13e eeuw.

bl. 156v—166v (160v—170v) : Annalen 1148—1168 tot en met : quasi fugientes persequerentur. Hand F.

bl. 167—167v (171—171v) : Annalen 1176—1188. Hand uit het begin der 13e eeuw (D).

Lacune door brand ; het ontbrekende bevatte annalen 1189—1204, tot en met : Lothewicus in villa Vorscot.

bl. 168—168v (172—172v) : Annalen 1204, beginnende met de bij het vorige aansluitende woorden : tentoriis potenter extensis, — 1205. Hand D.

bl. 168v verder : Berichten over 1206/07 en 1248. Hand D en een latere hand uit de 13e eeuw.

bl. 169—169v (173—173v) : Annalen 1168, bij die op bl. 166v aansluitend met de woorden : de latibulis egressi Fresones, — 1173. Hand F.

bl. 169v verder : Aanteekeningen over 1282, 1315 en den twist van bisschop Boudewijn van Utrecht met de graven van Gelre.

In Untersuchungen III (1920) zijn uit ons handschrift afgebeeld : Facs. 1 bl. 141 (145) ; Facs. 2 bl. 145 (149) ; Facs. 3 bl. 164 (168) ; Facs. 4 bl. 167 (171). Bij onze nieuwe uitgave behooren facsimiles van bl. 150 (154) en 151 (155), beide van hand F.

De in het handschrift ontbrekende tekst van 1189—1204 hebben wij aangevuld, evenals reeds Pertz gedaan heeft, naar een afschrift, genomen ten behoeve van Fr. Lindenbrog omstreeks 1600 (L, bij Pertz : 2), dat in de Staatsbibliothek te Hamburg bewaard wordt. Voor dit gedeelte der annales hebben wij voorts, evenals Pertz, gebruik gemaakt van een 14e-eeuwsch handschrift der Egmondsche kroniek in de Stadtbibliothek te Breslau (Rh, bij Pertz : 4), en van het handschrift der kroniek van Willelmus Procurator in de Staatsbibliothek te Hamburg (Pr, bij Pertz : 5). De tekst der Egmondsche kroniek in den Codex Meermanniano Phillipicus 1891 der Staatsbibliothek te Berlijn (M, bij Pertz : 3), waarop de uitgave der kroniek door Kluit van 1777 berust, bevat geen noemenswaardige varianten.

Zooals K. Haenchen terecht opgemerkt heeft, eindigde het handschrift oorspronkelijk met de ledige blad-

zijden 141v—142v, en waren behalve deze ook de bladzijden 125—127v ledig gebleven. Degeen, die op blz. 141v de visio Lyntwardi opschreef, vond voor het laatste gedeelte daarvan geen bladzijde meer beschikbaar, en moest het derhalve op de twee eerste van de bladzijden 125—127v onderbrengen. Onmiddellijk bij de visio Lyntwardi aansluitend schreef vervolgens C op de bladzijden 125v—127v zijn annalen van 640—789, waarbij nu de over de jaren 790—874 loopende annales Xantenses aansloten, die reeds op bl. 128—141 door een oudere hand geschreven stonden. Daaraan voegde C op de tweede helft van bl. 141 berichten over 876 en 877 toe, en zette deze annalen van blz. 143 af voort op bladen perkament, die nieuw aan het handschrift toegevoegd werden. Van de nieuwe katerns is de tweede verminkt door afscheuren van het laatste blad, want het schrift van hand C eindigt midden in een zin met blz. 149v, beslaat dus slechts 7 bladen (14 bladzijden) in plaats van 8 (16). Hoeveel verdere bladen van den C-tekst tegelijk met deze verminking verwijderd zijn, weten wij niet. Ook blijft het ons voorloopig onbekend, tot welk jaar de C-tekst doorliep. In elk geval ontbreekt van den oorspronkelijken tekst der annales een groot gedeelte.

Op de jaren 876, 877 en 988 heeft C zijn eigen werk aangevuld met berichten, die aan den rand bijgeschreven zijn ; zij staan in verband met de vervalschte oorkonden van 922 en 969 (p. 213 vlgg. no. 2 en 3) en met de vitae Adalberti en Ieronis.

De bladzijden 150—166v van het annalen-handschrift zijn gebruikt voor de voortzetting der annales door een hand uit de 13e eeuw (F). Dit vervolg begint met de laatste woorden van het uitvoerige bericht over 1111, dat C uit Sigebert overgenomen heeft : damus tibi in confirmatione verę pacis et concordię inter me et te. Actum est idibus Aprilis indictione IIII. Op twee der volgende bladzijden stonden toen echter reeds andere aanteekeningen : op blz. 155v onderaan een wijdingsnotitie over 1199 en op blz. 156 een sequentia de cantu crucis met zangnoten. De annalentekst van F beslaat derhalve slechts twee-derden van blz. 155v en houdt op met het korte bericht over 1147, hoewel tusschen dit

en het wijdingsbericht van 1199 nog twee regels open zijn ; met het uitvoerige bericht over 1148 begint F eerst op blz. 156v. Het schrift van hand F eindigt op blz. 166v midden in het bericht over 1168 ; door dezelfde hand wordt dit bericht echter op blz. 169 en 169v voortgezet tot 1173 toe. Of dit blad 169 oorspronkelijk bij blad 166 aansloot, en eerst naderhand uit het verband gerukt is, valt niet meer uit te maken. In elk geval staat het vast, dat F den C-tekst niet ongewijzigd overgeschreven, maar sterk uitgebreid heeft. Want reeds op de jaren 1108 en 1109 heeft F den C-tekst door uitvoerige kantteekeningen aangevuld, en ook op 1113, waar de tekst reeds door F overgeschreven is, heeft deze een lang stuk in margine toegevoegd.

Voorts dient men het volgende in het oog te houden. Ook het blad 167, waarop berichten over de jaren 1176—1188 staan, geschreven door een andere 13e-eeuwsche hand (D), behoort niet tot het oorspronkelijke annalenhandschrift. De hand D loopt weliswaar door tot het jaar 1205, waarmede de annalen eindigen — ondanks de groote door brand veroorzaakte lacune wordt dit afdoende bewezen door het feit, dat blad 168 weer door D beschreven is — maar D is, zooals wij zullen zien, niet zelf de opsteller der annalen van 1176—1202, en een lang stuk, dat D op 1197 heeft ingelascht, is niet vóór 1212 geschreven. Het blad, dat de annalen van 1176—1188 bevat, is dus door D overgeschreven, en wij moeten rekening houden met de mogelijkheid, dat in het oorspronkelijke handschrift ook op deze jaren de hand F voorkwam.

De op blz. 127bis voorkomende, door hand C geschreven annales van 815—835, die slechts uittreksels uit Regino en Sigebert bevatten, waren door C blijkbaar bedoeld als schakel tusschen het oudere, tot 789 loopende, en het jongere, met 875 beginnende gedeelte van zijn annales. Wij hebben derhalve in onze uitgave den tekst van bl. 127bis tusschen deze twee gedeelten der annales doen afdrukken.

Met breede marge hebben wij, behalve de glossen van de handen C en F, het bericht op 1197 doen afdrukken, dat, volgens mededeeling in het handschrift L, naderhand aan den annalentekst toegevoegd is.

De bronnen der annales Egmundenses zijn door Pertz, von Richthofen (1886, boven blz. 4* no. 20), Pols (1894, boven no. 33) en von Simson (1909, boven no. 38) bijna volledig vastgesteld. Haenchen (boven no. 45) heeft hun resultaten bijeengezet en heeft ze nog met eenige gegevens kunnen aanvullen. Wij hopen vooral ten aanzien van de door de annalisten C en F gebruikte Sigebert-codices, van een door C gebruikt Utrechtsch annalenwerk en van een door F gebruikte, uit Keulen afkomstige bron het onderzoek nog verder te kunnen brengen.

In den tekst der annales hebben wij alles, wat daarin aan een ons bekende bron is ontleend, door kleine letters kenbaar gemaakt en in margine de gebruikte bron vermeld. Wij kunnen ons derhalve hier, onder verwijzing naar den tekst, beperken tot algemeene uiteenzettingen en zoo noodig korte opgaven omtrent de bijzonderheden.

Op het voetspoor van Haenchen willen wij eerst de bronnen opnoemen, waaruit slechts op enkele plaatsen in de annales berichten terug te vinden zijn.

Uit de vita Pippini ducis [1]) stammen de berichten over 647 en 714; beide zijn aangevuld met gegevens uit de kroniek van Sigebert van Gembloux. Eenige opgaven in het bericht over 647 zijn te vinden in Sigeberts vita s. Sigeberti regis Austrasiae [2]).

De kroniek van Beda [3]) is gebruikt voor de berichten over 683 en 721.

De vita Vulframni [4]) is de bron voor de berichten over 718 (aangevuld naar Sigebert), 719, 720 en 728 (deze aangevuld naar de annales Blandinienses).

Het martyrologium Fuldense [5]), waaruit een uitvoerig bericht over Bonifatius op 752 in de annales verschijnt, zal te Egmond ter beschikking gestaan hebben in het handschrift, waarin ook de vita Bonifatii van Willibald voorkwam; deze vita is (boven blz. 30*) gebruikt voor de vita et translatio s. Ieronis.

---

[1]) Bouquet, Recueil des historiens des Gaules II (1739) 603—608.
[2]) Bouquet II 597—602.
[3]) Ed. Mommsen, MG. Auctores antiquissimi XIII (1898) 315 en 321.
[4]) Ed. Levison, MG. Scr. rerum Merovingicarum V (1910) 657 vlg.
[5]) Vitae sancti Bonifatii rec. W. Levison (1905) p. 90.

De antapodosis van Liudprand van Cremona [1]) is gebruikt voor de berichten over 912, 913, 917 en 936.

De vita Willibrordi van Alcuïn is in den C-tekst der annales op twee plaatsen als stijlvoorbeeld aan te wijzen.

Vita Willibrordi c. 1 : pius pater adunavit congregationem, in qua.... corpore requiescit et posteri eius usque hodie ex sanctitatis eius traditione possident.	Annales. Glossa manus C 863 : (Karolus Calvus....) Theoderico comiti largitus est Ekmundam cum.... omnibus aliis que.... nunc posteri eius possident.
c. 24 : statura decens, vultu honorabilis, facie venustus.	1172 : statura et facie venustissimus.

Voor de hier volgende uiteenzetting verwijzen wij naar het boven (blz. 17* vlgg.) gezegde.

De uit Alcuïns werk afkomstige wending, die in de kantteekening van den annalist C gevonden wordt, keert ook in c. 13 der vita Adalberti terug : Theoderico comiti, qui locum eundem, sicuti nunc posteri eius retinent, proprietatis iure possidebat. De bewoording der glosse van C staat, gelijk men ziet, iets dichter bij Alcuïns vita dan de vita Adalberti. Moge nu C zijn glosse aan de vita Willibrordi rechtstreeks ontleend hebben, dan wel door bemiddeling der vita Adalberti — in elk geval moet men uit deze verhouding opmaken, dat C Alcuïns vita gekend en met behulp daarvan de vita Adalberti bewerkt heeft. In het bericht der annales op 690 is het jaartal waarschijnlijk uit een handschrift van Alcuïns vita Willibrordi afkomstig.

De vita Adalberti is door den annalist C gebruikt voor het bericht over 690. Of de hier geraadpleegde vita het oorspronkelijke werk van Ruopert was, dan wel de door C omgewerkte en uitgebreide redactie, staat in het geheel niet vast. Het bericht der annales over 694 bevat mededeelingen, die overeenkomen met den inhoud van c. 5—7 der vita Adalberti, en deze capita behooren in elk geval tot den C-tekst der vita. Maar

[1]) Die Werke Liudprands von Cremona. 3. Aufl. hg. von Joseph Becker (1915). MG. Scriptores rerum Germanicarum.

of men hier de vita als bron van de annales kan beschouwen, is geheel onzeker.

Voor het bericht over 690 is, behalve de vita Adalberti, ook de kroniek van Regino van Prüm gebruikt. Daaruit heeft de annalist C een lange reeks berichten overgenomen, onder meer het (onjuiste) jaartal 752 in het bericht over de laatste jaren van Bonifatius, waarvoor overigens het martyrologium Fuldense als bron gediend heeft. C gebruikte het Regino-handschrift, dat de bladen 43—118 van den Egmondschen codex beslaat. Dit Regino-handschrift, dat in de uitgave van Fr. Kurze [1]) aangeduid is met B2d, stamt, evenals zes andere Regino-codices, af van den codex Arundelianus no. 390 in het British Museum (bij Kurze: B2a). In dezen codex, die in de 10e eeuw geschreven is, en in alle daarvan afstammende codices, dus ook in B2d, zijn de jaartallen van 866 af met één verhoogd [2]), en deze onjuiste getallen zijn met de uit B2d geputte berichten ook in den C-tekst der Egmondsche annalen terecht gekomen. Het handschrift B2d is niet, zooals Kurze opgeeft, tegen het einde van de 12e eeuw, doch omstreeks 1100 geschreven; het is echter, alvorens het voor de annalen als bron gebruikt werd, door C zelf op verschillende plaatsen — bij 744, 745, 746, 753, 763, 765 — aangevuld met berichten, die meestal geput zijn uit de wereldkroniek van Sigebert van Gembloux [3]).

Aan deze kroniek heeft C in zijn annales ook rechtstreeks tal van berichten ontleend. Ook de door C gebruikte Sigebert-codex bevatte echter geen zuiveren tekst van diens kroniek, maar was met berichten van elders uitgebreid.

Vooral zijn de berichten, die in de Egmondsche annalen overeenkomen met de annales Blandinienses [4]), meestal niet rechtstreeks uit deze laatste overgenomen, maar uit een Sigebert-codex, die naar de Blandinienses aangevuld was. Want in een Sigebert-handschrift uit

---

[1]) Reginonis abbatis Prumiensis chronicon rec. Fr. Kurze. Scr. rerum Germanicarum ex MG. historicis recusi (1890).

[2]) Vgl. Kurze, Neues Archiv XV (1890) 308.

[3]) Ed. Bethmann, MG. SS. VI (1844) 268—474.

[4]) Ed. Bethmann, MG. SS. V (1844) 20—34.

St. Salvator te Eenham, aanwezig in de Universiteitsbibliotheek te Leiden, dat is overgeschreven naar een verloren codex uit het klooster Afflighem en door Bethmann B3* genoemd is, komen op de jaren 665, 728, 730, 1087, 1093, 1100, 1106, 1111 en 1119 berichten uit de Blandinienses voor, die ook in de Egmundenses aangetroffen worden. En wel heeft de Sigebert-codex B3* in verschillende gevallen den tekst der Blandinienses woordelijk bewaard, terwijl de Egmundenses van deze bewoordingen afwijken. Men vergelijke :

Annales Blandinienses en Sigebert B 3*.	Annales Egmundenses.
1100. Rodbertus comesFlandriae desideratus a multis adquisita sibi multa laude secularis militiae redit de via Domini.	1101. Rotbertus comes Flandrię rediit de Hierusalem.
1111. Rodbertus secundus in expeditione Ludowici regis Francorum mortuus Atrebati sepelitur ; succedit filius eius Baldwinus.	1109. Rotbertus comes Flandrię obiit. Balduinus filius eius successit.
1119. Balduinus comes Rodberti iunioris et Clementiae filius vicesimo sexto aetatis suae anno (Ann. Bl.: post claros militiae actus) monachus effectus absque herede moritur et apud sanctum Bertinum sepelitur. Cui succedit consobrinus eius Karolus filius scilicet amitae illius Athelae nomine, quem suscepit de Gnuto rege Daciae.	1120. Baldwinus comes Flandrię Rotberti iunioris et Clementię filius monachus effectus moritur. Cui successit Karolus consobrinus eius filius scilicet amitę illius Athelę, quem suscepit de Kanuto rege Datię.

Er moet dus een uit Blandinium afkomstige, naar de annales Blandinienses aangevulde Sigebert-codex verondersteld worden, dien wij SBl noemen.

Uit dezen codex SBl zijn afgeleid — rechtstreeks, of door bemiddeling van een anderen Sigebert-codex — de Egmondsche annalen van C en de codex Sigebert B3*.

Niet alle berichten der annales Blandinienses, die wij in de Egmundenses terugvinden, komen ook in den Sigebert-codex B3* voor ; de berichten op 951, 955, 962, 987, 994 en 1035 bevat deze codex niet. Mogelijk zijn zij bij het overschrijven uit den codex SBl weggelaten ; waarschijnlijker is het echter, dat zij ook daarin niet voorkwamen en langs een anderen weg uit de annales Blandinienses in de Egmundenses gekomen zijn.

Ook moet in één geval de Egmondsche annalist een bericht uit SBl in een verbeterde redactie gebruikt of op grond van andere gegevens zelf verbeterd hebben. In het bericht over de verovering van Engeland door Willem van Normandië in 1066 zegt de codex B3* eensluidend met alle andere Sigebert-codices : rexit annis XXVI. De annales hebben : annis XXII, hetgeen juist is, want koning Willem overleed in 1087.

De codex SBl was, zooals de codex B3* doet zien, behalve naar de annales Blandinienses een enkelen keer ook naar andere bronnen aangevuld ; ook dergelijke berichten vinden wij in de Egmundenses terug.

Op 1012 leest men in den codex B3* : Depositio sancti Macharii, en in de annales Egmundenses : Sanctus Macharius ad celestia regna migravit.

Op 1071 bevatten de annales een bericht over den slag van 1072, waarin graaf Robert een overwinning behaalde op Arnoud, den zoon van zijn broeder, graaf Boudewijn VI van Vlaanderen. Voor dit bericht is behalve de kroniek van Sigebert een bron gebruikt, die ook Herman van Doornik tot zijn beschikking gehad moet hebben.

Hermanni Tornacensis liber de restauratione s. Martini MG. SS. XIV 280 :

quibusdam Flandrie principibus secrete convocatis... apud castrum Casletum.... prelio conserto.

Annales Egmundenses :

Anno 1071.... convocatis principibus Flandrię.... apud Casle civitatem.... conserto prelio.

Deze woorden staan niet in den codex B3* ; maar deze geeft wel een dagteekening ‚Hoc XI kal. Mart. actum est', welke niet bij Sigebert te vinden is. Men zal derhalve moeten veronderstellen, dat de codex

SBl op deze plaats naderhand was aangevuld naar een bron, die ook door Herman van Doornik gebruikt is.

In den door C gebruikten Sigebert-codex (SBl) sloten bij de van Sigebert zelf afkomstige kroniek de continuatio Anselmi, die over de jaren 1112—1135 loopt, en de continuatio Gemblacensis tot 1148 aan. Want C heeft bij het jaar 1064 een bericht overgenomen, dat door de hand van Anselm, Sigeberts voortzetter, in diens kroniek ingelascht is ; de continuatio Gemblacensis echter wordt in alle handschriften gevonden, waarin Anselms vervolg voorkomt.

De codex B3* bevat, in aansluiting bij Sigeberts kroniek, de continuationes Anselmi en Gemblacensis, alsmede een derde vervolg, dat tot 1163 loopt. Wij komen op dezen codex nog terug.

Over de jaren 1122—1137 geven de Egmondsche annalen een reeks van berichten, die in verkorten vorm ook in de continuatio Burburgensis op Sigeberts kroniek gevonden worden [1]). De door Bethmann C5 genoemde Sigebert-codex, waarin dit vervolg voorkomt, behoort tot een groep van Sigebert-handschriften (C), die de continuationes Anselmi en Gemblacensis missen.

De in de continuatio Burburgensis en de annales Egmundenses voorkomende berichten vindt men gedeeltelijk ook terug bij Simon van Saint-Bertin en in de annales Blandinienses.

Simon was in 1126 door paus Innocentius II ontslagen als abt van Saint-Bertin en had te Gent verblijf moeten nemen, van waar hij afkomstig was. Wij bezitten van zijn hand een verzameling van oorkondenafschriften, die hij als voortzetting van het cartularium van Saint-Bertin van Folcwin omstreeks 1145 bijeengebracht heeft. Tusschen de oorkonden heeft hij een kroniek ingelascht [2]).

Rechtstreeks uit Simon van Saint-Bertin kunnen de Egmundenses niet geput hebben, aangezien zij eenige bij Simon niet voorkomende bijzonderheden bevatten,

---

[1]) MG. SS. VI (1844) 456—458.

[2]) Cartulaire de l'abbaye de Saint-Bertin p. p. Guérard (1840) 169 vlgg. ; ed. Holder-Egger, MG. SS. XIII (1881) 635 — 663, zonder de oorkonden.

vooral de namen der samen met graaf Karel vermoorde mannen. Men moet dus een gemeenschappelijke bron van Simon en de Egmundenses aannemen. Haenchen heeft (blz. 90) er de aandacht op gevestigd, dat van de vier met graaf Karel omgebrachten, die de annalist noemt, er drie, namelijk de kastelein Theinard en zijn twee zoons, uit Bourbourg afkomstig zijn. Als gemeenschappelijke bron van Simon, de Egmundenses en de continuatio Burburgensis veronderstelt Haenchen derhalve een Sigebert-codex, die te Bourbourg van een vervolg voorzien was. Met deze opvatting kunnen wij ons niet vereenigen, omdat zij geen rekening houdt met de annales Blandinienses. Ook deze gaan terug op de gemeenschappelijke bron, zooals blijkt uit de tijdsopgave van den moord op graaf Karel ‚secunda ebdomada quadragesimae', die in geen der drie andere bronnen te vinden is. De gemeenschappelijke bron moet dus gezocht worden in het klooster Blandinium te Gent, hoewel hij waarschijnlijk uit Saint-Bertin afkomstig was. Immers het bericht op 1128, dat daarin voorkwam, vermeldt, dat graaf Willem Clito monnik te Saint-Bertin werd en aldaar begraven is ad caput Baldwini nepotis sui... monachi s. Bertini [1]).

Het handschrift der annales Blandinienses [2]) is door zeer vele verschillende handen geschreven. Van 1121 af zijn de volgende te onderscheiden. Hand I : 1121—1123 ; hand II : 1125—1127 ; hand III : 1128 ; hand IV : 1130—1131 ; hand V : 1133 Obiit domnus Arnulfus abbas (bij 1132 behoorend en naar dit jaar verwezen) ; hand VI, in denzelfden regel doorloopend en feitelijk ook bij 1133 behoorend : et eclipsis solis contigit IIII non. Augusti ; door dezelfde hand VI : 1134 ; hand VII (13e of 14e eeuw, boven het bericht van 1133 ingelascht) : Giselbertus succedit condam abbas Eyhamensis ; hand VIII : 1135 en 1137 Obiit Ludowicus rex

---

[1]) Bedoeld is graaf Boudewijn VII, † 1119. Hij wordt ook genoemd in een oorkonde van graaf Karel de Goede van 1125 als nepos meus Balduinus comes. Cartulaire de l'abbaye de Saint-Bertin p.p. Guérard (1840) 296 no. 102.

[2]) Wij konden dit handschrift bestudeeren met behulp van foto's, die wij te danken hebben aan de welwillende hulpvaardigheid van Dr. C. van den Haute, Rijksarchivaris te Gent.

Francorum. Ludowicus filius succedit. Met dit vast te stellen, kunnen wij hier volstaan.

Aangezien over de jaren 1133—1137 overeenkomstige berichten gevonden worden in de annales Blandinienses, de continuatio Burburgensis en de annales Egmundenses, maar niet meer bij Simon van Saint-Bertin, moet de gemeenschappelijke bron oorspronkelijk slechts tot 1128 geloopen hebben. Voor berichten over 1121—1128 wordt zij gebruikt door de annalisten I—III van Blandinium. Van deze berichten zijn er voor ons twee van eenig belang:

1122. Lambertus abbas sancti Bertini paralisi dissolvitur.

1123. Calixtus papa obiit. Honorius succedit.

Het bericht over de ziekte van abt Lambert van Saint-Bertin, waarover — uitvoeriger en op het jaar 1123 — ook Simon van Saint-Bertin inlichtingen geeft, is een aanwijzing te meer, dat de gemeenschappelijke bron uit Saint-Bertin afkomstig was. Het bericht over de twee pausen komt op hetzelfde onjuiste jaartal 1123 — de juiste datum is December 1124 — en in dezelfde bewoordingen ook voor in de annales Egmundenses, waar echter een nummering der pausen toegevoegd is: Calixtus II is als 160e, Honorius II als 161e paus geteld. Dit is de gewone telling van de kroniek van Sigebert, welke ook in de continuationes Anselmi en Gemblacensis voortgezet is. Sigebert zelf telt Paschalis II (op 1100) als 158e paus; Anselm vermeldt (op 1118 en 1119) Calixtus II als 160e paus. De opgave der annales Egmundenses is echter, zooals blijkt uit het onjuiste jaartal en uit de overeenstemming met de annales Blandinienses, onafhankelijk van de continuatio Anselmi. De bron, die te Blandinium door de annalisten I—III en door Simon van Saint-Bertin gebruikt werd, bestond dus reeds toen uit een Sigebert-codex met een van Anselm onafhankelijk vervolg.

Deze codex Bertinianus, die zich in 1128 reeds te Blandinium bevond, moet aldaar tot 1137 verder vervolgd zijn; want berichten uit dit vervolg zijn door de handen VI en VIII in de annales Blandinienses overgenomen. Naar dezen tot 1137 voortgezetten codex Bertiniano-Blandiniensis is de Sigebert-codex uit Bourbourg overgeschreven.

Sporen van den Sigebertus Bertiniano-Blandiniensis zijn ten slotte ook te vinden in het tegen het einde der 15e eeuw gecompileerde, doch slechts tot 1152 doorloopende chronicon sancti Bavonis [1]). Terecht heeft Haenchen (blz. 85) erop gewezen, dat, hoewel voor deze compilatie ook de annales Egmundenses gebruikt zijn, een daarvan onafhankelijke bron vast te stellen is in het bericht over den moord op graaf Karel van Vlaanderen [2]).

Voordat wij de sporen van den Sigebertus Bertiniano-Blandiniensis verder nagaan, moeten wij ons bezig houden met nog een anderen Sigebert-codex uit Blandinium, die evenzoo als SBl tot 1120 berichten uit de annales Blandinienses bevatte. Wij noemen hem SBl 1. Hierin was Sigeberts kroniek behalve met de continuationes Anselmi en Gemblacensis nog aangevuld met een derde vervolg, dat tot 1155 doorliep. Tot en met dit jaar toonen de vervolgen op Sigebert in een verloren codex uit Anchin, gereconstrueerd door Bethmann, MG. SS. VI (1844) 392—398, en in een verloren codex uit Afflighem, waarnaar de codex uit Eenham B3* overgeschreven is, alsmede de annales Blandinienses gedeeltelijk onderlinge overeenkomst in de bewoordingen.

Ten onrechte heeft Bethmann in zijn uitgave van het auctarium Aquicinense de annales Blandinienses aangeduid als bron van het auctarium.

Van 1138 af zijn aan de annales Blandinienses de volgende handen werkzaam geweest [3]). Hand IX:

---

[1]) Uitgegeven door J. J. de Smet, Corpus chronicorum Flandriae I (1837) 453—488.

[2]) De mededeelingen van de annales Egmundenses aangaande het klooster Blandinium heeft de compilator van St. Bavo, naar Haenchen vastgesteld heeft, vervalscht met het doel, de hervorming van het klooster Egmond tijdens abt Arnoud van Blandinium († 1161) te doen voorkomen als een werk, dat van St. Bavo uitgegaan was. Te dien einde werd in het chronicon s. Bavonis het overlijden van abt Arnoud reeds op 1122 gesteld, en op 1125 het bericht der annales Egmundenses over 1130 overgenomen, maar met deze wijziging, dat gravin Petronilla zich wendt ad abbatem Gandensem Wulfricum (van St. Bavo), en dat deze prepositum curtis eorum Walterum aanwijst, zonder dat de naam van de curtis, Lens, genoemd wordt, waarvan in de 15e eeuw nog wel bekend geweest zal zijn, dat zij tot de bezittingen van Blandinium behoorde.

[3]) Vgl. boven blz. 66*.

1138. Obiit Gyslebertus abbas. Domnus... ; hand X, op denzelfden regel doorgaand : Sigerus succedit ; hand XI : 1144. Obiit Innocentius papa ; hand XII : Celestinus succedit ; hand XIII : Obiit Celestinus ; hand XIV : 1145. Lucius papa sucedit ; hand XV : Obiit Lucius papa ; hand XVI : Eugenius succedit ; hand XVII : 1153. Obiit Eugenius papa. Anastasius succedit. Eerst na hand XVII schreef hand XVIII de berichten op 1136, 1139, 1140, 1142, 1146, 1150, 1152, 1153 tweede helft (Claustrum s. Bertini concrematur in ipsius festo), 1154 en 1155.

De berichten van hand XVIII komen vaak overeen met berichten uit de continuatio Gemblacensis en het auctarium Aquicinense, maar kunnen in deze bronnen niet aan de annales Blandinienses ontleend zijn. Men vergelijke bij voorbeeld :

Annales Blandinienses.	Continuatio Gemblacensis.
1142. Godefridus minor dux Lotharingię obiit.	1142. Godefridus iunior dux Lotharingiae quarto anno sui ducatus moritur.
In Gemlaus puer duorum capitum natus est.	In parochia Gemblacensi natus est puer monstruosus, qui miraculo et horrori se aspicientibus fuit.
	Auctarium Aquicinense [1]).
1150. Hiemps validissima fuit perdurante glacie a V idus Decembris usque XIIII kal. Martii.	1149. Hyemps gravissima quatuor mensibus invaluit et prevaluit.
1152. Obiit Conradus imperator ; successit Fredericus consobrinus eius LXXXVII imperator.	1152. Conradus imperator diem ultimum claudit ; cui successit Fredericus consobrinus eius.

De Blandinienses vermelden op 1142 een bijzonderheid (puer duorum capitum), die niet in de continuatio Gemblacensis staat. Dit bewijst echter niets aangaande de verhouding tusschen de twee bronnen, want over

[1]) MG. SS. VI (1844) 395.

een misgeboorte te Gembloux is men aldaar zeker niet eerst van Gent uit ingelicht. De Gentsche annalist vermeldt op 1154 : in Gandavo puer nascitur duorum capitum, quatuor manuum et totidem pedum ; hij kan dus op grond van dit gegeven het geval van den puer monstruosus uit Gembloux toegelicht hebben. Ook het overlijden van hertog Godfried II van Lotharingen heeft men te Gembloux, in zijn hertogdom, zeker vroeger te boek gesteld dan te Blandinium in de annales, waar bovendien de woorden ‚quarto anno sui ducatus' ontbreken. Wij moeten dus voor deze annales (van hand XVIII) en het auctarium Aquicinense (tot 1155) een gemeenschappelijke bron veronderstellen, waar bij 1149 of 1150 de in het auctarium ontbrekende nauwkeurige tijdsopgave van den strengen winter te vinden was. Natuurlijk was deze bron een Sigebert-codex, waarin aan de berichten over de jaren 1149—1155 de continuatio Gemblacensis voorafging.

De overeenstemming van den codex uit Anchin en de annales Blandinienses loopt echter nog verder door, tot 1168, waar de tekst van eerstgenoemden codex ophoudt. De Blandinienses zijn over de jaren 1157—1166 weer door verschillende handen geschreven ; in het uitvoerige bericht over 1166, dat met dat van het auctarium over 1165 woordelijk overeenkomt, zijn in de Blandinienses in de passages ‚cum septem milibus fere navibus' en ‚adversus Theodericum comitem Ollandie' de hier gespatiëerde woorden uitgekrabd. Ook hier zal de verhouding der twee bronnen wel deze zijn, dat zij beide teruggaan op een voortgezetten Sigebert-codex uit Gent (SBl 2).

De codex uit Anchin is op 1109 aangevuld met twee korte berichten, die in de overige Sigebert-codices meestal ontbreken : Obiit Anselmus archiepiscopus Cantuariae. Hoc anno sacro igne multi accenduntur membris instar carbonum nigrescentibus. Deze berichten ontbreken ook in den codex B3*, die tot 1155 toe met den codex uit Anchin parallel loopt, en kunnen dus niet vóór 1155 in laatstgenoemden codex opgenomen zijn. Zij moeten echter reeds in den codex uit Blandinium SBl 2 verondersteld worden, waarop de codex uit Anchin teruggaat. Want zij staan ook, naast

berichten over 1109 uit de kroniek van Sigebert zelf, in een kantteekening, die door hand F in het handschrift der annales Egmundenses ingeschreven is. Ook deze gaan dus rechtstreeks of indirect — wij laten dit voorloopig in het midden — op den codex SBl 2 terug.

Van de onderlinge verhouding der hier besproken handschriften kan men het volgende schema opmaken.

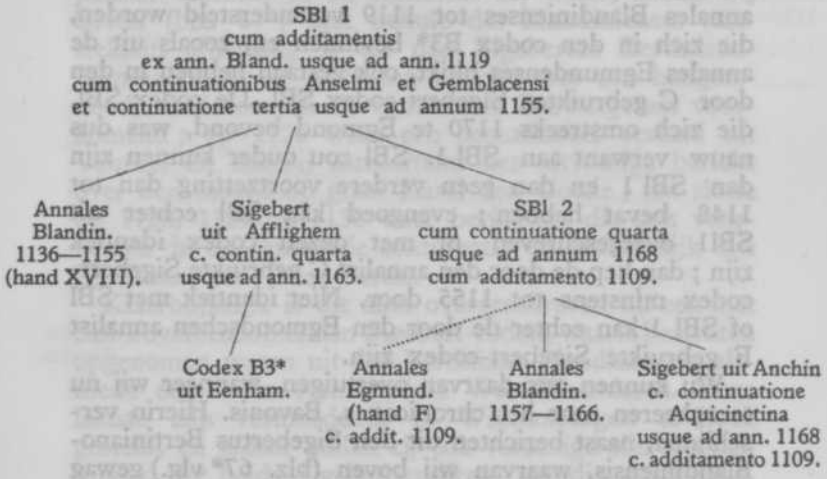

Dat de codices uit Afflighem, Anchin en Eenham (B3*) alle van denzelfden codex afstammen, blijkt ook uit de telling der pausen, die daarin aangetroffen wordt. Zij is anders dan in de groote meerderheid der Sigebert-codices. Daarin wordt, zooals wij boven (blz. 67*) reeds mededeelden, door Sigebert zelf Paschalis II geteld als 158e paus, in de continuatio Anselmi Calixtus II als 160e, en in de continuatio Gemblacensis Eugenius III als 165e. Dit is ook de telling, die de Egmondsche annalen in het bericht van 1123 toepassen op Calixtus II en Honorius II. In de codices uit Afflighem en Anchin verschijnt Eugenius III als 157e en Hadrianus IV als 159e paus. In den codex B3* wordt Gelasius II (op 1118) geteld als 151e paus, Calixtus II (op 1119) als 152e, doch later (op 1121) als 153e, Honorius II (op 1125) als 154e, Anastasius IV als 159e en Hadrianus IV

als 160e paus. Dit verschilt met de codices uit Afflighem en Anchin slechts één eenheid, hetgeen veroorzaakt is door het dubbel tellen van Calixtus II in den codex B3*.

De in de drie codices voorkomende telling moet reeds te Blandinium aangebracht zijn, toen aldaar Sigeberts kroniek voorzien werd van een vervolg tot 1155. In den codex SBl 1 moeten voorts de aanvullingen uit de annales Blandinienses tot 1119 verondersteld worden, die zich in den codex B3* bevinden en, zooals uit de annales Egmundenses blijkt, ook gestaan hebben in den door C gebruikten Sigebert-codex SBl. De codex SBl, die zich omstreeks 1170 te Egmond bevond, was dus nauw verwant aan SBl 1. SBl zou ouder kunnen zijn dan SBl 1 en dan geen verdere voortzetting dan tot 1148 bevat hebben; evengoed kan SBl echter uit SBl1 overgeschreven of met dezen codex identiek zijn; dan liep de door den annalist C gebruikte Sigebert-codex minstens tot 1155 door. Niet identiek met SBl of SBl 1 kan echter de door den Egmondschen annalist F gebruikte Sigebert-codex zijn.

Wij kunnen ons daarvan overtuigen, wanneer wij nu terugkeeren naar het chronicon s. Bavonis. Hierin verschijnen, naast berichten uit den Sigebertus Bertiniano-Blandiniensis, waarvan wij boven (blz. 67* vlg.) gewag maakten, ook berichten uit de continuationes Anselmi en Gemblacensis en uit de tot 1155 loopende continuatio tertia uit Blandinium alsmede het additamentum bij 1109. De compilator uit St. Bavo moet dus aan zijn werk een Sigebert-codex ten grondslag gelegd hebben, die overeenkwam met den codex SBl 2, maar bovendien aangevuld was naar den codex Bertiniano-Blandiniensis. Het bewijs voor deze veronderstelling leveren de annales Egmundenses. De glossen van hand F, die daarin voorkomen, bevatten het volgende: bij 1108 een kort bericht uit de kroniek van Sigebert zelf, aangevuld met bijzonderheden over Douai, en voorts twee wonderverhalen uit den pagus Mempiscus, dus uit de streek van Cassel; bij 1109 een kort bericht uit Sigeberts kroniek, voorts het reeds herhaaldelijk door ons genoemde additamentum en een stichtelijk verhaal uit Veurne; bij 1113 een kort bericht uit Anselms

continuatio op Sigebert en een verhaal uit het klooster Winnoxbergen. In den tekst der annales, die door hand F geschreven is, vindt men op 1122 een verhaal uit Houlle, dat een bezitting van Saint-Bertin was ; dit bericht, evenals dat over den strengen winter op 1123, komt ook voor in de continuatio Burburgensis. Op 1123 staat in de Egmundenses voorts de vermelding van de pausen Calixtus II en Honorius II, welke, zooals wij boven (blz. 67*) met behulp der Blandinienses vaststelden, afkomstig is uit den Sigebertus Bertiniano-Blandiniensis ; op 1125 een bericht over een hongersnood, wederom in de continuatio Burburgensis voorkomend ; op 1126 weer een sensationeel verhaal uit Veurne, en daarbij aansluitend het uitvoerige bericht over den moord op graaf Karel den Goede ; ten slotte op 1128, 1129 en 1130 weer berichten, die ook voorkomen in de genoemde continuatio en gedeeltelijk ook bij Simon van Saint-Bertin.

Klaarblijkelijk is dit alles overgeschreven uit een met SBl 2 overeenkomenden Sigebert-codex, waarin berichten opgenomen waren uit den Bertiniano-Blandiniensis, alsmede een reeks verhalen uit West-Vlaanderen. Deze laatste zijn vermoedelijk te Winnoxbergen te boek gesteld, en aldaar zullen zij ook vereenigd zijn met den inhoud der beide Sigebert-codices tot die compilatie, die dan — wij weten niet op welke wijze — in Egmond beland is en door F voor zijn omwerking van de annales gebruikt werd. Deze zelfde codex Sigebert F zal het wel geweest zijn, waaruit in de 15e eeuw de compilator van St. Bavo geput heeft ; hij had immers, zooals wij weten, ook de Egmondsche annalen tot zijn beschikking.

Wij verduidelijken de onderlinge verwantschap van de hier besproken bronnen door het op de volgende bladzijde voorkomende schema.

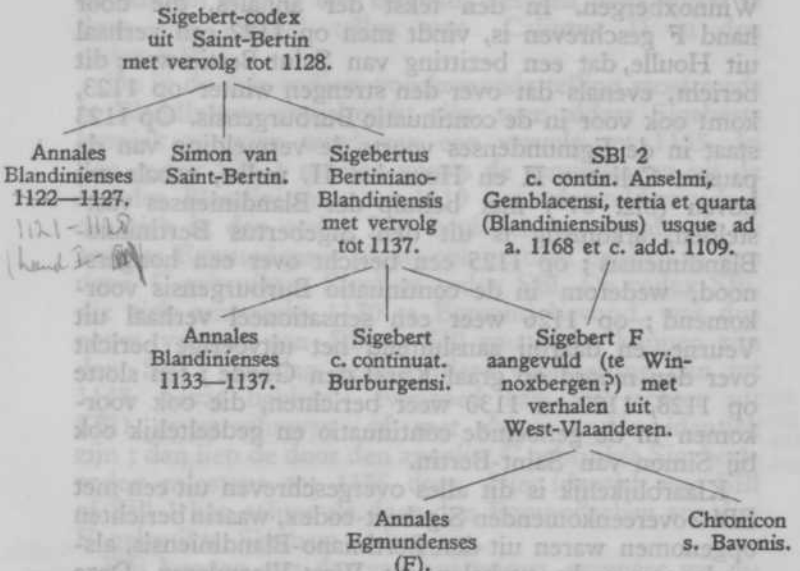

Dat in den F-tekst der annales Egmundenses bij 1123 op de pausen niet de telling van de codices uit Anchin en B3* toegepast is, maar die van de groote meerderheid der overige Sigebert-codices, kan alleen verklaard worden door de veronderstelling, dat F op deze plaats den codex Bertiniano-Blandiniensis gevolgd heeft, waar genoemde telling reeds in stond.

Het resultaat van onze eenigszins ingewikkelde uiteenzettingen is het volgende. Bron van de Egmondsche annalist C was een Sigebert-codex met de continuationes Anselmi en Gemblacensis, dus tot 1148, die misschien ook nog een derde vervolg tot 1155 bevatte, en bovendien aangevuld was met een tiental berichten uit de annales Blandinienses over de jaren 665—1119. In den F-tekst der Egmondsche annalen, die met het jaar 1112 begint, is een spoor van den op dezen Sigebert-codex (SBl) berustenden C-tekst vast te stellen bij het jaar

1120 (boven blz. 63*). Andere sporen van SBl zijn er niet in den F-tekst. Want F heeft een anderen codex gebruikt (Sigebert F), die eveneens de continuaties tot 1148 bevatte en nog verder tot 1168 vervolgd was ; deze was bovendien aangevuld uit een Sigebert-codex, die over de jaren 1112—1128 een vervolg uit Saint-Bertin, tot 1137 een vervolg uit Blandinium en voorts een reeks denkelijk te Winnoxbergen te boek gestelde verhalen bevatte.

Aan een Utrechtsch annalenwerk heeft de annalist C een reeks berichten van het jaar 714 af ontleend. Deze annales Traiectenses deperditi staan in verband met de annalen van het kapittel van St. Marie te Utrecht, die in 1138 opgesteld en daarna door verschillende schrijvers voortgezet zijn. Zij zijn in 1888 uitgegeven door S. Muller in BMHG. XI 465—481 en door Weiland in MG. SS. XV 1300—1303. Zooals wij in Untersuchungen I 180 vlgg. aangetoond hebben, is het eerste, tot 898 loopende gedeelte van deze annales een compilatie uit de kroniek van Regino van Prüm en verschillende Frankische annalen, waaronder ook de annales Xantenses ; verder is voor berichten op 828 en 904 het cartularium van bisschop Radbod als bron gebruikt, en voor een bericht op 1064 het onechte diploma van koning Hendrik IV van 2 Mei 1064, Stumpf 2645 = OU 228. Hieruit blijkt, dat de annales niet uit St. Marie, maar uit den Dom of uit Oudmunster afkomstig zijn, en eerst later in St. Marie overgeschreven werden.

Om de annales Egmundenses goed te kunnen beoordeelen, moeten wij trachten deze annales Traiectenses deperditi te reconstrueeren. Wij willen met dit doel eerst het oudste gedeelte tot 1054, daarna de jaren 1075—1139 in oogenschouw nemen, en ten slotte de vraag behandelen, of dit verloren annalenwerk niet nog verder doorliep.

Uit de eerste periode komen voor de deperditi de volgende berichten der annales s. Mariae en Egmundenses in aanmerking :

Annales s. Mariae.	Annales Egmundenses.
715. Karolus filius Pippini regnare cepit.	714. ..Pippinus princeps obiit.. cui Karolus filius eius successit.
736 (!). Dormicio s. Willibrordi archiepiscopi.	736 (!). Sanctus Willibrordus obiit.
741. Karolus obiit. Pippinus et Karolomannus in regnum successerunt.	741. Karolus bellicosus obiit, et duo filii eius Pippinus et Karlomannus succedunt.
750. Pippinus est electus et a sancto Bonifacio unctus.	750. Pippinus secundum morem Francorum electus in regem ungitur a sancto Bonifacio Maguntiensis civitatis episcopo (vgl. Regino).
904 (!). Radbodus Traiectensi aecclesiae attitulatus est episcopus.	900. Odilbaldus Traietensis ęcclesię presul obiit et Ratbodus in loco eius subrogatur antistes.
917. Radbodus episcopus obiit. Eodem anno ordinatur Baldricus episcopus kal. Mart.	
976. Baldricus episcopus obiit. Folcmarus episcopus ordinatus est.	976. Eodem anno Baldricus Traiectensium episcopus obiit. Ansfridus prius comes, deinde episcopus electus et ordinatus successit.
1009. Ansfridus episcopus obiit, cui Adelboldus successit.	1008. Ansfridus episcopus ab hac vita transiit.., Adalboldus vir sapientissimus post eum eligitur et inthronizatur.
1023. Ecclesia sancti Martini constructa est et presente Heinrico imperatore dedicata est a XII episcopis.	1023. Nova ecclesia sancti Martini in Traiecto constructa et dedicata est a XII episcopis VI kal. Iul.

1027. Adelboldus episcopus obiit, cui Bernoldus episcopus successit.	1027. Obiit Adalboldus episcopus, cuius excellens sapientia multis nota est et qui summę virtutis vir et consilii ubique predicatur.
1054. Bernoldus episcopus obit, cui succedit Willelmus episcopus.	1054. Eodem anno Bernolfus episcopus Traiectensis obiit et in ęcclesia sancti Petri apostoli, quam ipse pulchre construxit et ditavit, honorifice sepultus est.

Reeds dit gedeelte doet ons zien, dat niet de annales s. Mariae zelf als bron voor de annales Egmundenses beschouwd moeten worden, maar veeleer een verloren annalenwerk, waarin onder meer de opgave omtrent bisschop Ansfried ‚prius comes' en in het bericht over de Domwijding van 1023 de dagteekening ‚VI kal. Iul.' gestaan moeten hebben.

Het bericht over het overlijden van Willibrord moeten de Egmundenses geput hebben uit de deperditi, omdat het verkeerde jaartal 736 ook in de annales s. Mariae staat; het juiste sterfjaar van Willibrord is 739.

Voor het bericht der Egmundenses over 741 is de herkomst uit de deperditi waarschijnlijk, omdat het verbum ‚succedere' noch door Regino, noch door Sigebert op deze plaats gebruikt is; de laatste heeft: Karolus.... filios suos.... principatus sui successores reliquit.

De berichten over 750 komen in de woorden ‚a sancto Bonifacio' overeen; Regino heeft: unctus per manum sanctae memoriae Bonifacii.

De miracula s. Waldburgae Tielensia [1]) zijn voor het bericht der Egmundenses over bisschop Adalbold vermoedelijk niet rechtstreeks, maar door bemiddeling der deperditi gebruikt.

Uit de jaren 1075—1139 meenen wij als afkomstig

---

[1]) Acta sanctorum Febr. III (1658) 546—548; verkort MG. SS. XV 2 (1888) 764—766.

uit de annales deperditi de volgende berichten te kunnen aanwijzen :

Annales s. Mariae.	Annales Egmundenses.
1076. Willelmus episcopus obiit, cui Cůnradus episcopus successit.	1075. Willemmus episcopus V kal. Mai obiit. Cuonradus successit.
1099. Cůnradus episcopus interfectus est a quodam plebeio cultello miserabiliter eodem momento postquam missam cantaverat et ad domum vix venerat.[1])	1099. Cuonradus episcopus in propria domo post celebrationem missę in IIII feria paschalis ebdomadę cultello perimitur et in ęcclesia s. Marię, quam ipse magno sumptu construxit, humatur.
1100. III kal. Iunii Burchardus episcopus effectus est.	
1112. Burchardus episcopus obiit.	1112. Burchardus episcopus Traiectensis obiit.
1127. Obiit Godeboldus episcopus.	1127. Domnus Godeboldus episcopus Traiectensis morbo corripitur et monachus devote factus apud s. Laurentium in Ostbruch moritur et ante altare s. Petri apostoli honorifice sepelitur.
1128. Andreas prepositus Leodicensis electus est.	1128. Andreas Traiectensis episcopus efficitur VII kal. Iul.
1131. Hoc anno II id. Mai combusta est maior domus cum toto palatio, ęcclesia sanctę Marie, sancti Bonifacii pridie dedicata ecclesiaque parochiana cum magna parte civitatis.	1131. In Traiecto tria magna et diu plangenda incendia fuerunt.

[1]) Het grootste gedeelte van dit bericht is niet oorspronkelijk, doch moet naar een Utrechtsche bron aangevuld zijn.

1133. Factum est deliquium solis mense Augusto IIII non., luna XXVII. Florentius occisus est, et tribus dehinc mensibus incastellata ęcclesia nostra.... primum a Florentio et ministerialibus episcopi ; eo autem occiso eisdem statim fautoribus a fratre Theoderico comite de Hollant.	1133. Eodem anno IIII non. Augusti sexta hora diei sol obscuratus est.. ut dies in noctem conversus videretur et stellę nullo obstante nubilo sicut in nocte apparerent. Nec putet quisquam, cum octava fuerit luna, eclypsim naturalem solem passum.. Hoc anno Florentius niger comes occisus est frater Theoderici comitis.
1137. Obiit Liudgerus imperator.	1137. Eodem anno Lotharius rex a Roma secundo reversus obiit et Conradus filius sororis Heinrici imperatoris successit.
1138. Cûnradus electus est Heinrici V sororis filius et Aquis coronatus.	

Tot een verband met de annales deperditi doet ons hier vooral de dagteekening der bisschopskeuze besluiten, die bij 1100 in de annales s. Mariae, bij 1128 in de Egmundenses te vinden is.

Eenige der hier besproken berichten zijn, naast enkele andere, die eveneens bijna gelijkluidend in de annales Egmundenses verschijnen, ook terug te vinden in andere bronnen.

Annales Yburgenses 1075 [1]) : Anno Coloniensis archiepiscopus obiit sepultusque est Sigeberg in cenobio, quod ipse a fundamentis construxit.

Annalista Saxo 1099 [2]) : Conradus Traiectensis episcopus quarta feria pasche a negociatore Fresico occiditur ; cui Burchardus successit.

Annalista Saxo 1127 : Godeboldus Traiectensis episcopus obiit, cui Andreas Leodicensis prepositus successit. 1131. Urbs Traiectensis tota cum omnibus eclesiis incendio conflagravit.

[1]) MG. SS. XVI (1859) 436.
[2]) MG. SS. VI (1844) 732.

Chronica regia [1]) (en annalista Saxo) 1133 : Eclipsis solis facta est IIII non. Augusti circa horam VI in tantum, ut stellae in celo apparerent [2]). Consobrinus imperatoris (Florentius filius Florentii comitis de provincia Hollant) occiditur Traiecti a Godefrido et fratre eius Herimanno de Kuch.

Dat de annales deperditi, waarin dit alles voorkwam, minstens tot 1136 doorliepen, bewijzen de mededeelingen, die op dit jaar in de chronica regia gedaan worden over de verdere lotgevallen van Godfried en Herman van Kuik :

Hoc anno obsides numero XII Godefridi comitis de Kuch sese in potestatem regis tradunt. Ipse Godefridus cum fratre suo Herimanno ab imperatore proscribitur in terra ipsorum, scilicet Salica, more antiquorum.

Zooals tot nu toe gebleken is, kwamen in de annales deperditi, naast Utrechtsche gegevens, ook korte rijksannalistische berichten voor. Deze twee soorten van berichten loopen in de Egmondsche annalen ook verder door. Wij meenen derhalve uit de jaren 1138—1170 nog de volgende reeks aan de Traiectenses deperditi te kunnen toewijzen :

1138. Overlijden van bisschop Andreas; bisschop Hardbert volgt hem op. Hetzelfde bericht in gelijke

[1]) Rec. G. Waitz (1880) 70.

[2]) Het bericht over de zonsverduistering van 2 Augustus 1133 komt ook voor in de annales Blandinienses (boven blz. 66*) en in de continuatio Burburgensis, waar evenwel de aanduiding ‚circa horam sextam' ontbreekt. Ook het én in de chronica regia én bij den annalista Saxo daarbij aansluitende bericht over den dood van Floris den Zwarte toont aan, dat de Sigebertus F hier niet bron der Egmundenses is. Aangezien echter de woorden ‚sol obscuratus est' en ‚in nocte' ook in de continuatio Burburgensis en niet in de chronica regia staan, moet F den C-tekst uit genoemden codex aangevuld hebben. De luna XXVII, die de annales s. Mariae opgeven, is juist, zooals men kan nagaan met behulp van de tabellen III en IV in Grotefends Taschenbuch der Zeitrechnung. Volgens tabel III is het gulden getal voor 1133 : 13. Telt men in tabel IV van 2 Augustus af terug tot den eersten dag, die met het getal 13 aangeduid is, dan komt men op 7 Juli. Op dezen dag viel dus de laatste nieuwe maan vóór 2 Augustus, en deze dag heeft de luna XXVII. De luna octava, die de annales Egmundenses noemen en naar aanleiding waarvan zij uiteenzetten, dat een zonseclips acht dagen na een nieuwe maan onmogelijk is, kan slechts door een fout bij de berekening ontstaan zijn; de luna VIII behoort bij 2 Augustus 1134 (gulden getal 14, in tabel IV voorkomend op 26 Juli, dus 8 dagen voor 2 Augustus).

bewoordingen chronica regia 1139. Vgl. ook annales s. Mariae 1139.

1148. Uitvoerig bericht over een grooten brand te Utrecht. Vgl. annales s. Mariae 1148 [1]).

1150. Overlijden van bisschop Hardbert. Dubbele verkiezing voor zijn opvolger. Ministeriales et cives steunen Frederik; door beslissing van den kardinaal (Octavianus) wordt Frederik afgewezen en Herman bevestigd, die ook den steun van koning Koenraad heeft. Vgl. annales s. Mariae 1150 en 1151.

1152. Overlijden van koning Koenraad III; Frederik I volgt hem op. Vgl. annales s. Mariae 1152 en chronica regia p. 88.

1156 Overlijden van bisschop Herman; bisschop Godfried volgt hem op. Vgl. annales s. Mariae.

1159 Sept. 22—1160 Juni 24. Coniuratio te Utrecht en daarmee verband houdende geschillen.

1165. Zoen tusschen bisschop Godfried en graaf Floris III door den keizer teweeggebracht.

1170. Watersnood te Utrecht, door storm veroorzaakt.

Opmerkelijk is in deze reeks vooral de overeenkomst met de annales s. Mariae, die over de jaren 1148, 1150, 1152 tot 1156 doorloopt. De overeenkomstige berichten der annales s. Mariae (van 1139 af) zijn, zooals het handschrift doet zien, door een andere hand ingeschreven dan die tot en met 1138. De annales s. Mariae van 1139—1156, die vele in de Egmundenses ontbrekende dagteekeningen bevatten, moeten dus als bron voor de annales deperditi gebruikt zijn. Hieruit moet men opmaken, dat deze in St. Marie te Utrecht ontstaan zijn.

Het bericht der annales Egmundenses over de kerkwijdingen van 1173 is te Utrecht elders bewaard gebleven, in een aanteekening uit de 16e eeuw, gedrukt

[1]) Het bericht over dezen brand te Utrecht, dat in de chronica regia op 1150 staat, komt voor de reconstructie der annales deperditi slechts indirect in aanmerking. Naar het schijnt, is dit bericht ontleend aan de Utrechtsche annales deperditi, maar bij een verkeerd jaartal terechtgekomen. De oorspronkelijke redactie is die der recensio II (codices BC); zij herinnert in de bewoordingen gedeeltelijk aan de annales Egmundenses (incendio conflagravit, in templo s. Bonifacii). De recensio II toont ook op een andere plaats overeenkomst met de Egmundenses. Vgl. beneden blz. 90*.

door S. Muller in het Cartularium van het sticht Utrecht (1892) 178. Deze aanteekening — zij is, zooals ze voor ons ligt, opgesteld niet vóór den tijd van bisschop Wilbrand (1227—1233), van wien in het bericht over de derde wijding gewag gemaakt wordt — bevat nog een ander wijdingsbericht, dat in de annales s. Mariae op 1132 verschijnt:

Maiorem ecclesiam beati Martini in Traiecto ter fuisse dedicatam cognovimus..

Secundo a domno Brunone archiepiscopo Coloniensi, cooperantibus episcopis Alexandro Leodiensi, Andrea Traiectensi, Wernero Monasteriensi et Litharto Cameracensi. Tertio a domno Philippo archiepiscopo Coloniensi, cooperantibus episcopis Godefrido Traiectensi, Raimundo Ypporiensi. ... Altare vero sancte Crucis a domno Martino cardinali consecratum..... Altare beate Marie virginis a domno Godefrido consecratum.. Altare s. Dionisii a domno Raimundo Ypporiensi consecratum.... Hec autem gesta sunt XI kal. Augusti anno d.i. MCLXXIII indictione VI.

Annales s. Mariae.

1132. Hoc sequenti anno (Maior domus) reconsecrata est a domno Brunone archiepiscopo Coloniensi cum IIII episcopis.

Annales Egmundenses.

1173. Eodem anno XI kal. Augusti dedicatum est templum s. Martini in Traiecto a quatuor episcopis, scilicet Philippo Coloniensi, Godefrido Traiectensi, Reimundo Ypporiensi et a quodam episcopo nomine Martino.

In BMHG. XI (1888) 497 vlgg. heeft S. Muller Fzn. de bella campestria uitgegeven, een korte kroniek uit de 14e eeuw, die handelt over de oorlogen tusschen de bisschoppen van Utrecht en de graven van Holland gevoerd in 1018, 1071, 1076, 1144, 1203 en 1301. Muller vestigde er daarbij de aandacht op, dat het bericht over den slag van 1076 bij de opsomming der gesneuvelden twee namen meer vermeldt dan de annales Egmundenses, en dat dus voor beide een gemeenschappelijke bron moet zijn gebruikt. Bij het vermoeden van Muller,

dat Utrechtsche annalen deze bron geweest zijn, heeft Haenchen (blz. 67) zich aangesloten.

Met deze opvatting kunnen wij ons niet vereenigen. De bella campestria zijn een werk van Johannes de Beka, zooals Coster [1]) op grond van overeenkomst in stijl volkomen overtuigend heeft aangetoond. De bewijsvoering van Coster is nog te versterken door middel van den zakelijken inhoud der bella campestria. Deze berichten, dat graaf Robert van Vlaanderen, die gehuwd was met gravin Gertrudis, weduwe van graaf Floris I, gewapenderhand uit Holland verdreven werd door bisschop Willem van Utrecht en hertog Godfried van Lotharingen (hetgeen ook de Egmondsche annalen vermelden op 1071), en met zijn vrouw en haar twee zoontjes de wijk zou hebben genomen naar Vlaanderen. Daarop vermeldt de schrijver in vrijwel woordelijke overeenstemming met de annales Egmundenses den moord op hertog Godfried in 1075 en gaat dan voort: Ex quo Wilhelmus (episcopus) sperans iam Hollandienses heredes prorsus esse extinctos, ipsum quoque comitatum Romano iam vacare regno, impetravit ab Henrico Romanorum rege quarto, ut comicia Hollandie de cetero sui iuris esset, pro cuius munimine castrum in Yselmonda fabricavit. Sed eodem anno occubuit et Conradus successit.

De bewering, dat bisschop Willem het graafschap Holland ontvangen zou hebben van koning Hendrik IV, berust op de volgende berichten der annales s. Mariae:

1055. Obiit Heinricus III et regnavit filius eius IIII Heinricus.

1064. Wilhelmus episcopus acquisivit comitatum in Hollant.

Dat deze laatste opgave niet met de feiten overeenkomt, maar den inhoud weergeeft van het onechte diploma van 2 Mei 1064, Stumpf 2645 = OU 228, hetwelk omstreeks 1130 moet zijn ontstaan, willen wij slechts terloops opmerken. Belangrijk voor de beoordeeling der bella campestria is vooral dit, dat zij tus-

---

[1]) De kroniek van Johannes de Beka, Utrechtsch proefschrift (ook: Bijdragen van het Instituut voor Middeleeuwsche Geschiedenis II) 1914 blz. 278 vlgg.

schen twee feiten, den moord op hertog Godfried in 1075 en de verwerving van het graafschap Holland door den bisschop van Utrecht, die volgens de annales s. Mariae en de oorkonde OU 228 in 1064 plaats had, in strijd met de tijdsvolgorde een oorzakelijk verband leggen — precies zooals wij het in Beka's Egmondsch necrologium moesten vaststellen.

Is nu Beka de schrijver der bella campestria, dan dienen de daarin voorkomende opgaven, die niet uit andere bronnen bekend zijn, met de grootste voorzichtigheid beoordeeld te worden. In de berichten over de slagen van 1018 en 1076 bestaan deze resteerende opgaven in nauwkeurige dagteekeningen en in drie lijsten van op deze dagen gesneuvelde mannen. In het gunstigste geval zou Beka daarvoor een Utrechtsch necrologium gebruikt kunnen hebben. Dergelijke necrologia zijn vaak in afschrift ook aan andere kapittelkerken of kloosters verstrekt, om ook daar zielmissen voor de overledenen te doen lezen. Inderdaad vindt men op 29 Juli de namen van hen, die op dien dag aan de Merwede in het Utrechtsche leger gesneuveld zijn, terug in een necrologium van het Domkapittel van Merseburg, dat door Dümmler is uitgegeven [1]; de gegevens van dit necrologium kloppen met het bericht over den slag van 1018 in de kroniek van bisschop Thietmar van Merseburg [2].

In het Utrechtsche necrologium zou dus, mochten de opgaven der bella campestria betrouwbaar zijn, het volgende gestaan moeten hebben:

Anno Domini MXVIII, V id. Iulii corruerunt Wedgerus advocatus ecclesie, Wilringus et Godezo comites, Lanzo, Aldgerus, Suafherus.

IV kal. Augusti ceciderunt Folcardus presbiter, Bartoldus dyaconus, Iohannes et Godefridus comites, Hiddo, Amalricus, Waltelinus, Hubertus et Hildeboldus milites, Rifredus et Hermannus.

Anno Domini MLXXVI, VI idus Iunii, ceciderunt Lambertus Daventrie prepositus, Vulmarus sancti Boni-

[1]) Neue Mittheilungen aus dem Gebiet historisch-antiquarischer Forschungen XI (1867) 223—264.

[2]) Thietmari Merseburgensis episcopi chronicon rec. F. Kurze (1889) IX 27 (VIII 13) p. 254 sqq.

facii presbiter, Gheroloch comes, Werenboldus, Ghiselbertus.

Het necrologium uit Merseburg heeft op 30 Juli: Godizo et Iohannes et Godefridus comites cum innumera sociorum suimet multitudine perempti sunt.

Thietmar bericht: in Iulio mense IIII kal. Augusti et in III feria Mars sevit in viscera.. Godefridus comes occiditur. Iohannes autem optimus miles iacet, quem semper patria deflet. De 29e Juli was inderdaad een dies martis, een Dinsdag.

In de annales Egmundenses vertoont zich een spoor van dit Utrechtsche necrologium slechts in het bericht over den slag van 1076: In quo prelio occisi sunt Landbertus prepositus Daventrensis, Vulmarus presbiter sancti Bonifacii et Gerloch comes.

Wij willen echter niet nalaten, aangaande de opgaven der bella campestria nog een voorbehoud te maken. Aangezien ons gebleken is (boven blz. 50*), dat Beka bij voorbeeld de sterfdagen der oudere bisschoppen van Utrecht verzonnen of willekeurig veranderd heeft, achten wij het niet uitgesloten, dat ook de eerste slag van 1018, die op 11 Juli zou hebben plaats gehad, een verzinsel van Beka is. Want in de vrij uitvoerige berichten over de gebeurtenissen van 1018, die wij bezitten in de gesta episcoporum Cameracensium [1]), bij Alpertus van Metz [2]) en Thietmar van Merseburg, is geen sprake van meer dan één slag, en die eene werd volgens Thietmar op 29 Juli geleverd; volgens het Merseburgsche necrologium is op dien dag ook graaf Godizo gesneuveld, die in de bella campestria onder de gesneuvelden van 11 Juli wordt genoemd.

Voor de gegevens omtrent de Hollandsche graven op 988, 993, 1039, 1048, 1061, 1091, 1121, 1144, 1151 (Theodericus duodennis) en 1157, en waarschijnlijk ook voor die omtrent de abten van Egmond op 1105, 1120 en 1161 moet de annalist C, zooals Haenchen (blz. 61) terecht heeft opgemerkt, een Egmondsch necrologium gebruikt hebben. Wij hebben reeds boven (blz. 50* vlgg.)

[1]) III 19, MG. SS. VII (1846) 471.
[2]) De diversitate temporum II 20, MG SS. IV 718; ed. Hulshof (1916) 49.

uiteengezet, welke andere sporen van dit necrologium er over zijn. Uit de onzekerheid, waarin de annalist C, zooals zijn handschrift doet zien, verkeerde ten aanzien van de sterfjaren der oudste graven, moet men opmaken, dat deze jaren in het necrologium niet opgegeven waren. Voor de berichten uit de 11e en 12e eeuw kunnen ook opschriften op de graftomben tot bron gediend hebben.

Ten slotte een woord over de door annalist C gebruikte oorkonden. In het bericht over het huwelijk van graaf Arnulf met Liudgarda, dat in 980 in tegenwoordigheid van keizer Otto II gesloten werd, wordt gewag gemaak van het testamentum dotale, dat de graaf liet uitvaardigen indictione VIII. Het bericht over 985 is ontleend aan het diploma van koning Otto III, DOIII 19.

Voor zijn randglossen bij den annalentekst heeft C de koningsoorkonden van 922 en 969 gebruikt, waarover wij in het volgende hoofdstuk nog nader zullen spreken.

Voorts is voor de annales gebruikt het privilege van paus Innocentius II van 29 Febr. 1140, Jaffé 8083, dat wij als no. 9 herdrukken. Het is gedateerd incarnationis dominice anno MCXXXVIIII, en zegt: Thiedericus comes de Holtlant Ierosolimam proficiscens nostram presentiam adiit. Hieruit is het bericht op 1138 geput: Eodem anno Theodericus comes Holtlandensis Ierosolimam perrexit. Dit bericht is overigens mogelijk niet van C, maar van F afkomstig.

Van de bronnen, die de annalist F bij de hand had, is er één reeds boven besproken (blz. 71* vlgg.): de codex Sigebert F, welke, behalve de kroniek van Sigebert zelf, die aangevuld was met berichten uit den tot 1137 vervolgden Sigebertus Bertiniano-Blandiniensis en een reeks van West-Vlaamsche verhalen, de continuationes Anselmi en Gemblacensis (over de jaren 1112—1148) en een derde en vierde vervolg tot 1168 bevatte. Uit dezen codex Sigebert F heeft de annalist F, behalve omvangrijke glossen bij 1108, 1109 en 1113, het grootste gedeelte van den annalentekst van 1122 tot 1130 overgeschreven.

Aan een reeks wijdingsberichten (WA) heeft F, zooals in hoofdstuk II bleek, de wijdingsberichten op 1113, 1136, 1143, 1148 en 1173 (p. 181, 17) ontleend.

Voordat wij nog een andere bron bespreken, die voor den annalist F in aanmerking komt, zijn eenige uiteenzettingen noodzakelijk over inlasschingen, die in den annalentekst zijn vast te stellen.

De eerste annalist (C), wiens oorspronkelijk handschrift van 1112 af door een ander vervangen is, heeft als bronnen gebruikt een Sigebert-codex met een vervolg tot minstens 1148, en de annales deperditi, die tot 1159 of 1170 doorliepen. De invloed van Alcuïns vita Willibrordi is, behalve in een van hand C afkomstige glosse, nog waar te nemen in het bericht op 1172. Aan den anderen kant begint met het bericht op 1176, zooals wij dadelijk zullen vernemen, het werk van een anderen annalist (II). De C-tekst eindigt dus met het jaar 1173.

De annalen van 1176—1202, die tot en met 1188 door hand D overgeleverd zijn, zijn niet van D zelf afkomstig, maar van andere annalisten, wier werk door D overgeschreven is. Van D zelf stammen echter de uitvoerige berichten over de jaren 1203—1205; ongeveer het laatste derde deel van dezen tekst bezitten wij in het origineele handschrift van D. Voorts is, zooals Haenchen aangetoond heeft, D (= annalist III) ook de opsteller van het bij 1197 ingelaschte uitvoerige bericht over graaf Willem (Idem Wilhelmus.... mire congaudentibus). Dit bericht vermeldt onder meer, dat gravin Aleydis, weduwe van graaf Dirk VII, toto dominatus sui tempore claustrum Egmundense sepe et graviter oppressit. Dit kan eerst geschreven zijn, nadat Aleydis door haar zwager Willem uit het graafschap Holland verdreven was, dus niet voor 1212. Niet vroeger behoeven dus ook de annalen van 1176—1202 door D overgeschreven te zijn. Dit is voor de beoordeeling van dit gedeelte van belang. In hoofdzaak is dit stuk der annales het werk van een annalist, die door Haenchen met II aangeduid is. Wij sluiten ons in de kenschetsing van dit werk bij Haenchen aan [1]). Het zijn beknopte aan-

[1]) Ten onrechte meent hij echter, dat dit gedeelte door een andere hand dan D overgeleverd is; het is zonder twijfel dezelfde hand, die het slot der annalen, de berichten over de jaren 1204 en 1205, geschreven heeft.

teekeningen, die meestal in het praesens historicum gesteld zijn, en in stijl met het van D zelf (den annalist III) afkomstige gedeelte geen verband houden. Een kenmerk van den annalist II is het werkwoord repatriare, dat bij 1181, 1192 en 1197 voorkomt [1]).

De berichten over 1176 en 1177, eerste zin moeten echter aan een anderen opsteller dan II toegewezen worden, omdat zij stylistisch verband houden met berichten uit de jaren 1130 en 1158.

Bij 1130 leest men van abt Wouter : Cuius studium quale fuerit, preter cętera teste est templum et omnes eius officinę. En bij 1176 van gravin Sophia : Huius nobilissimę matronę qualis apud Deum et homines conversatio fuerit, preter illam in Dei laudibus mirabilem vigiliarum instantiam et indefitientem elemosinarum manum... teste est templum Rinsburgense.

Op 1158 komt een bericht voor over een gierigen schout te Bonn, die den burgers geld afperste, en op 1177 het bericht, dat tal van menschen, die bij een brand te Utrecht in het huis van den schout Gerard gevlucht waren, ellendig in de vlammen omkwamen. In beide gevallen wordt in plaats van ‚scultetus' het ongewone woord ‚subtetus' gebruikt.

Men moet hieruit afleiden, dat het bericht van 1130 van denzelfden annalist afkomstig is als dat van 1176, en evenzoo het bericht van 1158 van denzelfden annalist als dat van 1177. Het door F van glossen voorziene handschrift liep dus tenminste tot 1177 door, en is van 1176 af door D overgeschreven.

De annalist van 1177, tweeden volzin, kan echter C niet meer zijn. Want het praesens historicum, kenmerk van den annalist II, verschijnt reeds in den tweeden zin van het bericht op 1176 : Hec (Sophia comitissa).. moritur et sepelitur. Het verdere bericht over dit jaar, dat stylistisch met dat over 1130 verwant is, kan dus niet afkomstig wezen van C, maar moet een toevoegsel van F zijn, die ook reeds het bericht over 1130 opgesteld

---

[1]) De C-tekst gebruikt dit werkwoord slechts één keer, in een glosse bij het jaar 883. Tot het werk van annalist II rekenen wij ook het bericht over 1202, dat echter blijkbaar later door F uitgebreid is.

of aangevuld moet hebben [1]). En aangezien C reeds in 1176 niet meer werkzaam was, moeten de berichten op 1158 en op 1177 eersten zin, die door het woord ‚subtetus' gekenmerkt zijn, aan F toegeschreven worden[2]). Dat daartoe ook de stijl een aanwijzing geeft, zal nader blijken.

Dit resultaat verschaft ons tevens een verdere aanwijzing, dat de C-tekst der annales door F niet onbelangrijk uitgebreid is.

Aan andere opstellers dan aan F of den annalist II moet men twee passages uit de annalen van 1176—1197 toeschrijven, namelijk het bericht over 1190 van den tweeden zin af, en de tweede alinea van het bericht op 1197 (Eodem anno obiit Heinricus imperator — filiam desponsavit). Dat deze passages inlasschingen zijn, en de eerste niet van D is, heeft Haenchen terecht opgemerkt. Reeds boven (blz. 26*) konden wij aantoonen, dat de inlassching op 1190 van denzelfden opsteller afkomstig is als het uitvoerige bericht op 1121. De inlassching op 1197, waarover Haenchen zich niet nader uitgelaten heeft — men verwarre haar niet met het in den tekst daarbij aansluitende uitvoerige bericht van D over graaf Willem I p. 189, 20 — 194,3 (boven blz. 87*) — kan niet te boek gesteld zijn vóór het overlijden van graaf Dirk VII (4 Nov. 1203), want zij zegt van aartsbisschop Adolf van Keulen : Siquidem ad partes suas inflexit... Theodericum Hollandie et principes quos poterat et contra fidem et ius comitem Pictavis Ottonem Aquisgrani inthronizavit. Maar ook kan dit niet goed geschreven zijn nà den moord op den Staufischen koning Philips (21 Juni 1208). Een stylistische aanwijzing, dat ook dit stuk afkomstig is van D, geeft de plaats p. 189, 9 : seminarium hoc discordie Romano imperio immiscuit. Want in den D-tekst, die over de

[1]) De stijl van F heeft daarbij in zeker opzicht den invloed van den C-tekst ondergaan. Want daarin komen de woorden ‚qualis.... conversatio fuerit' voor bij 1008 met betrekking tot bisschop Ansfried : cuius conversatio qualis fuerit. In het volgende hoofdstuk zullen wij kunnen vaststellen, dat ook de opsteller der onechte oorkonde van 1083, welke omstreeks 1215 ontstaan is, door den stijl van den C-tekst beinvloed wordt.

[2]) Daarmede is onzes inziens een betere oplossing gevonden, dan die wij in Untersuchungen I 29 en II 173 voorstelden.

gebeurtenissen van 1203 bericht, leest men (p. 196, 11): iam infelici seminario discordie totum corpus Hollandie aspergebatur. D heeft bovendien aan het slot van zijn annalentekst de jaartallen MCCVI en MCCVII en het korte bericht over de gevangenneming van aartsbisschop Bruno toegevoegd.

Keeren wij nu nog eens terug tot de bronnen der annales. Als een dier bronnen meenen wij een annalenwerk te kunnen aanwijzen, dat in verband staat met de annales Rodenses en de chronica regia Coloniensis. Gegevens daarvoor leveren de berichten over 1153 en 1154 op.

Annales Rodenses [1]).

1153. Eodem anno capta est Ascalona a christianis, civitas grandis et famosa, quae in Iudeae terminis est sita ab aquilonari plaga usque nunc semper peregrinis Ierosolimitani itineris existens insidiosa.
Eodem anno profectus est Romam Fridericus rex ad ordinandum se in imperatorem.
1154. Consecratus est rex Fridericus in imperatorem ab Adriano apostolo.

Chronica regia rec. II [2]).

1154. Rex in Ytaliam traiecto exercitu.. Romam venit. Ubi a pontifice Romano.. honorifice susceptus in imperatorem consecratur.

Annales Egmundenses.

1153. Hoc anno Ascalon capta est a christianis.. In medio enim civitatum fidelium posita erat Ascalon peregrinis sepulchrum Domini frequentantibus molestissima et omnibus circumcirca manentibus christianis infesta.

1154. Frithericus rex cum pauca militum manu, sed strenua et nobili Romam profectus ab Adriano papa.. benigne susceptus est et.. in imperatorem consecratus.

De berichten der Egmundenses over 1153 en 1154 hebben in de bewoordingen een, zij het dan ook geringe, overeenkomst met de chronica regia en de annales Rodenses.

[1]) MG. SS. XVI (1859) 722.
[2]) Rec. G. Waitz (1889) 91.

Denkelijk zijn uit deze Keulsche of Keulsch georienteerde bron ook de volgende berichten der Egmundenses afkomstig :

1156. Overlijden van aartsbisschop Arnoud van Keulen ; Frederik volgt hem op (chronica regia p. 93).

1160. Overlijden van aartsbisschop Frederik van Keulen in expeditione Mediolani. Reinoud van Dassel volgt hem op (chronica regia p. 101 sq.)

1167. Overlijden van aartsbisschop Reinoud. Philips van Heinsberg volgt hem op (chronica regia p. 118 sq).

1169. Wijding van aartsbisschop Philips van Keulen (chronica regia p. 120).

Hoogst opmerkelijk is het nu, dat andere berichten, die, zij het dan ook in andere bewoordingen, ook in de chronica regia overgeleverd zijn, in de redactie, waarin zij in onze annales verschijnen, zich op zeer opvallende wijze door onbetrouwbaarheid onderscheiden.

In het bericht op 1160 vernemen wij, dat de opstandige ministerialen en burgers den (aarts)bisschop Arnoud van Mainz in quodam monasterio civitatis Moguncię belegerd en de kerk met den bisschop en al de zijnen verbrand hebben. Keizer Frederik heeft daarop tot straf het klooster van St. Jacob met den grond gelijk gemaakt en de monniken verdreven, quoniam abbas eorum proditor fuisse dicebatur episcopi et suorum. Aartsbisschop Arnoud is evenwel, gelijk wij weten uit de vita Arnoldi [1]), niet verbrand, maar voor de deur van het brandende St. Jacobsklooster, waarheen hij gevlucht was, met het zwaard vermoord. Ook weet de annalist blijkbaar niet, dat het klooster, waarin volgens hem de aartsbisschop belegerd werd, dat van St. Jacob was. Dat abt Godfried van St. Jacob tot de vijanden van den bisschop behoorde, is juist ; het klooster is echter niet door den keizer verwoest, maar door de opstandelingen in brand gestoken.

Overeenkomstig met de vita Arnoldi bericht de chronica regia (p. 104) deze gebeurtenissen.

---

[1]) Uitgegeven door Jaffé, Bibliotheca rerum Germanicarum III (1866) 604—675. Het betoog van Th. Ilgen, Westdeutsche Zeitschrift 27 (1908) 38—97, dat deze vita een vervalsching uit de 17e eeuw zou zijn, is afdoende weerlegd door P. Amandus G'sell O.S.B., Neues Archiv 43 (1922) 27—86 ; 317—379.

Volgens de annales hielden in 1162 keizer Frederik, koning Lodewijk (VII) van Frankrijk en koning Hendrik (II) van Engeland met tal van bisschoppen, abten, hertogen, graven en andere baronnen een groote vergadering te Besançon om over de beëindiging van het schisma — tegenover paus Alexander III stond de door den keizer benoemde paus Victor IV — te beraadslagen. Dit bericht bevat, zooals uit de chronica regia (p. 112 vlgg.) blijkt, twee onjuistheden : de koning van Engeland heeft aan deze bijeenkomst niet deelgenomen, en ze had niet te Besançon, maar te Saint-Jean-de-Losne plaats.

Een bericht, waarvan de onbetrouwbaarheid reeds door A. Busson gelaakt is [1]), is dat over paltsgraaf Koenraad op 1164. Dat deze, nadat hij Andernach had laten afbranden, de Moezel zou zijn overgestoken om Keulen aan te vallen, is niet erg geloofwaardig, aangezien de Moezel niet tusschen Andernach en Keulen stroomt. De chronica regia weet niets van een afbranden van Andernach en vermeldt bovendien, dat tijdens den tocht van den paltsgraaf tegen Keulen elect Reinoud — aartsbisschop was hij toen nog niet — zich in Italië bevond. Hij kan dus toen zijn stad niet verdedigd hebben, zooals de annales beweren. Ook de op zich zelf niet zeer waarschijnlijke mededeeling der annales, dat de keizer zijn broeder op vernederende wijze zou gestraft hebben, kan niet juist zijn ; immers volgens de chronica regia heeft de keizer in October 1164 te Bamberg pro palatino fratre suo met den elect een scherpe woordenwisseling gehad, en alleen door diens wijs beleid is de keizerlijke toorn bedaard.

In aansluiting op de overwinning, die de Keulenaars op den paltsgraaf behaalden, bericht de chronica regia, dat aartsbisschop Reinoud, die met den keizer in Italië vertoefde, van dezen verlof kreeg terug te keeren acceptis ab eo preciosissimis muneribus, trium scilicet magorum corporibus.... duobusque martiribus Felice et Nabore, qui cum predictis magis apud Mediolanum venerabiliter reconditi erant. Itaque cum prefatis et illustrissimis donis in vigilia beati Iacobi Coloniam ingressus

[1]) Annalen des hist. Vereins für den Niederrhein XIX (1868) 12 vlgg.

gloriose ac magnifice suscipitur. Niet anders leest men het in de uitvoerige verhandeling over de hl. Drie Koningen, die waarschijnlijk in het begin der 13e eeuw, in elk geval niet vóór het overlijden van aartsbisschop Philips († 1191) te boek gesteld is in een handschrift, dat in de Koninklijke Bibliotheek te den Haag berust [1]). Destijds wist men te Keulen blijkbaar nog niets van de listige wijze, waarop volgens het verhaal der Egmundenses op 1167 aartsbisschop Reinoud de lijken der drie magi uit Milaan wist weg te voeren. Men zal het niet zeer aannemelijk achten, dat een dergelijk verhaal reeds omstreeks 1172 te Egmond of nog vroeger te Utrecht — in de annales deperditi — op schrift gesteld zou zijn. Overigens is de opgave van den annalist, dat aartsbisschop Reinoud, nadat hij (in 1164) de drie magi naar Keulen gebracht had, spoedig naar Milaan zou zijn teruggekeerd, niet juist; hij is eerst in het najaar van 1166 weer naar Italië gegaan.

Nog opvallender zijn andere onjuiste opgaven, die in hetzelfde bericht over 1167 te vinden zijn. Onder hen, die bij het beleg van Rome aan de pest stierven, worden genoemd hertog Karel van Rodenburch, zoon van koning Koenraad III, en de bisschop van Trier. Met Karel is hertog Frederik bedoeld, en aartsbisschop Hillinus van Trier is pas in 1169 overleden. Uit de chronica regia (p. 118) blijkt, dat bisschop Daniël van Praag bedoeld is. ‚Treuerensis' is dus een bedorven lezing, ontstaan uit ‚Praiensis', wat slechts bij slordig overschrijven van een bron gebeurd kan zijn. Maar of deze bron de C-tekst der annales was, is zeer de vraag.

Want de indruk, dat de geheele uitweiding, die in de annales op 1167 over aartsbisschop Reinoud van Keulen voorkomt, een inlassching moet zijn, wordt versterkt door een andere bevinding.

Bij 1166 berichten de annales: Imperator Frithericus Romam bellica manu invadens suum papam investivit. Dit is onjuist, daar paus Paschalis III pas in Juli 1167 te Rome geïnthronizeerd is; het zou echter in den C-tekst kunnen gestaan hebben. De chronica regia

[1]) Hs. 70 H 41, gepubliceerd door H. J. Floss, Dreikönigenbuch (1864) 116—122.

vermeldt bij 1166 : Imperator expeditionem suam in Italiam indixit tum pro confirmatione sui papae Paschalis tum pro perfidia Mediolanensium. Eerst in een lang verhaal op 1167 zegt de chronica verder van keizer Frederik : papam Paschalem in sede beati Petri collocavit. Ook de annales hebben over de gebeurtenissen in Italië van 1167 een uitvoerig bericht, dat echter met dat der chronica regia in geen enkel opzicht overeenkomt. De troonsbestijging van paus Paschalis III verhalen de annales in dit verband nog eens (p. 177) : Romani ad omnem imperatoris voluntatem obedientissimi erant et imperatoris papam presente ipso imperatore et cardinalibus Romanis episcopisque et abbatibus infinitę multitudinis in templum s. Petri nullo contradicente investiverunt. Men moet hieruit opmaken, dat het bericht over 1167 een inlassching is.

Op 1173 zegt de chronica regia, dat hertog Hendrik van Saksen door den rex Constantinopolitanus, dat wil zeggen door keizer Manuel I, eervol onthaald is. Wie het bericht der annales op 1172 zonder de chronica leest, kan het slechts zoo verstaan, dat de koning van Jeruzalem en de patriarch van die stad den hertog goed ontvangen hebben ; en dit is blijkbaar ook de meening van den annalist zelf.

Deze reeks van onbetrouwbare berichten loopt in de annales verder dan 1173 door.

Het bericht op 1178 over den veldtocht van aartsbisschop Philips van Keulen en keizer Frederik tegen hertog Hendrik van Saksen is hieraan als een inlassching te onderkennen, dat het niet, zooals de van annalist II afkomstige tekst, in het praesens historicum, maar in het perfectum gesteld is. De mededeelingen over dezen veldtocht zijn op meer dan één punt geheel onjuist [1]). Juist is het, dat het leger van aartsbisschop Philips, toen het in 1178 het grondgebied van hertog Hendrik binnenviel, doorgedrongen is tot Höxter en Hameln aan de Wezer. Maar het beleg van Brunswijk had niet in 1178, doch eerst in den zomer van 1181 plaats, en niet door den keizer zelf. Deze trok tegen hertog Hendrik naar het noorden en liet aartsbisschop Philips en andere

[1]) Vgl. voor het volgende Knipping, Regesten II no. 1106. 1145. 1167.

bisschoppen met hun manschappen voor Brunswijk achter. Zij vertoefden daar van 12 Juli tot 31 Augustus, dus niet twee jaar lang, maar nog geen twee maanden, zonder echter de stad te veroveren. Het hertogdom Saksen echter is reeds op den rijksdag te Gelnhausen in April 1180 aan Bernard van Anhalt gegeven, terwijl hertog Hendrik eerst in het volgende jaar gedwongen werd zich te onderwerpen.

De berichten der annales Egmundenses op 1162, 1164, 1167, 1172 en 1178 kunnen, dit alles in aanmerking genomen, moeilijk tot het werk van C gerekend worden, dat met het jaar 1173 ophoudt. Veeleer behooren zij klaarblijkelijk tot een reeks van berichten, die naderhand door een anderen annalist met gebruikmaking van een Keulsche bron in het werk van C ingelascht zijn. Het staat niet vast, of deze bron de chronica regia was ; in elk geval was het een werk, dat met deze kroniek verband hield.

Laten wij nu trachten in de annales van 1112—1173 het werk van C en van F nog beter te schiften.

Dat dit gedeelte der annales niet één geheel is, maar bestaat uit het werk van twee annalisten, dat in elkaar is geschoven, kan men op verscheidene plaatsen vaststellen. Toen aan de annales Traiectenses deperditi het bericht van het sneuvelen van Floris den Zwarte in 1133 ontleend werd, kan in de Egmundenses nog niet het uitvoerige bericht over 1132 gestaan hebben, dat aan het slot eveneens den dood van Floris vermeldt. Toen de annalist bij 1156 aanteekende : Eodem anno Heremannus episcopus obiit, kan in zijn handschrift nog niet het stichtelijke verhaal voorafgegaan zijn, dat van dit sterfgeval gewag maakt : Sequitur e vestigio mors subitanea episcopi Traiectensis Heremanni. Op 1159 wordt vermeld, dat de twist te Utrecht (in Juni 1160) mediante episcopo Coloniensi Reinoldo beslecht is, en pas daarna, dat Reinoldus frater Lydolfi de Dasle den overleden (aarts)bisschop Frederik van Keulen opvolgde. Het bericht op 1162 : ‚Frithericus imperator post diutinam obsidionem Mediolanum cepit et expulsis veteribus colonis urbem funditus exstirpavit' had de annalist zeker niet opgenomen, wanneer hij reeds te voren over de verovering en verwoesting van Milaan het verhaal gedaan

had, dat nu bij 1159 te vinden is. De annalist, die het eerste bericht over 1162 begon met de woorden ‚Florentius comes Holtlandie', kan niet een paar regels verder in het vierde bericht over dit jaar dienzelfden graaf aangeduid hebben met de woorden ‚Florentius comes filius Theoderici comitis'. Dat de troonsbestijging van paus Paschalis III beknopt op 1166 en dan nog eens in een uitvoerig bericht over 1167 vermeld wordt, hebben wij boven (blz. 93* vlg.) reeds opgemerkt. Met de mogelijkheid, dat C zelf hier door kantteekeningen zijn annalen-tekst zou hebben aangevuld, behoeven wij nauwelijks rekening te houden ; want in het oorspronkelijke handschrift van C, dat tot 1111 bewaard is, komen glossen van C slechts voor tot het einde der 10e eeuw. Bovendien is het niet aannemelijk, dat bij voorbeeld het zooeven aangehaalde bericht over de gebeurtenissen van 1167, dat meer dan vier bladzijden druks beslaat, een door C zelf geschreven aanvulling zou zijn.

Kan men den F-tekst nog nader bepalen?

Hier helpt ons de stijlkritiek verder, die Haenchen op de annales heeft toegepast. Hij vond als kenmerk van den annalist I, wiens tekst door hand F overgeleverd is, de gewoonte om aan een positieve wending een negatieve met ‚nec' te koppelen.

1132 : Quod ille penitus abnuit, nec ad hoc vi ulla vel precio vel minis flecti potuit.

1137 : tota pene civitas.... accurrit, nec erat quisquam qui nosset.

1143 : Hac igitur cruce signato... et sensu integro devotis incliniis eam salutavit, nec multo post ab egritudine mentis et corporis convaluit. — Palatinus item comes... devastare solitus erat, nec ei quisquam resistere poterat. — Cum paucis militibus nec ipsis bene armatis.

1152 : Quia vero cunctis... dilectus erat, nec in eo locum habere poterat suspicio. In aliud peccatum incidit nec caput serpentis observavit. — Cum... Dei iudicium sibi imminere iam iamque pertimesceret, nec altaris officium declinare sibi possibile esset. — Quod insolitum est nec a natura concessum ulli viventi. — Frater ille cantaturus... ubique queritur nec invenitur. — Vi magna nec sine grandi dolore. — Ut propter piam mansue-

tudinem suam sibi parceret, nec propter homunculum unum totam christianitatem... disturbari permitteret.

1153 : senes cum iunioribus... occidunt nec ipsi a quoquam ledi possent.

1159 : plures de cardinalibus Rolandum... elegerunt, nec fuit a tempore Petri apostoli tanta... discordia.

1162 : concilium habuerunt pro discordia... inter papam et papam, nec in unum convenire potuerunt.

1167 : omnibus episcopis Europę dignior erat, nec aliquis ei predecessorum suorum... comparari poterat. — Suscepit igitur magos, et quia integri erant nec facile abduci poterant.— Obsederunt igitur Theutonici Romam ... nec permiserunt egredi. — Ea pestilentia febricitare cepit... archiepiscopus Coloniensis Reinoldus, nec ulla medicorum ... arte sanari potuit.

1168 : lamentabile prebuerunt spectaculum, nec elapsus est integer annus.

1172 : captum in vinculis et carcere detinuit nec ulla ratione relaxare voluit.

1173 : dominicum corpus... furto ablatum est... nec ulla ratione... potuit repperiri. — Predixitque plagam maiorem diluvio, nisi id citissime fieret affuturam. Nec veritate prophetia eius fraudata est.

Hierbij komt uit het bericht op 1176 : (Sophia comitissa) templum Rinsburgense... feliciter consummavit. Nec etiam claustrum Egmundense beneficiorum eius immune fuit.

Bijzonder sterk vertegenwoordigd — met 5 en 4 gevallen — zijn in deze reeks de berichten op 1152 en 1167. Het eerstgenoemde begint met de woorden ‚Huius (Fretherici) regis temporibus' en zal derhalve wel niet voor 1190 geschreven zijn, in welk jaar keizer Frederik I overleden is. Ook door hun inhoud wekken deze verhalen over den jongen Premonstreiter en over de liefdesbetrekkingen van een jeugdig geestelijke met een Joodsch meisje den indruk, een later toevoegsel te zijn. Tot dezelfde meening zijn wij om andere redenen reeds boven (blz. 94*) gekomen aangaande het bericht op 1167.

Het bericht op 1143 kan eerst met de uit WA afkomstige reeks van wijdingsberichten in de annales opgenomen zijn ; zooals wij boven (blz. 48*) uiteengezet

hebben, is dit door F gebeurd. Dat aan F ook het bericht op 1176 toegeschreven dient te worden, hebben wij eveneens reeds vastgesteld (boven blz. 88* vlg.).

Een verder kenmerk van den annalist I is volgens Haenchen het verbinden van een werkwoordsvorm met het gerundium of participium van hetzelfde werkwoord.

1132 (p. 147, 12) : precipiendo precipiens. Cf. Act. 5, 28.

1152 (p. 157,5 ; 158,26) : prohibens prohibuit — precipiendo precepit.

1164 (p. 171, 8) : humilians humiliavit. Cf. Isai. 32, 19.

Nog een ander geval van dien aard heeft Haenchen niet aangehaald, omdat volgens hem het bericht op 1143, waarin dit geval voorkomt, overgenomen is uit de miracula s. Adalberti in de annales en derhalve voor het onderzoek van den stijl dezer laatsten niet in aanmerking kon komen. Wij meenen echter aangetoond te hebben (boven blz.15*), dat dit bericht eerst vrij laat uit de annales in de miracula is overgenomen. De daarin voorkomende wending ‚castigans castigavit' (p. 152, 20) is een aanwijzing te meer, dat dit bericht tot den annalentekst behoort. Ook zij is afkomstig uit de Vulgata ; Ps. 117, 18 staat : castigans castigavit me Dominus.

Dat de hier aangehaalde berichten van F afkomstig moeten zijn, bewijst, om de zoo juist aangevoerde redenen, reeds het bericht op 1143. Bijzonder sterk vertegenwoordigd is weer het bericht op 1152, dat ook in de boven (blz. 97*) besproken reeks een bevoorrechte plaats inneemt. In deze reeks kwam ook reeds het bericht op 1132 voor, terwijl wij dat op 1164 wegens zijn onbetrouwbaarheid als een inlassching beschouwd hebben (boven blz. 95*).

Met het bericht op 1143 is het laatste bericht op 1167 verwant (Eodem anno ... natus est agnus) :

1143 (p. 152,35) : Creditum est autem a multis.

1167 (p. 178,16) : Creditum est a quibusdam.

Het bericht over den schout te Bonn op 1158 moet, naar wij (blz. 89*) aangetoond hebben, aan F toegeschreven worden. Daarmede klopt, dat dit bericht stylistische overeenkomst heeft met de berichten op 1132 en 1153, die in de zoo juist besproken reeksen voorkomen :

1132 (p. 146,8) : Sed hęc victoria ... in perniciem hac occasione conversa est.

1153 (p. 162,8) : tristicia fidelium in gaudium conversa est. Cf. Io. 16, 20.

1158 (p. 165,22) : Sed risus eius in luctum sibi et suis conversum est. Cf. Iac. 4, 9.

Voorts zijn onderling verwant de volgende berichten, die niet van C afkomstig kunnen zijn, omdat zij zich tot 1176 en 1202 uitstrekken [1]).

1130 (p. 145,31) : teste est templum et omnes eius officinę.

1143 (p. 152,6) : ut qui presentes fuerunt... se hodieque testentur.

1164 (p. 170,25) : Cuius iusticię... tot testes fuerunt, quot... hodieque devotionem suam testantur.

(p. 170, 31) : pagani se frequenter vidisse testati sunt.

1167 (p. 174,25) : Cuius rei testes hodieque sunt.

1176 (p. 183,9) : teste est templum Rinsburgense.

1202 (p. 195,5) : testati sunt qui in presenti certamine fuerunt.

Op de overeenkomst van de berichten over 1130 en 1176 hebben wij boven (blz. 88*) reeds gewezen.

Wij willen ook niet nalaten er even op te wijzen, dat eenige wendingen, die F gebruikt ter aanvulling van de uit Sigebert F overgenomen berichten over de jaren 1122—1128, ook elders in den lateren annalentekst te vinden zijn. Naar aanleiding van de geboorte van den misvormden jongen te Houlle in 1122 zegt F : portendens Flandriam visibus.... in suis principibus privandam, quod in morte Karoli evidenter patuit. En in verband met het misvormde lam, dat te Egmond geboren werd, leest men in het bericht op 1167 (p. 178, 15) : Et cum portentum aliquid soleat portendere.. creditum est a quibusdam per duas agni partes significari comitatum Holtlandię in duos populos... divisum, Holthlandensem scilicet et Fresonicum. Van graaf Karel van Vlaanderen zegt F, over den moord op hem berichtende (p. 144, 28) : cum psalterio suo, cuius et cultor erat assiduus, in oratione procumbens. Koning Waldemar I van Denemarken wordt op 1165 (p. 173,15) genoemd : vir monastici ordinis cultor et amator non infimus.

Dit alles in aanmerking genomen kan het niet meer

[1]) Vgl. reeds Untersuchungen I 36.

twijfelachtig zijn, dat de annalist I, wiens stijl Haenchen op zoo verdienstelijke wijze onderzocht heeft, niet C, maar F is. Ook afgezien van de inlasschingen, die wij op 1121, 1130 en 1158 reeds vroeger hebben kunnen vaststellen, en afgezien van de uit den Sigebert F afkomstige berichten over 1122—1130, is dus een zeer groot gedeelte van de over de jaren 1112—1173 loopende annalen niet omstreeks 1173, maar eerst omstreeks 1214 te boek gesteld.

Wij kunnen bij het bepalen van den F-tekst echter nog een stap verder gaan. Als een kenmerk van den stijl van annalist I heeft Haenchen (blz. 144) ook het woord circumcirca aangewezen. Het is op de volgende plaatsen te vinden :

1132 (p. 147,2) : cuncta circumcirca edificia
1153 (p. 163,16) : omnibus circumcirca manentibus
1159 (p. 167,7) : totam circumcirca regionem
1167 (p. 175,21) : thuris aerem circumcirca permulcentibus
1169 (p. 179, 26) : a vulgo circumcirca commoranti.

Van deze plaatsen zijn vooral die uit de berichten op 1159, 1167 en 1169 van belang. Het eerste behandelt de coniuratio te Utrecht en de daarbij aansluitende geschillen, de twee andere geschillen met de Westfriezen in Noord-Holland, waarover wij ook bij 1155, 1161 en 1168 lezen. Van al deze berichten mag men op zich zelf veronderstellen, dat zij reeds in den C-tekst te vinden waren. Wanneer daarin niettemin stylistische sporen van onzen annalist I te vinden zijn, dan moet hij den C-tekst op meer dan een plaats omgewerkt hebben.

In dit verband willen wij ten slotte de aandacht erop vestigen, dat de annales ook daar, waar zij het graafschap Holland en het sticht Utrecht betreffen, niet altoos betrouwbaar zijn. Het betreft hier twee berichten, waarvan ons betoog heeft uitgewezen, dat zij van F afkomstig of althans door hem omgewerkt moeten zijn. Volgens de annales heeft eenige jaren vóór 1132 een groot deel der inwoners van het graafschap Holland, vooral uit boeren bestaande, het plan opgevat, in plaats van Dirk VI diens broeder Floris den Zwarte, die reeds een jaar lang in Friesland vertoefde en aan wien

de Friezen het gezag over geheel West-Friesland aangeboden hadden, als graaf aan te nemen en zich met de Friezen onder een hertog tot één volk aaneen te sluiten. Zij zijn dan ook met Floris tot Haarlem vooruitgedrongen en hebben gemeenschappelijk met de Friezen de grafelijke gebouwen aldaar verwoest. De Friezen zijn dan echter spoedig naar huis getrokken en hebben hun Hollandsche kameraden alleen achtergelaten, zoodat deze aan de wraak van graaf Dirk bloot stonden.

Of en op welke wijze bisschop Andreas van Utrecht bij deze verwikkelingen betrokken was, zeggen de annales niet. Inlichting daarover verschaft ons echter de stichtingsoorkonde van het Premonstreiterklooster Mariënweerd, die bisschop Andreas in 1129 heeft doen uitvaardigen, OU 327. Daarin verschijnt onder de getuigen: Florentius comes Hollandie. Floris de Zwarte was dus toen als graaf van Holland door den bisschop erkend; deze moet hem tegen zijn broeder graaf Dirk VI gesteund hebben. Denkelijk staat daarmede nog iets anders in verband. Keizer Hendrik IV heeft in 1086 en 1089 de Utrechtsche kerk begiftigd met de graafschappen Oostergo en Westergo [1]), en keizer Hendrik V heeft deze beschikking bevestigd [2]). Op 9 April 1138 evenwel moest koning Koenraad III deze graafschappen aan de Utrechtsche kerk teruggeven, quia aliquandiu sub predecessore nostro Lothario imperatore predicta ęcclesia suo iure et predicto comitatu caruit [3]). Had zich Floris de Zwarte, hoewel aanvankelijk als graaf van Holland erkend door den bisschop, van deze graafschappen meester gemaakt? Of had keizer Lotharius zelf ze aan den bisschop ontnomen [4])? Hoe dit zij, het voor de kritiek der annales belangrijke is dit, dat zij met stilzwijgen de tegenstelling voorbijgaan, die tengevolge

[1]) OU 248. 254. [2]) OU 310. [3]) OU 368.

[4]) Beka bericht, dat keizer Lotharius Oostergo en Westergo aan de Utrechtsche kerk ontnomen en aan graaf Dirk VI gegeven zou hebben. Beka's Egmondsch necrologium op 1126, p. 108 van onze uitgave, en daarnaar Beka's kroniek ed. Buchelius p. 46, voorts aldaar p. 54. Wij hebben deze opgaven vroeger, Untersuchungen I 93, tegen het verwerpend oordeel van Gosses in bescherming genomen, doch willen, met het oog op de telkens opnieuw zich voordoende onbetrouwbaarheid van Beka, in het midden laten, of deze tegenspraak gehandhaafd kan worden.

van de erkenning van Floris den Zwarte door bisschop Andreas moet bestaan hebben tusschen dezen en graaf Dirk VI. Op geheel dezelfde wijze gekleurd wordt de verhouding van den graaf van Holland tot den bisschop van Utrecht ook in een ander bericht der annales voorgesteld.

Op 28 Juni 1159 [1]) heeft paus Adriaan IV op verzoek van bisschop Godfried de Utrechtsche kerk onder de bescherming van den pauselijken stoel geplaatst. Dit was een stap van groote beteekenis. Behalve Utrecht heeft in dezen tijd van alle Duitsche bisdommen alleen nog het aartsbisdom Hamburg een dergelijk privilege ontvangen, reeds op 21 Februari 1159 [2]). Het Utrechtsche privilege is echter nog hierom bijzonder opmerkelijk, omdat Utrecht onder het aartsbisdom Keulen behoorde, aan het hoofd waarvan sedert Mei 1159 Reinoud van Dassel stond, tot nu toe rijkskanselier en leider der politiek van keizer Frederik I. Deze politiek bevond zich toenmaals in scherpe tegenstelling tot die van den paus ; wanneer zich in dezen tijd een bisdom van het Rijk onder de bescherming van den paus begaf, dan was dit met de leenrechtelijke verplichtingen van den bisschop tegenover den keizer nauwelijks te rijmen. Klaarblijkelijk staat daarmede in verband de opstandige beweging, die volgens de annales Egmundenses in 1159 onder de Utrechtsche dienstmannen uitbrak tegen den bisschop ; de dienstmannen wilden den band met het Rijk niet loslaten. Maar niet alleen tegen het rijksgezag richtte zich het pauselijke privilege van 1159, ook tegen den graaf van Holland ; want het noemt onder de bezittingen der Utrechtsche kerk ecclesias beati Martini sitas in Hollandia, que ad tuum ius pertinere noscuntur. Over deze kerken is dan nog met de graven van Holland getwist [3]). Het pauselijke privilege moet na de beslechting van deze geschillen, vermoedelijk in 1160, aan de graven van Holland uitgeleverd zijn ; want het is ons alleen in een grafelijk register overgeleverd.

Wij veronderstellen niet, dat alle berichten, waarin

---

[1]) Jaffé 10577 ; OU 426.
[2]) Jaffé 10547 ; Lappenberg, Hamburger Urkundenbuch I blz. 200.
[3]) vgl. OU 428 en Untersuchungen I 84 vlg.

wij den stijl van F meenen te kunnen aanwijzen, geheel en al van dezen schrijver afkomstig zijn. Dat hij oudere berichten moet bewerkt hebben, ligt voor de hand. Natuurlijk kan hij ook niet uit zijn geheugen nauwkeurige dateeringen opgeteekend hebben als deze :

1159. Perduravit autem hęc discordia a festivitate s. Mauricii usque ad festum s. Iohannis baptiste (22 Sept. 1159—24 Juni 1160).

1168. Contigit hęc cedes XI kal. Februarii, die s. Vincentii martiris, que erat feria secunda (Maandag 22 Jan. 1168).

1173. Repente VI idus Maii V feria (Donderdag 10 Mei 1173) ... feria quarta post pentecosten (Woensdag 30 Mei 1173).

Met het oog op het feit, dat de gedeelten der annales, die wij van F afkomstig achten, vaak in rijmend proza gesteld zijn, willen wij er nog de aandacht op vestigen, dat de op 1108, 1109 en 1113 door hand F ingelaschte berichten eveneens rijmproza bevatten.

Nadat gebleken is, dat F en niet C de door Haenchen met I aangeduide annalist is, kunnen wij op grond van ons vroeger onderzoek (boven blz. 27*) ook de vita secunda s. Adalberti cum miraculis novis aan F toeschrijven. Voor deze opvatting kunnen wij ten slotte nog het volgende aanvoeren. Graaf Floris II wordt in den C-tekst der annales (op 1091) niet Crassus genoemd, wel echter in den F-tekst, en wel niet alleen in het bericht over 1121, dat, zooals wij konden vaststellen (boven blz. 26*) niet vóór 1202, doch niet door F zelf ingelascht is, maar ook in de berichten over 1132 en 1143. Ook de miracula berichten van c. 8[2] af over de tempora Florentii Crassi comitis. Niet alleen het bericht der annales over 1121, dat als c. 17[11] in de miracula overgenomen is, maar ook de annalenberichten over 1132 en 1143 en vroegere capita der miracula blijken dus afkomstig te zijn van een lateren opsteller dan de C-tekst der annales.

IV

DE OORKONDEN

In afdeeling IV van onze Fontes geven wij alle uit het Egmondsche archief afkomstige oorkonden tot en met den tijd van abt Lubbert I (1206—1226) opnieuw uit. In dezen tijd is de jongere laag van de tot nu toe behandelde Egmondsche overlevering ontstaan, en ook de jongste van de twee groepen onechte oorkonden, waarmede wij ons hieronder zullen bezig houden.

De vier koningsoorkonden van 889, 922, 969 en 985, die wij onder no. 1—4 uitgeven, zijn in afschrift overgeleverd in vier handschriften uit de 14e en 15e eeuw en in het handschrift van Balduinus de Haga van 1520, die alle teruggaan op het liber s. Adalberti. Dit laatste is, zooals wij weten, omstreeks 1215 opgesteld.

Tegen de echtheid der oorkonden van koning Arnulf van 889 en van koning Otto III van 985 hebben wij niets in te brengen.

Daarentegen is van de oorkonden van de West-Frankische koningen Karel (III) 922 en Lotharius 969 in alle handschriften een vervalschte tekst overgeleverd, die dus ook reeds in het liber s. Adalberti moet hebben gestaan. In de dateering der oorkonde van koning Karel, die in de echte bewoording in 't geheel geen incarnatiejaar gehad kan hebben, aangezien een dergelijke tijdsopgave in de diplomata van dien koning geen gebruik was, is het (geheel verkeerde) incarnatiejaar DCCCLXIII ingelascht (in het afschrift van Balduinus : DCCCLX) ; de oorkonde van koning Lotharius noemt in zijn plaats Lothowicus

als oorkonder, en in plaats van het juiste incarnatiejaar 969 : DCCCLXVIII (Balduinus : DCCCLXVII).

De hier aangebrachte veranderingen staan in innerlijk verband met het werk van den annalist C. Hij immers heeft in zijn annalen op 876 uit Regino het bericht overgenomen, dat koning Lodewijk getrouwd was met koningin Emma, en gezien hij ook in het diploma van 969 een koningin Emma als interveniente genoemd vond, maakte hij bij het annalenbericht de kantteekening : Iste Lud. anno Domini DCCCLXVII Theoderico comiti Holl. quoddam forestum Aewasda interveniente Hemma regina dedit. Evenzoo is het bericht over Karel den Kale, dat C op 877 uit Regino overschreef, voor hem de aanleiding geweest tot het aanbrengen van de volgende glosse : Theoderico comiti largitus est Ekmundam cum pratis, silvis et omnibus aliis, que inter Forthrapa et Suithertes nunc posteri eius possident anno Domini DCCCLXIII. De verschuiving van de twee diplomata van 922 en 969 naar 863 en 867, en de vervanging van Lotharius door Lodewijk in het tweede ervan, zijn dus klaarblijkelijk door C teweeggebracht.

Ook de contekst van het diploma van 863 (feitelijk 922) moet door C vervalscht zijn. In de glosse over dit diploma geeft C als voorwerp der schenking aan Dirk op : Egmond met alle erbij behoorende goederen tusschen Forthrapa en Suithertes ; volgens het diploma zelf echter heeft de koning geschonken e c c l e s i a m Ekmunde cum omnibus ad eam iure pertinentibus a loco qui dicitur Suithardeshaga usque Fortrapa et Kinnem. De grensbepaling kan ons inziens slechts zoo uitgelegd worden : tusschen de Suithardeshaga (bij Schoorl, ten Noorden van Egmond) Vartrop (op Wieringen) en Kinnem (op Terschelling). Daaruit volgt echter, dat niet de kerk van Egmond en ook niet Egmond zelf het voorwerp van de echte schenking waren, maar goederen in het graafschap Texel. De opvolger van den in 922 begiftigden Theodericus, graaf Dirk (II), had in dit graafschap bezittingen, zooals blijkt uit het diploma no. 4 van 985.

Ook in den contekst van het diploma van 969, no. 3, moeten wijzigingen aangebracht zijn. Wanneer het door koning Lotharius aan graaf Dirk geschonken forestum Wasda, zooals uit de pertinentie-formule blijkt,

gedeeltelijk ontgind en bewoond was, zou men moeten verwachten, dat er gewag gemaakt was van de toestemming der betrokken grondheeren; dit is echter niet het geval. Ook ontbreekt elke nadere aanduiding van wildban- of jachtrecht.

Aangezien de pertinentie-formule ‚cum pratis, agris terrisque aratoriis, exitibus et regressibus' met het gebruik van Lotharius' kanselarij overeenkomt, achten wij het waarschijnlijk, dat in het oorspronkelijke diploma een ander voorwerp der schenking opgegeven was, dat later drie keer door het woord ‚forestum' vervangen is. Misschien stond er oorspronkelijk ‚fundum'; in dit geval zouden wij slechts met een vergissing bij het overschrijven te doen hebben.

Een koninklijk woud en een fundus in het land van Waes worden nog genoemd in een oorkonde van 1136 [1]), waarin graaf Dirk van Vlaanderen tot stichting van een Augustijner-klooster schenkt locum in fundo Wasiae situm inter sylvam que dicitur conegesfurst et villam Bardemara nunc Salechem vulgo nominatam. Dit klooster lag te Vracène tusschen St. Gilles-Waes en Beveren-Waes.

Over het begrip forestis vergelijke men H. Thimme, Archiv für Urkundenforschung II (1909) 101—154, Ch. Petit-Dutaillis, Bibliothèque de l'école des chartes LXXVI (1915) 97—152, en E. Fairon, Revue belge de philologie et d'histoire IV (1925) 91—107 en 333—347.

De dateering van no. 3 is, ook afgezien van het valsche incarnatiejaar, niet geheel in orde, daar de met ‚Actum' ingeleide plaatsaanduiding ontbreekt, die men in een stuk uit de kanselarij van Lotharius verwachten moet.

Tot een volgende groep vatten wij de zeven onderstaande oorkonden samen:

No. 5. 1083. Graaf Dirk V.
No. 6. 1105—1120. Abt Adalhard.
No. 7. 1108. Graaf Floris II.
No. 8. 1116. Graaf Floris II.
No. 10. 1143. Bisschop Hardbert van Utrecht.
No. 12. 1162. Graaf Floris III.

---

[1]) De Smet, Corpus chronicorum Flandriae I (1837) 706.

No. 14. 1174. Graaf Floris III.

Al deze oorkonden zijn onecht.

Slechts drie ervan, nos. 5, 10 en 12, bezitten wij in schijnbare origineelen ; men vergelijke in Untersuchungen III de facsimiles 5, 8 en 9. Voor alle drie zijn echte oorkonden als schrijfmodellen gebruikt ; en wel voor no. 5 waarschijnlijk het privilege van paus Innocentius II van 1140, no. 9 ; voor no. 10 een echte oorkonde van bisschop Hardbert ; en voor no. 12 een echte oorkonde van graaf Floris III. In alle drie gevallen is het voorbeeld zeer handig nagebootst. Daardoor wordt een palaeografische beoordeeling der drie stukken zeer bemoeilijkt.

Het valt niet te ontkennen, dat de drie stukken, wat hun schrift aangaat, onderling een zekere verwantschap toonen. De woorden NOMINE en ET in den eersten regel van no. 5 en no. 10 zijn geheel gelijk. De W van no. 5 (Waldgeri r. 3) vindt men in no. 10 terug (Wilhelmi r. 7). De hoog opgetrokken a in no. 5 (alcmere r. 5) vindt men ook in no. 12 (abhorrens r. 2, pia, abbatis r. 3, reverentia r. 4), evenzoo de hoog opgetrokken d in de geoblongeerde regel. Ook de van links opgehaalde lange s-en van no. 5 ontbreken in no. 12 niet. De op dezelfde wijze opgehaalde d, h en l komen voor in no. 10 (domino r. 6, Wilhelmi r. 7) en in no. 12 (ad r. 4, abhorrens r. 2, vel r. 8). De ligatuur et heeft in alle drie de oorkonden het kenmerk, dat de laatste streep hoog opgetrokken is. Iets z e k e r s valt echter over de palaeografische verhouding der drie stukken niet te zeggen.

Het eschatocol van no. 10 vanaf de woorden ‚Bene valete' is met lichteren inkt, doch door dezelfde hand als de tekst geschreven. Met dezen lichteren inkt is door diezelfde hand ook de tekst op tal van plaatsen aangevuld : boven den datum ‚MCXLIII N Octobris', is in letters geschreven: millesimo centesimo quadragesimo tercio nonas ; evenzoo boven het cijfer II achter den naam van paus Innocentius het woord ‚secundi' ; voorts zijn boven vele woorden afkortingsteekens gezet, die tevoren weggelaten waren. In deze afkortingsteekens, die zeer barokke vormen vertoonen, vooral vaak die van een ster, waarvan de punten van kringen voorzien zijn, is de hand van no. 10 verwant aan een hand, die te Utrecht werkzaam was : zij heeft het onechte tol-

privilege van keizer Hendrik V van 1122 St. 3179 geschreven, alsook de oorkonde van graaf Gerard van Gelre 1177, Sloet 344 = OU 494, en die van bisschop Godfried van Utrecht 1178, Sloet 346 = OU 496.

Uit deze verwantschap kan een tijdsbepaling voor de Egmondsche hand afgeleid worden. Met het oog hierop hebben wij de genoemde Utrechtsche oorkonden opnieuw aan een nauwkeurig onderzoek onderworpen, dat wij hieronder als aanhangsel mededeelen. Het resultaat is, dat niet alleen St. 3179, maar ook OU 494 en OU 496 onecht zijn, en het ontstaan dezer drie falsa op omstreeks 1215 gesteld dient te worden.

De oorkonde no. 5 vertoont een zeer regelmatige en zorgvuldige diplomatische minuskel, welke echter in de unciale d's (Theodericus r. 3, Hureslede r. 6) een anachronistisch element bevat. Een eveneens zeer regelmatige diplomatische minuskel, die deze d's eveneens heeft, toonen in de 12e eeuw de pauselijke privileges, bij voorbeeld dat van paus Innocentius II voor het klooster Egmond van 1140, no. 9. Dit stuk heeft naar het schijnt als schrijfvoorbeeld voor no. 5 gediend.

Het schrift van no. 5 (1083) en no. 10 (1143) gelijkt in zeker opzicht op dat van de annalistenhand C. Maar er zijn ook verschillen, die ons weerhouden er toe te besluiten, dat de oorkonden van deze hand afkomstig zouden zijn [1]). Men lette bijvoorbeeld op de afwijkende vormen van de g, van de H, die bij den annalist altijd een naar links vooruitstekende dwarsstreep heeft, en van de ligatuur et [2]). Onze veronderstelling van 1920, dat het schrift der oorkonde no. 5 zou overeenkomen met dat eener oorkonde van proost Boudewijn van St. Marie van 1169 [3]), is door Tenhaeff tegengesproken [4]). Het komt, aangezien no. 5 een nabootsing is, ons inziens vooral aan op den geheelen ductus, die in beide stukken gekenmerkt is door de lange s, welke van een ophaal van links is voorzien. Overigens zou een tijdsbepaling met behulp van OU 466 rekening moeten houden met het feit, dat ook deze oorkonde gebleken is onecht te

[1]) Wij wijken hier af van Untersuchungen I 120.
[2]) Vgl. Untersuchungen III facs. 1 en 2 met facs. 5 en 8.
[3]) OU 466; facsimile: Untersuchungen III no. 11.
[4]) Nederlandsch archievenblad, 30e jaargang 1922—23, 140.

zijn, zooals wij in het bovengenoemde aanhangsel zullen uiteenzetten.

Over eenige bijzonderheden van het schrift van no. 5 en no. 10 valt nog het volgende te zeggen. De afkortingen mis(eri)c(or)diam in de geoblongeerde regel van no. 5, Xpi met afkortingsstreep onder de letters, en de boven de cijfers geplaatste eindlettergrepen van hoofdtelwoorden (r. 6 IIII^{or}, r. 10 : IIII^{or}, XVI^{cim}, XIII^{cim}) zijn aanwijzingen, dat de oorkonde niet voor de twaalfde eeuw ontstaan is. De afkorting mis(eri)c(or)diam is op zich zelf niet anachronistisch. Haar verschijnen in de geoblongeerde regel is echter bedenkelijk voor een oorkonde van 1083. Wij wijzen in dit verband op het Zutfensche falsum van 1059 Sloet no. 173, dat in het begin van de 13e eeuw ontstaan is ; het heeft mis(eri)c(or)dia in de geoblongeerde regel [1]).

Een analoge afkorting als in no. 5 s(an)c(t)imoniale is in de oorkonde no. 10 : f(rate)rnitatis.

De suspensie com(ite) in no. 12 regel 7 wijst eer naar de 13e dan naar de 12e eeuw, aangezien dan suspensies ook in den contekst der oorkonden weer meer in gebruik komen.

Op de vraag, of een van de beide 13e-eeuwsche Egmondsche annalistenhanden, D of F, terug te vinden is in de drie verdachte oorkonden van 1083, 1143 en 1162, is een beslist antwoord niet te geven. Dat de oorkonde van 1162 waarschijnlijk geschreven is door de hand F_1, die op bl. 164 van het annalenhandschrift de woorden ‚Anno MCLXVI imperator' ingevoegd heeft [2]), en dat hand F_1 mogelijk identiek met D is, hebben wij in onze Untersuchungen II 174 uiteengezet.

Van een zegel voorzien zijn slechts de schijnbare origineelen no. 5 en no. 12 ; het zegel van no. 10 is niet meer aanwezig.

Het zegel van graaf Dirk V, dat zich aan no. 5 bevindt, is zonder eenigen twijfel valsch. In het opschrift : THEODERIC^{9} DI VIRTUTE HOLLANDENSIS CoMES zijn de letters T en H van ‚Theodericus' ge-

[1]) Sloet drukt in plaats van ‚magna misericordia Dei episcopus' : Traiectensis ecclesie episcopus.

[2]) Vgl. Untersuchungen III facs. 3.

ligeerd ; de afkortingsstreep van DI is door de schacht van de D heen getrokken ; de o in ‚comes' is klein binnenin de C gezet. Dit kan geen 11e-eeuwsch zegelopschrift zijn. Verwantschap met dit opschrift valt vast te stellen in het zegel van proost Boudewijn van St. Marie te Utrecht, dat aan de oorkonden van 1169 OU 466 en van 1176 OU 488 voorkomt en tot opschrift draagt : + BALDWIN⁹ SCE MARIÆ PREPOSITVS. De afkortingsstreep van SCE is door de C heen getrokken. De bewoordingen van het opschrift van het zegel van no. 5 ‚Dei virtute Hollandensis comes' op zich zelf zal niemand voor echt willen houden. Met het beeld — de graaf, ongewapend, gezeten op een naar links steigerend paard — is blijkbaar een jonkheerenzegel bedoeld ; de overige Hollandsche gravenzegels tot 1222 vertoonen alle een naar rechts galoppeerenden gewapenden ruiter [1]). Het oudste echte is dat van Floris III uit 1167. De stempel van dit laatste zegel moet te Brugge vervaardigd zijn ter gelegenheid van de sluiting van het vredesverdrag tusschen graaf Philips van Vlaanderen en graaf Floris III, aan welks oorkonde het voorkomt. Het vertoont tusschen de beenen van het paard het woord DISCORDIA, een toespeling dus op de zoo juist beeindigde veete. Met dit zegel komt dat van no. 12 in beeld en rand-opschrift overeen, alleen het opschrift DISCORDIA ontbreekt. Dit doet vermoeden, dat het zegel van 1167 voor dat van no. 12 tot model gediend heeft. In elk geval zijn beeld en schrift van het zegel aan no. 12 zoo onscherp, dat het reeds hierom niet goed de afdruk kan zijn van een echten stempel.

---

[1]) Een zekere overeenkomst met het zegel van graaf Dirk V vertoont dat van graaf Umberto (II) van Maurienne, markgraaf van Italië, dat aan zijn oorkonde van 10 Mei 1093 voor St. Pieter te Novalese voorkomt. Dit stuk was tot voor kort slechts bekend in een afschrift, waarnaar het door Cipolla werd uitgegeven in Monumenta Novaliciensia vetustiora I (1898) 226 vlgg. no. LXXXXII. Cipolla hield het voor onecht. Onlangs is echter het (schijnbare?) oorspronkelijk voor den dag gekomen en door Schiaparelli in het licht gegeven in Archivio storico Italiano 7e serie XI (1929) 26 vlgg., met een sterk verkleind fascimile en een afbeelding van het zegel op ware grootte. Hij heeft zich voor de echtheid uitgesproken. Of zijn meening juist is, wenschen wij, bij allen eerbied voor het oordeel van dezen uitstekenden diplomaticus, in het midden te laten.

De innerlijke kenmerken van no. 5, 10 en 12 willen wij behandelen in verband met de vier overige stukken van deze groep, no. 6, 7, 8 en 14, die slechts in afschrift over zijn.

Het is doelmatig, te beginnen met het onderzoek der oorkonden van graaf Floris II van 1108 en 1116, no. 7 en 8.

Bij de kritiek van deze oorkonden moet men uitgaan van hun verhouding tot andere stukken van andere herkomst. In het dictaat der twee stukken hebben wij reeds vroeger [1]) een Frankisch formulier aangetoond, dat ook gebruikt is in de oorkonde van Karel Martel voor de Utrechtsche kerk van 723 OU 35. Niet deze oorkonde zelf is echter door den opsteller van onze oorkonden van 1108 en 1116 gedeeltelijk overgeschreven ; want zij bevatten, zooals de hieronder meegedeelde plaatsen doen zien, ook Frankische dictaat-elementen, die in OU 35 niet voorkomen. De opsteller van no. 7 en 8 heeft dus niet het Utrechtsche cartularium van Radbod gebruikt, zooals wij t.a.p. verondersteld hadden, en daarmede vervalt ook de aanwijzing, dat deze opsteller de annalist C zou zijn ; deze toch heeft, zooals wij weten, het Utrechtsche handschrift gebruikt, waarin het cartularium van Radbod voorkomt. Als een tweede bron van no. 7 en 8 meenen wij een oorkonde van bisschop Burchard van Utrecht uit het jaar 1108 te kunnen aanwijzen. Wij plaatsen uit de oorkonden van Karel Martel OU 28, 35 en 36 en uit de oorkonde van bisschop Burchard voor St. Marie te Utrecht OU 277 de gedeelten, die voor een vergelijking met no. 7 en 8 in aanmerking komen, hier naast deze stukken. Natuurlijk bedoelen wij niet, dat OU 277 zelf voor het dictaat van no. 7 en 8 gebruikt zou zijn ; wij wenschen slechts in deze stukken dictaat-elementen aan te wijzen van een onbekende oorkonde van bisschop Burchard.

OU 277 : In nomine sanctę et individuę trinitatis.	No. 7 (en 8) : In nomine sancte et individue trinitatis.

[1]) Untersuchungen I 135.

OU 28, 35, 36 : cogitans casum humanę fragilitatis.

OU 277 : Notum sit omnibus Christi fidelibus tam futuri temporis quam presentis, quod ego Burchardus Dei gratia Traiectensis ecclesiae episcopus.

OU 35 : donamus a die presenti per hanc paginam testamenti et donatum in perpetuo esse volumus... Si quis vero, quod futurum esse non credimus, si nos ipse.... seu quislibet ulla opposita aut extranea persona, qui contra hanc donationem.... venire aut agere vel eam infringere conaverit, inprimis iram Dei cęlestis incurrat.... et quod repetit evindicare non valeat.

OU 28 : Si quis hanc traditionem.... abstrahere vel emutare voluerit, inprimis iram Dei.... omniumque sanctorum Dei incurrat et cum Iuda traditore paciatur suppliciumeternum.

OU 277 : Et ut huius traditionis meę auctoritas stabilis semper et inconvulsa permaneat.... hac carta sigilli mei impressione signata corroboravi.

Acta est publice hęc tradi-

Ego Florencius Dei gracia Holtlandensis comes reputans mecum incertos casus humane fragilitatis... Quapropter notum sit omnibus tam presentibus quam futuris Christi fidelibus quod... ab hac die presenti perdonamus et deinceps in perpetuum per hanc cartam perdonatum esse volumus... Si quis vero, quod futurum non credimus, successorum nostrorum vel abbatum vel extraneorum hoc testamentum infringere vel aliquo modo immutare voluerit, iram Dei et omnium sanctorum suorum incurrat et hoc quod nititur numquam perficere valeat,

sed cum Iuda traditore Domini et diabolo et angelis eius in die iudicii... partem possideat.

Et ut istius nostre concessionis auctoritas stabilis et inconvulsa omni tempore permaneat.... hanc cartam conscribi et sigillo nostro.... precepimus corroborari.

Actum est hoc publice

tio anno dominicę incarnationis MCVIII indictione I.... regnante quinto Heinrico anno regni eius III, episcopatus domniBurchardi VIII.	.... anno incarnationis Domini MCVIII (MCXVI) indictione II (VIIII) .... regnante quinto Heinrico, tercio (XI) anno imperii sui, Burchardi (Godeboldi) Traiectensis ecclesie anno episcopatus sui nono (III).... In Dei nomine feliciter. Amen.
OU 36: In Dei nomine feliciter. Amen.	

Wij achten deze verhouding op zich zelf geen overwegend bezwaar tegen de echtheid der oorkonden no. 7 en 8. Dat een echte oorkonde van graaf Floris II in 1108 zou zijn opgesteld met gebruikmaking van een Frankisch formulier en van een oorkonde van bisschop Burchard van Utrecht uit het genoemde jaar, is niet onmogelijk, zij het dan ook niet zeer waarschijnlijk. Maar juist daar, waar het dictaat van no. 7 en 8 met een Frankisch formulier verband houdt, zijn in de wendingen ‚in illo districto examine', en ‚iustis peticionibus assensum prebere' ook duidelijke sporen aan te wijzen, dat de opsteller beïnvloed is door de pauselijke oorkonden van 1140 en 1211, no. 9 en 16 onzer uitgave. Reeds om deze zuiver formeele redenen kunnen dus de oorkonden no. 7 en 8 niet echt en niet vóór 1211 ontstaan zijn.

Daarbij komen andere bezwaren. In beide oorkonden wordt abt Adalhard genoemd bone memorie Adalardus abbas tunc Ekmundensem ecclesiam digne regens, en in no. 7 ook graaf Floris II beate memorie Florentius Holtlandensis comes. Deze bijzonderheden zijn, zooals wij reeds vroeger opmerkten [1]), niet op zich zelf bedenkelijk, maar wel met het oog op het feit, dat ook in de oorkonde van 1083, no. 5, waar abt Steven en gravin Gertrudis, hoewel zij toen beiden nog in leven waren, bone memorie heeten, de oorkonder graaf Dirk V van zich zelf zegt: huius Florentii filius f u i ego quartus Theodericus. De opgave van de ambtsjaren van abt

[1]) Untersuchungen I 136 vlg.

Adalhard in de dateering van no. 7 en 8 (anno suscepti pastoralis officii) is, zooals vanzelf spreekt, van een falsaris afkomstig ; hij had in de annales Egmundenses de opgave tot zijn beschikking, dat Adalhard in Januari 1105 zijn voorganger opgevolgd was. Niet bepaald den indruk van een echt dictaat verwekken ook wendingen als deze : dulcissima interventione Adalardi abbatis (no. 7 en 8) ; tota Deo dilecta s. Adalberti congregacio (no. 7) ; dilectissimi Deo nobisque Adallardi abbatis (no.7 en 8). De opgave in de corroboratio van beide oorkonden : ‚hanc cartam.... sigillo nostro et... Adalardi abbatis precepimus corroborari' zou — voorzoover men niet een uitvaardiging in duplo veronderstellen wil, waarvoor echter in den inhoud der oorkonden geen aanwijzing te vinden is — een bezegeling door den oorkonder en den geadresseerde aankondigen, wat in 1108 en 1116 een anachronisme zou zijn, aangezien dergelijke gevallen elders eerst uit de tweede helft der 12e eeuw bekend zijn. De echte oorkonde van abt Gerard en het convent van Echternach van 1156 [1]) is voorzien van het kloosterzegel en dat van den abt, dus van twee zegels der oorkonders.

Een voornaam bezwaar tegen den inhoud van no. 7 en 8 is dit, dat graaf Floris II van de abdij Egmond (ecclesia Ekmundensis) zegt : cuius donacio ab antecessoribus nostris legittime ad nos perlata est, en hieruit de bevoegdheid afleidt om de betaling vast te stellen, die de parochianen van Heilo en Alkmaar voor een begrafenis verschuldigd zijn. Met het woord ‚donatio' zou strikt genomen het beschikkingsrecht over de abdij Egmond, dus het recht om den abt aan te wijzen, uitgedrukt zijn. De opsteller der oorkonden heeft echter tevens een soort van patronaatsrecht over de aan het klooster toebehoorende parochiekerken van Heilo en Alkmaar op het oog. In de beteekenis ‚beschikkingsrecht over een geestelijk ambt' wordt het woord donatio inderdaad reeds in de 12e eeuw gevonden. Een privilege van paus Innocentius II (1130—1143) noemt onder de bezittingen der abdij Siegburg : donationem decanię

[1]) Van den Bergh, OB I no. 134.

in qua mons ipse situs est [1]), en paus Lucius III bevestigt dit op 18 November 1181 [2]). Volgens deze stukken komt echter de donatio toe aan een geestelijken dignitaris, den abt van Siegburg. In de beteekenis ‚patronaat over een parochiekerk' wordt het woord donatio dan algemeen gebruikelijk onder paus Innocentius III, onder wien het ook in de decretalen verschijnt [3]). Wij noemen als bewijsplaatsen de oorkonden Beyer, Mittelrheinisches Urkundenbuch II no. 181 (1200) : pastor ęcclesię de Peirla, cuius donatio ad prepositum pertinet, en III no. 15 (1213) : pastor ecclesie de Nidenbuch, cuius donatio ad domum s. Thome spectare dinoscitur ; Lacomblet, Urkundenbuch II no. 58 (1216) : dicerent veritatem, ad quem patronorum ius donationis eo tempore.... pertineret ; uit de noordelijke Nederlanden [Van Heussen], Historia episcopatuum... metropol. Ultraiectini II (1755) pars IV 76 (1200) [4]) : ecclesiam in Scharnum, cuius donatio ad nos spectabat ; van den Bergh OB I no. 185 : exceptis quibusdam ecclesiis ad donationem capituli ex antiquo spectantibus ; Archief voor Nederlandsche kerkgeschiedenis III (1889) 281 (1217) : custodiam b. Petri in Traiecto.... ad donationem episcopi Traiectensis libere pertinentem. Het gaat hier, behalve in het geval van 1216, overal om patronaten van geestelijke dignitarissen. Wij willen nog slechts één geval aanhalen, waar als patroons van

---

[1]) Uitgegeven door A. Brackmann, Annalen des historischen Vereins für den Niederrhein 82 (1907) 130. De 11e-eeuwsche oorkonden van aartsbisschop Sigewin en aartsbisschop Herman III, die aan dit privilege voorafgaan en door ons Untersuchungen I 137 aangehaald werden, willen wij hier ter zijde laten. Van donatio ecclesie en positio ecclesie wordt ook herhaaldelijk gesproken in een opsomming van parochiekerken in het leenregister van Werner II van Bolanden uit de jaren 1194—1198, dat gedrukt is bij W. Sauer, Die ältesten Lehnsbücher der Herrschaft Bolanden (1884) blz. 17—20 en aangehaald wordt door H. Wirtz, Zeitschrift der Savigny-Stiftung für Rechtsgeschichte 35, Kanonist. Abt. 4 (1914) 137 Anm. 2.

[2]) Lacomblet, Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins I (1840) 337 no. 478. Dit stuk is in onbetwistbaar origineel over.

[3]) Vgl. P. Hinschius, Kirchenrecht II (1878) 649 Anm. 5.

[4]) Deze en de volgende plaats aangehaald door R. Post, Eigenkerken en bisschoppelijk gezag (1928) 139. De oorkonde van een Domproost Lodewijk, van den Bergh OB II, Nalezing no. 7, die door Brom, Regesten no. 584 op het jaar 1204 gesteld wordt, laten wij hier ter zijde.

parochiekerken ook leeken verondersteld worden. In 1207 heeft koning Philips August van Frankrijk bepaald aangaande de kerkelijke goederen in Normandië, dat bij geschillen tusschen geestelijken en leeken of tusschen geestelijken onderling over een onbezette kerk recognitio fiat per quatuor presbyteros et per quatuor milites.... ipsi octo dicent, ad quem spectare donatio ecclesiae debet de iure patronatus [1]).

Ook door het gebruik van het woord donatio worden derhalve de oorkonden no. 7 en 8 eerder naar het begin der 13e dan naar de tweede helft der 12e eeuw verwezen.

Reeds in onze Untersuchungen I 139 vlg. hebben wij uiteengezet, dat althans een gedeelte van de oorkonde no. 8 van 1116 afkomstig moet zijn uit een echte oorkonde van graaf Floris II. De corroboratio luidt aldus: Et ut istius nostre concessionis auctoritas stabilis et inconvulsa omni tempore permaneat, duos probos homines Embonem et Eilgerum hoc sacramento in presencia omnium fecimus confirmare. Na abt Adalhard en eenige andere geestelijken en leeken als getuigen opgenoemd te hebben, gaat de oorkonde dan door : Hanc eciam condicionis stabilitatem hii qui subter notantur super ipsius reliquias s. Adalberti sacramento confirmaverunt nunquam deinceps in perpetuo violandam. Daarbij sluit een lijst van niet minder dan 77 namen aan. Deze heele passage kan niet goed door een falsaris in elkaar gezet zijn ; zij zal afkomstig wezen uit een vestigingsverdrag, waardoor het forum Alkmaar gesticht werd.

Is dit vermoeden juist, dan zouden reeds in de echte oorkonde van 1116 de inwoners van Alkmaar cives Alcmarienses genoemd kunnen zijn. Minder aannemelijk zijn voor het jaar 1108 de cives Heilgonlenses der oorkonde no. 7. Hier geeft echter een door ons t.a.p. reeds aangehaalde oorkonde van abt Lubbert, die wij als no. 23 herdrukken, eenige inlichting. Volgens deze oorkonde staat de abt op verzoek van de cives de Bokele, qui parrochiani sunt in Helegelo, aan den parochiegeestelijke van Heilo af omnem annonam, que ecclesie nostre de terra in Bokele in pacto dabatur per iuramen-

[1]) Ordonnances des rois de France I (1723) 26 vlg. ; het jaartal 1207 blijkt uit het mandaat t.a.p. XI (1769) 292 vlg.

tum ab antiquis firmato. Daartegenover doet dan de parochiegeestelijke van Heilo afstand van het begrafenisrecht, dat de cives de Bokele erg bezwaarde. Tijdens abt Lubbert bestond er dus in de onmiddellijke nabijheid van Heilo een nederzetting, die ingevolge een pachtovereenkomst met den abt van Egmond op diens grond ontstaan was. Of nu de cives de Bokele geen anderen zijn dan de in oorkonde no. 7 bedoelde cives Heilgonlenses, dan wel buren van hen — in elk geval werd tijdens abt Lubbert de benaming cives gebruikt voor een gemeente, die door een pachtcontract op den grond der abdij gevestigd was.

Overigens veronderstellen wij, dat ook no. 7 een omwerking is van een echte oorkonde van graaf Floris II. De bestanddeelen van de dateering, die, zooals ze zijn overgeleverd, niet met elkaar kloppen, zouden door een kleine verbetering in onderlinge overeenstemming gebracht kunnen worden. In plaats van : indictione II, II idus Aprilis zou men moeten lezen : indictione I, II id. Aprilis, wat met 12 April 1108 (MCVIII quando octave pasche celebrabantur) overeenkomt [1]).

Nog meer gegevens leveren ons andere stukken uit deze groep van falsa op.

Het dictaat der oorkonde van 1083 no. 5 komt gedeeltelijk overeen met dat der oorkonde van 1108 no. 7, en wel bepaaldelijk daar, waar deze, zooals wij vaststelden, samengesteld is uit het formulier van een Frankische schenkingsoorkonde en een oorkonde van bisschop Burchard van Utrecht, benevens wendingen overgenomen uit de pauselijke oorkonden van 1140 en 1211. De voorzin der sanctio van no. 7 (Si quis vero... immutare voluerit) is echter in no. 5 iets verkort. Het dictaat van no. 5 is dus voor een groot gedeelte aan no. 7 ontleend, en in dit gedeelte verschijnen juist ook de wendingen uit de pauselijke oorkonden van 1140 en 1211. Ten overvloede heeft de opsteller van no. 5 enkele woorden ontleend aan de koningsoorkonden no. 1, 2 en 3 en deze dus op precies dezelfde wijze gebruikt als de opsteller van no. 7 deed met de pauselijke

[1]) Vgl. reeds Untersuchungen I 140.

oorkonden no. 9 en 16. Reeds hiermede is de onechtheid van no. 5 afdoende bewezen.

Behalve de onechte, niet voor 1211 opgestelde oorkonde no. 7 is een hoofdbron der oorkonde no. 5 het gravenregister; de uitvoerige opsomming der giften van leden van het grafelijke huis: Dirk I, Dirk II, aartsbisschop Egbert van Trier, Arnulf, Dirk III, Sicco en Floris I is uit het gravenregister overgeschreven [1]).

Op één plaats is ook een der glossen gebruikt, die C aan zijn annalen toegevoegd heeft.

Van de 16 getuigen, die no. 5 aanhaalt, worden er 9 ook genoemd in een ongedateerd ruilverdrag van graaf Dirk (V) met het klooster Egmond, dat in de evangelie-aanteekeningen (boven blz. 36*) overgeleverd is. Van de overige getuigen verschijnt de castelanus Adaluuin ook in de oorkonde no. 10 van 1143, zoodat de presbyter Azcelinus ons doet denken aan den kapelaan van gravin Petronilla uit de annales en de vita secunda Adalberti. Den inhoud van het ruilverdrag vindt men, achter de getuigen, ook in no. 5, en daarbij aansluitend ook den zin over de schenking van het schoutambacht te Alkmaar, welken wij reeds (boven blz. 36*) hebben gekenmerkt als een onecht toevoegsel bij het ruilverdrag.

Als een bonte compilatie is de oorkonde no. 5, hoewel zij zich voordoet als een in plechtige vormen opgemaakt privilege, ook daardoor kenbaar, dat zij afwisselend in het enkelvoud en het meervoud gesteld is. De oorkonde begint met Ego, vervalt dan, onder invloed van de koningsoorkonde no. 1, in het meervoud, begint, na de giften van des oorkonders voorouders opgesomd te hebben, weer met ego, keert in navolging van de oorkonde no. 7 tot het meervoud terug, om ten slotte, waar zij het ruilverdrag aan de evangelie-aanteekeningen ontleent, in het enkelvoud te eindigen. Aan den opsteller van no. 7 en 8 (vgl. de boven blz. 114* daaruit aangehaalde bewoordingen) doen ons de volgende wendingen uit no. 5 denken: ornata bonis moribus Hildegarda, summę karitatis auctoritate confirmavi, benivolentię dilectionisque nostrę sigillo, Othelhilda uxore mea dilectissima.

In de dateering van no. 5, die in de bewoordingen

[1]) Vgl. Untersuchungen I 115 vlg.

van no. 7 gesteld is, kan geen spoor van een echte oorkonde van 1083 aangewezen worden. De opgave ‚regnante IIII^to Heinrico vigesimo octavo anno imperii sui' klopt niet met 26 Juli 1083, maar met 26 Juli 1084, aangezien de regeeringsjaren van Hendrik IV van 5 October 1056 af loopen. Bovendien zijn dit de jaren van zijn regnum, niet die van zijn imperium, dat eerst op 31 Maart 1084 begint. Klaarblijkelijk is dus de opgave der oorkonde berekend met behulp van het bericht der annales Egmundenses op 1056 : Heinricus imperator obiit, et filius eius Heinricus IIII successit. Ook de dateering ‚Cuonradi Traiectensis ęcclesię anno episcopatus sui octavo' kan berekend zijn op grond van het bericht der annales, dat bisschop Willem, Koenraads voorganger, op 27 April 1075 (feitelijk 27 April 1076) overleden is. Wat ten slotte de woorden ‚domni Stephani abbatis anno vigesimo sexto suscepti pastoralis officii' aangaat, een dergelijke dateering is in een grafelijke oorkonde van 1083 reeds op zichzelf onaannemelijk. Voor de berekening der jaren van abt Steven stond de opgave in het necrologium Egmundense ter beschikking, dat abt Reinier op 2 September 1057 was gestorven. Het is echter onwaarschijnlijk, dat Steven zijn onmiddellijke opvolger is geweest. Hij zou dan, aangezien hij pas in Januari 1105 overleden is, bijna 48 jaren lang abt geweest moeten zijn. Bovendien was de abdij Egmond in 1064 door koning Hendrik IV aan den bisschop van Utrecht gegeven ; Steven echter moet een volgeling van graaf Robert den Fries geweest zijn, die met deze noordelijke gewesten pas door zijn huwelijk met Gertrudis, weduwe van graaf Floris I, in 1063 in aanraking is gekomen. Door Robert, die sedert 1071 graaf van Vlaanderen was, is Steven in 1073 uit Egmond als abt overgeplaatst naar het klooster St. Bavo te Gent, tegen den zin der monniken, doch reeds in 1076 weer afgezet [1]).

De uit het gravenregister overgenomen lijst van goederen, waarmede de leden van het grafelijk huis het klooster begiftigd hebben, is in oorkonde no. 5

[1]) Vgl. Untersuchungen I 76 vlg. Dat abt Steven in de vita secunda Adalberti c. 8 als grijsaard optreedt, kan natuurlijk niet als bevestiging van de dateering van no. 5 aangevoerd worden.

met enkele nieuwe posten aangevuld; zij noemt als giften van graaf Dirk II ook nog: ecclesiam Heilgalo.... in Saxnem ęcclesiam cum decimatione. Deze twee kerken behoorden echter in werkelijkheid nog in de 11e eeuw, die te Heilo zelfs nog tot 1156, aan het klooster Echternach, zooals blijkt uit de 11e-eeuwsche lijsten van Echternachsche eigenkerken, die wij (p. 255) als bijlage afdrukken, en uit het boven (blz. 37*) aangehaalde verdrag van 1156.

Aan de lijst van boeken, door aartsbisschop Egbert aan het klooster geschonken, die uit het gravenregister overgenomen is, voegt de oorkonde no. 5 nog toe: historiam vetus novumque testamentum continentem, wat overigens ook voor het jaar 1083 nog een anachronisme is, want een vroeger werk dan de historia scholastica van Petrus Comestor, een compilator uit de 12e eeuw, kan daarmede niet goed bedoeld zijn [1]).

Graaf Dirk V bepaalt in oorkonde no. 5, na opsomming der giften van zijn voorgangers, dat niemand op den grond van het klooster tusschen Wimnemerswet en Arem zonder toestemming van den abt gerecht mag houden, dat de mannen van het klooster in het geheele graafschap tolvrij zijn, en dat zij onder het gezag van den abt staan, die hen zelf met zijn schout berechten moet. Aan den voogd wordt alleen de bevoegdheid toegekend, hen, die dit gezag niet willen erkennen, voor het gerecht te brengen, en van degenen die op den grond van het klooster gevestigd zijn, de gelden te innen die zij weigeren te betalen. Het uitsluiten van elke andere macht dan die van den abt en zijn schout uit een bepaald gebied en het verdringen van den voogd uit de rechtspraak zijn eischen, die in onechte kloosteroorkonden zeer vaak voorkomen. Ook is het grafelijke tolprivilege voor 1083 in hooge mate anachronistisch.

Behalve het ruilverdrag, dat ook in de evangelieaanteekeningen overgeleverd is, en de bijbehoorende getuigen is dus van oorkonde no. 5 geen woord echt.

Nog willen wij de aandacht vestigen op eenige bijzonderheden in de oorkonden no. 5, 7 en 8. Alle drie hebben zij in de intitulatio den vorm ‚Holtlandensis'.

[1]) vgl. Archief voor Nederlandsche kerkgeschiedenis II (1887) 141.

Deze vorm Holtlandia, Holtlandensis wordt ook bijna geregeld gebruikt in den F-tekst der annales, voorzoover deze in het handschrift nog bewaard is. Slechts bij 1130 staat: Hollandia, van 1132 tot 1168 echter aldoor: Holtlandia, Holtlandensis. De C-tekst heeft Holdlandensis, Holdlandia (1061. 1063. 1071).

In no. 5 vindt men nog een tweede bijzonderheid: het woord mansus, dat daarin 32 maal voorkomt, wordt 17 maal ‚mansus' gespeld, 15 maal echter ‚manssus'. Dat zooiets in echte oorkonden niet zou kunnen voorkomen, willen wij natuurlijk niet beweren; maar toch vestigen wij de aandacht op een groep van falsa, die door H. Hirsch onderzocht zijn [1]). Omstreeks 1240 zijn in het klooster Prüfening bij Regensburg onechte diplomata der Duitsche koningen Lotharius III en Koenraad III en van keizer Frederik I vervaardigd, alsmede 8 onechte bisschoppelijke en hertogelijke oorkonden. Zij zijn het werk van één falsaris, die kenbaar is aan het onjuiste verdubbelen van medeklinkers: appenssione, consenssu, dispensset, offenssum enz. In een dezer falsa, een oorkonde van bisschop Otto I van Bamberg, waarvan een fragment bij Hirsch (Tafel III) gefacsimileerd is, staat ook: manssos.

De onechte oorkonden no. 7 en 8, waarvan het dictaat in no. 5 overgenomen is, kunnen pas in het begin der 13e eeuw gemaakt zijn, omdat voor dit dictaat de pauselijke oorkonde van 1211 gebruikt is. Reeds hierom kan ook no. 5 niet voor dezen tijd ontstaan zijn. Uit den inhoud van no. 5 zelf wijzen op dezen tijd de tol te Alkmaar, en het weren van andere rechterlijke macht dan die van den abt en zijn schout uit het gebied tusschen Wimnemerswet en Arem. De streek tusschen Wimnemerswet en Arem toch is, zooals blijkt uit een oorkonde van graaf Willem, door ons herdrukt onder no. 18, eerst in diens tijd door bedijking drooggelegd. De opbrengsten uit den tol te Alkmaar en het gerecht in genoemd gebied moest het klooster, zooals blijkt uit de door ons als no. 22 herdrukte oorkonde van 28 Augustus 1215, destijds tegen de aanspraken van Willem

[1]) Mitteilungen des Instituts für österr. Geschichtsforschung 29 (1908) 1 vlgg.

van Egmond verdedigen. Door om al deze redenen het ontstaan van het falsum no. 5 op 1215 te stellen, keeren wij terug tot de meening van Pols, die hij reeds in 1888 verkondigd, hoewel niet voldoende gestaafd heeft [1]).

De oorkonde van bisschop Hardbert van 1143, no. 10, ontleent haar dictaat voor een groot deel aan het echte privilege van paus Innocentius II, no. 9, dat volgens opgave van no. 10 bij de kerkwijding te Egmond plechtig voorgelezen is. Deze dictaat-verhouding is voor de echtheid van no. 10 op zich zelf niet bezwarend, aangezien echte bisschoppelijke oorkonden van de 12e eeuw vaak het dictaat van pauselijke privileges overgenomen hebben. Uit het klooster Egmond zelf bezitten wij een oorkonde van aartsbisschop Arnoud van Keulen van 1147, hieronder als no. 11 herdrukt, die het dictaat van een oorkonde van dienzelfden aartsbisschop van 1139 voor St. Severinus herhaalt, en voor deze laatste is een privilege van paus Innocentius II van 16 April 1139 dictaat-voorbeeld geweest [2]).

Ook van bisschop Hardbert is nog een tweede dergelijk geval bekend: zijn oorkonde van 1148 voor het klooster Mariënweerd, OU 395, is gedeeltelijk overgeschreven naar het privilege van paus Eugenius III van 24 April 1148, Jaffé 9251 = OU 396 [3]). Helaas is eerstgenoemde oorkonde, die slechts in afschrift in het cartularium van Mariënweerd overgeleverd is, vervalscht, zooals A. C. Bouman [4]) heeft aangetoond.

---

[1]) Voor de opvatting, dat het falsum afkomstig zou zijn van den annalist C, meenden wij indertijd (Untersuchungen I 120) ook een stylistische overeenkomst te kunnen aanvoeren. De annalist zegt op 1099 van bisschop Koenraad: in ęcclesia s. Marię, quam ipse magno sumptu construxit, humatur; het falsum zegt van graaf Dirk II: construxit ex lapidibus magno sumptu ęcclesiam. Men zal deze overeenkomst beter hieruit moeten verklaren, dat de opsteller van het falsum de annales gebruikt heeft, niet alleen voor de dateering (boven blz. 119*), maar ook voor eenige woorden van den contekst (boven blz. 118*).

[2]) Oppermann, Rheinische Urkundenstudien I (1922) 41.

[3]) In het OU had dat pauselijke privilege natuurlijk vóór de bisschoppelijke oorkonde afgedrukt moeten worden, die, ook al ware zij echt, in elk geval gedeeltelijk naar het pauselijke privilege overgeschreven is. Hierop had ik reeds gewezen in Untersuchungen I 124 Anm.

[4]) BVG. 5e reeks VII (1920) 274. 280 vlgg.

Inscriptio, arenga en beginwoorden der dispositio zijn overgenomen uit een oorkonde van bisschop Hendrik van Luik van 1160, en de goederenlijst is — evenals die van het privilege Jaffé 9251 zelf, waarnaar zij overgeschreven is — geïnterpoleerd. Maar ook daarvan afgezien kunnen de bewoordingen van het pauselijke dictaat, die ook in OU 395 optreden, in deze laatste oorkonde niet echt zijn. Het is immers niet aannemelijk, dat het klooster Mariënweerd, dat bij het privilege Jaffé 9251 op 24 April 1148 door den paus in bescherming genomen wordt (sub beati Petri et nostra protectione suscipimus), nog in het zelfde jaar onder bescherming van den bisschop van Utrecht gesteld zou zijn (sub beati Martini et nostra protectione suscipimus). Het pauselijke privilege voor Mariënweerd is derhalve niet bij het opmaken der echte oorkonde van bisschop Hardbert gebruikt, die tot OU 395 vervalscht is, maar eerst bij het vervaardigen van dit falsum [1]). Dit is niet zonder beteekenis voor de beoordeeling van bisschop Hardberts oorkonde voor het klooster Egmond, no. 10. Ware het pauselijke dictaat in OU 395 echt, dan zou dit een sterk argument zijn voor de echtheid tenminste van dat gedeelte van no. 10, dat uit het pauselijke privilege voor Egmond overgeschreven is.

Een aanwijzing, dat ook in no. 10 de uit het pauselijke privilege afkomstige bewoordingen geen echt dictaat, doch door een falsaris overgeschreven zijn, levert de arenga op. Zij luidt: Iustum arbitramur et officio pontificali omnino congruum piis peticionibus facilem inclinare auditum et benignum prebere assensum. Deze woorden zijn blijkbaar bedoeld als inleiding tot de dan volgende bekrachtiging van het pauselijke privilege. Zij zijn echter geïnspireerd door een ander pauselijk

[1]) Wij willen hierbij nog opmerken, dat de inscriptio van OU 395 ‚eiusque fratribus tam presentibus quam futuris regulariter substituendis' afwijkt van Jaffé 9251, waar in plaats van de twee laatste woorden staat: regularem vitam professis. Niettemin komt ook de eerstgenoemde inscriptio woordelijk overeen met een in de pauselijke kanselarij gebruikelijke formule. De inscriptio van OU 395 kan derhalve, aangezien men te Mariënweerd tijdens bisschop Hardbert geen ander pauselijk privilege bezat dan Jaffé 9251, slechts daarin geraakt zijn door bemiddeling van een Luiksch formulier, dat aan een pauselijk privilege ontleend was.

stuk met de veel voorkomende arenga : Iustis petentium desideriis dignum est nos facilem prebere auditum. Waarschijnlijk was het een brief van paus Innocentius III. Bovendien doen de woorden van no. 10 ‚benignum prebere assensum' vermoeden, dat de opsteller ook het diploma van koning Karel van 922, no. 2, gekend heeft, waar men leest : Cuius petitionem benigne, uti decebat, suscipientes [1]). Want ook een wending in den verderen contekst van no. 10 is afkomstig uit een der Egmondsche koningsoorkonden, die van koning Lotharius van 969, no. 3. Daar leest men : Cuius petionibus, dignum prout est, faventes, en in no. 10 : sedis apostolicę presulis, ut dignum est, devote insistentes vestigiis. Dit is eveneens bezwarend voor de echtheid van het dictaat van no. 10 ; want de Egmondsche koningsoorkonden zijn, zooals boven (blz. 117*) bleek, eveneens gebruikt door den opsteller van het falsum no. 5. Maar er is meer : Juist de koningsoorkonde no. 2 is ook gebruikt door den opsteller eener oorkonde van graaf Willem I van Holland uit de jaren 1212—1214, die wij als no. 18 herdrukken. In no. 2 staat : Deo in omnibus propitiante [2]), in no. 18 : Ego igitur propitiante Deo. Van den opsteller van no. 18 is dus blijkbaar ook de oorkonde no. 10 afkomstig.

Door een nader onderzoek van den inhoud van no. 10 wordt ons ongunstig oordeel bevestigd. De bewering, dat het voorlezen en bekrachtigen van het privilege van paus Innocentius II door bisschop Hardbert zou gebeurd zijn ter gelegenheid van de wijding der Egmondsche kerk in 1143, is niet aannemelijk. En wel om de volgende redenen.

De woorden der dateering ‚His autem testibus astantibus coram episcopo confirmata est hęc carta' wijzen op een verband met de oorkonde van aartsbisschop Arnoud van Keulen van 1147 no. 11. Hier immers leest men na de opsomming der geestelijke getuigen : C o n-

[1]) Dat deze woorden dictaat uit de koninklijke kanselarij zijn, blijkt uit de overeenkomstige wending in het diploma voor Adroarius van 922 bij Bouquet, Recueil des historiens des Gaules IX (1757) 554 : Cuius petitionem benigne suscipientes.

[2]) Ook deze woorden zijn zeker dictaat der koninklijke kanselarij, zooals blijkt uit het diploma voor Compiègne van 922 bij Bouquet IX 558.

firmatum est autem coram comite Ottone de Rinecke, coram comite Adolfo de Saphenberch.... et multis aliis boni testimonii viris. De hier gespatiëerde woorden zijn door den opsteller van no. 11 overgenomen uit een oudere oorkonde van aartsbisschop Arnoud, die van 1139 voor St. Severinus te Keulen [1]). Het is niet aannemelijk, dat reeds in 1143 in een oorkonde van bisschop Hardbert dezelfde formule zou zijn gebruikt. Men moet derhalve veronderstellen, dat het eschatocol van no. 10 eerst in 1147 aangebracht is, toen no. 11 opgemaakt werd. Daarmede zou in overeenstemming zijn, dat het eschatocol, evenals de in den contekst van no. 10 boven den regel bijgevoegde woorden, met lichteren inkt geschreven is ; en dat abt Willem van St. Mauritius te Minden, wiens tegenwoordigheid gemeld wordt èn bij de kerkwijding van 1143 èn bij de bekrachtiging van 1147, in dit laatste jaar optreedt onder de getuigen eener oorkonde van St. Pieter te Utrecht, OU 392. De bekrachtiging van no. 10 zou dus in 1147 moeten hebben plaats gevonden, en het eschatocol toen erbij zijn geschreven.

De oorkonde van bisschop Hardbert kan echter, zooals zij voor ons ligt, niet op deze wijze ontstaan zijn. Want het privilege van paus Innocentius II is ook gebruikt voor de met lichteren inkt bijgeschreven gedeelten, waartoe o.m. de uit dit privilege overgenomen woorden ‚Bene valete' behooren. Bovendien is het niet aannemelijk, dat de als getuigen der kerkwijding van 1143 genoemde heeren vier jaar later ook bij de bekrachtiging aanwezig zouden zijn geweest. Heeft deze te Egmond plaats gehad, dan zouden aldaar juist de abten van St. Paulus te Utrecht en van St. Mauritius te Minden alsmede de proost van Oudmunster weer bijeengekomen moeten zijn ; is de oorkonde te Utrecht bekrachtigd, zooals de tweede reeks getuigen doet vermoeden, dan zouden toen aldaar behalve het grafelijk echtpaar juist de vijf Hollandsche heeren vertoefd moeten hebben, die in 1143 bij de kerkwijding tegenwoordig waren.

Aangezien het eschatocol wegens zijn verband met de oorkonde van 1147 tot dit jaar behoort, kan men

[1]) Lacomblet, Urkundenbuch I no. 335.

deze moeilijkheid slechts oplossen, door het bericht over de kerkwijding van 1143 als een onechte inlassching te beschouwen, die in den contekst van no. 10 tegelijk met de passages uit het pauselijke privilege Jaffé 8083 opgenomen is. Voor deze opvatting pleit ook het verband van het wijdingsbericht met vroeger door ons behandelde bronnen : de reliquieënlijst R en de Egmondsche annalen.

Opmerkelijk is het in dit opzicht ook, dat de dateering ‚MCXLIII N. Octobris' in het schijnbare oorspronkelijk van no. 10 verduidelijkt is door het boven de N geplaatste woord ‚nonas'. Immers deze accusatief is kenmerkend voor F, in wiens annalentekst men niet alleen bij 1143 leest : nonas Octobris, maar ook bij 1147 : nonas Augusti [1]). Daarbij komt nog iets anders. De reliquieënlijst R heeft, gelijk wij zagen (boven blz. 47*), op grond van de gegevens in c. IX van het liber s. Adalberti de kerkwijding van 1143 willekeurig in verband gebracht met de schenking van een mansus te Gouda door graaf Dirk VI en gravin Sophie. Hetzelfde verband vindt men ook in de oorkonde no. 10 : Premissis vero omnibus terram eadem die dedicationis a comite comitissaque sub testimonio Christi et nostri.... ac totius ęcclesie sollempni donatione contraditam, id est sextum mansum allodii sui, quod est situm in loco qui dicitur Golda, inserimus. Ook deze passage is klaarblijkelijk een onechte inlassching. Reeds uit de woorden ‚sub testimonio Christi' zou men dit kunnen afleiden. Zij zijn op zich zelf zeer ongewoon ; men vindt ze echter ook in een oorkonde van bisschop Burchard voor St. Marie te Utrecht van 1101, OU 260, waarvan wij de onechtheid beneden in het aanhangsel zullen aantoonen. Hieruit blijkt opnieuw, dat er een samenhang bestaat tusschen de Egmondsche en zekere Utrechtsche falsa.

Wat ten slotte het in no. 10 voorkomende tolprivilege aangaat : dit zal men gunstig willen beoordeelen, wanneer men het verband van de boven aangehaalde bekrachtigingsformule met de oorkonde van 1147 als oorspronkelijk aanvaardt. Is bisschop Hardberts echte oorkonde no. 10A, die later tot de bewoordingen van no. 10

[1]) Vgl. hierbij ook boven blz. 47* vlg.

vervalscht is, inderdaad in 1147 met gebruikmaking van no. 11 opgesteld, dan zal ook no. 10A, evenals no. 11, een tolprivilege bevat hebben. Voor de echtheid pleit voorts het feit, dat de bevrijding van tol beperkt wordt tot die aankoopen, welke voor de gebouwen van het klooster en de behoeften der monniken noodzakelijk zijn. Het grafelijke tolprivilege in het falsum van 1083 no. 5 gaat veel verder ; de graaf vergunt daar : homines eiusdem ęcclesię in toto comitatu nostro sine theloneo esse. Of de bewoordingen van het tolprivilege no. 10 geheel echt zijn, bepaaldelijk de wending ‚in civitate nostra seu cunctis locis nostrę ditioni subiectis', willen wij in het midden laten.

Is onze beoordeeling der oorkonde juist, dan behooren de in het eschatocol van no. 10 genoemde getuigen bij een bisschoppelijk tolprivilege van 1147, maar niet bij de kerkwijding van 1143. De woorden ‚et quos supra memoravimus', waarmede naar de getuigen der kerkwijding verwezen wordt, zijn dan ook klaarblijkelijk van den falsaris afkomstig ; want ook in de passage over de schenking van den mansus te Gouda leest men : sub testimonio.... nostri omniumque illorum, quorum nomina supra memoravimus.

Eveneens als getuigen van het tolprivilege van 1147 moeten in de echte oorkonde no. 10A de namen van de drie prelaten gestaan hebben, die volgens no. 10 bij de kerkwijding aanwezig waren : abt Hendrik van St. Paulus te Utrecht, abt Willem van St. Mauritius te Minden en proost Thimo van St. Bonifatius. Daarentegen zullen de vijf Hollandsche heeren, die eveneens genoemd worden als tegenwoordig bij de kerkwijding, uit de grafelijke oorkonde afkomstig zijn, welke — zonder verband met de kerkwijding — de schenking van den mansus te Gouda ad luminaria ecclesie bevatte, zooals dit in het liber s. Adalberti aangeteekend is. Alleen zullen in de echte oorkonde noch Koenraad van Merhem als dominus, noch de vier andere heeren als viri clarissimi betiteld zijn geweest.

Zoo komen wij tot het resultaat, dat een echte oorkonde van bisschop Hardbert van 1147, die een tolprivilege bevatte, vervalscht is met behulp van het

pauselijke privilege van 1140 Jaffé 8083, van een grafelijke oorkonde, die de schenking van een mansus te Gouda inhield, en van het wijdingsbericht van 1143.

Eenige woorden in arenga en promulgatio van no. 10: ‚peticionibus.... prebere assensum. Notum.... tam... quam presentibus, quod' komen met no. 7 en 8 overeen ; aan de pauselijke oorkonde van 1211 no. 16, die op deze plaats voor no. 7 en 8 gebruikt is, doen de bewoordingen van no. 10 ook onafhankelijk van deze twee oorkonden denken :

no. 16 : piis votis et honestis petentium precibus favorem benivolum impartiri	no. 10 : piis peticionibus facilem inclinare auditum et benignum prebere assensum
vestris iustis postulationibus grato concurrentes assensu.	

Reeds boven is gebleken, dat de oorkonde no. 2 evenzoo als voor no. 10 ook gebruikt is voor een oorkonde van 1212/14, en dat de accusatief ‚nonas' kenmerkend is voor den F-tekst der Egmondsche annalen. Uit al deze aanwijzingen valt op te maken, dat het falsum no. 10, evenals de falsa no. 5, 7 en 8, omstreeks 1215 ontstaan is.

Bij de beoordeeling van de ongedateerde oorkonde van abt Adalhard, no. 6, die alleen in het liber s. Adalberti overgeleverd is, zal men moeten afzien van de intitulatio ‚Ekmundensis ecclesie abbas Dei gracia quamvis indignus sextus post primum abbatem'. In een echte oorkonde van genoemden abt is een dergelijk telwoord natuurlijk niet bestaanbaar ; het is echter mogelijk, zooals wij reeds eerder (boven blz. 43*) opmerkten, dat dit eerst door een lateren afschrijver aangebracht is.

Door de bewoordingen van de promulgatio en sanctio staat de oorkonde no. 6 in verband met de falsa no. 7 en 8.

Oorkonden no. 7 en 8. notum sit omnibus tam presentibus quam futuris Christi fidelibus	Oorkonde no. 6. Notum sit omnibus presentibus et futuris Christi fidelibus

Si quis vero, quod futurum non credimus, successorum nostrorum.... infringere.... voluerit.... cum Iuda traditore Domini et diabolo.... in die iudicii.... partem possideat. Qui autem hoc nostrum conservaverint preceptum.... benedictionem percipiant a Domino et misericordiam consequantur.... in auxilio oportuno.

Quod si quis successorum meorum hoc, quod non credo, infringere voluerit.... in die iudicii sit in sinistra parte cum Iuda traditore Domini et cum diabolo....

Qui vero tradicionem nostram inconvulsam custodierit, benedictionem et misericordiam consequatur a Domino tempore oportuno.

Deze verhouding zou op zich zelf geen bezwaar vormen tegen de echtheid van no. 6, wanneer men de aangehaalde bewoordingen van no. 7 en 8 wilde beschouwen als echt dictaat uit een oorkonde van graaf Floris II. Opvallend is alleen dit, dat het dictaat van no. 7 en 8 in no. 6 met niet minder dan vier bijbelplaatsen verrijkt is.

Wel bezwarend is echter de volgende zin van no. 6: Hoc eciam tunc temporis abbas Adallardus fratribus suis concessit et banno suo confirmavit, ut quidquid deinceps ecclesie daretur aut quocunque modo acquireretur, ad usum vini fratribus verteretur. Een beschikking van dezen inhoud is geheel en al onaannemelijk; het spreekt van zelf, dat de abt iets dergelijks niet kan hebben bepaald. Daarbij komt, dat de oorkonder hier plotseling in de derde persoon spreekt; ook is het gebruik van den ban door den abt in den tijd tusschen 1105 en 1120 een anachronisme.

De oorkonde no. 6 is dus vervalscht, en wel klaarblijkelijk omstreeks 1215, toen het liber s. Adalberti samengesteld werd en ook de falsa no. 5, 7, 8 en 10 ontstaan zijn. Dat een echte oorkonde van abt Adalhard bij het opstellen van no. 6 gebruikt werd, is mogelijk, maar niet zeker.

Het dictaat der oorkonde van graaf Floris III van 1162, no. 12, die melding maakt van de bevestiging eener schenking van graaf Arnulf door graaf Dirk V, is gedeeltelijk overgenomen uit Dirks oorkonde no. 5,

en wel in het bijzonder ook daar, waar in dit falsum woorden uit de pauselijke oorkonde van 1211 terecht gekomen zijn via het dictaat van oorkonde no. 7. Reeds hierom kan de oorkonde no. 12 niet echt zijn. Er zijn echter nog andere bezwaren.

Wij willen niet daartoe rekenen, dat de graaf zijn beslissing neemt coram principibus terrę meę, en daarmede, zooals uit de lijst der getuigen blijkt, een groep mannen bedoelt, waarvan de groote meerderheid ministerialen zijn. De Egmondsche annalist D, die op 1203 (p. 196,7) van de principes terrę spreekt, noemt als zoodanig slechts edelen. Men zou evenwel bij no. 12 invloed uit Vlaanderen kunnen veronderstellen. Maar ten eerste noemt de oorkonder van no. 12 zich in de intitulatio Florentius tertius huius nominis Dei beneficio comes Hollandie, hoewel de als Floris I getelde graaf zeer zeker den titel comes Hollandie niet gevoerd heeft, en ook in de grafelijke oorkonden der 13e eeuw nog geen ranggetallen bij de namen der oorkonders gevoegd worden. Ten tweede zegt de graaf : presentem paginam sigillo meo roborari feci publice in ęcclesia s. Adalberti Ekmunde ; in zake deze bezegeling (huius rei) worden de getuigen aangevoerd, en daarop volgt de dateering met de woorden : Actum est hoc quinto kal. Septembr. in Ekmunda in ęcclesia beati Petri apostoli sanctique confessoris Adalberti. Dit laatste, dat achter de getuigenlijst de dateering met ‚Actum' wordt ingeleid, dus dat men naar de rechtshandeling dateert, komt met het gebruik in de Noord-Nederlandsche oorkonden der 12e eeuw goed overeen. Niet aannemelijk is het echter, dat in een echte oorkonde de plaats van de handeling vooraf reeds vermeld zou zijn als plaats van bezegeling der oorkonde. Uit het feit, dat deze plaats aanvankelijk als ęcclesia s. Adalberti, doch later als ęcclesia beati Petri sanctique Adalberti aangeduid wordt, blijkt tevens, dat de bewoordingen niet of niet overal oorspronkelijk zijn. Ten slotte is ook de dateering ‚anno primo promotionis domni Wicboldi abbatis' in een grafelijke oorkonde onaannemelijk.

Onechte dateeringen naar de jaren van den abt van Egmond vonden wij reeds in de valsche grafelijke oorkonden van 1083, 1108 en 1116, nos. 5, 7 en 8. Met

deze drie falsa staat no. 12 ook nog op andere, niet minder compromittante wijze in verband. Het dictaat van no. 12 is, zooals wij boven reeds vermeld hebben, voor een groot deel ontleend aan no. 5. Twee passages echter van no. 12: ‚et tota Deo dilecta sancti Adalberti congregatio' en ‚in Ekmunda in ęcclesia beati Petri apostoli', staan niet in no. 5, maar komen wel voor in no. 7 en 8. Hieruit moet men afleiden, dat de opsteller van no. 12 dezelfde is als van no. 7 en 8. Overigens heeft het dictaat van no. 12 op één plaats ook overeenkomst met de oorkonde van 1143 no. 10.

no. 10: piis peticionibus .... benignum prebere assensum

no. 12: iustis petitionibus benigne annuere

Wat in het eschatocol van no. 12 met de oorkonde van aartsbisschop Arnoud van Keulen van 1147 no. 11 overeenkomt, zou uit een echte oorkonde van 1162 afkomstig kunnen zijn.

Evenals de oorkonde no. 10, staat ook no. 12 in verband met den F-tekst der annales Egmundenses:

Annales.

1161. Domnus Walterus .... obiit.... Cui successit Wiboldus abbas.

Anno 1162. Florentius comes Holtlandię sororem regis Scottorum nomine Ada cum magno navium apparatu, ornatu et milicia advectam duxit uxorem....

Eodem anno Florentius comes filius Theoderici comitis.... recognovit patrem suum in hoc errasse, quod capellano suo Thitboldo Flardinge ecclesiam violenter magis quam iuste tradiderat, et optulit eam cum fratre suo Robberto ecclesię Egmundensi, quam quon-

Oorkonde no. 12.

Actum est hoc.... anno primo promotionis domni Wicboldi abbatis et matrimonii nostri, quo sororem regis Scotię Ade duxi uxorem.

(Vooraf):

Ego Florentius.... comes.... ęcclesiam Flardinge, quę temporibus patris mei Theoderici quasi hereditario iure capellano eius provenisse et ad eius successores per subsequentia tempora pertinere falso dicebatur, libere possidendam.... reconsignavi sancto Adalberto .... Itaque.... predic-

dam Arnulfus comes cum filiabus suis eidem ecclesię Egmundensi contulerat. Et quia eadem ecclesia sub banno primum tradita fuerat, domnus Wiboldus abbas cum omnibus presbiteris albis indutis, stolis circumdatis eum et patrem eius banno absolvit.

tam ęcclesiam cum universa decimatione inter fluvium Madlinge et rivulum Thurlede qui vocatur Harga.... sicut a comite Arnoldo tradita est sancto Adalberto et a Theoderico comite confirmata.... in perpetuum possideat.

Met de bevestiging van graaf Dirk bedoelt no. 12 het falsum van graaf Dirk V, no. 5, dat onder de giften van graaf Arnulf noemt: ęcclesiam Flardinga cum decimatione terrę inter fluvium Matlinge et rivulum Thurlede qui vocatur Harga. Ook de evangelie-aanteekeningen vermelden als door graaf Arnulf geschonken: Ecclesiam super ripam fluminis, quod vocatur Flardinghe, cum decimatione sua. Similiter Hargan et Sche cum decimatione sua. Deze twee dochterkerken van de Vlaardingsche kerk zal dan ook de annalist wel bedoelen met zijn woorden: Flardinge ecclesiam.... quam quondam Arnulfus comes cum filiabus suis.... contulerat [1]). In de opgave van het voorwerp der restitutie is dus tusschen annalen en oorkonde no. 12 tenminste geen zakelijk verschil. Maar voor de oorkonde is het verband met het falsum no. 5 even bezwarend als het verband van het annalenbericht met de evangelie-aanteekeningen, wier mededeelingen aangaande de kerken te Vlaardingen, Kethel en Overschie boven (blz. 37*) geheel onjuist gebleken zijn. Opmerkelijk is het ook, dat de naam van den kapelaan Thitbold wel in de annalen, maar niet in de oorkonde vermeld wordt. De boven aangehaalde dateering van no. 12, die in geen geval echt is, is blijkbaar aan de annalen ontleend, welke berichten, dat abt Wouter op 28 November 1161 overleden en door Wibold opgevolgd is.

Dat de inhoud van no. 12, die ook in de annalen is

[1]) Wij leggen ons hier neer bij de interpretatie van Bolhuis van Zeeburgh, BVG. Nieuwe reeks VI (1870) 311. Vgl. Untersuchungen II 173 Anm. 1.

weergegeven, onecht is, wordt afdoende bewezen door het liber s. Adalberti, waar men leest (c. XII, p. 91, 15):

Domnus Wiboldus abbas dedit comiti Florencio pro redempcione ecclesie Flardinghe centum triginta libras.... Idem abbas in Scocia pergens ad deducendam Adam sororem regis Scocie in matrimonium Florencii comitis decimi amplius quam quadraginta marcas expendit.

De kerk te Vlaardingen is dus niet door graaf Floris III teruggegeven, omdat hij een onrechtvaardige beschikking van zijn vader wenschte goed te maken, maar door abt Wibold teruggekocht. Tevens blijkt, wat voor waarde men hechten moet aan het verhaal der annales, dat graaf Floris II en graaf Dirk VI in den kerkban gedaan zouden zijn en daarvan door abt Wibold ontslagen, nadat de kerk was teruggegeven. Dit is een staaltje van de onbetrouwbare berichtgeving van den annalist F.

Het bericht over het huwelijk van graaf Floris III is in de annales vermoedelijk uit het liber s. Adalberti overgenomen. Het jaartal, waarop de annales dit huwelijk stellen, zou dan in 't geheel niet vaststaan.

Uit al het voorafgaande blijkt afdoende, dat oorkonde no. 12 onecht is, en wel ontstaan in denzelfden tijd als het falsum no. 5, dus omstreeks 1215.

Volgens de oorkonde van 1174, no. 14, die in het cartularium E en door Balduinus de Haga overgeleverd is, heeft graaf Floris (III) comes decimus, filius Theoderici noni comitis, een geschil tusschen de kerk van Egmond en Dodo, zoon van Berwoldus, over de vraag of de voogdij al dan niet een leen was, consilio principum et nobilium suorum beslecht door vast te stellen, quod comes Hollandie solus sit legitimus advocatus ecclesie Ekmundensis et.... ut quem comes terre et abbas ecclesie elegerint, ille sit advocatus, et advocatiam non ex beneficio, sed ex condicto tamdiu teneat, quamdiu utile videtur abbati et comiti.

De telling van graaf Floris III als comes decimus wordt ook in den F-tekst der annales gevonden. Dat zij in de oorkonde een later toevoegsel van een afschrijver zou zijn (vgl. boven blz. 43*), is hier minder aannemelijk dan in het liber s. Adalberti.

Tegen de echtheid der oorkonde zouden wij ten eerste willen inbrengen, dat graaf Floris III de in het eschatocol genoemde mannen, die voor een groot deel ministerialen zijn, als principes et nobiles aanduidt; met de nobiles zouden dus juist deze ministerialen bedoeld moeten zijn, wat in de 12e eeuw niet aannemelijk is [1]). Ten tweede komt ons de uitdrukking ‚comes terre' in het jaar 1174 anachronistisch voor; zij verschijnt ook in het dienstrecht van het liber s. Adalberti (c. X 2).

Wat den inhoud van no. 14 aangaat, is het hoogst zonderling, dat abt Wibold, die toch pas in 1176 overleden is, niet genoemd wordt, maar als vertegenwoordigers der kerk van Egmond slechts omnes fratres Ekmundenses optreden. Maar vooral is de inhoud der oorkonde lijnrecht in tegenspraak met een oorkonde van 1213, door ons als no. 19 herdrukt, waarin abt Lubbert verklaart: fideli meo Wilhelmo advocato Egmundensis ecclesie advocatiam et cuncta bona feodalia, que ipse de ecclesia nostra tenet, sub hac forma contuli, quod si idem Wilhelmus sine filio legitimo decesserit, filia sua maior natu predictam advocaciam cum toto predicto feodo recipiat. Quod si nec filiam legitimam habuerit, frater suus senior legitimus successor in eadem advocatia et eodem feodo statuatur. Toen deze oorkonde opgemaakt werd, kan no. 14 nog niet bestaan hebben. Want no. 19 verklaart formeel, dat een rechtsverhouding, zooals daar door abt Lubbert goedgevonden wordt, ontoelaatbaar is. Oorkonde no. 14 is dus ook wat den inhoud betreft onecht en niet voor 1213 ontstaan.

Het eschatocol kan men aanvaarden als afkomstig uit een echte grafelijke oorkonde van 3 October 1174.

---

[1]) Vgl. een analoog geval beneden blz. 160* vlg.

V

DE ANNALISTEN EN DE VERVALSCHINGEN

Aan de annales Egmundenses zijn, zooals wij in hoofdstuk III meenen aangetoond te hebben, vijf schrijvers werkzaam geweest :

1. annalist van 1173 (C), die zijn werk zelf van glossen voorzien heeft ;

2. annalist van 1176—1202 (II) ;

3. annalist van 1203—1205 (D), die waarschijnlijk reeds in dezen tijd ook de eerste inlassching bij 1197 (p. 188, 36—189, 19) aanbracht, daarna, denkelijk omstreeks 1208, aan het slot van zijn annalentekst de jaarcijfers MCCVI en MCCVII met het — onjuist gedateerde — korte bericht over de gevangenneming van aartsbisschop Bruno van Keulen toevoegde, ten slotte omstreeks 1215 de annales van 1176—1202 met hun latere toevoegsels overschreef en bij 1197 opnieuw een omvangrijk bericht (p. 189,20—194,3) toevoegde ;

4. annalist van omstreeks 1212, die (niet vóór 1202) inlasschingen heeft aangebracht bij 1121 en 1190 ;

5. annalist van omstreeks 1215 (F), die den C-tekst van glossen voorzien en van 1112 af door een andere, sterk uitgebreide en omgewerkte redactie vervangen, voorts in den verderen tekst bij 1176, 1177, 1178 en 1202 berichten ingelascht heeft.

De annalist C heeft voorts de vita s. Adalberti, een werk van Ruopert van Mettlach uit de 10e eeuw, omgewerkt, een oudere redactie der vita Ieronis opgesteld en de oorkonden van 922 en 969 vervalscht.

Deze annalist was, toen hij al dit werk verrichtte, natuurlijk monnik te Egmond. Hij moet echter ook betrekkingen gehad hebben met het kapittel van St. Marie te Utrecht. Tot deze gevolgtrekking leiden de volgende overwegingen.

In den omstreeks 1100 geschreven codex, die later met het handschrift der annales Egmundenses vereenigd werd — wij noemen hem RC — komt, zooals wij weten (boven blz. 56*), onder meer het Utrechtsche cartularium van Radbod voor. Radbods slotaanteekening van het jaar 900 [1]) is echter in dezen codex niet door de oorspronkelijke hand geschreven, maar door hand C.

Dat de aanteekening inderdaad door Radbod zelf opgesteld is, kan men niet betwijfelen. Er moet dus in de 12e eeuw een van RC onafhankelijke overlevering van Radbods cartularium hebben bestaan, waaruit C de aanteekening kon overschrijven. Zij komt ook voor in het eerste liber donationum, en inderdaad vertoonen de oorkonden, die daarin uit Radbods cartularium overgeschreven zijn, op tal van plaatsen een beteren tekst dan de afschriften in RC. Het handschrift van Radbods cartularium, dat C voor de aanvulling van RC gebruikte, kan men zich natuurlijk niet te Egmond denken, maar moet te Utrecht verondersteld worden. Want ook RC zelf is klaarblijkelijk eerst in de 12e eeuw van Utrecht naar Egmond overgebracht ; reeds vroeger hebben wij erop gewezen [2]), dat deze codex, waarin onder meer de kroniek van Regino van Prüm en de annales Xantenses voorkomen, omstreeks 1130 voor de annalen van den Dom gebruikt en daarna naar St. Marie overgebracht moet zijn, waar de annalen van den Dom omstreeks 1138 door den annalist van St. Marie afgeschreven werden. C moet dus, vóór dat hij te Egmond werkzaam was, te Utrecht vertoefd hebben. En aangezien wij onder de bronnen van den C-tekst der annales Egmundenses ook een Utrechtsch annalenwerk konden vaststellen, dat met de annales s. Mariae verband hield, moet C toegang hebben gehad tot het archief van St. Marie.

[1]) No. 26 in Mullers uitgave van het cartularium. De codex RC is in deze uitgave aangeduid met E.

[2]) Untersuchungen I 186.

Betrekkingen tusschen St. Marie te Utrecht en het klooster Egmond zullen in de tweede helft der 12e eeuw in de eerste plaats bevorderd zijn door Boudewijn, broeder van graaf Floris III van Holland, die reeds in 1155 proost van St. Marie was. Hij heeft deze proosdij niet prijsgegeven, toen hij in 1178 bisschop van Utrecht werd, maar heeft haar tot zijn dood in 1196 behouden. Rondom dezen prelaat moet een kring van geestelijken verondersteld worden, waartoe de Egmondsche annalist C heeft behoord.

Een Egmondsche monnik zou als parochiegeestelijke in dezen kring gekomen kunnen zijn. De kerk te Akersloot bij voorbeeld, een plaats gelegen ten zuiden van Egmond en Alkmaar aan den waterweg van Alkmaar naar Utrecht, werd door proost en kapittel van St. Marie bezet [1]) ; in een dergelijke betrekking zou een monnik uit Egmond kapelaan van proost Boudewijn kunnen zijn geweest en tot het archief van St. Marie toegang kunnen verkregen hebben.

Onder graaf Floris III worden als kapelaans genoemd : Thidbald, reeds onder Dirk VI in dienst, Hugo en Franco, de laatste nog in 1198 kapelaan van graaf Dirk VII [2]). Allinus, kapelaan van Floris III en Dirk VII, verschijnt in 1198 als kanunnik van St. Marie [3]).

Over de beweegredenen, waardoor C zich heeft laten leiden bij het vervalschen van de Egmondsche overlevering, valt het volgende te zeggen.

Tusschen Egmond en den hl. Adalbert wordt, in de vita Adalberti en in de annales, een stichtelijken samenhang geknoopt door het verhaal van het verblijf van den heilige te Egmond en van de ontdekking van zijn lijk en de overbrenging daarvan naar Egmond door graaf Dirk I. Tevens wordt, in een der glossen bij de annales en in het vervalschte diploma van den West-Frankischen koning Karel, de oorsprong van het grafelijk huis van Holland tot de 9e eeuw teruggebracht. Dit laatste heeft blijkbaar ook een kerkelijk-politieke strekking ; want van een bisschop van Utrecht maken de annales voor de eerste maal pas gewag in het jaar

[1]) Vgl. OU 482 (1175).
[2]) Van den Bergh, OB I no. 134, 149, 170, 178.
[3]) T.a.p. I no. 177. Vgl. Untersuchungen II 158 vlgg.

900. De bedoeling van C is dus blijkbaar, om het gezag der graven als kerkheeren over het klooster Egmond te versterken en tegen bisschoppelijke aanspraken te verdedigen.

Dit wordt begrijpelijk uit den politieken toestand van omstreeks 1173. Graaf Floris III en zijn broeder, proost Boudewijn van St. Marie, waren voorstanders van de keizerlijke politiek van Frederik Barbarossa. De persoon van proost Boudewijn vormde tevens een schakel tusschen het bisdom Utrecht en het graafschap Holland. De staatkundige samenhang der Noord-Nederlandsche gewesten, die berustte op de leensplicht der graven van Holland en van Gelre aan den bisschop van Utrecht en op diens betrekkingen met het Rijk, was in deze jaren minder los dan dikwijls, tevoren en daarna, het geval is geweest ; een beschikking van bisschop Godfried [1]), in 1172 genomen in conspectu Coloniensis archiepiscopi Philippi, noemt onder de getuigen behalve dezen laatsten ook de graven van Gelre en van Holland. In een diploma, waarschijnlijk van 1173 [2]), heeft de keizer, met een beroep op zijn lid-zijn van de broederschap van St. Marie te Utrecht, beloofd, de bezittingen en rechten van die kerk in haar vrijheid te zullen handhaven. Graaf Floris III is in het voorjaar van 1176 met zijn mannen het keizerlijke leger in Italië te hulp getrokken.

Er valt echter over het werk van C nog iets meer te zeggen. Op grond van het feit, dat de annalist op 1012 een bericht heeft opgenomen betreffende St. Macharius, die te Gent vereerd werd, heeft Haenchen (blz. 96) vermoed, dat de schrijver uit Gent afkomstig was. Dit komt ons des te waarschijnlijker voor, omdat een naar de annales Blandinienses aangevulde Sigebert-codex, gelijk wij weten, de voornaamste bron van den C-tekst is. Dat in den tijd, toen de C-tekst te boek gesteld werd, er nauwe relaties tusschen Blandinium en Egmond bestaan moeten hebben, blijkt ook uit de verkiezing van den monnik Lambert, die scholasticus te

---

[1]) OU 473.
[2]) OU 477.

Blandinium was [1]), tot abt van Egmond in 1180.

In dit verband zijn ook de staatkundige verhoudingen van het graafschap Vlaanderen tot het Duitsche Rijk van belang. Reeds sedert 1165 stond graaf Philips met keizer Frederik I in de beste betrekkingen die men zich denken kan [2]). Op 29 Mei 1173, in den tijd dus, toen de annalist C zijn laatste berichten te boek stelde, behartigde een keizerlijk privilege de belangen van den Vlaamschen handel, bepaaldelijk den Gentschen lakenhandel, door jaarmarkten te Aken en Duisburg in te stellen en het slaan van een munt aldaar te gelasten, die in Vlaanderen erkend zou worden. Welk standpunt de annalist C tegenover Vlaanderen inneemt, kan men vooral opmaken uit het feit, dat hij geen woord zegt over de Vlaamsch-Hollandsche geschillen, die beeindigd zijn door den voor Holland zeer nadeeligen vrede van 7 Maart 1167 [3]).

Bij de beoordeeling van den C-tekst der annales mag men echter ook de berichten over hertog Hendrik den Leeuw, die op 1164, 1167 en 1172 te vinden zijn, niet buiten beschouwing laten. Ongetwijfeld zijn de uitvoerige berichten op 1164 over den veldtocht tegen de Slaven en over de vijandige broeders uit het grafelijke huis van Arnsberg in bewoordingen van F gesteld. Maar even zeker is het, dat zij in hun oorspronkelijke lezing, die stellig zeer veel beknopter was, thuis behooren in één reeks samen met het bericht op 1167, dat proost Boudewijn van St. Marie door den hertog naar Engeland gezonden werd om de Engelsche prinses af te halen, die met den hertog zou trouwen, en het bericht op 1172 van 's hertogen tocht naar het Heilige Land. Men moet uit het eerste van die twee berichten tevens afleiden, dat de annalist iemand uit de omgeving van proost Boudewijn was. Hertog Hendrik stond in de jaren 1164—1172 op het toppunt van zijn macht. Zijn politiek had zich nog niet losgemaakt van die van het Rijk. Zijn betrekkingen met de Nederlandsche

[1]) Hij komt als zoodanig voor in een oorkonde van 1177, van Lokeren, Chartes et documents de l'abbaye de Saint-Pierre (1868) no. 329.

[2]) Vgl. ons boek: Die älteren Urkunden des Klosters Blandinium und die Anfänge der Stadt Gent (1928) 391 vlgg., ook voor het volgende.

[3]) Van den Bergh, OB I no. 147.

gewesten waren van beslissende beteekenis voor de Germaansche kolonisatie der gebieden tusschen Elbe en Oostzee ; juist in deze jaren schreef Helmold van Bosau zijn kroniek, die daarvan een indrukwekkend beeld geeft.

Dit is ongeveer de politieke achtergrond van de Egmondsche annalen, die omstreeks 1173 te boek gesteld zijn. Zij zijn, dunkt ons, voortgekomen uit den wensch, aan de graven van Holland binnen het kader van het Rijk een landsheerlijke en kerkelijk-politieke machtspositie te verzekeren ; het voorbeeld van den graaf van Vlaanderen en den hertog van Saksen is daarbij misschien niet zonder invloed geweest. Mogelijk ook, dat men reeds toen er mede rekening hield, mettertijd den Utrechtschen bisschopszetel met een lid van het gravenhuis te kunnen bezetten.

Het werk van den annalist van 1176—1202 (II) bestaat slechts uit sobere aanteekeningen. De rijksannalistische opvattingen van den schrijver komen echter duidelijk voor den dag, vooral waar hij op 1196 bericht, dat na het overlijden van bisschop Boudewijn keizer Hendrik het bisdom Utrecht toevertrouwde aan graaf Dirk VII van Holland, en op 1197, dat de Domproost Dirk, Boudewijns broeder, het bisdom van den keizer ontving anulo et virga imperiali. De landsheerlijke kerkpolitiek, die zich ten doel stelt, het bisdom voor een lid van het grafelijke huis te bestemmen, valt hier tevens te bespeuren.

De annalisten van 1205 (D) en van 1212 doen zich beiden kennen als volgelingen van graaf Willem I.

Nadat het graafschap Holland door het overlijden van graaf Floris III (1190) aan diens oudsten zoon Dirk VII gekomen was, had Willem, tweede zoon van Floris III, getracht met zijn volgelingen van West-Friesland uit zijn gezag over een gedeelte van Noord-Holland uit te breiden. Het graafschap werd echter bij afwezigheid van Dirk VII door diens vrouw Aleydis van Kleef van Egmond uit krachtig verdedigd. Willem, die reeds toen in het klooster aanhangers had, heeft dan sedert het overlijden van graaf Dirk VII (November 1203) om het graafschap getwist met diens weduwe Aleydis en graaf Lodewijk van Loon, die met Dirks en Aleydis'

dochter Ada getrouwd was. Door een scheidsrechterlijke beslissing van October 1206 was aan graaf Lodewijk het graafschap Holland toegewezen, aan graaf Willem Zeeland en de streek van Geertruidenberg. Lodewijk heeft echter nooit in Holland geregeerd, maar het bewind daarover aan de gravin-weduwe Aleydis overgelaten, terwijl graaf Willem in Zeeland vertoefde. Hij heeft aldaar in 1209 en 1210 geoorkond als comes Hollandie [1]), had zich dus bij de beslissing van 1206 niet neergelegd.

De annalist van 1212, die zich in de inlassching bij 1190 doet kennen als een aanhanger van graaf Willem I, moet natuurlijk een felle tegenstander van het bewind van gravin Aleydis geweest zijn, en de inlassching op 1121, welke het wanbestuur van gravin Petronilla laakt, kan derhalve nauwelijks anders begrepen worden, dan als een bedekte kritiek op Aleydis — openlijk is deze kritiek trouwens later, in de tweede inlassching op 1197, door D geuit.

Van D afkomstig zijn in de annales de berichten over 1203—1205, over 1207 en de twee inlasschingen op 1197 (p. 188,34—189,19 en 189,20—194,3). De F-tekst loopt over de jaren 1112—1173, 1176, 1177, 1178 en 1202, vormt echter van 1112—1173 een uitgebreide redactie van den C-tekst, en is op 1176—1202 ingelascht tusschen de berichten van den annalist II.

Tot de van DF afkomstige overlevering moeten bovendien gerekend worden :

2. Vita secunda en miracula s. Adalberti ; mogelijk bovendien een bewerking der vita prima.

3. Vita et translatio s. Ieronis, bewerking van een van C afkomstigen ouderen tekst.

4. De aanteekeningen uit het evangelieboek, bewerking van een tekst uit de 10e en 11e eeuw.

5. Liber s. Adalberti, bevattende afschriften van de door C gedeeltelijk vervalschte koningsoorkonden, voorts het zoogenaamde gravenregister, dat door uitbreiding en omwerking ontstaan is uit een lofdicht op het grafelijk huis van omstreeks 1125, alsmede een urbarium met verschillende oorkonden.

[1]) Van den Bergh, OB I no. 221 ; de Frémery, Supplement no. 29.

6. Zeven onechte oorkonden : no. 5 (1083), 6 (1106—1120), 7 (1108), 8 (1116), 10 (1143), 12 (1162) en 14 (1174).

Voor den tijd van de gemeenschappelijke werkzaamheid van D en F is de terminus a quo het jaar 1212, want de zinnen in het bericht over 1197, die het beleid van gravin Aleydis, weduwe van graaf Dirk VII, in scherpe bewoordingen afkeuren, kunnen niet geschreven zijn, voordat aan haar bewind een einde gekomen was (vgl. blz. 87* en 145*). De onechte oorkonde no. 14 (1174) is, zooals wij weten (boven blz. 134*), niet voor 1213 ontstaan. Terminus ad quem is de oorkonde no. 22 van 28 Augustus 1215, want om deze beslissing uit te lokken, moet de onechte oorkonde van 1083, no. 5, overgelegd zijn (boven blz. 121*).

Voor het politieke standpunt van D is de eerste inlassching op 1197 kenmerkend. D keert zich hier scherp tegen de scheuring in het Rijk, waarvan hij de schuld geeft aan aartsbisschop Adolf van Keulen, den bewerker der verkiezing van den Welf Otto : seminarium hoc discordie Romano imperio immiscuit... et contra fidem et ius comitem Pictavis Ottonem Aquisgrani inthronizavit. Dit is vermoedelijk omstreeks 1204 geschreven. Even bezorgd als voor de eenheid van het Rijk toont D zich iets verderop voor de eenheid van het graafschap Holland. In het uitvoerige bericht over de gebeurtenissen in Holland in het jaar 1204 vermeldt D onder anderen, dat bisschop Dirk II van Utrecht er in slaagde, met zijn krijgsmacht tot Leiden door te dringen, wat aan geen zijner voorgangers mogelijk was geweest, en maakt daarbij in bewoordingen uit het evangelie van Lucas de opmerking : Sed poterat, quia regnum divisum in se facile desolatur. Met dit regnum is niet het Duitsche Rijk bedoeld, maar het graafschap Holland [1]).

Heel anders is het standpunt, dat bij F voor den dag komt. Om dit nader toe te lichten en om de bedoelingen

---

[1]) De graaf van Vlaanderen heet comes regni reeds in een oorkonde van 1080 voor St. Salvator te Harlebeke, welke in de eerste helft der 12e eeuw ontstaan is. Vgl. ons boek Die älteren Urkunden des Klosters Blandinium (1928) 453.

duidelijk te maken, waaruit het geheele annalisten- en falsariswerk van D en F voortgekomen is, gaan wij iets nader in op de politieke toestanden en tegenstellingen gedurende de jaren 1211—1215.

Abt Lubbert, die sedert 1206 aan het hoofd van het klooster Egmond stond, zal wel een aanhanger van de gravin-weduwe Aleydis geweest zijn. Op den politieken toestand in Holland gedurende deze jaren wordt alleen eenig licht geworpen door de gelijkluidende beschermingsbrieven van paus Innocentius III voor de kloosters Egmond en Rijnsburg van 18 Maart 1211, waarvan wij de eerste als no. 16 herdrukken. Daarin wordt gewezen op het eigendomsrecht der Roomsche kerk over de beide kloosters ; zij worden in de bescherming van den paus opgenomen, van de rechten der graven van Holland wordt echter niet gerept. Weinige maanden tevoren, in November 1210, had de paus den Welfischen keizer Otto IV geëxcommuniceerd, die op het voetspoor der Staufische politiek het rijksgezag in Italië had trachten te herstellen ; en op 31 Maart 1211, dus slechts enkele dagen na den datum van de beschermingsbrieven voor de twee Hollandsche kloosters, werd de pauselijke banvloek in het openbaar plechtig herhaald [1]). Tot de aanhangers van den Welf hebben dus de kloosters toen zeer zeker niet behoord.

Wel kan men echter aantoonen, dat bijna alle Nederlandsche vorsten voor keizer Otto partij gekozen hadden. Van den hertog van Limburg en den graaf van Gelre is dit bekend door een stuk van 16 Maart 1212 [2]). Een blik op de politieke houding van andere vorsten geeft een verdrag tusschen Dirk van Altena en Jan van Heusden van 1212 [3]). Het stuk is gedateerd anno ab incarnatione Domini MCCXII.... regnante Ottone annoque imperii sui III°, pape urbis Rome anno III°, sub Theoderico archiepiscopo Coloniensi et Theoderico Traiectensi episcopo et duce Brabantie Henrico. Behalve aartsbisschop Dirk van Keulen, die in December 1208 gekozen was en van Otto IV de

[1]) E. Winkelmann, Philipp von Schwaben und Otto IV. von Braunschweig II (1878). 260.
[2]) Böhmer-Ficker, Regesta imperii V 470.
[3]) Van den Bergh, OB I no. 228.

regaliën benevens het Westfaalsche en Rijnsche hertogdom ontvangen had, waren dus ook bisschop Dirk van Utrecht en hertog Hendrik van Brabant aanhangers van den Welfischen keizer. De opsteller der oorkonde toont zich zoo fel keizerlijk gezind, dat hij Innocentius III aanduidt met papa urbis Rome en zijn regeeringsjaren als zoodanig van 1209 af telt. Volgens deze opvatting is dus met de kroning van Otto IV tot keizer (4 October 1209) het gezag van den paus buiten de stad Rome op Otto overgegaan.

Als borgen voor Dirk van Altena noemt de oorkonde den graaf van Utrecht Albert van Kuik, dien wij onder de Welfische partijgangers later nog zullen terugvinden (beneden blz. 171* en 174*), en Rutger van Merhem. Dirk en Rutger behoorden tot de aanzienlijkste leenmannen van het graafschap Holland.

Van graaf Willem zelf weten wij het volgende. In November 1212 stond hij in onderhandeling met koning Jan van Engeland, den oom en bondgenoot van keizer Otto [1]). In December 1212 of in het begin van 1213 is, volgens mededeeling van de in 1232 te boek gestelde narracio de Groninghe, de achttienjarige proost Otto van St. Victor te Xanten, broeder van graaf Gerard van Gelre en zwager van graaf Willem van Holland, op de volgende wijze tot bisschop van Utrecht gekozen [2]): Ad quam (electionem) in maximo apparatu conveniunt comes Gelrie Gerardus.... et comes Hollandie Wilhelmus.... Isti adduxerunt secum Adolfum Coloniensem archiepiscopum et Ottonem Monasteriensem et Gerardum Osnaburgensem episcopos et fratres carnales et alios nobiles infinitos. Quorum precibus obtinuerunt, quod Otto ...Xanctensis prepositus... cuius eciam sororem habuit dictus comes Hollandie in uxorem, in episcopum ab omnibus eligitur. Aartsbisschop Adolf van Keulen was in 1205 als aanhanger der Staufen door den paus afgezet; in April 1212 was hij echter ter bestrijding van aartsbisschop Dirk door een pauselijken legaat in zijn ambt hersteld, en had deelgenomen

[1]) Van den Bergh, OB I no. 225; vgl. Wauters, Table chronologique III (1871) 369.

[2]) Ed. Weiland (Gesta episcoporum Traiectensium) MG. SS. XXIII (1874) 409 c. 17; ed. Pijnacker Hordijk (1888) 28 c. 17.

aan de verkiezing van den Stauf Frederik tot Duitsch koning op 5 December 1212 [1]). Maar een succes voor de Staufische politiek was de Utrechtsche verkiezing zeker niet. Want juist in den tijd, waarin zij moet hebben plaats gehad, heeft graaf Willem van Holland, op 13 Januari 1213, van keizer Otto alle rijksleenen ontvangen, die graaf Floris III en graaf Dirk VII bezeten hadden [2]). Op 29 Maart 1213 heeft hij daarna een subsidieverdrag met koning Jan van Engeland gesloten, en werd hij diens homo ligius [3]); op 19 Mei 1214 werd Maria, dochter van hertog Hendrik van Brabant, met den gebannen keizer in het huwelijk verbonden non per episcopum vel per sacerdotem, set per Wilhelmum Holandiae comitem [4]). Het lijdt dus geen twijfel, dat ook graaf Willem de Welfische partij gekozen had; blijkbaar was hij juist daardoor, in 1211 of uiterlijk in 1212, in het bezit van het graafschap Holland gekomen.

Nadat de Welfische keizer in Juli 1214 bij Bouvines beslissend verslagen was, begon graaf Willem een zwenking te maken. Opmerkelijk is in dit opzicht reeds het huwelijksverdrag, dat op 5 November 1214 te Antwerpen gesloten werd tusschen graaf Floris (IV), Willems oudsten zoon, en Machteld, dochter van hertog Hendrik I van Brabant [5]).

Deze was in Augustus 1214 door in Brabant oprukkende troepen van den Staufischen koning als gevangene behandeld; op 2 September had Frederik II zijn onderwerping aanvaard [6]). Nog in de eerste helft van 1215 heeft dan graaf Willem toenadering tot paus Innocentius III gezocht.

Wij vernemen dit uit een uitvoerig bericht over een geschil, dat in dezen tijd hangende was tusschen het klooster en Willem van Egmond, die in 1213 door abt Lubbert met de kloostervoogdij beleend was. Wij

---

[1]) Knipping, Regesten der Erzbischöfe von Köln II (1901) 347 no. 1648; III (1909) 21 no. 108. 110.
[2]) Van den Bergh, OB I no. 229.
[3]) T.a.p. no. 232.
[4]) Reinier van Luik, MG. SS. XVI 671.
[5]) Van den Bergh, OB I 245.
[6]) E. Winkelmann, Philipp von Schwaben und Otto IV. von Braunschweig II (1878) 380 vlg.

geven hier slechts de hoofdzaken aan en verwijzen voor alle bijzonderheden naar het door ons als no. 24 herdrukte stuk en onze uiteenzettingen in Untersuchungen I 153 vlgg. De abt had zich met zijn klacht gewend tot den elect Otto I van Utrecht, die hem echter in het ongelijk gesteld had ; hij was derhalve in hooger beroep gegaan bij paus Innocentius III. Bij deze gelegenheid moet graaf Willem van den pauselijken ban ontslagen zijn. Van 16 Juni 1215 gedateerd is een gunstbrief van den paus aan abt en convent van het klooster Egmond, dien wij onder no. 21 opnieuw uitgeven. In verband met de verleening van dezen gunstbrief moet de paus er in toegestemd hebben, dat het geschil tusschen het klooster en Willem van Egmond door den graaf beslist zou worden. De graaf liet zich als rechter vervangen door een zijner mannen, den ridder Dirk Boekel, om als voogd der Egmondsche kerk uit naam van den abt en de kerk Willem van Egmond te kunnen aanklagen. Deze werd door den graaf beschuldigd, zich de rechtspraak over Aremerswet en Wimnemerswet te hebben aangematigd, de dienstmannen en onderzaten der Egmondsche kerk en de dienstlieden van den abt tot zijn gerecht en dienst gedwongen en zelfs de monniken gedagvaard te hebben. Voogd Willem antwoordde, dat de voogdij en al het andere zijn leen was en dat hij rechtens niet verplicht was, zich hier in zake zijn leen te verantwoorden. De abt echter ontkende, dat Willem voogd was, aangezien de Egmondsche kerk nooit een anderen voogd gehad had dan den graaf van Holland. De graaf verzocht hierop, aangezien zijn voorvaderen de Egmondsche kerk gesticht en gedoteerd hadden, en abt en convent hem als voogd erkenden, te beslissen, of de abt zonder toestemming van den graaf de voogdij aan iemand mocht overdragen. Het vonnis luidde : noch abt of convent mogen zonder toestemming van den graaf, noch de graaf zonder toestemming van convent en abt de voogdij aan iemand in leen geven. Voogd Willem verklaarde niet te kunnen toegeven, dat de voogdij aan den graaf behoorde en reeds aan diens voorouders behoord had, wanneer de graaf geen afdoend bewijs daarvan zou kunnen voeren. Nadat de graaf dit bewijs aangeboden had,

legde Willem zich bij het vonnis neer. Aangaande de schadeloosstelling, die door den graaf van hem verlangd werd, zijn dan nog moeilijkheden gerezen, die ten slotte op 28 Augustus 1215 door een scheidsrechterlijke beslissing van den graaf (no. 22) opgelost werden.

Het gaat in deze beslissing om de voogdij, om het rechtsgebied tusschen Aremerswet en Wimnemerswet en om den tol te Alkmaar. Het rechtsgebied in genoemde streek en de tol te Alkmaar zijn in het gravenregister en in het falsum van 1083 (no. 5) aan de uit de evangelie-aanteekeningen geputte gegevens toegevoegd en in deze zelf naderhand opgenomen. Hieruit heeft reeds Pols [1]) terecht afgeleid, dat de oorkonde no. 5 bij de onderhandelingen in 1215 een rol moet hebben gespeeld. De oorkonde en het gravenregister vormen echter ook uitstekende bewijsmiddelen voor de bewering, dat de voorvaderen van graaf Willem de Egmondsche kerk gesticht en gedoteerd hadden. Een tweede falsum, dat van 1174 no. 14, houdt in, dat alleen de graaf de wettige voogd van de Egmondsche kerk is en dat een voogdij in minoribus door graaf en abt niet als leen, maar slechts als ambt (ex condicto) begeven kan worden. Dit is precies wat door Willem van Egmond betwist werd. Ook de opgave der onechte oorkonden no. 7 en 8 over de donatio der Egmondsche kerk kon voor de bestrijding van Willems aanspraken zeer dienstig zijn.

Op zekere staatkundige doeleinden, die in den F-tekst der annales voor den dag komen, hebben wij reeds boven (blz. 100* vlgg.) de aandacht gevestigd. De schrijver is een voorstander van goede verstandhouding tusschen het graafschap Holland en het bisdom Utrecht. De berichten op 1132 en 1159 gaan stilzwijgend de geschillen voorbij, die uit andere bronnen in deze jaren vast te stellen zijn. Op andere plaatsen komt de annalist er openlijk voor uit, dat het geestelijk gezag van den bisschop door de graven geëerbiedigd dient te worden; zoo vooral in het bericht op 1143 over bisschop Hardbert en graaf Dirk VI en in dat op 1202, hetwelk tegenover bisschop Dirk II een geheel ander standpunt inneemt

[1]) In het boven blz. 5* onder no. 29 aangehaalde opstel, blz. 302.

dan waarop de annalist D in 1204 stond (vgl. boven blz. 142* vlgg.). Deze opvattingen van F zal men echter niet alleen uit stichtelijke, doch ook uit territoriaal-politieke bedoelingen moeten verklaren. Toen F schreef, was, zooals wij boven (blz. 144*) reeds mededeelden, elect van Utrecht de jonge graaf Otto van Gelre, die zijn verkiezing mede in de eerste plaats aan zijn zwager graaf Willem I van Holland te danken had. Van dezen elect — hij is nooit tot bisschop gewijd — behoefde men in Holland zeker geen ernstig verzet te vreezen tegen de landsheerlijke kerkpolitiek, die zich, aangezien de graaf door den paus in den ban gedaan was, onder zeer moeilijke omstandigheden moest handhaven. Uit dit oogpunt is het opmerkelijk, dat de F-tekst der annales geen gewag maakt van het eigendomsrecht der Roomsche kerk op het klooster Egmond, en dat in de onechte oorkonde van 1143 het pauselijke privilege van 1140 weer zonder vermelding van het daarin voorkomende pauselijke eigendomsrecht door den bisschop bekrachtigd wordt.

Nog valt er een woord te zeggen over de personen, die wij tot nu toe slechts aangeduid hebben met de willekeurig gekozen letters D en F.

Uit het feit, dat zij met hun vaardige pen de belangen zoowel van den grafelijken landsheer als ook van het klooster Egmond behartigden, valt op te maken, dat zij met beiden in betrekking moeten hebben gestaan. Dit is het geval met de twee kapelaans van graaf Willem I, die als laatste getuigen staan onder zijn oorkonde van 28 Augustus 1215 : Henricus sacerdos de Northke et Henricus persona de Flardinge notarii curie Hollandensis, en die overigens reeds genoemd worden als capellani curie Hollandie in een oorkonde van 23 Juli 1213 [1]). Hun betrekking tot het klooster Egmond was deze, dat zij met personaten van Egmondsche parochiekerken begiftigd waren. Belangstelling voor de kerk van Vlaardingen verraden de aanteekeningen uit het evangelieboek, het gravenregister, het falsum van 1162 en de F-tekst der annales ; belangstelling voor de kerk te

---

[1]) Van den Bergh, OB I no. 234.

Noordwijk komt tot uiting in de vita et translatio s. Ieronis.

In de oorkonde van abt Lubbert van 1215, no. 20, wordt onder de getuigen genoemd Heinricus de Colonia, klaarblijkelijk dezelfde, die in de reliquieënlijst R (p. 104, 21) voorkomt: Hec sunt reliquie, quas frater noster Henricus de Colonia tulit. Een uit Keulen afkomstige schrijver is ook in den F-tekst der annales te onderkennen, vooral in het uitvoerige bericht, dat op het jaar 1167 aan aartsbisschop Reinoud gewijd is, en in de vita secunda Adalberti, die als eenig toevoegsel aan de uit de vita prima bekende gegevens een inlassching over de St.-Kunibertskerk te Keulen bevat. Henricus de Colonia dient derhalve vereenzelvigd te worden met F en met een van de twee bovengenoemde kapelaans. Wij willen ook niet nalaten er even op te wijzen, dat de Hendrik, die Lubbert in 1226 als abt opvolgde en in 1230 overleed, mogelijk een dezer kapelaans en annalisten was.

Een aanwijzing, dat een van deze kapelaans of een van hun helpers bij het vervaardigen der falsa later behoord heeft tot de Utrechtsche geestelijkheid, geeft het schrift der vervalschte oorkonde van bisschop Hardbert van 1143. Een verband tusschen deze oorkonde en een falsum voor St. Marie te Utrecht is er ook gelegd door de in beide stukken voorkomende wending ‚sub testimonio Christi'. Vgl. over dit alles beneden blz. 153* en 174* vlg.

Langs welken weg een geestelijke uit de omgeving van den graaf van Holland in dezen tijd verbonden kan zijn geworden aan een der Utrechtsche kapittelkerken, ziet men uit de reeds aangehaalde oorkonde van 1198 [1]). Graaf Dirk VII geeft daarin te kennen, dat hij en zijn vrouw, gravin Aleydis, een door Allinus aan de noordzijde der St.-Mariakerk te Utrecht gestichte kapel begiftigd hebben met een landgoed te Naaldwijk, in dier voege, dat de graaf en elke wettige erfgenaam van het graafschap Holland voor altijd het recht zullen hebben in genoemde kapel met toestemming van het kapittel van St. Marie een priester aan te stellen;

[1]) Van den Bergh, OB I no. 177.

mocht deze priester een ander kerkelijk ambt aanvaarden, dan zal het recht tot aanwijzing van een ander geestelijke aan den graaf en de zijnen toekomen. Daarmede had de graaf van Holland het recht verkregen over een prebende aan St. Marie te Utrecht te beschikken ; natuurlijk zal hij, wanneer zich dit geval voordeed, van zijn recht gebruik gemaakt hebben ten gunste van een geestelijke uit zijn omgeving.

Wij vinden in de jaren 1214—1217 een jongeren Allinus als capellanus comitis Willelmi vermeld ; zijn naam staat als laatste onder het huwelijksverdrag met Machteld van Brabant van 5 November 1214. Deze kapelaan kan, evenals de oudere Allinus, wereldlijk geestelijke te Utrecht geweest zijn.

Nog rest ons in het kort uiteen te zetten, in hoeverre onze resultaten van belang zijn voor de geschiedenis der middeleeuwsche geschiedschrijving in de Noordelijke Nederlanden.

Aan het werk van den eersten Egmondschen annalist (C) is door ons onderzoek het grootste deel van zijn historiographische beteekenis ontnomen. Want van 1112 af bleken de Egmondsche annalen in hoofdzaak een werk te zijn, niet van het jaar 1173, maar van omstreeks 1215, terwijl een belangrijk en uitvoerig bericht op 1121 niet vroeger dan 1202 te boek gesteld is. Van den 12e-eeuwschen annalist zelf stamt om zoo te zeggen slechts het geraamte van het werk. Het volgt in opzet de historiographische traditie der wereldkroniek van Sigebert van Gembloux, die in kloosters als Blandinium en Saint-Bertin blijkens de van daar herkomstige handschriften nog levend was, en berust voorts voor een groot gedeelte op een niet lang te voren opgesteld Utrechtsch annalenwerk, een voortbrengsel van de geschiedschrijving van min of meer rijks-annalistisch karakter, die in het tijdperk der Staufen onder de geestelijkheid der Duitsche bisschopssteden bloeide. Over het graafschap Holland en het klooster Egmond bevatte de C-tekst stellig een reeks zelfstandige en belangrijke berichten, waarvan de omvang echter niet nader is vast te stellen.

Over de rijkspolitieke opvattingen van de annalisten II (1176—1202) en D (1203—1205 en twee inlasschingen

op 1197) is boven reeds gesproken, alsook over het gewestelijk-politieke standpunt van den laatsten. De jongste laag van de annales vormt, afgezien van de tweede inlassching op 1197, de F-tekst, die over 1112—1173, 1176—1178 en 1202 loopt. Hier is het staatkundige gezichtsveld weer verruimd. Rijksgeschiedenis en rijkspolitiek spelen weer een groote rol. Maar zij worden niet meer vanuit het standpunt der Staufen beschouwd. Stichtelijke en kerkelijke belangen staan sterk op den voorgrond. Door betrouwbaarheid munt dit gedeelte niet uit. Het geeft integendeel een treffend voorbeeld van den achteruitgang in de geschiedschrijving, veroorzaakt door het binnendringen van stichtelijke anecdoten en redeneeringen, die men sedert het begin der 13e eeuw overal kan vaststellen. F. Baethgen heeft in zijn Franziskanische Studien [1]) onlangs er de aandacht op gevestigd, hoe in de geschiedschrijving der minorieten bij voorkeur stichtelijke exempels worden opgenomen en bijbelplaatsen op gebeurtenissen uit het jongste verleden worden toegepast. Dit verschijnsel blijft niet beperkt tot de historici uit de orde van St. Franciscus ; beide kenmerken vallen ook bij onzen annalist F in het oog. De vele stichtelijke exempels, die hij in zijn verhaal heeft ingelascht, behoeven wij niet op te sommen. Wij vernemen van hem echter ook herhaaldelijk, dat een spreuk uit de Vulgata door zekere gebeurtenis „vervuld" is. Bij het bericht op 1153 over de verovering van Ascalon merkt F op : Tunc impleta est scriptura : Letare Ierusalem, et diem festum agite omnes qui diligitis eam (vgl. Isai. 66, 10). Evenzoo in aansluiting op het bericht van 1156, dat de bus met hosties, die in de Buurkerk boven het altaar was opgehangen, bij ongeluk door den koster stukgeslagen werd, waarop het plotselinge overlijden van bisschop Herman volgde : impletum est illud apostoli : Ideo inter vos multi sunt infirmi et imbecilles, et dormiuntur multi (1 Cor. 11, 30).

Ook het werk van D is niet geheel vrij van dergelijke stichtelijke bespiegelingen. Over de nederlaag van graaf Lodewijk van Loon bij voorbeeld lezen wij (p. 204, 28) : Alii qui evaserant nudi et confusi civitate recepti misera-

[1]) Historische Zeitschrift 131 (1925) 421—471.

bile spectaculum se videntibus prebuerunt, veram paginam ostendentes in se ipsos legendi: Ne glorietur fortis in fortitudine sua (Jerem. 9, 23). Niettemin is er een hemelsbreed verschil tusschen de naar Sallustius gevormde, alle bijzonderheden zakelijk mededeelende geschiedschrijving van D en de sterk rhetorisch gekleurde, met stichtelijke anecdoten overladen compilatie van F.

De laatstgenoemde schrijver is niet afkomstig uit het graafschap Holland of het sticht Utrecht, maar uit Keulen. In de geschiedschrijving der Noordelijke Nederlanden is hij de eerste vertegenwoordiger van de groote populair-transcendentale strooming der latere middeleeuwen.

AANHANGSEL: ZEVEN UTRECHTSCHE FALSA

De onechte oorkonde van bisschop Hardbert voor het klooster Egmond van 1143 is, zooals wij boven (blz. 107*) opmerkten, geschreven door een hand, die zich kenmerkt door zeer eigenaardige, uit strepen en kringen samengestelde afkortingsteekens. Zulke afkortingsteekens worden ook gevonden in een groep van Utrechtsche oorkonden, die wij hier in het kort moeten behandelen, omdat de beoordeeling ervan voor de juiste dateering der Egmondsche falsa van overwegende beteekenis is. Het zijn de volgende drie stukken:

1122 Juni 2. Keizer Hendrik V voor de burgers van Utrecht. Schijnbaar oorspronkelijk Gemeente-archief Utrecht. Stumpf 3179. Hansisches Urkundenbuch I no. 8. OU 309. Facs.: Westdeutsche Zeitschrift 27 (1908) Tafel 1a.

1177. Gerard, zoon van graaf Hendrik van Gelre voor de burgers van Utrecht. Schijnbaar oorspronkelijk Gemeente-archief Utrecht. Sloet, OB. I no. 344. Hansisches UB. I no. 27. OU 494. Facs.: Sloet t.a.pl.

1178. Bisschop Godfried van Utrecht voor het kapittel van St. Pieter te Utrecht. Schijnbaar oorspronkelijk Rijksarchief Arnhem. Sloet, OB. I no. 346. OU 496. Facs.: Oppermann, Untersuchungen III Facs. 12.

Met het onderzoek van deze drie oorkonden verbinden wij dat van twee andere, die, hoewel niet door dezelfde hand geschreven als de drie eerstgenoemde, daarmee innerlijk toch in nauw verband staan.

1178. Bisschop Godfried van Utrecht voor het kapittel van St. Maarten te Emmerik. Schijnbaar oorspronkelijk Staatsarchiv Düsseldorf. Lacomblet, UB. I no. 465. Sloet, OB. I no. 348. OU 497.

1178 April 9. Bisschop Godfried van Utrecht voor het Domkapittel te Utrecht. Schijnbaar oorspronkelijk Rijksarchief Utrecht. Sloet, OB. I no. 350. OU 499.

De onechtheid der oorkonde van 1122 St. 3179 hebben wij reeds aangetoond in de Westdeutsche Zeitschrift 27 (1908) 202 vlg., wij hebben dit stuk toen op omstreeks 1178 gesteld.

Het schrift der oorkonden van 1122 St. 3179, van 1177 OU 494 en van 1178 OU 496 zal men, bij vergelijking met een stellig echte Utrechtsche bisschopsoorkonde uit dezen tijd, bij voorbeeld die van 1169 OU 465, die in Untersuchungen III Facs. 10 gedeeltelijk afgebeeld is, eerder in de 13e dan in de 12e eeuw moeten stellen. Men lette bij voorbeeld op de hoekige vormen van de f, de l en de s (Untersuchungen III Facs. 12.) Als ongewone afkorting noteeren wij uit OU 494 regel 6 : ꝙ, en uit OU 496 regel 3 : conûterem⁹.

De oorkonden van bisschop Godfried van 1178, OU 497 en OU 499, zijn door dezelfde hand geschreven, zooals wij reeds in 1921 vastgesteld hebben [1]). Wij hebben de beide stukken, omdat ze immers voor twee verschillende geadresseerden bestemd zijn, toen voor onverdacht verklaard ; wij kunnen echter na de sindsdien op dit gebied opgedane ervaringen deze gunstige meening niet handhaven.

Men zal moeten erkennen, dat de lengte-verhouding tusschen interlineaire en lange letters en de hoog gesloten vorm van de a, die vooral in de laatste regels van OU 499 voorkomt, met een diplomatische minuskel van 1178 niet goed te vereenigen zijn.

---

[1]) Untersuchungen II 97. De opgave van S. Muller Fzn., Nederlandsch Archievenblad 30e jaargang (1923) 42, dat ik hem zou hebben meegedeeld, dat de oorkonden zouden zijn geschreven door een klerk der bisschoppelijke kanselarij, is onjuist. Ik heb toen alleen maar Mullers medewerker Dr. Brandt er persoonlijk opmerkzaam op gemaakt, dat wie de echtheid van het z.g. testament van bisschop Godfried (OU 499) in twijfel wilde trekken, ook de onechtheid van de oorkonde van dezelfde hand voor het kapittel van Emmerik OU 497 zou moeten bewijzen. Met dit stuk heeft Muller zich echter in het boven aangehaalde artikel, dat een reeks van argumenten voor de onechtheid van OU 499 aanvoert, in 't geheel niet bezig gehouden. Ten onrechte wordt onder deze argumenten het onjuiste jaartal MCLXXXVIII in plaats van MCLXXVIII genoemd. Vergelijk daarover beneden blz. 165*.

Terwijl in OU 499 geen opvallende afkortingen gebruikt zijn, zijn ze in OU 497 vrij talrijk. Wij noemen slechts : p̄batur r. 2, exc9ationē r. 7, ıɔuulsa r. 18.

Het zegel van St. 3179 is, zooals wij reeds vroeger vastgesteld hebben, een nabootsing van het echte zegel, waarvan het echte diploma St. 3178 voorzien is.

De oorkonde van 1177 OU 494 draagt het opgeplakte zegel van graaf Hendrik van Gelre, dat in de corroboratio door zijn zoon, den oorkonder, als volgt aangekondigd is : patris mei sigillo, quę prescripta sunt, pater meus et ego confirmavimus. Dat op deze wijze de zoon tevens uit naam van zijn vader oorkondt en zegelt, is weliswaar ongewoon ; het komt echter met de omstandigheden van het jaar 1177 goed overeen. Graaf Hendrik II regeerde toen reeds sinds 1141 en is in 1182 gestorven. Zijn zoon komt als Gerardus comes Gelrensis voor in een oorkonde van aartsbisschop Philips van Keulen van 1178, Sloet 347 = Knipping, Regesten II 1105. Wij achten het daarom zeer wel mogelijk, dat hij reeds in 1177 door zijn vader gemachtigd was, met diens zegel uit beider naam te oorkonden.

Helaas is echter het zegel van OU 494 op zeer verdachte wijze aangebracht. Aan de voorzijde komt uit het zegel het einde van een perkamenten strook voor den dag. Deze strook is onder het zegel door het perkament heen gehaald, aan de achterzijde dubbelgevouwen en ingedrukt in den klomp was, die op den achterkant geplakt is. Hieruit blijkt, dat het zegel oorspronkelijk aan deze strook aan een oorkonde gehangen heeft, daarvan verwijderd en op de oorkonde OU 494 geplakt is.

Aan de oorkonde van bisschop Godfried OU 496 hangt aan een perkamenten strook een ronde klomp was, die in het geheel geen zegelbeeld of zegelopschrift draagt ; en aan de oorkonde van bisschop Godfried OU 497, op dezelfde wijze aangehecht, een zegel van dien bisschop, dat een echten stempel laat zien, maar niet heel scherp afgedrukt is, zoodat het even goed slechts een afgietsel van een echt zegel kan zijn. De oorkonde van bisschop Godfried OU 499 heeft geen zegel, maar onderaan slechts eenige sneden in het

perkament, waarin men een zegelstrook zou kunnen hebben aangebracht.

Op dictaat en inhoud van het onechte tolprivilege van 1122 St. 3129 behoeven wij hier niet opnieuw in te gaan.

Voor het dictaat der oorkonde van bisschop Godfried voor St. Pieter te Utrecht van 1178, OU 496, zijn drie oudere oorkonden gebruikt.

De invocatio ‚In nomine patris et filii et spiritus sancti' is ontleend aan de oorkonde van bisschop Herman voor St. Pieter van 1155 OU 410, waarin evenals in OU 496 over den hof Broek beschikt wordt.

De corroboratio van OU 496 is gedeeltelijk afkomstig uit het diploma van koning Hendrik IV van 23 Mei 1076, Stumpf 2792 = OU 236, waarnaar in OU 496 verwezen wordt:

St. 2792:	OU 496:
interdicimus, ne alicuius violentia inde auferat vel alio transponat. Cuius firmae traditionis testem cartam praesentem scribi iussimus, quam... sigilli nostri impressione insignitam omnis generationis tam futurę quam praesentis notitiae reliquimus.	huius rei testem cartam hanc scribi iussimus nostroque sigillo insignavimus ad noticiam posteritatis, sub anathemate interdicentes ne quis dispositionem eorumdem fratrum in eodem predio infirmare presumat.

Promulgatio en aanhef der corroboratio van OU 496 komen overeen met het diploma van keizer Frederik I van 2 Augustus 1174, Stumpf 4168 = OU 479:

St. 4168:	OU 496:
Noverit itaque tam presens etas quam futurorum posteritas...	Noverit presens etas et futura posteritas...
Huius rei testes sunt	Huius rei testem...

Van deze dictaatverhoudingen zijn de twee eerste voor de echtheid van OU 496 niet bezwarend, aangezien men OU 410 en St. 2792 als vooroorkonden van OU 479 kan beschouwen. Meer opvallend is de aanraking met het diploma St. 4168, dat voor de burgers

van Utrecht bestemd is, en waarvan de inhoud geen verband houdt met OU 496. Wij zullen echter zien, dat juist dit diploma ook verband houdt met het echte dictaat van twee andere bisschoppelijke oorkonden van 1178, OU 497 en OU 499, en mogen dus reeds hier veronderstellen, dat ook wat in OU 496 met St. 4168 overeenkomt, deel uitmaakt van de echte bewoordingen van eerstgenoemde oorkonde.

Gaan wij nu na, of de inhoud van OU 496 met de opgaven der vooroorkonden overeenstemt.

In OU 410 verklaart bisschop Herman, dat de hof Broek, dien keizer Hendrik IV aan St. Pieter geschonken heeft om de afgebrande kerk van dien heilige te herstellen, door vroegere bisschoppen tot andere doeleinden aangewend is. Bisschop Herman staat den hof aan de kanunniken van St. Pieter af, quatenus ipsi fideliter et dispensatione diligenti fructus et usus eiusdem curtis ad utilitatem et honestatem ęcclesię convertant.

Bisschop Godfried zegt in OU 496, dat hij den hof Broek, die aan St. Pieter behoort, langen tijd tot zijn eigen beschikking gehouden heeft, om de opbrengsten voor genoemde kerk te gebruiken, zooals het bepaald is door keizer Hendrik, die den hof aan St. Pieter geschonken heeft. Hoewel de bisschop dit zorgvuldig en getrouw ten uitvoer gebracht heeft, hebben de kanunniken hem vaak verzocht, quatinus curtem illam ipsorum potestati ac providentię relinqueremus, ut, sicut consuetudo habuerat et ratio exigebat, ipsi de bonis suis libere dispensarent. Dit verzoek willigt de bisschop in, relinquentes predium illud dispositioni eorum cum omni rerum integritate et omni eo iure, quod ante habuerat.

Aangezien wij vaststelden, dat het diploma van Hendrik IV en het charter van bisschop Herman als vooroorkonden der echte oorkonde van 1178 gediend hebben, moet verondersteld worden, dat deze een herhaling der beschikking van 1155 inhield. De inhoud van OU 496 beantwoordt aan deze veronderstelling echter geenszins. Terwijl bisschop Herman van den hof juist om deze reden afziet, dat de inkomsten eruit door de bisschoppen niet gebruikt zijn op de door

keizer Hendrik voorgeschreven wijze, beweert bisschop Godfried, dat hij, hoewel hij langen tijd den hof tot zijn beschikking had, de opbrengst ervan precies zoo gebruikt heeft als de keizer had gewenscht. Maar wanneer dit zoo was, welke aanleiding hadden de kanunniken dan den bisschop te verzoeken, vrij over de inkomsten te mogen beschikken? Dit was toch zeker niet in den geest der keizerlijke wilsbeschikking.

Het is duidelijk: de echte oorkonde kan den hof niet ter vrije beschikking van de kanunniken gesteld hebben; zij moet integendeel opnieuw vastgesteld hebben, dat de inkomsten van den hof niet door den bisschop mochten worden achtergehouden, maar voor het onderhoud der kerk moesten gebruikt worden, zooals keizer Hendrik bepaald had. Latere bisschoppen hebben zich daaraan echter blijkbaar niet gehouden; zij zullen zich gerechtigd geacht hebben de inkomsten achter te houden, omdat volgens hun meening voor het onderhoud der kerk niets behoefde gedaan te worden. Tegen een dergelijke opvatting richt zich duidelijk de bij de corroboratio van OU 496 aansluitende zin: Illud etiam recognoscimus nostrisque successoribus precise denunciamus, nos nichil iuris in eodem predio habere aut umquam habuisse.

De tijd, waarin het falsum OU 496 is ontstaan, kan men gemakkelijk en zeker vaststellen. Op 28 Mei 1215 en 5 Februari 1216 zijn voor het kapittel van St. Pieter beschermingsbrieven van paus Innocentius III uitgevaardigd, die in de opsomming der kapittelgoederen onderling vrij sterk afwijken [1]). In den oudsten brief staat niets over den hof Broek; de goederenlijst van den jongsten noemt aan het slot curtem de Brocherhoue cum pertinentiis suis. In Februari 1216 was dus OU 496 in den voor ons liggenden vorm voorhanden, in Mei 1215 nog niet. Misschien is juist de mogelijkheid om ter ondersteuning van het recht van het kapittel op den hof Broek als bewijs een oorkonde in den vorm van Sloet 346 te kunnen overleggen, de aanleiding ge-

---

[1]) Van den Bergh OB I no. 252 (onjuist op 1216 Mei 28 gedateerd) en 250. Vgl. Untersuchungen I (1920) 219.

worden, dat men een nieuwen pauselijken beschermingsbrief uitlokte.

In de oorkonde van Gerard, zoon van graaf Hendrik van Gelre, van 1177 OU 494 verklaart graaf Gerard, dat tijdens zijn verblijf te Utrecht de burgers zich beklaagd hebben over de dagelijksche heffing van een bede door de grafelijke mannen te Rijnwijk (Oud-Wageningen). Op aanmaning van bisschop Godfried en zijn ministerialen hebben graaf Hendrik en graaf Gerard dezen last voorgoed weggenomen en aan de burgers zekerheid gegeven in dier voege, dat zij niet tegen hun zin genoodzaakt zullen worden aldaar lichters te huren, en dat zij in de keuze dier schepen geheel vrij zullen zijn. Wanneer zij, met hun schepen naar Rijnwijk varende, beschuldigd worden, dat zij vreemde goederen vervoeren, zullen zij niet aangehouden worden, maar dadelijk zullen reliquieën tot hun beschikking gesteld worden, opdat zij zich door een eed kunnen zuiveren. Ook zullen de knechten voortaan geen aanspraak mogen maken op wijn, brood of andere kleine geschenken, zooals zij vaak in de afwezigheid van hun heeren doen. Ten slotte voegen de graven er pro pietate nog aan toe, ut non solum sint in Rinwic liberi, verum in tota nostra comicia per tractum Reni sub nostra protectione firma fruantur pace.

In zijn geheel kan dit moeilijk voor den inhoud van een echte grafelijke oorkonde gelden. De cotidiana et gravis exactio, quę vulgo bede dicitur, kan toch niet hierin bestaan, dat de schippers bij Rijnwijk gedwongen worden hun vracht met bepaalde lichters te lossen, en aangehouden worden onder de beschuldiging dat zij vreemde goederen vervoeren. Dat de graven hun beslissing zouden genomen hebben op verzoek van bisschop Godfried en de Utrechtsche kerk, valt moeilijk te gelooven, omdat de graaf van Gelre toch leenman van den bisschop van Utrecht was ; de leenheer zou dus als interveniënt bij zijn leenman zijn opgetreden. Opvallend is ook de sterke waarborg, die voor de afschaffing van de misbruiken gegeven wordt : offendiculum illud in perpetuum removimus certitudinem fide interposita eis prestantes sub huius constitutionis

forma. De misbruiken waren toch blijkbaar voortgekomen uit min of meer onbevoegde uitoefening der grafelijke macht door 's graven mannen of ambtenaren. Welke aanleiding zouden dus de graven gehad hebben, in zoo krasse termen van al hun — werkelijke of vermeende — rechten te Rijnwijk af te zien!

Het tweede en derde dezer punten worden als inhoud der oorkonde ook in het eschatocol verondersteld. Als getuigen worden daarin genoemd bisschop Godfried, twee Utrechtsche prelaten, acht Utrechtsche ministerialen en zes burgers [1]). En dan worden ex parte comitis acht heeren opgenoemd, als laatste de schout Hildegerus van Rijnwijk. Daarbij sluit zich dan nog een slotzin aan: Fuerunt plures quoque huius rei testes nobiles viri, quos propter fastidium non scripsimus. Maar ook dit eschatocol is niet in orde. Allereerst moeten wij tegen den laatsten zin bezwaar maken. In de twee reeksen getuigen, die daaraan voorafgaan, worden in 't geheel geen edelen genoemd. De Utrechtsche getuigen zijn boven reeds besproken. Van de ex parte comitis aangehaalde heeren zijn de eerste, Hendrik van Doodewaard, en de vierde, Jacob van Arnhem, ons uit een oorkonde van 1190, Sloet 376, als ministerialen bekend, zoodat ook de overigen tot dezen stand moeten behooren. Dat omstreeks 1177 in de getuigenlijsten nog een scherp onderscheid gemaakt wordt tusschen edelvrijen en ministerialen, toonen de zoo juist aangehaalde oorkonden OU 465 en OU 496 aan. Wanneer nu in OU 494, nadat geen enkele edelman, maar uitsluitend ministerialen opgenoemd zijn, beweerd wordt, dat er plures quoque huius rei testes nobiles viri geweest zouden zijn, die men echter propter fastidium niet bij name genoemd heeft, dan kan men dat alleen aldus verklaren, dat de vervaardiger van de oorkonde de ministerialen als nobiles

---

[1]) De afdruk der getuigen bij Sloet 344 en in OU 494 is foutief; het woord ‚ministeriales' behoort bij de voorafgaande, niet bij de daarop volgende namen. Van deze is alleen de eerste, Hartgerus, door het bovengeschreven woord ‚ministerialis' als zoodanig aangeduid. Ludolfus, Arnoldus en Gerardus de Foro worden in 1196 onder de schepenen genoemd: OU 529. Johannes de Aldwic is schoonzoon van Arnoldus de Everikestorp in 1185: OU 515 en 516, waaruit echter nog niet volgt, dat hij ministeriaal is.

viri wil aanduiden. Dat wijst echter met stelligheid op een tijd, die eenige tientallen jaren jonger is.

In de 13e eeuw namelijk worden degenen, die tot 's lands ridderschap behooren, ook wel onder het begrip nobiles samengevat, zonder dat men rekening houdt met den stand van hun geboorte. Een oorkonde van 1230 bij voorbeeld, Sloet 529, duidt de gezamenlijke getuigen aan als nobiles homines van den graaf van Gelre. Onder hen bevinden zich verschillende ministerialen; Goswin van Straelen wordt in 1233 (Sloet 562) genoemd onder 's graven homines et ministeriales, van wie in een gelijktijdige oorkonde (Sloet 564) de nobiles van den graaf uitdrukkelijk onderscheiden worden; heer Dirk de Damme en heer Johannes de Marsche, die toch wel dezelfde als heer Johannes de Prato uit Sloet 529 zal zijn, treden in 1231 (Sloet 546) onder de grafelijke ministerialen op; ook de drost Gerard moet tot hen gerekend worden.[1])

In de redactie, die voor ons ligt, kan de oorkonde OU 494 dus niet in het jaar 1177 ontstaan zijn.

Aan den anderen kant valt het niet te betwijfelen, dat het grootste gedeelte van het eschatocol uit een echte oorkonde afkomstig is. Deze echte oorkonde OU 494A was een verdrag, dat door graaf Gerard van Gelre te Utrecht met bisschop Godfried gesloten werd. Daarop wijst de dubbele reeks van getuigen: aan het hoofd der eerste reeks staat bisschop Godfried zelf; de tweede wordt ingeleid met de woorden Ex parte autem comitis, en zegt nadat de namen opgesomd zijn: Isti fidem manu dederunt cum comite vel coram comite ista quę prescripta sunt nulla ratione infringi. Dit alles zijn bewoordingen van een tusschen de twee partijen gesloten verdrag. Dit verdrag was gedateerd: MCLXXVII indictione X. Zooals reeds Sloet heeft vastgesteld, zijn met deze gegevens in strijd het 27e koningsjaar en het 23e jaar van Godfried, die beide op 1178 wijzen; het 23e keizersjaar, dat op 18 Juni 1177 begint, zou voor beide jaren juist zijn. De konings-, keizers- en bisschopsjaren zijn dus in de oorkonde OU

[1]) Dat Sloet 529 en 546 naar hun echtheid nog nader dienen onderzocht te worden, doet hier niets ter zake.

494 eerst naderhand opgenomen uit een bisschoppelijke oorkonde van 1178, zooals de bewoording der dateering doet zien, en wel klaarblijkelijk uit OU 496, waarvan het schijnbare origineel door dezelfde hand geschreven is als OU 494.

Nog een andere echte oorkonde is echter in OU 494 verwerkt: een tolprivilege van graaf Otto van Gelre (1182—1207) of zijn opvolger graaf Gerard III (1207—1229) uit het begin der 13e eeuw. Sporen daarvan zijn met behulp van de volgende oorkonden vast te stellen.

Otto II voor het klooster Altenberg (ongedateerd), Lacomblet, UB. I 513: Quamvis omnibus in necessitatibus suis adesse pium sit, religiosis tamen viris tanto propensius manum auxilii porrigere et in negociis suis cooperatores fieri intendimus, quanto familiarius eos divinis obsequiis mancipari cognoscimus. Unde ego Otto comes... omnium tam presentium quam futurorum memorie transfundimus, quod... indulsimus, quod quotiens per alveum Reni transitum facere disponunt, in omni iurisdictionis nostrę loco eosdem ab exactione thelonii et importuna peticione liberos et quitos esse constanter decernimus. Ut autem hec... constantia... inconvulsa conservetur...

Otto II voor het klooster Bedbur (1203), Sloet 404: Quanto quis maiori perfruitur potestate, tanto debet esse intentior circa ea, que Dei sunt et que ad profectum expediunt animarum... in conductu nostro securi per totam terram nostram et aquam et per thelonia nostra Arnhem atque Sutvenne ab omni exactione thelonica plena eis indulta libertate transirent... si a theloneario meo culpati fuerint... dimittantur. Ut autem hec permissio rata servetur...

Gerard III voor St. Walburg te Zutfen (1207), Sloet 421: Quoniam humana... patiantur. Noticie ergo posterorum presentis scripti testimonio transmittimus, quod ego Gerhardus comes... exactionem, quod vulgo ruemethynt dicitur, cum omni peticione hominibus ecclesie ubicunque constitutis... ut... ratum et inconvulsum apud eos in perpetuum perseveret.

OU 494: Quia solet... per negligentiam... ego Gerardus comes... notifico memorie tam

presentium quam futurorum... de cotidiana et gravi exactione quę vulgo bede dicitur ... Quod si navibus... expurgabunt... Hoc etiam... fruantur pace. Ut autem... deleat oblivio.

Zooals wij reeds vroeger aangetoond hebben [1]), dient de ongedateerde oorkonde Lacomblet I 513 in het begin van de 13e eeuw gesteld te worden. De laatste woorden der sanctio (se sentiat incurrisse) doen den invloed van het tolprivilege van koning Philips van 1202 Lac. II 7 zien (se sciat gravissime incurrisse). Voorts vertoont het tegenzegel van den graaf dezen met een vaandel; hij heeft dus regaliën rechtstreeks uit de hand van den koning ontvangen. Dat is een verandering van zijn staatsrechtelijke positie, want de graaf van Gelre was in de 12e eeuw geen rijksvorst. Deze verandering kan niet vóór 1197 verondersteld worden en is, voorzoover zij de vrije beschikking over het tolregaal inhield, later niet gehandhaafd. Want in 1220 liet koning Frederik II aan den graaf, ondanks vroeger verleende vergunning, verbieden, te Arnhem, Oosterbeek of Lobith tol te heffen [2]). De tolprivileges der graven van Gelre behooren dus in den tijd tusschen 1197 en 1220.

Uit het Geldersche deperditum, dat in OU 494 verwerkt is, is de arenga dezer oorkonde afkomstig, die wat den inhoud aangaat op die van Sloet 421 gelijkt en evenals deze een rijmenden slotzin heeft (OU 494: memoriam — negligentiam; Sloet 421: fulciantur — patiantur). Met het oog op deze arenga is het waarschijnlijk, dat het deperditum een oorkonde was van graaf Gerard III, dus niet ouder dan 1207; want in de oorkonden van graaf Otto heeft de arenga een anderen inhoud. Het deperditum bevatte, zooals blijkt uit Sloet 404, behalve een tolprivilege de vergunning, dat de begunstigden zich tegen de beschuldiging, vreemde goederen te vervoeren, bij eede mochten zuiveren. Door het verbinden van de woorden exactio en petitio in Lacomblet I 513 en Sloet 421 wordt het nu ook duidelijk, dat uit een dergelijke wending de bevreem-

[1]) Rheinische Urkundenstudien I (1922) 288 vlg.
[2]) Muller, Cartularium p. 160.

dende bewoordingen cotidiana exactio quę vulgo bede dicitur in OU 494 ontstaan zijn.

In de oorkonde van bisschop Godfried van 1178 OU 497 kan men op meer dan één plaats oorkonderdictaat aantoonen. De bewoordingen ‚presenti instrumento curavi commendare, saluti anime mee providens, Ut ergo... presens instrumentum... banno episcopali confirmavi, hoc mee devotionis opus... dampnatus suplicio deputetur' zijn in bisschop Godfrieds oorkonden OU 489, OU 490 en OU 495, en de bewoordingen der dateering in OU 498 terug te vinden. Aangezien de oorkonde OU 497, zooals de uiterlijke kenmerken doen zien, niet oorspronkelijk is, moet dus een echte oorkonde OU 497A verondersteld worden.

Ook in de oorkonde van bisschop Godfried van 1178 OU 499, die door dezelfde hand geschreven is als OU 497, zijn sporen van oorkonderdictaat vast te stellen. Of alles, wat met OU 499 overeenkomt, als bewijs voor zulk dictaat kan gelden, willen wij in het midden laten ; minstens op twee plaatsen heeft echter OU 499 onafhankelijk van OU 497 overeenkomst met een andere oorkonde van bisschop Godfried.

OU 498 (voor St. Salvator) :
terram... ei liberam dimisi

OU 499 :
michi libere vendidit et dimisit

OU 497 :
volens diebus meis consulere et munimen operis mei ad universam secuture posteritatis successionem transmittere presenti instrumento curavi commendare, qua intentione

Ut autem omnis occasio amputetur contradictioni, pagine presenti curavi commendare, qualiter

Ut ergo inconvulsa permaneat hec donatio, presens inde instrumentum conscribi feci et insigniri, sigilli mei appositione bannoque episcopali confirmavi, ut quicunque hoc mee devo-

Et eum, quicumque donationem istam et conditionem infregerit aut infringere attemptaverit ... suplicio eterno deputatum ante horrendum et districtum tribunal iudi-

tionis opus infregerit, dampnatus ante tribunal summi iudicis eterno suplicio deputetur.

cis summi segregavi dampnandum.

OU 498 : in sancto die Pasche coram altari positus

Secunde vero donationis... quam ego feci in die resurrectionis Domini super altare beati Martini

Zooals wij reeds vroeger hebben opgemerkt [1]), bestaat er tusschen de oorkonde OU 499 en het diploma voor de Utrechtsche burgers van 2 Augustus 1174, St. 4168 = OU 479, dit verband, dat beide oorkonden het incarnatiejaar tien eenheden te hoog opgeven. De echtheid van St. 4168 kan niet bestreden worden. Naar wijlen prof. von Ottenthal te Weenen zoo vriendelijk was mij mede te deelen, is het diploma van dezelfde hand als St. 4159 signum-regel, St. 4160, St. 4161 en St. 4164, en dit laatste diploma, van 1174 Juli 6 voor St. Lambrecht in Stiermarken, heeft eveneens het onjuiste jaartal MCLXXXIIII.

Uit deze bevinding moet men opmaken, dat de dateering van OU 499 afkomstig is uit een oorkonde OU 499A, die door dezelfde hand geschreven was als St. 4168. Aan St. 4168 zelf kan de dateering van OU 499 niet goed ontleend zijn ; welke aanleiding immers zou de opsteller van deze oorkonde er toe gebracht hebben, om de dateering uit het vier jaar oudere diploma over te schrijven, en nog wel zonder het tien eenheden te hooge jaartal te verbeteren ! Ook uit de overeenstemming in de corroboratio van beide stukken

St. 4168 :
Ad huius autem rei confirmationem... ut quicumque... aliquatenus infringere attemptaverit...

OU 499 :
Ad testimonium et confirmationem facti huius .... quicumque donationem istam et conditionem infregerit aut infringere attemptaverit

valt dus niet af te leiden, dat St. 4168 door den op-

[1]) Untersuchungen II 98.

steller van OU 499 gebruikt is ; de corroboratio van beide stukken is veeleer van denzelfden opsteller afkomstig.

Op dezelfde wijze moet de overeenkomst in de bewoordingen der corroboratio van St. 4168 en OU 497 verklaard worden :

St. 4168 :	OU 497 :
presentem inde paginam conscribi et sygillo nostro insigniri precepimus... ut quicunque... infringere attemptaverit...	presens inde instrumentum conscribi feci et insigniri sigilli mei appositione... ut quicunque... infregerit.

De opsteller van OU 489, OU 490, OU 495, OU 498, OU 497A en OU 499A is dus in 1174 in de keizerlijke kanselarij werkzaam geweest. Opmerkelijk is het gebruik van het woord instrumentum in OU 497. Deze aan het Romeinsche recht ontleende benaming is omstreeks 1178 in Duitsche bisschoppelijke oorkonden nog geenszins gewoon. Men vindt haar echter bij voorbeeld in het diploma van keizer Frederik I van 1171 voor de Utrechtsche kerk, St. 4129 = OU 472, welks opsteller op zijn beurt de restitutie der graafschappen Oostergo en Westergo aan de Utrechtsche kerk door koning Koenraad III in 1145, St. 3503 = OU 388, als dictaatvoorbeeld gebruikt heeft ; beide stukken maken in de narratio melding van overgelegde instrumenta privilegiorum. Ook de oorkonde van bisschop Godfried van 1176 OU 489 heeft : presentis instrumenti copiam fieri iussi, en die van 1178 OU 495 : instrumento presenti commendavi.

De wending ‚secuture posteritatis', die in OU 497 voorkomt, vindt men terug in een oorkonde van keizer Frederik I van 1165, OU 449 : secutura posteritas.

Reeds boven (blz. 156*) stelden wij vast, dat ook de oorkonde OU 496 overeenkomst heeft met het dictaat van St. 4168. Op dezelfde wijze dienen de overeenstemmingen van OU 497 en OU 499 met St. 4168 beoordeeld te worden : alles, wat in de drie bisschoppelijke oorkonden met St. 4168 overeenkomt, is echt dictaat.

Uit de eerste getuigenreeks van OU 499 zal men den edelen voogd Rudolf van Goor, die vóór de pre-

laten geplaatst is, misschien moeten prijsgeven. Dat echter de overige getuigen inderdaad aanwezig geweest zijn bij een rechtshandeling, die op het slot Horst plaats gehad heeft, lijkt volkomen geloofwaardig. Er worden slechts drie prelaten genoemd, de proosten van Oudmunster, van Deventer en van Elst. De reeks vermeldt verder zes andere geestelijken, acht edelvrijen, waaronder den broeder van den bisschop, Gerlach, bovendien twee heeren van Echteld (bij Tiel), Willem van Aalburg (bij Heusden) en Thomas van Berchem (tusschen 's-Hertogenbosch en Nijmegen), voorts een aantal ministerialen, waaronder drie bisschoppelijke hofbeambten : dispensator, capellarius en camerarius. Dat alles komt voortreffelijk overeen met een rechtshandeling, die niet in Utrecht is voltrokken, maar op het bisschoppelijke slot, dat bij Rhenen, aanmerkelijk verder naar het zuid-oosten gelegen is.

Nog beter valt de tweede getuigenreeks te controleeren. Zij noemt de prelaten op, die met Paschen 1178 in de Utrechtsche Domkerk aanwezig waren. Wij bezitten nog een andere oorkonde van bisschop Godfried van denzelfden dag (OU 498), die voor het kapittel van Oudmunster bestemd is. Daarin zegt de bisschop : in sancto die Pasche coram altari positus ecclesie sua recognovi... Acta sunt hec anno incarnacionis Christi 1178... presente clero et populo.

Stellen wij de geestelijke getuigen van deze oorkonde tegenover die van OU 499, dan krijgen wij de volgende lijst :

OU 498 :	OU 499 :
	Hildebrandus abbas s. Pauli
prepositis Symone Maioris ecclesie	
Goscelino s. Salvatoris	(3) Gocelinus prep. s. Salvatoris
Godefrido s. Petri	
Alberto s. Iohannis	(4) Albertus prep. s. Iohannis.
	(5) Conradus prep. Elstensis

decanis	(2) Theodericus maior decanus
Theoderico Maioris ecclesie	
Rodolpho s. Salvatoris	(6) Rodolfus decanus s. Salvatoris
Hermanno s. Petri	(7) Hermannus decanus s. Petri
Gerardo s. Iohannis	(8) Gerardus decanus s. Iohannis
	et universus Traiectensis conventus sicut convenerat ad missam celebrandam.

Naar men ziet, is er slechts weinig verschil : de Domproost en de abt van St. Pieter ontbreken in OU 499, de abt van St. Paulus en de proost van Elst in OU 498. Daarmee is ook de echtheid van de tweede reeks getuigen van OU 499 verzekerd.

Hoe staat het nu met den inhoud van deze oorkonde ?

Bisschop Godfried verklaart daarin : De vader van den bisschop, Godfried van Rhenen, heeft den burcht Horst gebouwd en van lichte verdedigingswerken voorzien ; hij woonde in het hooger gelegen deel van die plaats, waar nu een steenen toren staat. Zijn bezittingen heeft hij onder zijn kinderen verdeeld, zoodanig dat zijn zoons Dirk, Gerlach en de clericus Arnoud de goederen in Brabant ontvangen hebben, zijn zoons Hugo en Godfried, de bisschop, en zijn dochter Helewigis al het overige ; en wel aldus, dat Helewigis bij haar huwelijk Bemmel bij Nijmegen en Wormersbach boven Andernach (bedoeld is Urmersbach bij Mayen) zou verkrijgen, terwijl Horst aan Godfried en Hugo ten deel gevallen is. Godfried heeft echter zijn aandeel overgedragen aan Hugo tegen afstand van Aalburg. Daarna is evenwel in den Utrechtschen oorlog de geheele burcht verwoest en langen tijd onbewoond gebleven. Om hem op gemeenschappelijke kosten weer op te bouwen, heeft Hugo opnieuw Godfrieds recht er op erkend en hem toegestaan, zooveel van den grond te bebouwen als hem goeddacht; grond en gebouwen zouden dan Godfrieds eigendom zijn. Op grond hiervan heeft hij bijna de geheele plaats Rhenen in beslag genomen ; op het overblijvende stuk heeft zijn broeder

een houten huis gebouwd, dat Godfried hem gegeven had. Na eenigen tijd is Hugo gestorven, en zijn vrouw heeft burcht en landgoed als een haar toekomend weduwgoed opgeëischt, hoewel haar huwelijk kinderloos was gebleven. Deze aanspraken heeft Godfried door betaling van 100 mark uit de middelen van de Utrechtsche kerk afgekocht. Daarop heeft Godfried burcht en landgoed voor het zieleheil van hemzelf en zijn ouders vermaakt aan de Utrechtsche kerk, onder voorwaarde, dat Gerlach en de geheele nakomelingschap van zijdelingsche verwanten van Godfried en Gerlach het in leen zullen ontvangen ; nooit zal dit leen van het geslacht vervreemd worden, en het zal steeds in het bezit komen van den meest rechthebbenden. Sterft Gerlach zonder wettige erfgenamen, dan zal Godfried van Kuik, de zoon van Hendrik van Kuik en 's bisschops nicht Sophia, hem in het leen opvolgen, of anders de in ouderdom op hem volgende van haar zoons. Huis, toren, kapel, poort en de geheele boven- en benedenburcht zullen ten allen tijde den bisschop ten dienste staan, doch zoo, dat de leenman nooit van den toren wordt uitgesloten. Dunkt den bisschop het aantal manschappen van den leenman ontoereikend voor de bewaking van het slot, dan zullen mannen van den bisschop daarin gelegerd kunnen worden, maar zonder geweld en onrecht tegenover den leenman.

Op deze voorstelling van zaken valt het volgende aan te merken. Van de opgave omtrent de verdeeling van de vaderlijke goederen onder bisschop Godfried en zijn zes broeders en zusters kan men de onjuistheid aantoonen. Want volgens een oorkonde van 1170, die ons helaas slechts voor de helft bewaard is gebleven, heeft bisschop Godfried gezamenlijk met zijn broeders of met eenige van hen — alleen Dirks naam is ons overgeleverd —, het goed, dat hij in Anderlecht en Dilbeek bij Brussel in eigendom bezat, verpacht aan de kerk van Foreest [1]). Hij had dus ook aandeel in de ouderlijke goederen, die in Brabant lagen. Verder is volkomen ongeloofwaardig, wat OU 499 bericht over

[1]) Wauters, Histoire des environs de Bruxelles I p. 9. Ook bij de Marneffe, Cartulaire d'Afflighem (1894 e. v. j.) p. 204 no. 137, en OU 468.

de schikkingen van de broeders Hugo en Godfried omtrent de plaats Horst. Wanneer Hugo Godfrieds aandeel daarin verkregen heeft tegen afstand van Aalburg, dan zal de eerste toch zeker niet uit broederlijke gevoelens en om den herbouw van het slot mogelijk te maken aan zijn broeder zooveel bouwterrein, als deze maar wilde hebben, in eigendom afgestaan en zichzelf met een klein deel en een hem door Godfried geschonken houten huis tevreden gesteld hebben. Het is duidelijk, dat deze beweringen de bedoeling hebben, de aanspraken, die Hugo of zijn nakomelingen op het slot Horst konden doen gelden, op losse schroeven te zetten. Dat zulke aanspraken bestonden, geeft OU 499 zelf toe door de mededeeling, dat Hugo's weduwe na zijn dood Horst heeft opgeëischt als tot haar weduwgoed behoorende, en dat men voor een som van 100 mark een accoord met haar bereikt heeft. Dat is evenwel weer in strijd met het voorafgaande ; want wanneer Hugo ten gunste van zijn vrouw over Horst beschikt had, kon hij toch onmogelijk bijna de geheele plaats als bouwterrein aan zijn broeder Godfried afstaan.

Nadat op deze wijze Hugo's rechten verzwakt zijn, gaat de opsteller van OU 499 er toe over, aan de nakomelingschap van Sophia, waarschijnlijk de dochter van Dirk van Rhenen [1]), het bezit van Horst zooveel mogelijk te verzekeren. De bisschop wijst het goed aan de Utrechtsche kerk toe, onder voorwaarde, dat het aan zijn broeder Gerlach of, na diens kinderloozen dood, aan Sophia's zoon Godfried, of wie dan de oudste zoon is, zal komen en altijd in het bezit van het geslacht van Kuik blijven zal. Het slot zal steeds voor den bisschop toegankelijk zijn, doch de houder van het leen nooit van den toren uitgesloten worden ; en de bisschop zal eventueel het recht hebben, zonder geweld of onrecht bezetting in het slot te leggen. Deze bepalingen toonen duidelijk aan, dat Horst zich in werkelijkheid reeds vrijwel onbeperkt in het bezit van den leenhouder bevond, en als zoodanig moet men natuurlijk een heer van Kuik veronderstellen.

Na het overlijden van bisschop Boudewijn (30 April

[1]) Vgl. Pijnacker Hordijk. BVG, 4e reeks II (1902) 10.

1196) had de keizer het wereldlijk bestuur over het bisdom Utrecht, omdat twee pretendenten naar den Utrechtschen bisschopszetel tegenover elkaar stonden, overgedragen aan graaf Dirk van Holland. Deze kwam daardoor ook in het bezit van den burcht Horst, waar hij zijn broeder Willem door ministerialen van het bisdom liet gevangen zetten [1]). Nog van keizer Hendrik VI, dus nog vóór 28 September 1197, heeft echter een van de pretendenten, Domproost Dirk van Holland, de beleening met ring en staf verkregen [2]), en zijn opvolger bisschop Dirk II (1197—1212) vinden wij dan ook in het bezit van het kasteel Horst; hij heeft aldaar bewaard, hetgeen zijn kloek bestuur over het Sticht aan opbrengsten opgeleverd had [3]). Reeds toen kan het kasteel natuurlijk beheerd zijn door een zoon van Hendrik van Kuik en Sophia van Rhenen. Dit zal dan wel de graaf van Utrecht, Albert van Kuik zijn geweest, die in 1220 voor het eerst naast zijn vader genoemd wordt [4]). Dat Godfried, Hendriks oudste zoon, die later nooit meer vermeld wordt, Horst niet of niet lang in bezit heeft gehad, moet men opmaken uit de bepaling in OU 499, dat Godfried vel quicunque de fratribus suis primogenitus tunc erit Gerlach van Rhenen na diens overlijden in het leen Horst zal opvolgen. Maar onder de voorwaarden, die in OU 499 opgesomd worden, was de beleening van Albert zeker niet geschied.

Het falsum OU 499 is dus niet vóór 1212 ontstaan en zorgt, behalve voor de belangen der Utrechtsche kerk, voor die van de heeren van Kuik, welke tot haar groote leenmannen behoorden. Met het oog op dit laatste punt achten wij het waarschijnlijk, dat de mededeelingen aangaande den vorm, waarin het kasteel Horst is overgedragen aan de Utrechtsche kerk, afkomstig zijn van den falsaris. Deze overdracht is volgens OU 499 geschied door de hand van den edelen voogd Rudolf van Goor, en het vaandel van Sint Maarten heeft drie dagen en drie nachten lang op den toren van het kasteel gestaan.

[1]) Annales Egmundenses p. 189,14; narracio de Groninghe c. 13.
[2]) Annales Egmundenses p. 188,31.
[3]) Narracio de Groninghe c. 17.
[4]) Brom, Regesten no. 561.

Dat de edele voogd drager van het vaandel van Sint Maarten was, weten wij uit de narracio de Groninghe (c. 25). Deze bron bericht over den opmarsch van het bisschoppelijk leger tot den slag van Ane in 1227: Domnus Rudolphus de Gore, sicut sui iuris erat, vexillum beati Martini baiulat. Dat in de echte bisschoppelijke oorkonde van 1178, OU 499 A, die tot het falsum OU 499 omgewerkt is, de overdracht van het kasteel Horst reeds gestaan heeft, kan men veronderstellen op grond van het eschatocol, waarvan de echtheid boven is gebleken.

De opsteller van het falsum OU 499 was naar het schijnt een geestelijke uit St. Marie; want hij zegt in de sanctio: trinitatem sanctam et matrem Virginem et beatum Martinum cum omnibus sanctis Dei invocavi [1]).

Bisschop Godfrieds oorkonde voor de kapittelkerk van St. Maarten te Emmerik, OU 497, heeft een echt eschatocol, zooals wij (blz. 164*) konden vaststellen. Of het formulier overigens intact is, valt moeilijk te zeggen.

OU 497 heeft den volgenden inhoud: Bisschop Godfried maakt bekend, met welke bedoeling en onder welke voorwaarde hij het eens is geworden met de kerk van Emmerik over eenige grieven, die zij tegenover hem heeft geuit. Hij heeft deze grieven nauwlettend aangehoord en ze deels als rechtmatig moeten erkennen, deels een met redenen omkleede verontschuldiging daartegen kunnen aanvoeren. Ten slotte kon het meeningsverschil niet langer blijven bestaan, omdat ware liefde en unanieme eendracht steeds voorop stonden, en heeft het convent van de kerk te Emmerik alle grieven, rechtmatige en ongegronde, die het tegen den bisschop had geopperd, laten varen. Deze heeft echter een stuk grond in Werkhoven, dat hij sinds lang vrij in eigen handen had, aan de kerk van Emmerik overgedragen, opdat het collatierecht (dotis collatio) van het convent van Emmerik op de stadskerk zou blijven

[1]) Wij hebben hierop reeds vroeger, Untersuchungen II (1921) 98, de aandacht gevestigd, doch aldaar ten onrechte verondersteld, dat de opsteller der (toen door ons niet aangevallen) oorkonde OU 499 het keizerlijke tolprivilege voor de Utrechtsche burgers van 1174 St. 4168 zou gebruikt hebben.

bestaan en de kanunniken van de opbrengst van dat stuk grond hun prebenden zouden kunnen vergrooten.

Bij deze uiteenzettingen vallen twee dingen op. Ten eerste het wijdloopige verhaal over den twist, dat in algemeene, gedeeltelijk zeer opvallende bewoordingen gesteld is (qua intentione, qua conditione cum ecclesia Embricensi convenerim de quibusdam querelis ; querelam, de quibus in parte me teneri in animo meo censui, in parte excusationem veram pretendere potui ; non potuit diuturna in nobis esse dissonantia, cum precesserit semper vera dilectio et unanimis concordia) ; en ten tweede het ongemotiveerde verband, dat gelegd wordt tusschen de schenking van het stuk grond in Werkhoven en het collatierecht van het kapittel op de stadskerk. Bovendien beteekent de uitdrukking ‚dotis collatio' voor het jaar 1178 een anachronisme.

Deze zaken zijn klaarblijkelijk later in de oorkonde verwerkt ; in haar echte redactie hield zij eenvoudig de schenking van het stuk grond te Werkhoven in. Pas later zijn dan twisten ontstaan tusschen den bisschop en het kapittel over het collatierecht op de stadskerk. Dat kon gemakkelijk geschieden, want in de 13e eeuw behoorde Emmerik voor de eene helft aan den bisschop, voor de andere aan het kapittel van Emmerik ; edel voogd van het kapittel was de graaf van Gelre, die ook de rechtspraak over de bisschoppelijke helft van de plaats bezat. De echte oorkonde van bisschop Godfried is omgewerkt tot de redactie OU 497, om tegenover een van zijn opvolgers het kapittel in het collatierecht op de marktkerk te handhaven.

Aangezien het falsum OU 496 moet zijn ontstaan tusschen 28 Mei 1215 en 5 Februari 1216, kunnen ook de door dezelfde hand geschreven falsa St. 3179 en OU 494 op omstreeks 1215 gesteld worden. Van de twee overige falsa, OU 497 en OU 499, is het laatstgenoemde niet vóór 1212 ontstaan. Dat zij met de drie andere in innerlijk verband staan, doet de strekking van alle vijf de stukken vermoeden.

Zij beschermen de belangen van het Domkapittel (OU 499), van de conventen der kapittelkerken St. Pieter te Utrecht (OU 496) en St. Maarten te Emmerik

(OU 497), van den heer van Kuik, die tevens graaf van Utrecht was (OU 499), ten slotte van de burgers van Utrecht (OU 494) en de vreemde kooplieden aldaar, bepaaldelijk die uit de Rijnstreken, uit Saksen en Friesland, Denemarken en Noorwegen (St. 3179). Tegenover deze belangengemeenschap staan de bisschop (OU 496), de graaf van Gelre of althans zijn ambtenaren (OU 494, OU 497), zekere edelen (OU 499) en de ambtenaren van het bisschoppelijke stadsbestuur te Utrecht (St. 3179).

Deze groepeering komt overeen met de partijen, waarin men omstreeks 1215 in de Nederlanden de tegenstelling tusschen Staufen en Welfen belichaamd zag. Dit wordt vooral duidelijk uit de strekking van het falsum St. 3179. Het onbelemmerde handelsverkeer vanuit de Rijnstreken en het Oosten langs Utrecht moest voor de Welfische partij van groote beteekenis worden, sedert op 27 Juli 1214 het Welfisch-Engelsche leger door het Fransche beslissend verslagen en daardoor ook de Duitsche troonstrijd ten gunste van den Stauf Frederik beslist was. De nieuwe bisschop echter, die te Utrecht gekozen werd nadat elect Otto I in September 1215 overleden was, Otto II van Lippe, liet zich door den Staufischen koning dadelijk met de regaliën beleenen. Het was dus te voorzien, dat de nieuwe stadsheer in het stadsbestuur doortastend zou optreden.

Zonder verband met de vijf tot nu toe behandelde falsa zijn twee oorkonden uit St. Marie te Utrecht, die hier ten slotte onderzocht dienen te worden, daar zij voor de beoordeeling van enkele der Egmondsche falsa niet geheel zonder beteekenis zijn : de oorkonde van bisschop Burchard van Utrecht van 1101 OU 260, en de oorkonde van proost Boudewijn van St. Marie van 1169 OU 466.

Tegen de oorkonde van bisschop Burchard, die slechts in afschrift in het liber pilosus van St. Marie overgeleverd is, zijn twee formeele bezwaren in te brengen.

Ten eerste wordt, in plaats van een vermelding van getuigen, slechts medegedeeld, dat de handeling ge-

beurd is sub testimonio Christi et ecclesie. Dit zal in een echte oorkonde van bisschop Burchard niet gestaan hebben. Ten tweede is de sanctio in bevreemdende bewoordingen gesteld. Zij luidt aldus : Qui hoc infringere temptaverit, iram summi pontificis incurrat nec matrem eius propiciam inveniat. De aanduiding van Christus als summus pontifex is in een oorkonde van 1101 niet aannemelijk.

Volgens de oorkonde heeft bisschop Burchard aan de kosterij van St. Marie (beate Marie ad custodiam ecclesie novi operis, quam predecessor meus felicis memorie Conradus episcopus fundaverat) de kerk te Erichem (in de Betuwe) gegeven. Voorts zegt de bisschop : Ut commodior sit custodi ipsa ecclesia... dimisi eam a circatu, ab oblatis, ab omni denique reditu liberam excepto servicio prepositi, quod ipse custos persolvet. Voor de beoordeeling dezer passage is een andere oorkonde van bisschop Burchard, eveneens uit 1101, van belang, OU 261, waarin hij aan St. Jan te Utrecht (sancto Iohanni et canonicis eius) schenkt ęcclesiam Thiedradeskerken... cum decima et omni utilitate, quę ad eam pertinet. Concessi autem eam esse liberam a censu et a circatu ; tantum denarii, quos oblationes vocant, inde solvantur, et ad exsecutionem sinodalis iusticię preposito suum servitium detur. Ongetwijfeld echt is dus in OU 260 de schenking der kerk te Erichem en haar bevrijding van circatus onder behoud van het servitium voor den proost. Niet aannemelijk is het evenwel, dat de kerk aan de kosterij gegeven en van circatus bevrijd zou zijn, ut commodior sit custodi. Ter wille van deze wijziging moet een echte oorkonde van bisschop Burchard, die de schenking van de kerk te Erichem aan St. Marie inhield, tot de bewoordingen van OU 260 omgewerkt zijn.

Met een der Egmondsche falsa staat OU 260 in een zeker verband, doordat in de boven (blz. 122* vlgg.) door ons behandelde onechte oorkonde van 1143, no. 10, de volgende woorden voorkomen: terram... sub testimonio Christi et nostri omniumque illorum, quorum nomina supra memoravimus ac totius ęcclesię sollempni donatione contraditam ... inserimus.

De oorkonde van proost Boudewijn van St. Marie

van 1169 aangaande den tiend en het gerecht van Wiltenburg, OU 466, vertoont in het schrift een zekere verwantschap met het Egmondsche falsum no. 5 (boven blz. 108*). Een fragment van OU 466 is afgebeeld in onze Untersuchungen III Facs. 11.

Tegen het schrift der oorkonde zijn geen besliste bezwaren in te brengen, hoewel bij vergelijking bij voorbeeld met de oorkonde van bisschop Godfried van 1169, die t. a. pl. Facs. 10 afgebeeld is, de sterk afwijkende ductus en de afwijkende lengteverhouding tusschen interlineaire en lange letters in het oog vallen. Voorts zijn opmerkelijk de lange i, ook midden in het woord (r. 1 : misericordia ; r. 2 : fidelibus ; r. 4 : meis ; r. 6 : venientes, maiorem ; r. 7 : iusticiam, decimam, Uuilteburg, locis), de drie keer voorkomende afkorting Theod^{i}c^{9} en de wisselende spelling van den plaatsnaam Wiltenburg (aldus regel 3 ; regel 6 en 7 echter : Uuilteburg).

De oorkonde is links onderaan voorzien van het opgeplakte beschadigde zegel van proost Boudewijn, dat hem zittende met palmtak en boek vertoont. Een dergelijk zegel bevindt zich nog gaaf ook aan de oorkonde van proost Boudewijn van 1176 OU 488, waar het rechts onderaan opgeplakt is. Het zegel van OU 466 is echter zoo onscherp afgedrukt, dat het niet direct van een echten stempel afkomstig behoeft te zijn, maar ook wel met behulp van een echt zegel vervaardigd zijn kan. In verband daarmee lette men op het volgende.

De oorkonde van proost Boudewijn, deken Gozhelmus en de overige kanunniken van St. Marie van 1175 voor de parochianen van Akersloot, OU 482, heeft geen corroboratio en geen getuigen. Zij is onverdacht, want door dezelfde hand is de oorkonde van proost Boudewijn van 1176 OU 488 geschreven, waarin de getuigen door een andere hand ingevuld zijn, en wel is dit de hand van den capellarius Otto, die ook de oorkonde voor St. Jan van 1176 OU 487 geheel geschreven heeft [1]). Uit het ontbreken van getuigen in OU 482 moet men opmaken, dat deze oorkonde onvoltooid gebleven is. Zij moet oorspronkelijk ook ongezegeld zijn geweest.

---

[1]) Vgl. Untersuchungen II 97.

Weliswaar is links onderaan — dus op dezelfde plaats als in OU 466 — een ronde klomp was opgeplakt, maar deze vertoont in het geheel geen zegelbeeld en kan dus onmogelijk voor een echt zegel doorgaan. Deze „bezegeling" is klaarblijkelijk eerst naderhand aangebracht. Daardoor wordt ook de bezegeling van OU 466 verdacht.

Onafhankelijk van de bezegeling zijn er bedenkingen tegen het dictaat der oorkonde OU 466 in te brengen. Wij confronteeren het hieronder met dat der oorkonde van bisschop Godfried van 1166 OU 465 en dat der zooeven aangehaalde oorkonde van proost Boudewijn van 1176 OU 488.

OU 465 (1169).

In nomine salvatoris Domini nostri Iesu Christi.

Notum sit fidelibus, quod ego Godefridus

Verum ne posteri ignoranter desidia torpescant, vinculo anathematis confirmavi.

Ut autem hec mea traditio rata et inconvulsa permaneat, hanc paginam scribi feci et sigilli mei impressione signari.

Acta sunt hęc anno dominicę incarnationis MCLXVIIII indictione I, anno regni domni Fritherici XVII, imperii vero XIIII, anno episcopatus mei XIII in Dei nomine feliciter.

Presentibus testibus tam clericis quam laicis, quorum hęc sunt nomina.

OU 466 (1169, voor St. Marie).

In nomine Domini.

Ego Balduuinus Dei misericordia in ęcclesia beatę Marię prepositus notum facio omnibus Christi fidelibus presentibus et postmodum futuris, qualiter... usibus fratrum in ecclesia beatę Marię famulantium.

Ad corroborandam itaque nostrę donationis veritatem presentem scedulam feci conscribi et sigillo nostro signari. Et ne temporum varietate et personarum mutatione aliquis in posterum, qui nominandus erit in ecclesia beatę Marię prepositus, rem gestam valeat destruere, nomina illorum, qui viderunt et audierunt, iussi subnotari.

Acta sunt hęc anno incarnationis Domini MCLXVIIII indictione II tempore domni

Godefridi venerabilis Traiectensium episcopi anno episcopatus sui XIII sub testimonio tam laicorum quam clericorum, quorum nomina hęc sunt.

OU 488 (1176, proost Boudewijn voor St. Marie).

In nomine Domini.

Ego Baldewinus Dei gratia in ęcclesia beatę Marię prepositus notum facio omnibus Christi fidelibus presentibus et postmodum futuris, quod... ad usus fratrum in ea Deo et beatę Marię devote famulantium.

Ut autem hec rata et firma permaneant, in huius actionis testimonium presentem scedulam conscriptam meo proprio sigillo feci signari et episcopali banno muniri, ne aliqua in posterum fraudulenta persona vel aliquis successorum meorum presumat destruere et divinę ultionis offensam incurrere.

Acta sunt hec anno dominice incarnationis MCLXXVI indictione VIIII, tempore domni Fretherici imperatoris, regni vel imperii anno XXVI, presulatus domni Godefridi anno XXII sub testimonio clericorum et laicorum, quorum nomina subscripta sunt.

OU 485 (1176).

Nichilominus venerabilis antistes Godefridus sententiam excommunicationis in eos... promulgavit.

Et ut hęc rata sint et omni tempore inconvulsa, precepit liberalissimus pontifex Godefridus hanc paginam conscribi et suo sigillo consignari.

Acta sunt hęc anno incarnationis dominicę MCLXXVI indictione IX, regni Frederici XXV, imperii XXI, episcopatus domni Godefridi XXI.

Testes sunt, quorum nomina infra subscripta sunt.

In de aanhalingen uit OU 488 vindt men met kleine letters gedrukt, wat overeenkomt met de oorkonde van 1169 OU 466. Deze overeenkomst kan slechts verklaard worden door de veronderstelling, dat OU 466 voor OU 488 als dictaat-voorbeeld gediend heeft. Dit is niet in de bisschoppelijke kanselarij gebeurd, maar door een klerk uit St. Marie, door wiens hand de oorkonde OU 488 geschreven is. De bisschoppelijke capellarius Otto, die de getuigen toegevoegd heeft, heeft daarna, toen hij zelf de geheele oorkonde OU 485 schreef, op zijn beurt enkele wendingen, bepaaldelijk aan het begin

van de dateering en bij de aankondiging der getuigen, quorum nomina infra subscripta sunt, overgenomen.

In de oorkonde OU 466 valt een dictaat uit de bisschoppelijke kanselarij te bespeuren. Niet alleen de door ons gespatiëerde woorden, die met OU 465 overeenkomen, doen dit zien, maar ook in de corroboratio de wending ‚presentem scedulam', die in dezen tijd nog vrij zeldzaam is, doch ook aangetroffen wordt in de oorkonde van bisschop Godfried voor het klooster Oudwijk van 1174 OU 480. De dictaatverhouding tusschen OU 466 en OU 488 is met dat al nog niet voldoende opgehelderd. Want OU 488 stemt ook met OU 465 overeen in eenige bijzonderheden, die niet in OU 466 gevonden worden. Immers waarom heeft OU 488, hoewel voor een groot deel aan OU 466 ontleend, in de corroboratio denzelfden voorzin, die ook in OU 465 en OU 485 voorkomt, maar niet in OU 466, waar de corroboratio in zeer ongewone bewoordingen gesteld is? Waarom heeft OU 488 gelijk OU 465 en OU 485 ‚dominice incarnationis' en niet ‚incarnationis Domini', zooals in OU 466 staat? Waarom geeft OU 488, evenals OU 465 en OU 485, in de dateering de annos regni et imperii van Frederik I op, die in OU 466 ontbreken? Waarom maakt OU 488, evenals OU 465 en OU 485, gewag van den bisschoppelijken ban, waarover in OU 466 niets te vinden is? Uit deze gegevens moet men afleiden, dat de oorkonde OU 466 niet in de redactie, die wij voor ons hebben, voor OU 488 gebruikt is, dat dus de bewoordingen der oorspronkelijke redactie naderhand veranderd zijn. Vandaar dan ook, dat in de aankondiging der getuigen de leeken aan de geestelijken voorafgaan, hoewel daarna bij de opsomming der namen en ook in OU 465 en OU 488 de volgorde juist is.

Reeds uit formeele overwegingen blijkt dus, dat de oorkonde OU 466 vervalscht is.

Wat den inhoud van OU 466 aangaat: proost Boudewijn verklaart, dat de tiend van Wiltenburg, dien Herman van Wedene, en de tiend van Lopik, dien Gerard Frabertszoon van den proost en zijn voorgangers in leen hadden, aan de inkomsten der broeders van St. Marie toegevoegd zijn. Uit eigen beweging heeft Herman aan den proost afstand gedaan van de

groote en kleine tienden en het wereldlijk rechtsgebied te Wiltenburg, alsmede van den tiend in eenige plaatsen in de omstreken van Wiltenburg, Gerard evenzoo van den grooten en kleinen tiend van Lopik ; en wel hebben beiden alles afgestaan, wat zij van dezen proost in genoemde plaatsen krachtens leenrecht hadden. Hierop hebben Dirk Knif voor Herman, en Hendrik Niger voor Gerard bij ondervraging door den proost met instemming van alle aanwezigen verklaard : amborum beneficia nobis (preposito) tam libera et tam expedita esse, ut de eis pro voluntate nostra possemus ordinare et cuicumque vellemus pro beneplacito nostro libere conferre. De proost heeft daarop, naar het voorbeeld van zijn voorgangers en andere viri illustres en op verzoek van zijn broeder, graaf Floris (III) van Holland, de genoemde goederen met toestemming van bisschop Godfried opgedragen aan de kanunniken van St. Marie, ut ipsi ex eis varios stipendiorum suorum defectus suppleant abhinc et deinceps liberam habentes potestatem, ut prędictas decimas cum omni utilitate ad eos quos voluerint usus suos suorumque successorum libere statuant et convertant.

In de oorkonde van 1176 OU 488 verklaart proost Boudewijn, dat hij de grove en smalle tienden te Otterloo, die hem Gerardus de Ape, deposita omni pheodalis iuris iusticia, met eigen hand en uit eigen beweging afgestaan heeft, op verzoek van de vrienden van den proost heeft opgedragen aan de kerk van St. Marie te Utrecht ten bate van de inkomsten der broeders. De opbrengst der tienden zal tot viering der nagedachtenis van den priester Franco (kanunnik van St. Marie) jaarlijks aan de broeders uitgedeeld worden, omdat deze de kerk en de broeders tot eenige erfgenamen van zijn geheele vermogen gemaakt heeft. De proost bepaalt verder : quoniam hanc eandem decimam a laicali manu aliquandiu occupatam liberam feci et fratribus... donavi, ut cum... tempus et dies nostri obitus advenerit, nichilominus sit inter fratres memorialis et debitis exequiis sine oblivione sollempnis.

Het verschil tusschen de rechtsverhoudingen, die in de twee oorkonden behandeld worden, springt in 't oog. De Mariakerk, waaraan volgens OU 488 de tiend ad

usus fratrum overgedragen is, wordt in OU 466 niet genoemd. OU 488 zegt niet, dat Gerardus de Ape den tiend, waarvan hij afziet, in leen bezeten heeft, maar alleen, dat hij met het rechtsgebied beleend was. Daarentegen hebben volgens OU 466 Herman van Wedene en Gerard Frabertszoon de tienden zelf in leen gehad ; als daarbij behoorend wordt in één geval het wereldlijke rechtsgebied vermeld. Volgens OU 488 beschikt de proost ten bate van het convent alleen over de tienden, zonder dat er sprake is van twijfel aangaande zijn bevoegdheid om een dergelijke beslissing te nemen. Volgens OU 466 daarentegen wordt aan het convent alles opgedragen, wat de twee heeren in leen bezeten hebben, en er moet eerst door een rechtsverklaring vastgesteld worden, dat de proost de vrije beschikking heeft over beide leenen. Het is duidelijk, dat de toestanden, die de laatste oorkonde weergeeft, veel verder gevorderd zijn. Zij kant zich tegen de erfelijkheid der leenen, en legt er daarom ook den nadruk op, dat de twee heeren van hun leenen afgezien hebben absque spe repetendi, en dat de opdracht aan het convent geschied is op verzoek van den graaf van Holland en onder toestemming van bisschop Godfried. Niet vergeten is ook de uitdrukkelijke toezegging, dat de kanunniken deze goederen perpetuo iure zullen bezitten en voor zich en hun opvolgers over de tienden de vrije beschikking zullen hebben.

Dit alles in aanmerking nemend moeten wij OU 466 voor een vervalscht stuk houden ; het is vervaardigd met behulp van een echte oorkonde van proost Boudewijn van 1169, die in de bisschoppelijke kanselarij opgesteld was.

I

VITAE SANCTORUM

I

VITAE SANCTORUM

I. VITA SANCTI ADALBERTI PRIMA

OVERLEVERING :

C = *Codex Coloniensis.*
U = *Codex Ultraiectensis.*
A = *Codex Alcmariensis.*
B = *Codex Berolinensis.*
G = *Gabbema's afschrift van 1670.*
M = *Mabillons uitgave (c. 12—28) : Acta sanctorum ord. sancti Benedicti saec. III pars I (1672).*
H = *Henschens uitgave: Acta sanctorum Iunii V (1709).*

(1). [1]) Legimus in ecclesiasticis[a] historiis beatum[b] Ekbertum[c] celesti afflatum desiderio[d] patriam parentes omnemque frequenciam cognate nobilitatis reliquisse atque studio peregrinationis et ardore[e] vite remotioris in Hiberniam[f] secessisse. Ubi cum uberiori profectu virtutum et sanctitatis evidentia se plurimis notabilem[g] exhiberet[h], contigit opitulatione divina[i] ut sibi multos[k] *Alc. v. Will. c. 4.*

(1). [a] *volgt :* in *B.* [b] beatum *ontbr. H. G ; in margine bijgeschreven C.* [c] Egbertum *A. H.* [d] *volgt in B, overgenomen uit de vita secunda :* anno sexcentesimo nonagesimo. [e] ardoris *B.* [f] Hyberniam *B.* [g] *volgt :* se *B.* [h] exhiberetur *U.* [i] divina opitulatione *H. G.* [k] multos sibi *C. U. B.*

[1]) *Opschrift in B :* Quomodo sanctus Egbertus Northumbrorum episcopus Dei respectu patriam deserens in Hiberniam migravit illoque eum sanctus Adalbertus cum plurimis secutus fuerit. — *In U :* Incipit vita sancti Adalberti confessoris. — *In C :* Incipit vita sancti Adalberti confessoris, que est septimo kalendas Iulii. — *In A :* Adalbertus levita filius Edilbaldi regis Deirorum filii sancti Oswaldi regis et martyris Anglie in Egmunda in Hollandia oratorium construens post multorum paganorum conversionem et laudabilem vite nostre consummationem multis miraculis clarus septimo kalendas Iulii felici fine quievit in Christo sepultus in Egmunda. Is eximius confessor primus archydiaconus ecclesie Traiectensis fuit. Hec Marcellinus presbyter socius Adalberti in vita sancti Swicberti episcopi.

sectatores efficeret. Certatim igitur[l] ad eum tam Anglorum quam Scotorum[m] convolabant examina eius se discipulatui gestientes[n] unire[o] deliberatione voluntaria. Quibus sanctus Adalbertus ut generosior apis adiunctus artioris vite instituta non segniter ut post patuit est adorsus. Actus quippe suos ad exemplum pii preceptoris dirigebat et ut mundum animal quicquid boni auditu perceperat[p] opere[q] ruminabat. Non plausibili scientia favorabiliter distendebatur[r], sed effectuali exhibitione indesinenter augmentabatur sicque, divino-
Ps. 118, 32. rum artam *viam* percurrens[s] *mandatorum*, in brevi[t] potitus est spatio celestium latitudine virtutum.

(2).[1]) Interea vir Domini[a] Ekbertus[b] cotidianis in Deo[c] pollens successibus iam[d] parvipendebat sue solius saluti prospicere[e], sed pro insite sibi benignitatis
Alc. v. Will. c. 5. affluentia pluribus estuabat in commune prodesse, maxime ut quos adhuc constabat infectos nevo paganitatis, per opem sancte predicationis ad salubritatem conduceret christianitatis. Audiens itaque Germanie populos infidelitatis errore cunctis tenacius irretitos, utpote qui ob ferocitatem sui divini verbi fautoribus usque in id temporis[f] erant pene inaccessibiles, induxit animum eo tendere, si quos cooperante gratia super-
vgl. 2 Thess. 2, 3. na[g] ex *filiis perditionis* posset filios reconciliationis[h] efficere. Cumque huic expeditioni insisteret operosius,
Beda, Hist. eccl. V 9. divino oraculo ne efficeret est inhibitus. Vir autem sanctus nec valens nec volens Dei ordinationi refragari elegit quos pro se destinaret et sanctitatis merito et eruditionis efficacia tanto idoneos operi misitque primo Wigbertum[i] sincerissime conversationis presbiterum. Qui diu multumque cum barbarico rigore[k] desudando luctatus inconvertibilem horrescens perfidiam infecto nego-

---

l ergo *H.G.* *m* Schottorum *A.* *n* eius sub disciplinatu gestientium *H;* eius se disciplinatui gestientes *G.* *o* vivere *H. G.* *p* perceperat auditu *B.* *q* *C. U;* ore *A.B.H.G.* *r* discendebatur *C.* *s* precurrens *A.B.* *t* breve *U.*

(2). *a* Dei *C.* *b* Egbertus *A. B. H. G.* *c* in Deo *ontbr. B.* *d* iam *ontbr. A. B. H. G.* *e* proficere *A.* *f* tempus *A.* *g* superna gratia *C.* *h* reconsiliationis *C. U.* *i* Wicbertum *B;* Wichpertum *U.* *k* rigo *A.*

---

[1]) *Opschrift in B:* Quomodo sanctus Ekbertus ad lucrandas Germanie plebes ire celitus sit inhibitus et pro se sanctos Willibrordum, Adalbertum aliosque destinavit.

tio est reversus. Sed vir prudentissimus[l] optime sciens de[m] Dei misericordia numquam desperandum alios ministros ad eiusdem predicationis surrogavit officium, virum scilicet apostolice gratie Willibrordum presbiterum clarissimumque Christi confessorem de quo prefati sumus Adalbertum[n] cum decem aliis[1]) eodem fidei calore ferventibus, adeo ut aliqui eorum post multiplices initi certaminis agones martyrii palmam adepti sunt[o], alii post conscensum[p] ac nobiliter moderatum summi pontificatus gradum in pace quieverunt[q]. *Beda, Hist. eccl. V 10. Alc. v. Will. c. 5.*

(3). Hii ergo christiane religionis propagatores sacreque fidei propugnatores[a] tam patris iussione quam propria deliberatione ad opus inhiantes evangelii spatiosi maris transmeantes pericula divine pietatis auspicante regimine optato portui sunt omnes[b] gratanter expositi. Adeuntesque strenuissimum ducem Francorum[c] Pippinum[d] cum omni veneratione ab eo sunt suscepti ac omni tempore hospitalitatis honoratissima commoditate tractati. Quorum adventus causas ac pie intentionis tenorem ut agnovit[e], ad nuper armis acquisitam Fresiam[f] Christo per eorum ministerium acquirendam suo munimine fultos, auctoritate roboratos continuo destinavit. Nec multo post, cum iam egregii rationabilium novalium agricultores iactis seminibus sui laboris viderent fructificare incrementum, annuente fraterne unanimitatis assensu cum conniventia predicti principis sanctum Willibrordum Romam dirigunt ab apostolico ad archipresulatus ordinem promovendum. Quo a Sergio adepto[g] ad ceptum opus revertitur episcopalisque sedis prerogativam in Traiecto castro sortitur. Que vero eius vite qualitas fuerit vel quo sudore in predicationis erogatione certaverit[h], quibus quantisque miraculis *Beda, Hist. eccl. V 10. Beda, Hist. eccl. V 11. Alc. v. Will. c. 13.*

l prudentissimus Egbertus *A.* *m* de *ontbr. B.* *n* Adelbertum *C.* *o zoo met Alcuin U*; sint *A. B. C. H. G.* *p* concensum *A. B.* *q zoo met Alcuin A. U. H. G*; quieverint *B. C.*

(3). *a* sacreque fidei propugnatores *ontbr. B.* *b* omnes *ontbr. B.* *c* Francorum *ontbr. H.* *d* Pipinum *A. H.* *e* cognovit *H. G.* *f* Frisiam *B. H.* *g A;* Quo vero adepto *B;* Quo adepto *C. U. H. G; vgl. Beda, Hist. eccl. V 11 :* Romam, cuius adhuc pontificatum Sergius habebat. *h* sudaverit *A.*

[1]) *vgl. Beda l. c. :* erant autem numero XII, *en vita Willibrordi l. c. :* Adsumptisque secum undecim fratribus.

choruscaverit, liber gestorum eius luculenter scire volentibus aperit. Nos enim hec pauca ad attestationem virtutum sanctissimi patris nostri[i] Adalberti[k] prelibavimus, qui hiis omnibus efficiendis comes ac cooperator extitit indeficientissimus. Dehinc articulum eius specialitati prout Dominus concesserit[l] accommodemus.

(4). Fuit ergo in beato Adalberto[a] tanta morum lenitas[b], ut omnes ad sui imitationem eius alliceret suavitas. Quidquid verbis suadebat iubendo, factis premonstrabat exequendo, maximo se reputans dispendio mutilatum, si non eius dicta actuale comitaretur exemplum, ante omnia vere favens humilitati, asserens[c] huius cautela cetera omnia conservari. Supervacaneum autem videtur eius dilectionis magnitudinem referre, cum hec causa fuerit eum patriam, proximos ac omnia nativi soli commoda reliquisse. Et ne in referendo plus iusto immoremur, hoc solum pro compendio dictum sufficiat eum ita singulis virtutibus iniciatum, ut nusquam[d] deesset compagi cardinalium, hecque fuit sanctissimo viro indefessa milicie spiritalis continuatio, donec hostia caude[e] cremanda redoleret in [f] holocausto[g], iuxta id quod Dominus dicit: *Qui perseveraverit usque in finem, hic salvus erit.* Talibus eminentissimus heros munitus et redimitus apparatibus[h], quoquo versus pergens lucrandis invigilabat animabus[i].

vgl. Levit. 3, 9.
Matth. 24, 13.

(5). Sepius tamen in loco Egmunda[a] vocato mansitabat[b] huiusque recessibus importunitatis frequentiam[c] aliquantisper declinabat. Ubi[d] inter plures quos fama virtutum eius attraxerat quidam Eggo[e] vocabulo ad eum veniens in brevi eius familiaritatem adeptus[f] eius inhesit[g] contubernio attentius in tantum, ut vir Dei[h] eius frequentius[i] uteretur hospicio et[k] felici recompensatione eius metebat[l] carnalia, cui seminabat spiritualia. Ad roborandum quoque huius caritatis teno-

---

i nostri *ontbr. C.* *k* Adelberti *C.* *l* concesserit *ontbr. B.*

(4). *a* Adelberto *C.* *b in margine bijgeschr. C.* *c* asserebat *H.* *d* numquam *H.* *e* hostiae cauda *H;* hostiae tandem *G.* *f* in *ontbr. C.* *g* holocaustum *U.* *h* redimitus a partibus *C.* *i* animabus invigilabat *B.*

(5). *a* Ecmunda *C;* in Haecmunda loco *H.G.* *b* mansitabatur *B.* *c* frequencia *C.* *d* Ibi *C.* *e* Ekgo *B. U.* *f* indeptus *C.* *g* adhesit *B.* *h* vir Dei Adalbertus *H. G.* *i* frequentius *ontbr. B.* *k* et *ontbr. C.* *l* metens *C.*

rem filium eius de sacro fonte suscepit et ut post decuit plerisque suis secretis intimum habuit. Unde[m] factum est, ut[n] quadam die inter cenandum dum solitis oblectarentur[o] alloquiis[p], pater sanctus amico professus esset[q] se patriam parentesque velle invisere[r], quatinus etiam eis aliquid gracie spiritualis posset impartiri[s]. Ille vero nimis egre ferens tante benignitatis presentia frustrari cepit de eius reditu lacrimosa curiositate sciscitari [1]). Cuius pie sollicitudini vir Deo plenus pla- *Alc. v. Will. c. 16.* cida consideratione compassus residuum pomi, quod forte manu gestabat, igni proiiciens : Cum hec, inquit[t], grana in virgulta[u] fructificaverint[v] adolendo, me Deo propicio compotem habebis in revertendo. Hiis dictis sanctus Adalbertus transmarine[w] expeditioni operam dedit et diutius expectatam sui adventus benedictionem native regioni invexit. Ubi aliquantisper commoratus verbis et exemplis ad imitationem sui multos illexit, quia superna gracia semper prevenit et subsecuta est comitando virum Dei quocumque divertit. Sicque lucrandis animabus totus insistens presentis asperitatem laboris future mitigabat intentione mercedis.

(6). Interea prefatus Eggo[a] sponsionis viri Dei estimator avidissimus eius reditum votis sitiebat indesinentibus. Ut autem miraculum ad declaranda viri Dei merita provisum magnificentius extolleretur, contigit ut hospiciolum, in quo votiva grana ignis exemerat, favillatenus[b] cremaretur. Quis umquam ex sic[c] ambusto[d] loco aliquid viriditatis undecumque crederet emergere, nedum fructiferi vitulaminis exuberantiam speraret reliquias carbonum gignere? Sed Deo, cui omnino est idem velle quod posse, nichil est in efficiendo difficile. Denique ut temporis arrisit congruentia, germinavit

[m] Unde *ontbr. H.* [n] ut *ontbr. H. G.* [o] delectarentur *B ;* ablectarentur *C ;* oblectaretur *H.* [p] eloquiis *U;* obloquiis *G.* [q] est *C.* [r] revisere *H. G.* [s] impartire *C ;* impertiri *H.* [t] Ubi, inquit *H ;* Cum, inquit *G.* [u] invirgulata *H. G.* [v] fructificaverit *C.* [w] Adelbertus trans mare *C.* (6). [a] Ekgo *B.U.* [b] favillatinus *C.* [c] sic ex *A.* [d] combusto *H.G.*

[1]) *vgl. Sulpicius Severus, Vita s. Martini 5, 3. Opera rec. C. Halmii, Corpus scriptorum ecclesiasticorum latinorum I (1866) 115* : admonitus per soporem, ut patriam parentesque, quos adhuc gentilitas detinebat, religiosa sollicitudine visitaret.... multis ab eo obstrictus precibus et lacrimis, ut rediret.

idem locus germen odoris Domini, et eadem grana redivivum pubescentia in florem non tantum fructificando prebuerunt[e] miraculi quantum gaudii exoptato reditu sanctissimi patris Adalberti[f]. Qui *iuxta condictum* Fresiam[g] *reversus* tanto ardentiori omnium[h] unanimitate suscipitur, quanto eius sanctitas evidentiori virtutum attestatione et prophetice sponsionis presentiali exhibitione quoquoversum nobilitatur. Attamen vir sanctus omni virtutum exercitio[i] instructus et omni ex parte[k] circumspectus et undique contra *tentatoris versutias* oculatus, non intendens in via sui propositi quantum iam cucurrisset itineris, sed quantum ad emetiendum[l] superesset certaminis, sic cotidie transacte observancie aliquid adicere[m] studuit, acsi tunc primo[n] novus tyro conversionis[o] semitam[p] inierit.

vgl. Gen. 18, 14.

vgl. Marc. 12, 15.

(7). Igitur *de virtute in virtutem* proficiens, quod feliciter cepit felicius consummavit et *immarcessibilem* sui agonis *per*cepturus[a] *coronam* tenebrosam[b] presentis seculi con*vallem lacrimarum* mutavit paradiso[c] deliciarum. Christo itaque[d] [e], cui fideliter inhesit, VII kal. Iulii sanctissimam animam reddidit, in cuius presentia letus decantat: *Sicut audivimus* ita et *vidimus*. Ibi[f] credimus eum et optamus nostrarum miseriarum[g] memorem et quanto[h] superne pietati viciniorem, tanto relevandis nostris incommodis efficaciorem. Corpus[i] beati viri[k] a fidelibus tunc temporis, qui eius exequias procurabant, diligentissime conditum ac[l] humanitatis more terre mandatum sancte resurrectionis prestolatur edictum. Supra quod construentes ecclesiam in quantum rudes adhuc talium rerum poterant eius frequentabant memoriam. Sed Northmannice[m] irruptionis impetu ipsa ecclesia sepius diruta ac queque circumposita atrocius sunt devastata.

Ps. 83, 8.

vgl. 1. Petr. 5, 4.

vgl. Ps. 83, 7.

Ps. 47, 9.

Alc. v. Will. c. 25.

---

[e] prebuerunt *ontbr. H. G.* [f] Adelberti *C.* [g] Frisiam *A. B. H.* [h] omni *A.* [i] exercitatione *H. G.* [k] instructus et omni ex parte *alleen in H. G; ontbr. A. B. C. U.* [l] metiendum *C.* [m] edicere *C.* [n] primo *ontbr. H. G.* [o] conversationis *B.* [p] tempus *C*; servitium *H.*

(7). [a] precepturus *A. U.* [b] tenebrosum *C.* [c] cum paradiso *H. G.* [d] igitur *A.* [e] itaque Iesu *H. G.* [f] Ubi *C. U.* [g] misericordiarum *C.* [h] quantum *B. H. G.* [i] Corpus autem *H. G.* [k] Corpus beatum *U*; beati viri Adalberti *H. G.* [l] et *C.* [m] *A*; Nortinamice *B*; Nordmannice *C. U*; Normannicae *H*; Nortmannicae *G.*

(8). Verum Dei ordinatione[a], ut qualis meriti esset sanctus[b], cuius[c] reliquie ibi servabantur, ostenderet, ita providit, ut numquam deesset, qui inibi debitam servitutis congruentiam impenderet. Nec mirum, si humanis honorabatur excubiis, qui cotidie miraculorum fulgurabat insigniis. Que tam numerosa sunt, ut si ea per singula describere[d] temptemus, non modo[e] difficultatis, sed etiam impossibilitatis anfractus[f] incurramus[g]. Quocirca necesse est morem teneamus cuiuslibet amena virecta[h] adeuntis, qui dubius eligendorum specie[i] florum[k] eotenus temperat[l] appetitum, ut satisfaciat usuali delectationi, non[m] excessuali succumbat oneri. Hoc quoque nos uti oportet[n] meditullio, ut compendiosa recitatio tam studiosis quam fastidiosis sit gemine alternationis morigeratio. Ceterum de fide dictorum astruenda non multum nos laboraturos speramus, cum satis absurdum sit inde[o] fidelibus scrupulum generari, unde Deo auctore incredulos pristino renuntiasse constat[p] errori. Proinde hoc iam satis dictum; nunc redeamus ad propositum.

(9). Mulier quedam Eswar[a] nomine sancti Adalberti[b] se devovit servicio[c], credens sue viduitatis angustias eius defensionis relevari[d] solatio. Que[e] cum per multos annos devotis institisset[f] obsequiis, accidit piratas hiis in partibus advectos omnem circumquaque regionem devastasse incursu hostilitatis. Possessionibus itaque depredatis possessoribusque in captivitatem redactis prefata vidua sola relicta quid ageret, quo se verteret ignorabat[1]) omnimodis. Nam nec unde ad momentum[g] reficeretur habebat nec unde vel ubi acquirere posset ulla copia suppeditabat. Postremo nil restabat consilii nisi in consueta benignitate sancti Adalberti[b].

(8). [a] ordinatio *H.* [b] sanctus Adalbertus *H.G.* [c] cui *C.* [d] scribere *A.B.* [e] solum *C.* [f] amfractus *B. U*; anifractus *C.* [g] incurreremus *H.* [h] vireta *H.* [i] spem *C.* [k] eligendorum dubius specie florum *G*; eligendarum d. sp. fl. *H.* [l] temperet *C.* [m] ne *A.* [n] nos oportet uti *A.H.G*; nos oportet in *B.* [o] in *A.B.H.G.* [p] constat *ontbr. B.*

(9). [a] Esuar *A.B.G*; Esewar *C.* [b] Adelberti *C.* [c] servicio *ontbr. B.* [d] relevare, *verbeterd uit:* relevere *C*; revelare *U.* [e] Qui *B.* [f] institisset devotis *B.* [g] monumentum *A.*

[1]) *Hieronymus, Vita s. Pauli c. 3 (Migne, Patrologia Latina 23, 20):* Quid ageret miles Christi et quo se verteret, nesciebat.

Quam etiam de se presumentem non despexit, sed
Ps. 9, 10. ei pius *adiutor in oportunitatibus* extitit. Cotidianum
quippe victum ei[h] ministravit[i] ab oceani litoribus,
vgl. Ps. 33, 10. monstrans quam verum sit nil deesse Deum timentibus,
nec potuit commune sentire dispendium que specialius
quesivit sancti Adalberti patrocinium[k].

(10). Procedente tempore presbiter quidam Amalath[a]
nomine officii sui timoratus executor[b] angelico ammo-
netur oraculo, quatinus in resarciendis[c] dirutis ec-
clesie sanctissimi patris omni posthabita[d] dilatione
insisteret. Et ne ullius dubietatis interstitio ab efficiendo
revocaretur, habuit eiusdem revelationis participes[e]
tres viros adeo religiosos in quantum[f] laicalis admisit[g]
habitudo. Qui omnia[h] convenientia sue referentes visioni
multum huic deliberationi contulerunt alacritatis et
incitamenti. Proinde undique collectis[i] operariis divini-
tus indictum fervebat opus. Cumque huius artifices
structure convectam lignorum considerarent materiam[k],
invenerunt unam trabem ceteris multum breviorem.
Quo detrimento sui operis non mediocriter afflicti
consequentiam[l] tractatus distulerunt diei sequenti. Mane
facto convenientes in id ipsum divinum presentialiter
senserunt adesse auxilium. Nam trabes, que illis ob
brevitatem sui difficultatem laboris intentabat[m], alias
non solum equiparabat, sed etiam mirabiliter[n] emine-
bat [1]). Gaudentes igitur[o] tanto accuratius cepto insiste-
bant operi, quanto certius se videbant virtutum signis
comitari[p]. Idem autem locus[q] sanctissimo pignore con-

---

h ei victum *A. B. H. G.* *i* ministrabat *H. G.* *k* que specialius sancti Adalberti quesivit patrocinium *A. H. G;* que specialius sancti Adalberti patrocinium, *door een latere hand in margine* que *veranderd in:* quesivit *B.*

(10). *a* Amalat *C;* Amalathus *H. G.* *b* exequutor *B.* *c* resertiendis *B.* *d* postposita *A. U.* *e* perticipes *B.* *f* qua, *in margine bijgeschreven:* tum *C.* *g* amisit *C;* admittit *H. G.* *h* Cui omni *A.* *i* collectis undique *H. G.* *k* materiem *C.* *l* consequencium *C.* *m* intendebat *C. H. G.* *n* mirabile dictu *C.* *o* ergo *H. G.* *p* commemori *C;* commereri *U.* *q* loco *C.*

---

[1]) *vgl. Alcuin, Vita Willibrordi c. 25:* Conditum est venerabile corpus in sarcofago marmoreo, quod primum toto Dei famuli corpori quasi dimidium pedis brevius inventum est.... Sed miro modo divina donante pietate inventum est subito sarcofagum tanto Dei viri corpori longius, quanto brevius ante apparuit.

secratus, quoniam litori maris videtur contiguus ac per hoc piratice infestationi patet[r] expositus, non est silentio[s] pretereundum[t], quam potenti miseratione meritis sancti viri hac molestia sit frequenter exemptus[u]. Nam barbari multotiens eidem appropinquantes ac pene applicantes portui interventu nubis celitus obiecte prospectum perdentes sue perversitatis conatibus visuntur elusi. Cuius assiduitate miraculi[v] congruum nomen eidem loco[w] videtur inditum, ut Hecmunda[x] dicatur quasi locus ab irruptione incursionum mundatus hostilium. Unde factum est, ut non solum a christianis, verum etiam a paganis non mediocriter frequentaretur in tantum, ut oblationibus crebris sue devotionis exprimerent[y] instantiam. Nec immerito[z]. Nullus enim illinc[a'] cassati voti querulus causator abscessit, nullus qui[b'] perditi laboris dampna gemuerit[c']. Verum quod ibi magis expavescenda[d'] sit potestatis[e'] divine severitas, ubi propensius enutrierit illius gratie dapsilitas, ex subsequenti potest perpendi miraculo. Ipse enim in sanctis suis operatur, cuius omnes[f'] *vie, misericordia et veritas.* *Ps. 24, 10.*

(11). Rusticus quidam inconsulta temeritate persuasus oblatum ad beati viri pignora caseum furari[a] non est reveritus. Cuius edulio dum spicarum illapsus densitatem conaretur potiri, nullam desiderii sui poterat efficaciam[b] consequi, sed ut equitatis iustissimo tenore ipse puniret in se, quod commiserat sane mentis, impios[c] pro furtivo pabulo digitos manuum suarum derodebat. Quod ubi dominus eius[d] comperit, ad sacratissimas reliquias eum[e] sine dilationis interstitio duci[f] iussit. Ubi supernam benignitatem ex indulta sibi sanitate nactus legali traditione factus est ipsius ecclesie proprius. Vere magnificis tanti viri merita sublevanda preconiis, cuius ope digna temerarium non absorbuit ultio, sed in meliorem statum extulit pia correctio[g].

[r] pater *B.* [s] selentio *B.* [t] pretermittendum *H. G.* [u] exceptus *B.* [v] miraculum *C.* [w] *C;* loco *ontbr. A. B. U. H. G.* [x] *C;* Ekmunda *B;* Egmunda *A. U;* Haecmunda *H. G.* [y] exprimeret *B.* [z] Nec immerito *ontbr. A.* [a'] illic *C.* [b'] qui *ontbr. B.* [c'] ingemuerit damna *B.* [d'] expavenda *C.* [e'] pietatis *A. B.* [f'] omnis *B.*

(11). [a] furari *in margine bijgeschreven C.* [b] efficiam *B.* [c] impos *A. B. U;* ipsos *H. G.* [d] suus *A. B. H. G.* [e] eum *ontbr. A. B. H. G.* [f] ducere *C.* [g] correptio *C.*

(12). Alio quoque tempore res miranda satis evenit. Ex marine siquidem tempestatis eruptione continua, sicut hiis cognitum est qui maris vel viderunt vel inhabitant contigua, plurima litoribus[a] harenarum subvehitur copia, que[b] perurgente vi ventorum[c] tantis cumulatur acervis[d] [1]), ut montibus videatur altissimis coequari[e]. Huiuscemodi denique perfusio nimis proxima sancti viri quodam tempore consedit oratorio. Quo dum forte Roricus barbarorum rex appulisset, cunctis sibimet[f] obsequentibus indixit, ut ocius ab edificio sacro montem harenosum dimoverent. Quod dum[g] mane sequenti fuisset universis implere placitum, invenerunt prefatum harene montem per sanctissimi Adalberti[h] merita, quantum iactus lapidis emitti potest, longius esse secretum, clarescente superne bonitatis affluentia, que quantum apud se dilectus suus valeat, etiam vite incredulo[i] manifesta prebuit indicia.

[2]) (13). Apparuit amabilis Christi confessor Adalbertus in somnis[a] cuidam sanctimoniali Vvlfsit[b] nomen habenti denuncians, ut preciosissima sui corporis ossa, que more ceterorum profundius sub humo recondita tenebantur[c], eminentius elevata cunctis in conspectu locarentur[d], scilicet ad devotionem fidelium efficacius incitandam et meritorum eius interventionem presentialius obtinendam. Et ne fidem[e] quivis forsitan ambiguitatis offendisset scrupulus, trinis feminam prefatam dignatus est certificare visionibus. Que ne stringeretur inobedientie

(12). [a] littoris *M. H.* [b] que *ontbr. A. B.* [c] perurgente in ventorum *B;* perurgente ventorum vehementia *U;* pergente vi ventorum *G.* [d] tantis cumulatur acervis *ontbr. A. B. G.* [e] ut vix motibus cedere videatur altissimis *C.* [f] sibi nec *B.* [g] cum *M. H.* [h] Adelberti *C.* [i] *A. B. M;* vite incredule *U. G;* viro incredulo *H;* incredulo (*zonder* vite) *C.*

(13). [a] somno *C.B.* [b] *naderhand in een lacune ingevuld U;* Wilfsit *M. H;* Wilfit *G.* [c] tenebant *M. H.* [d] locarent *M. H.* [e] fidem *ontbr. A.*

[1]) *vgl. Statius, Thebais 10, 655:* exanimes circum cumulantur acervi.

[2]) *C. 13-15 luiden in C aldus:* Quedam eciam sanctimonialis Volcent nomine a beato viro trinis certificata iussionibus Theoderico comiti indixit, ut preciosa pignora eminencius locaret. Advenientibus itaque cum comite religiosis viris et reliquiis elevatis sub tumba sancti repertus est fons perspicuus, qui usque hodie omnibus infirmis extat ydoneus. Pallium quoque, quo sanctum corpus velabatur, ab omni putredinis corruptione immune conspiciebatur. Denique thezaurus desiderabilis in loco qui Hallem dicitur constructo ibidem ligneo oratorio deportabatur.

reatu, Theoderico comiti[f], qui locum eundem sicuti nunc posteri eius retinent[g] proprietatis iure possidebat [1]), haud segnis intimatrix per somnum[h] sibi revelata suggerere properabat. Ille vero, sicut[i] semper in illis que religionis sunt[k] promptus et officiosus extitit operator, ita in exequendis hiis que sanctimonialis retulerat velox fuit executor. Paratis igitur[l] quecumque tali fuerant operi[m] congrua sancta levari fecit pignora.

(14). Tunc subtus sarcofagum repertus est fons mira limpiditate perspicuus[n], qui usque in hodiernum diem ad recuperandam sanitatem inclusa spe multis extat[o] idoneus. Aperto quoque[p] locello pallium, quo sacrum[q] corpus velabatur, ut requiescentis vivacitas apprehenderetur, ab omni corruptione putredinis immune conspiciebatur[r].

(15). Predictus vero comes in loco qui Hallem[a] nuncupatur ex ligni materia construxit oratorium constitutaque die, qua fidelium unanimis devotio convenire potuisset, illuc sanctum deduci fecit thesaurum. In quo venerabili deportationis officio quot sanitatis impotes reformarentur, non parvo colligi potest numero. Precipue denique cecis redditum lucis decus alludebat[b], et quoscumque gressus debilitas enervabat, redigesta membrorum compages erigebat. O divine pietatis fontem, inestimabilibus miserationum rivis[c] semper inundantem! En confessor sanctissimus, cuius anima vere[e] beatitudinis securitate nullius indiga fruitur[f], ut relicti corporis artus erigantur altius, loculis honorentur[g] nitidioribus, adhortari videtur. Num[h] in celesti conspicuitate posito hec[i] inest delectabilitas, cui carnaliter versanti cuncta terre viluit speciositas? Procul absit a piis mentibus hec credulitas. Sed qui in hac constitutus peregrinatione caritatis viscera numquam dehabuit, iam

f primo comiti *M. H*; comiti primo *G.* *g* retinet *B.* *h* somnium *A. G.* *i* sicuti *M. H.* *k* *ontbr. B.* *l* ergo *M. H. G.* *m* fuerant tali operi *M. H.* (14). *n* prospicuus *U.* *o* extitit *A.* *p* Apertoque *M. H.* *q* sancti *M. H.* *r* conspiciebat *M.* (15). *a* Hallen *M. H.* *b* alludebatur *A.* *c* vivis *M.* *e* vera *M. H.* *f* fuit *M. H.* *g* honorent *M.* *h* Cum *U.* *i* nec *M.*

[1]) *vgl. Alcuin, Vita Willibrordi c. 1:* et posteri eius usque hodie.. possident.

manens in patria compassionis et misericordie reminisci non desinit. Vult ergo reliquias sui sacri corporis manifestius tractari, ut respicientium corda compunctionis accensa stimulo facilius ad impetrandam divinitatis opem mereantur aptari. Vult magnificentiori frequentia celebrari, ut magis ac magis in memoriam[k] future glorie bonorum desideria valeant[l] dilatari. Nunc sequentia videamus.

[1]) (16). Certatim autem laborantibus in prefati constructione oratorii Sigifridus[a] quidam nomine fervorem sociorum imitari dedignatus omni membrorum mobilitate et officio est destitutus. Qui postquam salubri penitentia motus in cognitionem[b] sui pervenit, recepto sine mora vigore totius corporis contractione caruit.

(17). Accidit quodam brumali tempore, dum cuncta fuissent aspero frigore constricta, supranominatum comitem[c] Theodericum[d] vehiculo residentem trahi super cuiusdam profundissimi lacus terga[e] glaciali rigore contecta. Verum, sicut huiuscemodi sepe constat periculosa meatio, iam fere media contingentibus dum glaciei tenuitas non equipararet[f] ponderis impressionem, letiferam sui minitabatur[g] rupta voraginem. Unde cunctis tremore fugatis comes relictus est solus. Qui cum humanum penitus deesse videret auxilium [2]), ad

k U ; memoria *A. B. M. H. G.* *l* valeant *ontbr. B.*
(16). *a* Sifridus *U ;* Sugifridus *G.* *b* cognitione *A. B.*
(17). *c* comitem Hollan *A.* *d* Theodericus *B.* *e* latus tergo *B.* *f* equiparet *U.* *g* unitabatur *B.*

[1]) *c. 16-19 luiden in C aldus :* In quo oratorio dum quidam Sifridus nomine segnius ceteris operaretur, membrorum officio est destitutus, sed penitencia ductus pristine sanitati est restitutus. Comes etiam Theodericus dum lacum quendam glaciali frigore concretum transiret, suis omnibus fugientibus glaciei tenuitas rupta est. Sed quod est mirabile dictu, oracione facta beati viri meritis de mira profunditate liberatus est. Huius Theoderici comitis filius iunior Theodericus post mortem patris lapideam basilicam in honore sancti confessoris construxit et in ea cultores monastice observancie constituit. Cuius filius Egbertus postea Treverensis archiepiscopus, cum subdyaconatus fungeretur officio, a secunda feria palmarum usque ad festum confessoris, quod est VII. kal. Iulii vi febrium vexatus ad ipsam ecclesiam venit et oracione facta liberatus officium subdyaconatus ipso die peregit.

[2]) *Rufinus, Historia ecclesiastica II, 5, 5 (ed. Mommsen, Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten drei Jahrhunderte IX, 1908, S. 119)* : ubi humanum cessat auxilium.

expertum crebrius beati Adalberti totis suspiriis confugit patrocinium, per cuius interventum[h] celerem promeruit[i] impetrationis obtentum. Nam quod mirum est dictu, ubi fundus vix credibilis habetur, summotenus pendentem limpha sorbere non valuit, cinguli tantum usque finitima lambere presumpsit. Sic nempe tam ipse liberatus exivit periculum quam cuncta, que vehiculo imposita ferebantur, sunt liberata.

(18). Nec sunt memorie subtrahenda, que temporibus Theoderici iunioris, predicti videlicet comitis filii, nos ipsi vidimus declarata miracula. Is enim paterne devotionis ferventissimus emulator in honore sancti confessoris Christi Adalberti[a] lapideam basilicam non sine magna construxit difficultate[b], quippe cum tellus hec harenosa tenuis exilitate nimium sit egena lapidum et calcis oportunitate. Pignus quoque sacri[c] corporis inclusum sarcofago eleganti fabrice decoravit artificio, et ne quid ei in premio future beatitudinis deesset perfecte remunerationis, cultores monastice observantie inibi Deo vacare [1]) constituit, quibus etiam ad cotidianum victum de redditibus suis sufficientiam prebuit. Nam patris eius institutione sanctimonialium[d] prius ibi vita florebat[e], sed ob imminentem sepius Fresonice[f] feritatis molestiam ad observantiam propositi sui facultas eis minime suppeditabat[g].

(19). Hic itaque tam eximie liberalitatis[i] comes genuit filium Egbertum[k] nomine, quem divini timoris intuitu clericatus fecit delegari sorte. Qui dum iam in adulta etate subdiaconatus ministerio fungeretur, quodam anno sequenti[l] die palmarum valida vi febrium est invasus, cuius acerbitate usque ad festivitatem sancti viri, que est septimo[l'] kal. Iulii, graviter est vexatus. Cum[m] vero sacre solemnitati[n] fiducia meritorum piissimi

[h] intercessionem *A. B. G.* [i] *U*; meruit *A. B. M. H. G.*

(18). [a] Christi Adalberti *ontbr. A. B. U*; Christi *ontbr. G.* [b] difficultate construxit *A. B. G.* [c] sancti *M. H.* [d] sanctimolium *B.* [e] florebant *B.* [f] Frisonicae *H. G.* [g] suppetebat *B.*

(19). [i] libertatis *B.* [k] Ecbertum *M.* [l] sequente *M. H.* [l'] sexto *G.* [m] Dum *U.* [n] festivitati *M. H.*

[1]) *Gregorii Magni Dialogi I, 8 (Migne, Patrologia Latina 77, 185)*: Qui soli Deo vacare desiderans.

confessoris cum ceteris interesse decerneret, ita penitus ab omni adversa valitudine est absolutus, quasi numquam ab ea fuisset[o] pulsatus, et letus ob tante pestis evasionem ad missarum solemnia ministerii sui obsecutus est devotionem. Hic denique est Egbertus, qui post archipresulatus a Deo sortitus infulam tam vivacissimo religionis ardore quam moderatissime discretionis libramine[p] Treverensem regit[q] ecclesiam.

[1]) (20). Fuit eidem comiti filia carissima nomine Erlinda[a], que diu unius oculi est[b] usu frustrata. Sed quomodo tantum confessorem non sentiret sibi placabilem[c], quem patris sui sedulitas tot munificentiis fecit esse debitorem? Recepit ergo visum plus gaudens ex restitutionis beneficio, quam si nunquam naturali careret officio. [2])

(21). Fuit item de gente Anglorum presbyter quidam nomine Vulmarus[d], qui per viginti annorum revolutionem nullam potuit penitus[e] habere visus hilaritatem. Unde multis sanctorum locis peragratis Romam quoque

---

[o] fuisset ab ea *B.* [p] libramine discretionis *M.H.* [q] *U;* rexit *A.B.M.H.G.*
(20). [a] Arlinda *A.* [b] est unius oculi *U.* [c] placabilem sibi *B;* placabilem (*zonder* sibi) *U.*
(21). [d] Volmarus *U. G;* Wolmarus *A. M. H.* [e] penitus potuit *U. G.*

[1]) *In plaats van c. 20—28 heeft C slechts nog dit:* Soror eciam huius episcopi Herlenda unius oculi usu frustrata huius sancti meritis est liberata. Presbiter quoque quidam de genere Anglorum Fulmarius nomine, dum per decem annorum spacium oculorum visum amisisset, de fonte, qui sub tumba sancti inventus fuerat, oculos abluit et visum recepit. Rusekin eciam urbanus comes, dum filium suum beati viri servicio mancipasset, eum callide recepit. Sed puer domum patris ingressus tam diu infirmus iacuit, donec ad ecclesiam reductus convaluit. Oratorium eciam huius sancti bis incendio est concrematum; sed pallium, quod sacratissimum corpus tegebat, remansit inustum. Plurimi quoque ceci, claudi, leprosi, demoniaci per efficaciam huius sancti sunt reformati et pristine sanitati sunt restituti ad laudem domini nostri Iesu Christi, cui cum patre et spiritu sancto honor et imperium in secula seculorum. Amen.

[2]) *Vgl. Sulpicius Severus, Vita s. Martini c. 19:* Arborius autem...., cum filia eius gravissimis quartanae febribus ureretur, epistulam Martini ..pectori puellae.. inseruit, statimque fugata febris est.
Paulinus.. cum oculum graviter dolere coepisset.. oculum ei Martinus penicillo contigit pristinamque ei sanitatem.. restituit.. adque ita postero die restitutus est sanitati, ut nihil umquam pertulisse incommodi putaretur.

pervenit, ut adempte[f] lucis receptu potiretur. Verum superna pietas, que[g] per apostolicum meritum crebris et *multifariis* est *modis* patefacta, huius viri sanitatem *vgl. Hebr. 1, 1.* ad declaranda sancti Adalberti distulit patrocinia. Nempe dum Romana reverteretur ab urbe, attrahente fama curationis multorum Egmundam studuit adire veniensque saluberrimi fontis ad locum, quem supra memoravimus sub sacri corporis locello repertum[h], postquam oculos suos trino liquoris lavacro refovit, serenissimo lumine donatus abscessit[i].

(22). Moderno quoque tempore plurimi cecorum, claudorum aliisque egritudinum varietatibus debilitati per efficacissima sancti Adalberti merita ad integram vegetationem sunt reformati. Quorum nomina sive numerum colligere supersedimus, ne per verbosam stili vagationem legentibus forsitan quamlibet ingeramus fastiditatem. Sed hoc certissime fidei commendandum, quod cum locus hic sit fecundus incomparibili languentium[k] medicatione[l], precipue tamen gaudeat demoniacorum liberatione. Nam quisquis[m] ad hunc[n] venerit huiuscemodi[o] captivatus amentia, integerrime redemptionis gloriabitur obtinentia. Nam cur non declinent demones potentiam confessoris cum Christo triumphantis, cuius ineluctabile certamen experti sunt in carne militantis?

(23). Extitit etiam comes urbanus quidam Ruozekin[a] habens vocabulum[b], cuius mansionis haud procul a beati viri monasterio constabat habitaculum. Hic divino premonitus instinctu filium suum illuc divinis obsequiis mancipandum atque regularibus institutis devoverat imbuendum. Postea vero, dum tam superne aspirationis immemor quam[c] proprie sponsionis extitit prevaricator, puer in immensam decidens[d] invalitudinem a cunctis irremediabilis habebatur, donec ad altare sancti viri regulari oblatione traditus absolveretur[e], evidenter in-

---

f adepte *B.* *g* qui *U.* *h* reperti *U.* *i* abcessit *B.*

(22). *k* languentum *B.* *l* meditatione *A.* *m* quisque *M.* *n* ad hec *U*; huc (*zonder ad*) *M. H.* *o* huiusmodi *B. G.*

(23). *a* *B*; Quozekinus *A*; Ruochekin *U*; Ruosckin *M.H*; Ruosekyn *G.* *b* vocabulum habens *B.* *c* quoniam *A.* *d* incidens *B.* *e* donec — absolveretur *in margine bijgeschreven U.*

sinuans paterne defraudationis perfidiam languoris sui fuisse causam.[1]) Felix nimirum, cuius momentanea egritudo tam paterne temeritatis correctio quam sempiterne sue salutis fiebat occasio.

(24). Mulierem quandam non longe ab eximii patris cenobio degentem puerum parere contigit, qui per viginti dies alimentum lactis penitus abhorrens ubera materna contemptui habuit. Mirabile et forsitan[f] incredibile habeatur[g], si non late[h] veridicorum relatione testium comprobatur[i]. Parentes ergo considerantes humanum consilium[k] tali non esse proficuum periculo, eundem puerum beati Adalberti offerentes altari ipsius sanandum commendaverunt patrocinio. Qui mox[l] naturali vigoratus robore ad sugendum cepit avidius gestire. Quis[m] non in hoc mirabilem divine dispensationis adtendat ordinem? Subtrahitur ergo parvulo huic naturalis affectio nutrimenti, ut et[n] tanti confessoris in curando patescat excellentia et eidem parvulo sublimioris propositi provideatur observantia. In hoc perpendi potest divine dispositionis proventionem[o] numquam a boni vacare predestinatione, sed semper in lucrandarum animarum versari provisione.

(25). Oratorium quoque celeberrimi patris minus[a] iusta custodum vigilantia conservatum bis incendii depredatione[b] est devastatum[c]. Sed *qui non dormitans neque dormiens* conservat[d] *Israël*, sic negligentium punivit iniuriam, ut meritorum sancti[e] inibi requiescentis[f] declararet eminentiam. Nam cunctis illic depositis

Ps. 120, 4.

(24). *f* Mirabile forsitan et *M. H.* *g* habeatur *ontbr. A.* *h* lacte *B.* *i* comprobaretur *H;* comprobetur *G.* *k* concilium *B.* *l* Mox autem puer *M. H.* *m* Qui *B.* *n* et ut *A. B.* *o* divine dispensationis ac dispositionis proventionem *A;* divine disposionis proventionem *B.*

(25). *a* nimis *B.* *b* predacione *U.* *c* bis incendii depredatione est devastatum *ontbr. B.* *d* custodit (*met de Vulgata*) *A.* *e* sancti Adalberti *G.* *f* quiescentis *A.*

[1]) *vgl. Folcwin v. St. Bertin II 76, Cartulaire de l'abbaye de Saint-Bertin ed. Guérard (1840) 142 :* Rodulfus ipsius castelli pretor urbanus filium suum nomine Vualterum cum morbo, medici quem variolam vocant, morti videretur esset proximus, ulnis propriis sustollens, coram s. Bertini altare deportavit monachumque effecturum, si eius pia iuvaretur intercessione, spopondit. Quem mox saluti restitutum Deo omnipotenti famulum et s. Bertino optulit monachum perpetualiter permansurum.

flammarum violentia favillatenus crematis solum pallium, quod sacratissimum corpus velare meruit, remansit expers huius exustionis[g]. Nullus ergo tam stolide mentis hebetetur[h] vesania, ut sancti huius preiudicare velit potentie, quod asscriptum sibi templum ab igne non servaverit immune. *Deus* enim, qui *in sanctis suis* est *mirabilis* operator, humilium et in preceptis suis ambulantium propiciabilis est exauditor. Negligentia et pigricia marcidis misericordissime sue patientie monita ingerit, superbis autem et in perversitatis[i] calle durantibus sententiam iustissime vindicationis inscribit. Hic denique in combustione rerum templi huius incautos expergefecit[k], in conservatione vero pallii devotis et sancta suffragia querentibus spem impetrationis providere decrevit. *Ps. 67, 36.*

(26). Nostris quoque temporibus ad declaranda sancti viri illustria virtutum insignia divinitus[a] ostensum miraculum edere pergam, ut tanto devotius in eius venerationis debitum christiani[b] recalescat animus populi[c], quanto largiflua signorum efficacia crebrius eum prospexerit[d] celesti glorificari benedictione. Transmarinis namque in partibus quidam infinita pollens divitiarum opulentia inflammante seva rapacitatis cupiditate nepotum suorum rura, que eis[e] hereditario iure[f] ex paterna successione contigerant, iniusta pervasione[f'] in suos moliebatur redigere usus. Quem cum tam per affines et amicos quam consanguinitate propinquos, ut nefandos compesceret conatus, multifariis precarentur oraminibus, dicentes non decere eum aliena concupiscere, utpote qui[g] suis esset sufficiens, ille nihil dignum ratione respondit, sed spretis amicorum adhortationibus, quid[h] malicie mente diu tractaverit, sceleratissimi prodit exhibitione operis et iniuste possessa suos iussit[i] exercere colonos. Interim iuvenum feroces animi vehementius concitabantur in iram et nefanda, que tantis lacessiti iniuriis cogitare compellebantur, verbis promere

---

g adustionis *U*; combustionis *G*. *h* haberetur *U*; habetur *G*. *i* et imperversitatis *A*. *k* expergefactos fecit *U*.

(26). *a* divitus *B*. *b* christianis *H*. *c* populis *M.H*. *d* *U*; perspexerit *A. G*; perspexit *B*; prospexit *M.H*. *e* eis *ontbr. A. B*. *f* hereditario iure *ontbr. U*; iure *ontbr. G*. *f'* persuasione *U.G*. *g* que *U*. *h* quod *B*. *i* iussit *ontbr. B*.

pertinacibus[k] non verebantur, scilicet quelibet vite[l] se malle subire discrimina quam fundis carere paternis. *Galat. 5, 20.* Inde suscitantur *ire, rixe, dissensiones,* adulantur partibus militares manus, postremo sevo exemplo parricidale[m] exoritur bellum, producunt[n] ex utraque parte acies bellatorum. Tunc germani fratres conspirata manu parem acceptis contumeliis vicem rependere prompti patruum suum dira passum vulnera solo prosternunt[o] mortique[p], quod nefas est dicere, tradunt.

(27). At[a] post spacium temporis nolens Deus perpetuo perire peccantes[b] immittit[c] eis penitudinem tanti criminis. Mox sine dilatione episcopum, ad cuius dyocesim pertinebant, adeunt seque peccasse, se reos esse lacrimosis proclamant vocibus et vulnus admissi[d] facinoris congruo mederi antidoto toto cordis precabantur oratu, ita ut ferro, quo reatum perpetraverant, eos iuberet tamdiu constringi, quousque[e] qui solet gratuita sua gratia dimittere peccata, suo eos iudicio decrevisset absolvere. Itaque pontifex non abnuit, videlicet ne impunito tanto crimine[f] eorum anime inextinguibili perpetue pene postmodum cruciarentur incendio. Unde cum boni consilii compotes efficerentur — nam alter eorum brachium sibi vinxerat[g] facto loro ex gladii capulo, alter vero ipso gladio[h] quasi fascia pectorali se constrinxerat — circuibant plurima sanctorum loca, ut eorum suffragiis veniam quandoque[i] obtinerent criminum, quorum votis sciebant citissime annuere Dominum. Tunc pari devotionis studio Niviolense[k] properant ad cenobium, ubi mira signorum gratia sacra effulget[l] virgo Gertrudis[m], ut et ipsi experirentur beneficio, quantum Dei famule conveniret honorare meritum[n]. Ubi[o] cum aliquantisper effuso lacrimarum imbre orationi incumberent, beate virginis ob meritum unus a Domino solutionem vinculi meruit, unde non modico repleti sunt astantes gaudio[p]. Alius vero dum enixius[q] divinum

---

k pertinacius *M.H.* *l* vite *ontbr. M.H.* *m* patricidale *M.H;* parricidali *U.* *n* producuntur *A. H.* *o* prosternuntur *B.* *p* morti *U.*

(27). *a* Et *U.* *b* peccantes perire *B.* *c* immisit *M. H.* *d* commissi *U.* *e* quoadusque *U. G. / U. G;* crimine tanto *M. H.* *g* iunxerat *B.* *h* glodio *U.* *i* quandoque veniam *M.H.* *k* inuiolense *B;* Nivialense *M. H.* *l* fulget *B.* *m* Geertrudis *C. B.* *n* meritum honorare *B.* *o* Ibi *U.* *p* gaudio astantes *B.* *q* obnixius *U.*

sibi affore precaretur auxilium, hoc a Domino promeruit[r] percipere[s] responsum, ut omni festinatione properaret ad limina sacre aule levite Christi Adalberti[t] ibique se sciret solvi vinculo, quo suo se obligaverat voto. Cepit itaque ignotum sibi perquirere locum angelico dicto in somnis sibi Egmunda[u] nominatum, nec cuiquam palam fecit, quid illuc querere vellet, sed tantum, quod orationis causa animi haberet eum[v] invisere. Et sicut desideria celitus inspirata divina semper ad effectum perducuntur gratia, licet difficili gressu tamen diu desideratum[w] pervenit ad locum ibique perhendinatis aliquibus diebus spe indubitanti prestolatur olim promisse sibi a Deo solutionis donum. Et dum aliquando, sicut semper consueverat, ad horam divini officii assisteret, vultui divino imaginis Domini nostri Iesu Christi subito illa[x] ferrea sine manibus disrumpitur armilla, ut palam daretur intelligi hec sanctum Adalbertum suis promeruisse meritis, quia in suo corpore crucis[y] stigmata portare[z] non erubuit. Mox admiratio crevit populi, hymnidica monachorum gratulatur caterva et quia talem meruerunt habere patronum, in commune bonorum largitorem collaudant Dominum.

(28). Hec de vita et virtutibus opinatissimi confessoris Christi Adalberti Medelocensis[a] cenobii excudere cucullarii iubente serenissimo eiusdem monasterii domino, supranominato videlicet summo presule Egberto, qui rerum[b] honestarum et ad divinum cultum proficientium solertissimus et indefessus eminet[c] procurator. Cuicumque igitur libellus hic in manus venerit, non hebetis ingenii crassitudinem, non inculte rusticitatis intendat absonitatem nec arguat eos temeritatis, qui imbecillitatem virium non trutinarent[d] ad immensitatem ponderis, quia maiori se subicit periculo, qui inobedientie noxam non pertimescit, quam qui proprie possibilitatis modum obauditionis intuitu[e] pensare negligit[f]. Ergo quidquid incoctum deprompserit scribentium

---

[r] meruit *M. H. G.* [s] recipere *U.* [t] Adalberti confessoris *G.* [u] Egmonda *B*; Haecmundam *G.* [v] eum *ontbr. B.* [w] desideratum diu *B.* [x] alla *B.* [y] crucis *ontbr. B.* [z] in corpore suo portare crucis stigmata *U.*

(28). [a] Mediolacensis *H.* [b] rex *B.* [c] extitit *U.* [d] trutinarunt *M. H.* [e] *volgt geschrapt:* pensate *U.* [f] *het verdere ontbreekt in M.*

tenuitas, hoc roboret precipientis auctoritas. [1]) Et sicut non cernitur, a quam despectibilibus personis, sed quam nitidum et preciosum sit quod defertur aurum, sic in hoc opusculo non rude[g] dictantium[h] spernatur ingenium, sed (consideretur)[i], quam laudabilis et Deo acceptabilis beati Adalberti fuerit vita, quam tot virtutum fulgoribus superna clarescere fecerit gratia. Nulla denique sana meditanti provenit iactura, si linguam eius foliorum exuberatio non adumbret, cum mens ipsius[k] malorum odore et sapore dulcorata pinguescat. Discat ergo legentis animus scribentis imperitie compati, si sancti Adalberti confessoris[l] vitam quam pia curiositate[m] appetit, desiderat imitari. Ex radice namque fraterne condescensionis sancti istius[n] anima pullulavit ad intuendam sublimitatem creatoris. Unde misericordi nos attendens exauditione tam clementissimus pro nostris reatibus interventor quam promptissimus angustiarum[o] et tribulationis nostre sit revelator, ipso[p] annuente, qui de supernis celorum sedibus veniens miserorum effectus est consolatio, Iesus Christus Dominus noster, qui cum Patre et Spiritu sancto[q] vivit et regnat unus et verus Deus per infinita seculorum secula. Amen[r] [2]).

---

[g] inde *H.* [h] distantium *U. B.* [i] *ontbr. A. B. U. H. G.; ingevoegd door Henschen.* [k] illius *B.* [l] Adalberti confessoris *ontbr. A. B. U.* [m] *het verdere ontbreekt in U.* [n] iustius *H.* [o] angistiarum *B.* [p] ipso indubitanter *A.* [q] sancto *ontbr. A.* [r] Amen *ontbr. A.*

---

[1]) *Rufinus l.c., proloog (Mommsen S. 952).*: certus, quod excusabit imperitiae nostrae culpas praecipientis auctoritas.

[2]) *De doxologie in Alcuïns vita Willibrordi c. 31 luidt:* per.. Iesum Christum Dominum nostrum, qui cum Patre et Spiritu sancto vivit et regnat in gloria sempiterna. Amen.

2. VITA SANCTI ADALBERTI SECUNDA CUM MIRACULIS NOVIS

OVERLEVERING :

c. 1-6 alleen in G = afschrift van Gabbema van 1670.
c. 7 behalve in G ook in :
H = Henschens uitgave : Acta sanctorum Iunii V.
c. 8-22 behalve in G en H ook in :
A = Codex Alcmariensis.
B = Codex Beroliniensis.
M = Mabillons uitgave : Acta sanctorum ordinis s. Benedicti saec. III pars I.
c. 23 alleen in H en M.

[1]) (1). Legimus in sanctis Anglorum, quod sanctus Egbertus Northumbrorum episcopus sexcentesimo nonagesimo dominice incarnationis anno regnante Alfrido Anglorum rege anno tertio audiens Germaniam verbi Dei ignaram Wigbertum presbyterum illo ad predicandum direxit, qui nihil proficiens reversus est. Vir autem Dei predictus Egbertus ab incepto non desistens bone voluntatis opere adhuc alios ad hoc ministerium viros idoneos illuc destinandos elegerat, Willibrordum tunc presbyterum post a Romano pontifice Sergio Traiectensis ecclesie ordinatum archiepiscopum cum aliis undecim. Inter quos sanctus Swidbertus post etiam episcopus et duo Ewaldi presbyteri, qui post martyrisati nunc Colonie in monasterio Cuniberti honorabiliter iacent, mireque sanctitatis confessor Christi Adalbertus venerant, qui pariter maris pericula

V. Adalb. pr. c. 1. *Ann. Egm. 690.* *Beda, Hist. eccl. V 8, V 7.* *V. prima c. 2.* *Ann.Egm.690.* *Beda V 11.* *Ann.Egm.690.* *Beda V 11.* *Ann.Egm.690.* *V. prima c. 3.*

[1]) *Gabbema's spelling* ae *en* oe *hebben wij telkens door* e *vervangen, Gabbema's spelling* j *door* i.

Ann. Egm. 690 transfretantes ad Pipinum Francorum ducem pervenerunt, a
V. prima c. 3. quo venerabiliter suscepti in Frisiam ad predicandum ver-
Ann. Egm. 694. bum Dei directi sunt. Nam eandem memoratus dux
Beda V 10. expulso Radbodo rege eorum nuper suo subdiderat imperio.
Ubi largiente Domino cum predicando proficerent,
Beda V 11. iubente Pipino predictus vir Willibrordus Romam adiit
Ann. Egm. 694. et a Sergio papa archiepiscopus ordinatus Traiectum iterum
est reversus.

Ann. Egm. 694. (2). Eo tempore memorabilis vir Adalbertus in Frisia
propter verbum Dei remansit ibique plurimorum corda
V. prima c. 5. ad fidei salutem erexit. In loco qui modo Ecmunda[a] nuncu-
patur erat tunc vir nomine Eggo, cuius filium de sacro fonte
suscepit, cum quo sancte familiaritatis gratia sepius
hospitabatur. Factum est autem, cum idem vir Dei ad
Anglorum gentem suos visitando vellet reverti, seden-
tibus ad cenam predictum compater de eius reditu
interrogavit. Qui pomorum grana que manducaverat in
ignis estum proiiciens se rediturum spopondit, cum ex
ipsis arbores et fructus progrederentur. Accidit mirifice
V. prima c. 6. promissioni Dei nutu veritatem subsequi. Nam eadem
domo[b] non multo post eius discessum igne consumpta,
area vacua remansit, in qua tempore convenienti arbo-
rum germina quatuor processerunt et, cum fructus
delectatio veniret, quatenus promisit vir Dei Deo et
hominibus exoptandus ad Frisiam rediit. Crevitque huius
viri fama virtutum insigniis declarata multisque predicando
profuit.

V. prima c. 7. (3). Finito enim presentis laboris curriculo, cui
fideli amore adhesit, Christo animam reddidit et septimo kalen-
darum Iulii in loco Ecmunda[c] honorifice sepultus est,
ubi nunc indigentibus per misericordiam Domini
maiora beneficii dona prestantur. Fideles tunc tem-
poris qui fuerant ecclesiam in honorem ipsius ibidem
construxerunt, quam a Nortmannis sepius constat destruc-
V. prima c. 8. tam. Dei tamen providente gratia inibi aliquis semper
remansit, qui corpus sancti viri honeste servavit.

V. prima c. 9. (4). Quodam tempore ingredientibus barbaris totam-
que terram vastantibus incolisque penitus abductis

(2). [a] Haecmunda *G.* [b] domus *G. en Joh. de Leydis.*
(3). [c] Haecmunda *G.*

Esuubar ibidem remansisse accidit, cui cum victus omnino deesset, quotidie intercedentibus meritis sancti Adalberti in littore maris tantum invenit, unde alimenta habuit.

(5). Quidam autem presbyter Amalach nomine cum tribus sancte religionis laicis viso celesti lumine angelico didicit oraculo eandem ecclesiam reedificare[d], quod strenua devotione adimplere curavit. Igitur lignorum copiam conducentes omnibus ad erigendum paratis trabs una brevior aliis ac ceteris est inventa ; sed Christi non defuit pietas, ubi tanta reedificandi fuit voluntas. Altera namque die, cum ad operis studium omnes festinarent, que pridie se brevitate subtraxerat, longitudine ceteras supereminebat. *V. prima c. 10.*

(6). Ex relatione namque veracium quoddam memorabile didicimus : nubem semper esse obscuram in mari, que pretereuntibus barbaris omnino viri Dei monasterium, quod prope littus maris est situm, conspicere abducit. Unde Hecmunda[e], quasi locus hic a barbaris mundatus, vocabulum traxit. Venerabatur[f] quidem locus non modo a christianis, sed etiam ab ipsis paganis oblationem ferentibus. *V. prima c. 10.*

(7[1]). Cum pium et honorificum sit predicare Deum in sanctis suis, miracula, que per beatum confessorem suum Adalbertum nostris temporibus operatus est et assidue operatur manus Domini, vel que ipsi vidimus vel venerabilium virorum adhuc superstitum certa relatione comperimus, etsi imperiti sermone, non possumus vel iustum estimamus silentio preterire. A cuius operis incepto cum nos diu absterreret inscitia[a], pudor averteret, fratrum compulsi instantia ob devotionem sancti nos ad calamum compellentium[b] consultius rati sumus affectuose voluntati obedire eorum quam commodo privato vel pudori per silentium consulere. Quisquis ergo ad[c] hoc opus accedere dignabitur, non verborum phaleras, quibus rusticitas nostra minus

(5). [d] ecclesiam reedificare *ontbr. G., door Pijnacker Hordijk aangevuld uit Joh. de Leydis, Chronicon Egmundanum.*
(6). [e] Haecmunda *G.* / Venererabatur *G.*
(7[1]). [a] iustitia *G.* [b] *verbeterd uit :* impellentium *G.* [c] ad *ontbr. G.*

suffulta est, requirat, sed rerum seriem et miraculorum beati confessoris magnitudinem attendat, nec virtutem verba putet, ut lucrum lingue[d], sed Dei virtutum[e] seria imitatione pii operis[f] fructum faciat necessitatis. De rerum porro veritate nemo ambigat, cum et pudor noster multo labore ad scribendum coactus inutiliter ad mendacia referenda et probrose solutus esset[g], nec indigeat sanctus Domini nostro mendacio commendari.

AASS Ben III 1 I 637 caput I BHL 34

(8[2]). Igitur temporibus[a] Florentii Crassi piissimi comitis[b] Hollandensis[c], cuius erga sanctum Domini eiusque congregationem multa devotio prosperos sibi vite presentis successus et spem de futuro bonam obtinuerat, Dominus[d], cui specialiter suppetit cum voluerit posse, per merita dilecti sui, sue potentie tale dignatus est indicium demonstrare. Palus quedam ex irruptione maris proveniens, cuius adhuc indicia magna supersunt, claustro Egmundensi[e] contigua fuit. Que plerumque hiemali tempore tum maris impetu tum pluviali tempestate[f] convalescens adeo intumuit, ut vix a claustri ambitu coërceri potuerit. Hec hieme quadam solito amplius inundavit in tantum, ut his qui in proxima villa, scilicet Castrichem[g], morabantur, non levem iacturam, non facile periculum agrorum invasione et domorum minaretur. Erant autem eo temporis pagi ipsius habitatores tam nobilitate generis quam rerum copia fortuna sibi arridente prepollentes; *Vita prima c. 26.* que utraque res ire, rixe, contentionis, insolentie et multorum malorum fomes erat in eis et irritamentum. Tumido ergo[h] spiritu, manu armata, ore ad iniurias preparato Egmundam[i] venerunt, aggerem eisdem aquis oppositum — quod absque claustri lesione et gravi dispendio fieri non poterat — effringere proponentes, ut dum unde per alios meatus decurrerent, ipsi damni *Prov. 21 22.* minus[k] sustinerent. Sed *non est sapientia, non est*

[d] lutum linguam *G.* [e] virtutem *H. I* serie pii operis *G.* [g] est *G.*

(8[2]). [a] Temporibus igitur *G.H;* igitur *ontbr. M.* [b] octavi comitis *M.H.* [c] Hollandiensis *B; ontbr. G.* [d] Christus *A.* [e] claustro supersunt Egmundensi *B;* supersunt claustro Haecmundensi *G. I* tum pluviali tempestate, tum navis impetu *M;* t. pl. temp. t. maris impetu *H.* [g] *A;* Kasterkem *B;* Castriken *M.H;* Casterken *G.* [h] igitur *A. B.* [i] Haecmundam *G.* [k] minus *ontbr. B.*

prudentia, non est consilium contra Dominum. Hec itaque nuntiata sunt[l] abbati loci ipsius Stephano, qui pastoris officium, in quantum decrepitus et iam iussu imperatoris de presidio et statione vite presentis migraturus poterat, strenue satis exercebat. Cuius ut compendio mores adnotemus, fructibus senectutis iucunde fruebatur, memoria scilicet et copia bonorum pio labore antea paratorum[m]. Nam et strenuitatis sue et laboris in studiis liberalibus exercitati argumenta non debilia posteris reliquit, libros videlicet[n], quos claustro Egmundensi[o] et numerose et accurate describi fecit.

(9[3]). His igitur[p] auditis venerandus senex contremuit et *obstipo capite defigens lumine terras* infra[q] cordis secretarium quid ageret, quo se verteret, consilium quesivit[1]). Et cum in senibus sapientia[r] rerum preteritarum cognitio, futurarum cautela sit, quod viribus minus poterat, consilii manu egregie supplevit. Misit enim ad eos, qui in sancti iniuriam temerario ausu processerant, cum scrinio quodam aureo unum de fratribus suis Adalardum[r'] nomine, qui et ipse postmodum eidem regiminis in honore[s] successit, ut vel sanctorum presentia conterriti[s'] vel ipsius fratris, cum esset cognatus eorum, qui in ipsis potentiores erant, precibus emolliti a temere incepta sanctissimi confessoris Adalberti absisterent iniuria. Verum hi mente obstinata nec[t] verbo Domini penetrabili contumelias pro reverentia, pro precibus maledicta, minas pro exhortatione reddiderunt et impetu facto nullum timoris Dei respectum habentes aggerem aquis oppositum infregerunt. Sed mirum dictu mox ut scrinium sanctarum reliquiarum[u] cum sancti patris Adalberti commemoratione frater memoratus aquis imposuit[v], aëre in tempestatem commutato grando et nix de celo corruerunt, aque in se ipsas converse sunt, nec in partem multo

Persius, Sat. III 80.

---

l sunt nuntiata *M.H.* *m* partorum *A.B.G.* *n* scilicet *M.H.* *o* Haecmundensi *G.*

(9[3]). *p* ergo *M.H.* *q* intra *B.* *r* sapientibus *H.* *r'* Adalerdum *B.* *s* in regiminis honore *A.B.* *s'* territi *B.* *t* non *B.* *u* reliquiarum sanctarum *A.B.* *v* imposuisset *M.H.*

---

[1]) *Vgl. Hieronymus, Vita Pauli c. 3 (Migne, Patrologia Latina 23, 20):* Quid ageret miles Chiristi, quo se verteret, nesciebat.

decliviorem effluere presumpserunt, sua voce imprudentium[w] ignorantiam confundentes et meritum sancti, cuius possessioni pepercerunt, predicantes. Cuius miraculi novitate inimici omnes in stuporem conversi confusi et reveriti in sua redierunt. Sed cum scriptum sit: *In malevolam*[x] *animam non introibit sapientia, nec habitabit in corpore subdito peccatis,* superbie radicem vitiosis semel innatam medullis nec eradicavit de celo miraculum nec commutare potuit mutata vis naturalis elementorum.

Sap. 1, 4.

(10[4]). Alio item tempore, cum predictus Adalardus abbatis officio fungeretur, supradicte paludis tanta facta est inundatio, ut iam iamque littore non contenta suo claustro item periculum minaretur. Habito igitur abbas loci cum suis consilio id potissimum invenit, quod ipsa rei necessitas imperavit[a], scilicet ut aggerem eisdem[b] aquis oppositum, quia alibi non liceret, in propria monasterii possessione longiuscule a claustro effringeret. Assumptis itaque secum paucis fratribus et quibusdam ecclesie ministerialibus ad locum monasterio vicinum quem Arenam appellant processit dispendio minori periculum maius[c] per aque ipsius deductionem moderaturus. Assumpsit nihilominus secum reliquiarum beati Adalberti venerabile scrinium, ne quid forsitan adversitatis obviaret, ne quod impedimentum inferre presumeret temeraria turba virorum de Kastrichem[d], qui *tumida* semper *cervice cornu minaci* sancto Domini contrarii fuerunt, donec divinitus compesciti sunt. Nec inanis timor eius seu[e] falsa suspicio fuit. Vix enim negocio ad quod processerant[f] peracto, quales supra memoravimus ore, corde, manu ad maledicta, ad inimicitias, ad iniurias armati cum gladiis, lanceis et fustibus adfuerunt ad vim faciendam pervicaces, quia[g] et multitudine et malitia superiores fuerunt. Quo viso abbas cum suis, qui pacificus et imbellis venerat, *stat corde gelato attonitus, riguere come,* et quia nec verbo exhortationis nec ullis suorum viribus huic belluine feritati resistere potuit, cum reli-

Lucanus 9,701. Ovid. metam. 11, 37.

Lucanus 7,339. id. 1, 193.

---

[w] impendentium *B.* [x] malivolam *A. B.*; malvolam *G.*

(10[4]). [a] impetravit *A.* [b] eiusdem *M. H.* [c] navis *B.* [d] *A*; Kasterkem *B. G*; Kastriken *M. H.* [e] nec *M. H.* [f] processerat *B.* [g] qui *H.*

quiis sanctis festinanter rediens[h] per fugam cecum illorum impetum declinavit. Sed quia velocibus equis insederant, fugientes occupaverunt, extremos quosque et ad fugam tardiores iniuriis vel cedibus afficientes.

(11[5]). Erant autem in parte hostili fratres germani sex forma, viribus, divitiis omnes fere comparochianos suos precellentes, acris animi, subdoli, audaces, cedibus, rapinis, discordie vacantes, divina et humana promiscue habentes. Horum tres, Arnoldus videlicet, Wibrandus[i] et Eilgerus, cum duobus consobrinis suis Sicke[k] et Garbrando[l] in iniuriam sancti procaciores fuerunt, verbis, gestu opprobria et minas iacientes, adeo ut, quod dictu nefas est, armis suis in sanctissimam thecam impegerint, spumanti ore rabiem cordis evomentes. Quorum idcirco nomina et ausus temerarios non tacemus, ut penam illorum, qua crudeli et horribili animadversione mulctati sunt, obsidem vindicte, timoris exemplum, argumentum cautele inimicis ecclesie nostre et cunctis adversus eam testamentum disponentibus proponamus. Nec immerito in eos ultio divina processit. Cum enim Oze[m] arcam Domini tangentis indiscreta devocio morte punita sit, iniuria sancti, qui vere virtutum *arca* fuit *habens* in se *tabulas testamenti et virgam* discipline cum *manna* mansuetudinis, non potuit vel debuit inulta[n] dimitti. Fratrum ergo crudelissimus, Arnoldus scilicet, ad ostensionem ire Dei in loco eodem quo sancto iniuriosus extiterat, qui Arena nuncupatur, non multo post[o] a fratre suo iuniore letales ictus gladii in pectore et cerebro, sedibus rationis, ratione abutens accepit tremensque toto[p] corpore versusque in furiam digna ultione animam emisit. Percussor autem, qui et ipse in sanctum Domini reus[q] extiterat, mentis incurrens alienationem et inaniam cerebri passus de divite, potente[r], nobili ad tantam miseriam devolutus est, ut aliquot annis[s] per domos mendicans stipem publicam petierit, donec tandem *vermibus consumptus in dimidio dierum suorum* vitam finivit[t].

2 Sam. 6, 6.

Hebr. 9, 4.

Acta 12, 23.

Ierem. 17, 11.

---

[h] rediens festinanter *B.*

(11[5]). [i] Wlbrandus *M*; Wulbrandus *H.* [k] Sieck *A*; Siek *B*; Syck *G.* [l] Gerbrando *B. G.* [m] Ose *B.* [n] multa *B.G.* [o] post multo *A. B.* [p] toto *ontbr. B.* [q] reus in sanctum Domini *A. B.* [r] potenti *M. H.* [s] ut quot annis *A. B.* [t] miserrime finivit *G.*

(12[6]). Tertius autem fratrum Wibrandus[a] proprium incurrens gladium seipsum occidit, terribilis exempli
vgl. Num. 14, 35. relinquens vestigia[b], quia nemo impune adversus Dominum et sanctos eius consurgit. Sicke[c] vero consobrinus istorum[d] infra dimidium annum ob iniuriam sancti confessoris — nam et venabulo scrinium eius impetisse dicitur — miserabili morte rebus humanis excessit. Garbrandus[e] autem, cum esset agillimus omnium de Castrichem[f], ad omne opus bellicum strenuus, pede, manu ad agendum, ad discurrendum facilis, tantam omnium membrorum[g] invaletudinem et contractionem incurrit, ut numquam in vita sua non modo equum conscendere, sed nec unquam[h] incedere[i] nisi sustentaculis inter brachia aptatis potuisset. Preterea quemadmodum nobis qui eum et[k] sanum et invalidum cognoverunt contestantur, temeritas eius et effrenata iactantia et iniuria in sanctum Domini confessorem ad hanc illum miseriarum et calamitatis extremitatem perduxit, ut perosus fratribus et cognatis[l], civibus et omnibus amicis et necessariis suis in quodam vilissimo tugurio nullius solatiatus contubernio mansitaret, miseram degenerem[m] exigens vitam[n], cui nec fundus hereditarius, qui sibi inutiliter abundabat, nec fratrum suorum affectus nec ulla fortuna subveniebat. Igitur succedentibus miseriis nec Domino miserante nec quoquam hominum auxilii manum porrigente solitudine destitutus, consumptus inedia hominum perditissimus hominem exuit exemplo commonens, quod pulvis
vgl. Eccli. 10, 9. *et cinis* inaniter erigitur, stulte *superbit*[o].

vgl. Ps. 35, 7. (13[7]). O ineffabilem iudiciorum Dei abyssum, cuius iustitie specialiter competit iniurias ulcisci sanctorum suorum. O admirabilem et pium Domini confessorem, qui acrius semper et sollicitius suorum invigilat ad salutem[a] quam effera rabies iniquorum[b] ad

(12[6]). [a] Wlbrandus *M*; Wulbrandus *H*; Wybrandus *B*. [b] relinquens exempli vestigia *B*. [c] Sieck *A*; Siek *B*; Syck *G*. [d] eorum *M.H*. [e] Gerbrandus *B*; Gerardus *G*. [f] *A*; Kasterkem *B.G*; Castriken *M.H*. [g] membrorum omnium *M.H*. [h] *A*; usque *G*; umquam *M.H*. [i] sed nec usquam incedere *ontbr. B*. [k] et *ontbr. M.H.G*. [l] fratribus cognatis *A.B*. [m] et degenerem *H*. [n] vitam exigens *B*. [o] erigitur et superbit *B*.

(13[7]). [a] ad suorum invigilat salutem *M.H*; invigilat ad suorum salutem *B*; suorum ad salutem invigilat *G*. [b] inimicorum *A.B*.

perniciem. Alii autem huiuscemodi[c] dissensionis auctores quidam morte, quidam mentis alienatione vel alia gravi pena mulctati sunt, de quorum miseriis scribere supersedemus tum ne lectori fastidio simus, tum quia ad alias beati patris nostri mirabiles operationes festinamus. Hoc tantum dicere sufficiat, quod parochia hec tota ab illo tempore et deinceps sic humiliata est et *in pulvere sedit*, ut numquam ulterius cervicem adversus sanctum Domini temeraria presumptione erexerit, sed secundum illud propheticum que primo fuerat *mollis et tenera*, nunc adeo vilis facta est, ut ipsa *discooperto humero tollat molam, et molat farinam. Humiliavit* enim[d] *eos qui est ante secula* et[e] adhuc *manus* eius *extenta*. Dominus enim omnipotens, pro quo *pugnat orbis terrarum contra insensatos*, hinc aquis terram eorum impugnat, illinc arenis maris submergit et devastat et suffragium sancti in opportunitatibus nunc humiliter deposcunt, erga quem insipienter quondam tumuerunt.

vgl. Isai. 47, 1.

Isai. 47, 2.

Ps. 54, 20. 21.

Sap. 5, 21.

(14[8]). Contigit eadem tempestate miraculum, quod ex relatione cuiusdam senioris nostri viri religiosissimi cognovimus, cuius auctoritati non credere, cum vita eius auctoritas et laus Dei sit, nefas putamus. Gens Fresonica[f], que ex vicino nobis commoratur, fama virtutum beati confessoris Adalberti attrahente, pace temporum[g] invitante, rerum copiis adhuc suffragantibus, perpetui moris habebat cum multa frequentatione et oblationibus ad eius festivitatem annuatim convenire. Venit ergo cum ceteris mulier quedam Fresonica[f] tum paupertatis necessitudine despecta et humilis tum unius oculi privatione deformis. Sed cum[h] alii forensibus negotiis intenti avaritie consulerent, pars iocis vanisque[i] discursibus et curiositati operam daret, hec a templo Domini non recessit, sed fidei et precum suarum *quadrantem in gazophylacium* divine pietatis mediante beato Adalberto *misit*. Nec distulit exauditionem benignus *Iesus*, cui *pauperis vidue* donativum in tantum complacuit, ut *convocatis discipulis* illud commendans dixerit: *Amen dico vobis,*

Marc. 12, 41-43.

---

c huiusce *A. B.* d quidem *B.* e et *ontbr. H.* (14[8]). f Frisonica *B. G.* g tempore *B.* h dum *A.* i vanis *A. B. G.*

quoniam hec vidua paupercula plus misit omnibus, qui miserunt in gazophylacium. Dum ergo evangelium
Marc. 13, 33. legeretur *Videte, vigilate et orate,* orante sancto, qui utriusque hominis oculis veraciter viderat, prudenter vigilaverat, paupercule mulieris oculus diutina cecitate soporatus ad contemplandam lucis huius iucunditatem evigilavit.

(15[9]). Item annua festivitate beati Adalberti confessoris piissimi sese representante venit cum ceteris presbyter quidam preter itineris laborem - nam[k] de Hierusalem[l] se venisse testabatur - senii, paupertatis, cecitatis incommodo fatigatus. Cuius illuminationem, cum plurima sanctorum loca curationis gratia circuierit, Dominus nimirum distulit, ut notum faceret populis
v. prima c. 12. et gentibus, quantum valeat apud se dilectus suus. Dum ergo missarum solemnia celebrarentur, ab itineris sui ductore baculo sustentante ad feretrum sancti, quo plurimi oblationum gratia catervatim accedebant, perductus est. Et dum devotioni cordis precibusque lacrimosis indulgeret[m], tanta[n] prurigo oculorum invasit eum, ut non modo digitis et pugnis hos defricaret, sed etiam ad lapides pavimenti contunderet[o] et vasa luminis visu vacua, sordibus plena, gratia replenda[p], cruentando et[q] expurgando apta lumini prepararet. Nec mora oculorum lumen recepit, non sine admiratione multorum rei eventum desideranter prestolantium. Hilaris ergo et Dominum benedicens absque ductore est egressus, baculo tantum[r] non propter luminis indigentiam, sed propter senilis etatis et preteriti laboris defectionem sustentatus.

(16[10]). Contestantur nobis preterea fratres nostri[a] maturioris etatis, quorum religiosa conversatio, amor ordinis, affectus ad Deum veri testimonii argumentum est, tanta se vidisse sepenumero, sed precipue in die natali[b] sancti in curationibus diversarum necessitatum facta miracula, ut et scribendi excedant modum et numeri estimationem. Nostra quoque memoria, cum

(15[9]). [k] qui *A.* [l] Jerusalem *A*; Iherusalem *B.* [m] indulget *M. H.* [n] tanta *ontbr. B.* [o] contonderet *A.* [p] replena *B.* [q] et *ontbr. B. G.* [r] tamen *M. H.*
(16[10]). [a] nostri *ontbr. B.* [b] natalis *A. B. G.*

adhuc celebris populorum concursus mira fide, plena devotione ad festivitatem sancti conveniret, frequenter vidimus, ut diversis impediti infirmitatum necessitatibus seu demonibus obsessi templum gemitibus, clamoribus, manuum contusionibus implerent, adeo ut fratres psalmodiis seu lectionibus divinis vacantes tumultus eorum impediret, vulneraret compassio, dolor afficeret. Hec autem precipue in solemnitate precursoris Domini[c], que proxime festivitatem sancti precedit, fiebant. Cuius precibus gloriosus beatus Adalbertus suas adiungens apud benignum Iesum obtinuit, ut plurimi eorum sopitis incommodis, qui tristes advenerant, sani et consolati redirent.

(17[11]). Petronilla relicta uxor Florentii Crassi comitis tres habens filios pusillos Theodericum, Florentium, Simonem comitatum strenue regebat. Sed quia muliebris sexus facilis ad circumveniendum est[d], circumventa a quibusdam potentibus familiaribus suis est[e], ut capellanum suum nomine Ascelinum[e'] a fratribus Egmundensibus monachum[f] suscipi impetraret, ut illo[f'] statim abbate constituto ipsa de substantia ecclesie suo commodo et voluntati liberius consuleret. Effectum igitur habuit suggestio perversorum, et homo simplicis nature et[g] ignarus penitus monachici ordinis nomine tantum abbas est constitutus. Ceterum res ecclesie in potestatem devenerant manus aliene, et erat videre miseriam, filiis penuriam patientibus[g'], extraneis de nostra depressione[h] gloriantibus. Preterea respectu magis avaritie quam timoris Domini suggesserunt comitisse, ut destrueretur vetus templum quasi indecens[i] et nimis angustum. Factum est, et tres constituti sunt laici prelati ecclesie, lupi magis quam pastores, scilicet Folpertus Albus, Eilgerus[k] et Stephanus. Qui occasionem nacti clandestine predationis sub specie consulendi predam de nostro peculio exercebant domumque Dei paulatim exhaurientes hominesque ecclesie sue ditioni subiicientes domos suas pecuniis impleverunt. Filii eorum et filie, cognati et affines per dotem nostre possessionis nubebant et nubebantur, et sic post paulo[l] res magne ad magnam exiguitatem devenerunt[m]. Et quia que non conveniebant fecerunt, convenienti malitie eorum pena puniti[n] sunt, pro sua ecclesia[o] illo dimicante qui ait: *Qui tangit vos, tangit* *Ann. Egm. 1121.* *Zach. 2, 8.*

[c] in precursoris Domini solemnitate *M.H.*

(17[11]). [d] est ad circumveniendum *M.H.* [e] circumventa est a — suis *M.H.* [e'] *G met de ann. Egm.*; Asselinum *A.B.M.H.* [f] in monachum *M.H.G.* [f'] nec illo *B.* [g] et *ontbr. M.H.* [g'] parentibus *B.* [h] oppressione *M.H.* [i] indicens *A.* [k] Eylgerus *M.H.G.* [l] *A met de ann. Egm.*; paulo post *B.M.H.G.* [m] pervenerunt *A.* [n] multati *M.H.* [o] ecclesia sua *M.H.*

Ierem. 17, 11. *pupillam oculi mei.* Omnes siquidem inopinata morte *in dimidio dierum suorum* in uno anno non in domibus vel in villis suis mortui sunt et
1 Cor. 3, 17. posteris terroris exemplum reliquerunt, quia qui destruit *templum Dei, dissipabit illum Deus.* Non enim erant[p] semen electum Domini,
cf. Ierem. 1, 10. quod manus Dei[q] ab initio preparavit ad destruendum, ad edificandum et plantandum in nomine Domini, ut per hoc non solum templi et claustri et omnium officinarum eius ruina[r] innovaretur, sed magis morum, ordinis, religionis et fratrum miserabilis et magnus defectus favente Domino et sancto Adalberto consurgeret et melioraretur.

(18[12]). Cum animarum de vitiis ad virtutes conversio multo propensioris miraculi quam cecorum illuminatio[a] sit, non ab re videtur miraculis sancti confessoris inserere, qualiter post obitum Florentii Crassi comitis[b], cuius supra meminimus, locus Egmundensis[c] omni
Luc. 14, 8. fere humano auxilio destitutus consilio *filiorum seculi,* qui *filiis lucis prudentiores in generatione sua sunt,* fere pessumdatus, fere ad extremam miseriam humiliatus in pristinum statum, immo multo venustiorem[d], meritis eiusdem patroni nostri Domini gratia sit
Ann. Egm. 1130. restitutus. Cum ergo placuisset gratie divine visitare locum Egmundensem[e], inspiravit episcopo[f] Andree et comitisse Hollandie Petronille mittere legatos cum litteris ad abbatem Gandensem Arnoldum pro monacho, qui idoneus esset animas regere, exteriora disponere et lapsa promovere. Qui consilio cum suis habito prepositum curtis[g] eorum, que dicitur Lens, Walterum[h], quem frequenter probum et utilem probaverat, misit. Quem episcopus Andreas[h'] in vigilia nativitatis sancte Marie abbatem ordinavit. Qui veniens Egmundam[i] et defectum in omnibus reperiens quid ageret, quo se verteret, nisi ad Deum[k] et sancti Adalberti patrocinium, ignoravit[1]). Sed processu temporis Dei gratia, in qua multum sperabat, prosperum in omnibus successum habuit, et omnia bene et ordinate tam exteriora quam interiora componi ceperunt. Cuius studium quale fuerit, preter cetera teste est templum[l] et omnes eius officine.

---

[p] erat *M.H.* [q] *A.B*; Domini *M.H. G.* [r] ruina *ontbr. B.*

(18[12]). [a] illuminatio cecorum *A.* [b] comitis Hollandie *A.* [c] Haecmundensis *G.* [d] meliorem *M.H.* [e] Haecmundensem *G.* [f] episcopo Traiectensi *A.* [g] curis *B.* [h] Vuolterum *B.* [h'] Quem ipse Andreas *B.* [i] Haecmundam *G.* [k] Domini *B.* [l] est exemplum *B.*

---

[1]) *Vgl. Hieronymus, Vita s. Pauli c. 3*: Quid ageret miles Christi et quo se verteret, nesciebat.

(19[13]). Cum veteris templi destructio fieret novique iam[m] edificatio immineret, futurorum prescius omnipotens Dominus[n] utrumque negotium sue voluntatis esse miraculis attestantibus ostendit, de quibus pauca pro tempore dicemus. Malum quandam non parve magnitudinis[o] ferro rostratum manus artificum aptaverat, ut lignis hinc inde infixis a multis impelli ad muri destructionem vice arietis potuisset. Cuius extremam partem unus artificum dirigebat, ut[p] malo per directum procedente nullus impulsus in incertum, nullus in vanum iret. Inter agendum igitur accidit, ut preponderans pars rostrata partem alteram in sublime sustolleret et artificem rectorem suum mento[q] comprehensum in ariete[r] suspensum detineret. Sed ne quid periculi vel gravioris incommodi, quod facile in tali eventu fuerat, sustineret, in adiutorium eius potentie et misericordie pater per merita sancti confessoris Adalberti festine intendit et arborem, quam multa manus hominum frangere non potuisset, potenti brachio suo confringens leniter[s] hominem et sine ulla lesione[t] deposuit. Cuius miraculi stupenda novitas omnes in admirationem et laudem Domini convertit, omnes ad glorificationem et servitium sancti devociores effecit.

Item dum frater quidam monachus Gerardus nomine in deiectione eiusdem veteris edificii laboraret, lignum quoddam non modice quantitatis incaute deiecit, quod capiti cuiusdam rustici inferius stantis illisum est. Sed cum et loci altitudo et impetus mittentis et ligni vastitas fracturam penitus cerebri illius minarentur, in summa tantum cute sanguis exivit, ceterum homo sanus et incolumis apparens presentie Domini et laudis eius, qua[u] *in sanctis suis* est *mirabilis*, fomes et materia non modica[v] fuit. *Ps. 67, 36.*

(20[14]). Cum veteri templo destructo novi structura magis magisque indies venerabili Waltero[a] abbate, de quo prefati sumus, annitente et gratia Domini conatum eius adiuvante ascenderet, per merita beati patris Adalberti stupendum contigit miraculum, quo et presentia

(19[13]). [m] iam iamque *A. B.* [n] Dominus *ontbr. A. B*; prescius Dominus *G.* [o] magnitudinis non parve *M. H.* [p] nec *B*; et *G.* [q] merito *B.* [r] aere *B.G.* [s] leviter *B.G.* [t] sui illesione *B.* [u] qui *A.* [v] modica non *M. H.*
(20[14]). [a] Woltero *B.*

divini favoris magis attendi et fidelium devotio ad dilectionem sancti et imitationem copiosius posset animari. Tugurium quoddam ante structuram nove edificationis stabat, quo fratres ad persolvenda divini officii munia diu noctuque conveniebant. In quo et altare ad celebranda misteria aptatum, et scrinium beati patris nostri, prout tempus et rei necessitas condecebat, convenienter secus altare locatum fuerat, tabulam quandam depictam habens super se, que illud obumbrans[b] a pulvere vel qualibet iniuria posset defendere. Dum ergo pro more in eadem domuncula fratres nocturnis insisterent vigiliis et celi magna serenitas fuisset, derepente Dominus miraculum ostensurus eandem aëris tranquillitatem in tempestatum horrorem[c] convertit, et tantus imbrium descendit impetus, ut in stuporem omnes et metum converteret. Erat autem eo temporis[d] tectum ipsius tugurii detectum et ad modum ulne unius celo patens eodem loco, quo tabula suberat et scrinium beati confessoris Adalberti. Sed cum tanta inundatio fuisset facta[e], ut inter muros novos aqua decurrente vix possent fratres calciati[f] de domuncula ad claustrum redire, mirum dictu super tabulam, qua scrinium sancti tegebatur, nec gutta quidem eiusdem inundationis decidisse reperta est. Que si naturali cursu usa nec divinitus compescita fuisset, non modo tabulam, sed et totum domuncule pavimentum invasisset. *Jacob. 1, 17.* Fratres ergo stupentes miraculo grates *patri luminum, a* quo *omne donum perfectum descendit*, persolverunt, gaudentes se talem habere patronum in terris, quem sic contestantur miraculorum insignia placuisse patri qui est in celis.

(21[15]). Eadem tempestate cum, ut prediximus, favor celestis corda et manus omnium in domo Domini[a] laborantium exerceret, totius malitie commentor et invidie caput diabolus gratie Domini favorem, glorificationem sancti, sui deiectionem[b] egerrime[c] ferens artibus quibus poterat manus eorum exarmare, impedire fervorem, alacritatem in contrarium commutare satage-

(20[14]). [b] *volgt :* illud *B.* [c] tempestatis horrorem *B* ; tempestatem horroris *G.* [d] tempore *M. H.* [e] facta fuisset *M. H.* [f] discalciati *M. H.*

(21[15]). [a] Domini *ontbr. H.* [b] eiectionem *M. H.* [c] miserrime *B.*

bat. Famulus ergo quidam Isbrandus nomine, cui ministerium huius officii deputatum fuerat, ut cementariorum voluntati ad que opus habebant deserviret, cum arbores et ligna, quibus ad structuram ascendebatur[d], esset connexurus, incaute agens cum arbore cecidit de tam eminenti loco, ut haud dubium confractus et mortuus estimaretur. Is autem vertiginem tantum momentaneam[e] passus incolumis surrexit tantoque ad serviendum devotior, quanto maiori gratia conservatus fuerat, ad negotium quod inchoaverat ministerii sui rediit voce actu[f] Dominum glorificans[g] et sancti meritum efficacis[h] miraculi clamore contestans.

(22[16]). Item[i] cum unus ex quatuor arcubus, qui chorum ambiunt, concludendus esset, tota machina[k] lignorum, quibus ad structuram ascendebatur quibusque constiterant operariorum pedes, ex improviso cum ingenti fragore corruit. Sed velox auxilium Domini, qui qua vult occasione suos conservat[l], per patrocinium sancti patris nostri Adalberti omnes incolumes, ipsis quibus acciderat cunctisque qui viderunt vel audierunt admirantibus, conservavit. Sed quia identitas satietatis mater est et prolixa[l'] relatio similium fastidium generat, lectoris tedio consulentes de huiusmodi casibus vel extremis periculis et liberatione[m] illorum, qui hec inciderint, scribere pretermittimus, que mirabili et copioso effectu per sanctum suum sive in destructione veteris templi sive in reparatione novi operatus est Dominus.

<(23[17])[n]. Anno Domini MCXLIII nonis Octobris dedicatum est templum in Egmunda a domno Hartberto Traiectensi episcopo presente Theoderico[o] nono comite et uxore eius Sophia et congregato populo infinite multitudinis, tanta preparatione necessariorum a domno Waltero abbate provisa, ut qui presentes fuerunt numquam tali dedicationi se adfuisse hodieque testentur[p]. Aure etiam derepente superveniens iucunda serenitas festivitati arrisit, cum per sex heb- *Ann. Egm. 1143.*

[d] descendebatur *M. H.* [e] submentaneam *B.* [f] actuque *M. H.* [g] magnificans *A. B.* [h] efficaci *A.B.G*; effecti *M. H.*

(22[16]). [i] Item *ontbr. M.H.* [k] materia *M.H.* [l] conservat suos *B.* [l'] prolixia *B.* [m] liberationem *B.*

(23[17]). [n] *dit caput ontbreekt in A, B en G.* [o] Theodorico *M.* [p] testantur *M.*

domadas ante pluvialis aura fuerit. Huius eventus, immo miraculi domnus Hartbertus episcopus in sermone, quem locutus est ad populum, mentionem fecit et dicebat se mirari, quod tante et tot reliquie maximorum sanctorum, apostolorum, martyrum, confessorum et virginum continerentur in extremo margine mundi. Cum autem sanctorum reliquie reconderentur a domno episcopo altaribus, Fritherici pius et religiosus monachus in querendis, videndis, tractandis, dividendis et exportandis reliquiis studiosissimus omnium fuit. Quem
Ps. 117, 18. *Dominus* e vestigio completa dedicatione *castigans castigavit* et tam in corpore quam in sensu cito utrumque sanaturus flagellavit. Ascendente enim ad cerebrum infirmitatis humore a semetipso in tantum alienatus est, ut nec verba eius nec gestus convenirent consuetudini et persone ipsius. Post aliquot dies, cum frater ille infirmitatis immensitate et congregatio tota orando et vigilando super eo laboraret, signatus est cruce, quam Egbertus archiepiscopus Egmundensi contulit ecclesie, cuius virtutis effectum sepenumero experti sunt et narrare solent fratres eiusdem ecclesie et laici quamplures ad eam pertinentes. Hac igitur
Ps. 50, 14. cruce signato confestim Dominus *reddidit letitiam salutaris* sui et sensu integro devotis eam incliniis [q] salutavit, nec multo post ab egritudine mentis et corporis convaluit. Creditum est autem a multis hanc eum plagam ex hoc incurrisse, quod tam audacter et minus caute sanc-
Eccli. 19, 3. torum reliquias tractaverit, ut discat homo et *putredo et vermis* talibus se non precipitanter ingerere, sed cum tremore et summa reverentia tractare divina.>

---

[q] eum incliniis *H*; incliniis eam *Ann. Egm.*

3. VITA ET TRANSLATIO SANCTI IERONIS

OVERLEVERING :

M = *Codex Mudensis van 1461 te den Haag.* 70E21
O = *Druk van P. Opmeerus (1642) naar handschrift van 1571.*
N = *Afschrift van ca. 1600 te den Haag, onvolledig.* 75D16
L = *Joh. a Leydis Chronicon Hollandiae, Codex 8343 der Kon. Bibliotheek te Brussel.*
Br = *Verkorte redactie in Codex 8245-57 te Brussel, 15e eeuw, hier onder den streep medegedeeld.*

(1)[a]. Quamvis sempiterna salvatoris nostri Dei virtus et magnificentia in omnibus que creavit preclaris semper sit predicanda eloquiis, tamen speciali prerogativa in hoc est maxime glorificanda, quod mirabiliter de hoste humani generis triumphantes non solum angelorum in celestibus prestat esse concives, verum etiam quod ad eorum mortua corpora nova quotidie concedit crescere miracula pro ipsorum sanctitatis indicio. De his ergo inexpugnabilibus celestis militie triumphatoribus loqui et memoriam abundantie virtutum eorum dulcisono altrinsecus crescere sermone eius, per cuius largifluam benignitatem tales fieri meruerunt, est predicare magnalia et ingens incrementum ad profectum audientium. Quapropter licet inpari sermone eorum qui sanctorum scripsere virtutes moliamur fieri sequipedes et ad propositum cunctorum pie vivere cupientium, ad altiora provocandum vitam sanctissimi Ieronis[b] enucleare festinemus. Cuius si dicta

(1). [a] c. 1 *ontbr. M en Br. Opschrift in M :* Passio s. Ieronis presbyteri quod est XVI kal. Septembris. [b] Hieronis *O.*

factis non exaequantur, incultior lectorem non offendat oratio, quia[c] luce clarius constat, quod regnum celorum non luculentis huius mundi sapientum eloquiis, sed
Act. 2, 4.5. simplici *prout spiritus sanctus* dictaverat piscatorum famine in *omni que sub celo est natione* sit predicatum. Nec debet etiam cuiquam sapientum irreprehensibile videri, quod quamvis nulla literarie discipline prerogativa imbuti quiddam debiti in domo Domini studeamus pro nosse nostro exhibere servitii[d], cum constet quia
cf. Matth. 25, 14 sqq. commissi non carebit culpa talenti[e], qui cum nullo vult partiri quantulamcumque sibi commissam scientie pecuniam.

(2). Sanctus igitur Ieron[a] parentibus iuxta seculi dignitatem [1]) nobilibus progenitus divinis sine mora regenerandus fontibus, reverendis[b] sancte matris ecclesie sinibus adducitur, ut in novam regeneratus[c] infantiam, que[d] diversos sexu et etate in unum catholice fidei dogma
Tit. 2, 12. divina parturit gratia, *abnega*ret *impietatem et seculari a desideria, sobrie* ac *iuste* inciperet *vivere* secundum perpetuum salutifere regenerationis sue auctorem, scili-
cf. Col. 2, 12. cet ut peccatis *consepultus* per *baptismum* viveret iustitie in acquisitione eterne beatitudinis[e]. Suggerente
cf. Act. 9, 15. autem divina spiritus sancti gratia[f], qui eum sibi *vas electionis* prescierat[g] futurum[h], in baptismate sacro est Ieron[a] vocatus, ut in ipso sui nominis vocabulo future[i]

De sancto Yerone presbitero et martire.

(2). Ieron dicitur a ierar quod est sanctum et on quod est totum quasi totus sacer vel sacro usui deputatus, ut inferius preclarius et elucidius patebit. Erat Yeron beatus de parentibus nobilibus iuxta seculi dignitatem cetus; qui[j] cito postquam sacrum baptisma suscepit in animo iuvenili revolvit, quod dyabolo et pompis huius mundi renunciavit. Quare limina ecclesiarum valde devote

---

[c] qua *O.* [d] servitiis *N.* [e] latenti *N.*

(2). [a] Hieron *O.* [b] reverende *N.* [c] renatus *O.* [d] qua *M. N.* [e] in acquisitionem beatitudinis eterne *O.* [f] clementia *O.* [g] proscierat *O.* [h] qui — futurum *ontbr. L. M.* [i] futurum *O.* [j] quam *Br.*

---

[1]) *Vgl. Sulpicius Severus, Vita s. Martini 2, 1:* Igitur Martinus.. parentibus secundum saeculi dignitatem non infimis.

eius sanctissime vite proderetur meritum[k]. Cum autem maxima nutritus parentum diligentia[l] annos fere transiret pueritie, non ut solet illa etas infantilibus operam dedit lusibus, sed iam tunc totum se divinis gestiens mancipare obsequiis cum sui corporis incremento interiorem hominem perficere elaboravit sanctarum copia virtutum. Erant enim in iuvenili pectore[m] matura studia, et assiduis Deum exorabat gemitibus, ut eum in *viam*[n] *mandatorum suorum* dirigeret, ne si quid de scientia huius[o] mundi attingeret, ipse in immane precipitium[p] totus iret. Interea dum prompte voluntati merita religiosa succrescerent, prudenter diu celatum pie devotionis affectum fidelibus decrevit aperire, videlicet quia suam etatulam omnimodis cuperet celestibus[q] erudiri dogmatibus ac quod[r] transitoria penitus vellet declinare, quia[s] scriptum esse audierat[t]: *Bonum est adherere Domino*[u], *ponere in Domino Deo spem.*

Ps. 118, 32.

Gregorius, Dial. II: De vita et mirac. s. Benedicti

Ps. 72, 28.

(3). Dum autem rescirent[a] pii genitores, quid suo animo haberet[b] filius, partim minis, partim blanditiis ne se desereret pertinaciter[c] instabant. Et tentantes si quomodo eum possent ab arrepto distrahere[d] proposito, immittebant ei[e] fluxam seculi gloriam et reliqua remissioris vite blandimenta, postremo virtutis arduum finem et maximum perveniendi laborem. Sed fortis animi tirunculus illa sepe in anima[f] versans promissa, de quibus

Willibald, v. Bonif. c. 1.

---

visitavit, officia divina corde sincero audiens, et si quando aliqua eterne salutis verba audierit, ea ferventissime cordetenus pertractavit.

(3. 4). Quod cernentes parentes eius dolenter sustulerunt, nam eorum erat unicus filius et solus ab eis hereditatem recepturus. Et ideo ut eum a proposito divinitus retrahere possent, proposuerunt ei fluxam huius mundi gloriam, honorem, divicias, possessiones et alia huius vite delectamenta. Eciam obiecerunt ei, quod difficile

---

[k] *volgt in L. M:* Dicitur enim Ieron (*L:* Hieron) quasi sanctus totus. [l] vigilantia *N.* [m] eius pectore *O.* [n] via *O.* [o] huius *ontbr. O.* [p] immane in precipitium *O.* [q] celestibus cuperet *O.* [r] que *L. O.* [s] quod *O.* [t] scriptum est *O.* [u] Mihi adherere Deo bonum est *N met de Vulg.*

(3). [a] Cum autem scirent *M.* [b] suus haberet animo *O.* [c] pertinaciter *ontbr. M.* [d] detrahere *O.* [e] in fluxam *O.* [f] animo *O.*

Rom. 8, 18. apostolus ait[g]: *Non sunt condigne passiones huius temporis ad futuram*[h] *gloriam, que revelabitur in nobis,* his eos alloquitur verbis: Hec que commemoramini aut qualiscumque infortunii sunt amittenda eventu aut *1 Cor. 2, 9.* mortis interveniente articulo; hec autem *que Deus preparavit his, qui eum* toto mentis affectu *diligunt,* non qualibet violentis potestatis auferri[i] valetudine, nullo termino possunt finiri. Illi vero ubi divina protectione munitum ad id quod moliebantur consentire *cf. Ps. 76, 11.* nolle perspexerant, mox *mutati* virtute[k] *dextre excelsi* adolescentulum ut ceptum quantocius aggrediatur negotium instigant, et ut his egregie preter cetera studens *1 Par. 16, 8.* sagaci mente intenderet, unde postmodum *notas faceret* *1 Petr. 2, 9.* *in populis adinventiones eius, qui nos vocavit in admirabile lumen suum.* Extunc[l] omnium morarum impatiens *Regula s. Benedicti prol., c. 1.* *dominici* ingressus est *scholam servitii,* in qua *non conversationis*[m] *fervore novitio, sed* sollicitudine assidua discitur, cum quibus armis Deo auxiliante servis Dei[n] sit resistendum ingruentibus exercitatorum ad supplantandum inimicorum bellis. Cepit namque cum omni acris ingenii perspicacitate sanctarum meditationi insistere scripturarum et non diebus neque[o] noctibus illorum abesse conspectibus, quorum se posse proficere doctrina perspexerat. Tunc etiam sedulo pertractans illud psal- *Ps. 118, 71.* miste: *Bonum mihi* quod *humiliasti me, ut discam* mandata *tua*[p], singulis quibusque contubernalium con-

---

esset pervenire ad debitum finem, quia cum magna difficultate ac corporis labore pervenitur ad virtutes. Sed iuvenis antedictus considerans dictum apostoli, quod *non sunt condigne passiones huius* mundi *ad futuram gloriam, que revelabitur in nobis,* hiis respondet eis verbis: Hec omnia, que mihi dicitis aut infortunio aut per mortem amittuntur. Sed *que Deus preparavit diligentibus eum,* nullo possunt termino finiri. Cum ergo parentes a proposito incepto eum avellere et dissuadere non possent, vita et virtute et gratia Altissimi adolescentulum inceptum quantocius aggrediatur negocium instigant et suadent. Beatus igitur Ieron mo-

---

[g] ait apostolus *O;* de — ait *ontbr. N.* [h] superventuram *M.N.* [i] auferri *ontbr. M.N.* [k] virtuti *O.* [l] Exin *O.* [m] conversionis *O.* [n] Dei *ontbr. N.* [o] non *O.* [p] iustificationes tuas *N met de Vulgata.*

grua exhibebat caritatis obsequia. Unde[q] ei[r] contigit, ut cum singulorum proprias studio discendi hauriret gratias scientie, omnibus tamen carus et acceptus esset. In brevi ergo temporis curriculo ad summum discipline celestis culmen provectus, ad sedes paternas regreditur.

(4). Et secum reputans nullum debere[a] in arrepti vigore[b] propositi lacessere, sed quasi incipientem augere semper quod ceperit, ut apis prudentissima divinorum preceptorum quosque propagatores perlustrat, ut alveariis sui pectoris dulciflua reconderet virtutum mella[c]. Huius ergo continentiam, illius sectabatur iucunditatem, istius lenitatem[d], illius vigilias, alterius legendi emulabatur industriam. Istum ieiunantem, illum humi quiescentem imitabatur; alterius patientiam, alterius predicabat spiritualis[e] zeli fervorem. Et alios commissa sibi quinque talenta bonorum operum pio labore duplicare elaborantes sectatus, alios duorum multiplicatione sollicitos[f] emulatus, sui negligens *omnibus* iuxta apostolum studuit *omnia* fieri et nunc huius vite necessaria, nunc sane solatia doctrine egentibus ministrabat. Sic ergo cunctis virtutum floribus compte redimitus divina eligitur gratia et honore decenter[g] sublimatur sacerdotum.

Willibald, v. Bonif. c. 5.

Athanasius, Vita s. Antonii I, 8.

cf. Matth. 25, 15 sqq.

1 Cor. 9, 22.

(5). Cum[a] igitur iam talis esset qualis posset sine oblocutione omnium invidorum predicare, inimicus ram non patiens celeriter et assidue ad scolas se vertit et continua sollicitudine discere incepit, cum quibus armis Dei[s] auxilio servis Dei sit subveniendum et ad supplantandum hostes eorundem. Et dum sic quelibet temporibus indefesse se in sacrarum studio scripturarum diligenter excercuisset, ad patrias suas rediit et ferventi dilectione notos suos, quos in via veritatis vidit deviare, avertere conatus est et ad vitam salutis eterne dirigere et postea annis debitis receptis Deo concedente honore sacerdotii decoratur.

(5). Igitur cum talis esset qualis posset sine oblocutione redargutione invidorum predicare illa, que privatim et

[q] Unum *O.* [r] et *M. N.* [s] de *Br.*

(4). [a] oportere *O.* [b] rigore *O.* [c] virtutum mella reconderet *O.* [d] levitatem *N.* [e] supernaturalis *O.* [f] sollicitus *M.* [g] decenter *ontbr. M.*

(5). [a] Dum *O.*

humani generis tantas in eo crescere virtutes impatienter ferens more solito invidens ingemuit. Tunc universa sue nequitie[b] tela arripiens diversis tentationum machinationibus mundanis illum rursus desideriis irretire[c] conatur et nunc corporis fragilitatem ad memoriam illi reducere, nunc etatis prolixe[d] spatia, nunc tamquam impossibilem rem virtutes pavere conari aggredi, plurimos iam cepisse et minime voti compotes[e] effectos fuisse. Vir autem Domini divino edoctus eloquio multiplices demonum esse captiones solerti proposito labore servabat. Et previdens[f] ne versuti supplantatores in aliis superati novarum adinventione artium in aliis vincerent[g], magis et magis corpus suum humiliabat[g']. Et sepe mente revolvens humane vite spatia eternitati comparata brevissima esse diabolicis decrevit non cedere suasionibus, quoadusque spiritus celitus per membra diffusus hos sibi infirmos regeret artus, nec fatiscentem unquam etatem a muniis Christi posse excusari. Idcirco fidei anchoram figens in adiutorio Altissimi,

Ps. 26, 3. *Si consistant,* inquit, *adversum me castra, non timebit*
Ps. 17, 38. *cor meum,* sed *persequar inimicos meos et comprehendam illos, et non convertar, donec deficiant,* quoniam Domi-
Luc. 11, 22. nus, qui vicit illos et *universa arma* eorum *in quibus*
Ps. 17, 35. 36. *confidebant distribuit, docet manus meas[g'']* *ad proelium, et posuit ut arcum ereum brachia mea, et dedit mihi protectionem salutis sue, et dextera sua suscepit me.* His ergo aliisque quam[h] plurimis sanctarum scripturarum propugnaculis inexpugnabile spiritus paracleti

occulte incolas suos docuit, publice postea eos informare laborabat. Obstans cum magna mundi temptatione et fraude dyabolica, quam sepissime sustulit gravi cum labore, multipliciter revolvens spacia humane vite eternitati comparata brevissima esse[i] discernit dyabolicis non cedere suasionibus, sed anchoram figens in adiutorio Altissimi, qui fideles suos non derelinquit, ait: *Si consistant adversum me castra, non timebit cor meum,* sed *persequar inimicos meos et comprehendam illos et (non)*[k] *convertar, donec deficiant.* Hic ergo

[b] nequitie sue *O.* [c] irritire *O.* [d] prolixa *O.* [e] compotens *M. J* primi Deus *O.* [g] in alios vincerent *N;* aliis vincirent *O.* [g'] *er volgt:* et servituti Domini subiciebat *M.* [g''] mea *O.* [h] quam *ontbr. N.* [i] brevissime *Br.* [k] *ontbr. Br.*

premuniens habitaculum, multo diligentius quam ceperat adeptos more ecclesiastico perennes religionis gradus studuit competenti exornare honestatis sanctimonia.

(6). Cupiens itaque particeps fieri eorum remunerationis[a], qui pro Domino omnia reliquerunt, more patriarche nostri Abrahe patriam et quosque affinitate coniunctos dereliquit et quo eum vellet Dominus dirigere secum deliberavit ire. Sicque divina comitatus gratia Fresiam[b] ingressus alios quidem illam habitantium cum paganicis invenit ritibus nefandis deservire idolorum cultibus, alios post veritatis agnitionem varios prout instruebantur[c] a pseudodoctoribus incidisse errores. Et secum reputans, ne forte eum Dominus pro salute eorum illuc destinaret, ut quondam cives suos, ita omni vigilantia illos, ut *a laqueis diaboli*, quibus *ad voluntatem ipsius tenebantur captivi, resipiscerent* et *suave* creatoris sui *iugum* susciperent, salubriter admonuit ipsumque fideliter adorarent, ut ad restaurationem suarum periclitatarum[d] animarum quoquo pacto[e] pertingere[f] satagerent, ut denuo *potius creature quam creatori* deservire desinerent, dulcisonis hortabatur faminibus, ne quando pristinis erroribus involutis fierent *posteriora deteriora prioribus.* Ait enim: *Que pars,* fratres, *fideli cum infideli,* aut *que societas luci ad*

cf. 1 Mos. 12, 1. 4.

2 Tim. 2, 26.

cf. Matth. 11, 30.

Rom. 1, 25.

2 Petr. 2, 20.

2 Cor. 6, 14-16.

---

dono sancti spiritus ornatus multo diligentius quam ceperat gradus religionis studuit exornare sanctimonia honestatis.

(6). Cupiens itaque particeps fieri eorum remunerationis, qui (pro)[g] Domino omnia reliquerunt more patriarche nostri Abrahe patriam, amicos et affinitate coniunctos dereliquit et quo eum Dominus vellet dirigere secum constanter ire deliberavit, sicque divina gratia iuvante Frisiam ingressus est. In qua aliquos cum ritibus paganicis invenit nephandis ydolorum cultibus deservire, alios post agnitionem veritatis per falsos doctores varios incidisse errores. Beatus ergo Ieron reputans eum Dominum pro salute eorum illuc destinasse, ut quondam cives suos, ita omni vigilantia illos, ut *a laqueis dyaboli resipiscerent, suave iugum* sui creatoris susciperent ipsumque fideliter

---

(6). [a] particeps remunerationis fieri eorum *O.* [b] Frisiam *L. M. O.* [c] instituebantur *O.* [d] perditarum *M.* [e] pacto *ontbr. M.* [f] pertingerent *M; ontbr. N.* [g] *ontbr. Br.*

tenebras? *Quis autem consensus templo Dei cum*
1 Cor. 3, 17. *idolis*? *Templum enim Dei sanctum est, quod*[g] *estis*
Gal. 4, 19. *vos.* Quapropter *filioli, quos iterum parturio, donec*
Ps. 39, 5. *formetur Christus in vobis,* nolite *respicere in vanitates*
1 Cor. 3, 17 *et insanias falsas,* ne *templum Dei violantes* sitis monu-
1 Joh. 3, 2. menta demonum. *Filii* enim *Dei sumus, et nondum apparuit, quid erimus. Scimus* autem, quod *cum apparuit* Christus, in quo speramus, *similes ei erimus,* et quamvis non equalitate nature tamen participatione glorie. Quid plura? Christum Deum predicando iugiter[h] ferocitatem gentis illius[i] perdomuit et populum acceptabilem Domino[k] acquisivit. Et cum iam christiana religio per eius doctrinam circumquaque floreret et pro sanctitatis reverentia ipse miro veneraretur affectu, sepe illam Domini sententiam tremens reduxit ad
Joh. 12, 25. memoriam, qua dicit: *Qui amat animam suam, perdet eam,* scilicet hoc[l] in ea intelligens[m] significatum[n], ut qui pro aliquibus honestis laboribus vanis huius mundi[o] delectaretur[p] favoribus, illius[q] future remunerationis privetur recompensationibus. Unde ferventissimo accensus desiderio suam pro Christo per tormenta varie passionis concupuit ponere animam, ut secundum ipsius promissionem eorum quandoque iungi mereretur choro,

---

adorarent, salubriter ammonuit dicens: O *quis* aut *consensus* tuus *templo Dei cum ydolis*? *Templum enim Dei sanctum est, quod vos estis.* Fratres karissimi, nolite *respicere in vanitates et insanias falsas,* ut *templum violantes* sitis monumenta demonum. Per hec et alia salutis verba sanctus Ieron predicando Christum Deum perdomuit ferocitatem gentis et populum acceptabilem Domino acquisivit. Et cum iam fides christiana per eius mellifluam doctrinam Dei gratia circumquaque floreret et vigorem haberet, contigit eum pro reverencia sanctitatis miro affectu venerari. Ipse enim sepe sententiam Domini tremens ad memoriam duxit et reduxit, qua dicit: *Qui amat animam suam, perdet eam,* intelligens ex hoc, quod qui pro aliquibus honestis laboribus delectatur huius mundi vanis favoribus, privari in futuro bone remunerationis recompensationibus. Unde ferventer accensus

---

[g] quid *O.* [h] iugit *O.* [i] illius *ontbr. N. O.* [k] Deo *N.* [l] ut hoc *N.* [m] scilicet intelligens in ea *M.* [n] hoc eo intellegens significatu *O.* [o] huius mundi vanis *N. O.* [p] delectarentur *L*; delectatur *M*; delectantur *O.* [q] ille *M.*

qui stolas suas laverunt in sanguine agni[r]. Cuius voti eum compotem fieri divina disponens largitas, hoc modo de hoste antiquo triumphare concessit. *Apoc. 7, 14.*

(7). Ea tempestate cum pagani depredantes omnem locupletationem Fresonie[a] alios utriusque sexus gladio[b] necarent, alios captivos ducerent, sanctus vir, de quo presens loquitur textus[c], simul cum eis comprehensus iudicio reservatur examinandus. Dum autem traheretur, gaudens, *quoniam dignus habitus esset pro nomine Iesu contumeliam pati*, orabat dicens: *Domine, deduc me in iustitia tua propter inimicos meos, dirige in conspectu tuo viam meam.* Et cum[d] perductus fuisset ad presidis tribunal, confuse perstrepens volgus clamabat[e]. Alii dicebant[f]: *tolle huiusmodi de terra* nec patiaris diutius vivere inimicum sacrorum nostrorum; alii diu tortum[g] exquisitis persuadebant cruciari tormentis, ut et ipsi ipsius saciarentur pena et populus, qui ex eius pendebat amore, tali terreretur exemplo. Interea obscuro *Act. 5, 41.* *Ps. 5, 9.* *Act. 22, 22.*

---

desiderio cupuit ponere animam tormentis varie passionis, cuius voti compotem fieri divina largitas disposuit hoc modo de hoste antiquo triumphare.

(7). Ea tempestate qua pagani depredaverunt omnem locupletacionem singulamque possessionem Frisonie et multos utriusque sexus gladio necaverunt et multos captivos ducerent, beatus Ieron simul cum captis deprehensus iudicio reservatur examinandus. Dum autem traheretur, gaudens, *quoniam dignus* inventus est *pro nomine Iesu contumeliam pati*, orabat dicens: *Domine, deduc me in* continencia *tua propter inimicos meos, dirige in conspectu tuo viam meam.* Et cum predictus ad tribunal presidis duceretur, perstrepens volgus diversimode excellenti voce clamabat. Aliqui (dicebant)[g']: *tolle hunc de terra* nec patiaris eum diutius vivere, qui inimicus est sacrorum nostrorum; alii virum sanctum diu tortum exquisitis persuadebant cruciari tormentis, ut et ipsi pena eius saciarentur et populus, qui pendebat ex eius amore, tali exemplo terreretur. Interea clauditur in carcere ob-

---

[r] stolas suas qui.. in sacri sanguine agni *M.*

(7). [a] Frisonie *O.* [b] necarent gladio *O.* [c] hystoria *M.* [d] dum *O.* [e] clamabat perstrepens vulgus *O.* [f] clamabant *N. O.* [g] exquisitis diu tortum *O.* [g'] *ontbr. Br.*

clauditur carceris chilindro, ut in crastino[h] aut thura gratis diis[i] offerret aut si nollet, pro contemptu interiret.

Ps. 88, 16. (8). Ipse autem psallebat: *Domine, in lumine vultus tui ambulabo, et in nomine tuo exultabo tota die.* Mane *cf. Ps. 106, 14.* vero educentes filium lucis de tenebrarum locis, statuerunt eum in consilio suo ante presidem. Cui et ipse: Numquid[a], ait, hesterne plage aliquem dolorem tibi incusserunt? At ipse hilariter respondit: Non solum dolorem non incusserunt[b], sed etiam fortiorem me *Ps. 93, 19.* reddiderunt. Scriptum est enim: *Secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes tue*[c] *letificaverunt animam meam.* Et interrogavit preses, *Acta Agathae c. 4.* cuius[d] conditionis esset aut[e] quam sectam coleret. Ille vero respondit: Non solum ingenuus, sed et spectabilis[f] genere. Christum verum Deum confessus ab infantia colo et idolis vanis cervicem nunquam inclinabo, *Matth. 4, 10.* quia Dominus in evangelio dicit[g]: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.*

---

scuro, ut in crastino diis (thura) offerret gratis aut pro contemptis morte sevissima interiret.

(8). Ieron autem psallebat sine intermissione hylariter: *Domine, in lumine voltus tui ambulabo et in nomine tuo exultabo tota die.* Mane autem educentes filium lucis eterne de locis tenebrarum statuerunt eum in consilio suo ante presidem. Cui ille dixit: Num quid hesterne plage dolorem aliquem incusserunt tibi? At ipse letanter respondit: Non solum dolorem (non)[h] incusserunt, sed eciam fortiorem me reddiderunt, quia *secundum multitudinem dolorum meorum in corde meo consolationes* Sue *letificaverunt animam meam.* At preses interrogavit, cuius conditionis esset aut quam sectam coleret. Ipse vero respondit: Non ex iactancia, sed ex veritate fateor me nobilem et Christum verum Deum ab infancia colui, et ydolis vanis cervicem numquam inclinabo, cum scriptum sit: *Dominum Deum tuum adorabis, et illi soli servies.*

---

[h] crastinum *N. O.* [i] idolo *L*; deo *M.*

(8). [a] Nunquid *O.* [b] *het verdere ontbreekt in N.* [c] tue Domine *O.* [d] interrogavit eum, cuius *O.* [e] aut *ontbr. L*; et *O. f er volgt:* sum *O.* [g] dicit in evangelio *O.* [h] *ontbr. Br.*

(9). Ait preses: Audi me et sacrifica diis, ut id[a] quod superest *vite tue*[b] usque ad senectam cum *gaudio* ducas et nostra fruaris amicitia. Tunc ipse respondit[c]: Stulta suades[d] et dubia promittis. *Derelin*que, dicis[e], *Deum factorem*, velis nolis, nostrum communem, imo omnium seculorum, et demoniis immola, ut et vite tue usque ad senectam possit esse consultum, cum solus Deus, qui vitam hominum[f] condidit, que sunt illi futura *a longe cognoscit*. Dixit preses: Volo ut[g] mihi dicas, qui sit ille[h] Deus, quem solum omnis creature laude dignum predicas? Respondit vir Dei[i]: Scriptum est: *Nolite sanctum dare canibus, neque mittere margaritas vestras*[k] *ante porcos*. Quapropter nunquam tu[l] a me pollutis auribus hauries huius veritatis noticiam. Quoniam autem ex circumstantibus quosdam predestinatos ad vitam cognosco, horum predico scientie, que sit nostre summa religionis. Credimus patrem, *ex quo omnis paternitas* secundum apostolum[m] *in celis et in terra nominatur*, et filium[n] eius et spiritum sanctum, de quibus psalmista: *Verbo Domini celi firmati sunt, et spiritu oris eius omnis virtus eorum*. Horum divisibilem trinitatem in personis indivisibilem veneramur

cf. Tob. 14, 4.
Deut. 32, 15.
Ps. 137, 6.
Matth. 7, 6.
Ephes. 3, 15.
Ps. 32, 6.
Pseudo-Fortunati expos. fidei cathol.

(9). Tunc preses nimia adulatione ait: Audi me, Ieron, et sacrifica diis, ut quod superest vite tue usque ad senectutem cum gaudio ducas et nostra fruaris amicitia. Tunc vir beatissimus respondit: Stulte persuades et dubia promittis. Volo sacrificare Deo vivo Iesu Christo, qui solus hominem ad senectam perducit. At preses: Rogo te, ut dicas: quis est iste, quem tu omni laude predicas dignum? Et Ieron: Scriptum est: *Nolite sanctum dare canibus nec mittere margaritas ante porcos*. Quapropter tu numquam hauries a me noticiam huius veritatis. Sed quia quosdam ex circumstantibus predestinatos ad vitam cognosco, hiis predico nostram summam religionem. Credimus patrem, *ex quo omnis paternitas*, et filium eius Iesum Christum Dominum nostrum et spiritum sanctum, horum quoque

(9). [a] ut et *O.* [b] tue *ontbr. O.* [c] tunc sanctus Ieron respondit *L*; tunc sanctus respondit *O.* [d] persuades *L. M.* [e] inquit *O.* [f] cum solus Deus, qui vitam hominum *ontbr. M.* [g] ut *ontbr. O.* [h] quis sit ille *L*; quis sit iste *O.* [i] respondit sanctus *O.* [k] vestras *ontbr. L. M.* [l] tu nunquam *O.* [m] sedem apostolicam *O.* [n] et *ontbr. L. O.*

Symbolum Quicumque

unitatem[o] substantie, et in hac trinitate nihil prius aut posterius, nihil maius aut minus, sed totas tres personas coëternas sibi et coëquales, et omnem qui extra hunc unum trinumque Deum aliquid credit aut colit quasi Deum, in eternum cum eo, in quo[p] spem salutis sue posuerit, perire. Ad hec vere[q] fidei dogmata letantibus cunctis christicolis in aliis virtutum cupido exarsit, in aliis infirma refovebatur[r] fides. Ex aliorum mentibus falsorum monumenta pellebantur deorum, ex[s] aliorum sensibus omnium removebantur passionum terrores.

Ps. 57, 5. At vero iudex iniquus sicut *aspis* incantantis ad vocem[t] *obturans aures suas*, ne in iniuria deorum et sua loqui audiret illum, iubet eum celerius puniri[u]. Cumque ab apparitoribus ipsius duceretur, psallebat

Ps. 39, 11. 12. dicens: *Non abscondi* in corde meo *misericordiam tuam, et veritatem tuam a consilio*[v] *multo.* Quapropter queso, *Domine, ne longe facias miserationes tuas a me*, sed *misericordia tua et veritas tua semper suscipiant*[w] *me.* Dum hec perorasset, a carnificibus diversis cruciatus[w'] tormentorum generibus martyr Domini preclarus in eternum victurus ad patriam celi migravit[x]. Tunc pauci qui ibidem erant[y] timorati,

---

divisibilem trinitatem in personis et indivisibilem substanciam, et in hac trinitate nichil prius aut posterius, et qui aliquid tamquam Deum colit extra hanc trinitatem, in eternum confitemur perire. Ex hiis verbis valde letabantur christicole, et multum exarsit cupido virtutum, ac infirma fides plurium refovebatur. At vero iudex iniquus ad eius vocem aures suas obturavit, ne de iniuria deorum loqui audiret illum, iubetque eum celeriter pena gravissima puniri. Et cum ad penam duceretur, protulit cum magna cordis devotione: Domine, *non abscondi* in corde meo *misericordiam tuam et veritatem tuam a consilio* tuo. Quapropter[z] queso, *Domine, ne elonge facias a me miserationes tuas*, sed *tua misericordia et veritas semper suscipiant me.* Dum hec et similia orasset et Deo devotos fide et predicatione confortasset, genibus flexis iocunde cervicem carnificis

---

[o] in unitate *O.* [p] eo *L*; quem *M.* [q] at hec vero *O.* [r] in eis virtutum resonabat fides *L*; in aliis virtutum refovebatur *M.* [s] et *L, M.* [t] ad vocem incantantis *O.* [u] celerius eum puniri iussit *O.* [v] concilio *Vulgata.* [w] *L. O;* suscipiat *M;* susceperunt *Vulgata.* [w'] cruciatibus *O.* [x] celi susceptus est sexto decimo kal. Septembr. *L.* [y] aderant *M.* [z] Quepropter *Br.*

compuncti de iniusta tanti viri nece, clam propter gentilium timorem rapuerunt eius sacrosanctum corpus et *posuerunt* illud *in monumento* novo. Sicque plurimorum annorum curriculis in sui revolutione sibi succedentibus, ut tempus passionis ipsius ita et locus sepulture post eorum excessum ab omnibus ignorabatur, donec placuit divine pietati tali revelatione eius sacras manifestare reliquias. *Act. 13, 29.*

(10). Tempore quo totius Gallie principatus monarchiam Deo constituente obtinuit Otto[a] ad corrigendam pravitatem malefactorum[b] strenuus, ad corroborandam divini cultus sanctimoniam omni seculo predicandus, erat quidam fidelis[c] in laicali habitu constitutus nomine Nothbodo, illic vicine commanens, ubi hec pretiosissima fidei Deo soli cognita absconsa erat gemma[d]. Qui ruris culture quotidie dans operam propriam vitam sine fraude studuit ducere et *necessitatibus sanctorum communicare*. Retinuit namque in corde suo[e] a Domino nobis esse preceptum, ut *faciamus nobis amicos de mammona iniquitatis, ut cum defecerimus, recipiant nos in eterna tabernacula*, ideoque labores suos manibus *Rom. 12, 13.* *Luc. 16, 9.*

gladio prebuit et martir preclarus in eternum victurus ad celi patriam migravit. Venerunt discipuli sui ex timore in nocte tenebrarum sub silencio et sibi locum sepulture preparaverunt. Qui locus diu plurimis christicolis post martirium eius ignotus fuit. Sed postquam divine pietati placuit, tali revelatione et devotione eius sacras reliquias manifestavit.

(10). Anno nongentesimo, quo pius comes Theodericus secundus Hollandie rexit patriam prefatam, fuit quidam ruralis nomine Nothbodo iustus *ac timens Deum*, non appetens aliena, sed suis fidelibus indigentibus distribuens caritatem. Cui semivigilanti nocte qua- *Iob 1, 1.*

(10). [a] *volgt in M, onderstreept :* videlicet primus, qui regnavit annis XII, et accepit regnum anno Domini DCCCCLV tempore Iohannis XII pape. *In margine is bijgeschreven :* glosa. [b] malefactorum pravitatem *M.* [c] *in plaats van :* Tempore quo.... quidam fidelis *heeft L* (blz. 89) *:* Anno Domini nongentesimo quinquagesimo quinto erat in Hollandia quidam fidelis. [d] ubi corpus sanctissimi Ieronis martiris tumulatum erat *L.* [e] in suo animo *O.*

Matth. 6, 20. pauperum *in celestibus thesauris* laborabat[f] recondere, *ubi nec erugine neque tinea* certus erat eas unquam[g] exterminari, *nec* in noctis[h] tetra caligine a[i] *furibus effodi.* Hic dum quadam nocte semivigilans[k] in stratu suo quiesceret, vidit adsistere sibi[l] *virum etate* senem, *cf. 2 Mach. 6, 18.* statura procerum, *vultu decorum* [1]). Cuius dum mirabilem miraretur aspectus pulchritudinem et quasi elinguis prorsus pre pavore effectus non auderet interrogare quis esse, huiuscemodi sermonis initio is qui videbatur eum llocutus est: Ne paveas neque pertimescas, frater charissime, quoniam iusti *labores manuum tuarum beatum* te fecerunt; eleemosyne quas[m] facis tuam ab omni sorde vitiorum purificaverunt conscientiam, ut conservorum tuorum[n] iam cum Deo regnantium possis videre vultum[o] et eorum frui colloquio[p]. Quapropter et mihi uni ex his gratia Dei effecto tuis apparere visibus concessum esse cognosce, ut meas in negligentia positas leves reliquias et per hoc cunctis innotescat, quanti apud Deum habearis meriti. Qui cum dulcedine familiaris alloquii[q] confortatus humili responso[r] interrogaret, quis esset, et sepius salutifero nostre redemptionis vexillo frontem armaret, ne forte phantasmatici satane illuderetur fraude: Optime, inquit, tue congaudeo fidei, que omnia diabolica figmenta veraciter credit effugari per sancte crucis venerabile signum. *Ps. 127, 2.* *cf. Ps 50, 7. et Sap. 7, 3.* *Ego* autem non, ut tu putas, phantasma sum, sed *in* delictis[s] *conceptus* in vulva mee matris *communem* suscepi *aërem*, et primo propter protoplasti iniquam prevaricationem huius peregrinationis passus erumnas nunc *cf. Tit. 3, 7.* gratia Dei iustificatus paradisiaca possideo gaudia. Et dum eum plenissime[t] sicut prelibavimus instrueret, *cf. Prov. 2, 8 2 Tim. 4, 7. 8.* qualiter in cursu semitarum iustitie fide servata per

dam apparuit senex mature conditionis dicens hec verba: Nothbodo frater, scias, quod per te reliquie mee sunt levande. Vadas ergo ad partem orientalem vici de

f elaborabat *O.* *g* nunquam *O.* *h* noctibus *O.* *i* a *ontbr. L. M.* *k* se invigilans *O.* *l* sibi assistere *O*; assistentem sibi *M.* *m* et elemosina quam *M*; et elemosinam quam *L.* *n* suorum *L. M. O.* *o* vultum videre *O.* *p* alloquio *O.* *q* eloquii *L. M.* *r* responsione *L. M.* *s* delicto *O.* *t* plenissime eum *O.*

[1]) *vgl. Ann. Egmundenses p. 149, 31 en p. 166, 9.*

palmam martyrii ad reposita sibi in celis pervenerit premia : Nunc vade, ait, in vicum Northico cognominatum, ibique meum invenies sepulcrum minutis[u] compositum lapillis. Quod dum egesta humo repereris, mea tollens membra perferes ea ad loca Egmunda[v] iure vocata, quoniam ab omni spurcitia idolatrie sunt purgata per preclara sanctissimi Adalberti merita. Nec cuncteris ea in venerabili ipsius collocare sacrario, quoniam qui concessit[w] vincere terrena, ipse etiam[x] annuit tanti college frui tabernaculo. His predictis ab oculis eius se subtraxit. *cf. Deut. 7, 26.*

(11). Vir autem Domini reminiscens, quod auctor falsitatis sepe *trans*formatus *in angelum lucis* incautos solet decipere, nequaquam huic prime visioni fidem ullo modo[a] adhibuit, sed a Deo intelligens quomodo se haberet tante rei veritas perquirendum, in *spiritu humilitatis et in animo contrito* assiduis precibus supernos divine clementie pulsavit auditus, ut si ab eo facta esset hec visio, denuo ac tertio sibi manifestaretur. In ieiuniis itaque et orationibus constituto eo apparuit iterum idem qui supra et monuit, ne contumaciter sibi a Deo[b] iniunctam sperneret obedientiam, ne dum que ante secularia tempora divina bonitas decrevit per eum fieri, perficere contemneret, inexcusabilis pena[c] contemptoribus digna[d] puniretur *in die ire et revelationis iusti iudicii Dei.* Cumque continua afflictione parsimonie et vigiliarum pro hoc ipso negotio *2 Cor. 11, 14.* *Dan. 3, 39.* *Rom. 2, 5.*

Noertich ; ibi reperies sepulchrum parvis lapillis compositum et transfer corpus meum ad Egmondam, ubi requiescit frater meus Athalbertus.

(11). Nothbodo audiens hec verba turbatus est et putavit fantasma esse ; signo crucis se muniens dixit : Domine, quis es ? Et alter respondit : Ego sum Ieron presbiter in nomine Domini nostri Iesu Christi martirizatus ; vade et fac ut dixi tibi. Nothbodo autem timens, quod dyabolus posset se transferre in formam lucis,

[u] munitis *O.* [v] Haecmunda *O.* [w] mihi concessit *O.* [x] et *O.*

(11). [a] ullo modo fidem *O.* [b] a Deo sibi *O.* [c] pena *ontbr. M.* [d] inexcusabilis cum contemptoribus digne *L.*

inquirendo seipsum sine intermissione Domino mactaret placabile holocaustum, contigit equos suos, dum forte essent in pastu pastore dormiente, ita ut fit a furibus clam subtrahi et in absconditis fugitivorum locis abscondi. Quos collectis amicorum et servorum manipulis per devia queque requirens vesperascente iam die venit secus locum bis iam sibi a Domino ostensum. Nulli tamen commeantium illud secretum pandens ibidem hortabatur socios lassatos[e] ex discursione varia quieti dare membra. Cuius consilium concordi affectu ob difficultatem laboris implentes post refectionem carnalem ut erant sub divo[f] se dormire collocant. Et cum omnem illam collectam altus sopor corripuisset, ecce ipse dominus Ieron[g] uni innocenti et simplici viro de contribulibus prefatis[h] ibidem secum quiescentibus apparuit per visum dicens : Surge et dic Nothbodoni, ne ultra presumat divina[i] parvipendere iussa, et in parte orientalis plage dextrorsum loci, quo hac
1 Cor. 1, 22. nocte ipse pausaverat, meum noverit esse tumulum. *Quoniam* autem infideles *signa petunt,* ut diluculum erit, ad hanc proximam vobis concurrite silvam, et equos quos perdidistis sine dubio invenietis. Tunc ille expergefactus experimentum in hoc capere visionis cupiens propere

---

Domino Deo dixit : Domine, si hec visio ex te est, appareat michi secundo et tertio[i'] . Adhuc altera voce tempore nocturno eandem audivit visionem, qua increpatus fuit eo quod antedictam[i''] non credidit. Sed ipse exspectans terciam visionem ex permissione divina perdidit caballos suos ; qui locutus fuit amicis et convicinis suis, ut secum irent equos suos in silvis quesituri. Ceperunt autem in estu diei, ut quererent equos, sed cum non invenerunt et iam fatigati essent ex labore et solis ardore, ceperunt prope sepulchrum beati Ieronis ignoranter quiescere et dormire. Et venit beatus Ieron ad unum de consodalibus Nothbodonis magis simplicem et iustum sibi in sompno dicens : Fili, dic Nothbodoni, quod vadat ad sepulchrum meum et levet ex illo reliquias meas, prout bis sibi intimavi, et quia infideles

---

[e] lassa *M* ; lassos *L*. [f] dumo *L* ; dio *O*. [g] Hieron *O*. [h] prefati viri *O*. [i] divina presumat *O*. [i'] 2° et 3° *Br*. [i''] antedictus *Br*.

socios monet ut surgant, et caballos sine difficultate iam inveniendos Deo monstrante annunciat. Moxque ut silvam ingressi sunt, eos eminus in proximo a via publica diverticulo conspiciunt stipitibus[k] a furibus resticulis alligatos, et tam evidentibus indiciis certus de visione factus secrete omnia que audierat cui iussus fuerat narrat. Ille vero ut hec audivit, non minimo replebatur gaudio, quia inventus esset et alius[l] testis iam olim[m] sibi visione demonstrata. Et dimissa cetera multitudine, cum ipsi tantum duo arreptis sarculis in designato sibi loco fodere cepissent, mox celestis thesauri conspiciunt thecam, indeque certissimi effecti se nequaquam seductores[n] videri, sicut iussi fuerant, fideles legatos episcopo dirigunt, ad cuius dyocesim locus ipse pertinet, et[o] Theoderico[p], qui locupletis possessionis patrum heres ac etiam[q] eorum comitive dignitatis successor dives gazarum nec minus bonarum virtutum tunc temporis pollebat, ut quantocius[r] venirent et sanctas reliquias condigno cum[s] honore ad

signa petunt, vade ad nemus et ad partem orientalem; invenies ibidem caballos furtive ligatos. Cum ergo iste evigilaverat, cum valido vocis clamore iocunde dixit: Scio caballos inveniendos. Surgite et eamus; vobis locum demonstrabo. Surgentes autem gaudenter venerunt ad locum et caballos reperierunt, prout martir prefatus ei revelavit. Inventis equis dixit predictus Nothbodoni: Hoc quod tibi revelatum est de reliquiis levandis facies vel tibi debetur pena de incredulitate et malicia. Audiens Nothbodo eciam de tercia visione gavisus est, et cepit iter ad comitem[s'] antedictum ei hec eadem proferens, que sibi et sociis contigerunt. Comes Theodericus ferventer domino ordinario loci intimavit, qui ordinarius ad preces comitis reverendi mora post-

[k] stipitibusque *O.* [l] *L*; esset alius *M*; est et alius *O.* [m] testis in olim *L*; testis in alim *M.* [n] seductos *O.* [o] legatos sancto Baldrico Traiectensi episcopo dirigunt et *L.* [p] *volgt in M, rood onderstreept:* qui fuit secundus comes Hollandie, et pater eius vocabatur etiam Theodoricus, qui obiit anno Domini DCCCC pridie nonas Augusti. Iste autem Theodoricus comes secundus obiit anno Domini DCCCCLXXXVIII 2° nonas Maii et regnavit cum patre suo CXXIII annis. *In margine bijgeschreven:* glosa. [q] atque *O.* [r] Theoderico secundo comiti Hollandie, ut quantocius *L.* [s] cum condigno *O.* [s'] comitum *Br.*

destinatum locum deferrent. Hi autem utrique[t] admodum pie vite dediti dum fuissent studiis, talibus non mediocriter letificati sunt nunciis, et[u] prudenti usi consilio triduano tam se quam omnes provinciales purificaverunt ieiunio. Et tunc quasi celitus iussi moram pati in accurrendo nolentes velocius adfuerunt et odoris suavissimi, qui de gloriosissimi martyris membris[v] manavit, flagrantia[w] refecti [1]), intellexerunt et hunc unum esse de his, de quibus apostolus ait : *Christi bonus odor sumus Deo in* omni loco. *Exaltantes itaque Dominum Deum nostrum in voce exultationis* exclamant : *Quam magnificata sunt opera tua, Domine, nimis*[x] *profunde facte sunt*[y] *cogitationes tue ;* nunc in isto *anima* nostra *cognoscit* valde[z].

2 Cor. 2, 15. Ps. 98, 5. Ps. 46, 2. Ps. 91, 6. Ps. 138, 14.

(12). Tunc[a] pretiosa pignora mundissima obvolventes syndone humeris imposuerunt et cum psalmorum iubilo canore[b] hymnorumque[c] dulci melodia secus mare iter quod ad locum superius dictum mittit ingrediuntur. Cumque saltum qui Rinimera[d] dicitur transirent, ecce hinc inde popularis ala diversi sexus et etatis circumfluit pia devotione certans, qui eorum tam salu-

---

posita ad comitem prescriptum venit et indicto triduo ieiunio ad sepulchrum martiris patroni prelocuti ad monstracionem Nothbodonis sepulchrum aperiens reliquias honore magno levaverunt et ad Egmondam in consortium beati Athalberti perduci fecerunt.

(12). Cum enim baiulatores sanctissimi corporis fessi fuissent et sic sine feretro et lectica aliquamdiu extra nemus ad vadum quod Rennemeer volgariter dicitur

---

[t] autem videlicet sanctus Baldricus episcopus et comes Theodricus *L.* [u] ac *O ;* at *L.* [v] membris gloriosissimi martyris *O.* [w] fragrantia *O. L.* [x] et nimis *M. O.* [y] facte sunt *ontbr. M.* [z] nunc — valde ontbr. *L.*

(12) [a] Tum *O.* [b] canoro *M ;* canori *O.* [c] hymnoque *O.* [d] Rimmera *M ;* Ryninera *O.*

---

[1]) *vgl. Alcuïn, vita Willibrordi c. 25 :* Sed et miri odoris flagrantia omnium perfuderat nares ; *c. 26 :* suavissimamque odoris dulcissimi sensisse flagrantiam. *Dergelijke wendingen zijn echter ook in andere heiligenlevens uit het Karolingische tijdperk te vinden.*

bris baiulus mereretur fieri[e] oneris. Interea his eis ad vota ita[f] succedentibus dum approximarent loco quo ibant, ceperunt secum quasi irascendo stomachari, cur de silva dum possibile erat, lecticam in modum humane consuetudinis non fecerint, quam tunc in exustis solis ardore[1]) arvis constitutis nulla suppeteret facultas perficiendi. Et dum huc illucque sedule[g], ut est humane solertie[h], oculorum volverent[i] orbes[2]), si[k] forte ad huiusmodi fabricam divina adminicularetur providentia, vident subito in primis[l] tumescentis maris fluctibus feretrum ferri. Quod in arena mox eiectum arripiunt atque cuncto seculo veneranda in eo collocant membra, sicque alternatim concrepando: *Ecce quam bonum et quam iucundum habitare fratres in unum.* Ps. 132, 1. Quos diverso in tempore[m] inviolata fides catholice confessionis bonis exornabat moribus, regiam sancte aule intrant, quam sancti Adalberti venerabilia decorant merita. Cumque sacras reliquias sicut eis iussum fuerat honorifice ibidem componerent, unusquisque gaudio

---

ivissent[n] stomachando, quare non sibi feretrum in heremo fabricassent, ubi lignorum copiam habere poterant, illi oculis circumquaque revolventibus viderunt in mari feretrum aptum cum fluctibus maris appropinquare, quod cum ingenti gaudio ceperunt et illi martiris venerabile corpus imposuerunt, et sic sine tedio ad locum predictum leticia inenarrabili[o] portaverunt dulciter insimul psallentes: *Ecce quam bonum et quam iocundum* etcetera. Tali modo inventum est corpus

---

[e] baiulus esse mereretur *O.* [f] ita *ontbr. O.* [g] sedulo *O.* [h] humane cura sollertie *O.* [i] usquequaque volverent *O.* [k] ut si *O.* [l] proximis *O.* [m] *van hier af in L en M geheel afwijkend:* eiusdem fidei equale meritum consodales fecerat, in eodem loculo insimul honorifice collocarunt. *Hierbij sluiten in L en M nog 2 capita aan, die als c. 13 en 14 in Acta Sanctorum 17 Aug. III 479 gedrukt zijn, in M voorts nog twee capita, die in Analecta Bollandiana VI (1887) 188 vlg. gedrukt zijn. Deze vier capita zijn latere toevoegsels en worden derhalve hier niet medegedeeld.* [n] ivisset *Br.* [o] inenerrabili *Br.*

---

[1]) *vgl. Sallustius, Bellum Iugurthinum c. 19:* loca exusta solis ardoribus.

[2]) *vgl. Vergilius, Aeneis XII 670:* ardentis oculorum orbes ad moenia torsit.

Ps. 77, 4. non modico suffultus rediit in sua, *narrantes mirabilia* hec *Domini* per omnem circumquaque regionem, quatenus omnes qui audirent in communi confiterentur *cf. 2 Reg. 4, 9;* nomini sancto Domini, quoniam non solum eruit *1 Reg. 26, 24.* sperantes in se et liberat eos de manu angustie, verum etiam qui eorum zelo Dei utcumque predicant merita, perpetuis ipsorum prestat participari et premiis. Quorum quidem quamvis iungi non mereor collegio, sicut nec narrationis effectu, sic nec in retributionis gaudio, tamen spe certa aliquantule ablutionis meorum peccaminum sanctissimi viri passionem sparsim collectam, ut a narrantibus discere potui, meo arbitratu vestre explicavi sanctitati. Quapropter potius religiosas quam disertas queso apponite aures, scilicet ut dum obscuram in mea insipientia perscrutanda brevitatis diligen- *cf. 1 Cor. 3, 18.* tiam tanto intercedente patrono celestis doctrine sapientem valeatis apprehendere stultitiam. Quod prestare dignetur, qui trinus et unus ab omni creatura semper est glorificandus. Amen.

gloriosi defensoris Ieronis et ad locum Egmonde predictum ex iussu Domini nostri Iesu Christi allatum, cui laus et honor per omnia secula seculorum. Amen.[a]

[a] *Hier volgt in Br. nog een gedicht van 27 regels, dat, evenals het eerste der in L en M nog voorkomende twee capita (vgl. boven blz. 57 noot m), over de opgraving van het hoofd van St. Jeroen bericht en evenals genoemde capita een later toevoegsel is.*

II

DE BRONNEN UIT HET EGMONDSCHE CARTULARIUM EN DE RELIQUIEËNLIJST

II

I. DE AANTEEKENINGEN UIT HET EVANGELIE-BOEK

Overgeleverd in het Egmondsche cartularium bl. 1-2 (E).

< Fundaciones, dotaciones et donaciones Hecmundensi monasterio collate a primitivis comitibus Hollandie necnon a ceteris fidelibus christianis excerpte seu registrate de antiquo textu ewangeliorum, cuius antiquitatem et per consequens auctoritatem et volumen ostendit et littera demonstrat. >

< Tradicio primi comitis Hollandie et Geve comitisse.>

Noverit omnium tam presentium quam per succedentium temporum curricula venientium Christifidelium industria, qualiter domnus Theodericus comes una cum legali coniuge sua nomine Geva pro comparanda perpetue hereditatis portione partem patrimonii, quam hereditario iure visus est possidere, sua manu potestativa ad ecclesiam in honore sancti Petri apostoli et sancti Adalberti confessoris Christi in loco Egmundum[a] vocato primitiva donatione tradidit. In villa Franla nominata mansas novem, quarum singule annis omnibus libras duas debita exactione persolvunt. In orientali parte fluminis quod vocatur Fle unam mansam, quam mutuavit domnus Theodericus iunior filius prefati Theoderici dans aliam mansam et dimidiam in villa Nienthorp nominata, que integra cum altera dimidia

[a] Eg Hecmundum *E*.

singulis annis libras tres persolvunt, sed vi arrupte sunt. Nichilominus in villa Allecmere vocitata duas mansas, que annis singulis unam libram persolvunt, ex quibus quartam partem manse non habemus. In villa Callinge medietatem totius possessionis.

<Tradicio Theoderici comitis secundi et Hildegardis coniugis sue.>

Traditio, quam domnus Theodericus cum legitima coniuge sua nomine Hildegarda fecerunt ad predictum locum pro comparanda perpetua beatitudine, hec est. In villa Scagha nominata sex mansas, que annis singulis novem libras et dimidiam persolvunt. In Haragan mansas undecim et quartam partem manse, que singulis annis sex libras et totidem uncias persolvunt ; in quo loco etiam particulam prati possidemus, de qua quinque sicli veniunt. In villa Rinighem nominata octo mansas, quarum due singulis annis duas libras persolvunt et alias sex operamur. Circa nos duas mansas, quas operamur. Inter villam Elebentere hemerke que nominatur et Sutherhemisuut mansas quatuor et dimidiam. In Wymnam integram mansam et dimidiam. In Walleshem mansas tres. In Osdem mansas duas et dimidiam. In Limban mansas quatuor et dimidiam. In Smithan mansas duas. In Bachem mansas tres, quarum terciam Odulphus presbyter cum sua adiutrice Ideca possidet, sed post illorum obitum ad prefatum pertinebit locum. In Ordebolla mansas duas. Que singule id est XXII [1]) manse annis singulis dimidiam libram persolvunt. In villa Heram nominata mansas tredecim et unam dimidiam, quas nostri officiales tenent nec ullum censum reddunt. In eodem loco mansas novem, que singulis annis quatuor siclos et sex den. persolvunt. In Those unam mansam, que annis singulis sex uncias persolvit. In villa Obinghem mansam unam, quam presbyter qui ecclesiam custodit, qua sanctus Adalbertus primum requievit, tenuit, que annis omnibus quatuor uncias persolvit. In Hemstede mansam unam, de qua datur una libra et quatuor uncie. Ab oriente fluminis quod dicitur Bamestra unam mansam, que annis singulis unam libram persolvit. Inter rivulum qui vocatur

[1]) $4\frac{1}{2} + 1\frac{1}{2} + 3 + 2\frac{1}{2} + 4\frac{1}{2} + 2 + 3 + 2 = 23$. *Mogelijk is de mansus van Odulphus niet meegeteld.*

Sculingleke et alium rivulum qui vocatur Hureslede quatuor mansas unacum piscatione. In villa Vellesan nominata sex mansas, quas ad nostrum usum operamur, et altare eiusdem ecclesie a nona usque ad nonam in festo sancte Agathe. In villa que vocatur Foranholte ecclesiam cum decimatione. Similiter et unam ecclesiam, que sita est in villa que vocatur Noortga.

<Tradicio Arnulfi comitis tercii et Ludgarde coniugis sue.>

Notum sit etiam cunctis nunc natis atque iam nascituris domnum Arnulfum cum sua legali coniuge Ludgarda hec tradere ad predictum scilicet locum Egmundum[b]. In villa que vocatur Thosa duas mansas, que singulis annis unam libram et quatuor uncias persolvunt. In Castrichem duas mansas excepta quarta parte unius manse, que omnibus annis unam libram et quinque uncias reddunt. In villa Vellesen nominata tres mansas, que singulis annis libram et dimidiam persolvunt, necnon et unum agrum, qui solvit decem denarios. In Saxnem dimidiam mansam, que singulis annis triginta denarios persolvit. In Phoranholta tres mansas, que omnibus annis sex den. dant. In villa Nortga nominata mansas quinque, que unoquoque anno novem uncias persolvunt. In loco qui vocatur Lopsen novem mansas, ex quibus duas operamur ; cetere sex singule omnibus annis quinque solidos reddunt. Nichilominus in loco eodem iuxta fluvium Marne vocitatum unam mansam, que singulis annis sex denarios persolvit. Et in eodem loco quartam partem unius manse, que omni anno quindecim den. dat. In villa que vocatur Leythem mansam unam et sextam partem unius manse, que unoquoque anno tres uncias et decem den. persolvunt. In villa que Bergan vocatur ab occidente Reni posita tres mansas, que annis omnibus tres uncias reddunt. Ecclesiam etiam super ripam fluminis quod vocatur Flardinghe cum decimatione sua. Similiter Hargan et Sche cum decimatione sua.

<Tradicio diversorum devotorum hominum.>

Hec est hereditas, quam bone memorie Geldolfus largitus est sancto Adalberto. In Callinghem censum quindecim unciarum. In Rinighem duas mansas, de

[b] Hecmundum *E*.

quibus per singulos annos una libra et dimidia solvitur. Ab oriente fluminis Fle dicta unam mansam in loco qui vocatur Buren, que per singulos annos tres libras solvit, quam Hatto frater predicti Geldolfi vi abstractam tenet. In villa nominata Castrichem dedit Rantzo unam mansam sancto Adalberto, que singulis annis triginta den. persolvit. Nichilominus unum pratum, quod in nostro usu secamus. In Castrichem, Adbret cum sua legali coniuge tres partes unius manse tradidit sancto Adalberto, et quartam partem eiusdem manse emimus ad ipsos. In villa Obbingem Hardnat unam mansam, que omnibus annis quatuor uncias solvit. In eodem loco Ysbrant unam mansam tradidit, que nichilominus quatuor uncias solvit. In villa Thos dicta Reimbert quartam partem unius manse, que singulis annis triginta den. largitur. In Vellesen Fretherard dimidiam mansam, de qua nunc singulis annis triginta den. solvit ; sed post obitum eius ad prefatum locum Egmundum[b] pertinebit. Item in Velsen Gherbrant et Isbrant dederunt quartam partem unius manse pro anima fratris sui Adallardi et matris et patris. In villa Scorlewalt nominata tradidit Theodericus legislator quartam partem unius manse, que omnibus annis quatuor uncias persolvit. In loco Wymnemmerwalt vocato Wibrant cum sua matre Adalwar possessionem dedit, que omnibus annis quinque uncias persolvit. Et idem Wibrant dedit pratum super sua uxore, quod omnibus annis unam unciam persolvit, quod ablatum est. In Allecmere Gelter dedit sextamdecimam partem unius manse. Theodericus cum legitima coniuge sua nomine Hildegarda pro compendio perpetue beatitudinis tradiderunt sancto Adalberto in Alecmare omne tholoneum sive ea, que de mancipiis et de equis et de navibus accipitur, quia illa ad ministerium pertinent.

<Tradicio Theoderici comitis septimi cum Othehilda coniuge sua.>

Theodericus comes filius Florencii comitis mutuavit novem mansas contra sanctum Adalbertum in Masalant a Scipleda in Mosam et in Westerbieran tres mansas

[b] Hecmundum *E*.

a Mosa in Vronanslat[c], dans censum in Alecmera octo librarum singulis annis. Huius mutuationis testes sunt Hermannus filius Popponis, Enghelbertus Scathalot, Adalbero nepos comitis, Deddo de Riiswiic, Thrusing, Thiedrac, Thidger, Blankart. Hoc autem factum est Oethellilda comitissa volente et testimonium perhibente eiusdem Theoderici comitis uxore, Stephano abbate presente. Ipso in die datum est Stephano abbati ambacht de Alacmera, comitissa Otelida precante et adiuvante. *cf. oork. no. 5.*

<Et notandum, quod supradicta permutacio necnon officii de Alecmaria, quod ambacht dicitur, donacio facte sunt anno Domini milesimo octagesimo[d] tercio, die septimo kalendas Augusti in Flardingha coram multitudine populi, ubi omnia fere predia et iura a primitivis comitibus Hollandie in terris, possessionibus, ecclesiis, decimacionibus, censibus, ministerialibus, iurisdiccionibus seu aliis quibuslibet bonis oblata, donata seu collata monasterio Hecmundensi per predictum Theodericum comitem Hollandie septimum confirmata sunt et renovata, sicut patet plenius ex principali cyrographo dotacionis monasterii Hecmundensis.>

Ettet et Evergerd dederunt sancto Adalberto censum quatuor unciarum. Gerbrecht et Tetta dederunt sancto Adalberto in Saxnem unum fiertala. Domnus Gherbrandus dedit sancto Adalberto pro anima uxoris sue Rictrude et filie Godile dimidium fiertala in Beveran et trium vaccarum pascua in Altorp et dimidiam mansam prati.

<Expliciunt excerpta de antiquo textu ewangeliorum.>

---

[c] Vronanslant *E.* [d] octoagesimo *E.*

2. LIBER SANCTI ADALBERTI

Samengesteld omstreeks 1214.

Overgeleverd in het cartularium der abdij Egmond uit de 15e eeuw (E) bl. 2v—15.

De opsteller van het cartularium heeft den tekst van opschriften voorzien, die wij tusschen <> mededeelen.

Voor de onderdeelen van den tekst nemen wij de nummering der uitgave van S. Muller Fz., B.M.H.G. 35 (1914) 15—39 over.

Deel II van den tekst, het zoogenaamde gravenregister, is in Mullers uitgave niet herdrukt, daar het reeds in 1889 door R. Fruin uitgegeven werd in B.V.G. 3e reeks V 182—210.

Fruin heeft aan zijn uitgave een afschrift van het gravenregister in een handschrift van Balduinus de Haga van 1520 (Bld) bl. 111v—115 ten grondslag gelegd, dat in menig opzicht een beteren tekst oplevert.

Bld. heeft ook het begin van het urbarium.

(I). <Incipiunt principalia privilegia comitum Hollandie ab imperatoribus seu regibus Romanorum et Francorum dictis comitibus concessa, de libro seu registro sancti Adalberti excerpta.>

(1). <Preceptum seu donacio Karoli regis facta Theoderico comiti Hollandie primo de bonis a Swithardeshaga usque Fortrapa et Kinnem.>

Hier volgt het diploma van koning Karel van 922, beneden onder de oorkonden als no. 2 gedrukt.

<Notatur ex hoc privilegio, quod anno Domini octingentesimo sexagesimo tercio septimo decimo kalendas Iulii fuit inicium comitatus Hollandie, unde cum

dictus primus comes Hollandie supradicto die in comitatum Hollandie Dei gracia fuerit exaltatus, predictum diem ad laudem Dei honorare cupiens, reliquias sancti Adalberti confessoris hoc die de sepulcro elevans et ad monasterium Hecmundense, quod ipse construxerat, transferens eas ibidem honorifice sublimavit.

Nota eciam, quod supradictus Karolus rex dictus fuit Karolus Calvus, et fuit filius Lothowici Pii, filii videlicet Karoli Magni imperatoris. Et huius Karoli Calvi frater fuit Lothowicus rex Germanie et Bavarie, de quo sequens donacio processit. Et fuit Karolus Calvus genitus ex Pio Lothowico et Iudith coniuge et cognata filia Welpi ducis Bavarie.>

(2). <Preceptum seu donacio Lothowici regis facta Theoderico primo comiti Hollandie de foresto Wasda nuncupato.>

Hier volgt het diploma van koning Lotharius van 969, beneden als no. 3 gedrukt.

(3). <Preceptum seu donacio Arnolfi regis facta cuidam Gerolfo comiti de bonis inter Renum et Switherdeshaga situatis.>

Hier volgt het diploma van koning Arnulf van 889, beneden als no. 1 gedrukt.

(4). <Preceptum seu donacio Ottonis regis facta Theoderico comiti Hollandie quarto[a] de bonis inter duo flumina Liera et Hisla et inter Medemlacha et Chinnelosara gemerchi dicta situatis necnon de comitatibus Masalant, Kinhem et Texla nuncupatis.>

Hier volgt het diploma van koning Otto III van 985, beneden als no. 4 gedrukt.

Gravenregister :

(II). <Fundacio et dotacio monasterii[b] Hecmundensis a primitivis comitibus Hollandie facta, cum genealogiis et quibusdam gestis dictorum comitum, de libro sancti Adalberti.> *E bl. 4.*

[a] *Door een latere hand verbeterd in :* secundo *E.* [b] *volgt doorgehaald :* Eg *E.*

<Et primum de Theoderico primo comite Hollandie.>

Primus Theodericus frater Waldgeri[b'] erat vir valde gloriosus et Deo per omnia carus. Hic dignitatem prefecture suscepit a Karolo Francorum rege. In cuius tempore Deo revelante inventum est corpus sancti Adalberti et translatum in locum, ubi nunc a fidelibus
Aant. Ev. veneratur. In quo idem comes cum legitima coniuge sua Geva ligneam construxit ecclesiam, instituens ibi sanctimonialium vitam et[c] offerens Deo primitiva dona ad eundem locum : in Franla mansus novem, in Alcmere duos mansus, in Kallinge[d] medietatem totius possessionis persolventem singulis annis XIIII libras. Hic genuit filium Theodericum nomine et felici fine migravit ad requiem celestis patrie ac sepultus est cum sua predicta coniuge ante aram sancte Marie.

<De Theoderico secundo comite Hollandie.>

Filius amborum/ Theodericus nobilis horum,
Quem rex Lotharius/ ditavit munere, maius
Ekmundis[e] templum,/ quod adhuc nunc cernitur ipsum,
Christo[f] fundavit,/ hostes per quem superavit,
Auro cum gemmis/ aram struxit speciosis,
Historiam, textum/ gemmis auroque retextum.

Removens ab eodem loco sanctimoniales feminas, que ob asperitatem dure gentis Fresonum monasticam non potuerunt[g] ducere religionem[h], instituit monachorum vitam, que adhuc ibi Deo protegente servatur ; offerens et ipse cum legitima uxore sua Hildegarda
Aant. Ev. ad eundem locum : in Scagon[i] VI mansus, in Haragan XI mansus et quartam partem mansi, in Reniggem[k] VIII mansus, iuxta claustrum II mansus, inter villam Elebentere hemerke que nominatur et Sutherhem mansus IIII et dimidium, in Wimna[l] mansum et dimidium et ab eodem mansu usque in Arem omnem terram cultam et incultam in agris et pascuis, in Wallehem mansus III, in Osdem mansus II et dimidium, in Limban mansus VII et dimidium, in Smithan[m] mansus II, in Bachem mansus III,

---

b' Walgeri *E.* *c* et *ontbr. E.* *d* Kallinghe *E.* *e* Hecmundis *E.* *f* Cristo *Bld.* *g volgt doorgehaald :* vitam *E.* *h* religionem ducere *Bld.* *i* Scagan *E.* *k* Renigghem *E.* *l* Wimma, *in margine :* Wimmenum *Bld.* *m* Smitthan *E.*

in Ordebolla mansus II, in Heram mansus XIII et unum dimidium, in eodem loco mansus novem[n], in Those mansum I, in Obbingem[o] mansum I, in Hemstede[p] mansum I, iuxta flumen Bamestra mansum I, inter rivulum Sculingleke et Hureslede mansus IIII una cum piscatione, in Velson VI mansus et altare eiusdem ecclesie a nona usque ad nonam in die sancte Agathe, in Foranholta[q] ecclesiam cum decimatione et Nortgan[r] cum decimacione, in Alcmere[s] omne theloneum. Is Theodericus pie memorie comes ex Hildegarda genuit filios parentes precellentes suos Arnulfum[t], Ekbertum et unam filiam Erlindam nomine, que diu unius oculi visum perdidit, sed meritis sancti Adalberti recepit. Iste Theodericus requiescit tumulatus cum predicta coniuge sua in apostolorum capella, quorum anime gaudent cum Christo in beatitudine sine fine. *Vita Adalb. c. 19. 20.*

<De Ekberto[u] Treverensi archiepiscopo filio Theoderici secundi comitis.>

Ekbertum iunioris Theoderici filium, fratrem Arnulfi[v], quodam anno in sequenti die palmarum febrium ardor invasit et usque ad festivitatem sancti Adalberti permanens eodem die ita recessit, quasi nunquam esset aggressus[w], et letus de tante infirmitatis evasione ad missarum solempnia legit epistolam, quem postea gracia divina Treverice ecclesie archiepiscopum prefecit. Hic per omnia imitatus est religiosos parentes suos. Honoravit eundem locum Ekmundensem[x], offerens Deo et sancto Adalberto crucem auream, casulam preciosam, stolam pulcherrimam, cingulum auro contextum, dalmaticam, subtile, missale, capitulare, passionale, tripartitum psalterium, maiorem Donatum, glossarium, scrinium argenteum plenum reliquiis sanctorum. *Vita Adalb. c. 19. 19.*

<De Arnulfo tercio comite filio Theoderici comitis secundi.>

Arnulfus[y] comes frater eiusdem Ekberti secundum suam nobilitatem accepit condignam sibi uxorem Liutgardam[z], sororem Theophane imperatricis matris Ottonis imperatoris; offerentes et ipsi ad predictum locum Egmundensem[x]: in Thosa II mansus, in Kasterkem mansus II et quartam *cf. DO III 19. Aant. Ev.*

---

n octo *Bld.* *o* Obinghem *E.* *p* Hemestede *Bld.* *q* Forenholte *Bld.* *r* Noirtgan *E.* *s* Alkmere *E.* *t* Arnulphum *Bld.* *u* Egberto *E.* *v* Arnulphi *Bld.* *w* adgressus *Bld.* *x* Hecmundensem *E.* *y* Arnulphus *Bld.* *z* Luitgardam *Bld.*

partem mansi[b], in Velson III mansus et I agrum, in Saxnem dimidium mansum, in Foranholte[c] III mansus, in Nortgha mansus V, in Lopsen VIIII[d] mansus, iuxta flumen Marne mansum unum et quartam partem mansi, in villa Leithen mansum I et sextam partem mansi, in villa Bergan[e] ab occidente Reni posita III mansus, ecclesiam Flardinga[f] cum decimacione terre inter fluvium Matlinge[g] et rivulum Thurlede qui vocatur Harga. [Manthetes[h] Suethen[i] dividit decimacionem inter Delf[k] et Scelant[l] usque in rivum qui dicitur Lede et a Lede usque in Striclede et a Striclede usque in finem.][1]) Is Arnulfus[m] genuit ex Liutgarda[n] duos filios Theodericum et Sifridum sepultum ante crucem in templo. Quodam tempore accidit bellum memorabile et lamentabile inter eundem Arnulfum[o] et bestiales Fresones, in quo ipse cum multis suorum occubuit, sepultusque est cum dilecta coniuge in claustro prefati loci iuxta ostium eiusdem templi.

<De Theoderico comite quarto filio Arnulfi.>

Theodericus tercius filius Arnulfi[p] frater Sifridi
DO III 19 ab Ottone imperatore rogatu genitricis eiusdem imperatoris Theophane, interventu quoque archiepiscopi Ekberti
Ann. Egm. 985 (!) accepit omnem prefecturam in propriam potestatem et hereditatem[q]. Iste est Theodericus Ierosolimita, qui accepta coniuge Othelhildis[r] nomine genuit ex ea duos filios Theodericum et Florencium. Inter cetera dona,
Liber Adalb. c. III 1. que[s] dedit sancto Adalberto : in Radenburch[t] IIII mansus X libras singulis annis solventes, in Radenburghebroke[u] terram XVI uncias solventem, in Suetan[v] terram XIII uncias solventem, in Waldmannevenne terram XVI[w] uncias solventem[x],

[b] *Aant. Ev.* : excepta quarta parte unius mansi. [c] Voranholte *Bld.* [d] novem *E*, VIII *Bld.* [e] Berghan *Bld.* [f] Flardingha *Bld.* [g] Matlinghe *E.* [h] Mantetes *E.* [i] Suethe *E* ; Suethe *Bld.* [k] Delft *Bld.* [l] Scheland *Bld.* [m] Arnulphus *Bld.* [n] Luitgarda *Bld.* [o] Arnulphum *Bld.* [p] Arnulphi *Bld.* [q] in propria potestate et hereditate *E.* [r] Oetthellidis *E.* [s] Inter cetera dona que *ontbr. Bld.* [t] Madenburch *Bld.* [u] Radenburgherbroeke *E.* [v] Zweten *E.* [w] sedecim, *dan doorgehaald* : undecim *E.* [x] solventem uncias *E.*

[1]) *Het hier tusschen* [ ] *geplaatste wordt algemeen voor een glosse gehouden, die èn door E èn door Bld. abusievelijk in den tekst opgenomen is. Vgl. Bakhuizen v. d. Brink, Het Nederlandsch Rijksarchief I (1857) 201 vlg. ; R. Fruin, BVG. 3e reeks V (1889) 191 vlg., 197 ; Gosses, BVG. 5e reeks II (1915) 294 vlg. Vgl. ook A. A. Beekman, Geschiedkundige atlas van Nederland : Holland, Zeeland en Westfriesland in 1300. II (1920) 40 vlg.*

in Comitis Fritgersa terram XVI uncias[y] solventem. Preterea obtulit duo pallia preciosa, que adhuc[z] in summis festivitatibus pendent in eadem ecclesia. Traditus est et ipse sepulture iuxta oratorium eiusdem basilice in aquilonari parte.

<De Sifrido cognomento Sicco fratre Theoderici comitis quarti.>

Sifridus frater eius cognomento Sicco[a] obtulit ad eundem locum terram super gheest nominatam Nortorpe[b], Smithen[c], Aldgeringelant[d], Hildebrandeslant, Siwirdinghelant[e], Quinque fiertelen[f], Lantlosemade. In Ekerslote[g] XII libras, in Banez[h] II libras. *Liber Adalb. c. III 1.*

<De Theoderico adolescente quinto comite filio Theoderici comitis quarti.>

<Theodericus tercii Theoderici filius quintus comes modico tempore comitatu administrato non habens legitimos filios interfectus est sepultusque est in cenobio Hecmundensi.>

<De Florencio sexto comite filio Theoderici comitis quarti fratre vero Theoderici quinti comitis.>

Florencius tercii Theoderici[i] filius vir bellicosus et valde gloriosus, postquam suis pedibus subegit hostes sibi resistentes, nimium confidens in fortitudine sua suorumque, non custodiens se post victoriam caute militibus suis dispersis interfectus est a suis inimicis et sepultus in claustro cenobii Egmundensis[k]. Hic habuit uxorem digne memorie Ghertrudem generans ex ea duos filios[l] Theodericum et Florencium puerum sepultum in choro predicti cenobii et unam filiam, que preordinante gracia divina facta est Francorum regina. Iste Florencius cum[m] uxore sua Ghertrude obtulit beato Adalberto: terram in Eskmundelf V libras et unc(iam)[n] persolventem, in Buschusa mansum XXXII uncias solventem, in Scherwich[o] mansum XXVIII uncias solventem, *Ann. Egm. 1048 (I)* *Liber Adalb. c. III 1.*

---

y liber s. Adalberti c. III 1: VI uncias. *z* adhuc *ontbr. E.*
a Sifridus cognomento Sicco frater Theoderici quarti comitis *E.* *b* Noirthorpe *E.* *c* Smiten *Bld.* *d* Aldgeringhelant *Bld.* *e* Suwirdinghelant *Bld.* *f* V fiertel *Bld.* *g* Akerslote *Bld.* *h* Banes *E.* *i* Theoderici *ontbr. Bld.* Theoderici comitis quarti *E.* *k* Hecmundensis *E*; Egmondensis *Bld.* *l* filios duos *Bld.* *m* cum eadem *E.* *n Liber s. Adalberti*: et sex uncias. *o* Sceerwiich *E.*

iuxta Delf X mansus, ex altera parte Delf VIIII[p] mansus. Ghertrudis autem pro anima viri sui obtulit sancto Adalberto duas casulas optimas et unum tapecium. Ac postea accepit virum alium Rodbertum comitem Flandrensem. — Theodericus adolescens[q] frater Florencii interfecti maior natu[r] modico tempore comitatu administrato non habens legitimos filios interfectus est et ipse sepultusque cum fratre.

<De Theoderico comite septimo filio Florencii sexti comitis et Ghertrudis.>

Ann. Egm. 1076. Theodericus Florencii et Ghertrudis filius vir omni bonitate plenus dum adhuc esset in puerili flore positus, factum[s] est inter eum et Conradum episcopum apud Islemunde prelium memorabile, in quo occisi sunt Landbertus[t] prepositus Daventrensis[u] et Wlmarus presbiter sancti Bonifacii[v] et Gerloch[w] comes et multi alii, obtinente victoriam Theoderico. Hic accepit uxorem Uthelhildam nomine et genuit ex ea filium, nomen ei[x] patris et fratris imponens Florencium, et filiam unam. Iste vitam finivit in pace sepultusque est in medio Ekmundensis[y] ecclesie, pro cuius anima datum est unum dorsale.

<Iste Theodericus comes septimus mutuavit novem mansus contra sanctum Adalbertum in Maseland et dedit officium, quod dicitur ambacht, de Alkmera monasterio Hecmundensi, sicut patet supra de donacionibus ex antiquo textu ewangeliorum registratis circa finem suprascripti ibidem : de donacione Theoderici septimi comitis.>

<De Florencio octavo comite Hollandie filio Theoderici comitis septimi et Petronilla coniuge sua, de oblacionibus eorum et de quodam famulo Bermer nomine oblato.>

Florencius huius Theoderici filius florens in virtutibus et precellens omnes parentes suos divitiis et honori-

---

[p] novem *E.* [q] adolescens *ontbr. Bld.* [r] *de rest van den zin ontbreekt in E, waar in plaats daarvan staat :* etc. ut supra de comite quinto immediate suprascripto et per recapitulationem in libro sancti Adalberti conscripto hic. [s] factus *Bld.* [t] Lambertus *E.* [u] Davantrensis *E.* [v] sancti Bonifacii presbiter *Bld.* [w] Gherloch *E.* [x] ei *ontbr. Bld.* [y] Hecmundensis *E.*

bus accepit nobilissimam coniugem nomine Petronillam filiam Theoderici[z] ducis[a], propinquam regis, nunc Deo tempora mutante/ et regnum cui vult dante/ sororem regis, ex qua genuit in nomine sancte trinitatis tres filios, Theodericum, Florencium, Simonem[b] et unam[c] filiam. Deus omnipotens conservet omnium eorum vitam. Hic pius Florencius[c'] una cum legali coniuge sua Petronilla auxit prebendam et vestimenta fratrum in omnibus, obtulitque Deo IIII cappas, dalmaticam preciossisimam[d], calicem argenteum deauratum, ad scrinium sancti Adalberti marcam auri et unum monile. Ipse vero in flore iuventutis a vita huius peregrinationis discessit[e]. Sepultus est[f] cum patre, anima eius requiescat in pace. Nobilis Petronilla super maritum mortuum gerens pietatis viscera obtulit Deo ad eundem locum pro anima eius dorsale unum, casulam unam, ad fratrum caritatem terram singulis annis II libras persolventem, insuper ad edifitium templi XIII libras. Nec illud est pretermittendum, quod eo tempore, quo in primis copulata est venerabili viro suo, obtulit ad sepedictum locum e famulis suis unum nomine Bermer in Scatan cum domo, terra et tota familia sua, et adhuc[g] speramus, quod Deo inspirante dabit nobis multa maiora. Rogo, quicumque legerit scripturam istam, dicat pro animabus eorum videlicet comitum supradictorum oracionem dominicam[h].

O preclari pueri, de nobili germine nati, religiosos parentes per omnia in bonum[i] imitamini, qui predictum locum Egmundensem[k] construxerunt, ditaverunt, honoraverunt. Eundem locum per improvidenciam pastorum, per iniqua consilia malorum hominum iam pene destructum vos Deo protegente/ et nullo resistente,/ consilio prudentium,/ auxilio potentium/ reedificate et iuxta exhortationem veridici prophete *super vias state et videte et interrogate de semitis antiquis, que sit via bona, et ambulate in ea et invenietis* requiem *animabus vestris.* Amen. *Ierem.6, 16.*

---

[z] *volgt doorgehaald :* regis *Bld.* [a] ducis Saxonie *E.* [b] Symonem *Bld.* [c] unicam *E.* [c'] Florencius dictus Crassus *E.* [d] dalmaticamque preciosam *E.* [e] discessit a vita huius peregrinationis *Bld.* [f] sepultusque *E.* [g—h] et adhuc *doorgehaald, en het verdere tot* oracionem dominicam *ontbreekt Bld.* [i] *volgt doorgehaald :* sectamini *E.* [k] Hecmundensem *E ;* Egmondensem *Bld.*

(III 1). <Computacio de redditibus monasterii Hecmundensis, de libro sancti Adalberti scripta.>

In Scagan octo semilibras. In Geddingmore[a] quatuor semilibras et quartum manipulum eiusdem terre, id est Harecherenord[b], Crepelfliet, Warachnes. Omne, quod infra istud iacet, videlicet Sibodesmaer, Thiadenvenne, Notlevenes[c], Overewinkel, Brunwere. Capella in Broec octo hod. In Franlo novem hod. In Aldenthorpe[d] decemocto libras et duodecim hod. In Ureshem octo hod. In Misne sedecim uncias et decem hod. In Scirmere 22 uncias et quindecim hod, hoc est simul sexagintaduo hod. In Wognem duos solidos. In Greft tres uncias. In Wermere quatuor uncias. In Asthusa minore undecim libras et quindecim uncias, de Asthusa in Ekkerslote et in Hutgheest mutate. Dreya dudum persolverat decem libras et modo sex libras. In Alcmere de censu octo libras et de tholoneo sex libras, de scruto duas libras, insuper sex libras unam unciam minus. De ghest in Northorpe octo libras et duos solidos. In Smithen decemseptem libras, Gestichin decem uncias, Athelhilt decem uncias, Brocchingelant septem uncias. In Adgeringhelant quatuor libras. In Hildebrandislant sex libras. In Sivirdinghelant duas libras, Magchanchelant octo uncias, Tietgerdemade tres uncias. In Quinque fiertelen duas libras et sex uncias. In Lantlosmede tres libras et sex uncias. In Linbon tres libras. In Ekerslato 12 libras et decem uncias. In Banes duas libras et quinque uncias. In Thorengest tres uncias et novem den.
vgl. c. IV 2. In Escmundelf quinque libras et sex uncias. In Kellinghe 14 libras, quod inimicus ecclesie nostre Eilgherus mutavit, dans 22 uncias. In Hargan quinque libras et duos manipulos de quinque. In Scorlo sex uncias. In Bergan unam libram. In Wimnom et in Rinneggem, in Ecmundo[e] et in Herem 30½ libras. In Bachem tres libras, quinque libras valens. In Castringhem 9 uncias octo den. minus. In Hemecekyrike 22 uncias. In Velsen 12 libras et 6 uncias quinque den. minus. In Harlemerwalde 10½ uncias. In Soperingahova et in Nortga 2 libras. In Saxnem habentur quatuor mansus, una fiertella et quarta parte unius fiertelle minus, et

[a] *Bld;* Geddingmore *E.* [b] *Bld;* Barecherenord *E.* [c] Notlevesnes *Bld. Tot hier Bld.* [d] Aldenhorpe *E.* [e] Hecmundo *E.*

persolvunt tres libras et 8 uncias et quinque den., terra Reymfridi tres uncias. Ibi ultra Gherleta tollitur nobis pratum persolvens quatuor uncias. In Leythan tres mansus et una fiertella persolventes quinque libras et quinque uncias. In Leytherebroeke iuxta Mernam tollunt nobis Dodo et castellanus pratum duarum librarum. In Lopsan triginta tres volgare persolventes 4 libras et 30 den. In Radenburgh quatuor mansus 10 libras. In Radenburgarebroeke 16 uncias. In Suetan 13 uncias. In Waldmannevenna 16 uncias ; sed modo nullus tenere vult. In Comitis Fridgersa 6 uncias. In Buschusa unus mansus 32 uncias. In Scerwik unus mansus 28 uncias. In Ruvene 16 libras. Iuxta Delf 10 mansus 6 libras. In Scipliede 20 libras. Ex altera parte Delf 9 mansus 9 libras. Iuxta Scie duo mansus Adaloldi 9 uncias. Item mansus Walteri 6 uncias et una fiertella 30 den.

(2). <Iste sunt ecclesie ad collacionem cenobii Hecmundensis in Hollandia, Kenemaria et in Frisia de iure spectantes.>

Ecmunda[a]. Hyllenkem. Sassenem. Noirga. Vorenholte. Flardinga. Berkel. Oldscie. Alcmaria. Heilghelo. Vranla. Broec. Outerleke. Oudthorp. Heynsbroec. Opdam. Spanbroec. Wadwey. Wognem. Misen. Scermer. Orshem. Harga sive Ketel.

(3). <De decimis minutis in Frisia.>

In Oldthorp et in Vranla de vitulo obulum, de agno obulum, de leghersted 6 den. In Broec de leghersted 6 den., de vitulo obulum, de agno obulum. In Outerleke de leghersted 6 den., de vitulo obulum, de agno obulum. In Spanbroec de vitulo quatuor ova, de agno 3 ova et de quolibet defuncto unum den. In Wadwey tantum. In Wognem tantum. In Opdam tantum. In Hensbroec tantum. In Orshem, Misen et in Scermere de quolibet defuncto de sepultura 12 den., inde custodi monasterii Ecmundensis[b] 6 den. et sacerdoti sex den. ; de vitulo obulum et de agno obulum. Alcmareskerspel duodecim hode per Alcmarensem[c] modium. Franlo 6 hode et Franlorebroech, Altenthorp et Outerlec 13 hode per

[a] Hecmunda *E.* [b] Hecmundensis *E.* [c] Alcmarespensem *E.*

Alcmerensem modium. Misen 3 hod per Alcmerensem modium. Ureshem 3 hod per Alcmerensem modium.

(4). <De decimis maioribus a Rekere usque in finem terre, que vocatur Wolt.>

Ibe Bols mansit in Eklant, Emeke in Emekencamp, Isicher secus in Gherlant. Isti iuraverunt dare decimam secundum pactum constitutum de omni terra sua a Rekere usque in finem terre sue, que vocatur Wolt, et iuraverunt cum eis omnes tunc inhabitantes terram ; debent autem solvere annuatim.

(IV 1). <De quibusdam permutacionibus possessionum inter Adallardum abbatem Hecmundensem et quendam Eilgherum inimicum monasterii factis.>

In nomine sancte et individue trinitatis. Notum sit presentibus et futuris, qualiter domnus abbas Adallardus permissu Florencii comitis mutuacionem terre in Scirmere, dimidium mansum prati inter duas gribbas et terram quinque virgarum a gribba in Bemestre, que Atgereswere appellatur, persolventem annis singulis sedecim uncias, cum Eilgero fecerit, prefato Eilgero retribuente iuxta Alcmere terram Altingfiertele nominatam et octo vaccarum pascua, quod gers vocant, et in Linbon unam fiertele et in abbatis cache in Harragan censum quinque unciarum, que simul composita fiunt viginti septem uncie pro prefatis sedecim unciis. Item in alio loco Boclo vocato idem domnus abbas Adallardus dedit eidem Eilgero et cuidam Abboni de Meneslata in Boclerbroc, in Graft una fiertele minus quam sex mansus duas libras singulis annis solventes, pro quibus dederunt prefati Eilgerus et Abbo terram in Alcmere unam libram solventem et in Hondegest terram decem unciarum et in Linbon sex unciarum. Idem domnus abbas dedit eisdem Eilgero et Abboni in Gerdinchimere terram libram solventem, insuper ad augmentum dimidiam marcham auri ad scrinium sancti Adalberti ornandum. Hec mutuacio confirmata ac stabilita est presidente ac favente domno nostro Florencio comite legitimaque coniuge sua domna nostra Petronilla volente in loco Harlem nominato kalendas Octobris coram magna

multitudine populi de Kinnemelande. Cuius rei testes sunt Galo et Isbrandus frater eius, Weremboldus, Willem, Volbertus, Ludolfus de Harlem, Alnoth, Rotbertus et Sibold de Alcmere, Ivo, Frethericus et Sibold de Lo, Rotmarus et Thiedolf de Linbon, Thiedricus, Sifridus et Luva, Brother de Scirmere et alii plures.

(2). <De permutacione possessionum in Kallinghem inter Ascelinum abbatem et supradictum Eilgerum conventu reclamante facta>.

Huic domno Adallardo successit in abbacia Ascelinus quidam assumptus ex servicio comitum et adhuc novicius substituitur, ideoque monastice vite non bene rigidus executor. Is itaque aut male consultus aut non bene premeditatus mutavit maius pro minori, scilicet in Kellencgen terram singulis annis solventem quatuordecim libras dedit predicto Eilgero pro terra solvente viginti duas uncias in geest. Qui quale dampnum nostre ecclesie intulerit, facile adverti potest; nos vero testamur Iesum inspectorem omnis accionis hominum hec sine consensu et consilio fratrum, ymmo ipsis contradicentibus et adhuc contraclamantibus acta fuisse, ideoque ipso Iesu Christo annuente irrita quandoque fieri speramus.

(V). <De pluribus possessionibus, per Adallardum abbatem et per alios devotos christianos conventui ad vinum emendum ad caritatem donatis et assignatis et banno dicti abbatis confirmatis.>

Hier volgt de oorkonde van abt Adalhard, beneden onder de oorkonden als no. 6 gedrukt. 1105-1120

(VI). <De possessionibus a diversis hominibus ad caritatem assignatis et de libro sancti Adalberti registratis.>

(1). <Primo de redditibus caritatis tempore Adallardi abbatis acquisitis.>

Adallardus abbas et frater Gherbernus 4 uncias et 10 den. Florencius comes, secundus videlicet Florencius, duas libras. Gherwalech conversus et monachus frater

eiusdem abbatis dedit terram in Velsen solventem quinque uncias 4 den. minus et in Haregan 2 solidos. Isbrandus frater eiusdem abbatis cum uxore sua Wela quinque uncias. Suvi soror predicti abbatis dedit terram in Spernerwalt solventem 4 unc. et ducentas anguillas singulis annis. Weremboldus de Hairlem terram ibidem octo unc. persolventem. Folpertus Candidus terram in Eskmadelf 7 unc. persolventem. Evo de Ekkerslato conversus et monachus terram ibidem 5 unc. persolventem. Alnoth de Alkmer conversus et monachus terram ibidem 4½ unc. Walterus miles in Hiltetesbroc 4½ unc. Folcolf cognomento Fot terram in geest 2 unc. persolventem. Gericus de Velson terram ibidem tres uncias et quatuor den. persolventem. Wlfard et Aldwi uxor sua terram in Harem unum solidum. Burchardus de Uytghest terram ibidem unam unciam. Meinard de Casterkem terram ibidem 10 den. persolventem. Galo de Berghen terram in Winnerwald in loco qui dicitur Welhem unum solidum. Idem Galo terram cuius(dam) Reinboldi emit et dimidietatem Deo et sancto Adalberto dedit, post mortem eiusdem Galonis uxor eius Ghertrudis alteram dimidietatem Deo pro anima sua et pro animabus mariti sui et filii sui et filiarum suarum. Postquam Ghertrudis obiit, filie eius optulerunt sancto Adalberto sextam partem terre, que iacet in Thene. Wibrandus medicus dedit terram super gheest unum solidum persolventem. Rothardus presbyter de Eskendelf terram ibidem unum solidum persolventem. Alwaer de Eskendelf terram ibidem duas unc. Hildegard de Eskendelf terram ibidem duas uncias. Heilwiif de Eskendelf terram in Linbon tres uncias. Frethericus de Eskendelf cum uxore sua Ricswiit terram ibidem 30 den. persolventem. Godelt de Riiswiic terram in Velson unam unc. persolventem. Bava uxor Tettolfi terram in Felson 26 den. persolventem. Isset de Backem terram ibidem unc. persolventem. Tetta de Harem terram ibidem duas unc. persolventem. Lantdrat terram super Adrichem unum solidum persolventem. Wlbrandus de Eskendelf cum uxore sua Ricswit 4 uncias. Thiedricus de Castrickem terram in Linbon duos solidos persolventem. Bovo de Haren et Thiedelt unum solidum. In Paindrech dedit Hio sancto Adal-

berto quartam partem pro animabus uxorum suarum Folqui et Waltruth, que iacet inter Werenbrecht et Thiedard. Frater Godefridus dedit pro anima matris sue terram fenariam iacentem in Wardingmade iuxta Santfort quatuor virgarum solventem singulis annis duos solidos. Abbo terram in Hemecekirche 10 den. solventem. Gherbrant frater eiusdem Abonis terram sex den. solventem. Adallardus terram in Hemecekirche duos solid. solventem. Isbrandus filius Adallardi mutuavit terram, quam dedit pater et frater, videlicet Adallardus monachus, et reddidit terram in Hutghest 3½ uncias solventem et in Ekerslate 30 den. Adallardus filius eius factus monachus terram ibidem 4 unc. solventem. Waloch frater eiusdem Adallardi dedit terram ibidem unum solidum solventem. Hema de Haregan terram ibidem 10 den. solventem. Meinwi in Bacham terram 4 den. solventem. Sigerda in Rotholfengabroko terram duas unc. solventem. Rodolfus conversus et monachus terram iuxta Wisenford 9 unc. persolventem. Isbrandus frater Barwaldi terram in Esknemendelf duos solidos persolventem. Bertgarda conversa et monacha terram in Linttherewalda persolventem 6 unc. et duos solidos ad luminaria in ecclesia sancte Marie. Wlbrandus de Esknemendelf terram ibidem quinque unc. persolventem et in Casterkem terram 10 unc. Folpertus in Felsen terram 12 den. solventem.

(2). <Adhuc de redditibus caritatis tempore Walteri abbatis acquisitis.>

Domnus abbas Walterus emit a Berewaldo et Isbrando quartam partem terre, quam habuerunt Heike et Luva, iacentem in Haregan et in Grothen, que singulis annis persolvit octo unc. Hugo terram in Hemecekirke solventem duas unc. et centum ova. Pro anima Gherardi filii Mauricii data sunt duo iugera et unum hond in polre, que solvunt annuatim 4 sol. Reimerus cognomento Entet cum uxore sua Agatha dedit in Alkmere pratum duarum vaccarum. Ratther cum uxore sua terram in Bergan solventem 6 den. Cristancius pro anima filii sui Gerardi dedit terram in Hemecekirche tres uncias solventem. Wlfardi frater Werenboldus dedit terram in Harem pro anima sua tres sol. solventem et pro

uxore sua Reinbolda unum sol. Dedit eciam frater ipsius Reimbolde Gerit de Kaldenesse pascuam 30 den. solventem. Quedam virgo Marcilia nomine dedit terram in Polghest tres unc. solventem. Arnoldus cognomento Spiker et uxor eius Ymma dedit sancto Adalberto unum mansum iacentem in Werthere iuxta ecclesiam. Alfricus quidam famulus sancti Adalberti morabatur in Warthere ; qui omnem hereditatem suam dedit sancto Adalberto, scilicet agros cultos quatuordecim morghene ; ex quibus concessit domnus abbas Walterus quatuor morghene filie cum filiis suis eiusdem Alfrici, qui iuraverunt sancto Adalberto. In Hemezekirche dedit Ricbolda pro anima sua terram solventem annuatim sex sol. Pro Rissinda filia Theoderici data est terra prope Alkmer persolvens annuatim unum sol. Quidam veniens hic de Polghest ad conversionem monastice vite nomine Beververd cognomento Bernardus optulit Deo et sancto Adalberto pro anima sua et pro animabus patris sui Wlbodonis et fratris sui Wlbodonis et matris sue Ethelmode domum suam et terram inibi iacentem singulis annis persolventem 11 unc. Quidam miles nomine Wilhelmus de familia comitis Theoderici relinquens seculum factus monachus optulit Deo sanctoque Adalberto iure hereditario tres integros fiertel et quartam graminis in Leitherdorpe iacentes, insuper et pratum fenarium ultra Sigodessloth, quantum viginti sex homines in una die falcare possunt, et dimidiam falcacionem unius hominis. Dedit eciam domum et duas hofstede. Huius rei testes sunt comes et legitima uxor eius Sophia, Bertulfus dapifer, Arnoldus de Delf, Hughe de Monstre cum aliis multis. Ivo de Benningford dedit terram persolventem 4 unc. Theodericus Fikerdey terram, que iacet in Benningfort, persolventem duos sol. Ludolfus de Wimnem dedit terram in Wymnerwolt persolventem 15 den. Walech de Bakkem dedit terram in eadem villa iacentem persolventem 5 den. Reimbrandus de Alkemare dedit terram persolventem 12 den. Reinlof de Limbon dedit terram persolventem 10 den. Aldbertus cognomento Abbo dedit terram persolventem 20 den., que iacet in Usdam. Simon cognomento Vak dedit pro anima sua et pro anima uxoris sue Oulin terram persolventem 2 sol., que iacet in Heilghelore

venne. Aldic de Wimnem dedit terram persolventem 20 den., que iacet in Wimnon. Verthemar dedit terram persolventem 20 den., que iacet in Winnemerwolt. Heinricus dedit terram persolventem sex den., que iacet in Velson. Gericus dedit terram persolventem duos sol. vel 20 den., que iacet in Velson. Thitbertus cognomento Hayco dedit nobis domum Traiecti annis singulis solventem 30 sol. et duas libras piperis. Bernildis dedit terram persolventem 10 den., que iacet in Velson, pro anima fratris sui. Wiboldus dedit terram 6 den. solventem, que iacet in Wimnem. Avo Kukelin pro se et pro uxore sua et pro anima filii sui Ludolfi dedit unam fiertel, que iacet in Uytghesterbruch. Elzo dedit terram 6 den. persolventem, que iacet in Usdam. Infreith dedit terram 2 sol. persolventem, que iacet in Pulghest. Imma dedit terram persolventem 5 den., que iacet in Backem. Enkenradis dedit pro anima viri sui Alfrici duo volgeren, que iacent in Eschemendelf. Wilhelmus cognomento Kinbacke canonicus sancti Martini in Traiecto dedit terram persolventem 20 sol., que iacet in Bindelmarbruch[a]. Aldic de Arem dedit terram persolventem 8 den., que iacet in Siwirdinghelant. Hildegarda dedit pro anima sua dimidium fiertel, que iacet in Wimnon. Ava dedit terram persolventem 10 den. Ivo de Wimnen dedit terram persolventem 10 den., que iacet in Wimnon. Saxamerus dedit terram solventem 20 den., que iacet in Wimnemerwolt. Sivert Batselir dedit terram persolventem 3 den. iacentem in Arem. Siburgis dedit pro anima sua terram persolventem 6 den., que iacet in Wimnemerwolt. Frithericus filius supramemorati Aldici de Arem dedit nobis agrum persolventem 8 den., que[b] iacet iuxta agrum patris sui. Ougo de Arem dedit unum agrum, que[b] iacet prope domum suam, pro anima sororis sue Amalberge persolventem 6 den. Gerardus quidam de Wimnem dedit duos agros, qui iacent in Wimnem. Quidam homo de Wiringheest nomine Limmo misit domno Waltero abbati tredecim uncias per Fretherricum monachum redimens partem terre sancti Adalberti inibi iacentis.

---

[a] Bindelmarburch *E.* [b] *aldus E.*

(VII. 1). <De hominibus et fundis ad ecclesiam de Flardinghe pertinentibus. >

Isti sunt homines ad ecclesiam Flardinghe pertinentes, et solvunt in festo sancti Willibrordi singuli duos den. Theinard et Machtilt filii Waldfride filie Diren ; Arnold et Ostina filii sororis Walfride ; Lifung, Fritheric, Iohannes filii Ethelgarde[a] ; Gerard, Franco, Thidbodo filii sororis Ethelgarde ; Einghalbert, Baldwiin, Reinwind, Helawi, Duva filii Heylawive ; Conrad, Heylawiif filii Duvan ; Reinward filius Geroldi, qui fuit frater Diren ; Ghisebert et Wivin filii Reinwardi.

(2). <De fundis pertinentibus ad eandem ecclesiam Flardinghe infra villam.>

Fundus filii Elankindi duodecim den. persolvit in festo sancti Willibrordi.

Fundus Badelogen 2½ den. Fundus Everoldi tres obulos.

(VIII). <De quibusdam ministerialibus monasterii extra Hecmundam commorantibus de libro sancti Adalberti conscriptis.>

Apud Delf Baldwin filius Sigheri. Reinwi filia eiusdem apud Pildrep. Badeloga vidua Oulrici de Thezamunda filia Amelgeri apud Pulzabruch. Gherwara filia Gherware, Conrad et fratres et sorores eius et sorores Gherwine apud Utrecht manent. Fordnoth, Willebold filii Aven Albe, Erkensundt et Imma filie Aven Albe Brugis manent[b]. Iuxta Lecca de monte Hugan, Amelgerus et filii eius, filii Meynardi fratris eius. Volpert filiam Meynardi habuit. Sibrant filiam Meynardi habuit. Godwert filius Meynardi. Apud Gherswelt Eppo et Gherbrant filii fratris Meynardi et Amelgeri.

(IX). < Oblacio Theoderici noni comitis et Sophie comitisse in dedicacione ecclesie et de memoriis eorum[c].>

Theodericus comes cum legitima coniuge sua Sophia

---

[a] Ethergarde *E.* [b] *Randglosse van de teksthand :* Nota quod partus sequitur hic tam patrem quam matrem quoad servitutem. [c] *door een latere hand bijgeschreven :* anno MCXLIII *E.*

pro censu suo debito a Wilhelmo de Harlem Maxilla cognomento accepit terram in agris et pratis fenariis iacentem in parrochia Velserebruch et persolventem in unoquoque anno viginti septem unc., et dedit eandem sancto Adalberto iure hereditario possidendam anno Domini milesimo centesimo quadragesimo tercio in dedicacione ecclesie, que facta est a domno Hartberto Traiectensi episcopo nonas Octobris. Idem comes Theodericus cum coniuge sua Sophia optulit sancto Adalberto ad luminaria ecclesie eius sextum mansum, que iacet in loco Golda nominato. Idem vero Theodericus comes dedit sancto Adalberto duos mansus et unam fiertellam non longe iacentes a rivulo, qui vocatur Bodegrave. Predictus comes Theodericus cum coniuge sua Sophia optulit ad altare in honore sancti Iohannis ewangeliste consecratum calicem argenteum et omnia sacerdotalia vestimenta et altaris linteamina. Ad ipsum altare celebratur omni die absque precipuis festis missa pro animabus parentum, fratrum et sororum, filiorum et filiarum ipsorum et omnium in cimiterio quiescencium et omnium fidelium defunctorum. Qui eciam emerunt ab uxore cuiusdam Gerberni de villa, que dicitur Ecclesia sancte Agathe, terram ibidem iacentem solventem omni anno tres libras et quatuor unc. Ex quibus unam libram constituerunt ad luminaria eiusdem altaris, scilicet ut singulis noctibus ardeat ibidem lumen. Et in anniversario comitum et comitissarum ibidem iacencium quatuor cerei ad vigiliam et missam. Reliquas duas libras et quatuor uncias constituerunt fratribus ad caritatem ter in anno, videlicet sexto kalendas Maii et septimo kalendas Augusti, quamdiu vixerint ; cum vero obierint, in anniversariis suis et in die qua agitur memoria omnium fidelium animarum et in omnium anniversariis comitum et comitissarum. Obtulerunt etiam pro anima filii sui Theoderici duodecim libras et dimidiam, quibus emimus terram annuatim quatuordecim unc. persolventem: in Alcmere a Reinwardo monetario duas uncias et dimidiam, in gheest quatuor videlicet uncias et dimidiam, in Prato prepositi ab Everardo cognomento Kimpen tres unc., in Kimppenkaghere iuxta mare ab Everardo cognomento Scinken quatuor uncias super gheest. Ex hiis octo uncie con-

stitute ad caritatem fratrum et sex uncie ad vestes pauperum.

(X). <De iure monasterii Hecmundensis super ministerialibus suis inter Casterkemmerzande et Gheerdenweghe commorantibus.>

Hoc est ius quod habet monasterium Ecmundense[a] inter Casterkemmerzant et Gheerdenweghe super ministerialibus suis.

(1). Quemcumque vel quoscumque ministerialium villicus abbatis ad curiam, monasterium videlicet Ecmundense[a] vocaverit vel ex mandato domni abbatis citaverit et venire iusserit, si contumaciter supersederit, forefactum illud decem solidis Hollandencium denariorum emendabit.

Quicumque vero inter prefatos terminos sive liber sive ministerialis comitis mansionarius ecclesie Ecmundensis[b] fuerit citatus a villico et vocatus ad curiam, si contumax remanserit, terra ipsius, quam habet ut in vulgari dicitur te huerware, in gracia et voluntate abbatis totaliter[c] pro hoc forefacto remanebit.

Veniente abbate inter predictos terminos, quemcumque villicus suus de ministerialibus suis ad presenciam suam citaverit vel venire iusserit, si contumax remanserit in veniendo, duobus solidis emendabit. Et sic unoquoque die abbate ibidem remanente si non venerit, duos solidos persolvet, sub testimonio tamen duorum testium ecclesie ministerialium citacione premissa.

Contumaces vero istius modi per villicum punientur pena, que in vulgari pandinc dicitur. Qui vero pene eidem, dummodo duo testes ut predictum est adhibeantur, restiterit violenter, in decem solidis emendabit.

(2). <De quadam pensione buttink vocata>.

Quandam pensionem dare solent ministeriales ecclesie comiti terre, que buttink dicitur, cui pensioni presidebit villicus ecclesie, cuius summa est triginta solidi, duos solidos insuper, de quibus duodecim denarios recipiet ad usus suos; sculteto vero ville in Aghetskerke alios

[a] Hecmundense *E.* [b] Hecmundensis *E.* [c] to *boven den regel ingelascht E.*

duodecim dari faciet. Hanc pensionem prefatam nulli ministeriales persolvent nisi illi de Aghetskerke.

Commutaciones vero bonorum suorum eodem precio quo fieri solet inter laycos, verbi gracia, ut sepius fieri solet inebriatis et incrapulatis, in hunc modum : ‚Accipias mea omnia, loco simili recipiam tua', si equa vice contigerit cuilibet ministeriali ecclesie, in prefatis terminis nunquam eandem condicionem vel commutacionem revocare poterunt in irritum sine consensu et voluntate abbatis vel villici.

(3). <De quodam iure monasterii Hecmundensis super ministerialibus commorantibus in Hecmunda.>

Quemcumque ministerialium ecclesie villicus ad aggerem reparandum vel ad quascumque res vehandas curribus suis ex mandato debito ire preceperit, pena prescripta, que pandinc dicitur, si supersederit, punietur, et eadem res, que pandinc dicitur, in gracia abbatis remanebit.

(4). <De iure, quod evelganc dicitur, ministerialibus prohibito.>

Nullus eciam ministerialium monasterii Ecmundensis[a] filiis vel filiabus suis vel cuicumque de generacione sua aut extraneo bona sua submittere poterit hoc modo, quod in vulgari evelganc dicitur, sine consensu et presciencia abbatis vel villici sui.

(XI. 1). <De pluribus possessionibus per venerabilem patrem Walterum abbatem Hecmundensem venditis et permutatis, et preciis inde receptis in meliores usus conversis.>

In nomine sancte et individue trinitatis. Notum sit presentibus et futuris, qualiter domnus abbas Walterus consilio Theoderici comitis noni eiusque matris Petronille vendidit in Scirmere terram tres uncias persolventem et in Misne terram septem uncias persolventem, et cum primo precio emit terram tredecim uncias persolventem et piscacionem sub ponte eiusdem fluminis. A Cristancio filio Dodonis emit terram in Hemecekerke sex unc. persolventem, et ibidem idem Cristancius pro anima filii sui Gerardi dedit terram

[a] Hecmundensis *E*.

sancto Adalberto tres unc. persolventem. Isdem domnus abbas Walterus vendidit terram in Haregan quatuor unc. solventem, que pertinebat ad capellam sancte Marie in Ecmunda[a], et cum eodem precio addita pecunia emit ab Athelheida et filiis suis Volperto et Everardo de Noirthe terram in Eskmundelf iacentem duodecim et dimidiam unc. persolventem, ex quibus dedit sancte Marie octo unc. pro quatuor. Iste octo uncie in Eskmundelf et quatuor uncie in Forenholte date pro anima Dodonis pertinent ad capellam sancte Marie in Ecmunda[a]. Isdem domnus abbas Walterus emit a Roberto famulo sancti Adalberti hereditatem et beneficium eius quindecim unc. persolventem, et in eadem villa emit terram ab Eynghelberto famulo comitis novem unc. persolventem. Abbas Walterus cum consensu Theoderici comitis vendidit terram duobus Fresonibus Franconi et Boyoni in Franlo iacentem et persolventem singulis annis tres libras tribus solidis minus et recepit pro eadem centum viginti libras, et ex eisdem libris accepit triginta marcas, et emit a Francone de Riiswiic[b] fratribusque eius[c] terram in Polgheest iacentem et persolventem singulis annis tres libras. Deinde de eisdem denariis dedit Arnoldo cognomento Spikar viginti sex libras et quinque solidos et quatuor marcas pro redimendis quinque libris, quas habuit in beneficio de ecclesia. Idem vero abbas de predictis denariis dedit octo libras Meinteto de Alcmere et redemit ab eo beneficium decem unciarum, quod habuit de ecclesia. In hiis supradictis expensi sunt denarii, quos suscepit de terra, quam vendiderat in Franlo. Post hec isdem abbas emit in Alkmere hofstadem decem libris a Gherbrando, Gherardo, Theoderico eorum consanguineis septem uncias singulis annis persolventem. Dedit etiam isdem abbas Berewoldo ecclesie advocato quinque libras et marcam pro terra in Riiswikerbroeke iacente persolvente singulis annis octo libras.

(2). <De terra in Aldendorp vendita et de diversis possessionibus in Poel a Waltero abbate acquisitis.>
Abbas Walterus vendens cuidam Tyevoni terram in Aldendorpe libram unam singulis annis persolventem

[a] Hecmunda *E.* [b] *volgt doorgehaald :* tres libras *E.* [c] *volgt :* eius *E.*

et recipiens pro eadem quinquaginta sex libras. Hiis quinquaginta sex libris triginta libras de suis adiciens emit terram, que dicitur Poel, quam aqua circumfluit, a Francone comitis dapifero et fratribus eius Alnotho et Wilhelmo et matre eorum Ymma. Ad eundem Poel pertinet terra fenaria, quam simul emit domnus abbas, quantum possunt viginti septem homines in una die falcare. Inde iacent in uno campo, qui vocatur Maior Merecamp, quantum possunt novem homines in una die falcare ; et in alio campo, qui dicitur Minor Merecamp, quantum possunt septem homines in una die falcare. In Frankenwere quantum possunt novem homines in uno die falcare. In Kempenwere unius hominis et dimidii falcacio. Iterum emit cum quatuor unc. in Magno Horne falcacionem unius hominis. Iuxta Rethchesclat cum quatuor unc. emit falcacionem unius hominis. Iterum emit cum sex unc. agrum et ortum a quodam Wlrico pellifice. Iterum emit in Minore Merecamp terram cum quinque solidis a quodam Andolfo. Iterum emit abbas in Poelgheest cum sedecim libris et dimidia a Wilhelmo qui dicitur Kinbac terram habentem falcacionem quinque hominum et pascuam quinque vaccarum et dimidie et ghiestlant ipsius. Idem abbas mutuavit terram quinque vaccarum contra Alnothum extra Poel.

(3). <De pluribus possessionibus in Velsen acquisitis.>

Abbas Walterus emit ab Everwacchoro filio Galonis de Hairlem pascuam duodecim vaccarum, que iacet in Astbroech, in Velserbruch et inter rivulum qui dicitur Mere. Idem Walterus abbas emit cum sex unc. a Iustacio pratum fenarium, quod iacet in Westbroche in Velsen inter duo flumina. Idem abbas emit a Gozwino filio Ludolfi de Adrichem pratum fenarium unius virge, quod iacet in Westbroche iuxta fenariam terram comitis. Abbas Walterus dedit Everardo de Hairlem decem et novem libras et redemit ab eo scrutum Alcmere, quod habuit prius in beneficium. Abbas Walterus emit a Wilhelmo filio Hugonis et Hathewe dimidiam fiertellam iacentem in Velsen in loco qui dicitur Smalegheest persolventem viginti octo den. Abbas Walterus emit ab Hathewa matre Wilhelmi

uxore Hugonis pascuam duarum vaccarum, que iacet iuxta pascuam, quam emerat ab Everwacchoro filio Galonis. Abbas Walterus emit ab Ansfrido famulo sancti Adalberti unam fiertellam iacentem in Velson in loco qui dicitur Hochegheest et persolventem duas uncias. Abbas Walterus emit a Theoderico Fikerdey terciam semifiertelam terre ararie, super Adrichem unam et in Asbroke unam, et mansum prati et pascuam sex vaccarum, in Westbroke super Hoghemade alteram dimidiam fiertelam prati. Iuxta hanc iacet terra, quam tradidit Theodericus comes pro Bennenbroke, que fuit domni Wilhelmi Kinnebacken. Dimidium mansum super Smelengheest et super Darengheest pascuam septem dimidiam vaccarum in pascua et campum in Noirtheke. In Astbroke unam fiertellam prati et duos campos, qui dicuntur Liechtcampe. In Westbroke extra flumen Holenflet mansum unum preter duas virgas. A Gazwiin emit abbas unam virgam, a Iustacio quinque virgas et dimidiam in Westbroke inter[a] duas fossas, que dicuntur fliet. Emit etiam a Wilhelmo Guls mansum plenum super Darengheest et dimidium mansum super Smelengheest terre ararie, mansum prati et dimidium mansum in Westbroke. Super Ghaghemade a domno Ysbrando filio Galen unam fiertelam, a Wilhelmo Guls terram dimidiam libram solventem, pascuam duodecim vaccarum in Astbroke, que fuit Everwackers filii Galonis. Ab Ansfrido famulo suo emit unam fiertelam prati in Astbroeke super Adrikem.

(4). <De redditibus, quos Walterus abbas ad domum infirmorum, ad luminaria ecclesie, ad victum pauperum et pro anniversario suo faciendo assignavit.>

In nomine sancte et individue trinitatis. Notum sit omnibus sancte ecclesie fidelibus, quod ego Walterus Dei gracia Ecmundensis[b] ecclesie octavus abbas prospiciens fratrum infirmitati pro salute anime mee constitui cum consilio fratrum ad domum infirmorum decem unc., ex quibus sex uncie solvuntur de terra pro Gerico presbytero oblata, que iacet in villa Puthen, que ad ignem constitute ; sex vero solvuntur de terra sancti Adalberti, que iacet in Scorla, que constitute sunt ad

[a] in *E*. [b] Hecmundensis *E*.

eiusdem domus luminaria. Constitui eciam elemosinario ad vestes pauperum redditum terre in Leyderdorpe, quam obtulit sancto Adalberto Wilhelmus cognomento Timpo, et quinque uncias in Scorla cum Adallardo puero oblatas, sed et dimidiam libram in Alcmare emptam denariis, quos optulit Sophia comitissa pro filio suo Theoderico, itemque dimidiam libram in Sadenhorne pro Wilhelmo Kinbac cognomento oblatam. Ad victum autem pauperum decimum panem ex omnibus, que coquuntur. Ad usus serviencium et hospitum et reliquias fratrum insuper et decimam in Roderinse. Ad focum vero eorum tres uncias iacentes in villa que vulgari sermone dicitur Ecclesia sancte Agathe. Perpendens eciam brevitatem vite humane cupiensque mei memoriam devocius agi post huius *deposicionem* *tabernaculi* constitui fratribus in anniversario meo dimidiam libram iacentem in villa, que dicitur Ecclecia sancte Agathe. Quin eciam ad luminaria coram altari sancte Marie in maiori ecclesia constitui octo uncias, que solvuntur de Hemcenkerke, sex ad lumen singulis noctibus, duos ad cereos in festis.

cf. 2. Petr. 1, 14.

(5). <De quibusdam redditibus in Eckerslote receptis.>

De Kerkgheest 46 uncie. De Hundegheest 45 unc. De prato una libra. De ger 20 unc. De campo quinque solidi 8 den. Duo volgheren 6 unc. De terra Ysbrandi 30 den. De prato Abbonis, quod secum attulit, una libra. Hoc simul aggregatum facit 13 libras 2 unc. 10 den. minus.

<Ex ista computacione notatur, quod 10 uncie faciunt libram.>

(6). <De prediis per domnum Walterum abbatem in episcopatu Traiectensi acquisitis.>

Ista emit domnus Walterus abbas in episcopatu. In Suesne unum mansum et duas hofsteden a Theoderico filio Ghiselberti. Ibidem decem morghen a Gherardo et Barghero filiis Hermanni cognomento Diaboli. Item ibidem a Ghisleberto sculteto sex merghen. Ibidem eciam ab Alberno Bagga tria merghen. Mutuavit eciam a preposito sancti Petri Liberto quinque merghen in Woldekewerde pro dimidio manso in Scalwiich. Item Algothesdorpe a filiis Lothowici tria morghen. Ibidem

dedit nobis Gherardus filius Ghisleberti unum merghen. Marsne emit tria et dimidium morghen ab Alberto Monoculo. Horum omnium tenet advocaciam Wernerus scultetus. Floeten emit dimidium mansum a Seghehardo filio Hatzonis de Alderdelle. Ibidem dedit nobis Ricswidis de Espendelf quatuor morghen. De hiis est advocatus Gherardus scultetus. Sluodwethe emit ab Heinrico canonico sancti Iohannis dimidium mansum. Inde advocatus est Alvericus. Scalcwiich ab Heinrico Haghe emit duos mansus, de quibus dimidium dedit pro quinque merghen in Waldekewerthe. Ibidem dedit nobis Wigerus pater Werenboldi monachi nostri unum mansum. Inde est advocatus Wilhelmus filius Thidrici. Mi dedit nobis Heinricus unum mansum. Et Lobica dimidium. Ibidem emit abbas Walterus unum et dimidium fiertele. Domnus Walterus emit in episcopatu in Suesen unum mansum a domno Theoderico filio Ghiselberti 18 iugerum. Item sex iugera a Ghiselberto sculteto de Algoti villa. Item ab Alberno sex iugera. Item a fratre Alberni Begge nomine caudenam 3 iugerum. Item a Thyderico cognomento Fransoys 3 iugera et dimidium. Item a Gherardo Longo 10 iugera in Woldekewerthe. Item ab Alberno vel Alberone Beggha 3 iugera. Reinerus solvit de 16 iugeribus octoginta modios havene. Stephanus solvit de viginti iugeribus quadraginta modios tritici. Meinso solvit de quinque iugeribus duodecim modios tritici. In villa Algoti 3 iugeres empti a filiis Lothowici, inde solvit Hugo sex modios tritici. In eadem villa Gerardus filius Ghiselberti dedit 1 iugerum, inde solvit Reynerus de Swesen quinque modios havene. In villa, que vocatur Bruklede, 5 iugera et dimidium. In villa, que vocatur Marsen, emit sex iugeres a filiis Wescelonis ; inde solvuntur quadraginta octo modii havene. In eadem villa emit dimidium mansum et dimidium iugerum a Fritherico, inde solvuntur quadraginta modii havene et quinque solidi. In eadem villa emit ab Alberone Monoculo 3 iugeres et dimidium, inde solvuntur viginti quinque modii havene. Horum omnium advocaciam tenet Wernerus scultetus. In villa, que vocatur Sluodwethe, emit dimidium mansum ab Heinrico canonico filio Volquini de Werkiinde, inde solvuntur quindecim modii tritici.

Inde advocatus est Alfricus. In villa, que vocatur Scalcwiich, dedit unum mansum Wigerus vel Wigherinus pater Werenboldi monachi nostri, inde solvuntur centum modii havene et decem solidi. In eadem villa emit ab Heinrico mansum et dimidium, inde solvuntur sexaginta modii havene. Inde est advocatus Wilhelmus filius Theoderici. In villa, que vocatur Flothen, emit dimidium mansum a Sigehardo filio Azonis de Alderdelle, inde solvuntur decem et octo modii tritici. Ibidem dedit nobis Riswidis de Asmundelf vel Espendelf quatuor iugeres, unde solvuntur[a] De hiis est advocatus Gerardus scultetus.

(XII). <De redempcione ecclesie de Flardinghe et de pluribus aliis per Wiboldum[b] abbatem expositis.> Domnus Wiboldus[c] abbas dedit comiti Florencio pro redempcione ecclesie Flardinghe centum triginta libras. Item ad aggerem componendum in Malink octoginta libras. Idem dedit ad novum aggerem in Hargan septuaginta libras. Idem abbas in Scocia pergens ad deducendam Adam sororem regis Scocie in matrimonium Florencii comitis decimi amplius quam quadraginta marcas expendit. Idem abbas emit ecclesie duo preciosa ostra.

(XIII 1). <De terra in Aldenthorp per Franconem abbatem vendita et pecunia inde recepta in meliores usus conversa.>

Notum sit omnibus, quod domnus Franco abbas vendidit terram in Aldendorpe persolventem libram, pro qua recepit viginti sex libras, ex quibus dedit undecim libras Simoni cognomento Vak pro terra persolvente undecim uncias, que iacet in Heylichloe, et in Warmonde dimidium mansum persolventem novem uncias.

(2). <De quibusdam bonis a Rothardo monacho et Heinrico filio suo oblatis.>

Rothardus monachus optulit monasterio Ecmundensi[d] sex fiertelen et septimam caritati, que solvunt annuatim

[a] *lacune van 3 cm. E.* [b] *Verbeterd uit :* Wilboldum *E.*
[c] *Verbeterd uit :* Wilboldus *E.* [d] Hecmundensi *E.*

septem uncias, quarum quinque iacent in Thiedertrike lande et due videlicet fiertele in Brotherscinghe were. Heinricus filius eius optulit ecclesie tres gherse, que solvunt annuatim duas uncias, quarum due iacent in Eremervenne et una in Reyndinghewaghe.

(3). <De possessionibus per domnum Franconem abbatem emptis, redemptis et acquisitis, et de quibusdam debitis per eundem solutis et expositis.>

In Scie domnus Franco abbas emit ab Allino unum mansum 25 libris. A Theoderico filio Thome beneficium unius libre redemit 7 libris. Decimam in Malinc redemit a Volkmaro 8 libris. Ab eodem Volkmaro mansum in Scipliede redemit 6 libris. Eidem Volkmaro persolvit quatuor marcas. Heinrico filio Philippi de Flardinghe persolvit decem marcas, quas abbati Lamberto ad servandum dederat. In Noirtiche partem decime redemit a Theoderico de Alkmade decem libris. Pro hofsteden, quas Iacobus monachus noster dederat ecclesie nostre, persolvit Hugoni de Elkerslote 4 marcas et 5 solidos, quas idem Hugo invadiaverat. Et Huberto filio eiusdem Iacobi dedit quinque libras. Dedit etiam cuidam mulieri de Alkmare pro uno hofstede 18 solidos. Theoderico cognomento Roper persolvit decem libras. Reymero de Bachem pro decima in Arem dedit 12 libras. Theoderico comiti prestite sunt 48 libre, quas non persolvit. A Gherbrando Meiring et sororibus eius terram, que solvit sex unc., emit 5 libris. Ab Ermegherda uxore Ghiselberti de Rinneghem dimidii mansi pratum et unam fiertellam redemit novem libris, que persolvunt 14 unc., ex quibus octo uncias constituit in anniversario suo.

(XIV). <De pluribus possessionibus in Escemdelf situatis.>

In Escemdelf iuxta Wirefert in broke octo virgas et dimidiam. In Reynerdes were tercium et dimidium volchere. In Ockengenwere duo volghere. In Syrekes were unum volghere. In Ferthemeres were unum fiertel. In Deddes were unum volchere. In Sculteke were duo volchere. In novem virgis dimidiam et terciam partem virge. De terra Petri quinque solidos. In Nesse in oriente quinque volchere. In Pernohem tres pascuas. In Nollekte-

hem unam pascuam et 4[a] pascuas. In Oxenvenne quinque pascuas. In Ulteriori Esce quinque pascuas. In Gerwardeshem sex pascuas et quarta pars pascue. Ab occidentali parte Flet quartumdecimum hem a via usque in Hi. In Wereesce alteram dimidiam pascuam. De terra Wilhelmi undecim falcaciones et quintum dimidium volchere de Velsermere usque ad aquam, que dicitur Hi, in directum procedentes. In Cornevenne quintamdecimam[b] pascuam. Ab occidentali parte Flet septimum hem de via usque in Hi. In Reynwardeswere unum volcher. In Wilbrandi Magniwere duo volgher. In Franewere quatuor volghere. In Smalewere quatuor falcaciones de Velseremere usque in Sadne. In Franebroeke tres falcaciones. In Wolbodenkehem duas falcaciones. In Ludolfenkewere unam falcacionem. In Vertenkewere duas falcaciones et duas pascuas. In Westengheest dimidium fiertel seminarie terre. Ad hanc pertinet in Froanen una falcacio et in Sunderlant una falcacio et due pascue. In Nyewere duas falcaciones. In Franebroeke unam et dimidiam falcacionem. In Bredewere terra Ricteti due falcaciones. Banesce quatuor unc. Solvit Nyedorp viginti quatuor solid. In Thorengheest est abbatis hem. In Hemstekeshem duas falcaciones. In Luliolfenkenwere[c] tres falcaciones. In Ludolfenkehem tres falcaciones. In Rethbroeke et in Novo were duas falcaciones. In Popenkehem et in Thedricinkenhem octo falcaciones. In Cokslote duas falcaciones. In Bochem tres falcaciones.

(XV). <De commutacione quarundam possessionum in Ekthorp et in Scorle situatarum facta pro quibusdam terris in Esmundelf situatis.>

Hier volgt een oorkonde van abt Lubbert (1206—1226), beneden onder de oorkonden als no. 15 gedrukt.

(XVI 1). <De feodo domni Franconis de My in Leythorpe situato.>

Domnus Franco de My possidet in feodo a monasterio

---

[a] IIII *verbeterd uit :* tres *E.* [b] quintadecimam *E.*
[c] Lulioflfenken were, *de eerste f geëxpungeerd en daarachter de l ingelascht E.*

Ecmundensi[a] sex fiertelen et dimidium, sexaginta unum ghers. Hec terra sita est inter terram Theoderici de Alkmade et feodum Wilhelmi de Sile, quod etiam pertinet ad ius proprietatis Ecmundensis[b] monasterii; inter Sile et ecclesiam Leitherdorp sita est terra hec.

(2). <De feodo Haganonis de Hairlem.>

Feodum, quod habet Hagano de Hairlem de ecclesia Ecmundensi[a], iacet in Brechtghertsweert et extenditur directe a Spern usque ad flumen, quod dicitur Lede.

<Hucusque excerpta et collecta de antiquo textu ewangeliorum et de libro sancti Adalberti. Reliqua vero ex diversis antiquis cronicis, libris, registris, litteris, cyrographis, instrumentis, transumptis, copiis et pronunciacionibus sunt copulata.>

[a] Hecmundensi *E*. [b] Hecmundensis *E*.

3. DE WIJDINGSBERICHTEN EN DE RELIQUIEËNLIJST

WIJDINGSBERICHTEN (W)

overgeleverd in het Egmondsche cartularium bl. 81v (E).

<Iste sunt dedicaciones et consecraciones ecclesie altarium et capellarum, reliquie et indulgentie monasterii Hecmundensis.>

Anno Domini MCXIII kalendas Novembr. dedicatum est altare in cripta turri australi contigua a domno Geroldo episcopo in honore sanctorum Iohannis baptiste et Andree apostoli, in quo sunt reliquie sanctorum[a]

Anno Domini MCXIII tertio nonas Novembr. dedicata est basilica beate Marie in Egmonda a domno Geroldo episcopo vicario Traiectensi. Sequenti vero die dedicata est basilica, ubi quondam sanctus confessor Adalbertus corporaliter requievit sepultus, ab ipso episcopo memorato. *vgl. ann. Egm. 1113.*

Anno Domini MC tricesimo sexto consecrata sunt in Ecmunda duo altaria a domno Suwaerdo episcopo, unum quidem in honore Domini nostri Iesu Christi et sancte Marie matris eius et omnium sanctarum virginum, in quo recondite sunt reliquie sanctarum Winerade[1]), Odilie[2]), Agnetis[3]), Hilarie matris sancte Afre, Digne, Euprepie[4]), Benedicte, que nata ex sorore S. Mauritii, *vgl. ann. Egm. 1136.* *vgl. R. c. 6.*

[a] *Tweede helft van den regel en nog drie regels ledig E.*

[1]) *Onbekend.*
[2]) *Abdis van Hohenburg, † omstreeks 720.*
[3]) *Romeinsche martelares uit de 3e eeuw.*
[4]) *Sociarum s. Afrae, martelaressen te Augsburg onder Diocletianus.*

mulieris Samaritane[1]), Bartrade[2]) et undecim milium
vgl. R. c 12. virginum et de sepulcro Lazari ; aliud vero in honore sanctorum prothomartyris Stephani, Ieronis, Laurencii, Vincencii et omnium martirum Christi, in quo continentur reliquie sanctorum, digitus Fretherici episcopi et martiris[3]), Dionisii[4]), Palmacii[5]), Pancratii[6]) et aliorum plurimorum sanctorum, videlicet Ieronis, Laurencii[7]) et Vincencii[8]) martirum.

Anno Domini MCXL tercio sub nonas Octobris de-
vgl. R. c. 13 en ann. Egm. 1143. dicatum est templum in Hecmunda a domno Harbarto Traiectensi episcopo presente Theoderico Hollandie comite nono eiusque venerabili coniuge Sophia comitissa veraciter sancta, sub reverendo patre Waltero abbate in honore virginis Marie, beatorum apostolorum Petri et Pauli et Bertholomei et sancti Adalberti confessoris.

vgl. R. c. 13. Eodem vero die consecrata sunt duo altaria ab episcopo memorato, unum videlicet principale et aliud australe. In principali quidem altari recondite sunt reliquie sanctorum Bertholomei apostoli, Ieronis, Mauricii[9]), Cornelii pape[10]), Gengulfi[11]), Lamberti martiris[12]), Adalberti levite, Fortunati episcopi[13]), Godehardi episcopi[14]), Celsi confessoris[15]), sanctarum undecim milium virginum atque Cecilie virginis[16])[a].

---

[a] *Tweede helft van den regel en nog drie regels ledig E.*

---

[1]) *Cf. Ioh. 4, 7 sqq.*
[2]) *Onbekend.*
[3]) *Bisschop van Utrecht, vermoord omstreeks 835.*
[4]) *Bisschop van Parijs, vermoord omstreeks 285 ; verward met D. de Areopagiet.*
[5]) *Consul et patricius van Trier, martelaar tijdens Diocletianus ; MG. SS. VIII 150.*
[6]) *Romeinsche martelaar tijdens Diocletianus.*
[7]) *Romeinsche martelaar tijdens Valerianus, terechtgesteld in 258.*
[8]) *van Saragossa, tijdens Diocletianus te Valencia terechtgesteld.*
[9]) *Hoofd van het Thebaïsche legioen, martelaar tijdens Diocletianus.*
[10]) † *253.*
[11]) *Vermoord te Varennes in 760.*
[12]) *Bisschop van Maastricht, vermoord omstreeks 705.*
[13]) *Apocryphe bisschop van Trier ; MG. SS. XIII 301, vgl. Grotefend, Zeitrechnung des deutschen Mittelalters II 1 (1892) 189.*
[14]) *Bisschop van Hildesheim, † 1038.*
[15]) *Legendarische bisschop van Trier volgens de tijdens aartsbisschop Egbert († 993) opgestelde inventio s. Celsi episcopi.*
[16]) *Romeinsche martelares, waarschijnlijk tijdens Alexander Severus.*

Anno Domini MCXLVIII sexto kal. Marcii consecrata sunt duo altaria a domno Harberto Traiectensi episcopo, unum quidem in honore sancte Crucis in medio ecclesie, aliud vero in honore sancti Iohannis ewangeliste in boreali parte ecclesie. In altari vero sancte Crucis continentur reliquie sanctorum Cornelii et Cipriani[1]) martirum, Servacii episcopi[2]) et de capillis beate Marie Magdalene. In altari autem sancti Iohannis continentur reliquie sanctorum Cornelii, Cypriani, Mauricii, Hermetis[3]), Gengulfi et Ypoliti[4]) martirum, Servacii, Germani[5]) et Godehardi episcoporum, Benedicti abbatis[6]), sanctarum Ghertrudis[7])et Pantule[a 8]) virginum et de capillis sancte Marie Magdalene. Et eciam reliquie sanctorum Petri apostoli, Laurencii et Vincencii, Sixti pape[9]) et Pancracii martiris, Severi episcopi et confessoris[10]), beate Marie Magdalene et Cecilie virginum ; de tunica Domini, de cruce sancti Andree apostoli, de spinea corona. *vgl. R. c. 15 en ann. Egm. 1148.* *vgl. R. c. 16.*

Anno Domini MCLXXIII consecrata est capella altaris sancti Michaelis archangeli et sancti Nicolai episcopi a domno Reymundo Ipporiensi episcopo. *vgl. ann. Egm. 1173.*

Anno Domini MCXCIX consecrata est altare capelle que Paradysus dicitur a domno Brunwardo episcopo in honore sancti Michaelis archangeli, sancti Nicolai episcopi et sancti Ieronis martiris, in quo sunt reliquie recondite sanctorum Gereonis[11]) sociorumque eius septem fratrum videlicet, Iustini[12]), Vincencii et Alexandri[13]) *vgl. ann. Egm. 1199.*

---

a Pancule *E*.

---

[1]) *Bisschop van Carthago, in 258 terechtgesteld.*
[2]) *Bisschop van Tongeren, † 384.*
[3]) *Romeinsche martelaar tijdens Hadrianus.*
[4]) *Hippolytus, legendarische Romeinsche martelaar.*
[5]) *Bisschop van Auxerre, † 445/50.*
[6]) *Abt van Monte-Cassino, † 543.*
[7]) *Abdis van Nivelles, † 659.*
[8]) *Een van de 11000 maagden volgens de inventaris van den koster Thiodericus van Deutz uit 1155—64 ; Acta sanctorum Oct. IX 245.*
[9]) *Xystus II, bisschop van Rome, ter dood gebracht in 258.*
[10]) *Bisschop van Ravenna in de 4e eeuw.*
[11]) *Legendarische martelaar, tot het Thebaïsche legioen behoorend.*
[12]) *Romeinsche martelaar onder Claudius.*
[13]) *I, vijfde bisschop van Rome, in 116 terechtgesteld? Samen met Iustinus in 834 naar Freising overgebracht.*

martirum, Ghertrudis virginis et de monte Calvarie et Nicolai episcopi et Ieronis martiris.

Ann. Egm. 1250. Anno Domini MCCL, sexto idus Decembris domnus Theodericus Vironensis episcopus de ordine fratum minorum monasterium seu basilicam perpetue virginis Marie cum cimiteriis episcopalis aque aspersione reconsiliavit; sabbato quo cantatur Veni et ostende ibidem sacros ordines celebravit. Consequenti die dominica duos abbates benedixit. In octava sancti Stephani duo altaria consecravit, sed et altaris capelle sancti Adalberti XXX dierum indulgentias atque perpetue virginis Marie omnibus devote cum orationibus et elemosinis eadem oratoria visitantibus condonavit. Preterea omnibus devote audientibus antiphonam Salve regina peracta prima missa X dierum indulgentias tribuit. Item omnibus in festo sancti Adalberti, dedicationis ecclesie et capelle devote venientibus centum dies indulgentiarum et unam carenam de iniunctis penitentiis relaxavit.

(Er volgen op bl. 82^{v} berichten van 1287—1380).

RELIQUIEËNLIJST (R)

overgeleverd in het handschrift van Balduinus de Haga van 1520 bl. 108^{v} (Bld).

Hee reliquie continentur in monasterio s. Adalberti in Egmunda.

(1). Hec reliquie continentur in scrinio corporis s. Adalberti.

Corpus Domini. De sepulcro Domini. De presepio Domini. De spongia Domini. De Chana Galilee. De monte Thabor. De monte oliveti. De sudario Domini. De virga Moysi. De quinque panibus. De pallio s. Marie. De sepulcro s. Marie. De barba s. Petri apostoli. Reliquie s. Bartholomei apostoli. Costa s. Stephani martiris. Vestes que in sanguine eius tincte sunt. De s. Laurentio. De s. Policarpo martire [1]). Reliquie s. Valeriani [2]). Reliquie s. Bonifacii [3]). Reliquie s. Anastasii

[1]) *Bisschop van Smyrna, † op den brandstapel omstreeks 156.*

[2]) *Verloofde der hl. Caecilia en met haar, volgens de passio s. Caeciliae, tijdens den Roomschen bisschop Urbanus I († 230) onthoofd.*

[3]) *Vermoord 755.*

martiris[1]). Reliquie s. Castoris[2]). Costa s. Denlini filii s. Vincencii [3]). Reliquie s. Victorini [4]). De s. Desiderio lectore [5]). Costa s. Anthonii monachi. Reliquie s. Dagoberti[6]). Reliquie s. Edocii[7]). Reliquie s. Bavonis[8]). De capillis s. Marie virginis. De flumine Iordanis.

(2). Hec reliquie continentur in maxima cruce aurea. Reliquie Andree apostoli, s. Vincentii, Sebastiani[9]), Marie Magdalene, Agnetis.

(3). Hec reliquie continentur in capsa s. Agathe virginis[10]). Maxima pars reliquiarum sanctarum virginum Winerade et Bertradis. Reliquie s. Agathe virginis. Reliquie s. Agnetis virginis. Reliquie s. Lucie virginis[11]). Reliquie s. Ghertrudis virginis. Reliquie s. Margarete virginis[12]). Reliquie s. Cecilie virginis. Reliquie Anastasie virginis[12]). Reliquie s. Barbare virginis[13]). Reliquie s. Odilie virginis. Reliquie s. Felicitatis cum VII filiis[14]). Reliquie s. Eugenie virginis[15]). Item reliquie plurimarum virginum sine breviculis.

(4). In capsa s. Yeronis in alio scrinio reliquie s. Yeronis martiris pene totius. Reliquie s. Stephani prothomartiris. Reliquie s. Lamberti martiris. Reliquie s. Gregorii pape [16]). Reliquie s. Lucie et s. Vincencie virginis[17]). De scabello Domini. Digitus s. Salvii martiris[18]). Reliquie sanctorum Thirsi et Palmatii[19]).

(5). In parvo scrinio altari consimili. De ligno Domini. De vestimento s. Marie. Reliquie s. Stephani. Reliquie

---

[1]) *Waarschijnlijk Anastasius Persa uit Jeruzalem, in 628 in Perzië ter dood gebracht.* [2]) *Zendeling in het Moezelland in de 4e eeuw; zijn lijk is in 838 van Carden naar Coblenz overgebracht; vgl. Anal. Bollandiana I (1882) 119.* [3]) *Vgl. vita prima s. Vincentii c. 15, Analecta Bollandiana 12 (1893) 431.* [4]) *Bisschop van Pettau in Stiermarken tijdens Diocletianus.* [5]) *Socio s. Ianuarii; vgl. Acta sanctorum Sept. VII 867, c. 5.* [6]) *II regis Francorum; vita s. Dagoberti, MG. Scr. rer. Merov. II 511—524.* [7]) *Eudoxius, martelaar in Armenië tijdens Licinius?* [8]) *Socii s. Amandi, † omstreeks 653.* [9]) *Romeinsche martelaar tijdens Diocletianus.* [10]) *Terechtgesteld tijdens keizer Decius te Catania omstreeks 251.* [11]) *Martelares te Syracuse tijdens Diocletianus.* [12]) *Martelares tijdens Diocletianus.* [13]) *Martelares te Nicomedia tijdens Maximianus.* [14]) *Volgens de waarschijnlijk in de 6e eeuw opgestelde passio met haar zoons terechtgesteld tijdens Antoninus Pius of M. Aurelius.* [15]) *Romeinsche martelares tijdens Valerianus.* [16]) *I, † 604.* [17]) *Martelares tijdens Maximianus.* [18]) *Bisschop in de 9e eeuw, te Valenciennes vermoord.* [19]) *Triersche martelaren tijdens Diocletianus.*

s. Victoris [1]). Reliquie s. Vincentii. Reliquie s. Gengulphi. Reliquie s. Pancratii. Reliquie s. Ypoliti. Reliquie s. Policarpi. Reliquie s. Viti martiris [2]). Reliquie s. Landberti. Reliquie s. Apollinaris[3]). Reliquie s. Bonifacii. Reliquie s. Laurencii. Reliquie s. Salvii martiris. Reliquie s. Gregorii pape. Reliquie s. Adalberti confessoris. Reliquie s. Willibrordi. Reliquie s. Odulphi [4]). Reliquie s. Werenfridi [5]). Reliquie s. Lebuini [6]). Reliquie s. Agathe virginis. Reliquie s. Cecilie. Reliquie s. Agnetis virginis. Reliquie sanctarum Lucie, Margarete, Barbare, Cunere [7]), Waldburgis [8]), Cristine [9]), Ghertrudis et aliorum plurimorum.

(6). In altari s. Dei genitricis Marie et omnium virginum reliquie Winerade et Bertrade et aliarum quarundam de XI milibus virginum Colo(niensium). De corpore Odilie virginis. De pulvere ss. virginum. De s. Agnete virgine. De s. Hilaria matre s. Afre. Reliquie s. Digne. Reliquie s. Euprepie. De s. Benedicta virgine natali ex sorore s. Mauricii. De muliere Samaritana. De sepulcro Lazari.

(7). Hec sunt reliquie, que continentur in scrinio argenteo archiepiscopi Eckberti. De ligno Domini. De palma Domini. De sepulcro Domini. De presepe Domini. De Calvarie loco. De ydria Domini. De virga Aaron. De vestimento s. Marie. De candela s. Marie. Reliquie ss. Petri et Pauli. Reliquie s. Stephani. De sanguine s. Stephani. De carne Gereonis. De pulvere s. Panthaleonis[10]). Reliquie Ypoliti martiris. De corporibus ss. Sixti et Laurencii due partes. Reliquie Gengulphi martiris, II partes. Costa Cornelii episcopi. Reliquie ss. Processi et Martiniani [11]). Reliquie Florentii martiris[12]) patris s. Iusti, cuius natale est VIII kal. Aug. De dorso

---

[1]) *Martelaar uit Xanten, volgens de legende een uit het Thebaïsche legioen en op bevel van Maximianus gedood.* [2]) *Martelaar tijdens Diocletianus, in 836 naar Korvei overgebracht.* [3]) *Bisschop te Ravenna in de 1e eeuw.* [4]) *Kanunnik te Utrecht, † omstreeks 865.* [5]) *Metgezel van Willibrord, † 760, begraven te Elst.* [6]) *† te Deventer voor 777.* [7]) *Te Rhenen, misschien in den tijd van Willibrord.* [8]) *Abdis van Heidenheim, † 779.* [9]) *Martelares te Bolsena bij Rome tijdens Diocletianus.* [10]) *Martelaar te Nicomedia tijdens Diocletianus.* [11]) *Romeinsche martelaren tijdens Nero, begraven aan de via Aurelia.* [12]) *Uit Siponto, vermoord te Aquila (onder Diocletianus?).* Iusti *moet zijn:* Iuste.

s. Servatii. Reliquie s. Martini[1]). De cultello s. Symeonis[2]) eiusque de scala. De pilleo s. Symeonis eiusque capillis. Reliquie s. Liudwini episcopi[3]). Reliquie s. Benedicti abbatis et de baculo eius. Costa s. Furtunati episcopi. Reliquie Celsi confessoris. De ligno super quo s. Anastasius truncatus est. Reliquie s. Cecilie et de sanguine eius. Reliquie ss. virginum Modeste, Irmine[4]), Basilisse[5]). Reliquie s. Corone virginis, que fuit una de XI milibus.

(8). Hec reliquie continentur in aureo scrinio. Reliquie ss. apostolorum Petri, Pauli, Andree, Iacobi, Philippi, Bartholomei, Mathei, Barnabe, Titi, Vincentii martiris.

(9). Hec reliquie continentur in maiori cruce. De ligno Domini. Item de ligno Domini. De sepulcro Domini. De monte Calvarie. De reliquiis s. Marie virginis.

(10). Hec in crucicula Adalardi abbatis. Reliquie Georgii martiris[6]), Pontiani martiris[7]), Benigni martiris[8]), Marcellini et Petri martirum[9]), Wironis confessoris[10]), Agnetis virginis.

(11). Hec in crucicula Walteri abbatis. De ligno Domini. Dens s. Yeronis martiris, Apollinaris martiris, Vedasti confessoris[11]), Odulphi confessoris. De veste s. Georgii.

(12). Hec in altari s. Stephani et omnium martirum, quorum etiam honore dedicatum est. Reliquie Yeronis patroni nostri. Reliquie Laurencii et Vincencii. Digitus Frederici pontificis. Reliquie Dionisii et Palmatii.

(13). Anno dominice incarnationis M°C°XL° III nonas Octobris dedicatum est templum in Egmunda a

---

[1]) *Bisschop van Tours, † omstreeks 400.* [2]) *Monachus Treveris inclusus; cf. ann. Egmundenses 1016.* [3]) *Bisschop van Trier, † 713.* [4]) *Dochters van koning Dagobert I, die, naar het heet, abdissen van Oeren bij Trier waren; Gesta Treverorum, MG. SS. VIII 160.* [5]) *Abdis van Pfalzel bij Trier, of wel van Oeren als opvolgster van Irmina. Gesta Trev. l.c.* [6]) *Martelaar in Cappadocië, gedood omstreeks 303.* [7]) *Te Spoleto onder Marcus Aurelius terechtgesteld; zijn lijk is in 966 naar Utrecht overgebracht.* [8]) *Bisschop (van Chartres?); zijn lijk is in 964 samen met dat van St. Agnes naar Utrecht overgebracht; Acta sanctorum Ian. II 357.* [9]) *Romeinsche martelaren, terechtgesteld in 303; overgebracht naar Seligenstadt in 827/8.* [10]) *Iersche zendeling omstreeks 700.* [11]) *Bisschop van Atrecht, † 540.*

domno Hartberto Traiectensi episcopo in honore perpetue virginis Marie et sanctorum apostolorum Petri et Pauli, Bartholomei et egregii confessoris Christi Adalberti aliorumque sanctorum, quorum inibi reliquie continentur, sub abbate digne memorie Waltero, qui templum et totum claustrum restauravit decoravitque valde studiose in tempore venerabilis Theoderici comitis eiusque legitime coniugis Sophie, qui in die dedicationis coram episcopo et copiosa plebe obtulerunt Deo sanctoque Adalberto sextum mansum qui iacet in loco Golda nominato ad luminaria eiusdem ecclesie. Eodem vero die consecrata sunt duo altaria, principale altare et aliud in arcu australi. In principali altari, quod dedicatum est in honore ss. apostolorum Petri et Pauli, continentur reliquie s. Bartholomei apostoli, Yeronis martiris, Cornelii pape, Mauritii martiris, Gengulphi martiris, Lanberti episcopi et martiris, Adalberti confessoris, Fortunati episcopi, Godehardi episcopi, Celsi confessoris, Cecilie virginis et ss. XI milium virginum.

Liber s. Adalberti c. IX.

(14). In illo vero altari, quod consecratum est in honore s. Benedicti abbatis et beate Marie Magdalene, continentur reliquie s. Dionisii martiris, Cornelii pape et martiris, Adalberti confessoris et XI milium virginum.

(15). Anno dominice incarnationis M°C°XLVIII VI kal. Martii a domno Hartberto Traiectensi episcopo dedicatum est altare in honore s. Crucis, in quo sunt reliquie ss. Cornelii et Cipriani martirum et s. Servatii episcopi et de capillis s. Marie Magdalene.

(16). Hec reliquie continentur in altari s. Iohannis evangeliste. Reliquie ss. Cornelii et Cipriani. Reliquie s. Servatii episcopi et de capillis s. Marie Magdalene. Reliquie s. Benedicti abbatis. Reliquie s. Germani episcopi. Reliquie s. Godehardi et s. Gheertrudis virginis. Reliquie s. Mauritii martiris. Reliquie Hermetis martiris, Gengulphi martiris, Ypoliti martiris et s. Pantule virginis. Reliquie s. Laurencii martiris. Reliquie s. Petri apostoli. Reliquie Vincentii martiris. Reliquie s. Marie Magdalene. Reliquie Cecilie virginis. Reliquie Severi episcopi et confessoris. De tunica Domini. De cruce s. Andree apostoli. De spinea corona. Reliquie Pancratii martiris. Reliquie Sixti pape et martiris.

(17). Hec reliquie continentur in altari s. Michaelis

archangeli: Nicolai, Ieronis, Gereonis sociorumque eius VII fratrum, Gertrudis, Iusti martiris, Vincentii martiris, de monte Calvarie, Alexandri martiris.

(18). Hec reliquie continentur in marsupio aureo. De sepulcro Domini. Tiburtii[1]) et Valeriani, Godehardi episcopi, dens cuiusdam sancti.

(19). Hec reliquie continentur in aurea cruce abbatis. Reliquie Bartholomei apostoli. Dens s. Dionisii martiris. Reliquie ss. Tiburtii et Valeriani martirum. Reliquie s. Sebastiani martiris. Reliquie Godehardi episcopi et confessoris. De sanguine s. Gereonis. De sepulcro Domini.

(20). Hec sunt reliquie, quas frater noster Symon de Gandavo tulit. Reliquie s. Bavonis, s. Vinciane [2]), s. Amandi [3]), de caligula s. Thome episcopi Cantuariensis [4]) et de sanguine eius. Os de digito s. Livini episcopi et martiris[5]). De costa s. Amelberge virginis [6]) fere ad longitudinem digiti auricularis. Os de corpore s. Oswaldi regis et martiris [7]). De presepio Domini.

(21). Hec reliquie continentur in scrinio, quod est super altare sancte Marie virginis. De vestimento s. Marie virginis. Maxilla s. Yeronis martiris. De costa s. Stephani prothomartiris. Costa s. Cyrbaldi diaconi et martiris [8]). Item de sanguine eius. De pulvere s. Odulphi confessoris et de calciamentis eius. De spongia Domini. Corporale sanguine Domini infusum. De costa Bertrade virginis et martiris. Magna pars reliquiarum XI milium virginum. Item corporale et due partes de palla altaris sanguine Domini infuse.

(22). In maiori texto aureo continentur hec reliquie. De pulvere s. Iohannis baptiste. De sanguine coagulato s. Stephani prothomartiris. De s. Thimotheo discipulo apostolorum. De virga Aaron.

(23). Hec reliquie continentur in cruce vermiculata. De ligno Domini. De lancea Domini. De cipho, de mensa, de presepio Domini. De capillo s. Marie. De disco Domini.

---

[1]) *Romeinsche martelaar, broeder van Valerianus.*
[2]) *Sociae s. Bavonis; Acta sanctorum Oct. I 208.*
[3]) *647—649 bisschop van Maastricht, † te Elno omstreeks 679.*
[4]) *Vermoord in 1170.* [5]) *Zendeling in Vlaanderen, † 657.*
[6]) *Non te Münsterbilsen, † 772, in 870 naar Gent overgebracht.*
[7]) *Koning van Northumbrië, † 642.* [8]) *Socii s. Bonifacii.*

(24). Hec reliquie continentur in scrinio, quod est super altare s. Stephani prothomartiris. De sepulcro s. Marie virginis. De lapide super quem effusus est sanguis Christi. De tabula Moysi. Reliquie s. Blasii episcopi [1]). De s. Marina [2]). Reliquie s. Georgii martiris. Maxima pars ss. sociorum s. Bonifatii episcopi, Cyrbaldi diaconi et martiris et quatuor monachorum, quorum nomina sunt hec : Waccar et Gundece, Hillere et Batewlf [3]). De pulvere s. Bonifatii. De pulvere s. Odulphi confessoris. Corporale duplex de sanguine Domini intinctum. S. Bavonis reliquie, s. Vinciane. De casula s. Anceradi [4]). De costa s. Amelberge virginis. Os de digito s. Livini episcopi et martiris. Os de corpore s. Oswaldi regis et martiris. De presepio Domini. De caligula s. Thome episcopi Cantuariensis. De capillo s. Marie Magdalene. Diversorum etiam reliquie sanctorum. Ossa etiam cuiusdam sancte et dens eius. Dens etiam cuiusdam puellule et de quodam ferro simul invento.

(25). Hec reliquie continentur in ymagine parva s. Nicolai episcopi. Reliquie s. Mauritii, Nicolai episcopi.

(26). Hec sunt reliquie, quas frater noster Henricus de Colonia tulit. Duo preciosa ossa sanctorum apostolorum Symonis et Iude. Os de s. Willibrordo ad longitudinem digiti auricularis. Os de s. Servatio episcopo. Os de s. Laurentio. Os de s. Petro diacono. Reliquie ss. Processi et Martiniani. Os de s. Anastasia virgine. Os de s. Annone archiepiscopo Coloniensi [5]). De stola ipsius et de sandaliis eius. Os de s. Wlfhelmo abbate [6]). Os de s. Lamberto episcopo. De s. Gheertrude virgine. Duo dentes cuiusdam virginis. Scapula cuiusdam virginis. Et scrinium plenum de corporibus ss. XI milium virginum. Reliquie s. Symphoriani martiris [7]).

---

[1]) *Bisschop van Sebaste in Armenië omstreeks 300.*

[2]) *Legendarisch, vgl. Acta sanctorum Iulii IV 286 vlgg.*

[3]) *Vgl. vita Bonifatii auctore Willibaldo bij Levison, Vitae s. Bonifatii (1905) 48.* Hamund, Scirbald et Bosa, levitarum obsequio deputatis ; Wacchar et Gundaecer, Illehere et Hathovulf monachorum ordine sublevatis. *Twee codices (4c en 4c²) hebben in plaats van* Hathowulf : Batowolf ; *de vita tertia heeft :* Bathevulf. *Ibidem 87.*

[4]) *Onbekend.*

[5]) † *1075, gecanonizeerd 1183.*

[6]) *Abt van Brauweiler bij Keulen,* † *1091.*

[7]) *Martelaar te Autun, terechtgesteld omstreeks 180.*

4. BEKA'S EGMONDSCH NECROLOGIUM TOT 1205[1])

E bl. a.

Anno Domini nongentesimo pridie nonas Octobris obiit Theodericus primus comes.

Geva prima comitissa uxor Theoderici obiit tercio ydus Ianuarii, et in Egmonda sunt ambo sepulti pro tunc ante altare beate Virginis. *cf. Gr.R.*

Eodem anno nongentesimo Odilbaldus duodecimus episcopus Traiectensis obiit 4 ydus Decembris[2]). *Chron. Egm.*

Theodericus unigenitus primi comitis.... Huius filii ex Hildegardi fuerunt Arnulfus comes tercius, (qui) patri successit, Egbertus archiepiscopus Treverensis.... et obiit in crastino festi conceptionis anno 994, Herlinda virgo preclara a sancto Adalberto per visum illuminata, sepulta in Egmonda.

Anno nongentesimo et 1 obiit Egilboldus XIII episcopus Traiectensis VII kalendas Octobris[3]).

Theodericus secundus comes moniales in Bennincbroec statuens monasterium lapideum struxit et monachos constituit ordinis sancti Benedicti.

Wonoboldus abbas Egmondensis primus obiit XVII kal. Septembris.

Andreas abbas Egmondensis secundus obiit pridie non. Iunii.

Bruno abbas Egmondensis tercius obiit 4 ydus Februarii.

Anno Domini nongentesimo XVII sanctus Radbodus 14 *Chron. Egm. 916.*

---

[1]) *De kroniek van Beka wordt hier aangehaald als BKr. met de bladzijden der uitgave van Buchelius (1643). De breviculi Theodorici en Leonis worden aangehaald als Br. Th. en Br. L.*

[2]) *Deze sterfdag is feitelijk die van bisschop Folcmar.*

[3]) *Deze sterfdag van den apocryphen bisschop is feitelijk die van bisschop Odilbald.*

episcopus Traiectensis obiit 3° kalendas Decembris.

Chron. Egm. Anno Domini nongentesimo LXXVII Traiectensis episcopus XV Baldricus filius Rixfridi comitis Clivensis obiit 6 ydus Maii [1]).

Anno Domini nongentesimo LXXXVIII Theodericus 2 comes obiit pridie non. Maii.

Hildegardis uxor filia Ludovici regis Francie obiit quarto ydus Aprilis.

cf. Ann. Egm. Anno Domini nongentesimo XC Folcmarus XVI Traiectensis episcopus obiit 3° ydus Decembris [2]).

Chron. Egm. Anno Domini nongentesimo XCIII in crastino sancti Lamberti scilicet XIIII kal. Octobris Arnulfus comes peremptus est in bello, sepultus in Egmundensi monasterio.

Lutgairdis uxor eius filia regis Grecorum obiit pridie ydus Maii.

Huius Arnulfi fuerunt ex Lutgairda filii Theodericus et Syfridus Sicco.

Anno Domini nongentesimo XCIIII Balduinus primus Traiectensis episcopus XVII obiit VI° ydus Maii, et *OU 141.* successit ei Anfridus ultimus comes Hoyensis, qui dedit *cf. OU 183.* comitatum Leodiensi ecclesie. Hic Anfridus eciam comes Teysterbancie multa predia sui patrimonii tradidit Traiectensi ecclesie [3]).

Chron. Egm. Anno Domini MVIII Anfridus XVIII episcopus Traiectensis *OU 162.* obiit quinto nonas Maii. Hic construxit triennio ante mortem suam monasterium ordinis sancti Benedicti in Monte Sancto prope Amersfordiam.

Chron. Egm. Anno Domini MXXVII Adelboldus XIX Traiectensis episcopus obiit quinto kalendas Decembris.

Anno Domini MXXX Sifridus Sicco preses.... *cf. Gr.R.* obiit <quinta die Iunii> [4]) et sepultus pro tunc est cum Thetburga coniuge [5]) in medio ecclesie monasterii Egmondensis. Sed quia eadem ecclesia per Walterum abbatem transposita est, ideo sepulcrum ipsius mansit in abside australi dicte ecclesie.

---

[1]) *De juiste sterfdag is :* VI kal. Ianuarii ; *BKr. 34 :* VI id. Ian.

[2]) *Evenzoo BKr. 35. De juiste sterfdag is :* IIII id. Decembris.

[3]) *BKr. 36 heeft hier de oorkonde OU 143 gebruikt, waaruit hij de woorden* que antea potestative possederat *overgenomen heeft.*

[4]) *Br. L. :* nonis Augusti.

[5]) *Br. Th. :* obiit VI kal. Febr.

Anno Domini MXXXIX tercius Theodericus Hollandie quartus comes obiit VI kal. Iunii[1]). *Chron. Egm.*

Othilhildis comitissa rediens ad Saxoniam obiit anno MXLIII VII ydus Marcii[2]). *Chron. Egm. 1044.*

Huius Theoderici filii fuerunt ex Othilhildi[a] Theodericus et Florencius. *cf. Gr. R.*

Theodericus quartus Hollandie comes quintus Dordraci occubuit anno MXLVIII V ydus Maii[3]). *Chron. Egm.*

Anno MLIIII Barnulfus episcopus Traiectensis XX obiit XIIII kalendas Augusti. Hic transtulit abbaciam de Monte Sancto.

Anno Domini MLVII Reynerus abbas Egmondensis 4 obiit quarto non. Septembris.

Florentius primus Hollandie comes sextus in bello fuit occisus 4 kalendas Iulii anno MLXI[4]).

Gheertrudis postea ex Roberto comite Flandrie genuit Robertum et tres filias. Hec autem obiit <quarto die Augusti,> sepulta in Flandria.

Florencius filius Florencii obiit puer, sepultus ad caput patris sui postea defuncti, tumulo quo requiescit Theodericus frater suus comes 7.

Anno Domini MLXXI Godefridus dux cum Wilhelmo episcopo Hollandiam potenter introivit et Delf opidum struxit.

Anno MLXXV Godefridus dux per quendam Ghiselbertum Andwerpie vulneratus ad Traiectum ductus obiit V kalendas Marcii.

Anno MLXXV Wilhelmus episcopus Traiectensis XXI obiit quinto kalendas Maii.

Conradus Heynrici 4[i] cesaris nutricius factus episcopus Traiectensis impetravit ab Heynrico 3° rege dominationem Orientalis Frisie, quam marchiones violenter a principibus Hollandie (abstulerunt)[b], unde captus est a comite et dimissus, sicut declarant cronice. *OU. 254. 248. Chron. Egm. 1076.*

Anno Domini MXCI Theodericus quintus Hollandie comes *Chron. Egm.*

---

a Othilhidi *E.* b *aangevuld uit BKr. 43.*

---

[1]) *Evenzoo Br. Th.; BKr. 39:* VI kal. Ian.
[2]) *BKr. 39:* VII kal. Iulii.
[3]) *BKr. 40:* idibus Maii; *Br. Th.:* idibus Ianuarii; *Br. L.:* idibus Februarii.
[4]) *BKr. 41:* XIV kal. Iulii; *Br. Th. en Br. L.:* XIV kal. Iunii.

Chron. Egm. septimus obiit quinto kalendas Decembris [1]) ad caput Florencii Crassi tunc sepultus.

Othilhildis comitissa obiit XIIII kalendas Decembris, tumulata cum marito in Egmondensi monasterio. De hiis coniugibus nati sunt Florencius successor patris, Machtildis postmodum Francorum regina.

Anno MXCIX Conradus XXII Traiectensis episcopus occisus est VIII kal. Maii [2]).

Chron. Egm. 1105. Anno Domini MCVI Stephanus quintus abbas Egmondensis obiit III non. Ian.

Chron. Egm. Anno MCXII obiit Burchardus episcopus Traiectensis XV kalendas Iulii [3]).

Anno MCXX Adalardus abbas Egmondensis sextus obiit X kalendas Maii et sepultus est ante chorum ecclesie parrochialis, quam construxerat in honorem beate Marie virginis.

Chr.Egm.1122 Anno Domini MCXXI Florencius 2 Hollandie comes *Chron. Egm.* octavus obiit VI nonas Marcii. Petronilla comitissa obiit X kalendas Iunii scilicet anno MCXLIIII.

Ex Florencio et Petronilla nati sunt : Theodericus in comitatu *Chron. Egm. 1132* succedens.., Florencius occisus in Traiecto VII kalendas Novembris et in Reynsburch sepultus anno MCXXXI; Symon obiit iuvenis VII ydus Novembris ; Hadewigis.

cf. BKr. 46. Circa annum MCXXVI Lotharius imperator avunculus Theoderici abstulit comitatus de Ostergou et Westergou ab ecclesia Traiectensi et secundum antiqua privilegia concorporavit Hollandie comitatui.

Anno MCXXXIIII [4]) Ancelinus abbas Egmondensis septimus obiit 3° kalendas Novembris.

Chron. Egm. 1127. Anno MCXXVIII Godebaldus episcopus Traiectensis XXIIII obiit monachus in Oestbroec pridie ydus Novembris.

Chron. Egm. Anno Domini MCXXXVIII obiit Andreas Traiectensis episcopus XXV nono kalendas Iulii.

Chron. Egm. Jaffé 8083. (1040 Febr. 29) Eodem anno XXXVIII Theodericus comes Hollandie Ierosolimam proficiscens ac anno sequenti revertens presenciam domni pape Innocencii 2i adiit, ubi sub annuali tributo 4 solidorum Frisingensium monete beato Petro tam Egmondense monasterium quam Reynsburgense obtulit.

---

[1]) *Br. Th. en Br. L.:* XV kal. Iulii.

[2]) *De juiste sterfdag is :* XVIII kal. Maii, *dat is : 14 April ; Chron. Egm.* : in quarta feria paschalis hebdomadae, *dat is : 13 April.*

[3]) *De juiste sterfdag is :* XVII kal. Iunii.

[4]) *Dit jaartal is onjuist en moet zijn :* MCXXVIIII.

Anno MCL Hardbertus episcopus Traiectensis XXVI obiit 3° ydus Novembris. *Chron. Egm.*

Anno MCLVI Hermannus Traiectensis episcopus XXVII obiit VI° kalendas Aprilis [1]).

Anno Domini MCLVII Theodericus quintus [2]) Hollandie comes nonus obiit <VI[a] die Augusti.>[3])

Filii comitis Theoderici et Sophie: Florencius comes patri succedens.... Otto comes de Benthem, Balduinus episcopus Traiectensis, Theodericus episcopus Traiectensis, Peregrinus preses <iste fuit senior filius, sed obiit duodennis ut patet in epitaphio Egmonde[4]) >, Sophia abbatissa[a] <in Fontanella> ; Hadewigis sanctimonialis <in Reynsburch, obiit anno MCLXVII V kalendas Septembris ; Gheertrudis infantula obiit 4 ydus Augusti ;> Petronilla domicella pulcherrima, <obiit pridie nonas Decembris[b] ; Robertus allegatur frater Florencii 3ii forte naturalis.>

Anno Domini MCLXI Walterus venerabilis abbas Egmondensis 8 obiit 4° kal. Decembris.

Anno MCLXXVI obiit Sophia venerabilis mater Florencii comitis decimi Iherusalem sepulta 6 kal. Octobris.

Anno MCLXXVI obiit Wiboldus nonus abbas Egmondensis VI kal. Octobris, et vacabat abbacia 4 annis.

Anno MCLXXVIII obiit Goetfridus XXVIII Traiectensis episcopus 6° kalendas Iunii.

Anno MCLXXXII obiit Lambertus abbas Egmondensis decimus pridie ydus Maii.

Anno MCXC Florencius 3 comes Hollandie decimus obiit kalendis Augusti, sepultus Antiochie [6]).

Ada comitissa filia Heynrici regis Scothorum[5]) obiit 3° ydus Ianuarii[6]).

---

[a] *Er volgt doorgestreept:* in Reynsburch *E.* [b] VIII kal. Augusti *doorgestreept, dan:* pridie non. Decembris *E.*

---

[1]) *De juiste sterfdag is:* III *of* II kal. Febr. *Op VI kal. Aprilis overleed in 1249 bisschop Otto III. Vgl. Pijnacker Hordijk, Lijsten der Utrechtsche prelaten (1911) 32.*

[2]) *Dit moet zijn:* sextus.

[3]) *Br. Th. en Br. L.:* nonis Augusti, *met de ann. Egm.*

[4]) *Br. Th. en Br. L.:* obiit anno MCLI nono kal. Ianuarii.

[5]) *Dit moet zijn:* comitis de Huntingdon filii regis Scothorum

[6]) *De sterfdagen van Floris III en Ada ook BKr. 53.*

Ex Florencio et Ada fuerunt filii Theodericus et Wilhelmus et Balduwinus et Florencius. Florencius filius Florencii et Ade in Middelburch obiit monachus pridie kalendas Decembris anno 1210 [1]).

Theodericus comes Hollandie undecimus.

Chron. Egm. 1197. Wilhelmus frater eius anno MCXCV de terra sancta rediens honorifice susceptus est [2]).

Balduinus filius Florencii comitis decimi obiit XIIII kalendas Augusti anno MCCIIII.

Elizabeth puella filia Florencii et Ade comitisse obiit VI kalendas Septembris.

Hathewidis filia Florencii obiit ydibus Ianuarii, sepulta in Hairlem.

Chron. Egm. Anno Domini MCXCVI Balduinus filius Theoderici comitis Hollandie noni Traiectensis episcopus 29 obiit 11° kalendas Maii [3]).

Anno Domini MCXCVII Arnoldus episcopus Traiectensis 30 obiit octavo ydus Aprilis [4]).

Anno eodem Theodericus frater Balduini precedentis episcopus Traiectensis 31 obiit anno 1197.

Anno Domini MCC 3° Theodericus septimus Hollandie comes undecimus obiit pridie nonas Novembris [5]).

Ada filia Theoderici comiti Lossensi anno MCC 3 desponsata.

---

[1]) *BKr. 53 over graaf Floris III :* duxit in uxorem Adan filiam Henrici praepotentis regis Scotorum, de qua genuit Theodericum succedentem comitem Hollandie, Wilhelmum comitem Orientalis Frisie, Florentium praepositum Traiectensis ecclesie, Robertum praesidem Kenemariae, Beatricem, Elisabeth, Adelheidin et Margaritam comitissam Clivie.

[2]) *BKr. 61 over graaf Willem :* Otto comes (Geldriae) dedit eidem Adelheidim suam filiam in uxorem, ex qua genuit Florentium Hollandiae comitem, Ottonem Traiectensem pontificem, Wilhelmum presidem, Adam abbatissam Reinsburgensem et Richardim devotissimam monialem.

[3]) *Evenzoo BKr. 59. Dit moet zijn :* V kal. Maii ; *maar het necrologium van St. Pieter geeft op :* II non. Iunii.

[4]) *Evenzoo BKr. 61 ; annales Egmundenses p. 188, 34 :* mense Iunio, *wat minder aannemelijk is, vgl. Pijnacker Hordijk, Lijsten der Utrechtsche prelaten voor 1300 (1911) 34.*

[5]) *Evenzoo BKr. 63 en Br. L.*

III

ANNALES EGMUNDENSES

OVERLEVERING.

Oorspronkelijk handschrift: Codex Cottonianus Tiberius C XI in het British Museum te London (hs.).

Van 1189 af door ons, evenals reeds door Pertz in zijn uitgave van 1859 in MG. SS. XVI, aangevuld uit:

L (bij Pertz: 2) = afschrift, genomen ten behoeve van Fr. Lindenbrog omstreeks 1600, in de Staatsbibliothek te Hamburg.

Rh (bij Pertz: 4) = Egmondsche kroniek, in den Codex Rehdigeranus S IV 1. 22 der Stadtbibliothek te Breslau, 14e eeuw.

Pr (bij Pertz: 5) = kroniek van Willelmus Procurator, waaraan de Egmondsche kroniek voorafgaat, in de Staatsbibliothek te Hamburg.

De Egmondsche kroniek in den Codex Meermanniano-Phillipicus 1891 der Staatsbibliothek te Berlijn, 15e eeuw (M, bij Pertz: 3) bevat geen noemenswaardige varianten.

Bl. 125v (128v) hand C.

Anno dominice incarnationis DCXL sanctus Arnulfus episcopus obiit. Clodulfus filius eius post eum episcopus sanctitatem eius imitabatur. *Sigebert 640.*

Anno dominice incarnationis DCXLVII Pippinus filius Karlomani maior domus Lotharii obiit, relinquens filium nomine[a] Grimoaldum et duas filias, Gerthrudem virginem sanctam et Beggam, quam Anchisus dux egregius patruus sancti Wandregisili abbatis[b] filius Arnulfi episcopi Mettensium duxit uxorem, ex qua genuit Pippinum iuniorem et ducem[c]. *Sigebert 647. 625. cf. v. Sigeberti c. 4. cf. v. Pippini ducis.*

---

[a] Relinquens — nomine *op rasuur hs.* [b] patruus — abbatis *boven den regel bijgeschreven hs.* [c] et ducem *aan den rand bijgeschreven hs.*

DCXLVIII. DCXLVIIII.

Sigebert 650. DCL. Itta relicta Pippini Nivielle monasterium edificat.

DCLI. DCLII. DCLIII.

Sigebert 654. DCLIIII. Ignis de celo cecidit et pestilentia gravis super homines venit.[1]

DCLV. DCLVI.

Sigebert 658. DCLVII. Beata Itta mater sancte Gerthrudis obiit.

DCLVIIII. S.....[d]

DCLX.

Sigebert 661. DCLXI. Sanctus Amandus obiit.

DCLXII. DCLXIII.

Sigebert 664. DCLXIIII. Sancta Gerthrudis obiit.

Sigeb. Bl. 665 ex ann. Bland. DCLXV. Sanctus Wandregisilus obiit. Eodem anno sanctus Eligius.

Sigebert 665. DCLXVI. DCLXVII. DCLXVIII. DCLXVIIII.

DCLXX.

Sigebert 671. DCLXXI. Hoc anno quidam in Brittannia a morte resurgens multa quę vidit de locis penarum et purgatorii ignis loco enarravit.

DCLXXII.

Sigebert 673. DCLXXIII. Iris apparuit in mense Marcio, et tremuit omnis caro.

DCLXXIIII. DCLXXV. DCLXXVI. DCLXXVII. DCLXXVIII. DCLXXVIIII. DCLXXX. DCLXXXI. DCLXXXII.

Sigebert 683. Beda, Chron. (A. ant. XIII 315). DCLXXXIII. In Anglia clarüit sancta Ethiltrudis filia Annę regis Anglorum, quę duobus regibus coniux data virgo permansit. Cuius merita vivacia testatur etiam caro mortua, quę XVI^mo^ anno post mortem eius cum veste, qua involuta est, incorrupta repperitur.

DCLXXXIIII. Translata sunt corpora sanctorum Wandregisili, Ansberti et Wlframni in ęcclesiam sancti Petri apostoli.[2]

Sigebert 685. 687. Anno dominice incarnationis DCLXXXV Anchisus dux perimitur. Pippinus filius eius succedit.

DCLXXXVI.

DCLXXXVII. Defectio solis facta est hora diei tertia, ita ut quedam stellę clare parerent.

DCLXXXVIII. DCLXXXVIIII.

V. Adalberti c. 2. DCXC. Sanctus Willibrordus tunc presbiter miręque sanc-

[d] *rasuur van 3 cm. hs.*

[1]) *Sigebert 654:* Ignis de celo cecidit, et timor magnus super homines venit. Pestilentia gravissima.... grassata est.

[2]) *Dit is een vergissing; zie beneden p. 116, 32.*

titatis vir Adalbertus confessor cum aliis X de Brittannia gentis Anglorum ob gratiam evangelii in Gallias transientes ad Pippinum Francorum ducem pervenerunt. *Regino 632-34.*

DCXCI. DCXCII. DCXCIII.

DCXCIIII. Pippinus dux Ratbodum ducem Fresonum bellando vicit Fresiamque sibi subiugavit et sanctum Willibrordum a beato Sergio papa archiepiscopum consecratum illuc ad predicandum verbum Dei direxit. Sanctus vero Adalbertus in loco qui dicitur Ekmunda usque ad tempus exitus sui apud quendam Eggonem mansit et plurimorum corda ad fidei salutem erexit. *Sigebert 694. 697.* *cf. V. Adalberti c. 5.*

DCXCV.

DCXCVI. Beda presbiter et monachus claret in Anglia. *Sigebert 696.*

DCXCVII.

DCXCVIII. Sancta Begga mater Pippini ducis de hoc mundo transiit. Sanctus Landbertus Tungrensis ęcclesię episcopus in Leodio vico occiditur. Interfector sancti Landberti Dodo pessimo languore cruciatus a vermibus consumitur et ob intolerantiam fetoris in Mosam fluvium demergitur. *Sigebert 698. 699. Regino 635-41.*

DCXCVIIII. DCC. DCCI. DCCII. DCCIII. DCCIIII. DCCV. DCCVI. DCCVII. DCCVIII.

DCCVIIII. Archangelus Michael apparens Autberto episcopo monuit semel atque iterum, ut in loco maris fundaret ęcclesiam in memoriam sui, ut sicut in monte Gargano ita etiam in loco qui dicitur in Periculo maris eius veneratio haberetur. *Sigebert 709.*

DCCX. Translatum est corpus beati Landberti episcopi et martyris a Traiecto in Leodium. *Sigebert 710.*

DCCXI. DCCXII. DCCXIII.

DCCXIIII. Apud Francorum gentem Pippinus princeps obiit, qui sicut nomine ita factis quoque et moribus omnique honestate vitę avo suo consimilis fuit. Hic mortuo sine liberis rege Hildrico, sub quo beatus Lambertus eximia sanctitate claruit, etsi non regio nomine, tamen regia potestate in Austria dominari cępit, belloque adortus Theodericum regem Francorum eum cum Berchario duce suo ingenti prelio vicit et in fugam vertit. Nec multo post interempto a suis Berchario principatum eius a rege pactione pacis extorsit, quem filio suo Drogoni tradens ipse in Austriam victor remeavit. Postea multa quoque alia bella gessit, in quibus omnibus victor extitit. Cui Karolus filius eius successit non solum dignitatis, sed et virtutis ipsius heres, vir bellicosus, dux invictus, immo victoriosissimus, qui patrios limites transiliens paternasque *Sigebert 714.* *V. Pippini ducis.*

victorias suis nobiliter exaugens honestissimos triumphos de ducibus ac regibus, de populis ac barbaris nationibus reportavit.

Sigebert 715. DCCXV. Sanctus Egidius venit a Gretia in Provinciam.

DCCXVI.

Sigebert 717. DCCXVII. Sanctus Bonifacius, ex Brittannia ortus, a beato Gregorio papa archiepiscopus consecratur.

Sigebert 718. DCCXVIII. Radbodus dux Fresonum predicante sancto Wlframno
V. Vulframni c. 9. episcopo ad hoc pervenit, ut baptizandus unum pedem in sacrum fontem intingeret, sed percunctatus sanctum antistitem, ubi maior esset numerus regum seu nobilium gentium Fresonum, in cęlesti regione aut in tartarea dampnatione, audivit ab eo, quod antecessores sui, qui sine baptismo obierunt, dampnationis suscepissent sententiam. Qui statim pedem a fonte retraxit dicens se non posse carere consortio predecessorum suorum et cum parvo numero sedere in cęlesti regno.

V. Vulframni c. 10. DCCXVIIII. Mortuus est autem prefatus dux Radbodus sine baptismo VI anno Karoli.

V. Vulfr. (hss. 2ab) c. 14. DCCXX. Obiit venerandus pontifex Wlframnus sepultusque est primo quidem in ęcclesia beati Pauli apostoli iuxta sacerdotem Domini sanctum Wandregisilum, in qua iacuit per annos VIIII. Sanctus quoque Wandregisilus requievit in eadem basilica annis XL, inclitus vero presul Ansbertus annis XI.

Sigebert 721. DCCXXI. Liutbrandus rex audiens, quod Sarraceni depopulata
Beda, Chron. (Auct. ant. XIII 321). Sardinia etiam loca fedarent illa, ubi ossa sancti Augustini propter vastationem barbarorum olim translata et honorifice fuerant condita, misit et dato magno precio accepit et transtulit ea in Ticinis.

Sigebert 722. DCCXXII. In Campania Italię frumentum combustum, et ordeum et legumina ceciderunt de cęlo tamquam pluvia.

DCCXXIII. DCCXXIIII. DCCXXV. DCCXXVI. DCCXXVII.

V. Vulfr. (hss. 2ab) c. 14. DCCXXVIII. Translata sunt corpora beatorum Wandregisili, Ansberti et Wlframni a sancto Baino urbis Taruennę episcopo et rectore Fontanelnensis cenobii in ęcclesiam beati Petri apostoli.

Sig. Bl. 728 ex ann. Bl. Quę ita integra ab omni corruptione cum vestimentis quibus induta fuerant reperta sunt, quasi die eodem fuissent sepulturę tradita.

DCCXXVIIII.

Sig. Bl. 730; cf. Sig. 731. DCCXXX. Obiit domnus Beda presbiter et monachus in Anglia.

DCCXXXI. DCCXXXII.

Sigebert 733. DCCXXXIII. Gregorius papa sinodum DCCCCIII episcoporum Rome congregavit.

DCCXXXIIII. DCCXXXV.

DCCXXXVI. Sanctus Willibrordus obiit. *cf. ann. s. Mariae 736.*

DCCXXXVII. DCCXXXVIII. DCCXXXVIIII.

DCCXL. Signa in sole et luna et in stellis apparuerunt. *Sigebert 740.*

Anno dominicę incarnationis DCCXLI Karolus belli osus obiit, et duo filii eius Pippinus et Karlomannus succedunt. *Regino 741. Sigebert 741.*

DCCXLII. *cf. ann. s. Mariae 741.*

DCCXLIII. Karlomannus in Saxoniam perrexit. *Regino 743.*

DCCXLIIII. Cinis de celo cecidit. *Glossae manus C ad Regin. ex Sigeb. 744. 745.*

DCCXLV. Corpus sancte Marie Magdalenę ad cenobium Viceliacum transfertur.

DCCXLVI. Karlomannus frater Pippini monachus efficitur.[1] *Regino 746.*

DCCXLVII. Pippinus Saxoniam intravit. *Regino 747.*

DCCXLVIII. Pippinus cum exercitu Baioariam venit omnesque resistentes sibi subiugavit. *Regino 748.*

DCCXLVIIII.

DCCL. Pippinus secundum morem Francorum electus in regem ungitur a sancto Bonifacio Maguntiensis[a] civitatis episcopo. *Regino 750. cf. ann. s. Mariae 750.*

DCCLI. Pippinus rex in Saxoniam iter fecit, et Hilteradus episcopus a Saxonibus occisus est. *Regino 751.*

DCCLII.[2] Passus est sanctus pater noster Bonifacius vir apostolicus et omni sapientia adornatus, qui de Anglorum gente nobilem ducens originem ibidem in sancto proposito religiosissime educatus et doctrina nichilominus insignis fuit et miraculis claruit. Postea vero divina ammonitus pietate Germanię fines adiit, Francorum gentem diversis errorum laqueis irretitam nobiliter instruxit et hereticorum pravitates instantissime superavit. Evangelica etiam doctrina adeo precipuus extitit, ut apostolorum tempora in eius predicatione laudares. Itaque meritis illius circumquaque clarescentibus a viro sanctissimo Gregorio papa Romano accersitus, ad illuminationem totius Germanię transmissus et ab eodem episcopus ordinatus, in civitate quę Mogontia dicitur pontificatus honore meruit sublimari. Ibi inter homines constitutus angelicam vitam exercuit, Francorum gentem, Thuringorum et Saxonum populos Deo adquisivit et in omni sanctitate gloriosus[b] fuit. Novissime ergo, cum multos ex Fresonibus christianę religioni subiugasset, a paganis qui supererant gladio peremptus cum martirii gloria migravit ad celestia regna, corpusque *Regino 752. Martyrolog. Fuld.*

[a] Magonciacensis *Regino.* [b] gloriosissimus *Martyrol. Fuldense.*

[1]) *Glossa manus C ad Reginonem 746:* Carlomannus rex Romam pergens in monachico habitu vitam finivit.

[2]) *Dit moet zijn:* 754.

illius, comitante fidelium maxima turba, ad Fuldense monasterium, quod ipse sibi in solitudine Boconia construxerat, cum magnis Dei laudibus transportatum et condigno honore tumulatum miraculis ibidem plurimis claret. Passi sunt autem cum eo et alii ex clero eius viri religiosi[b], presbiteri, diacones et monachi, sed nobiliores inter eos fuerunt Eobanus episcopus et Adalarius sacerdos, qui primitus in monasterio quod Trech[c] nominatur honorabilem meruerunt sepulturam, sed emergentibus annis etiam ipsi Fuldam translati iuxta corpus sancti pastoris sui Bonifacii satis pulcherrime requiescunt.

Regino 753. DCCLIII. Pippinus rex Italiam ingressus est. Terremotus tam
Glossa manus C ad Regin. ex. Sigeb. terribilis factus est, quo urbes alie quidem ex toto, alię ex parte subverse sint.[1])

Regino 753. DCCLIIII. Unguntur in reges Francorum PippinuS et duo filii eius KaroluS et KarlomannuS.

DCCLV.

Regino 756. DCCLVI.....[d] Rex Pippinus tenuit placitum suum in Compendio.

Regino 757. DCCLVII. Pippinus rex in Saxoniam iter fecit, et in loco qui dicitur Sitma multę strages facte sunt de Saxonibus.

Regino 758. DCCLVIII. Natus est Pippino regi filius, quem vocavit Pippinum, qui III anno defunctus est.

DCCLVIIII. DCCLX. DCCLXI.

Regino 762. DCCLXII. Pippinus rex Equitaniam cum exercitu vastavit.

Glossa manus C ad. Regin. ex Sigeb. 763. DCCLXIII. Gelu magnum a kal. Decemb. usque ad Febr. Stellę subito visę de cęlo cecidisse ita omnes exterruerunt, ut putarent finem mundi imminere.

DCCLXIIII.

Glossa manus C ad Regin. ex Sigeb. 765. DCCLXV. In Siria passio dominicę imaginis.

DCCLXVI. DCCLXVII.

Regino 768. DCCLXVIII. Pippinus rex apud sanctum Dionisium Parisius (diem)[e] clausit extremum VIII kal. Octob. Et domnus Karolus et Karlomannus elevati sunt in regnum.

Regino 769. DCCLXVIIII. Karolus rex Equitaniam cum exercitu intravit.

---

[b] viri L religiosi *Mart. Fuld.* [c] Trieht *Mart. Fuld.*
[d] *rasuur van 2 cm. hs.* [e] *ontbreekt hs.*

---

[1]) *Glossa ad Regin.:* Terromotus tam terribilis factus est, quo urbes alie quidem ex toto, alie ex parte subverse (sunt), alie ex montanis ad subiecta campestria tam muris et habitationi(bu)s suis integre (et) salve plus quam (ul)tra sex miliaria transmigraverunt. In Mesopotamia (terra) disrupta usque (ad) duo miliaria, (al)ia terra minis alba (et) arenosa de pro(fu)ndo eius ascendit (et) ex ea animal mulinum ascendit (in)contaminatum humana voce loquens, (pro)nunciat(!) incur(si)onem gentis ab eremo adversus Arabes. *(Uit Sigebert).*

DCCLXX. Karolus....[f] sinodum habuit in Wormatia civitate. *Regino 770.*

DCCLXXI. Karolus rex sinodum habuit ad Valentianas, et Karlomannus rex defunctus est II non. Decemb. *Regino 771.*

DCCLXXII. Karolus rex sinodum tenuit in Wormatia. *Regino 772.*

DCCLXXIII. Karolus rex sine lesione suorum Italiam ingressus est. *Regino 773.*

DCCLXXIIII. Karolus subiugata Italia in Franciam reversus est. *Regino 774.*

DCCLXXV. Rex habuit sinodum in villa quę dicitur Duria. *Regino 775.*

DCCLXXVI. Karolus rex Italiam ingressus Rotgaudem rebellem captum decollari iussit. *Regino 776.*

DCCLXXVII. Rex Saxoniam ingressus in Paderespruna placitum tenuit. *Regino 777.*

DCCLXXVIII. Karolus cum exercitu Ispaniam ingressus est. *Regino 778.*

DCCLXXVIIII. Karolus venit in villam quę dicitur Compendium. *Regino 779.*

DCCLXXX. Karolus ad Hereburg venit. *Regino 780.*

DCCLXXXI. Baptizatus est filius Karoli Pippinus in Roma. *Regino 781.*

DCCLXXXII. Karolus Coloniam veniens Renum transiit et sinodum tenuit. *Regino 782.*

DCCLXXXIII. HildeWardis regina obiit. *Regino 783.*

DCCLXXXIIII. Karolus ingressus est Saxoniam, eo quod iterum rebellassent. *Regino 784.*

DCCLXXXV.

DCCLXXXVI. Karolus misit exercitum suum Brittanniam. *Regino 786.*

DCCLXXXVII. Karolus venit Romam. *Regino 787.*

DCCLXXXVIII.

DCCLXXXVIIII. Karolus ad Coloniam venit ibique duos pontes construxit et ex utraque parte pontis castra edificavit. *Regino 789.*

Bl. 128(132)—141(145): Annales Xantenses 790—874, door een hand uit de 11e eeuw (B).

Uitgegeven, evenals de voorafgaande annales over 640—789, in 1909 door B. von Simson (Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum ex Monumentis Germaniae historicis separatim editi.)

De marginalia bij deze annales zijn niet, zooals v. Simson opgeeft, van een 12e eeuwsche, maar van een 13e eeuwsche hand. Zij staan niet in verband met

---

f lacune van 2 cm. hs.

het werk der Egmondsche annalisten C, D en F en worden derhalve hier niet medegedeeld.

Excerpta manus C ex annalibus Xantensibus et Sigeberto. Uitg. door Pertz, MG. SS. II (1839) 236.

Bl. 127bis (131). Anno dominicę incarnationis DCCCXV Ludewicus imperator
Ann. Xant. 815. habuit conventum magnum in Saxonia, et Stephanus papa venit in Franciam, ubi benedictionem imperialem fecit super Ludewicum et coniugem eius Ermingardam.
Ann. Xant. 816. Anno DCCCXVI Ludewicus direxit exercitum contra Sclavos.
Ann. Xant. 817. Anno DCCCXVII Ludewicus Lotharium filium suum imperatorem constituit. Eodem anno igneę acies in cęlo apparuerunt.
Ann. Xant. 818.817. Anno DCCCXVIII Bernardus filius Pippini oculis privatur.
Ann. Xant. 819. Anno DCCCXVIIII Ludewicus accepit sibi in coniugium Iudith.
Ann. Xant. 820. Anno DCCCXX Ludewicus imperator Carisaco placitum habuit.
Ann. Xant. 821. Anno DCCCXXI Ludewicus imperator dedit filio Lothario regi Ermingardam filiam Hugonis comitis Turonicorum. Et hiemps erat valde dura.
Ann. Xant. 822. Anno DCCCXXII Ludewicus (dedit)[a] filio Lothario regnum Langobardorum.
Sigebert 823. Anno DCCCXXIII terre motus factâ est. Multe ville et domus
Ann. Xant. 823. celesti igne cremantur. Eodem anno genuit Iudith Karolum.
Ann. Xant. 824. Anno DCCCXXIIII perrexit rex cum exercitu partibus Brittannie eamque vastavit et reversus est in pace.
Ann. Xant. 825. Anno DCCCXXV Haistulfus archiepiscopus Magontię obiit.
Ann. Xant. 826. Anno DCCCXXVI Ludewicus imperator habuit sinodum episcoporum ad Ingulenheim.
Ann. Xant. 827. Anno DCCCXXVII Ludowicus rex accepit in coniugium sororem Iudith imperatricis.
Ann. Xant. 828. Anno DCCCXXVIII legati imperatoris Constantinopolim perrexerunt.
Ann. Xant. 829. Anno DCCCXXVIIII tradidit imperator Karolo filio suo regnum Alisacinse et Corię et partem Burgundię. Ad hunc annum computantur ab initio mundi V milia DCCCC nonaginta VIII.
DCCCXXX.
Ann. Xant. 831. Anno DCCCXXXI mense Octobri ęclypsis lunę facta est.

---

a ontbreekt hs.

Anno DCCCXXXII mense Aprili eclipsis lune fuit. *Ann. Xant. 832.*
DCCCXXXIII. Sol et luna defecerunt per eclipsin. *Sigebert 833.*
DCCCXXXIIII. Filius Ludowici Ludowicus patrem de custodia revocavit et matrem. *Ann. Xant. 834.*
DCCCXXXV. Mense Februario eclipsis lunę fuit. *Ann. Xant. 835.*

Anno DCCCLXXV.

Bl. 141 (145).

Anno DCCCLXXVI Lodowicus imperator <filius Lotharii imperatoris filii Lothewici Pii>[a], qui Italię regnum regebat, moritur. Eodem anno Karolus Romam perrexit et datis apostolico Iohanni et Romanis magnis muneribus imperator creatur. *Regino 876 (874).*

Anno DCCCLXXVI Lodowicus <filius Lodowici pii rex Germanie>[a] apud Franconefort palacium diem clausit extremum V kal. Septembr. sepultusque est in monasterio sancti Nazarii quod Lorasham nuncupatur.

Habuit hic gloriosissimus rex, *cuius memoria in benedictione est,* reginam nomine Hemmam sibi in matromonium[b] iunctam, ex qua tres filios suscepit, Karlomannum, Lothowicum et Karolum, qui felici sorte post discessum patris imperii moderati sunt gubernacula. *Eccli. 45, 1.*

Iste Lud. anno Domini DCCCLXVII Theo(derico) comiti Holl. quoddam forestum Aewasda interveniente Hemma regina dedit. *Glossa manus C.*

Anno DCCCLXXVII Karolus <II Calvus filius Lodowici Pii filii Karoli magni imperatoris>[a] senior eorum patruus Romam secundo profectus est, ubi iam pridem imperatoris nomen ingenti precio emerat; regnum Italię magis in transeundo vidit quam fruendo potitus est. Nam eodem anno a quodam iudeo male potionatus II non. Octobr. obiit[c]. *Regino 877.*

<Iste Karolus Calvus Pii Ludovici filius rex quando esset imperator>[d] Theoderico comiti largitus est Ekmundam cum pratis, silvis et omnibus aliis que inter Forthrapa et Suithertes nunc posteri eius possident anno Domini DCCCLXIII. *Glossa manus C.* *cf. Alcuīn, v. Will. c. 1; v. Adalb. c. 13.*

---

[a] < > *door een 13e-eeuwsche hand boven den regel bijgeschreven hs.* [b] *aldus hs.,* matrimonium *Regino.* [c] *aansluitend door hand C, later met zilverkleursel bedekt:* Quod hic deest, in III folio invenies *hs.* [d] Iste — imperator *op een rasuur door een hand uit de 14e eeuw hs.*

Bl. 143 (147).
Regino 877. Cui successit in regnum <Francie>[a] filius eius[b] Lothowicus.
Regino 879 (878). Anno DCCCLXXVIIII eclipsis lunę magna facta est mense Octobr. die XVI. Item eodem mense eclipsis solis accidit die XXVIIII circa horam nonam. Lothowicus rex filius Karoli Balbi moritur relinquens uxorem suam Adalheit ex se gravidam. Quę pariens puerum vocavit eum nomine avi sui Karolum.
Regino 880 (879). Anno DCCCLXXX Hug filius regis Lothowici[c], qui Austrasiis imperabat, ex pelice natus a Northmannis interficitur et ad Lorashem monasterium tumulatur.
Regino 881 (880). Anno DCCCLXXXI Karlomannus paralisi dissolutus diem clausit extremum VII non. April.[1]) Huic ex legitima coniuge non est nata soboles, quia sterilis erat; sed ex quadam nobili femina suscepit filium, quem nominavit Arnulfum, qui sceptra Francorum VIII anno[d] suscepit post patris obitum.
Regino 882 (881). Anno DCCCLXXXII Karolus in imperatorem benedicitur. Per idem tempus Northmanni Wal fluvium ingressi in Niumaga ad regium palacium venerunt ibique castra posuerunt, et multa mala in eodem anno duo reges Northmannorum Godefridus et Sigifridus istis regionibus intulerunt.
Regino 883 (882). Anno DCCCLXXXIII Lothowicus rex morbo gravatus apud Franconefort moritur XIII kal. Septembr.[2]) sepultusque est in Lorasam iuxta patrem in cenobio. Reliquit unum filium nomine suo appellatum. Qui puer de fenestra cecidit et confractis cervicibus statim exspiravit.
Glossa man. C. Regino 883 (882). Godefridus rex Nortmannorum baptizatus est, ut sibi regio munere Fresia provincia et Gisila filia Lotharii (regis)[e] daretur uxor. (Quo)[e] facto Sifridus (et)[e] ceteri Nortmanni repatriaverunt.
Regino 884 (883). Anno DCCCLXXXIIII Luthowicus rex Karlomanni frater moritur apud sanctum Dionisium ibique honorifice tumulatur. Karlomannus frater eius[b] regnum illius optinuit.
Regino 885 (884). Anno DCCCLXXXV Karlomannus in venatu ab apro graviter vulneratus vitam cum regno amisit sepultusque est apud sanctum Dionisium.
Anno DCCCLXXXVI
Glossa man. C. Regino 886 (885). GerolfuS et Gard(olfuS) comites Fresonum ad imperatorem venerunt legationem Godefridi

a door een latere hand boven den regel bijgeschreven hs. *b* eius *door C zelf boven den regel ingelascht hs.* *c aan het einde van den regel een lacune van 1 cm. hs.* *d* VIII anno *boven den regel bijgeschreven door C hs.* *e het perkament weggescheurd hs.*

[1]) *Dit moet zijn:* XI kal. Apr. [2]) *moet zijn:* Febr.

perficientes. Eodem anno Godefridus occiditur et[a] maxima multitudo Northmannorum in Batua reperta trucidatur.

Anno DCCCLXXXVII Nortmanni a Somna fluvio exeunt et rursus in regnum Lotharii revertentes in loco qui dicitur Lovan[b] castra sedesque statuunt et continuis incursionum infestationibus duo regna fatigant. *Regino 887 (886).*

Anno DCCCLXXXVIII Nortmanni a Loven[b] recedentes Sequanam ingrediuntur et Parisius applicantes castra ponunt et civitatem obsidione claudunt. Contra quos imperator Heinricum ducem cum exercitu misit, sed minime prevaluit. Rursus idem Heinricus cum exercitibus utriusque regni Parisius venit et cum paucis accedens propius legionibus [1]) ipsorum dolose ab eis est occisus et a suis usque Suessionis deportatus in basilica sancti Medardi sepultus. His ita gestis imperator cepit egrotare. Quod cernentes optimates regni Arnulfum Karlomanni filium ultro in regnum adtrahunt et subito facta conspiratione ab imperatore deficientes ad predictum virum certatim transeunt, ita ut in triduo vix aliquis remaneret, qui ei saltim officia humanitatis impenderet. Cibus ta(ntum) et potus ex Liutberti episcopi sumptibus amministrabatur. *Regino 888 (887).*

Anno DCCCLXXXVIIII Karolus imperator tertius huius nominis et dignitatis obiit II id. Ianuar. sepultusque est in Augia insula. *Regino 889 (888).*

Anno DCCCXC gens Ungarium[c] ferocissima et omni belua crudelior a Sciticis regnis et a paludibus, quas Tanais sua refusione in inmensum porrigit, egressa non solum ceteras regiones, verum etiam Italię regnum permaxima parte devastavit. *Regino 890 (889).*

Anno DCCCXCI Nortmanni a Matrona fluvio exeuntes Parisius revertuntur et iterato certamine predictam urbem impugnant. *Regino 891 (890).*

Anno DCCCXCII Nortmanni duobus continuis preliis in Brittannia graviter attriti in regnum[d] Lotharii classem transferunt et castris metatis predas exercent. *Regino 892 (891).*

Anno DCCCXCIII Arnulfus Zuendiboldo filio honores Megaudi comitis ex parte largitur. Karolus filius Lothowici ex Adelheida regina ut supra meminimus natus in regnum elevatur. *Regino 893 (892).*

Anno DCCCXCIIII Berno ex comite abbas Cluniacum cenobium construxit. *Glossa man. C ad Regin. 894.*

---

[a] et *boven den regel ingelascht hs.* [b] Louon *Regino.* [c] Ungarum *Regino.* [d] *aldus de hss. A 1 van Regino,* regno *de overigen.*

---

[1]) *Regino:* et circumstantibus legionibus ipse cum perpaucis propius accedens munitionem circuit.

Regino 895 (894). Anno DCCCXCV Arnulfus cum valido exercitu Langobardorum terminos intravit. Eodem anno Wido, qui Italiam regebat et imperatoris nomen tenebat, moritur. Lantbertus filius eius regnum optinuit et Romam veniens diadema imperii a presule sedis apostolicę sibi imponi fecit.

Regino 896 (895). Anno DCCCXCVI Arnulfus rex Wormaciam venit et Zuentiboldum filium regno Lotharii prefecit.

Regino 897 (896). Anno DCCCXCVII Arnulfus secundo Romam venit et urbem armis cepit et a Formoso sedis apostolicę presule cum magno honore susceptus imperator creatur, et inde revertens paralisi morbo gravatus diu languescit.

Regino 898 (897). Anno DCCCXCVIII Zuendibold Treveris cum exercitu venit et patrem per legatos super uxore quam desiderabat accipere consuluit. Eius hortatu Odonis comitis filiam Odam celebratis nuptiis in matrimonium sibi sociavit.

Regino 899 (898). Anno DCCCXCVIIII Odo rex moritur et apud sanctum Dionisium sepelitur. Karolus regno Francorum toto recepto regnavit

Sigebert 899. annis XXVI.

Reg. 900 (899). Cf. ann. s. Mariae 904. Anno DCCCC Odibaldus Treiectensis ęcclesię presul obiit et [Egiboldus][a] in loco eius subrogatur antistes.

Regino 900 (899). Anno DCCCCI Arnulfus imperator migravit a seculo III kal. Dec. sepultusque est honorifice in Odingas, ubi et pater eius tumulatus est.

Regino 901 (900). Anno DCCCCII Lothowicus prefati principis filius rex creatur et coronatus regiisque ornamentis indutus in fastigio regni sublimatur.

Sigebert 903. Anno DCCCCIII Franco Leodientium[b] episcopus obiit. Stephanus successit, qui vitam seu passionem sancti Lantberti urbanius edidit, cantum quoque de eo et de sancta trinitate et de inventione sancti Stephani composuit.

Annus DCCCCIIII. Annus DCCCCV. Annus DCCCCVI. Annus DCCCCVII. Annus DCCCCVIII. Annus DCCCCVIIII. Annus DCCCCX. Annus DCCCCXI.

Liudprand, Antapod. II 17. 18. Annus DCCCCXII. Lothowicus rex obiit. Cuonradus ex Francorum genere oriundus vir strenuus bellorumque exercitio doctus rex a cunctis populis ordinatur. Sub quo potentissimi principes Arnoldus in Baioaria, Burchardus in Suevia, Everhardus in Francia, Gisel-

---

[a] *door een hand uit de 14e eeuw op de plaats van een uitgekrabd woord hs.;* Ratbodus *Regino.* [b] Leodi entium, *daartusschen een letter uitgekrabd hs.;* Leodicensium *Sigebert.*

bertus in Lotharingia erant. Inter quos Heinricus Saxonum dux et Thuringorum prepotens clarebat.

Anno DCCCCXIII secundo itaque regni huius susceptionis anno memorati principes huic rebellabant, quos Conradus rex tam sapientię vigore quam fortitudinis robore superavit suamque ad fidelitatem perduxit. *Liudprand II 19.*

Ann. DCCCCXIIII. Ann. DCCCCXV. Ann. DCCCCXVI.

Anno DCCCCXVII Karolus rex Francorum regnum Lotharingię recepit. Eodem anno id est VII regni sui anno Cuonradus rex tempus vocationis suę imminere cognoscens supra memoratos principes ad se venire iussit et coronam auream gemmis preciosis non solum ornatam, sed gravatam, sceptrum etiam cunctaque regalia indumenta in medium venire precepit ac huiusmodi verba effudit: Heredem regięque dignitatis vicarium regalibus meis indumentis Heinricum Saxonum et Thuringorum ducem prudentissimum constituo, cui ut obediatis non solum consulo, sed exoro. Deinde post hęc Cuonradus rex obiit et Heinricus successit. *Sigebert 916. Liudprand II 19. 20.*

Ann. DCCCCXVIII. Ann. DCCCCXVIIII. Ann. DCCCCXX. Ann. DCCCCXXI. Ann. DCCCCXXII. Ann. DCCCCXXIII.

Anno DCCCCXXIIII Karolus rex Francorum filius Lothowici Balbi obiit exul et martyr in custodia Hereberti comitis. *Sigebert 926.*

Ann. DCCCCXXV. Ann. DCCCCXXVI. Ann. DCCCCXXVII.

Anno DCCCCXXVIII Lothowicus filius Karoli in regnum restituitur. *Sigebert 928.*

Annus DCCCCXXVIIII. Annus DCCCCXXX.

Anno DCCCCXXXI obiit Hubaldus philosophus et monachus, qui in VII liberalium artium peritia clarus egregie preter cetera in musica claruit et de multis sanctis cantus dulci et regulari modulatione composuit. *Sigebert 931. 879.*

Annus DCCCCXXXIIII. Annus DCCCCXXXV.

Anno DCCCCXXXVI Heinricus rex gravissima invalitudine correptus migravit ad Dominum. Cuius corpus in nobilissimarum ac religiosissimarum monasterio puellarum quod vocabulo Quitelingaburg situm liquet intra ęcclesiam cum inmensa est veneratione repositum. Hic ante regni susceptionem ex Mathilda coniuge sua genuit filium, quem vocavit Ottonem, qui successit ei in hereditate et regno. Duxerat enim idem rex Otto ante regni suscep- *Liudprand IV 15. Liudpr. IV 17.*

tionem ex Anglorum gente nobilissima regis Adelstani fratris filiam sibi uxorem nomine Otgit, de qua genuit filium, quem nomine suo appellavit[a].

Sigebert 937. Anno DCCCCXXXVII obiit Obdo[b] primus abbas Cluniacensium.

Annus DCCCCXXXVIII. Annus DCCCCXXXVIIII. Annus DCCCCXL. Annus DCCCCXLI. Annus DCCCCXLII. Annus DCCCCXLIII.

Sigebert 944. Anno DCCCCXLIIII obiit Otto dux Lothariensium.

Annus DCCCCXLV. Annus DCCCCXLVI. Annus DCCCCXLVII.

Sigebert 948. Anno DCCCCXLVIII Lothowicus dux Francorum a Nortmannis capitur. Karlomannus vero maior filius eius moritur.

Annus DCCCCXLVIIII. Annus DCCCCL.

Ann. Bland. 950. Anno DCCCCLI obiit Lothowicus rex.

Annus DCCCCLII. Annus DCCCCLIII. Annus DCCCCLIIII.

Ann. Bl. 950. cf. Sigeb. 955. Anno DCCCCLV obiit Lothowicus rex Francorum. Lotharius filius eius successit.

Annus DCCCCLVI. Annus DCCCCLVII. Annus DCCCCLVIII. Annus DCCCCLVIIII. Annus DCCCCLX. Annus DCCCCLXI.

Ann. Bland. 962. Anno DCCCCLXII obiit Baldwinus filius Arnulfi marchisi Flandrensium.

Annus DCCCCLXIII. Annus DCCCCLXIIII. Annus DCCCCLXV. Annus DCCCCLXVI.

Glossa manus saec. XIV. < Corpus s. Pontiani ab Italia perlatum Traiectum studio (Ba)ldrici episcopi >[1]).

Annus DCCCCLXVII.

Sigebert 968. Anno DCCCCLXVIII Otto iunior a patre evocatus Romam benedictionem imperialem suscepit.

Annus DCCCCLXVIIII. Annus DCCCCLXX. Annus DCCCCLXXI.

Sigebert 972. Anno DCCCCLXXII Otto imperator Ottoni filio suo Theophanu filiam regis Gretię in matrimonio sociavit.

Annus DCCCCLXXIII.

Sigebert 973. Anno DCCCCLXXIIII Otto senior imperator obiit. Otto secundus imperavit annis X.

Annus DCCCCLXXV.

Sigebert 976. Anno DCCCCLXXVI sanctus Uthalricus episcopus ad Do-

---

a Filium genuit nomine Liutolfum *Liudprand.* *b* Odo *Sigebert.*

[1]) *cf. ann. s. Mariae 966:* Adventus reliquiarum s. Pontiani martyris.

minum transiit, cuius vita qualis fuerit mox miraculorum gloria patefecit. Eodem anno Baldricus Traiectensium episcopus obiit. Ansfridus prius comes, deinde episcopus electus atque ordinatus successit. Ipso anno ducatus Lotharingię datur Karolo fratri regis Francorum. Igneę acies in cęlo apparuerunt per totam noctem V kal. Nov. *cf. ann. s. Mariae 976.* *Sigebert 977.* *Sigebert 979.*

Annus DCCCCLXXVII. Annus DCCCCLXXVIII. Annus DCCCCLXXVIIII.

Anno DCCCCLXXX Arnulfus comes Liudgardam coniugem suam legaliter coram rege Ottone desponsavit testamentumque dotale inde scribi fecit indictione VIII[a]. Hoc anno complentur mille anni a nativitate Christi secundum veritatem evangelii, qui secundum cyclum Dionisii anno ab hoc XXI finiuntur, sicque in anno dominicę passionis veritati evangelicę contraitur. *Sigebert 979.*

Annus DCCCCLXXXI. Annus DCCCCLXXXII.

Anno DCCCCLXXXIII Otto imperator Rome obiit et Otto filius eius successit et XVIIII[b] annis imperavit. *Sigebert 983.* *Ann. Bl. 983.*

Annus DCCCCLXXXIIII.

Anno DCCCCLXXXV. Hoc anno Theodericus filius[c] Arnulfi comitis interventu Ekberti Treverensis ęcclesię archiepiscopi patrui sui[d] suscepit in propriam hereditatem ab Ottone rege quicquid habuerunt antecessores sui in beneficio indictione XIII[e]. *DO III 19.*

Anno DCCCCLXXXVI Lotharius rex Francorum obiit. Lothowicus successit. *Sigebert 986.*

Anno DCCCCLXXXVII Lothowicus rex obiit. Hugo successit. *Ann. Bl. 987.*

Annus DCCCCLXXXVIII. Obiit Theodericus II[f] comes[g]. Arnulfus filius eius successit.[h]

Theodericus[i] secundus comes sicut pat(erni) regni et here(dita)tis successor (ita) pie devotionis et boni operis (exti)tit imitator; preter alia pater (eius) ligneam, iste la(pideam) construxit s(ancto Adalberto) ecclesiam *Glossa manus C.*

---

[a] indictione VIII *aan het einde van den regel bijgeschreven hs.* [b] *aldus de Sigebert-codex B 3*;* XVIII *de overigen.* [c] filius *door latere hand op rasuur hs.* [d] patrui sui *door latere hand op rasuur hs.* [e] indictione XIII *aan het einde van den regel bijgeschreven hs.* [f] *het cijfer boven den regel bijgeschreven hs.* [g] obiit — comes *door hand C ingelascht, ter plaatse waar aanvankelijk aan het begin van den regel* LXXXVIII *stond. Dit is uitgekrabd en aan het einde van den voorafgaanden regel bijgeschreven hs.* [h] Arnulfus — successit *aan den bovenrand der bladzijde bijgeschreven hs.* [i] Thc *hs.*

et de (re)ditibus suis (preb)uit fratribus cot(idiani) victus suffic(ientiam). Ekbertus autem fil(ius eius) cum esset sub d(ira febre) et Erlinda (soror) eius monocu(la) ambo letifi(cati sunt) per sancti Adalberti (me)rita. Ille va(liditate) febrium liberatur, illa oculi sui (e)reptione. Iste Th. reliquias (sancti) Ieronis (martyris) ipso revelante de Norhtga, ubi positę fue(rant), transtulit (et Ad)alberto ut ipse (mo)nuit coniun(xit).

Annus DCCCCLXXXVIIII. Annus DCCCCXC. Annus DCCCCXCI. Annus DCCCCXCII.

Sigebert 993. Anno DCCCCXCIII Otto in imperatorem benedicitur. Arnulfus comes interficitur[b]. Theodericus filius eius successit et...[c]

Ann. Bland. 994. Anno DCCCCXCIIII Ekbertus Treverorum archiepiscopus <frater Arnulfi comitis>[d] obiit.

Annus DCCCCXCV.

Sigebert 996. Anno DCCCCXCVI Hugo rex Francorum obiit et Rotbertus filius eius successit et regnavit annis XXXV.

Annus DCCCCXCVII. Annus DCCCCXCVIII.

Sigebert 1000. Anno DCCCCXCVIIII multa prodigia visa sunt. Terre motus factus est permaximus. Cometes apparuit.

Annus M. Annus MI. Annus MII.

Sigebert 1002. Anno MIII Otto imperator obiit. Heinricus filius eius [1]) successit.

Annus MIIII. Annus MV. Annus MVI. Annus MVII.

cf. ann. s. Mariae 1009. Anno MVIII Ansfridus episcopus ab hac vita transiit. Cuius conversatio qualis fuerit, per miracula ad eius sepulchrum facta claruit. Adalboldus vir sapientissimus post eum eligitur et inthronizatur.

Sigebert 1009. Anno MVIIII eclipsis solis facta est. Nortmanni Tiele oppidum incendunt.

Sigebert 1010. Anno MX Nortmanni multis interfectis Traiectum incendunt.

Annus MXI.

---

[b] imperatorem — interficitur *op rasuur in meer gedrongen schrift hs.* [c] Theodericus — et *aan den bovenrand der bladzijde bijgeschreven; het overige afgescheurd hs.* [d] < > *door een latere hand boven den regel bijgeschreven hs.*

[1]) *Dit is onjuist; de grootvader van Hendrik II was een broeder van Otto I, den grootvader van Otto III.*

Anno MXII sanctus Macharius ad celestia regna migravit. *cf. cod. B3**

Annus MXIII. Annus MXIIII. Annus MXV.

Anno MXVI Symeon monachus Treveris inclusus ex hac vita discessit. *Sigebert 1016.*

Anno MXVII cometes in modum trabis apparuit per IIII menses. *Sigebert 1017.*

Anno MXVIII Theoderico comite filio Arnulfi debellante Fresones in vindicta patris sui ab eis occisi Godefridus dux ad eum debellandum ab imperatore mittitur, et repente vox, unde emissa nescitur: Fugite, fugite, et a paucis Fresonibus multi perempti sunt, dux vero captus est. *Sigebert 1018.*

Annus MXVIIII. Annus MXX.

Anno MXXI sanctus Heribertus Coloniensis archiepiscopus obiit. *Sigebert 1021.*

Annus MXXII.

Anno MXXIII eclipsis solis facta est. Nova ecclesia sancti Martini in Traiecto constructa et dedicata est a XII episcopis VI kal. Iul. *Sigebert 1023. cf. ann. s. Mariae 1023.*

Anno MXXIIII Heinricus imperator obiit, cuius vitam Adalboldus episcopus Traiectensis describit. Cuonradus filius eius [1]) successit. *Sigebert 1024.*

Annus MXXV. Annus MXXVI.

Anno MXXVII obiit Adalboldus episcopus, cuius excellens sapientia multis nota est et qui summę virtutis vir et consilii ubique[a] predicatur. Si de hoc quisquam dubitare visus fuerit, respiciat Traiectum diversis operibus ab illo auctam et ornatam, ibidemque novum monasterium sancti Martini miro ingenio ab eo fundatum et ordinatum et mira celeritate paucis annis pene ad perfectionem perductum. Videat etiam locum in Tiele iam divinis rebus florentem a superioribus episcopis omnibus solatiis destitutum, ab ipso uno pia consideratione pene ad pristinum statum restitutum. Ex quibus rebus facile colligitur, quia terrena non quesivit, sed soli Deo placere desideravit. *cf. ann. s. Mariae 1072. Mirac. s. Waldb.*

Anno MXXVIII Odilo abbas Cluniacensis claruit. Illo tempore quidam religiosus ab Hierosolimis rediens in Sicilia reclusi cuiusdam humanitate recreatus didicit ab eo inter cetera, quod in illa vicinia essent loca eructantia flammarum incendia, quę loca vocantur ab incolis ollę Vulcani, in quibus animę reproborum luant diversa pro *Sigebert 1027. 1028. 998.*

[a] que *boven den regel ingelascht hs.*

[1]) *Dit is weer onjuist. Koenraad II was de achterkleinzoon van een dochter van Otto I, en Hendrik II de kleinzoon van een broeder van Otto I.*

meritorum qualitate supplicia, ad ea exequenda deputatis ibi demonibus, quorum se crebro voces, iras et terrores, sepe etiam eiulatus audisse dicebat plangentium, quod animę dampnatorum eriperentur de manibus eorum per elemosinas et preces fidelium, et hoc magis per orationes Cluniacensium orantium indefesse pro defunctorum requie. Hoc per illum Odilo comperto constituit per omnia monasteria sibi subiecta, ut sicut in primo die Novembris sollempnitas omnium sanctorum agitur, ita sequenti die memoria omnium in Christo dormientium celebretur. Qui ritus ad multas ecclesias transiens fidelium defunctorum memoriam sollempnizari facit. Hic Odilo dum a quibusdam argueretur, cur in delinquentibus tam misericors esset et non severus, ait : Si dampnandus sum, malui pro misericordia quam pro severitate dampnari.

Sigebert 993.

Sigebert 1028. Anno MXXVIIII in Italia claruit Wido Aretinus multi inter musicos nominis, in hoc etiam philosophis preferendus, quod ignotos cantus etiam pueri facilius discunt per eius regulam quam per voces magistri aut per usum alicuius instrumenti, dum VI litteris aut sillabis modulatim appositis ad VI voces, quas solas regulariter musica recipit, hisque per flexuras digitorum levę manus distinctis, per integrum diapason se oculis et auribus ingerunt, intente et remisse elevationes vel depositiones earumdem VI vocum.

Annus MXXX.

Sigebert 1031. Anno MXXXI. Hoc anno iussu Cuonradi imperatoris regali et sinodali conventu decretum est, ut ieiunium primi mensis in ebdomada prima XL celebretur.

Annus MXXXII. Annus MXXXIII. Annus MXXXIIII.

Ann. Bland. 1035. Anno MXXXV obiit Baldwinus marchisus Flandrię.

Annus MXXXVI. Annus MXXXVII. Annus MXXXVIII.

Sigebert 1039. Anno MXXXVIIII obiit Cuonradus imperator. Eodem anno obiit Theodericus III[a] comes filius Arnulfi comitis Hierosolimita, et successit Theodericus filius eius[b]. Heinricus filius imperatoris patri successit.

Annus MXL. Annus MXLI. Annus MXLII. Annus MXLIII.

Anno MXLIIII obiit Othilhildis comitissa.

Annus MXLV. Annus MXLVI.

Sigebert 1048. 1046. Anno MXLVII obiit sanctus Odilo abbas. Instinctu Godefridi ducis comes Flandrię Baldwinus filius Baldwini

---

[a] *cijfer boven den regel hs.* [b] et successit — eius *aan den rand door dezelfde hand bijgeschreven hs.*

marchisi contra regem Heinricum rebellavit. Leo nonus huius nominis Romanę sedi presedit. *Sigebert 1048.*

Anno MXLVIII Godefridus Neumaga palacium inreparabiliter destruXit. Theodericus IIII[a] comes filius Theoderici et Othelhildis minus caute se[b] custodiens ab inimicis suis apud Thuredrech occisus est, et Florentius I[c] frater eius[b] in comitatu successit. *Sigebert 1047.*

Annus MXLVIIII. Annus ML. Annus MLI. Annus MLII.

Annus MLIII. Baldwinus comes Hogium incendit oppidum. *Sigebert 1053.*

Anno MLIIII Leo papa ad celestia regna migravit, qui cuius meriti fuerit, multis miraculis ad sepulchrum eius ostensis Deus patefecit. Hic cum ad capescendam sedem apostolicam Romam tenderet, audivit voces angelorum in cęlo canentium: Dicit Dominus: *ego cogito*[d] *cogitationes pacis et non afflictionis.* Hic etiam de multis sanctis cantus composuit, et multa fecit et scripsit ęcclesię utilia. Eodem anno Bernolfus episcopus Traiectensis obiit et in ęcclesia sancti Petri apostoli, quam ipse pulchre construxit et ditavit, honorifice sepultus est. *Sigebert 1054.* *1055. 1048.* *Ier. 29, 11.* *cf. ann. s. Mariae 1054.*

Annus MLV.

Anno MLVI Heinricus imperator obiit, et filius eius Heinricus III[e] successit. *Ann. Bland. 1056.*

Annus MLVII Balduinus comes Flandrensis gratiam imperatoris recuperavit, et ab eo Valentianas et Walachran in beneficium suscepit.

Anno MLVIII captis ab imperatore Heinrico aliquibus castellis Fresones a rebellione refrenantur. *Sigebert 1058.*

Annus MLVIIII.

Anno MLX obiit Heinricus rex Francorum, Philippus filius eius successit. *Sigebert 1060.*

Anno MLXI Florentius comes Holdlandensis cum de Bomlo reverteretur ad propria, contigit, ut fessus ex itinere sub umbra arboris salignę in loco qui dictus est Hamerthe dormiret meridie iam secure, et ecce inimici ex inprovisu supervenerunt, et priusquam cum suis equos ascendere potuit et effugere, in eum irruerunt et eum cum multis suis occiderunt.

---

[a] *cijfer boven den regel bijgeschreven hs.* [b] *dit woord boven den regel bijgeschreven hs.* [c] Florentius, *daarboven door dezelfde hand C:* I Flor(entius) *hs.* [d] *boven de woorden* Dicit — cogito *neumen hs.* [e] *verbeterd uit:* IIII *hs.*

Annus MLXII.

Anno MLXIII Rotbertus iunior filius Balduini comitis Flandrię frater Balduini tertii Gerthrudem comitissam relictam Florentii comitis sibi in matrimonium sociavit, et sic comitatum Holdlandię et Fresię adquisivit.

Add. Anselmi ad Sigeb. 1064. Anno MLXIIII Heremannus nobili Alemannorum prosapia procreatus compotum suum edidit et famosissimam[a] de naturali lunę discursu questionem subtilissime investigatam[b] absolvit.

Annus MLXV.

Sigeb. Bl. partim ex ann. Bl. 1066. Anno MLXVI cometes apparuit ad occidentalem plagam. Wilhelmus comes Northmannorum cum Francis Angliam intravit et perempto Haroldo Anglorum rege in bello regnavit annis XXII[1]).

Annus MLXVII. Annus MLXVIII. Annus MLXVIIII.

Sigebert 1070. Anno MLXX Godefridus dux Moselanorum obiit, et Godefridus Gibbosus succeSsit.[2])

Anno MLXXI Godefridus dux Gibbosus cum Wilhelmo episcopo et regali exercitu Rotbertum de Holdland expulit et sibi potenter subiugavit. Quo facto Rotbertus *cf. Herm. Torn.* comes cum paucis Gandavum venit et convocatis principibus Flandrię alios beneficiis atque alios pecuniis et promissionibus ad se adtraxit. Deinde congregato non modico exercitu obviam Arnoldo comiti fratris sui Balduini filio apud Casle civitatem processit, et consertO *Sigebert 1072.* prelio Arnoldus ipse perimitur, mater eius Richelda capitur, rex Francorum Philippus fugatur, ipse etiam Rotbertus comes capitur. Tunc laxatis ex ambabus partibus utrisque captivatis ipse in regnum paternum honorifice suscipitur et XXIII annis dominatur.

Sigebert 1071. Anno MLXXII Godefridus dux Gibbosus ulteriores Fresones gravi prelio devastat.

Sigebert 1073. Anno MLXXIII Hildebrandus qui et Gregorius Rome presedit. Hoc anno duobus magnis annis a XV anno Tiberii cesaris revolutis omnia secundum cursum solis et lunę concordant illi anno quo baptizatus est Dominus Iesus Christus, id est VIII kal.[3]) Ian.

---

[a] famosissima *hs.* [b] investigatum *hs.*

---

[1]) *Sigebert en codex B* 3* : XXVI.

[2]) *Sigebert :* Gerardus dux Mosellanorum moritur. Moritur etiam dux Godefridus.... Godefrido succedit filius eius Godefridus Gimbosus.

[3]) *Sigebert :* idus.

die dominico epiphanię, initium ieiunii eius II feria, temptatio eius XV kal. Mart. in VI feria.

Anno MLXXIIII Gregorius celebrata sinodo simoniacos anathematizavit, et uxoratos sacerdotes a divino officio removit, laicosque qui eorum missam ulterius audire cuperent excommunicavit. *Sigebert 1074.*

Anno MLXXV beatus Anno Coloniensis archiepiscopus ad celestem migravit patriam, corpusque eius Sigeberch in monasterio quod ipse construxit honorifice humatum est. Godefridus Gibbosus dux secessum petens latrinarum ut ventrem purgaret, graviter et turpiter a quodam Gisleberto Theoderici filii Florentii comitis proprio famulo vulneratus est et navi impositus iussu suo Traiectum usque translatus post paululum V kal. Martii obiit. Willemmus etiam episcopus V kal. Mai obiit, Cuonradus successit. *cf. ann. Yburg. 1075.* *cf. ann. s. Mariae 1076.*

Anno MLXXVI Theodoricus V[a] filius Florentii comitis adhuc iuvenilis etatis flore pollens non diutius est passus paterno regno et hereditate privari, sed congregatis quibuscumque potuit, cum vitrici sui R(otberti) comitis presidio Islemunde firmissimum castrum, ubi Cuonradum episcopum sciebat esse, adiit, illudque favillatenus cremavit. In quo prelio occisi sunt Landbertus prepositus Daventrensis, Vulmarus presbiter sancti Bonifacii et Gerloch comes et multi alii; ipsoque episcopo capto et iterum dimisso cum triumpho in propria sua recipitur, et postmodum XV annis cum pace vitam duxit. Hoc anno, qui est tertius decimus annus primi decennovenalis cycli in repetito magno anno Dionisii, duobus magnis annis a passione Domini revolutis, omnia quę ad cursum solis et lunę spectant anno dominicę passionis concordant. Unde apparet, quod Dionisius non recte annos Domini cyclo suo annexuit. Quia enim ab anno Domini[b] DXXXII cyclum suum orditus est, nimirum intendit Christum fuisse natum anno secundo prioris magni anni, ac per hoc hic annus anno dominicę passionis concordans debuisset esse magni cycli annus non tertius decimus, sed XXIII[1]), quia is fuit annus passionis Domini, et per hanc consequentiam solaris et lunaris cursus concordantem evangelicę veritati Dionisius posuit nativitatem Christi XXI annis tardius quam debuit. *Sigebert 1076.*

[a] *cijfer boven den regel bijgeschreven hs.* [b] Domini *boven den regel bijgeschreven hs.*

[1]) *lapsus calami; Sigebert:* XXXIII.

Annus MLXXVII. Annus MLXXVIII. Annus MLXXVIIII. Annus MLXXX.

Sigebert 1081. Anno MLXXXI terręmotus factus est magnus VI kal. April.

Annus MLXXXII. Annus MLXXXIII.

Sigebert 1084. Anno MLXXXIIII Gregorius papa abdicatur, et Wibertus inthronizatur.

Annus MLXXXV.

Sigebert 1086. Anno MLXXXVI Desiderius qui et Victor abbas CassinensiS Rome presidet. Anselmus episcopus apud Mantuam exulans obiit.

Sigeb. Bl. partim ex ann Bland. 1087. Anno MLXXXVII Kanutus rex Danorum interficitur. Corpus sancti Nicholai a Mirrea civitate Gretie in Barim transfertur anno a depositione eius DCCXLV. Wilhemmus rex Anglorum obiit. Wilhelmus filius eius successit [1]).

Annus MLXXXVIII. Annus MLXXXVIIII. Annus MXC.

Anno MXCI obiit Theodericus V[a] comes pię memorię. Florentius II[a] filius eius successit.

Annus MXCII.

Sigebert Bl. 1093 ex ann. Bland. Anno MXCIII Rotbertus comes Flandrię obiit. Rotbertus filius eius succeSsit.

Annus MXCIIII. Annus MXCV.

Sigebert Bl. 1096. cf. cod. B 3.* Anno MXCVI eclipsis lunę facta est. Maxima multitudo christianorum una inspiratione motą et multis sibi signis ostensis ali ab aliis animati, duces, potentes, nobiles et ignobiles, divites et pauperes liberi et servi, episcopi, clerici, monachi, senes et iuvenes, etiam pueri et puellę omnes uno animo undique concurrunt et virtute et signo sanctę crucis armati ibant Ierusalem.

Annus MXCVII. Annus MXCVIII.

Cf. ann. s. Mariae 1099. Sigebert 1098. Annus MXCVIIII Cuonradus episcopus in propria domo post celebrationem missę in IIII feria paschalis ebdomadę cultello perimitur et in ęcclesia sanctę Marię, quam ipse magno sumptu construxit, humatur.

Sigebert 1100. Anno MC Raginerus qui et Paschalis Rome presidet.

Sigebert Bl. ex ann. Bl. 1100. Anno MCI Rotbertus comes Flandrię rediit de Hierusalem.

Sigebert 1100. Anno MCII Urbanus et Wibertus, qui de papatu contendebant, moriendo contentionis finem faciunt.

Annus MCIII.

Sigebert 1104. Anno MCIIII Hierosolimitę Accaron urbem capiunt.

---

a cijfer boven den regel bijgeschreven hs.

---

[1]) Corpus sancti Nicholai — eius successit *niet in de ann. Bland., wel echter in den Sigebert-codex B 3*.*

Anno MCV Steppo abbas obiit III non. Ianuarii. Adalardus successit V die. Eodem anno Hierosolimitę innumerabilem paganorum multitudinem conterunt. *Sigebert 1105.*

Anno MCVI mense Februario XIIII kal. Mart. luna X, VI feria, ebdomada prima quadragesimę, oritur in oriente[1]) cometa admodum gracilis sed ignea, cuius radii miro modo lactei visi sunt diatim crescere atque sub Orione ad orientem protendere. Visus est etiam globus igneus de eadem stella in terram cadere. Mense autem Septembri Rotbertus comes Northmannię fratrem suum Heinricum regem Anglię cum[2]) bello aggreditur, et multis ex utraque parte interfectis idem Rotbertus capitur et in Anglia incarceratur. *Sigebert Bl. ex ann. Bland. 1106.*

Anno MCVII....[a] IIII non. Februar. stella visa est per diem in celo ab hora tertia usque ad nonam quasi cubito distans a sole. II idus Februar. apud Barum Italię stellę visę sunt in cęlo per diem, nunc quasi inter se discurrentes, nunc quasi in terram cadentes. Toto enim mense Februario cometes apparuit. *Sigebert 1106.*

Heinricus filius imperatoris contra ius naturę et contra fas legum in patrem insurgit, et quam indigne eum tractaverit, declarat epistola ex ore ipsius patris scripta ad Philippum regem Francię quę sic inchoat: Princeps clarissime.

Eodem anno Heinricus IIII[b] multa adversa a filio passus apud Leodium obiit.

Annus MCVIII.

Anno dominicę incarnationis MCVIII Heinricus imperator contra Robertum comitem Flandrensium apud Duacum vadit, sed pace simulata pene inefficax rediit. Boemundus dux Apulię exercitu (contracto) undecumque nititur Constantinopolitanum invadere im(perium). Hoc anno quoque imperator (cum exer)citu veniens Duacum impugnabat Flandriam. *Glossa man. F. Sigebert 1108.*

In pago Mempsico villa Herlebeka[c] (dum) quidam milit(ar)is dives cognomine Ingelmarus, qui ut mos est pagensibus illis circa (domum) habebat fossam profundam, quę ab omni incursu sec(uram) reddit cur-

---

a lacune van 4 cm. hs. *b cijfer boven den regel bijgeschreven hs.* *c boven de eerste e een a hs.*

[1]) *annales Blandinienses en cod. B 3*:* occidente.
[2]) *ann. Bland. en cod. B 3*:* dum.

tim. Ad quam (siti) compulsus nocte bibiturus aquam vigil qui domum nocte (custo)diebat descendit, sed gu(statam) aquam non aquam, sed vinum (opti)mum offendit. Qui (non reci)tans novitatem, sed gaudens ad dulcedinem bibit et (rebibit) et usque ad sacietatem incubuit. Ter aut quater nocte (eadem) rediens ad idem vino (perop)timo se inebriavit. (Tandem) aurora illuscescente (bibi-)turus rediit, sed tunc (aquam) invenit aliquid tamen pri(oris) retinens saporis.

In pago Mempsico villa (Popri)nghem dicta rusticus (vo)latile quod anas dicitur suo (vici)no furtim abstulit et (occidit). Quod feria III quę caput (ieiunii) precedit comedit. Qui (par)vipendens quod egit, usque in pascha querelas per (presbiterum) in ecclesia ex hoc factas su(persedit). Tandem feria VI ante pascha crucem ex more adora(turus), inter reliquam multitud(inem) cum osculum sanctę cruci (im)primeret, divinitus (recidit) percussus carnesque ipsas tam recentes evomuit, ut comederat ante XL dies. Quo facto in stuporem ammirationis omnes hoc videntes misit.

Sigebert Bl. IIII ex ann. Bland. Anno MCVIIII Rotbertus comes Flandrię obiit. Balduinus filius eius succeSSit.

Burchardus episcopus Traiectensis presbiteros et diaconos et subdiaconos et acolithos ordinavit.

Glossa man. F. Sigebert 1109. Anno dominicę incarnationis MCVIIII (in p)arrochia Legiensi porca (enixa) est porcellum faciem hominis habentem. Pullus etiam natus est galline quadrupes. Philippus rex Francorum obiit. Lothwicus filius eius successit.[bc]

cf. Auct. Aquic. Obiit Anselmus Cantuarię archiepiscopus. Multi sacro igne comburuntur membris ad

[b] succ. *hs.* [c] Lothwicus — successit *boven den regel hs.*

instar (carbon)um nigrescentibus. (In) villa Furnis dicta rusticus (feria) III ante caput ieiunii domum vicini sui noctu (clam) irrepsit, baconem (unco) abstraxit, dieque (postera) cum uxore et filiis ac (rel)iqua familia carnes usque ad saturitatem come(dit). Qui etiam per totam XL ammonitiones et excommunicationes ex hoc in ecclesia factas audire contempsit, tandem in pascha inter reliquos communionem accepit. Quem (mo)x dolor dirus viscerum (in)vasit, timensque conscientiam suam presbiterum Idesbo(ldum) dictum in parte evoca(vit), et ei quid egerit confes(sus) mox cecidit ante pe(des) ipsius evomens car(nes) quas ante XL come(der)at fetentes. Quod factum in ammirationem venit cunctis quibus innotuit. Anno dominicę incarnationis MCXIII mens....[d].

Anno MCX cometes apparuit mense Iunio radios dirigens ad austrum, multis conicientibus hoc signo portendi futuram regis H(einrici) quinti expeditionem Italiam versus. *Sigebert 1110.*

Anno MCXI Heinricus V huius nominis rex Romam vadit propter sedandam discordiam, quę erat inter regnum et sacerdotium, quę cepta a Gregorio nono huius nominis papa, qui Hildebrandus nominatus est, et exagitata a successoribus Gregorii Victore et Victore[e], et pre omnibus a Paschali, magno scandalo erat toto mundo. Rex uti volens auctoritate et consuetudine et auctoralibus privilegiis imperatorum, qui a Karolo magno, qui primus de regibus Francorum imperavit Romanis, iam per CCC et eo amplius annos imperaverant sub sexaginta tribus apostolicis, dabat licite episcopatus et abbatias et per anulum et per virgam. Contra hanc maiorum auctoritatem censebant papę synodali iudicio nec posse nec debere dari per virgam vel per anulum episcopatum aut aliam[f] ęcclesiasticam investituram a laicali manu, et quicumque ita (episcopatum)[g] aut aliam ęcclesiastici iuris investituram accipiebant, excommunicabantur. Propter hanc precipue causam rex Romam tendebat, et si qui Langobardorum quoquo modo ei resistere volebant, potenter eos proterebat. Quid vel quomodo inter papam et regem *Sigebert 1111.*

[d] *het overige ontbreekt hs.* [e] *lapsus calami;* Urbano *Sigebert.*
[f] aliquam *Sigebert.* [g] *bij vergissing weggelaten, staat bij Sigebert.*

convenerit, cum multa a multis dicantur, hoc tantum a nobis dicetur, quod in epistola ab ipso rege conscripta legimus. Instabat omnimodis papa, ut averteret regem a potestate dandi episcopatus vel abbatias, nec per anulum nec per virgam. Regi querenti per internuncios a papa his omnibus sibi ablatis quomodo constaret regnum, quoniam fere omnia regalia antecessores sui concesserant et tradiderant ęcclesiis, respondit: Sacerdotes decimis ęcclesię et oblationibus contenti sint, rex vero omnia predia et regalia quę a regibus collata sunt ęcclesiis recipiat, et detineat sibi et successoribus suis. Rege per nuncios respondente se nolle violentiam et iniusticiam inferre ecclesiis, promisit papa et suis pro se iurantibus affirmavit se dominica instantis quinquagesime[h] omnia regalia cum iusticia et auctoritate apostolica ab episcopis et ęcclesiis auferre et regno reddere, id est civitates, ducatus, marchias, comitatus, monetas, telonea, advocatias, omnia iura centurionum vel villicorum, curtes et villas cum omnibus pertinentiis suis quę regni erant, militiam et castra. Hanc conventionem in carta descriptam dedit regi, hoc addens quod ipse regem et regnum ulterius non inquietaret et privilegio sub anathemate confirmaret, ne posteri sui eum inquietare presumant, regem benigne et honorifice susciperet eumque in imperatorem coronaret et ad tenendum imperium auxilio officii sui adiuvaret. Pro his omnibus implendis papa regi obsides dedit. Internuncii regis quamvis scirent hoc nullo modo posse fieri, affirmaverunt, si papa hec compleret, regem quoque investituras ęcclesiarum uti querebat refutaturum. Hac spe promissionum regi Romam tendenti Paschalis papa primo per suos, postea ipse cum primoribus Romanorum extra urbem occurrit nullamque causam resistendi ostenderunt. Vix civitatis portas ingressus erat, cum militibus eius infra civitatis męnia secure vagantibus alii vulnerati, alii occisi, omnes vero capti aut spoliati sunt. Rex tamen quasi pro levi causa non motus tranquilla mente usque ad ianuas ęcclesię beati Petri apostoli cum processione venit. Ubi volens ostendere nullam ęcclesiarum Dei disturbationem ex suo velle procedere, in oculis et auribus omnium hoc decretum promulgavit: *Ego Heinricus imperator augustus affirmo Deo et sancto Petro et omnibus episcopis et abbatibus et omnibus ęcclesiis, omnia quę antecessores mei reges vel imperatores concesserunt vel quoquo modo tradiderunt Deo, ego nullo modo subtrahere volo.* Hoc decreto lecto et subscripto petiit a papa, ut adimpleret ei, quod in carta conventionis scriptum erat. Ipse etiam rex conventionem suam ad papam firmavit, iurantibus IIII^{or} comitibus, quod proxima IIII^{a} vel V^{a} feria rex principes suos amiciciam iurare faceret et obsides daret eo tenore, si papa proximo dominico die adimpleret regi per omnia, quod in

h Lme *hs.*

carta conventionis eius scriptum erat. Cum ergo rex insisteret, ut papa cum iusticia et auctoritate promissam sibi conventionem de reddendis sibi regalibus confirmaret, universis tam suis quam nostris, scilicet episcopis, abbatibus et universis ęcclesię filiis in faciem ei resistentibus et decreto suo plenam heresim inclamantibus, voluit papa, si salva pace ęcclesię potuisset, hoc privilegium proferre, ne sacerdotes, abbates aut clerici secularibus occupentur neve ad comitatum accedant nisi pro dampnatis eruendis neve militiam exerceant, quę vix aut nullo modo sine rapinis, sacrilegiis, incendiis et homicidiis exhibentur, neque ministri altaris fiant ministri curię neve accipiant a regibus ad regnum pertinentia. Regi autem sive imperatori censuit esse dimittenda omnia ad regnum pertinentia a tempore Karoli magni et ceterorum imperatorum, interdicens sub anathemate, ne quisquam episcoporum invadat ad regnum pertinentia. Interdixit etiam sub anathemate, ne illi, qui post eum in apostolica sede sessuri sunt, audeant regem aut regnum eius inquietare sub hoc negotio. In reconciliatione autem, quę facta est inter papam et imperatorem, qui ipsum papam cum episcopis et cardinalibus ceperat, hoc fuit iuramentum regis: *Ego H. rex IIII*^{a} *vel V*^{a} *feria proxima liberos dimittam domnum papam et episcopos et cardinales et omnes captivos et obsides, et papę et fidelibus eius et Romanis pacem et securitatem servabo, tam per me quam per meos, et in personis et in rebus, eique obediam salvo honore regni vel imperii.* Hoc iuramentum iuraverunt etiam episcopi et principes circiter XIIII. Iuramentum ex parte papę hoc fuit: *Domnus papa Paschalis non inquietabit domnum regem nec regnum eius de investitura episcopatuum vel abbatiarum neque de iniuria sibi et suis illata in personis et in bonis, nec aliquod malum reddet sibi* nec *alicui personę pro hac causa, et penitus in persona regis Heinrici numquam anathema mittet, nec remanebit in domno papa, quin coronet eum, et regnum et imperium auxilio officii sui eum tenere adiuvabit pro posse suo* [1]). Hoc iuramentum papę confirmaverunt iurando episcopi et cardinales numero XV Heinrico regi in imperatorem coronato. Post lectum evangelium tradidit ei papa ante altare apostolorum Petri et Pauli in oculis omnium principum hoc privilegium de investitura episcopatuum vel abbatiarum tam per anulum quam per virgam: *P. episcopus servus servorum Dei karissimo in Christo filio H. Theutonicorum regi et per Dei omnipotentis gratiam Romanorum imperatori augusto salutem et apostolicam benedictionem. Regnum vestrum sanctę Romanę ęcclesię coherere dispositio divina constituit. Predecessores vestri probitatis et prudentię amplioris gratia Romanę urbis coronam et imperium consecuti sunt. Ad cuius videlicet corone et imperii*

[1]) *Bij Sigebert volgt nog:* Et hoc adimplebit papa sine fraude et malo ingenio.

dignitatem tuam quoque personam fili karissime H. per nostri ministerium sacerdotii maiestas divina provexit. Illam igitur dignitatis prerogativam, quam predecessores nostri vestris predecessoribus catholicis imperatoribus concesserunt et privilegiorum paginis confirmaverunt, nos quoque dilectioni tuę concedimus et presentis privilegii pagina confirmamus, ut regni tui episcopis vel abbatibus libere preter violentiam et symoniam electis investituram virgę et anuli conferas. Post investitutionem vero canonice consecrationem accipiant ab episcopo, ad quem pertinuerit. Si quis autem a clero et populo preter tuum assensum electus fuerit, nisi a te investiatur, a nemine consecretur. Sane episcopi et archiepiscopi libertatem habeant a te investigatos episcopos vel abbates canonice consecrandi. Predecessores enim vestri ecclesias regni sui tantis regalium suorum beneficiis ampliaverunt, ut regnum episcoporum vel abbatum maxime presidiis oporteat communiri, et populares dissensiones, que in electionibus sepe contingunt, regali oporteat maiestate compesci. Quam ob rem prudentię et potestati tuę cura debet sollicitius imminere, ut Romanę ęcclesię magnitudo et ceterarum salus prestante Domino beneficiis tuis et servitiis conservetur. Si qua igitur ęcclesiastica secularisve persona hanc nostrę concessionis paginam sciens contra eam temerario ausu venire temptaverit, anathematis vinculo nisi resipuerit innodetur, honorisque ac dignitatis suę periculum patiatur. Observantes autem misericordia divina custodiat et personam potestatemque tuam ad honorem tuum feliciter imperare concedat. Confirmatio pacis inter apostolicum et imperatorem dum in celebratione missę traderet ei corpus et sanguinem Domini nostri Iesu Christi : *Domne imperator, hoc corpus Domini natum ex Maria virgine, passum in cruce pro nobis sicut sancta* / *Bl. 150 (154) hand F.* *et catholica tenet ęcclesia/ damus tibi in confirmatione verę pacis et concordię inter me et te. Datum est idibus Aprilis indictione IIII.*

cf. ann. s. Mariae 1112. Anno MCXII Burchardus episcopus Traiectensis obiit.

Wijdingsber. cf. W. Anno MCXIII in Ekmunda dedicatę sunt basilicę sanctę Dei genitricis Marię IIII non. Novembr. et sancti Adalberti ubi sepultus fuit III non. Novembr. a Geroldo episcopo.

Glossa man. F. Cont. Ans. 1112. Hoc anno mense Maio siligines et arbores sacro igne adustę fructus sui spem sunt mentitę, et quedam silve desuper arefactę. Subsecuta est hominum valitudo gravis et diuturna cum ventris profluvio et mortalitate. Abbas sancti Bertini suum priorem nomine Hermem auxilio fretus Rotberti comitis pausantis Atrebati intrusit in abbatiam

sancti Winnoci Bergis, tam Deo, ut exitus rei probavit, quam et monachis invitis. Quibus late dispersis cepit paucos qui remanserant illusio diabolica vexare. Erat ibi conversus monachus Godebertus nomine, homo simplex, qui cum nocte matutinas pulsaret, videt aperiri tumbas duorum abbatum Ingelberti et Hermengeri, qui monachum arripiunt, ad sydera usque ter proiciunt. Quem etiam extraxissent, nisi Philippus comes Roberti Frisionis filius ibidem ante quinquennium sepultus surrexisset eumque ab eis liberasset. Qui tamen tridu(um) supervixit et hec cunctis enarravit. Abb(as vero) ut novus alter *Pharao induratus cor*de nec sic pertimuit, (sed) donec propria eiectus (est) instabilitate per(mansit). Quo tandem abiecto (lo)cus igne divinitus misso usque ad solum fundi conflagratus emundatur. Sed locus totus in brevi et monasterium restauratur, innovatur ab Alfegero, qui in loco (eo lo)co Hermetis constitutus est. *Exod. 7, 13.*

Annus MCXIIII. Annus MCXV. Annus MCXVI.

Anno MCXVII mense Ianuario III non. ipsius in aliquibus locis terrę motus accidit, adeo ut quarumdam urbium partes cum ecclesiis subruisse dicatur. *Sigeb. 1117.*

Anno MCXVIII Paschalis papa moritur, Iohannes successit qui se Gelasium nominavit. *Sigeb. 1118.*

Anno MCXVIIII Iohannes papa moritur. Kalixtus successit. *Sigeb. 1119.*

Anno MCXX Alardus abbas Ekmundensis X kal. Mai. obiit. Baldwinus comes Flandrię Rotberti iunioris et Clementię filius monachus effectus moritur. Cui succeSsit Karolus consobrinus eius, filius[i] scilicet amitę illius Athelę, quem suscepit de Kanuto rege Datię. *Sigeb. Bl. 1119 ex ann. Bland.*

Anno MCXXI Florentius Crassus comes filius Theoderici quinti <VI nonas>[k] Martii obiit.

[i] filius *boven den regel ingelascht hs.* [k] VI nonas *op rasuur van 3 cm. door latere hand hs.*

[1])Petronilla vero relicta eius uxor tres habens filios pusillos Theodericum, Florentium, Simonem comitatum strenue regebat. Sed quia muliebris sexus facilis ad circumveniendum est, circumventa a quibusdam potentibus familiaribus suis est, ut capellanum suum nomine Ascelinum a fratribus Ekmundensibus monachum suscipi impetraret, ut illo statim abbate constituto ipsa de substantia ecclesię suo commodo et voluntati liberius consuleret. Effectum igitur habuit suggestio perversorum, et homo simplicis naturę et ignarus penitus monachici ordinis nomine tantum abbas est[l] constitutus. Ceterum res ecclesię in potestatem devenerant manus alienę, et erat videre miseriam, filiis penuriam patientibus, extraneis de nostra depressione gloriantibus. Preterea respectu magis avaricię quam timoris Domini suggesserunt comitissę, ut destrueretur vetus templum quasi indecens et nimis angustum. Factum est, et tres constituti sunt laici prelati ecclesię, lupi magis quam pastores, scilicet Folpertus Albus, Eilgerus et Stephanus. Qui occasionem nacti clandestinę predationis sub specie consulendi predam de[m] nostro peculio exercebant domumque Dei paulatim exhaurientes hominesque ecclesię suę ditioni subitientes domos suas pecuniis

---

l est *boven den regel ingelascht hs.* *m* de *evenzoo hs.*

---

[1]) *Het bericht p. 142,1—143,18 is, zooals uit stylistische gegevens valt op te maken, een inlassching, die afkomstig is van denzelfden schrijver als het bij 1190 ingelaschte bericht(p. 186,17—187,19). Beide inlasschingen zijn niet voor 1202 aangebracht. Wij herdrukken hier gemakshalve uit het liber s. Adalberti (IV 1) de mededeelingen, die met eerstgenoemd bericht innerlijk in verband staan:* Huic domno Adallardo successit in abbacia Ascelinus quidam assumptus ex servicio comitum et adhuc novicius substituitur, ideoque monastice vite non bene rigidus executor. Is itaque aut male consultus aut non bene premeditatus mutavit maius pro minori, scilicet in Kellencgen terram singulis annis solventem 14 libras dedit predicto Eilgero pro terra solvente 22 uncias in geest. Qui quale dampnum nostre ecclesie intulerit, facile adverti potest; nos vero testamur Iesum hec sine consensu et consilio fratrum, ymmo ipsis contradicentibus et adhuc contraclamantibus acta fuisse. *Onder abt Ascelinus werd niet alleen de oude kloosterkerk gesloopt, maar denkelijk ook met den bouw van de nieuwe begonnen. Want het tympanon, dat uit het portaal van deze kerk nog over is, vertoont Petronilla met haar jongen zoon Dirk VI. Vgl. R. Ligtenberg, Die romanische Sandsteinplastik in den Niederlanden I (1918) 7 vlgg. en onze Untersuchungen I 38 vlg.*

impleverunt. Filii eorum et filię, cognati et affines per dotem nostrę possessionis nubebant et nubebantur, et sic post paulo res magnę ad magnam exiguitatem devenerunt. Et quia quę non conveniebant fecerunt, convenienti malicię eorum pęna sunt puniti, pro sua ecclesia illo dimicante qui ait: *Qui* tangit *vos, tangit pupillam oculi mei.* Omnes siquidem inopinata morte *in dimidio dierum suorum* in uno anno non in domibus vel in villis suis mortui sunt et posteris terroris[n] exemplum reliquerunt, quia qui destruit *templum Dei, dis*sipabit *illum Deus.* Non enim erant semen electum Domini, quod manus Dei ab initio preparavit ad destruendum, ad edificandum et plantandum in nomine Domini, ut per hoc non solum templi et claustri et omnium officinarum eius ruina innovaretur, sed magis morum, ordinis, religionis et fratrum miserabilis et magnus defectus favente Domino et sancto patre Adalberto consurgeret et melioraretur. *Zach. 2, 8. Ierem. 17, 11. 1 Cor. 3, 17. cf. Ierem. 1, 10.*

Anno MCXXII in villa Honela[1]) natus est puer in modum piscis nec brachia habens nec coxas, portendens Flandriam viribus tanquam manibus et pedibus in suis principibus privandam, quod in morte Karoli evidenter patuit. *cf. contin. Burburg. 1122.*

Anno MCXXIII hiemps facta est asperrima, ita ut omnem aquam preter marinam indifferenter homines ut terram calcarent gelu solidatam, super[o] terram autem iter calcabile vix invenire[p] poterant pre glacie congelata ab eris densitate[q]. Papa centesimus quinquagesimus decimus Kalixtus obiit. Honorius centesimus LXI succedit. *cf. contin. Burb. 1124. cf. ann. Bland. 1123.*

Anno MCXXIIII.

Anno MCXXV Heinricus imperator in Traiecto moritur, et Lotharius dux egregius in regem eligitur, elevatur et coronatur. Hyemps iteratur eque valida, exempto impedimento glaciali terrę incumbente. Fames valida *cont. Ans. 1125. cf. cont. Burb.*

---

[n] exterioris, *door stippels weggenomen; erboven:* terroris *hs.* [o] *er volgt:* glaciem, *door stippels weggenomen hs.* [p] invenire *boven den regel bijgeschreven hs.* [q] super — densitate *bijgeschreven achter* succedit *hs.*

---

[1]) *Continuatio Burburgensis, MG. SS. VI 456:* Hovela. *Bedoeld is Houlle, dat in oorkonden van 1172 en 1186 voor Saint-Bertin genoemd wordt. Guérard, Cartulaire de l'abbaye de St. Bertin (1840) p. 339, 367; vgl. aldaar p. 397 s.v. Honela.*

supervenit a kalendis Novembris incipiens et usque ad novas fruges perdurans, quę multos in Flandria, sed plures extinxit in Brabantia.

Anno MCXXVI[r] in Furnensi parrochia, villa Eggafridi capella dicta, demon homines illudebat. Primo bitumen, quod turvas vocant et ad instar ligni aridi
/Bl. 151 (155). ardet, comminutum in frustra iactavit in / facies[s] hominum. Processu etiam temporis cepit loqui, fatetur se filium cuiusdam ducis de Bethania fuisse et nomen suum Gerardus ; nomen pueri cuiusdam, cuius[t] vapulantis fletus crebro audiebatur, cum ab illo verberabatur, erat Wilhelmus. Panem calidum omnibus partitus, dixit a Bethania eum nunc attulisse, ubi vidua negasset se panem nullum habere. Exorzizatus autem a subdiacono nomine Odulpho fatetur diabolum se esse et quendam virum sanctum Hyllinum plus omnibus odisse, sed illum sibi non posse evadere propter scelus quod iuvenis fecerat cum puella quinquenni nomine Teta. Clericus sancto viro[u] dicit rem ; quod ipse audiens[v] per clericum recurrit[w] ad penitentiam. Ab octavo kalend. Septembris fuit ibi usque ad kalendas Martii. Clades permaxima venit, divitum et pauperum multitudinem extinguens. Karolus vir iustus et[x] comes Flandrię, filius Kanuti regis et martiris Datię et Athelę sororis Rotberti comitis, martir sanctus sicut et pater eius, anno regni sui octavo in urbe sua Bruggis nuncupata a suis domesticis propter iusticias quas exercuit ut iudex iustus infra quadragesimam in ecclesia coram altare cum psalterio suo, cuius et cultor erat assiduus, in oratione procumbens et ut solebat in missarum sollempniis pauperibus manus porrigens beneficas trucidatur hora qua *Miserere mei Deus* psalmum quinquagesimum canebat, sacerdote canonem sanctum ad altare ante principem decantante, anno Domini MCXXVI ; cum quo etiam occisi sunt Theinardus castellanus Brůgburgensis et duo filii eius Giselbertus et Walterus electi milites, dapifer quoque ipsius Karoli nomine Walterus. Quo cognito Lothewichus Francorum rex successorem Karolo ponit Wilhelmum

cf. contin. Burburg. 1127. Sim. de s. Bert., ann. Bl. 1119. 1127 et chr. s. Bav.

Ps. 50, 3.

---

[r] *verbeterd uit :* MCXI *hs.* [s] facies *boven den regel ingelascht hs.* [t] cuius *aan den rand toegevoegd hs.* [u] Clericus—viro *aan den rand door andere hand ; in den tekst een lacune van 3 cm. hs.* [v] *veranderd uit :* ipsi audientes *hs.* [w] *veranderd uit :* recurrunt *hs.* [x] et *boven den regel ingelascht hs.*

filium Rotberti comitis Northmannorum cognomento Curtohosa.

Anno MCXXVII domnus Godeboldus episcopus Traiectensis morbo corripitur et monachus devote factus apud sanctum Laurentium in Ostbruch moritur, et ante altare sancti Petri apostoli honorifice sepelitur. *cf. ann. s. Mariae 1127.*

Anno MCXXVIII Andreas Traiectensis episcopus efficitur VII kal. Iulii. Comes Wilhelmus Flandrensis in obsidione Alst vulneratur, infirmatur, monachus sancti Bertini efficitur, ubi et sepelitur ad caput Baldwini nepotis sui incliti comitis et monachi sancti Bertini. Cui successit Theodericus filius Theoderici ducis de Elsathe, quem genuit ex Gerthrude filia Rotberti comitis Frisionis, relicta comitis Heinrici Bruselensis. *cf. ann. s. Mariae 1128. cf. Simon de s. Bertino, ann. Bland. et cont. Burburg.*

Anno MCXXVIIII eclypsis lunę facta est IIII kal. Novembris. *cf. contin. Burburg.*

Anno MCXXX obiit Honorius papa....[y] Eodem anno cum placuisset gratię divinę visitare locum Egmundensem, inspiravit episcopo Andreę et comitissę Hollandię Petronillę mittere legatos cum litteris ad abbatem Gandensem Arnoldum pro monacho, qui idoneus esset animos regere, exteriora disponere et lapsa promovere. Qui consilio cum suis habito prepositum curtis eorum que dicitur Lens Walterum, quem frequenter probum et utilem probaverat, misit. Quem episcopus Andreas in vigilia nativitatis sanctę Marię abbatem ordinavit. Qui veniens Egmundam et defectum in omnibus repperiens, quid ageret, quo se verteret, nisi ad Deum et sancti Adalberti patrocinium, ignoravit.[1]) Sed processu temporis Dei gratia, in qua multum sperabat, prosperum in omnibus successum habuit, et omnia bene et ordinate tam exteriora quam interiora componi cęperunt. Cuius studium quale fuerit, preter cętera teste est templum et omnes eius officinę.

Anno MCXXXI in Traiecto tria magna et diu plangenda incendia fuerunt. *cf. ann. s. Mariae 1131.*

Anno MCXXXII cum hyemps esset valida, Theodericus filius Florentii Crassi reminiscens infidelitatis et iniuriarum, quas illi Fresones occidentales frequenter fecerant, congregata multa manu militum se ulcisci

---

y lacune van 5 cm., door een veel latere hand ingevuld: II, et sequitur Innocentius II *hs.*

1) *Vgl. Hieronymus, Vita s. Pauli c. 3. (Migne, Patrologia Latina 23, 20):* Quid ageret miles Christi et quo se verteret, nesciebat.

oportunum iudicabat. Cum igitur Alkmare venisset, Fresones impetum eius exercitus non sustinentes fugerunt, et in interiori Fresia conglobati pro posse restiterunt. Et quia tota Fresia glaciali rigore pervia erat, milites comitis plurimas villas incenderunt, armenta, equos et vestes et cetera mobilia depredati sunt, et multos Fresonum secum captivos asportantes ad comitem quasi victores reversi sunt. Sed hęc victoria multis et pene toti Holtlandię in perniciem hac occasione conversa est. Habebat idem comes fratrem, qui Florentius niger comes dicebatur, qui erat vir naturaliter acris ingenii, secularis glorię cupidus, dulcis eloquio, facetus ad omnes, iuvenes, senes, clericos, monachos, et vehementer adversans omnibus inimicis suis. Quę omnia invidiam illi non parvam conflaverant, et pravis agentibus consiliariis matris gratiam, quę toti adhuc imperabat comitatui, et fratris Thiderici amiserat. Sed quo magis displicebat suis, tanto amplius placere studuit et placuit alienis. Nam et nonnulli nobilium iungebantur illi, et vulgus novę potestatis naturaliter cupidum etiam cum periculo salutis et[z] rerum suarum sequebatur eum.

Fresones vero discordiam fratrum audientes gavisi sunt et legatos Florentio mittentes illi, si ad partem suam transire vellet, dominatum totius occidentalis Fresię promiserunt. Nec dubius adolescens ad eos secessit et paratos ad omne quod imperaret et aggredi vellet negotium invenit. Per annum igitur, scilicet ab Augusto in Augustum, manens in Fresia, quas poterat fratri et patrię eius insidias et dampna cum Fresonibus machinatus est. Qui memores iniuriarum suarum ecclesiam Alkmare et totum forum incenderunt, et preda non modica ditati sunt. Interea plurimi de comitatu et maxime rustici, qui se nimis opprimi dolebant, spe libertatis inaniter accensi consilium inierunt, ut Thidericum comitem desererent et Florentio adherent et cum Fresonibus sub uno duce unus populus fierent. Missis ergo legatis fidelitatem suam promiserunt, et venientem cum suis devote suscipientes, armata manu et valida conspiratione prosecuti sunt, nulloque resistere valente nec ipso comite Thiderico, licet cum multis

[z] et *boven den regel ingelascht hs.*

occurrerit, usque Harlem perduxerunt, et una cum Fresonibus antiquorum comitum domos et cuncta circumcirca edificia aspiciente comite combusserunt. His pertinaciter gestis, quia Fresonum mos est numquam vel rarissime extra suos terminos pernoctare, festinanter cum duce suo redierunt et socios conspirationis in magno periculo reliquerunt. Nam domibus eorum et omnibus quę habebant igni traditis vel ablatis de eis comes ut voluit triumphavit. Dum hęc geruntur, fama discordię fraternę ad aures Lotharii regis avunculi eorum defertur. Qui unum principum suorum ad eos direxit *precipiendo precipiens*, ut in pacem convenirent, si eius amiciciam et gratiam habere vellent. *cf. Act. 5, 28.* Facta est igitur inter comitem et fratrem eius licet magna cum difficultate pax integra, omnibus ex utraque parte qui discordię participes erant in eadem pacis pactione inclusis. Sed modico tempore Florentius hac pace fruitus est, qui non multo post gladio occisus est. Cuius necis hęc causa fuit. Godefridus et Hermannus nobiles viri et famosi neptem ex sorore Aleida habuerunt, filiam Arnoldi de Rothen, nomine Heilwivam, quam post occisionem patris et obitum matris eius Hermannus avunculus in sua susceperat, hoc proponens ut urbes eius et possessiones latissimas gubernaret, donec eam viro competenti traderet. Sed ministeriales iuvenculę Florentii probitatem audientes hoc consilium inierunt, ut eum dominum eligerent et puellam eius coniugio copularent. Advocatum ergo ad se benigne susceperunt et homines ipsius facti urbes puellę et predia et omnia quę poterant illi assignaverunt. Preterea instanter cum eo puellam ab avunculo Hermanno, ut eius coniugio sociaretur, requisierunt. Quod ille penitus abnuit nec ad hoc vi ulla vel precio vel minis flecti potuit. Florentius autem cum suis omnia illius incendiis et gladio devastavit, multisque eum adiuvantibus quia cognatus erat regis, insidiabatur omnibus modis et rebus et vitę ipsius. Ille vero fratris Godefridi et maxime Traiectensis episcopi Andreę fretus auxilio militum non parvam multitudinem collegerat et eadem quę sibi parabat Florentio machinari non minus sollicitus erat. Traiectenses autem tum pro respectu comitis Thiderici tum pro timore regis Lotharii Florentii

partibus favebant et auxilium pro posse conferentes, ingressum civitatis et egressum domusque ad manendum quotiescumque vellet iuveni offerebant. Qui urbem episcopi Lakesmunde incendio vastavit et ipsum ne ingredi posset civitatem quia sibi contrarius erat potenter cohibuit. Cum vero die quadam Florentius civitatem cum decem tantum comitibus nichil insidiarum vel adversitatis suspicatus exisset, subito visus et circumseptus a duobus predictis fratribus est, qui cum multa manu militum eo nesciente ad urbem venerant; et dum effugere et redire in urbem conaretur et posset, pes equi in loco qui dicitur Abbenstade lapsus est, et ipse corruit et ab illis occisus est[a]. Cuius corpus in Rinesburch perlatum est, et confestim legatus qui[b] hoc regi Lothario nunciaret missus est. Qui nimis egre mortem eius accipiens Hermannum de Kuk[c] et Godefridum de Arnesberch[d] adiuvante comite Holtlandense domo et patria expulit fugacesque et exules effecit[e], mortemque nepotis competenter ultus fuisset, si non mors eum ad magnam istorum felicitatem rapuisset. Statim enim ad sua reversi et homines comitis Theoderici facti in amiciciam et pacem eius reversi sunt.

Anno MCXXXIII sanctimoniales de Saxonia de claustro Stuterlingeburch faciente comitissa Petronilla Rinesburch adductę sunt, in quibus religionis gravitas et claustralis officii non parva cognitio fuit; quarum industria hodieque in his quę per earum magisterium informatę sunt apparet. Eodem anno XVII kal. Octob. dedicata est eadem ecclesia in Rinsburch in honore sanctę Marię virginis ab Andrea episcopo.

cf. chron. reg. et cont. Burb. 1133. Eodem anno IIII non. Augusti sexta hora diei sol obscuratus est non nubibus tectus, sed defectum sui passus, tantęque tenebrę fuerunt, ut dies in noctem conversus videretur et stellę nullo obstante nubilo sicut in nocte apparerent. Nec putet quisquam, cum octava fuerit luna, eclypsim naturalem solem passum, cum eclypsis solis fieri non soleat luna tanto dierum spacio ab ipso remota, sed tantum quando sub eo in eclyptica linea

---

[a] *aan den rand door een latere hand:* VII. kal. Novembr. *hs.*
[b] quę *hs.* [c] de Kuk *boven den regel ingelascht hs.* [d] de Arnesberch *evenzoo hs.* [e] ef *boven den regel ingelascht hs.*

per directum fuerit et sunt in coitu sol et luna. Hoc anno Florentius niger comes <VII idus Novembr.>[f] occisus est frater Theoderici comitis. *cf. ann. s. Mariae 1133.*

Anno MCXXXIIII.

Anno MCXXXV maxima inundatio aquarum[g] in multis locis facta est kalendis Octobr.

Anno MCXXXVI multę ecclesię consecratę a Siwardo episcopo in Traiectensi episcopatu. *Wijdingsber. cf. W.*

Eodem tempore consecrata sunt in Egmunda altaria duo ab eodem episcopo, unum in honore Domini nostri Iesu Christi et sanctę Marię perpetuę virginis eiusdem genitricis et omnium sanctarum virginum, in quo conditę sunt reliquię sanctarum virginum Wineradę et Bertradę aliarumque quarumdam virginum de XI milibus Coloniensibus; alterum in honore sancti Stephani martiris, Ieronis, Laurentii, Vincentii et omnium martirum Christi, in quo continentur reliquię Fritherici martiris atque pontificis, Dionisii, Pancratii et aliorum plurimorum sanctorum.

Anno MCXXXVII maxima siccitas fuit in toto vernali et estivo tempore, adeo ut estus nimius scitisum in multis locis exusserit. Hoc anno in Flandria plurima monasteria a fulgure sunt succensa. *cf. cont. Burb.* Eodem anno Lotharius rex a Roma secundo reversus obiit, et Conradus filius sororis Heinrici imperatoris successit. *cf. ann. s. Mariae 1137. 1138.*

Huius Conradi regis temporibus res digna relatu in civitate Bawarię Rainsburch contigit, quam ex ore cuiusdam iudei christiani eiusdem civitatis notissimi certissime comperimus. Erat ibi iudeus quidam *dives* plurimum argenti et auri *positis*que *in fenore nummis*, qui habebat filium *ętate* iuvenem, *vultu decorum*, moribus compositum et christianę fidei ab ipsis cunabulis occultum amatorem. Quem palam christianum fieri tum timor patris sui[h] prohibuit, tum metus mendicitatis qua iudeos christianos factos frequenter viderat coartari. Quapropter auri non modicam[i] quantitatem patre nesciente congregavit, ex quo et se sustentaret et iudeis christianis aliquid subsidii impenderet. Tandem *Horatius, Sat. 1, 2, 13. cf. 2. Mach. 6, 18.*

f VII idus Novembr. *in een lacune door een latere hand ingevuld; door nog een andere hand daarboven:* kal. puto et VI *hs.*
g maris, *daarboven* aquarum *hs.* *h* sui *boven den regel ingelascht hs.*
i er volgt doorgestreept: auri *hs.*

oportunitate voti sui per patris sui absentiam acquisita ad[k] archidiaconum civitatis accessit, baptismum petivit, thesaurum commendavit, et ut sibi christiano facto et a iudeis segregato, ne publice mendicitati obnoxius esset, fideliter resignaretur postulavit. Ille autem pecunię insatiabilis et cupiditatis abyssus omni simulata benignitate puerum in sua suscepit, et omnem humanitatem ante et post baptismum permisit[k']. Distulit autem baptizare puerum, donec veniens pater eius diligenter undique requireret eum. Cui archidiaconus puerum se redditurum spopondit, si pecuniam et omne quod filius eius furtive sustulerat daret sibi. Traditus ergo patri filius Deum huius proditionis testem fore cum gemitu et ululatibus inprecatus est[k], et minus doluit se patri redditum quam baptisma non consecutum. Cotidie blandiciis, cotidie minis pater cum matre puerum a fide Christi avertere temptabat, sed ille immobilis ad filium beatę virginis Marię vota et suspiria sua convertebat. Dum hęc agerentur, incumbentibus cuiusdam noctis tenebris artificium diabolicum pater excogitavit, ut fossula facta circa crura et pedes pueri plumbum nullo sciente funderetur, ut inmersus Danubio, qui civitatis illius fluvius est, plumbo gravante numquam expiscaretur. Quo scelere perpetrato quasi vindictam iniurię suę consecutus lętus rediit. Sed *non est sapientia, non est consilium contra Dominum.* Claustrum ibi monachorum erat, et vidua quedam ceca Deum timens et religiosa in vicino morabatur, quę de claustro consecuta elemosinam nocte et die frequentabat ecclesiam. Ipsa nocte visum est ei quasi matutinalia signa sonarent, cum tempus matutinum nondum adesset. Surrexit, ecclesiam petivit, responsum a custodis ministro accepit, nondum signa pulsandi tempus adesse. Secundo hoc idem et tercio passa, cum rediret domum, tantus oculos eius cecos calor et prurigo invasit, ut pati non posset, nisi fervorem aquis restringeret. Rogavit ductricem, ut se ad Danubium qui non longe aberat duceret. Aquis oculos fricuit, et confestim gratia divina lumen recepit, viditque in medio fluminis lumen ardere et quasi cadaver hominis aquis summotenus contineri. Gaudens igitur de beneficio et mirata de visu ministro

Prov. 21, 30.

k boven den regel ingelascht hs. *k' aldus hs.;* promisit *Pertz.*

custodis rem retulit, custos abbati, abbas episcopo, qui forte in vicino aderat, que ipsa nocte[l] gesta fuerant patefecit. Episcopus extimplo cum clericis et monachis cruces, cereos et incensum portantibus advenit, omnibusque cum ingenti voto finem rerum expectantibus corpus martiris inplumbatum cum lumine ad litus enatavit. Et quoniam ad noctis illustrationem allata luminaria suffecerunt, lumen cęleste subtractum est. Ingressi autem templum cum corpore sancto quod reliquum erat noctis in laude divina peregerunt et psalmodia. Facta autem die tota pene civitas insolitę rei novitate perculsa accurrit, nec erat quisquam qui nosset, unde vel quis fuisset puer ille. Affuerunt etiam iudei signorum ab antiquo quesitores, et cum inquisitio multa fieret in populo, susurrabant ad invicem hunc fuisse Iacob filium Ysaac iudei, pervenitque hoc verbum ad aures episcopi. Interrogatus ille negavit filium suum fuisse, dixitque filium suum ad studium se misisse in Hispaniam secundum consuetudinem iudeorum. Asserentibus autem aliis iudeis et iurantibus ipsum fuisse, tandem convictus rem omnem sicut gesta fuerat episcopo denudavit, et quid archidiaconus maliciosissime fecisset non tacuit. Quem confestim degradatum in manus laicorum tradidit, et urbanus comes accepta potestate extra civitatem ductum super cratem ligneam ut promeruerat exussit. Corpus autem martiris honorifice sepultum signis choruscat et prodigiis. Pater autem eius et mater et iudeorum copiosa multitudo in Christum credidit, et est hodie in illis locis martyrium eius causa et fomes in Christum credendi iudeis.

Anno MCXXXVIII Andreas episcopus Traiectensis obiit, et Hartbertus successit. Eodem anno Theodericus comes Holtlandensis Ierosolimam perrexit. *cf. ann. s. Mariae 1139. Jaffé 8083.*

Anno MCXXXVIIII. Hoc anno perfectum est templum in Egmunda a domno Waltero abbate.

Anno MCXL nix nimia et hyemps fuit validissima[l'].

Anno MCXLI.

Anno MCXLII quarto nonas Novembr. terrę motus factus est.

---

l ipsa nocte *boven den regel bijgeschreven hs.* *l'* validissima *door een latere hand bijgeschreven hs.*

Wijdingsber. cf. W. Anno MCXLIII. Hoc anno nonas[m] Octobr. dedicatum est templum in Egmunda a domno Hartberto episcopo[n] presente Theoderico comite et uxore eius Sophia et congregato populo infinitę multitudinis, tanta preparatione necessariorum a domno Waltero abbate provisa, ut qui presentes fuerunt numquam tali dedicationi affuisse se hodieque testentur. Aurę etiam de repente superveniens iocunda serenitas festivitati arrisit, cum per VI ebdomadas, ut dicunt qui presentes fuerunt, pluvialis aura fuerit. Huius eventus immo miraculi Hartbertus episcopus in sermone quem locutus est ad populum mentionem fecit et dicebat se mirari, quod tantę et tot reliquię maximorum sanctorum, apostolorum, martyrum, confessorum et virginum continerentur in extremo margine mundi. Cum autem reliquię sanctorum reconderentur a domno episcopo altaribus, Frithericus pius et religiosus monachus in querendis, videndis, tractandis, dividendis et exportandis reliquiis studiosissimus omnium fuit. Quem *Ps. 117, 18.* *Dominus* e vestigio completa dedicatione *castigans castigavit* et tam in corpore quam in sensu cito utrumque sanaturus flagellavit. Ascendente enim ad cerebrum infirmitatis humore a semet ipso in tantum alienatus est, ut nec verba eius nec gestus convenirent consuetudini et personę ipsius. Post aliquot dies cum frater ille infirmitatis immensitate et congregatio tota orando et vigilando super eo laboraret, signatus est cruce, quam Ekbertus Treverensis archiepiscopus Egmundensi contulit ecclesię, cuius virtutis effectum sepenumero experti sunt et narrare solent fratres eiusdem ecclesię et laici quam plures ad eam pertinentes. Hac igitur cruce signato confestim Dominus *reddidit lęticiam* *Ps. 50, 14.* *salutaris sui*, et sensu integro devotis incliniis eam salutavit nec multo post ab egritudine mentis et corporis convaluit. Creditum est autem a multis hanc eum plagam ex hoc incurrisse, quod tam audacter et minus caute sanctorum reliquias[o] tractaverit, ut discat *Eccli. 19, 3.* homo *putredo et vermis* talibus se non precipitanter ingerere, sed cum timore et summa reverentia tractare divina.

---

[m] *aldus hs.* [n] episcopo *boven den regel bijgeschreven hs.*
[o] sanctorum reliquias *boven den regel bijgeschreven hs.*

Idem episcopus Hartbertus, ut veritati testimonium demus, ventilabat hostes ecclesię sancti Martini fronte durissima, auctoritate liberrima, verbisque et oculis minacibus et manuum extensione ferebatur in homines, et ut malum compesceret, furorem ostendebat. Timebant eum duces et comites, quos et gladio materiali per suos et spirituali per se ipsum coërcebat. Cuius utriusque rei exempla breviter perstringemus.

Comites Holtlandenses Traiectensi civitati et ecclesię ab antiquo quasi *sudes in oculis et* lanceę in *lateribus* fuerunt, quorum non infimus fuit Theodericus filius Florentii Crassi. Quem post multas hostiles incursiones et utriusque partis dampna et pericula ad hoc pontificali auctoritate per bannum perduxit, ut discalciatus ad genua ipsius procideret et indulgentiam petens emendationem promitteret. *Iosu. 23, 13.*

Palatinus item comes Otto de Rinekke, filius Ottonis et Gerthrudis comitissę, frater comitissę Sophię Holtlandensis, fines ecclesię Traiectensis invadere et devastare solitus erat, nec ei quisquam resistere poterat. Cum autem quodam tempore pro more insidiis inter silvarum latibula positis[p] episcopi homines armatis suis militibus disturbare et superare conaretur, episcopus ei cum paucis militibus nec ipsis bene armatis occurrit, quos Hugo Butyrum fortissimus Theutonicorum militum ductitabat, et impetu facto in hostes alios occiderunt, alios ad fugam et latibula in silvis compulerunt, quibus etiam ventus et nix quę eo die maxima defluxit in oculos veniens plurimum nocuit. Occisis ibi plurimis nobilibus partis palatini Otto comes de Bilke cum aliis gladio corruit. Palatinus etiam captus et a suis derelictus, cum quidam eum vellent occidere, ab episcopo defensus et incolomis servatus est ductusque Traiectum, et captivitate lenissima per tempus detentus liber exivit, cum promisisset ecclesię sancti Martini se ulterius non nociturum. Sed paulo post a comite Hermanno de Staleke, quia vim illi et patrię ipsius intulit, comprehensus, incarceratus et indigna morte occisus est, vir nobilitatis et divitiarum gloria insignis, staturę, faciei et totius corporis *a planta pedis usque ad verticem* venustate mirabilis, /*Bl. 155v (159v).* *Deut. 28, 35.*

[p] quodam — positis *op een rasuur met bleekeren inkt hs.*

fortis viribus belloque aptissimus et audacię singularis.

Anno MCXLIIII Petronilla comitissa uxor Florentii Crassi comitis defuncta est et honorifice Rinsburch sepulta.

Anno MCXLV.

Anno MCXLVI. Conradus rex Theutonicorum et Lothewichus rex Francię inspiratione divina et exhortacione et litteris Bernardi Clarevalensis abbatis[q] et Eugenii papę quondam discipuli eius legatione frequenti cum viribus pene tocius orbis Ierosolimam profecti sunt, ut Roas civitatem, quę et[q] Edissa, a Sangewino devictam armis reciperent. Cuius exercitus tot milia fuerunt, quanta numquam in hystoriis ab exordio mundi leguntur convenisse, scilicet sedecies centum milia hominum. Qui omnes tanta clade depopulati sunt, tum ex insidiis malorum christianorum tum ex paganorum incursionibus tum ex itineris infelicissimo errore vel labore, ut vix ullę de tanto exercitu in sua redirent reliquię. Quia enim non in Domino, sed suis viribus confidebant et ruina omnium paganorum se viam facturos iactitabant lusibus et luxuriis sine intermissione vacantes, experti sunt *quia non in fortitudine sua roborabitur vir,* sed *Dominum* solum *formidabunt adversarii eius.*

1 Reg. 2, 9. 10.

Anno MCXLVII sol obscuratus est tercia hora diei usque ad sextam mense Octobri.[r]

Bl. 156v (160v). Wijdingsber. cf. W.

Anno MCXLVIII. Hoc anno in vigilia sancti Mathię apostoli dedicatum est altare sancti Iohannis evangelistę in Egmunda ab Hartberto episcopo Traiectensi, et in festivitate eiusdem dedicatum est altare ante crucem.

cf. ann. s. Mariae 1148 et chron. reg. Col. 1150.

Incendio maximo civitas Traiectensis flagravit, et templum venustissimum sancti Martini ab Adalboldo episcopo constructum combustum est cum aliis tribus congregationibus, scilicet sancti Pauli, sancti Iohannis baptistę, sancti Petri. Sancti autem Salvatoris, quod et sancti Bonifacii templum, sicut veraciter dicitur, mirabili eventu gratia Salvatoris conservatum est. Est autem[s] capella contigua templo eidem in honore sanctę Crucis

[q] *dit woord boven den regel hs.* [r] *op het laatste ledig gebleven kwart van blz. 155v (159v) staat het bericht over 1199. Bl. 156 (160): Sequentia de cantu crucis.* [s] autem *boven den regel bijgeschreven hs.*

consecrata, quam incendium cum omnibus quę intus continebantur consumpsit, excepta ymagine Salvatoris in qua hoc miraculi contigit, quod patibulum combustum est et clavi, sed ymago tota sine lesione permansit. Quam clerici cum populo magna suscipientes devotionis reverentia ad templum de capella transtulerunt et ex hoc in summa veneratione habuerunt.

Anno MCXLVIIII hiemps tam valida fuit, ut etiam maria quę frigoris solent esse immunia glacie tenerentur, et volucres cęli in rigorem versę deficerent, et omne quod movetur gelu constringeretur. Estas eiusdem anni pestilens et valde nociva fuit, ut multi mortales aeris intemperie morerentur, pueri, iuvenes, senes, et in sola Traiectensi civitate quadraginta homines una die ducerentur ad tumulum.

Anno MCL Hartbertus Traiectensis episcopus obiit. *cf. ann. s. Mariae 1151.* Post cuius obitum de eligendo episcopo grandis discordia tam inter clericos quam inter laicos facta est, aliis Frithericum filium Adololfi comitis de Hůvele, aliis Heremannum prepositum sancti Gereonis de Colonia eligentibus. Comites siquidem ecclesię homines Gelrensis Heinricus, Holtlandensis Theodericus, Clevensis Theodericus Hermannum investiri instantissime laboraverunt. Omnes autem ministeriales et cives civitatis Traiectensis et Davantrię et omnes agricultores et cuiusque officii homines Fritherico devotissime faverunt, adeo ut rerum suarum dispendium, immo vitę periculum pro eo subire non dubitarent. Sed pars nobilium ut solet alteram depressit, et comes Holtlandensis bellica manu Hermannum in episcopium introduxit. Deinde uterque episcopus cum suis fautoribus Leodium ad cardinalis iudicium pervenit. Cuius iudicio Frithericus reprobatus, Hermannus investitus est, etiam Conrado rege parti ipsius consenciente. Sub cuius temporibus, quia lenis et nimium simplicis animi erat, cedes mutuę civium et homicidia etiam in presentia eius[t] fiebant, nec iudicia facere nec Traiectenses, qui non nisi duris umquam constringi poterant vel possunt prelatis, coercere potuit.

Anno MCLI obiit Theodericus duodennis filius Theoderici comitis et Sophię cognomento Peregrinus.

[t] eius *boven den regel bijgeschreven hs.*

cf. ann. s. Mariae 1150. 1152 et chron. reg. Col. 1152. Anno MCLII. Hoc anno Hermannus Hartberto episcopo successit. Eodem anno Conradus rex obiit, Frethericus successit. Eodem anno mirabile signum circa lunam plenam media nocte apparuit XI kal. Aprilis, scilicet circulus magnus late lunam ambiens, non qualis solet, sed in modum arcus pluvialis coruscus, et a luna usque ad circulum quatuor radii eiusdem splendoris in modum crucis extendebantur, et tam in circulo quam in radiis stellę apparebant, aliis vicinis stellis a lunę splendore obscuratis.

Huius regis temporibus in uno monasteriorum Premonstratensis ordinis adolescens quidam fuit probus moribus, consuetudinis monasticę et officii ecclesiastici peritissimus, et ad omne quod agendum erat claustrale negocium aptus satis et voluntarius. Quapropter etiam infirmorum servitor constitutus est, quod officium diligenter et studiosissime prosecutus officiosa sedulitate sua tocius sibi congregationis affectum conciliavit. Dum hęc agerentur, totius virtutis inimicus diabolus *cf. Gen. 3, 15.* *insidias* posuit *calcaneo illius*, et illaqueatum absorbuisset, nisi benignus Iesus laqueos eius mirabili gratia confregisset. Denique primum hostis malignus immisit illi carnes vescendi desiderium, ut optima quęque quę deferre solebat infirmis furaretur et in abscondito nullo sciente mortalium vesceretur. Quia vero cunctis pro vitę merito dilectus erat nec in eo locum habere poterat suspicio, oportunitatem ex hoc malefaciendi consequebatur, oportunitas consuetudinem, consuetudo peccandi delectationem et mentis peperit[u] obdurationem. Et quoniam omne peccatum, quod celeri satisfactione non corrigitur, peccatum est et causa peccati, obscurato cordis oculo in aliud peccatum incidit nec caput serpentis observavit. Tabulas in scolis pueri unius quippiam in eis scripturus accepit, et ubi nullatenus inveniri possent abscondit. Et cum in capitulo totius conventus etiam per obedientiam frequenter de eis fieret inquisitio, quia primum quando sine confusione reddere potuisset tacuerat, quanto instantius querebantur, tanto amplius furti et inobedientię se reum confiteri confundebatur. Supervenit interim dominicę cęnę sanctissimus dies, in quo confitentibus absolutio et ab ecclesia separatis

[u] peperit *aan den rand bijgeschreven hs.*

dari solet reconciliatio. Ipsa die prelatus cenobii suadendo commonuit, ut is qui inobediens fieri pro tam exigua et vili re non pertimuisset, adhuc culpam fateretur, ut absolutionis gratiam ipso die mereretur. Nullo vero fatente, prohibens prohibuit ei qui hoc egerat introitum ecclesię et communionem sanctam, donec palam reatum inobedientię confiteretur. Sed verecundia et pudor humanus preponderavit timori divino, et non solum ad ecclesiam sed etiam ad divina misteria — erat enim levitici[v] ordinis — pessima consciencia remordente temerarius presumptor accessit. Cum vero grassantis in se turbinis impetum sustinere non posset et Dei iudicium sibi imminere iam iamque pertimesceret, nec altaris officium declinare sibi possibile esset, proposuit de quibusdam peccatis confessionem facere, ut per hoc vermem conscientię posset aliquatenus mitigare. Facto igitur mane sabbati sancti innuit abbati, ut confessionem suam susciperet. Qui quiddam negotii facturus confessionem eius distulit audire, et protelatum est hoc, donec evangelium legendum erat maioris missę. Tunc innuente sibi abbate confessionem submurmurando[w] non qualem debuit fecit, quia et de carnibus illicite commestis et de inobedientia pretermisit. Legit igitur evangelium tremula voce, pallida facie, quia vultus hominis plerumque conscientię testis est, et accessit indigne et sumpsit *sibi* ad *iudicium* corpus dominicum. *cf. 1 Cor. 11, 29.* Completis igitur missarum sollempniis, *intravit in* eum *cf. Luc. 22, 3.* cogitacio diabolica, scilicet ut se ipsum interimeret et per mortis compendium confusionem mentis et corporis, cuius utriusque violentiam ferre non poterat, terminaret. Videres ex hoc inversos oculos eius et consuetum corporis habitum funditus inmutatum, et hominem magis quam furere[x], quia hoc proposuit quod insolitum est nec a natura concessum ulli viventi et mortali creaturę. Igitur oportunitate et temporis et loci diligenter inquisita et exacuato grandi cultello, in ipsa dominicę noctis prima custodia domum quandam novam, in qua nondum mansio hominum erat, intravit et ferrum gutturi fortiter inprimens quamdiu vires habuit, se ipsum occidit. Cum vero nocturnę inchoarentur vigilię,

[v] *er volgt een rasuur van 1 cm. hs.* [w] submurmurando *boven den regel bijgeschreven hs.* [x] *er volgt een rasuur van 1 cm. hs.*

frater ille cantaturus cum aliis invitatorium ubique queritur nec invenitur. Horror etiam tantus querentes invasit, ut et ipsi desisterent et alios a querendo absterrerent. Mane autem diluculo quidam de laicis qui ad ecclesiam ibant suspexit, et ammiratus hominem incumbere tecto turris exclamavit. Viderunt omnes et ammirati sunt, qualiter frater ille vel illuc translatus esset, vel quę vis eum in tam plano detineret. Iuvenes ergo iussu patris turrim ascenderunt, et apertis tegulis vi magna nec sine grandi dolore corpus exanime introtraxerunt. Cum vero per turris declivia lugentium manibus traheretur, et caput corpori casu strictissime annecteretur, concluso hianti baratro gutturis, quod homicidium patefecerat, in vocem flebilem erupit, et qui putabatur mortuus vivus apparuit. Deinde positus in medio fratrum in die summi et generalis gaudii maximum luctus et doloris prebuit spectaculum. Hiante vulnere exanimis iacebat, illo concluso aliquatenus loqui poterat. Tunc abbas item monuit ut confessionem faceret, ne de morte corporis quę iam iamque imminere videbatur ad animę perpetuam mortem transiret. Confessionem ex integro non sine suspiriis fecit, et de memoratis sceleribus absolutione suscepta et satisfactione designata, conscientiam suam penitus absolvit. Erat autem in eodem monasterio frater quidam medicus, cui abbas *precipiendo precepit*, ut medicinam[y] huic apponeret, asserens fideli confidentia adiutorium illius sibi affuturum, qui hunc in festo suę resurrectionis a morte resuscitavit et in turris summitate ne ruinam pateretur sustinuit. Apposita medicina Dei suffragante gratia paulatim convaluit, et pia conversatione sua multis in exemplum conversionis et suavis misericordię Domini fuit. Quę res adeo recens est, ut hodieque vivere asseratur et iuvenis esse.

cf. Act. 5, 28.

Item eiusdem regis Fritherici temporibus in festivitate paschalis gaudii maximum Dominus misericordię suę dedit indicium et dilectionis quam habet ad populum christianę religionis, de cuius rei veritate nulli fidelium est dubitandum. In civitatibus orientalis Francię circa Renum constitutis habundant synagogę iudeorum, in quarum una puella fuit iudea, facie quidem

---

y er volgt een rasuur van 1 cm. hs.

pulcherrima, sed infidelitatis errore et astutia malicię deformis et iniocunda. Hanc clericus quidam levita pulchritudine ipsius pellectus non caste amavit, sed desiderii sui oportunitatem et effectum diu quesitum adipisci non potuit. Indicavit puella rem patri suo; ille consultis necessariis amicis ipsi puellę consilium plenum malicię et insidiarum dedit, scilicet ut clerico consentiret, si in ipsa dominicę passionis die, quando christianitas omnis in silentio et luctu est, secum dormire vellet, hoc intendens, ut deprehensum illum in pascha palam confunderet, et dehonestata religione et fide christiana gaudium fidelium conturbaret. Clericus autem pestiferi amoris, qui nec ratione vincitur nec difficultate sedatur, spiculis confixus suique precii et sanguinis testamenti ęterni ingrato corde nimis oblitus condicto consensit, et perpetrato facinore in manus diaboli et in insidias iudeorum sibi preparatas incidit. Facta ergo congregatione totius parentelę et multorum preterea iudeorum condixerunt, ut in ipsa die paschalis sollemnitatis coram omni populo, astante etiam episcopo, ut vulgo dicitur arma clamarent, et deprehenso tali tempore tanto facinore non modo clericum, sed totam christianitatem confunderent. Irruerunt ergo pallidis ut sunt vultibus in templum, dum evangelium maioris missę pronunciandum erat, quod idem diaconus eo die lecturus fuerat, quod condixerant facturi; sed omnipotens et pius Dominus ad gloriam et laudem sui nominis vertit in contrarium propositum illorum, *et in foveam quam fe*cerant *incide*runt. Visis igitur illis diaconus quod molirentur intellexit, et intimis se medullis ad *Domino*um, qui *prope est omnibus invocantibus* se *in veritate*, convertit, ut propter piam mansuetudinem suam sibi parceret, nec propter homunculum unum totam christianitatem a perversis et contrariis legi divinę disturbari permitteret. Divertit etiam ad modicum, et pro tempore et necessitate cuidam religioso presbitero confessionem fecit, emendationem promisit. Cuius hortatu constanter et intrepide ad altare accessit, evangelium legit. Aperto interim ore *dissutis undique malis* iudei omnes vociferari conabantur, sed nutu divino *statua taciturni*ores erant, et per totum evangelium in conatu suo ipsis eisdem stupentibus

Ps. 7, 16.

Ps. 144, 18.

Pers. 3, 59.

Horatius, ep. 2, 2, 83.

frustra laborabant, stabantque aperto ore spectaculo christianis qui venerant ad oppressionem et obprobrium christianę religionis. Perlecto evangelio episcopus civitatis ad se vocatis iudeis, cur ita stetissent interrogavit; illi eventum et causam totius rei episcopo et christianis omnibus patefecerunt. Quo Dei viso beneficio et audito, diaconus et ipse prostratus episcopi pedibus confessus est facinus suum, et ab omnibus in commune christianis et iudeis clamoribus, gemitibus, oblationibus glorificatum est nomen Christi, quod est super omne nomen benedictum.

Anno MCLIII. Hoc anno Ascalon capta est a christianis. Hac autem occasione obsessa et capta est. Est in medio deserti civitas, quam filii Israel ab antiquo condidisse et inhabitasse feruntur, quam hodieque iudei inhabitant, dives auri et argenti et omnium divitiarum mundi. Hanc rex Ierusalem obsidere et capere intendit, tum ut christianitatis fines dilataret, et ex opibus acquisitis solidarios ad paganorum oppressionem et exterminium conquireret, tum ut debita solveret, in quę inciderat propter[z] Antiochiam et alias civitates a paganis defendendas. Congregatis igitur totius regni sui finibus non serio, sed intentando obsideri fecit Ascalonem, ut territis extorqueret nonnullam quantitatem pecunię, qua civitatem quam diximus posset obsidere, vel debita quibus obligatus erat persolvere. Ascalonitę autem quoniam artem propositi eius persenserant, de obsidione parum curabant, insuper iniuriosis insultationibus et probris ipsum et omnes christianos frequenter provocabant, nichil minus quam devastationem suę urbis metuentes. Hoc autem eos maxime animaverat, quia de transmarinis militibus nullus in Ierusalem peregrinus erat[a], et rex non multam bellatorum copiam habebat. Christiani vero inportunas paganorum subsannationes, quibus Deum christianorum et regem et ipsos christianos exacerbare non cessabant, ulterius ferre non valentes de simulata obsidione ad veram se converterunt, et has ulcisci iniurias etiam cum vitę periculo parati fuerunt. Custodiis igitur in singulis civitatibus propter paganorum infestationem dispositis, reliqui omnes qui ad bella possent procidere in octava

[z] propter *boven den regel hs.* [a] erat *boven den regel hs.*

die epyphanię Domini urbem circumdederunt et assumptis cibariis, fixis tentoriis mansionem circa ipsam fecerunt, neminem ex hac parte qua urbs obsideri poterat intrare vel exire permittentes. In hac obsidione milites de Templo primo segnes aliquantulum fuerunt, quod fecisse dicuntur, quoniam questum non modicum de ipsa civitate consequebantur. Solebat enim ammiraldus Babylonis singulis annis mittere milites ad custodiam Ascalonis ad se pertinentis, et cum per VI ebdomadas deservissent, succedebant alii tanto tempore servituri. Illis recedentibus vel accedentibus insidias ponebant milites Templi, et semper redibant copiosis spoliis ditati. Tantam autem summam pecunię ex hoc consequebantur, ut singulis diebus anni centum bisantiorum numerum excederet. Sed cum de lentitudine eorum populus submurmuraret, verecundia ducti vires suas, quas Turcorum, Sarracenorum et omnium paganorum experta est et formidat crudelitas, ostendere conati sunt. Erat murus a christianis in quodam loco suffossus et foramen grande factum, quo intrantes iuvenes quam multi predam excussuri vel hostes occisuri, preventi insidiis et enecati sunt. Hoc viso milites Templi in iram exarserunt et summo diluculo, aliis christianis adhuc sopore quiescentibus, per foramen ingressi infinitam paganorum multitudinem peremerunt, adeo ut puteum maximum cadaveribus implerent, videntibus et insultantibus christianis et clamantibus, ut sallirent pernas suas ne feterent. Transmarinis interea peregrinis ad visitationem dominici sepulchri adventantibus, gavisi sunt plurimum Ierosolimitę, et iunctis copiis obsidioni magis instantes, plurimum timoris et angustię conclusis hostibus incusserunt. Naves autem, quibus venerant, rex de portu Accaron ad portum Ascalonis transferri et in tuto constitui precepit, ne obsidione derelicta et conchristianis adiutorio destitutis, in terras suas dum vellent redeundi facultatem haberent. Hostes visis in portu navibus illas confringere vel igni tradere alto consilio cotidie moliebantur et navim unam sarmentis, stuppa, oleo et talibus ignis alimentis implentes, succensam ventis commiserunt et ad naves christianorum comburendas impulerunt. Sed lanceis longissimis a singulis repulsa unam tantum combussit et ipsa com-

busta per se ipsam evanuit. Quo nichil proficiente consilio altero usi sunt, ut navim ex parte qua christiani fuerant ne sagittis impeti posset vestirent, ex qua merguli nullo vidente vel sciente emergentes, anchoras navium precisis funibus abduxerunt. Naves igitur[b] vi ventorum omnes ad scopulos inpulsę et confractę lętissimum hostibus, christianis, maxime peregrinis, lugubre spectaculum prebuerunt. Sed *tristicia* fidelium *in gaudium* conversa est et victoriam, infidelium exultatio nutu illius qui malis hominum bene utitur in suam et Ascalonis conversa est ruinam. Ex lignis enim navium, malis, trabibus, transtris et tabulatis, instrumenta fabricata sunt diversi generis ad muri destructionem utilia, et murus arietibus et mangenis inpulsus cotidie nutat, minuitur, deicitur. Turrim etiam enormis altitudinis ex eisdem navibus fabricant christiani, quam tabulatis circumdantes ab omni incursione hostili securam reddunt, ex qua indesinenter pugnantes viros et mulieres, *senes cum iunioribus* vulnerant, prosternunt, occidunt, nec ipsi a quoquam ledi possunt. Sentiebant gentiles se non tam humanis viribus quam divino quodam numine conteri, asserentes dum crucem dominicam ipsis de muro pugnantibus opponeret patriarcha, se quadam nebulosa caligine circumdatos, ut nec ipsi quid agerent vel cum illis quid ageretur viderent, et ex hoc tempore semper se in deteriora vel dampna vel pericula corruisse. Interea cum nobilis quidam et dives corpore magis quam animo venustus et fortis nomine Mauricius de Montrial, gener Philippi de Naplis, equo residens non longe a muris superbe discurreret, balista confixus ad extrema pervenit, vocatoque patriarcha et morte vicinante palam omnibus confessus est se cum Gerardo principe Sydonię, qui christianismum frequenter deseruit, plurima infidelitatis crimina commisisse et pecunię respectu conchristianos Sarracenis occulta proditione frequenter vendidisse. Quo dicto vitam cum verbis finivit, et qualis quamque vitandus esset Gerardus dolose christianus, omnibus claruit. Hiis igitur necessitatibus compulsi pagani pacem petunt, misericordiam querunt, urbem regi Ierusalem offerunt hoc pacto, ut vita sibi incolomis concedatur et quicquid secum de

cf. Io. 16, 20.

Ps. 148, 12.

[b] igitur *boven den regel hs.*

mobilibus ferre possent. Annuit rex ex consilio suorum, ut infra decem dies omnibus quę vellent preter arma et ad victum pertinentia sublatis urbe discederent, proque defensione sui et rerum efferendarum cotidie in ipsis decem diebus mille bisantios ei contulerunt. Ducatum etiam eis, ne quid adversi paterentur, per totam regni sui viam in terris et aquis non negavit. Facta est igitur Ascalon ex integro civitas christianorum, et fit *lętitia magna* et generalis triumphus *in populo,* *1 Mac. 4, 58.* omnibus civitatibus christianę religionis psallentibus et exultantibus, precipue Ierusalem et omnibus finibus eius, quoniam contritus est diabolus malus in medio viscerum eius, qui rodebat ab antiquo et extorquebat vitam ipsius. In medio enim civitatum fidelium posita erat Ascalon peregrinis sepulchrum Domini frequentantibus molestissima et omnibus circumcirca manentibus christianis infesta. Tunc *impleta est scriptura :* *Marc. 15, 28.* *Lętare Ierusalem,* et diem festum agite *omnes qui* *cf. Isai. 66, 10.* *diligitis eam.* Tanta enim fuit indicibilis gaudii exhibitio, ut omnes plateę civitatis Ierusalem[c] verrerentur et herbis odoriferis ad delectandum iocundos animos sternerentur, vexillis etiam et tapetibus pictis et pallis sericis diversi coloris, ut asserunt qui affuerunt, in templis et intra et ante domos pendentibus tota civitas coronaretur, et processiones sollempnes monachorum, clericorum, et laicorum fierent, communem Dominum elatis clamoribus quos eduxit devotio communiter laudantium, *quoniam bonus, quoniam in seculum* *Ps. 105, 1.* *misericordia eius.* Peregrini vero gravem navium suarum iacturam facilem habuerunt, quibus festinatum et ad effectum perductum est tam grande bonum, et gloriabantur in Domino Iesu, quod navium suarum precio comparassent peregrinis eatenus inaccessum portum Ascalonis. Cuius iniquitas quoniam plenariam nondum receperat vindictam, prosecuta est abeuntes ira Domini, et finito regis Ierusalem ducatu Turci solidarii sui, quibus condictum solidamentum non solverant, invaserunt, spoliaverunt et trucidaverunt eos, quorum princeps erat Nokinus vir fortis et[d] strennuus inter eos famosissimus.

Anno MCLIIII Frithericus rex cum pauca militum

[c] Ierusalem *boven den regel hs.* [d] et *boven den regel hs.*

manu sed strenua et nobili Romam profectus ab Adriano papa, sicut condictum erat, benigne susceptus est et missis celebratis nescientibus Romanis in imperatorem consecratus. Quo cognito Romani obsederunt eum, et vicissent, nisi Germani naturaliter[e] bellicosi gladio sibi viam per medios hostes fecissent, quorum alii gladiis prostrati, alii calcibus equorum contriti, alii in Tyberim submersi sunt. Imperator autem sine grandi vulnere et dampno suorum viriliter evasit.

Anno MCLV Fresones de Drechterne fines comitatus Holtlandensis invadentes villas quasdam exusserunt, unde procedentes ad villam quę Saden dicitur pervenerunt. Quibus occurrentes milites pauci de Harlem et villani de Okesthorpe in fugam eos compulerunt, et festinantes ad sua, infinitam multitudinem, scilicet circiter nongentos homines, sine defensione peremerunt.

Anno MCLVI cum divina mysteria Traiecti in ecclesia civium quę in honore beatę Marię virginis consecrata est celebrarentur et pauperes in offerenda presbiterum nimis inquietarent custosque pauperes virga depelleret, eadem virga pixidem quę super altare cum corpore dominico pendebat percussit et inter populum dispersit. Sequitur e vestigio mors subitanea episcopi Traiectensis Heremanni. Et impletum est illud apostoli: *Ideo inter vos multi sunt infirmi et imbecilles, et dormiuntur multi.*

1. Cor. 11, 30.

cf. ann. s. Mariae 1156.

Eodem anno Heremannus episcopus obiit. Godefridus successit, qui sine discordia aliqua investitus est, quia imperatoris Fretherici Traiecti consistentis presentia werram fieri non permisit. Eodem anno Arnoldus archiepiscopus Coloniensis obiit, qui cursu condicto ad signum apud Xantum vitam finivit; cui Frethericus Traiectensis electus successit.

Anno MCLVII. Theodericus comes filius Florentii Crassi comitis obiit hoc anno nonas Augusti, cui Florentius filius eius successit.

Anno MCLVIII. Hoc tempore in civitate Bonnensi[f], quę Colonię vicina est, terribilis visio cuidam apparuit. Erat in eadem civitate subtetus quidam cives opprimens, pecunię insatiabilis, omnibus quibus poterat immitis et

[e] vicissent — naturaliter *op een rasuur hs.* [f] Bon nensi, *daartusschen twee letters uitgekrabd hs.*

intolerabilis. Qui infirmatus ad extrema venit, et cum fere desperatus esset, raptus in excessum duce quodam candidis vestibus induto venit ut sibi videbatur in campum amenissimum, lucis plenum, in quo multas aspexit felices animas, et de suis utriusque sexus nonnullos agnovit. Deinde in locum tenebrosum et omni horrore terribilem deductus est, in quo vidit et agnovit plurimos in tormentis, et inter cętera tormentorum genera torrentem igneum aspexit magno impetu decurrentem et hominem quendam hianti ore ipsum torrentem excipientem et quasi absorbentem. Interrogatus autem a suo ductore, quis ille esset, se nescire respondit. Cui ductor suus : Tu es, inquit, iste et hunc locum et penam quam vidisti habebis, nisi ab insatiabili tua cupiditate et avaricia te correxeris. Et *hoc tibi signum erit.* Ex hac infirmitate confestim[g] convalesces, et quadraginta dierum inducias ad correctionem morum tuorum tibi concessit Dominus. Si te correxeris et dignam egeris pęnitentiam, ad loca amena, si non, ad pęnam quam vidisti transibis. Surrexit igitur, de infirmitate convaluit, somnium tale se vidisse palam in platea cum ioco declamavit. Sed *risus* eius *in luctum* sibi et suis *conver*sus est. Nam quadragesimo die, sicut ei[h] predictum erat et sicut ipse populo notum fecerat, defunctus visionis veritatem confirmavit. *1 Reg. 2, 34.* *cf. Iac. 4, 9.*

Eodem anno imperator Frithericus relicta legitima coniuge sua misit episcopos et quosdam principes Theutonici regni ad adducendam sibi coniugem de Burgundia filiam....[i] ducis Burgundię, cum qua maximę dotis hereditate ditatus est.

Anno MCLVIIII Adrianus qui et Nicholaus papa obiit. Octavianus qui et Victor successit, quem imperator et aliqua pars cardinalium elegit. Romani autem et plures de cardinalibus Rolandum qui et Alexander elegerunt, nec fuit a tempore Petri apostoli tanta et tam diutina discordia inter papam et papam, et imperatorem et Romanos, inter Romanum imperium et totum orbem terrarum. Preter Germanos enim pene omnes Theutonici et[k] omnia regna mundi Alexandro adheserunt, et illi

---

g confestim *boven den regel hs.* *h* ei *boven den regel hs.* *i lacune van 2 cm. hs., door Pertz aangevuld :* Reinoldi. *k* et *boven den regel hs.*

istos, isti illos excommunicaverunt et quasi iniustos vitaverunt. Perduravit autem hęc discordia annis[l]....

Eodem anno imperator Frithericus Mediolanum cum multa manu Theutonicorum, episcoporum, ducum et comitum profectus est et quinque annis obsessam civitatem delevit. In cuius obsidione cum continuo imperator labore sudaret et multi ex utraque parte pro iure belli occumberent, quidam Mediolanensium statura procerus, viribus pene incomparabilis animam suam pro civibus ponere statuit et inermis, tunica tantum subtili indutus, in castra regis, ipsum ut sperabat rapturus et deportaturus intravit. Cui hoc ipsum quod proposuerat — rex enim sanguinem minuerat et solitarius erat[m] — efficienti cum rex etsi impar viribus strenuissime reluctaretur, in mora reluctandi sui advenerunt, hominem infelicissimum et temerarium telis et lanceis confixum ad fugam in fluvium quendam compulerunt, ubi tandem armis eorum devictus, lapidibus contusus, animam emisit.

Eodem anno ministeriales Traiectenses fortissima coniuratione in invicem ad conservandum ius suum coniuraverunt, et multi ex optimis eorum homines Heinrici comitis Gelrensis, ut eis auxilio fieret, facti sunt. Cuius auxilio freti episcopum Godefridum in turri episcopali obsederunt et cepissent, nisi adiutorio et consilio comitis Theoderici de Cleve evasisset. Egressus autem adversus omnes cives Traiectenses et ecclesię ministeriales in iram exarsit et turrim suis militibus munivit, ex qua plurimi civium balistis, sagittis et lapidibus vulnerati et occisi sunt. Econtra comes Gelrensis cum ministerialibus, civibus et militibus suis instantissime consurrexit et multis incursionibus eos qui turrim tuebantur et parti episcopali favebant inquietavit, adeo ut utramque domum episcopi, hiemalem scilicet et estivalem, combureret et mangenas ad turris destructionem prepararet. Episcopus vero imploravit auxilium comitis Holtlandensis Florentii[n] monens eum, ut memor
Ps. 9, 10. fidei et hominii sui *adiutor* ei[o] *in oportunitatibus*

---

l door een latere hand op een rasuur : VIII. *hs. aan den rand door dezelfde hand bijgeschreven hs.* XIII *hs.*

m rex—erat

n boven den regel door dezelfde hand bijgeschreven hs.

o ei *boven den regel bijgeschreven hs.*

existeret et gloriam eius et vitam conservaret. Comes autem videns eum angustiis circumdatum et omnibus auxiliis destitutum, collecta militum et navium copiosa multitudine et adiuncto maritimo[p] agresti et indomito populo plus quam oportuit auxiliaris episcopo fuit. Castrum enim Wrthen firmavit et impositis militibus suis et sagittariis Flandrensibus totam circumcirca regionem incendio et rapinis depopulatus est. Cum autem tum a comite tum ab episcopo civitas Traiectensis plurimum artaretur, a comite Gelrensi defensa est. Theodericus de Batenburch ibi cum suis electis et audacissimis militibus affuit, et multi milites et armigeri solidorum pactione convocati. Qui multociens urbem egressi assultus frequentes et incursus adversum milites episcopi et comitis Florentii habuerunt. Interea Traiectenses auxilio comitis Gelrensis mangenam constituentes turri applicuerunt eamque cotidie lapidibus impetentes destruxerunt, instantissime annitentibus ad hoc mangonibus et cuiusque officii hominibus. Perduravit autem hęc discordia a festivitate sancti Mauricii *22 Sept.* usque ad festum sancti Iohannis baptiste, et tunc *24 Juni 1160.* demum mediante episcopo Coloniensi Reinoldo ex iussu imperatoris Fritherici sedata est.

Eodem anno obiit Frithericus episcopus Coloniensis in expeditione Mediolani. Cui successit Reinoldus frater Lydolfi de Dasle.

MCLX. Hoc anno Meingotus quidam de prepotentibus ecclesię[q] Mogunciacensis ministerialibus cum civibus et aliis ad ipsam pertinentibus ecclesiam adversus Arnoldum episcopum consurrexit et eum cum fratre suo et aliis quam pluribus in quodam monasterio civitatis Moguncię obsedit. Qui legatos et supplices preces ad auctores seditionis mittens promisit iureiurando se omnia emendaturum, ex quibus eos offenderat. Sed *irrita ventose rapuerunt verba procellę*, et *Catull. 64, 59.* unanimiter insurgentes ecclesiam et episcopum cum suis omnibus, quod nefas dictu est, combusserunt. Imperator autem comperto tanto facinore nimio zelo in iram exarsit et omnibus Mogunciacensibus offensam suam minaciter promulgavit. Qui omnes metu

p boven den regel door dezelfde hand bijgeschreven: id est Selandere *hs.* *q* ecclesię *boven den regel bijgeschreven hs.*

consternati cum uxoribus et parvulis et omni suppellectili ante faciem imperatoris fugerunt et urbem omni auxilio destitutam in manu vastatoris reliquerunt. Rex autem cum omnibus fere totius regni principibus et plurimis episcopis veniens muros civitatis et plures domus destruxit, claustrum etiam sancti Iacobi funditus destruens monachos expulit, quoniam abbas eorum proditor fuisse dicebatur episcopi et suorum. Cuius claustri monachos palantes hac et illac vidimus, quorum alii, quos scientia et mores commendabant, pro misericordia vix suscepti, alii ad seculum reversi sunt.

Eodem anno Creme civitas Lygurię a Fritherico imperatore capta et destructa est.

Anno MCLXI domnus Walterus abbas bonorum memoria dignus post renovationem ordinis et status Egmundensis cenobii, post constructionem et ornatum templi, post claustri et omnium officinarum edificationem, post fratrum de parvo numero in magnum aggregationem obiit IIII^{to} kal. Decembris, cum presedisset ecclesię annis XXXI, mensibus duobus, diebus XX et uno, indictione nona, concurrentibus sex, epactis XX duabus. Cui successit Wiboldus abbas. Eodem anno Fresones de Drechtren cum comite Holtlandensi Florentio X^{mo} [r] pactum pacis inierunt post triginta annorum et amplius discordiam, et omnes Fresones sub una pace fuerunt.

Anno MCLXII Florentius comes Holtlandię sorem[s] regis Scottorum nomine Ada cum magno navium apparatu, ornatu et milicia advectam duxit uxorem. Eodem anno validissima fames in multis locis, maxime in Lotharingia facta est, adeo ut modius avenę, qui plerumque pro quinque denariis vendi solebat, pro quinque solidis venderetur, modius ordei pro VII^{tem}, tritici pro decem, multique mortales famis inedia morerentur. Eodem anno Frithericus imperator post diutinam obsidionem Mediolanum cepit et expulsis veteribus colonis urbem funditus exstirpavit.

Eodem anno imperator Frithericus, rex Francię Lothewichus et Heinricus rex Anglię cum multis episcopis abbatibus ducibus comitibus et aliis baronibus regnorum suorum maximum concilium habuerunt in

---

r Xmo *boven den regel door dezelfde hand hs.* s *uitgekrabd en door latere hand er boven geschreven :* filiam *hs.*

civitate Burgundię Bisenszun pro discordia quę erat inter papam et papam, nec in unum convenire potuerunt, quia plures erant, qui Alexandro favebant, nec imperator suum papam deserere nec alteri consentire volebat.

Eodem anno Florentius[t] comes filius Theoderici comitis inspiratione divina conpunctus recognovit patrem suum in hoc errasse, quod capellano suo Thitboldo Flardinge ecclesiam violenter magis quam iuste tradiderat, et optulit eam cum fratre suo Robberto ecclesię Egmundensi, quam quondam Arnulfus comes cum filiabus suis eidem ecclesie Egmundensi contulerat. Et quia eadem ecclesia sub banno primum tradita fuerat, domnus Wiboldus abbas cum omnibus presbiteris albis indutis, stolis circumdatis eum et patrem eius banno absolvit.

Anno MCLXIII a festivitate sancti Laurentii usque ad festum sancti Martini continua pluvia fuit, ita ut omnes pene fructus in agris putrefierent, annonę, fabę et pisę.

Eodem anno in festivitate sancti Thomę apostoli maxima inundatio maris et fluctuum in multis locis facta est, adeo ut in quibusdam villis Holtlandię, quę mari nimis vicina est, nulla domus tuta remaneret, sed et domus et bargi quibus frumenta condebantur violentia fluctuum abducerentur, et ingentes massę glaciei cum impetu vehementi sibi succedentes omnia mergerent, involverent et propellerent. In Fresia etiam superiori, quę Saxonię contermina est et vocatur Morsatia, et in ipsa Saxonia tanta inundatio eodem tempore fuit, ut nullum edificium ecclesiarum vel domorum homines ab interitu defendere potuerit, sed omnes fluctibus involverentur cum omnibus rebus suis, exceptis his qui navigio vix effugere potuerunt.

Anno MCLXIIII dux Saxonię Heinricus cum omnibus episcopis et comitibus sui ducatus ad Sclavos devincendos profectus est. Quorum intrans regionem omnes ad fugam compulit, alios ad silvas et paludes, alios ad Sclavos a christianis remotissimos. Fuit autem cum omni exercitu suo in terra Sclavorum per novem ebdomadas, omnia devastans et depopulans. Comes

[t] *boven den regel door dezelfde hand bijgeschreven :* decimus *hs.*

de Scouuenburch Alolfus, vir mire industrię, religionis, audacię et fortitudinis, cum suis ad christianitatis inimicos conterendos primus semper fuit. Convenerant autem plures et potentissimi Sclavorum in locum quendam amplissimum, qui Lubesce dicitur, quem ex una parte fossis maximis et portis munierunt, ex altera parte mari circumdatum. Quo dum idem comes solus cum suis militibus vel sociis accessisset, omnes Sclavi in latibulis se absconderunt, et fuga lapsos munitionem timore deseruisse simulaverunt. Cum ergo comes Alolfus et Ingelbertus de Dalheim conarentur ipsam munitionem nichil adversitatis metuentes intrare, Sclavi de insidiis erumpentes in eos nimia cede debachati sunt, et occiso comite Alolfo et Engelberto de Daleheim aliisque non paucis reliquos omnes in fugam compulerunt. Quo viso cęteri christiani, qui et multitudine et virtute Sclavos preibant, ad munitionem armati venerunt, et conchristianos magnifice ulti fuissent, nisi Sclavi eorum presentiam metuentes per nota insidiarum latibula effugissent. Episcopus igitur Mindensis....[u] Alolfi comitis corpus exenterans viscera eius sub arbore quadam ibi sepelivit, ipsum vero corpus propter solis ardorem cum herbis odoriferis et sale diligenter excoctum et conditum secum tulit et in porticu ecclesię Mindensis sepelivit. Cuius iusticię et pietatis et innocentię tot testes fuerunt, quot viri vel mulieres in eius comitatu vel in episcopatu Mindensi manserunt, hodieque devotionem suam testantur suspensis ad sepulchrum eius diversis imaginibus ex cera compositis. In loco autem, quo viscera eius sepulta sunt, ipsi pagani se frequenter vidisse ardens lumen testati sunt, ubi et casam ligneam fabricantes locum ipsum in magna veneratione habuerunt. Successu temporis capella in eodem loco fabricata est ; quid edificii vel honoris ibi post hoc tempus futurum sit, novit Dominus.

Eodem anno palatinus comes Conradus nomine frater imperatoris Fritherici ex consilio quorundam pravorum in tantam insolentiam prorupit, ut gloriaretur sui iuris esse omnibus civitatibus Reni usque in salsum mare imperare. Succenso igitur Andernaco et plurimis locis Colonię attinentibus devastatis, transita

[u] *lacune van 3 cm. hs.*

Mosela ipsam metropolim Germanię obsidere intendit, ut ea subiecta sine difficultate et contradictione cęteris omnibus dominaretur. Sed conatus eius gratia divina cohibitus est, resistente sibi Reinoldo archiepiscopo et plerisque nobilibus ad Coloniensem ecclesiam pertinentibus. Et quoniam ambitio eius et temeritas etiam usque ad imperatoris et imperatricis filiorumque eius iniuriam processit, *humilians humiliavit* eum imperator, ut *cf. Isai. 32, 19.* vix in potestate ęquaretur quibusdam regni ministerialibus.

Eodem anno Heinricus filius Godefridi et Idę de Arnsberch fratrem suum Frithericum cępit et incarceravit hac de causa. Diviserant ex consilio ministeriales, urbes et possessiones suas. Et quia uterque acris erat animi, instinctu ministerialium utriusque partis facti sunt invicem Thiestes et Atreus, bella seditiones predas et hostiles inimicicias alterutrum per plurimos annos exercentes. Heinricus, qui provectior erat etate et mansuetioris ingenii, germanum suum frequenter fraterne commonuerat, ut et suam suorumque feritatem compesceret et ab iniuriis temperaret. Sed ille surda aure monita suscipiens et honori et vitę fratris sui insidiabatur, sed incidit in laqueum quo fratrem suum libenter ut dicitur comprehendisset. Quadam enim die, cum in urbe Arnsberch divinum officium auditurus nichil adversi suspicaretur, aderat cum insidiis frater eius, et cum loricatis militibus sed desuper cappatis cepit eum, et quod nefas dictu est et a natura fraternitatis alienum, in carcerem detrusit. Ubi ira, indignatione et tristicia magis quam fame vel vinculis excruciatus post aliquot menses vitam finivit. Cuius nefariam mortificationem dux Saxonię Heinricus et episcopi finitimi expulso de patria Heinrico magnifice ulti fuissent, nisi imperator Frithericus eum respectu cognationis et servitii sui misericorditer correptum sustinuisset.

Anno MCLXV imperator Frithericus Traiectum veniens episcopum Traiectensem Godefridum et Florentium comitem Holtlandensem post grandes inimicicias reconciliavit.

[1]) Eodem anno Olavus rex Norweigię et martyr Christi gloriosus meritorum suorum insolito et inaudito mira-

[1]) *Vgl. bij het volgende de tijdens aartsbisschop Eysteni van Nidarós († 1188) opgestelde passio et miracula beati Olavi (edited by F. Metcalfe,*

culo dedit indicium. Erat in eadem regione presbiter quidam Anglicus natione corpore et mente formosus sancti Olavi ministeriis instanter insistens, quem quia probus sibi videbatur matrona quedam uxor cuiusdam nobilis et rebus et alloquiis simplici devotione frequenter honoravit. Vir autem eius cum esset profanus et pessimę mentis, zelotipię spiritu ductus imputavit ei, quod cum uxore sua rem illicitam exerceret. Excusare se ille et iuramentis affirmare cępit inpositi criminis se inculpabilem esse. Sed nobilis ille nullam suscipiens excusationem cum servis suis eum in silvam densissimam de-

---

Oxford 1881), p. 80.

Erant duo viri fratres, et hii genere clari habundantes in seculo obtinebant divitias. Illis erat soror secundum carnis superficiem pulcra, set ut rei probavit exitus ad pravorum detractationes minime circumspecta. Hec cum quodam sacerdote anglico, qui in domo fratrum eiusdem mulieris manebat, devotam habens familiaritatem honesto zelo multa eidem contulerat beneficia. Accidit autem ut de muliere illa suspicio sinistra oriretur. Sed quia sermo malus mentem audientium facile solet inficere, propter assidua colloquia insonti sacerdoti culpa indicitur. Fratres autem eius ob magnam familiaritatem, qua sacerdoti coniuncta fuerat, quasi de re certi et supra modum indignati sunt et furore nimio succensi dolorem suum dissimulando suppresserunt. Quadam vero die sacerdotem nichil suspicantem mali evocant, et assumpto quodam cliente suo iniquitatis quam conceperant conscio quasi cuiusdam negocii gracia secum abducunt. Cum ergo remoti longe a domo sua in loca secreciora devenissent, arripientes presbiterum nichil tale formidantem, frangunt ei tibias, abscidunt linguam, a capite oculos eruunt. Denique cum ille dolore anxius lingue residuum movens balbutire videretur, invadentes eum partem lingue quam reliquerant forcipibus extrahentes iterum abscidunt et eodem seminece relicto in domum cuiusdam paupercule mulieris ab ipsa defertur. Porro ille tantam expertus crudelitatem hominum de divina clementia non diffidit. Ore tacens, devoto corde efficatius loquitur, quo infirmior, eo fortior et potens, et ad gloriosum martirem Olavum, de cuius meritis tam magna audierat, totis conversis precordiis illum sibi in tanta necessitate non deesse, quo miserior eo miserabilior, quo magis anxius eo enixius deposcit. Sic in oratione et gemitu et contricione cordis persistens opem martiris implorare non cessat, miser miseratione dignus; postero tandem die soporis quiete resolvitur. Et ecce apparuit ei sanctus martir, dicens se Olavum esse, quem tam devote et obnixe invocaverat. Deinde eius oculos et tibias et queque loca saucia blanda manu pertractans, tandem, ut ad linguam eius manum suam misit, lingue radices tanto extraxit conamine, ut nimio dolore coactus clamorem maximum sacerdos emitteret. Ilico post salutarem tactum martiris tam graviter leso tante divine pietatis ubertas affuit, ut nichil omnino passus videretur. Lingua reddita, tibie sanate, oculi restituti, et loca si qua fuerant vulnerata vel lesa integerrimam recepere sospitatem. In argumentum tamen quod oculi fuerant eruti remansit in palpebris cicatrix candida.

duxit et summitates omnium membrorum eius decurtavit, effodit oculos, aures, nares, linguam, manus, pudenda pedesque amputavit illo incessanter succlamante : Sancte Olave adiuva me. Post hęc caput eius abscidens, ipsum caput et truncum informem et membra omnia in abditis silvę latibulis reliquit. Beatus vero Olavus devoti sui ministri respiciens innocenciam omnia membra detruncata ad iuncturam suam coaptavit et vitam impetrans mortuo cicatricem tantum in modum fili tenuem in collo et singulis membris[v] ad fidem rei confirmandam reliquit. Presbiter igitur non sine ammiratione omnium intuentium incolumis sub habitu religionis hodieque sanctissimo patrono suo devote deservit. Quo audito rex Dacię Woldemarus vir et litterarum scientia peritus et monastici ordinis cultor et amator non infimus misit ad regem Norweigię pro eodem presbitero, ut mirabilia Dei quę audierat oculis comprobaret. Venit presbiter, et visa sunt vera signa martyrii eius, et ab ore monachi cuiusdam religiosi, qui et signa vidit et missam illius audivit, hęc scripta sunt[w].

Anno MCLXVI imperator[x] Frithericus Romam bellica manu invadens suum papam investivit.

Eodem anno[y] Fresones occidentales, qui habitant trans vadum qui Occenvorth dicitur, eundem vadum transeuntes in multitudine gravi, armati ut solent galeis clavatis, clipeis, mucronibus et venabulis, in agros oppiduli quod Alcmare dicitur conscenderunt. Quorum enormi multitudine visa omnes qui Alcmariensibus ad auxilium venerant se subtraxerunt et solos cives vici illius ab hostibus circumclusos in extremo vitę periculo reliquerunt. Fresones autem omnes domos eorum omni suppellectili iam dudum evacuatas combusserunt, nichil edificii relinquentes excepta ecclesia, cui ex communi consilio pepercerunt. Ipsi autem Alkmarenses videntes se alieno destitutos auxilio, accensi sunt viriliter et constanter pugnare pro patria, et[z] fere octoginta viri electissimi omnes adversa fronte occisi, felici ut

[v] membris *boven den regel bijgeschreven hs.* [w] hęc scripta sunt *aan den rand door een andere hand bijgeschreven hs.* [x] Anno — imperator *door een andere hand, die ook* hec scripta sunt *schreef, op een rasuur hs.* [y] anno *boven den regel bijgeschreven hs.* [z] et *boven den regel hs.*

speramus compendio pro morte vitam mercati sunt. Si enim pugnare pro patria virtutis est, pro patria mori felicitatis est. Hoc autem exterminium cedis vel incendii Fresones fecerunt in vindictam iniurię, quam consortes et concives eorum Fresones de Scagen eodem anno post natalem Christi passi fuerant a militibus de Harlem et sociis eorum, qui domos illorum combusserunt, iumenta abduxerunt et ipsos homines quasi pecora inermes et inprovisos lanceis vel gladiis perfoderunt, vel captos minus quam decebat misericorditer tractaverunt.

Anno MCLXVII obiit Reinoldus archiepiscopus Coloniensis. Iste ab adolescentia vir erat strenuissimus, tam liberali quam seculari sciencia preditus, eloquentia insignis, parcus in victu, iocundus et affabilis omnibus, cui in tantum prosperitas dignitatum successit, ut de ecclesia ad ecclesiam, de culmine honoris ad culmen certatim raperetur. Tandem cancellarius imperatoris Fritherici effectus consilii sagacitate et morum industria omnes antecedebat et maior se ipso cotidie fiebat. Successu temporis Coloniensis archiepiscopus electus et consecratus omnibus episcopis Europę dignior erat, nec aliquis ei predecessorum suorum vel fama vel potestatis efficatia comparari poterat[a], nisi quem sanctitatis auctoritas preferebat. Cuius rei testes hodieque sunt omnes Colonienses, testis est domus episcopalis immo palatium, quod ad perfectum decorem edificavit plurimis capellis sursus et deorsum in eo dispositis, ita ut templo sancti Petri vicino sibi non incongrue possit similari. Ipsum etiam templum edificatis duabis turribus decoravit et decem mala in turribus templi prominentia non sine grandi sumptu auro vestivit. Palliis nichilominus sericis Mediolani acquisitis et templum sancti[b] Petri et palatium exornavit. Et quoniam voluntas eius ad omne quod tendebat mirabilem effectum et prosperitatem habuit, adiuvantibus civibus Coloniensibus proposuerat construere pontem lapideum supra Renum a civitate Coloniensi usque Tuicium, et res habuisset effectum, nisi morte immatura preventus fuisset. Omnium autem studiorum eius precipuum fuit, quod tres magos,

[a] *verbeterd uit:* poterit *hs.* [b] sancti *boven den regel bijgeschreven hs.*

quorum sunt nomina Balthasar, Gaspar et Melchior, de Mediolano Coloniam transtulit; quorum translationis hęc causa fuit. Cum esset idem episcopus Mediolani, excepto imperatore potentissimus omnium fuit episcoporum ducum et comitum, et ad eius nutum pendebat omne regis consilium et negotium. Capta autem civitate quidam ditissimus Mediolanensium ipsum secreto convenit, ut vita sibi incolumis et res illese hoc pacto conservarentur, ut ipse episcopo tres magos in manus resignaret, et quomodo abducerentur nullo civium vel extraneorum sciente consilium daret. Promisit episcopus, et ut peticio eius rata fieret, ab imperatore condictum ignorante optinuit. Suscepit igitur magos, et quia integri erant nec facile abduci vel abscondi poterant, a traditore eorum hoc accepit consilium, ut factis tribus feretris simularet tres amicissimos suos cognatos pestilentia mortuos, et se coniuratum ab eis, ut per se ipsum reduceret eos in patriam suam. Dispersa est igitur hęc fama de mortuis cognatis episcopi in populo, acceptaque regis licencia et equis velocibus lecticas trahentibus et aromatibus mirrę et thuris aerem circumcirca permulcentibus Coloniam pervenit, et appropinquans civitati clericis et civibus omnibus quid afferret mandavit. Occurrit igitur ei cum maximo gaudio et religiosa processione tota civitas, et in medio templi beati Petri apostoli honorifice susceptas reliquias, immo integros sanctos collocaverunt. In quibus hoc mirabile est, quod tanta diurnitas temporis non potuit putrefacere pellem eorum, quę consumptis carnibus adherere videbatur ossibus eorum; quorum etiam crines capitis colorem suum non amiserunt. Tanta fuit vis balsami et pigmentorum, quibus antiquitus condi solebant corpora principum. His ita completis festinus episcopus Mediolanum rediit. Devicto autem Mediolano cum episcopus Coloniensis ad altiora semper animum intenderet, non solum Lyguriam et Tusciam sed ipsos etiam Romanos et caput mundi Romam imperatori subiugare sagaciter elaboravit. Assumpsit igitur secum iussu imperatoris episcopum Leodicensem et Karolum[1]) de Rodenburch egregium et nobilem ducem filium Conradi regis militesque electissimos de Loutharingia,

[1]) *Dit moet zijn: Frithericum.*

et sex dierum itinere a castris cesaris confecto cum suis haut longe a Roma Bitervis consedit. Cuius civitatis ex antiquo hec[d] consuetudo fuit, ut Romanis vel intra se vel cum hostibus pugnantibus illi semper parti faverent, cui fortuna magis arrideret. Hac igitur civitate sine difficultate subiecta loca finitima bellis inquietare non cessabant, donec Romani tam modici exercitus insolentiam indigne ferentes in multitudine amplius quam sexaginta milium armatorum illos Bitervis obsederunt. Lotharingi vero, cum angustiis undique circumdati quid potissimum eligerent ignorarent, imperatori festinum super his nuncium miserunt. Qui episcopum Moguntiacensem cum militari manu illis misit, se in proximo secuturum promittens ; sed tam exiguo auxilio nec obsidionem frangere nec se defensare potuerunt. Fames etiam tanta, Romanis omni copia affluentibus, Theutonicos inclusos vexavit, ut vix ab equorum, quos paucissimos habebant, carnibus abstinerent. Tandem summa necessitate compulsi, cum nec evadendi nec diutius resistendi facultas esset, hoc invenerunt consilium, ut omnes pariter facta peccatorum suorum confessione, dominici corporis viatico se interius, armis exterius munirent et animam, quam longo famis cruciatu posituri erant, gladio vel tuerentur vel cito perderent. Romani autem exercitum suum in acies octo diviserant, quarum unaquęque maior fuit toto exercitu episcoporum et ducis Karoli. Erumpentes igitur Lotharingii et a montibus ad plana descedentes[e] audaciam *cursumque*, ut ait poeta, *furoris Theutonici* ostenderunt, et quia periculosa sit desperatio et plurimum in bello efficere possit. Occurrerunt igitur lassi requie dissolutis, saturis famelici, et contrita quam primum aggressi sunt acie omnes in fugam compulerunt, versis ad urbem Romam vultibus et vix aliquando ad hostem respicientibus ; et quia Romanorum tentoria semper mercatura sequi solet et omnium necessariorum copia, hęc omnia in manus Theutonicorum devenerunt, et ex insperato de multa miseria habundantiam consecuti sunt. Sed non ad predam, immo ad inimicorum intenti contri/tionem fugientes Romanos tanta cede mactaverunt, ut per duo miliaria, quę ad urbem restabant, cadaverum multitudo

Lucanus, Bell. civ. I 255.

/Bl. 166 (170).

[d] hec *boven den regel hs.* [e] et—descendentes *op een rasuur hs.*

et cursum equorum et iter peditum impediret. Obsederunt igitur Theutonici Romam per decem epdomadas, nec permiserunt egredi quempiam vel ingredi civitatem. Tunc imperator ex altera parte Tyberis Romam veniens obsedit et ipse cum Suevis et Bawariis partem civitatis quę erat trans Tyberim Lateranis. Sed Lotharingi, qui erant cum Reinoldo episcopo et predictis episcopis, magis erant formidini Romanis, et minores egressus et assultus agebant in hac parte civitatis. Sed nec rex ad episcopum nec episcopus ad regem valebat accedere, quia pons lapideus et super pontem domus et precipue duo propugnacula edificata transitum prohibebant. Sed collatis viribus superatis propugnaculis libero ingressu omnes Theutonici Romam intraverunt, et a ponte usque ad templum beati Petri omnia cedibus et incendiis impleverunt. Quibus rebus conterriti Romani ad omnem imperatoris voluntatem obedientissimi erant et imperatoris papam presente ipso imperatore et cardinalibus Romanis episcopisque et abbatibus infinitę multitudinis in templum sancti Petri nullo contradicente investiverunt. Quibus pro velle patratis, cum per aliquot dies imperator et sui in civitate cum summa potestate moratus fuisset, lętus Mediolanum rediit, et omnes Theutonici sine hostili incursione sunt egressi. Sed populum, quem hostis tangere non audebat, plaga maxima et pestilentia invasit, et ut creditur ultio divina, quia templum et urbem et populum principis apostolorum et aliorum sanctorum caputque mundi non eo tractavit honore quo debuit. Cum igitur maxima Theutonicorum multitudo longe ab imperatore intra montana tentoria fixisset, ex aeris insolentia plerique Langobardica ut dicitur febre ceperunt febricitare, et ex morientium cadaveribus corruptus aer se ipso semper nocivior factus est, adeo ut vix vivi mortuis sepeliendis sufficerent. Ea pestilentia febricitare cepit usque ad mortem summus archiepiscopus Coloniensis Reinoldus, nec ulla medicorum vel suorum, quos plurimos secum habebat, vel imperatoris, qui nimis egre incommodum eius ferebat, arte sanari potuit. Mortuus est hac pestilentia episcopus Leodicensis, episcopus Treverensis[1]) et Karolus iuvenis famosissimus et hereditarii fundi ditissimus.

[1]) *Dit moet zijn:* Praiensis.

/Bl. 166v (170v). Summus etiam omnium archiepiscopus Reinoldus ex hac pestilentia obiit, cuius corpus exenteratum/ Coloniam est relatum et omnibus Coloniensibus usquequaque merentibus honorifice in marmoreo sepulchro venustissime depicto et nuperrime sub terra reperto sepultus. Cui successit Philippus filius Gozwini de Heinsberch[f].

Eodem anno dux Saxonię Heinricus misit Baldwinum prepositum fratrem Florentii comitis Holtlandensis ad adducendam sibi filiam Heinrici regis Anglorum nomine....[g], quam venientem cum magno apparatu et divitiis accepit uxorem.

Eodem anno in villa Egmunda natus est agnus unum caput habens et duas partes posteriores, sex pedes et duas caudas. Qui visus a multis cunctis intuentibus spectaculo fuit. Et cum portentum aliquid soleat portendere vel significare, creditum est a quibusdam per duas agni partes significari comitatum Holtlandię in duos populos plurimum diversos divisum, Holthlandensem scilicet et Fresonicum, qui cum utrique ad unum pertineant comitem, dividuntur tamen plerumque inter se per hostilem discordiam. Cuius utriusque populi confinium et quasi divisio est villa Egmundensis, ubi apparuit monstrum discordię et divisionis, quę ipso tempore tanta fuit, ut alter populus alteri vicissim et vitam et omnia sua si posset auferre non dubitaret.

Anno MCLXVIII Florentius decimus comes Holtlandensis brumali tempore cum maxima manu militum et peditum veniens in villam quę Scorla dicitur Fresonibus contiguam deliberavit et consilium iniit, qualiter eosdem Fresones sibi resistentes bello[h] aggrederetur. In ea mora deliberationis quidam electissimi milites vel privati homines constantes et audacissimi, impetum animi sui non ferentes, inermes in equis comite dissuadente prosiluerunt et villam Fresonum quę Scagen dicitur incenderunt. Fresones autem in insidiis positi domorum suarum iacturam facilem habuerunt, dummodo inimicos suos concluderent et reditum eorum interciperent. Cumque hostes incendiis et predę intenti ea quę retro fuerant obliviscentes in anteriora[i] contenderent

f Heinsberch *aan den rand bijgeschreven hs.* *g lacune, door een recente hand ingevuld:* Matilda *hs.* *h* bello *boven den regel hs.* *i* in anteriora *onder den regel er bij geschreven hs.*

et quasi fugientes persequerentur,/[k] de latibulis egressi Fresones vias quibus erant redituri occupaverunt et redire parantibus maxima multitudine constipati in faciem restiterunt. Sed quidam militum denso agmine facto animam suam ponentes in manibus suis in confertissimos hostes irruperunt et illesi ad comitem redierunt. Alii omnes exceptis paucissimis captivatis occisi sunt, et facta est maxima strages electissimorum virorum. Ex his nobiles et probi milites corruerunt Simon de Antwerpia iuvenis incomparabilis pulchritudinis, Wilhelmus de Vorholte, Baldramnus de Harlem, Gerardus dapifer, Florentius Rust, Alardus de Egmunda, Bruno de Kasterkem, Gerardus iuvenis de Monstre, Everardus de Northeke. Corpora vero occisorum diversis confossa vulneribus Egmundam ad tumulandum relata et monachis et laicis et maxime comiti lamentabile prebuerunt spectaculum, nec elapsus est integer annus ab agni spectaculo ad spectaculum defunctorum. Contigit autem hec cedes XI kal. Februarii, die sancti Vincentii martiris, que erat feria secunda. / *Bl. 169 (173) hand F.*

Anno MCLXVIIII Fresones[l] occidentales in maxima multitudine vadum[m] transeuntes Alkmare iterato in die sancti Ypoliti, quę sollempnis apud ipsos est, combusserunt ; sed non talem qualem prius suę voluntatis successum habuerunt. Obviatum est enim eis fortiter a vulgo circumcirca commoranti et a paucissimis militibus viriliter illos conterentibus. Duę preterea naves ex latere ad eos de villa quę dicitur Bukle cum grandi impetu properantes timorem eis et suspitionem magnarum insidiarum incusserunt, et occisis ferme XXX[n] fortissimis ex eis omnes a maximo usque ad minimum in fugam inclinatis et deiectis vultibus conversi sunt. Quod si equi[o] qui[p] illos insequi potuissent maior copia fuisset vel sagittarii Flandrenses, qui ipso die advenerunt, aliquantulum maturius affuissent, dies illa Fresonum procul dubio facta fuisset exterminium, ut posteritas de hoc[q] potuisset narrare filiis filiorum suorum.

---

[k] *Van hier af is de tekst ook overgeleverd in Pr.* [l] *er volgt doorgestreept :* Alkmare Ypoliti martiris *hs.* [m] *boven den regel door een 15e-eeuwsche hand bijgeschreven :* Rekere *hs.* [n] *cijfer boven den regel bijgeschreven hs.* [o] equi *hs.* ; equitum *Pr.* [p] qui *boven den regel bijgeschreven hs.* [q] *er volgt doorgehaald :* narrare *hs.*

Eodem anno obiit Cuniza pię memorię abbatissa prima in Rinsburch, litterarum sciencia et facundie gratia mirabilis, religione gravis, carnis nobilitate insignis, soror Fritherici comitis de Bichle[r], matertera[s] Christiani archiepiscopi Moguntiacensis. Eodem anno Philippus archiepiscopus Coloniensis ordinatus est.[t]

Anno MCLXX estas ferventissima fuit. Eodem anno circa festum omnium sanctorum ventus maximus erat, quem inundatio maxima[u] secuta est, adeo ut usque ad muros civitatis Traiectensis fluxerit mare et refluxerit, et piscis ille tantum marinus quem bůllek vocant circa muros eiusdem civitatis captus sit. In Kinemaria etiam tantum inundatio illa ex inproviso desevit, ut submersis iumentis vix mulieres et viri in trabibus domorum suarum vitam suam et parvulorum suorum conservaverint, et nisi quidam benigna compassione navibus Dunensibus subvenissent periclitantibus, multi naufragio perissent.

Eodem anno Thomas archiepiscopus Cantuariensis pro Christo martirizatus est....[v] kal. Ianuarii, de quo magna et omni ammiratione stupenda referuntur miracula, de resuscitatione mortuorum, de cecorum, surdorum, claudorum, paraliticorum et leprosorum sanatione frequentissima, ut antiquis sanctis in nullo videatur dissimilis.

Anno MCLXXI nocte natalis Domini crebra fulgura micuerunt.

Anno MCLXXII hiemps mollissima fuit, in tantum ut vix duobus continuis diebus glacies aliqua duraret, et omnia ante solitum veris tempus in germen prorumperent et volucres ut dicitur circa purificationem sancte Marie[w] ova et pullos in multis locis foverent.

Eodem anno dux Saxonię Heinricus multis comitatus militibus et ministris cum multarum apparatu divitiarum Ierusalem profectus sepulchrum Domini et loca sanctorum sua munificentia honoravit et magnifice susceptus a rege et patriarcha cum honore rediit ad sua.

---

r boven den regel bijgeschreven : Bilke *Pr.* *s* amita, *doorgestreept en er boven :* matertera *hs.* *t* est *later bijgeschreven hs.* *u* maxima *boven den regel bijgeschreven hs.* *v lacune ; daarin omlijnd het woord* deest *hs.* ; IIII. *Pr.* *w* sancte Marie *boven den regel bijgeschreven hs.*

Eodem anno Heinricus comes de Arnesberg generum suum Ottonem[x] fratrem Florentii Hollandensis comitis captum in vinculis et carcere detinuit, nec ulla ratione relaxare voluit, donec vel fide sua promitteret vel fideiussores daret se non invasurum res suas nec quicquam ablaturum, exceptis hiis que in dotem filie suę accepisset.

Eodem anno obiit Theodericus comes de Cleve, statura et facie venustissimus, divitiis et necessariorum habundantia superaffluens, dulcis alloquio, omnium ad se pertinentium, quod rarum est in divitibus, defensor magis quam oppressor.

Anno MCLXXIII hyemps validissima et pene nivis expers exstitit.

Eodem anno Sophia comitissa Hollandensis cum filio suo Ottone et Isbrando de Harlem....[y] Ierusalem petiit et eodem anno rediit.

Eodem anno[z] episcopus Ypporiensis Reimundus ecclesias multas in orientali et occidentali Fresia dedicavit, veniensque Egmundam capellam sancti Michaelis et sancti Nicolai consecravit[a]. *Wijdingsber. vgl. W.*

Item eodem anno dominicum corpus in duabus ecclesiis Traiectensis civitatis furto ablatum est, scilicet in ecclesia vulgi que dicitur sancte Marię et in ecclesia sancti Iacobi, nec ulla ratione multa et diligenti inquisitione facta et precibus ad Deum effusis quis hoc egerit potuit[b] repperiri. Repente VI idus Mai V feria secuta est plaga maxima diluvii cum tanto impetu decurrentis, qualem numquam Traiectensium aliquis viderit, et omnibus que in agris repperit depopulatis plurimum civibus horrorem incussit, omnibus...[c] et frustra aggeres opponentibus eventumque novi exitii cum stupore et tremore expectantibus. Quod si tam diutinum quam impetuosum periculum fuisset, civitas Traiectensis procul dubio non substitisset. Post triduum enim misericordia Domini manum suspendente aquę diminutę sunt et paulatim deficientes in alveum suum redierunt. Porro in die ascensionis Domini que proxime secuta est abbas

---

[x] *door een 15e eeuwsche hand boven den regel bijgeschreven :* comitem de Benthem *hs.* [y] *rasuur van 4 cm. hs.* [z] Eodem anno *boven den regel bijgeschreven hs.* [a] *er volgt uitgekrabd :* Anno MCLXXIII. *hs.* [b] poterit *hs.* [c] *rasuur van 2 cm. hs.*, econtra nitentibus *op den rand door een recente hand Pr.*

ecclesie sancti Pauli Hildebrandus nomine verbum Domini predicans populo hortatus est et instanter ammonuit, ut generaliter tota civitas ieiuniis, vigiliis, processionibus, elemosinarum largitatibus et omni humilitate misericordiam Domini super necgligentia[d] dominici corporis placaret, predixitque plagam maiorem diluvio nisi id citissime fieret affuturam. Nec veritate prophetia eius fraudata est. Eodem enim die circa vesperum incendium exurgens predictam ecclesiam sancte Marię et totam plateam eius acerrime invasit domosque electissimas penitus consumpsit. Sic geminato malo latere devastationis causa non potuit, pluribus clamantibus impletum fuisse, quod abbas de sancto Paulo in verbo predicationis ipsa die predixit.

/*Bl. 169 v (173 v)* /Episcopus etiam Godefridus in sinodo generali ieiunium generale toti civitati et omnibus parrochiis suę diocesis indixit, ut omnes humili satisfactione, laici cum clericis, *Ps. 148, 12. senes cum iunioribus,* divinam placarent indignationem. *7 Junt.* Ipse etiam episcopus feria quarta post pentecosten nudis incedens pedibus cum omni populo a templo beati Martini usque ad ecclesiam beati Iacobi processit et sanctorum diversa loca, clericis letanias, laicis laudes divinas elata voce cum gemitu succinentibus, visitavit, bonum relinquens exemplum penitentię est satisfactionis, si quid talis negligentie uspiam contigerit.

Eodem anno XI kal. August. dedicatum est templum *vgl. wijdingsber. 1173.* sancti Martini in Traiecto a quatuor episcopis scilicet Philippo Coloniensi, Godefrido[e] Traiectensi, Reimundo[f] Ypporiensi et a quodam episcopo nomine Martino[g]. Ab eisdem episcopis dedicata est ecclesia sanctę Marię et sancti Stephani in Olthwich VIII kal. Aug.

Eodem anno filius Heinrici nomine N. adversus patrem suum consurrexit multis et fortibus animatus adiutoribus scilicet Francie Lothewico rege, Scotie Wilhelmo, comite Roberto, comite Flandrensi Philippo et fratre eius comite Bolonię Matheo[h], qui in congressu bellico obiit. Ad quem vindicandum comes Philippus cum[i] plurimos armatos trans mare misisset milites electos....[k]

---

[d] *hs.*; negligentia *Pr.* [e] Go *hs.*; Godefrido *Pr.* [f] Rei *hs.*; Reymundo *Pr.* [g] nomine Martino *aan den rand bijgeschreven hs.* [h] Math *hs. Pr.* [i] cum *boven den regel bijgeschreven hs.* [k] *het vijf-zesde deel van bl. 169v (173v) ledig hs.*

Anno MCLXXVI obiit Sophia comitissa Hollandensis. Hec relicta omni frequentia cognate nobilitatis pro Christo exulans tercio postquam Ierosolimis est profecta ibidem moritur et ad hospitale quod est Theutonicorum sepelitur. Huius nobilissimę matronę qualis apud Deum et homines conversatio fuerit, preter illam in Dei laudibus mirabilem vigiliarum instantiam et indefitientem elemosinarum manum — vere pauperum altera Dorcas, quę fatiebat illis tunicas et vestes — teste est templum Rinsburgense, quod a fundamentis iecit et feliciter consummavit. Nec etiam claustrum Egmundense beneficiorum eius immune fuit, quod devote dilexit et honoravit, ne predecessoribus suis inferior in obsequiis haberetur sancti Adalberti. Cuius meritum quale fuerit apud Deum, vel in hoc miraculo perpendi potest, quia cum in reditu esset vie sancti Iacobi, incidit in latrones, qui vię eius comites seorsum ductos extractis longis cultellis, sicut eiusmodi hominibus[l] consuetudo est lateri suo appendere, cum[m] occidere temptassent, minime potuerunt, licet cultellos vi tota in ipsos impegissent. Unde latrones in admirationem conversi tanti reatus veniam pedibus eius prostrati rogaverunt, et ipsa rei eventum ammirata quod petebatur clementer indulsit et hoc rumore longius diffuso ab omnibus ammirabilis habebatur. Hoc ex eius relatione dictum et certificatum sit, qui eius peregrinationi interfuit et idem mortis periculum timuit, postea monachus noster. *Bl. 167 (171). hand D.* *cf. Act. 9, 36. 39.*

Eodem anno obiit domnus Wiboldus abbas; et tanta tempestas fuit, ut vix aliquis maiorem meminerit.

Anno MCLXXVII Traiectum ex magna parte incendio periit, et plurimi utriusque sexus, qui spe salutis in domum Gerardi subteti confugerant, miserabili ambustione perierunt.

Eodem anno comes Flandrię Phylippus cum magno apparatu rerum et militum Ierusalem profectus revertitur.

Anno MCLXXVIII obiit Godefridus Traiectensis episcopus, Baldwinus successit[n] frater Florentii comitis Holl(andensis)[n].

l hominibus *aan den rand bijgeschreven hs.* *m* cum *boven den regel bijgeschreven hs.* *n* frater Florentii comitis Holl. *boven den regel bijgeschreven hs.*

Eodem anno christiani Ierosolimis infinitam multitudinem paganorum in civitate sancti Georgii occiderunt.

Phylippus Coloniensis archyepiscopus terram ducis Saxonię, Heinrici scilicet, magno exercitu aggressus rapinis, incendiis plurima loca circa Wiseram diripuit. Quem Frithericus imperator valido exercitu subsecutus Bruneswick biennio arta obsidione circumdedit, et captis pene omnium urbium et castellorum fortissimis eundem ducem ad deditionem coegit et ducatu penitus exuit et Bernardo filio Alberti marchyonis tradidit.

Anno MCLXXVIIII.

Anno MCLXXX Lambertus Gandensis monachus in Egmunda abbas efficitur.

Eodem anno comes Hollandię Florentius Fresiam infinito exercitu ingressus Nethorp et Winkel incendit.

Anno Domini° MCLXXXI rex Francię instinctu regis Anglię Phylippum comitem Flandrię bello aggreditur, sed eodem comite fortiter repugnante minime prevaluit. Comes Gelrensis filiam comitis Bolonię Mathei nomine fratris Phylippi uxorem duxit, sed eodem anno moritur ; uxor rebus quas idem comes Gerardus illi concesserat violenter ablatis repatriat.

MCLXXXII obiit Lambertus abbas, Franco successit.

Theodericus comes de Cleve filiam comitis Florentii et comitissę Adę Margaretam nomine uxorem duxit nuptiis magnifice Lis celebratis. Fresones in villa Ekkerslot occiduntur. Hiemps mollissima.

MCLXXXIII dedicatum est templum in Rinsburch sexto nonas Maii a domno Baldwino Traiectense episcopo, quod terciodecimo consecrationis suę die cum ipso claustro miserabili incendio consumitur, et maxima pars sanctimonialium ad exteras regiones deducta verum testimonium miserię suę fuit. Eruptio fluminum in plerisque locis fuit et tanta inundatio pluvię, ut sata omnia interirent, maxime in episcopatu Traiectensi et Hollandensi comitatu, ut innumera multitudo famis angustia impellente propria colonia relicta alias migraverit.

MCLXXXIIII comes Hollandię Florentius Ierusalem pergit, Fresonibus de Wiring et Texle prius subiugatis,

° d. *hs.*

datis ab eisdem Fresonibus quattuor milibus marcarum argenti conditione pacis. Castrum Bruggis cum ęcclesia beati Donatiani et quibusdam aliis ęcclesiis et domo comitis totum pene concrematur, et quod omni tormento acerbius est, multi utriusque sexus flammis circumventi cum rerum suarum perditione in ipsis ignibus vitam ponunt. Duacum similiter cum maximo rerum detrimento violenti incendio absumitur. Rediviva bellorum atrocitas inter regem Francię et Phylippum comitem Flandrię oritur.

MCLXXXV puella quedam in villa quę vocatur Rinsburch triennio ceca meritis Dei genitricis illuminatur.

MCLXXXVI Theodericus filius Florentii comitis et Adę comitissę sororem Theoderici iunioris comitis de Cleve nomine Aleydem uxorem duxit; *nuptię* vero *factę sunt* in villa Losdun. Sophia abbatissa soror comitis Florentii abbatiam in Rinsburg ultro deposuit; Agnes successit. *Io 2, 1.*

MCLXXXVII Saladinus consilio et traditione comitis Hugonis de Tripla christianos expugnat, Ierusalem capit, eiectis christianis possidet, crucem dominicam asportat et in exteras regiones collocat. Accaron, quę et Ptolomaydis, a Turcis capitur et possidetur, Ascalon similiter et multę civitates et castella ad Ierusalem pertinentia cesis christianorum plus quam sexaginta milibus et multis captivatis violenter optinentur.

MCLXXXVIII decreto Romani pontificis et precepto Fritherici imperatoris duces, comites, episcopi, abbates, potentes, nobiles et maxima multitudo ceterorum fidelium Magûntiam conveniunt, ubi in vindictam sanctę civitatis et iniuriam sanctę crucis ulciscendam imperator Frithericus cum filio suo duce Suevorum et comite Hollandię Florentio et comite Gelrensi Ottone et aliis summę nobilitatis principibus a cardinali et episcopo Heinrico apostolici legato crucis vexillum signum profectionis in Ierusalem suscipit. Multi potentes et nobiles viri laude militari digni insistunt Ierusalem.[p]

Anno MCLXXXVIIII Frithericus imperator cum *L. Rh. Pr.*

[p] *Hier eindigt bl. 167 (171). Het volgende ontbreekt in het hs. en is hier aangevuld uit de boven blz. 113 vermelde afschriften.*

filio suo Suevorum duce Fritherico[q] per regnum Ungarie ingressus fines Grecie negato sibi transitu[r] maris brachii sancti Georgii cum innumerabili et valida suorum sequentium[s] manu Grecis repugnare non audentibus castella et civitates occupat et potenter hyemat.

Eodem anno innumerabilis multitudo fidelium magno apparatu navium arma et escas subvehentium viam insistit Ierusalem et prospero itinere Sur usque advehitur. Otto comes Gelrensis navali itinere Ierusalem vadit.

Anno MCXC rex Constantinopolis suorum longa oppressione coactus Fritherico imperatori et cuncto exercitui transitum maris concedit, naves preparat, obsides dat, et tota legio fidelium sic transvehitur.

[1]) Eodem anno Frithericus imperator obiit. Cui a quodam incluso predictum fuit, quod aquis suffocatus interiret. Itaque cum ad quendam decursum aquarum cum exercitu peregrino devenisset, delectatus limpiditate eius, ut sudorem ex labore contractum ablueret, peritia nandi confisus aquis se commisit; qui valido impetu repente abstractus et lapidi inter aquas latenti allisus Romani imperii augustus tam presentis exercitus luctu et confusione quam totius christianitatis summo dolore[t] tam misero mortis genere obiit. Et quia fama nichil velocius[u], ad gentiles obsessos Accaron mors eius

---

[q] Frederico Suevorum duce *Rh.* [s] sequacium *Rh.* [t] dolore summo *Rh.* [u] nichil fama velocius *Rh.* [v] fere hanc *Rh.* [w] clausibus *L.*

---

[1]) *Het bericht p. 186, 16—187, 19 is een inlassching, afkomstig van denzelfden schrijver als de inlassching bij 1121 (boven p. 142) en evenals deze niet voor 1202 aangebracht.*

Over voorspellingen omtrent het uiteinde van keizer Frederik bericht o.m. ook het chronicon s. Martini Turonensis, MG. SS. XXVI 463, 43: Timebat per equora transmeare, quoniam dicitur in hystoriis suis, que Frederice nuncupantur, quod fatatum erat ei in aqua mori. *Voorts de chronica ymaginis mundi van Jacob van Acqui, een 14e-eeuwsche schrijver, die de bewoordingen van een deelnemer aan den derden kruistocht overneemt. Vgl. Gesta Federici imperatoris rec. O. Holder-Egger (1892) 98 en Holder-Egger, Neues Archiv 17 (1892) 503—510.*

velocius pervolavit, ut hanc fere[v] prius quam christiani scierint, quorum cotidiana fuit insultatio mortem tanti imperatoris confusis plausibus[w] catholicis improperantium. Corpus eiusdem imperatoris exenteratum ob longitudinem itineris sale diligenter confricatum et gestatorio impositum luctuoso agmine Antiochiam delatum est et in basilica beati Petri in introitu chori dignissimo honore tumulatum. In eadem Antiochia Florentius Hollandensis comes[x] non multo post languore correptus obiit, vir in quo totius honestatis et probitatis forma se aperuerat[y]. Cuius filium Wilhelmum[z] dux Suevie in obsequium suum assumpsit tum propter patris ipsius ad invicem habitam dilectionem tum propter eiusdem iuvenis acceptabilem sibi strenuitatem. Similiter episcopus Werceburgensis[a] mire facundie et scientie, in quo totius exercitus consilium in administrandis negotiis dependebat[1]), ibidem mortuus catholicis exequiis sepultus est. Aliique multi potentes et nobiles Antiochie sunt[b] sepulti.

Anno MCXCII dux Suevie Frithericus[c] filius Fritherici[c] imperatoris, qui cum patre Ierosolimis profectus erat, et Philippus potens marchio Flandrie apud Accaron moriuntur et infinita multitudo fidelium. Accaron a christianis recuperatur cesis in ea multis milibus Turcorum. Philippus rex Francie hoc anno, quo cum rege Anglie Richardo profectus erat, repatriat.

Anno MCXCIII Albertus frater ducis de Lůwon[d] eodem anno, quo episcopus consecratus erat, occiditur. Conradus marchio[e] defensor civitatis Sur, qui multa pro christianis strenue egerat, dolose cultello perfossus moritur et in eadem civitate in ecclesia sancte Crucis honorifice sepelitur. Huius tam famosi principis lamentabilis et dolosa mors regem Anglie apud omnes peregrinos graviter annotavit. Erat enim idem rex erga

[x] Florentius Hollandie comes decimus *Rh.*; In eadem — in quo *door een andere hand op een rasuur, en nog eens aan den voet van de bladzijde Rh.* [y] aptaverat *Rh.* [z] *L. Pr*; Willelmum *Rh. Deze spelling heeft Rh aldoor.* [a] Wirciburgensis *Rh.* [b] sunt *ontbr. Rh.* [c] *L heeft aldoor de spelling,* Frithericus, Fritherici, *Rh heeft aldoor:* Fredericus, Frederici. [d] Lůwen *Rh.* [e] quo — marchio *ontbr. Rh.*

[1]) *Godfried van Helfenstein was, voordat hij in 1186 bisschop van Würzburg werd, sedert 1172 keizerlijk kanselier geweest.*

Theutonicos arrogans et in multis iniuriosus. Richardus rex post captionem Accaron Brundisium, que[f] nunc Barlit dicitur, revertitur et habitu regali mutato[g], quia de Cuonradi marchionis morte iam ubique infamis erat, et privatum quendam se simulans, a quodam Theutonico milite, quem in obsidione Accaron iniuriaverat, proditus, a duce Austrasie captus et Heinrico imperatori augusto traditus est, et in captivitate aliquamdiu detentus tandem pro redemptione sui datis centum et quinquaginta milibus librarum Anglensis[h] monete absolvitur et de provincia[i] in provinciam transiens Coloniam venit et a comitatu Hollandie apparatu navium sibi occursantium per mare in sua recipitur.[k]

Anno MCXCIIII. Anno MCXCV.

Anno MCXCVI Baldwinus[l] Traiectensis episcopus obiit, et duo adversis[m] partibus sunt[n] electi, Theodericus videlicet frater eiusdem episcopi tunc prepositus maioris ecclesie sancti Martini et Arnoldus[o] prepositus Davantrie. Episcopatus vero Theoderico comiti Hollandie ab Heinrico imperatore committitur, et eodem comite Traiectum et circumiacentia occupante vel regente Otto comes Gelrensis omnia ulteriora fluminis quod dicitur Isle sue potestati vindicavit. Factum est tandem post longam controversiam inter eosdem comites bellum apud montem qui dicitur Heimenberg[p], ubi multis a parte comitis Ottonis captis et ceteris omnibus fugatis insperata victoria Theoderico cessit.

Anno MCXCVII Theodericus et Arnoldus[o], qui Romam profecti fuerant, longam disceptationem coram apostolico de sua substitutione habuerunt, cum tamen Theodericus anulo et virga imperiali episcopalia suscepisset. Sed cum more diutine disceptationis protrahuntur, Arnoldus[o] mense Iunio moritur[q], Theodericus consecratur, qui repatrians apud Papiam moritur[r].

Eodem anno obiit Heinricus imperator. Et facto conventu principum[s] de regni provisione[t] duci Suevie

---

f qui *Rh.* *g* multo *Rh.* *h* Angliensis *Rh.* *i* a provincia *Rh.* *k* reperitur *L.* *l* Balvinus *L.* *m* *L. Rh. Pr.; Pertz verandert:* a diversis. *n* sunt *ontbr. L.* *o* Arnaldus *L.* *p* Heimeberg *L*; Hyemenberch *Rh.* *q* Theodericus — moritur *ontbr. L.* *r* principum *ontbr. L.* *s* promissione *Rh.*

Philippo unanimiter assenserunt, ita ut filius Heinrici imperatoris puer[u] quinquennis patri succederet et ipse omnia imperialia ageret et disponeret. Et ut firmius haberentur, factus est secundus conventus, ubi quia non advocatus Alolfus[u'] Coloniensis episcopus defuit, seminarium hoc discordie Romano imperio immiscuit. Siquidem ad partes suas inflexit comitem Flandrie Baldwinum, Theodericum Hollandie et principes quos poterat, et contra fidem et ius comitem Pictavis Ottonem Aquisgrani inthronizavit, cum prius partibus ducis Suevie favisset. Duci vero Suevie multi principes et nobiles Romani imperii adheserunt. Rex vero Anglorum[v] Richardus partes Ottonis, cuius avunculus erat, in omnibus fovebat. Eodem anno Wilhelmum fratrem Theoderici comitis[w] ministeriales ecclesie sancti Martini in Traiecto in castello quod dicitur Hurst[x] incarceraverunt presente fratre et consentiente; qui post aliquantulum fuga elapsus ad comitem[y] Ottonem venit, cuius postea filiam[z] desponsavit[a b 1]).

[c]Idem Wilhelmus post obitum patris a Ierusalem reversus a fratre benigne receptus est et fraterne habitus; sed

Ingelascht door D omstr. 1215.

---

[t] adhaeserunt *Rh.* [u] Fredericus puer *Rh.* [u'] Adolfus *L. Pr.* [v] Anglicorum *Rh.* [w] comitis Hollandie *Rh.* [x] Horst *Rh.* [y] comitem Ghelrensem *Rh.* [z] cuius filiam nomine Aleydem *Rh.* [a] *er volgt in Rh:* Sed ut ea que vivente Balduino adhuc episcopo gesta sunt, breviter replicemus. [b] Eodem anno — filiam desponsavit *komt in Pr. reeds op 1194 voor, met andere berichten tot nieuwe bewoordingen verwerkt. Kantteekening in L:* Haec in Ms deleta erant. Vide infra. [c] Idem Wilhelmus — omnibus mire congaudentibus (p. 193, 39) *volgt in Pr. met de beginwoorden:* Anno MCXCV Wilhelmus frater Theoderici comitis *achter het bericht over 1194. Kantteekening in L:* Haec in ms. descripta margini erant nota adposita hoc loco inserenda esse. Vide supra.

---

[1]) *Het bericht p. 188, 36 — 189, 19 kan, aangezien het zich scherp keert tegen de door graaf Dirk VII gevolgde politiek, niet opgesteld zijn voor diens dood (4 Nov. 1203). De mededeeling, dat graaf Dirk reeds vóór de kroning van Otto IV tot Roomsch koning (12 Juli 1198) tot diens partij zou zijn overgehaald, is onjuist. Want een oorkonde van graaf Dirk nog van 1199, van den Bergh OB I 180, is, evenals reeds een van 1198, OB I 177, gedateerd* regnante Heinrico Romanorum imperatore. *Vgl. Untersuchungen II 30.*

cum paulatim severius circa se agi intenderet et a fratre penitus despici, fratris presentiam declinavit et collocutus[d] cum quibusdam militibus quos sibi coniunxerat ad Fresones de Drechter gratia et permissione[e] eorum refugit, quorum auxilio fines comitatus Fresie adiacentes frequenti incursu impugnabat. Ad cuius impetum reprimendum Aleydis comitissa cum exercitu Egmundam venit, magno claustri detrimento et totius ordinis incommodo, quia et res ecclesie tam in victualibus quam etiam[f] in multis aliis militibus et ceteris expendebantur, et cotidianus erat discursus per claustrum pedissequarum comitisse et ceterarum mulierum supervenientium, quod claustrali discipline omnimodis contrarium erat. Hec incommoditas et indisciplinatio duravit a *10 Aug.* festo sancti Laurentii usque ad octa- *18 Nov.* vam sancti Martini, et non tunc solum, sed toto dominatus sui tempore claustrum Egmundense sepe et graviter oppressit. Et ut a cepto paulum progrediamur, interminata est, quod sanctum Adalbertum visitaret, *Ps. 72, 9.* et elato corde *posuit in celum os suum*, minas opere prosecuta. Cum enim nichil agendum ei foret, venit ad ipsum locum[g] copiosa satis multitudine militum, dominarum, servorum, et per undecim dies nimio sumptu demolita est; et ut nichil propositi[h] et minarum illi deesset, ipsum comitem secum attraxit. Hoc iudicio Dei commissum sit, quomodo iniuriam sancti sui prospicere de celo

---

d collocatus *L.* *e* promissione *Rh.* *f* etiam *ontbr. Rh.* *g* locum scilicet Ekmundam *Rh.* *h* prepositi *L.*

sibi placuerit. Nunc nostrum propositum prosequamur.

Igitur comite Theoderico in Selandia[i] remorante propter bellum quod adversus comitem Flandrie Baldwinum promovebat, Aleydis comitissa in Egmonda contra Fresones belli negotia disponebat, miro ingenio singula amministrans et in omnibus indefessa[k]; Fresonum etiam de Nethorp[l] seniorum[m] et principum quos invitaverat amicitias sibi conciliavit[n]. Cuius colloquium Balduinus episcopus expetens Egmundam venit, temptans si quos aditus inveniret reconciliationis[o] inter discordes fratres; quod quia voto suo non successit, ad propria se recepit[p]. Hoc circa festum sancti Michaelis factum est.

Cum ergo tumultus cotidiani utrarumque partium[q] essent prede et insidiarum, tandem Wilhelmus aperta congressione decertare proponens cum infinita multitudine Fresonum Alkmar[r] venit. Cui milites comitisse et Kinemarenses[s] occurrentes ad resistendum in acie sua constiterunt. Fresones vero timentes se a tergo circumveniri, et quia ductores et seniores Fresonum de Winkel et Nethorp[t], quorum fuga pretio comparata fuit, in ulteriore ripa fluminis turmas suas continebant[u], paulatim ad vadum fluminis progrediebantur[v] fuge intenti, interdum quasi ad pugnam se preparantes subsistebant.

---

i Zeelandia *Rh.* *k* indefensa *Rh.* *l* Nedorp *Pr.* *m* saniorum *Rh. Pr.* *n* consiliavit *Rh.* *o* reconsiliationis *Rh.* *p* recipit *L.* *q* partem *L.* *r* Alkmaer *Pr.*; Alcmar *Rh.* *s* Kinemar *L. Rh. Pr.* *t* Nedorp *L. Pr.* *u* continebat *L.* *v* gradiebantur *Rh.*

Hoc a Kinemarensibus[w] deprehenso militibus iam non expectatis fortiter eos assilientes in ulteriorem ripam fluminis in fugam compulerunt[x]. Wilhelmus vero in ipso vado constitit[y] aliquantulum renisus, et fere circumventus foret, nisi maturius fuga sibi consuluisset. Et hoc sui detrimentum Fresones non ipsi Wilhelmo, sed sue incurie ascribentes, de cetero familiariter habuerunt. Nuncius vero huius victorie comiti directus est. Qui duplici gaudio iocundatus est tum victorie contra comitem tum contra Fresones, Deo in omnibus ei prosperante. Igitur cum de Flandris victor redisset, iterato Baldwinus episcopus Egmundam venit dominica precedente quadragesimam, simul et Ada comitissa, prepositus Theodericus, Otto de Benthem, de commoditate pacis tractaturi. De rebus ecclesie sumptus erant graves, qui tantis principibus impendebantur. Agebantur ergo diversa consilia, et ad omnes Ade comitisse votiva fuit supplicatio ceptis insistere, materno affectu filio consulens. Episcopus nullum voluntatis sue desiderium consecutus Herlem[z] rediit, ubi comes tunc morabatur. Prepositus vero per noctem remoratus ad singulare colloquium a Wilhelmo invitatus est, ubi mutuo[a] consilio actum est, ut pax daretur et pacis terminus. Hoc per episcopum et ipsum prepositum[b] tandem elaborato Wilhelmus Harlem venit episcopo adhuc ibi constituto ; et diei cuiusdam diluculo ad lectum fratris, dubium an invitatus

---

[w] Kinemar *Pr.* [x] fluminis impulerunt *Rh. Pr.* [y] substitit *Rh. Pr.*
[z] Harlem *Rh* ; Haerlem *Pr.* [a] in uno *Rh.* [b] preposito *L.*

aut sponte per se venerit accessit; ubi mutua et amica collocutione inter utrosque pax confirmata est hoc modo, ut de theloneo Gerflit pro patrimonio suo Wilhelmo trecente libre annuatim solverentur, homo fratris factus pro comitatu orientalis Fresie, ut comes de reliquo quietus esset, et Wilhelmus ad sibi concessa migraret. Qui predictam Fresiam ingressus post longam disceptationem inter se et Heinricum Grus habitam munitionem eiusdem Heinrici in vindictam Fresonum ab eodem occisorum expugnatam terre complanavit, Fresones ditioni eius subiectos et omnes reditus in ius suum voluntate eorundem Fresonum transposuit. Post hec Wilhelmus ad[a] matrem veniens ab eadem et ceteris fidelibus suis inhibitus est, ne ad fratrem accederet, qui tunc in castro quod Hurst dicitur morabatur, procul dubio capiendus si iret; sed retardari non potuit. Venit ergo et a fratre ingratis oculis conspectus, cum die quadam lotis iam manibus ad mensam accessurus esset, ab Heinrico Grus homine sibi inimicissimo et ceteris ministerialibus fratre vidente et consentiente captus incarceratur. Sed Deo miserante elapsus[b] ad comitem Ottonem[c] venit ibi aliquantulum remoratus, quia[d] tibie eius asperitate glaciei graviter exasperate[e] erant et pre algore intumuerant. Deinde in Fresiam orientalem a fratre sibi concessam regressus[f] officiosissime receptus est, de fuga et[g] salute eius omnibus mire congaudentibus.

---

[a] transposuit. Qui post hoc ad *Rh.* [b] lapsus sicut prelibavimus. *Rh.* [c] Ghelrensem Ottonem *Rh.* [d] quod *L.* [e] exasperiatae *L.* [f] ingrusus *Rh.* [g] vel *Rh.*

Filiam comitis Ottonis honorifice ad se deductam uxorem duxit, nuptiis Stavren celebratis.[a]

Eodem anno Otto comes[b] et Theodericus Hollandensis reconciliantur, que reconciliationis sive pacis concordia usque adeo inter eos coaluit[c], ut Theodericus comes filiam suam nomine Aleydem[d] filio comitis Ottonis, cuius nomen Heinricus, desponderet. Sed idem puer non multo post languore correptus moritur et Rinesburch[e] tumulatur.

Anno MCXCVIII Theodericus prepositus de Masdrecht cleri electione, favore comitum Theoderici et Ottonis[f] et consensu civium Theoderico in episcopatu successit. Eodem anno Theodericus comes Fresiam ingressus hyemali tempore multos Fresonum de Drechter occidit.

Anno MCXCVIIII Rikardus[g] rex Anglie in obsidione cuiusdam castri iaculo percussus moritur et Rothomagi[h] sepelitur ; cui successit frater eius Iohannes cognomento Sunderlant.

Bl. 155 (159). hand FA. Wijdingsber. vgl. W. Anno incarnationis Domini MCXCVIIII consecrata est capella in honore sancti Michaelis et sancti Nicholai, Ieronis, in qua conditę sunt reliquię sanctorum Gereonis sociorumque eius, Iustini martyris, r(eliquię) septem fratrum, Alexandri martyris, Vincentii martyris, Gerthrudis virginis, a domno Brunwardo episcopo.

L. Rh. Pr. Anno MCC. Anno MCCI.

Anno MCCII Theodericus comes Hollandie Theodericum episcopum Traiectensem bello aggreditur, et post rapinas et incendia, inter que[i] ecclesia de Wrthen[k] (est)[l] concremata, pax reformatur datis comiti obsidibus ab eodem episcopo. Idem comes munitionem ducis de Loven que dicitur Busch expugnatam capit et infinitam predam diripit, capto fratre ducis Wilhelmo et Heinrico de Kuk et multis aliis tam militibus quam peditibus. Dux vero in ultionem iniurie sue valida manu tam suorum quam aliorum principum, potentum,

---

a Filiam — celebratis *ontbr. L.* *b* comes Ghelrensis *Rh.* *c* convaluit *Rh.* *d* Aleydem nomine *Rh.* *e* Rinsburg *L. Pr.* *f er volgt* comitum *Rh.* *g* Ritshardus *L.* *h* Rotomagum *Rh.* *i in plaats van* que *een lacune L.* *k* Wurden *Pr.* *l* est *ontbr. L. Rh.*

nobilium, quos de diverso contraxerat, episcopi videlicet Colonie, episcopi Leodii, ducis de Limburg[a], comitis Flandrie et aliorum quorundam comitum, eundem comitem Theodericum in loco qui villa et castro Husden dicitur bello aggreditur et capit. Nec mirum; testati sunt enim qui in presenti certamine fuerunt mirabile fuisse, quod tam valido exercitui, tot principibus occurrere potuit vel presumpsit, presertim cum exercitus eius in unum adhuc minime convenisset. Sed hoc discrimen provenit ei tum ex pertinacis animi minus circumspecta prudentia, tum animosa priorum victoriarum fiducia, et in se profecto didicit, quod idem *Deus est qui exaltat et* qui *humiliat.* Acta sunt hec ante nativitatem Dei genitricis. Propterea[b] episcopus Traiectensis Theodericus sperans comitatum sine defensore desertum quedam loca comitatus incendio consumit, predas contrahit, sed usquequaque[c] res ei in prosperum non cessit, captis de parte eius plurimis militibus et peditibus et multis vicis combustis. Dux et comes Theodericus reconciliantur[d], datis a comite duobus milibus marcarum. Comes Sutfanie Otto a duce dolose capitur, cum ad eum in pace descendisset ducatu regis Ottonis et episcopi Colonie Alolfi[e]. *Eccli. 7, 12.*

Anno MCCIII obiit Theodericus comes Hollandie undecimus. Cuius morte[f] qui[g] tumultus, quante dissensiones[h], quanta rerum discrimina totam Hollandiam occupaverint[i], non facile poterit exprimi; sed ne penitus tamquam emortua[k] posterorum[l] notitie subtrahantur, ratum duximus aliquanta stilo committere, que[m] memoria digna sunt explanare, superflua resecantes fastidium lectoris removere, multa paucis includentes. Cum ergo predictus comes valida egritudine gravaretur in villa que Durdrecht[n] dicitur, ut dubium non foret ei de hac statione migrandum, fratris presentiam debito germanitatis requisivit, ut vel eius cure filiam suam nomine Ada[o] commendaret aut de provisione comitatus cum reliquis principibus secum ageret. Quod ne fieret,

---

a Limburch *Rh.* *b* Preterea *Rh. Pr.* *c* usquequo *L.* *d* reconsiliantur *Rh.* *e* Adolfi *L.Pr.* *f* mortem *L. Rh.* *g* quos *Rh.* *h* defensiones *Rh.* *i* occupaverunt *Rh.* *k* enormi *Rh.* *l* apostolicorum *Rh.* *m* qui *L.* *n* Dordrecht *Rh.* *o* Adam nomine *Rh.*

Aleydis comitisse sollertia diligenter intercepit, magis ut post patuit intendens[a] sue dispositioni omnia subigi, que iam animo conceperat filiam comiti de Lone[b] despondere et sic Hollandensem comitatum sub eius dominatu transponere. Et ut[c] eius intentioni nihil subduceretur, sue voluntatis fautores sibi conquisivit omnes fere principes terre, precipue Ottonem avunculum eiusdem comitis, Rotgerum[d] de Merem[e], Hugonem de Vorn[f], et ceteros quorum nomina scribere supersedimus, excepto Philippo de Wasner et quibusdam ministerialibus, et iam infelici seminario discordie totum corpus Hollandie aspergebatur. Et hec omnia agebantur, ut et Aleydis comitissa voti sui prosperum successum haberet, et Wilhelmus hereditarii fundi alienus solo nativo[g] pelleretur. Itaque cum iam predictus comes circa mortis confinia laboraret quasi iam spiritum exhalaturus, secreta legatione Lothewicus[h] invitatur, comitatum Hollandensem suscepturus super sponsalibus filie comitis morituri certius ipsi reseratis et a primoribus[i] terre dispositis et confirmatis. Qui tam insperate legationi votive acquiescens venit vicinam mortem comitis Holtenam[k] prestolans. Cuius obitu nunciato festinato Durdrecht occurrit, et corpore comitis locello ligneo iam incluso et in exequiis posito nobilis puelle sponsalibus iocundatus est. Et erat miserum videre nobilissimi comitis reverentiam tam subito disparuisse, ut pro fletu et planctu, qui tanti principis exequiis debebatur, letitia sponsalium sonuerit, et nichil huic[l] simile vel inter viles personas uspiam factum vel compertum fuisse nemo meminerit[m]. Igitur corpus navi impositum et Egmundam delatum est iuxta predecessores suos tumulandum. Cui sepulture funebria, quod sine ammiratione dici non potest, non[n] de propria rerum substantia, quarum erat ditissimus, sed de rebus ecclesie tam in missarum oblatione quam in elemosinarum distributione celebrata sunt.

---

a intendens *ontbr. Rh.* *b* Loue *L*; Loen *Rh.* *c* Qui ut *L.* *d* Ruthgerum *Rh.* *e* Mertem *L.* *f* Uoerne *Pr*; Vorete *Rh.* *g* noxivo *Rh. Pr.* *h* Ludowicus comes de Lo *Rh.* *i* primordiis *L*; prioribus *Rh.* *k* Holtana *Rh.* *l* hic *L.* *m* meminerit nemo *Rh.* *n* nisi *L.*

Wilhelmus, qui in orientali Fresia morabatur[a] a fratre sibi concessa, obitu fratris[b] cognito festinanter occurrit ad locum[c] qui dicitur Sipe, et licentia non impetrata ut vel ad tumulum fratris accederet et rediret, in ulteriorem ripam Fresie tristis et dolens se recepit. Sed in hac angustia que nimis eum invenerat, aliquantulum relevatus est quorundam principum solatio, qui[d] ad eius compassionem totum animum inflexerant vita et rebus se illi annectere, inter suos tum parentum copiosa familia tum rerum satis habundante[e] affluentia viri potentes et nobiles. Quorum vel primi Philippus de Wasner, Iohannes de Riswic[f] fuerunt, annitentibus in id ipsum Simone[g] de Harlem, licet postmodum ad Lothewicum se contulerit, Wilhelmo de Teilinc[h], Waltero Egmundensi, Alberto Baniardi[i], Iacobo castellano[k], quos novi principis iam peniteret nova iura, novas institutiones animo sibi proponere[l] et ab omni negotio seu consilio facile se removeri, alterius gentis quoscumque sibi preponi, presertim cum Aleydis comitisse nutu, voluntate, dispositione omnia agenda forent; animum femineum mobilem, illum nichil omittere quod ipsa vellet; non negligendum, quin sibi maturius consulerent.

Igitur secreta legatione Wilhelmus accitus intempeste noctis silentio ad Philippum[1]) venit, a quo votive[m] susceptus est, sed adeo latenter, ut etiam domesticos eius latuerit. Et quia idem Wilhelmus tutum sibi non credidit, si[n] publicis aspectibus se presentaret — adhuc enim novi principis potestas et Aleydis timor universos occupaverat — cum duobus tantum rei consciis naviculam ingressus Flardinc venit, vili satis indumento omnium cognitioni se subtraxit, pileus[o] eius quoque[p] vultum obtexerat. Sed a Selandensibus[q], qui eo advecti adventum eius prestolabantur, gratanter recognitus et

---

[a] morabatur *ontbr. Rh.* [b] fratris *ontbr. Rh.* [c] festinanter ad locum currit *Rh.* [d] que *Rh.* [e] habundanti *Rh.* [f] Rinsuuic *L*; Riiswiic *Rh.* [g] Symone *Rh.* [h] Teylinc *Rh.* [i] Bamard *L.* [k] castellano de Leyden *Rh.* [l] preponere *Rh.* [m] notive *L.* [n] sibi *L.* [o] pilius *L*; pilleus *Rh. Pr.* [p] quoque eius *Rh.* [q] Zeelandensibus *Rh*; Zelandensibus *Pr.*

[1]) *de Wasner.*

officiosissime receptus est. Confestim ad naves alacri festinatione cum ipso regressi celeri impulsu remigum removerunt a littore puppim, et aliquantulum remoti in gaudium et exultationem altis clamoribus perstrepentes letabantur se dominum et principem recepisse, qui filius esset Florentii comitis, nativus[a] et dignus heres, principatum Lothewici penitus abrogantes. Cum igitur ad proprium[b] portum scilicet Siricse[c] venissent et civium aspectui Wilhelmum insperate presentassent, omnium tunc presentium et postea accurrentium pari studio et eadem[d] unanimitate in principem et dominum confirmatur. Mira utriusque sexus exultatio, salutem[e] illi ex inimicis, pacem in longitudine dierum imprecantium.

Cum hec apud gentem Maritimam[f] [1]) agerentur, Walterus et Albertus summo studio Kinemar[g] ad partes Wilhelmi continuerunt. Quod Walterus de Ruven, qui forte Egmundam venerat, ingrato oculo deprehendens — totus enim Lothewico favebat — Walteri conductu accepto Harlem festine se proripuit, ubi Lothewicus et Aleydis triduo quam dies tricenarius defuncti comitis occurreret venerant; quid persenserit, seriatim retulit, et ut fuge presidio saluti sue consulant[h], constanter ammonuit. Tam gravi nuncio consternati festino navigio cum Giselberto[i] de Amestel recesserunt. Quorum fuga, si beneficium noctis non intercessisset, a pagis circumiacentibus Okkstorp[k] et Alsmar[l] procul dubio intercepta fuisset. Sed elapsi Traiectum venerunt, fuge sue testimonium ipsimet circumferentes. Filia vero Aleydis comitisse materno destituta solatio ad urbis[m] presidium quod est in Leydis[n] una cum Rotgero[o] de Merhem et Ost[p] de Burn[q] et aliis quibusdam militibus et armigeris et balistariis comitis Lothewici anxia confugit. Sed velociter tota Kinemaria ad eandem

---

a vicinus *Rh.* *b* proximum *Rh.* *c* Syricse *Rh.* *d* eadem *ontbr. L.* *e* salutemque *Rh.* *f* maritimam gentem *Rh.* *g* Kenemar *Rh.* *h* consulatur *L.* *i* Geselberto *L;* Ghiselberto *Rh.* *k* Olkestorp *Rh;* Okstorp *Pr.* *l* *L;* Alsmaer *Pr;* Alcmaer *Rh.* *m* urbes *L.* *n* est Leydis *Rh.* *o* Ruthgero *Rh.* *p* Est *Rh.* *q* Burne *Rh.*

[1]) *id est:* apud Selandenses.

munitionem affuit ducatu Walteri et Alberti, nec minus segnis[a] Philippus ; Iohannem mors preripuerat. Omnes etiam pagi circumiacentes Rheno pari conspiratione venerunt. Quid ergo manus pauca[b] contra tantos ageret ? Nam et victualium in brevi defectus audaciam resistendi minuerat. Transierunt ergo in potestatem obsidentium obsessi, vita et salute[c] membrorum impetrata, omnes tamen armis et spoliis ceteris exuti, Rotgerus[d] et Ost[e] in vinculis coniecti — quis hoc nisi qui vidisset crederet ? Sic vario statu humanos eludit[f] fortuna casus —, alii incarcerati usque ad adventum Wilhelmi. Filia vero comitisse Wilhelmo[g] cognato suo tradita liberaliter ab eo est habita in omni quo poterat et debuit honore vel obsequio. Et hec omnia facta sunt Wilhelmo comite in Maritimis adhuc constituto. Qui rebus suis circumspecte dispositis Hollandiam rediit summo gaudio omnium, deinde Egmundam veniens, ubi a Kinemarensibus quam sollempni letitia receptus sit cum uxore sua Aleydis et ipsa nomine, difficile credet, nisi qui interfuit. De his satis dictum sit. Nunc ad congressionem inter ipsum et Lothewicum articulum transponamus summam breviter colligentes.

Igitur anno[h] MCCIIII comes Lothewicus sue non immemor iniurie totus ad vindictam toto animo surrexit, cognatos amicos quorum erat numerosus appellare, multam solidorum conventionem polliceri, ea que ad manum habebat large expendere[i], dum in immensum valido et magno exercitu in brevi adauctus est, concurrentibus in adiutorium eius summis principibus, episcopo videlicet Leodicense[k], duce de Limburg[l], comite de Flandria, comite Alolfo[m], comite de Hare[n]. Otto vero Gelrensis nullius[o] fuit adiutorio[p], sed in omnibus quietum se habebat. Preterea Theodericum[q] Traiectensem episcopum[r] in amicitias et opus belli secum attraxit, promissis eidem episcopo duobus milibus et eo amplius

---

[a] unus segetis *Rh.* [b] paucorum *Rh.* [c] vita cum salute *Rh. Pr.* [d] Ruthgerus *L.* [e] Est *Rh.* [f] eludit *ontbr. Rh.* [g] Wilhelmo de Teyling *Pr.* [h] Anno igitur Domini *Rh.* [i] *er volgt op rasuur* non differt *Rh.* [k] Leodiense *Rh.* [l] Limborgh *Rh.* [m] Adolfo *L.Pr.* [n] Hake *Rh.* [o] nullus *Rh.* [p] adiutorio filie *Rh ;* adiutorio Wilhelmi *Pr.* [q] Theodericus *L.* [r] episcopum Traiectensem *Rh.*

talentorum, et ut promissorum certior fides[a] haberetur, fratrem eiusdem comitis obsidem accepit. Plures etiam militum Hollandensium, Isbrandus scilicet de Harlem et frater eius Gerardus, Iohannes Persin[b], Arnoldus[c] de Riswic[d] et frater eius Heinricus et alii multi tum favore comitisse tum odio Wilhelmi. Sic ergo diversarum nationum populi tumultuati sunt contra Wilhelmum et fremuerunt adversus comitatum Hollandensem. Quid ergo Wilhelmus ageret? Pauci erant sibi milites et nusquam[e] tuta fides, nec tanta popularibus suis belli exercitatio aut armorum copia, ut tanto exercitui et bellis exercitato resisteret. Accepto tamen consilio ad Selandenses se contulit, Walterum et Albertum Kinemarensibus prefecit, quorum consilio et diligentia que agenda forent amministrarentur, fratri suo Florentio et Ottoni prepositis, Philippo de Wasner, Wilhelmo de Teilinc[f] et ceteris fidelibus suis pagos Rheno circumiacentes vicinos episcopatui delegavit. Qui idonee iniuncta sibi persequentes[g] loca defensionis constituerunt, unum in loco qui dicitur Busch, alterum circa Rhenum Suatenburg[h], grandi et lato fossato aditum hostibus obstruentes. Walterus vero[i] et Albertus non segnes executores commisse sibi procurationis escas et arma comportare et[k] ad naves convolare Kinemarensibus indixere die condicto, ut communi impetu aggerem Amestel interrumperent, ut impetus aquarum interclusus libero meatu defluens agros occuparet et loca[l] circumiacentia devastaret. Quod et factum est, licet quidam milites Traiectenses cum popularibus renisi sint. Hoc prospero successu Kinemarenses[m] animati terram cespitosam que dicitur vene ditioni Giselberti[n] subiectam totam fere incendiis absumpserunt et[o] infinitas predas tum pecudum tum[p] vestium et ceterarum rerum contrahentes. Inter que domum Giselberti honorifice structure favillatenus exusserunt; arbores pomifere domui vicine exustulate sine spe germinis relicte sunt. Deinde villam

---

a fides certior *Rh.* *b* Persiin *Rh.* *c* Arnaldus *L.* *d* Riiswiic *Rh.* *e* usquam *L.* *f* Wilhelmo de Teylinc, Philippo de Wassenaer *Rh.* *g* prosequentes *Rh.* *h* Suadenburch *Rh.* *i* vero *ontbr. Rh.* *k* et *ontbr. Rh.* *l* locum *L.* *m* Kinemer *Rh.* *n* Ghiseberti de Amestel *Rh.* *o* et *ontbr. Rh.* *p* tam pecudum quam *Rh.*

que Muthen[a] dicitur assilientes et in congressione superiores cum proxima Wispe[b] favillatenus combusserunt, licet prius obsides dedissent et tunc fiducia militum suorum rebellassent. Et sic omnia usque Brukleth[c] subiugantes datis obsidibus sub pollicitatione pecunie ad stationem portus navium suarum reversi sunt. In his omnibus Simon[d] remissius agebat et notabilem se fecit, quippe qui totus Lothewico favebat, quod rei exitus aperuit. Episcopus Traiectensis tante calamitatis maiore occasione adductus omnimodis hec ulcisci statuit et valido exercitu contracto ad munitionem quam Florentius tuebatur multo militum suorum labore pervenit, procul dubio suo et omnium suorum[e] dampno vel periculo, si Kinemarenses[f] doloso consilio aversi non fuissent et milites Hollandenses, qui cum Florentio falsa fide in munitione morabantur, ad episcopum non transfugissent. Facta ergo irruptione Florentius captus est et in castro Hurst invinculatus. Ceteris vero fuga elapsis episcopus regionem potenter obtinuit, rapinis incendiis omnia proterens et consumens Leythen[g] venit, primum[h] omnium predecessorum suorum, qui hoc attemptaverit vel presumpserit. Sed poterat, quia *regnum divisum in se*[i] facile *desolatur*. Interea Lothewicus in multitudine gravi suorum sequentium[k] tam militaris quam pedestris exercitus Hollandiam intravit, clementior in hoc episcopo, quod parcius incendiis pepercit. Qui datis obsidibus et in custodia receptis Thurdrecht[l] venit. Cuius exercitum Wilhelmus declinans, quia viribus inferior esset, in Selandiam[m] recessit, duabus tantum[n] navibus Lothewici cum multa preparatione ciborum captis et abductis. Itaque Hollandia subiugata, quia non erat qui resisteret — cor enim populi ad instar nivis defluxerat — Lothewicus cum omni manu suorum sequentium episcopo se coniunxit in Leythen[o], ubi Simon de Harlem veniens in gratiam receptus est. Episcopus vero et comes pro libitu suo omnia agentes et disponentes Harlem pervenerunt[p].

Luc. 11, 17.

---

[a] Muden *Rh.* [b] Wespe *Rh.* [c] Brokele *Rh.* [d] Symon de Herlem *Rh.* [e] suorum omnium *Rh.* [f] Kinemar *Rh.* [g] Leyden *Rh.* [h] primus *Rh.* [i] in se divisum *Rh.* [k] sequatium *Rh.* [l] Durdrecht *Rh.* [m] Zelandia *Rh.* [n] tamen *Pr.* [o] Lyden *Rh.* [p] venerunt *Rh.*

Ubi Kinemarenses navali exercitu applicantes irruptionem in episcopum meditati, cum nichil profecissent, nichil melius quam deditionem estimantes sub conditione quingentorum talentorum accepta pace recesserunt. Morabatur interea uxor Wilhelmi et mater itemque soror Althorp[a], et multitudo utriusque sexus in diversis locis Fresie, ad que confugerant. Lothewicus autem alas[b] victorie sue usque ad Egmundam extendens possessionem Alberti[c] et villam que dicitur sancte Agathe[d] ditioni eius subiectam in cineres redegit, similiter domum Walteri[e]; benignum vero et pacificum claustro et ville Egmundensi se prebuit[f]. Episcopus, cuius exercitum defectus necessariorum iam occupaverat, gavisus de pecunie promissione, sed sollicitus ne quovis modo reditu interciperetur, festinus ad propria rediit. In augmentum vero calamitatis et miserie comes de Name[g] procurator Flandrie a fratre[h] Ierusalem profecto relictus et iam imperatore Constantinopolitano[i] facto Walacriam[k] sue ditioni subiecit. Hugo[l] fere totam Selandiam[m] acceptis obsidibus ad partes Lothewici reflexit, et illuc idem[n] venerat. Wilhelmus undique fugatus et requisitus, piscatoria nave retibus obtectus[o] mirabili eventu evasit; quippe cum inquisitores eius navicule ipsius applicuissent, quem comprehendere poterant illusi reliquerunt. Sed cum Hugo modum potestatis insolenter excederet, Selandenses[p] maiorem sui depressionem timentes habito consilio et mutuo data fide eundem Hugonem probrose expulerunt, Wilhelmum requisitum et inventum in principem et dominum exaltaverunt. Quorum benivolentia in se confirmata, litteris Waltero[q] denunciavit, ut quanto[r] posset apparatu navium Leythen[s] cum Kinemarensibus[t] occurreret, per nuncium die quo veniret designato, nullam belli commotionem se absente promoveri[u]; confidere se in Domino, quod hostem paternis sedibus

---

a Althorph *L*; Altdorp *Pr.* *b* alias *L.* *c* Alberti Baniart *Pr.* *d* Aghete *Rh*; Agathe scilicet Wic *Pr.* *e* Walteri Egmondae *Pr.* *f* prebuit se *Rh.* *g* Namen *Rh.* *h* fratre Balduino *Rh.* *i* Constantinopolis *Rh.* *k* Walachiam *L.* *l* Hugo de Voren *Rh. Pr.* *m* Zelandiam *Rh.* *n* idem illuc *Rh. Pr.* *o* intectus *Rh.* *p* Zelandenses *Rh.* *q* Waltero de Ekmonda *Rh.* *r* quando *L.* *s* Leyden *Rh.* *t* Kinemar *Rh.* *u* permoveri *L.*

depelleret. Walterus id strenue exequi, omnibus voluntariis inventis, Wilhelmo Philippo[a] non minori[b] studiio et voluntate in hoc concordantibus. Morabatur autem Lothewicus in villa Vorscot[c],/ tentoriis potenter extensis; /Bl. 168(172).
mercatum ibi plenum omnium rerum sufficientia, mira exultatio omnium in exercitu novo principi congaudentium, solius Isbrandi de Herlem absentiam egre ferentes, qui cum avunculo Allino captus et Althorp comitissę missus in vinculis coniectus est. Fama interim ad aures exercitus delata est defecisse a Lŏthewico Selandenses, venisse Kinemarenses[d], viam illi interclusam, bellum ex adverso instare; quo non modice Lŏthewicus conturbatus, quid agendum sit cum suis collocutus, nichil sanius repperit, quam hostibus obviam iri, viam ferro aperiendam, quam hostes munitione opposita negaverint. Hoc igitur decreto consilio viri belli peritia exercitati dispositis ordinibus Leythen venerunt, fossas ruderibus aut segete prescisa complentes, et quia res erat eis pro anima, hostes forti inpetu assiliunt. Quibus Kinemarenses[d] et cętera societas e munitione prosilientes inconsulte occurrerunt, omnia sine cautela et sine disciplina belli agentes; unde a viris bello exercitatis facile circumventi et oppressi sunt, in se materiam relinquentes, quod magis in bello disciplina quam inconsulta temeritas valeat. Plures quibus ad naves redeundi facultas non fuit, precipiti fuga ad pontem se preripuerunt, et quia tantę multitudini angustus et infirmus erat et a persequentibus graviter impingebantur, ab ipso ponte confracto proruentes misero mortis genere aquarum violentia perierunt. Phylippus et alii multi per diversa fugientes hostibus et morti se subtraxerunt, plures capti, vulnerati et occisi sunt. Walterus et Albertus cum quibusdam sibi coherentibus celeri fuga evaserunt. Wilhelmus vero de Theilinc et quidam milites spe defensionis in unum conglobati aliquantulum hostibus reluctati sunt, dum tandem viribus exhausti deditione impetrata capti et invinculati sunt. Kinemarenses navibus et omnibus spoliis exuti, miseri et nudi ad sua redierunt. Hunc exitum habuit

---

[a] Wilhelmo de Theylinc, Philippo de Wasner *Rh.* [b] minori *ontbr. Rh.* [c] Voerscoet *Rh.* [d] Kinemar *hs.*

indisciplinata temeritas. Lŏthewicus vero cum captivis et spoliis in lęticia cordis et gloria victorię Vorscot rediit et de cetero securum se credidit. Hoc gravi infortunio ad aures Wilhelmi delato graviter ingemuit, sed omnia dissimulans ceptam profectionem acceleravit et in multitudine sui exercitus tam Selandensium quam Hollandensium superveniens ad locum qui dicitur Tol copias sine alicuius prohibitione exposuit. Ad quod explorandum dux de Limburg missus est vir gnarus belli, qui ammiratus multitudinem exercitus, diversitatem armorum, acierum dispositionem verbum pro pace fecit; quod omnimodis Wilhelmus refugit, sui expulsionem, patrię depredationem, suorum mortes proposuit; vincere aut mori se venisse. Itaque dux sine effectu pacis regressus visa retulit, timorem pro audacia, fugam pro defensione incussit et cum suis sequacibus recessit comite Lŏthewico in periculis relicto. Cuius discessu Lŏthewicus cognito relictis tentoriis et preciosa rerum supellectili multa et diversa a facie Wilhelmi qui iam supervenire dicebatur festinus abiit, ne via intercluderetur. Milites et pedites, ut expeditiores ad fugam essent, loricas et galeas, diversa armorum genera in manus persequentium reliquerunt. Quorum plurimi precipiti cursu et ceco impetu in lacum vicinum Rheno quem incolę dicunt Sile proruentes spiritum aquis suffocati supposuerunt, alii versus Traiectum festinantes passim cedebantur, et sic *infirmata est* pre timore *virtus* eorum, ut etiam a mulieribus fugarentur. Alii qui evaserant nudi et confusi civitate recepti miserabile spectaculum se videntibus prebuerunt, veram paginam ostendentes in se ipsos legendi: Ne *glorietur fortis in fortitudine sua.* Wilhelmus vero festino remigum impulsu Lŏthewicum subsecutus est, sed minime successit ei, illo velociter cum captivis militibus elapso; quos episcopo pro debito pecunię traditos idem episcopus vinculis et diligenti custodię mancipavit. Militum tamen eius satis copiosum numerum apprehendit; omnis preterea copiosus ille apparatus navium et infinita preparatio cibariorum[a] retenta est. Selandenses multa et nobili preda tam militum captivorum quam diversis

Ps. 30, 11.

Jerem. 9, 23.

---

a verbeterd uit: ciborum *hs.*

armorum instrumentis ad propria sunt reversi. Evoluto autem non longo/ tempore Wilhelmus comes Aspern /*Bl. 168v* munitionem Folperti et Florentii adversariorum suorum *(172v)*. exercitu tam Selandensium quam Hollandensium expugnatam deiecit. Traiectenses vero cum militibus Hollandensibus non longo intervallo Thurdrecht navigio applicantes totam incendio consumpserunt vino, frumento, ordeo infinito distracto, rebus diversę supellectilis tam incendio absumptis quam rapina sine numero direptis. Processu temporis *verbum* pacis et *reconciliationis* factum est inter episcopum et comitem et ad effectum usque deductum sub hac conditione, ut comes quod[a] Heinrico Grus extorserat[b] eidem restitueret, ministeriales ad comitatum pertinentes et in episcopatu commorantes in ius episcopi cederent et qui episcopi et in comitatu degentes in potestatem comitis referrentur, datis preterea ab eodem comite mille talentis; nec tamen captivos suos obtinuit, qui postea infinita pecunia se ipsos redemerunt. Isbrandus etiam de Herlem et avunculus eius Allinus, Arnoldus et frater eius Heinricus de incommodo vinculorum absoluti et bonis suis restituti in gratiam et reconciliationem comitis admissi sunt, cęterorum autem possessiones et reditus, qui se ad comitem de Lŏne contulerant, comes in ius suum reductos partim fratri suo Florentio, partim hiis qui sibi fideliter adheserant distribuit. Preterea Florentius prepositus autumpnali tempore Selandiam ingressus collectis fidelibus comitis munitionem Hugonis Scarpenes expugnatam incendio consumpsit tanto facilius quanto commodius obsideri potuit hyemis asperrimo rigore aditum undique prestante. *2 Cor. 5, 19.*

Anno sequente qui erat annus Domini MCCV comes Flandrię Phylippus collecta exercitus sui multitudine et infinito navium apparatu terram maritimam Scalden expugnare statuit et dominio comitis de Lŏne subiugare, Wilhelmum expugnatum omni honore et comitatu exuere. Qui tamen eorundem Scaldensium hortatu et confidentia animatus resistere decrevit, competentius arbitratus in bello mori quam paternis sedibus exulem et profugum se haberi. Et cum iam esset in progressu

[a] *onduidelijk hs; Pertz:* quos. [b] extorserat Grus, *door teekens verplaatst hs.*

ut manus consererent, nunciis intercurrentibus instans negocium ad bonum reconciliationis processit, comitissa Flandrię Phylippi comitis relicta, cui nomen reginę indultum est, et preposito Bruggensi summo studio hoc elaborantibus. Pacis vero conditio decem milium quingentarum[a] marcarum fuit. Tanti comitis potentia Lŏthewicus et Aleydis comitissa confisi contracto exercitu quasi iam Hollandiam certo habituri[b] Traiectum[c] pervenerunt, sed litteris et nuncio de pace et reconciliatione accepto et auxilio penitus negato spe sua frustrati et illusi ad propria redierunt. Ecce longam gestorum seriem qualicumque stilo exaravimus ; alia preter hec si forte supervenerint quę ad presens negocium spectant, alterius executioni committimus.

Anno Domini MCCVI.

Anno Domini MCCVII Bruno Coloniensis episcopus a Phylippo rege captus invinculatur.[d] [1])

Anno Domini MCCVIII.

Anno Domini MCCXLVIII circa festum beati Martini episcopi maxime fuere tempestates ventorum et tanta fuit inundatio maris, quantam nullus mortalium eo tempore viventium meminit factam, in omnibus terminis maris, precipue in comitatu Hollandie, Flandrie, et Fresie orientalis et occidentalis. Aggeribus vero mari oppositis in omnibus locis ruptis et collisis maximam fuit videre miseriam in suffocatione iumentorum et pecudum, viris vix cum liberis et uxoribus evadentibus et in trabibus domorum suarum residentibus, donec a vicinis misericordia motis vix vivi inde navibus abstraherentur. Eo tempore pisces marini qui vulgo bullik et rivisk dicitur circa Delf ex flumine retibus abstracti sunt. Eodem anno a festo Luce ewangeliste *18 Oct.* usque ad diem beati Valentini *14 Febr. 1249.* per totam hiemem nix visa et glacies non fuerunt, nisi unius noctis aut duarum ad maius noctium. Ventus vero ex plaga occidentali ita

[a] *verbeterd uit :* quintarum *hs.* [b] habituri certo, *door een teeken verplaatst hs.* [c] Traiectum *boven den regel in een lacune ingelascht hs.* [d] *tot hier hand D ; de volgende regel van een andere hand hs.*

[1]) *Dit gebeurde op 27 Juli 1206.*

continue flabat, ut vix aut raro per unius diei et noctis aut ad maius quod mirum dictu est duarum seu trium noctium horas ad loca orientalis plage transmigraverit. Quod hominibus maxima spe cum nimia admiratione et sepe cum cachinno pre iocunditate mirantibus, statim ad locum pristinum quasi sibi dispensatum resiliit.

Anno verbi incarnati MCCL, VI idus Decembris *Bl. 42v (45v).* venerabilis pater et felicis recordationis domnus Theodericus Vironensis episcopus, vir per omnia discretus, mansuetudinis et benignitatis predicande, de ordine fratrum minorum, multis a domno papa spiritalium et auctoritatum privilegiis honoratus, cum procurator esset ecclesie Traiectensis, monasterium nostrum et ecclesiam beate Virginis cum cymiteriis suis, ambitum claustri cum domibus et officinis suis, aque episcopalis asspersione manu propria reconsiliavit. Indictis quoque ordinibus, undique advenientibus clericis, in sabbato Veni et ostende sacros aput nos ordines solempniter *16 Dec.* celebravit. Ipso etiam die in conventu solutis quocumque casu excommunicatis super irregularitatibus usque ad illut tempus undecumque contractis, auctoritate functus apostolica misericorditer dispensavit. Sequenti proxima dominica duos abbates benedixit. In octava beati *2 Jan. 1251.* Stephani duo altaria, unum ecclesie, aliud cappelle beate Virginis in monasterio, dedicavit, per octavam singulis diebus et mensuales memorias primi anni et omnibus anniversariis dedicationis eorundem altarium, sed et altaris capelle sancti Adalberti, XXX dierum indulgentiam cunctis devotione seu elemosinis eadem oratoria visitantibus largiendo. Quo etiam die ad perhennem et felicem sui memoriam in honore gloriose[a] virginis genitricis Dei Marie antiphonam cuius est initium Salve regina ad hanc subsequentem nos docens collectam in perpetuum aput nos in conventu cottidie constituit decantari, devotionis intuitu eius decantationi interesse satagentibus felici remuneratione dierum X indulgentiam recompensans. Ut suum quoque nobis favorem plenius commendaret et nos sibi in caritate perpetua tenatius obligaret, omnibus elemosinarum largitione restaurationi monasterii nostri manum

[a] gloriose *boven den regel bijgeschreven hs.*

porrigentibus adiutricem omnibusque in festo beati Adalberti patroni nostri seu dedicationis templi sive altaris in capella beate Virginis ad nos devote convenientibus C dies et unam karenam de iniunctis sibi penitentiis relaxando larga nobis indulgentiarum privilegia condonavit et litterarum suarum testimoniis evidentibus in perpetuum confirmavit. Hic reverendus pater discessurus a nobis omnium que in suo gerebantur episcopatu, nosque illi vice reciproca que aput nos fiunt seu fient bonorum perpetuam communionem et plenam in omnibus sicut uni ex nostris concessimus fraternitatem. Sic et fratri suo viro religioso et honestis moribus adornato fratri Iohanne atque suo capellano et ipso viro honesto fratri Heinrico, qui uterque de ordine erat fratrum minorum, duximus concedendum.

Bl. 169v (173v).

Mille ducentenis octogenisque duobus
Annis Heinricus, Symon, Egidius, Lodowicus,
Albertus capti sunt in Thornburgque redacti.
Insuper hoc ipso rex est Wilhelmus in anno
Fresonibus multis occisis despoliatis
Captis translatus ac in Middelburg tumulatus.

16 Mei. Anno Domini MCCLXXXII in vigilia pentecostes capti sunt tres monachi Gerardus de Alkemade, Lodowicus, Symon Gale, in Thorenburgque redacti a Florentio abbate Ekmundensi filio Werenboldi militis.

Millenum tricentenum quinum quoque denum
Annum transactum die post verbum caro factum,
Dum fame plere pecus ac homines periere.
Post Noe nec non vere clades talesque fuere.

(1178-1196.) Baldwinus episcopus Traiectensis frater comitis Hollandie et comitis de Benthem ter habuit discordiam cum comitibus de Ghelre, ut Florencius comes Hollandie omnia pecora totius Velue in Davantriam comminaret et gravia dampna comiti Ghelrensi inferret.

IV

OORKONDEN

porrigentibus adiutricem omnibusque in festo beati Adalberti patroni nostri seu dedicationis templi sive altaris et capelle beate Virginis ad nos devote convenientibus C. dies et unam karenam de iniunctis sibi penitentiis relaxando, larga nobis indulgentiarum privilegia condonavit et litterarum suarum testimoniis evidentibus in perpetuum confirmavit. Hic reverendus pater discessurus a nobis omnium que in suo gerebantur episcopatu, nosque illi vice reciproca que apud nos fiunt aut fient bonorum perpetuam communionem et plenam in omnibus sicut uni ex nostris concessimus fraternitatem. Sic et fratri suo viro religioso et honestis moribus adornato fratri Iohanne atque suo capellano et ipso viro honesto fratri Heinrico, qui uterque de ordine erat fratrum minorum, deinceps concedendam.

28. 1290 (1272) Mille ducentenis octogenisque duobus
Annis [illegible] Lodewicus,
Albertus capti sunt in Thoornburgque redacti.
Semper hos ipse rex est Willelmus in annis
Fratribus [illegible] [illegible] [illegible].
Omnia [illegible] se in Middelburg [illegible].

ad 1282 Anno Domini MCCLXXXII in vigilia penthecostes capti sunt tres monachi Gerardus de Alkemade, Lodewicus, Symon Gale, in Thoornburgque redacti a Florentio abbate Rhamnideni filio Wyenholdi militis.

Millenum tricentenum quinum quoque dempto
Annum transactum die post verbum caro factum,
Dum fama plere pacis ac homines gaviere.
Post Nôe non non vere dudes talesque fuere.

X.

(1178-1196.) Balduinus episcopus Traiectensis frater comitis Hollandie et comitis de Bentheim ter habuit discordiam cum comitibus de Ghelre, et Florentius comes Hollandie omnis pacem sedat. Velue in Daventriam commovit et gravis dampna comiti Ghelrensi intulit.

1

Koning Arnulf schenkt aan graaf Gerulf goederen in diens graafschap tusschen den Rijn en de Svithardeshaga *(bij Schoorl) en elders.*

Frankfort 889 Augustus 4 (of : Juli 4).

Afschrift uit de 14e eeuw op bl. 56^{v} van den Codex Rehdigeranus S IV 1. 22 der Stadtbibliothek te Breslau (Rh). — Afschriften uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 3^{v} (E), in den Codex Meermanniano Phillipicus 1891 der Staatsbibliothek te Berlijn bl. 36 (M) en in den Codex 6407 der Kon. Bibliotheek te Brussel bl. 74 (Br). — Afschrift van 1520 in het handschrift van Balduinus de Haga bl. 112 (Bld).

I. Dousa, Bataviae Hollandiaeque annales (1601) 370. — B. Furmerius, Annalium Frisicorum trias tertia (1617) 3. — Sweertius, Rerum Belgicarum annales I (1620) 372 (uit Br). — Miraeus, Codex donationum piarum (1624) 107 = Miraeus-Foppens, Opera I (1723) 34. — (P. Scriverius), Beschrivinge van Out Batavien (1646) 66 = Scriverius, Principes et comites Hollandiae (1650) 2. — G. van Loon, Aloude Hollandsche histori II (1734) 130 (uit M) = Kolyn-van Loon, Geschicht-historiaal rym (1745) 133. — van Mieris, Charterboek I (1753) 27 (uit M). — A. Kluit, Historia critica II 1 (1780) 6 no. II (uit M) = P. Bondam, Charterboek der hertogen van Gelderland I 1 (1783) 42 no. 40. — van den Bergh, OB I (1866) 17 no. 21 (uit E en Kluit) = Sloet, Oorkondenboek Gelre en Zutfen (1872-76) 63 no. 63. — K. von Richthofen, Die älteren Egmonder Geschichtsquellen (1886) 27 no. 1 (uit Rh, E, M en Sweertius).

Regest : Böhmer-Mühlbacher, Regesta imperii I^{2} (1908) no. 1825 (1776).

De dagteekening komt niet overeen met het itinerarium van den koning, die van 1—6 Juli te Frankfort en op 21 Juli te Fulda oorkondt,

en dient derhalve misschien verbeterd te worden in : pridie nonas Iulii (4 Juli).

In nomine sancte et individue trinitatis. Arnolfus[a] divina favente gratia rex[b]. Notum esse volumus omnibus sancte Dei ecclesie fidelibusque nostris presentibus scilicet et futuris, qualiter quidam fidelis ac venerabilis comes noster nomine Gerolfus[c] mansuetudinem nostram deprecatus est, ut ei quasdam res iuris nostri in proprium concederemus. Cuius peticioni libenter annuentes ita fieri decrevimus. Dedimus namque ei inter Renum et Suithardeshaga[d] in comitatu ipsius in locis[e] Northa[f] et Osprehtashem[g] nominatis silvam unam et terram arabilem unam, in loco qui dicitur Bodokenlo hobam unam, in Alburch[h] quoque hobas duas[i] et in Hornum hobam unam[k] et in loco Huui vocato[l] mansam unam[m] et in loco Theole[n] mansam unam[o] et in Aske[p] mansam unam[q], et quicquid ad easdem hobas et mansas[r] iure legitimeque[s] pertinere videtur cum curtilibus et edificiis, mancipiis, campis[t], agris, pascuis, pratis[u], silvis, aquis aquarumque decursibus[v], molendinis[w], piscationibus, viis et inviis, accessibus et regressibus, quesitis et inquisitis, cultis et incultis et cum universis appendiciis[x] et adiacenciis[y] finibus ad prefatas hobas iuste aspicientibus. Et iussimus ei inde hoc nostre auctoritatis fieri preceptum, per quod[z] volumus firmiterque iubemus, ut antetitulatus fidelis noster de hiis omnibus ab hodierna die et deinceps omni tempore liberam securamque habeat postestatem tenendi, donandi, vendendi, commutandi vel quicquid exinde voluerit faciendi absque ullius impedimento. Et

---

[a] Arnoldus *M ;* Arnulphus *Br.* [b] rex *ontbr. M. Br.* [c] Gerolphus *Br ;* Arnolfus *Bld.* [d] Suitardeshaghe *Rh ;* Suithardeshaghe *M ;* Switherdeshaga *E ;* Switardeshaghe *Br ;* Suuthardeshagha *Bld.* [e] locis *ontbr. Rh. M. Br.* [f] Nordtha *E ;* Nortcha *Bld.* [g] Esprechtashem *Br.* [h] Alburuch *Bld.* [i] quoque alias duas *Br.* [k] et in Alburch quoque obas duas et in Hoirnum obam unam *door dezelfde hand aan den voet der bladzijde ingelascht Rh.* [l] et Lorehim vocato *Br.* [m] mansum I *Rh. M ;* mansum unum *Br.* [n] Tecle *E ;* Teole *Bld.* [o] mansum unum *Br.* [p] Alke *E.* [q] et in Aske mansam unam *ontbr. Br.* [r] mansos *Br.* [s] legitime *Rh ;* iure hereditario legitime *Br.* [t] et campis *E.* [u] pratis *ontbr. Br.* [v] discursibus *Br.* [w] molinis *Rh. M. Bld.* [x] appendenciis *M. Br.* [y] adiacentibus *Br.* [z] ut quod *Bld.*

ut[a] hec concessionis nostre auctoritas firmius[b] habeatur et per futura tempora a fidelibus nostris verius[c] credatur ac[d] diligencius[e] observetur, manu nostra subter eam firmavimus anuloque nostro sigillari[f] iussimus.
Signum domni Arnolfi[g] invictissimi regis.
Aspertus cancellarius ad vicem Deotmari[h] archicapellani recognovi et scripsi.
Data pridie[i] nonas Augusti incarnacionis[k] Domini anno[l] DCCCLXXXVIIII[m] indictione VII[n] anno secundo regni Arnolfi[g] piissimi regis. Actum Franconofurth[o] in Dei nomine feliciter amen.

2

Koning Karel (III) schenkt aan zijn getrouwen Dirk de kerk te Egmond met alle daarbij behoorende goederen tusschen de Suithardeshaga *(bij Schoorl), Vartrop (op Wieringen) en* Kinnem *(op Terschelling).*
Bladel (Noord-Brabant) 922 Juni 15.

Vervalscht omstreeks 1172.

Afschrift uit de 14e eeuw op bl. 56 van den Codex Rehdigeranus S IV 1. 22 der Stadtbibliothek te Breslau (Rh). — Afschriften uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 2[v] (E), in den Codex Meermanniano Phillipicus 1891 der Staatsbibliothek te Berlijn bl. 35 (M) en in den Codex 6407 der Kon. Bibliotheek te Brussel bl. 73[v] (Br). — Afschrift van 1520 in het hs. van Balduinus de Haga bl. 111[v] (Bld).

I. Dousa, Bataviae Hollandiaeque annales (1601) 178. — B. Furmerius, Annalium Phrisicorum trias altera (1612) 252 = trias tertia (1617) 47. — Sweertius, Rerum Belgicarum annales (1620) I 95 (in Ioannis a Leidis Chronicon Belgicum) en 372 (uit Br). — Miraeus, Codex donationum piarum (1624) 113 (uit Dousa) = Miraeus-Fop-

---

a ut *ontbr. Br.* *b* *E;* firmiter *Rh. M. Br;* firmior *Bld.* *c* firmius *Br; verbeterd uit* firmius *Rh.* *d* et *E.* *e* diligenter *Rh. M.* *f* sigillarique *M.* *g* *Rh;* Arnulfi *M. E;* Arnulphi *Br. Bld.* *h* Otmari *Rh. M. Br.* *i* *II Bld.* *k* incarnacione *Rh. M;* incarna. *Bld.* *l* anno *ontbr. Rh. Br. Bld.* *m* octingentesimo octogesimo nono *E;* DCCCLXXXVIII *Br. Bld.* *n* septima *E.* *o* Franconoforch *Rh. M;* Franckefort *Br.*

pens, Opera I (1723) 35. — (P. Scriverius), Beschrivinge van Out Batavien (1646) 41 (met monogram, uit Dousa, wiens annales echter geen monogram hebben!) — A. Matthaeus, De nobilitate (1686) 43 (uit Dousa). — Joh. de Leydis, Chronicon Egmundanum (1692) 6 c. VI. — G. van Loon, Aloude Hollandsche histori II (1734) 144 (uit M) = Kolyn-van Loon, Geschicht-historiaal rym (1745) 201. — van Mieris, Charterboek I (1753) 33 (uit M). — Recueil des historiens des Gaules IX (1757) 558 no. XC (uit Miraeus, Codex donationum). — A. Kluit, Historia critica II 1 (1780) 13 no. III (uit M en E). — van den Bergh, OB I (1866) 20 no. 26 (uit E en Kluit). — K. von Richthofen, Die älteren Egmonder Geschichtsquellen (1886) 29 no. 2 (uit Rh, E, M en Sweertius p. 372).

[a]In nomine sancte et individue trinitatis. Karolus divina propitiante clementia rex Francorum. Regalis celsitudinis est mos fideles suos[b] donis multiplicibus honorare. Idcirco notum fieri volumus omnibus fidelibus sancte Dei ecclesie presentibus scilicet atque futuris, quoniam adiens presentiam solii nostri[c] Hagano venerabilis comes expetiit a nostra mansuetudine[d] dari cuidam fideli nostro nomine Theoderico quasdam res, <ecclesiam[e] videlicet Ekmunde[f] cum omnibus ad eam iure pertinentibus> a loco, qui dicitur Suuithardeshaga[g], usque[h] Fortrapa et Kinnem. Cuius petitionem benigne, uti decebat, suscipientes concedimus prefato fideli nostro hec omnia ex integro cum mancipiis, quesitis et inquirendis, pratis, silvis, pascuis, aquis sive aquarum decursibus precipientesque iubemus, ut sicut[i] reliquis possessionibus, quibus iure hereditario videtur[k] uti, ita et[l] hiis nostri muneris largitate[m] rebus impensis valeat secure omni tempore vite sue[n] frui ipse et omnis eius posteritas. Unde et hoc preceptum nostre clementie

[a] *Vooraf in Rh:* Anno Domini DCCC sexagesimo tercio; *in Br:* Anno Domini M° *(1)* DCCC° LXIII°. [b] celsitudinis est nostros et fideles suos *E. Bld;* celsitudinis est nostros fidelesque servos *Rh;* celsitudinis est nostros fidelesque suos *M;* celsitudinis decet nostros fidelesque servos *Br. Verbeterd naar het diploma van 7 Juni 922, Recueil des historiens des Gaules IX (1757) 554.* [c] presenciam nostram *Rh. M. Br.* [d] mansuetudine nostra *Rh. M. Br.* [e] fideli nostro quasque res et elemosinam *Br.* [f] Hecmunde *E;* Egmonde *Rh. Bld;* Egmondam *Br.* [g] *Bld;* Swithardeshagha *E;* Suithardeshaghe *M;* Suitardeshaghe *Rh;* Switardesshaghe *Br.* [h] *er volgt:* ad *M.* [i] si quis *M.* [k] videretur *M.* [l] ut *Br.* [m] nostri animi largitione *Br.* [n] sue *ontbr. E.*

super hiis ei[a] conscribi iussimus, per quod precipimus atque mandamus, ut libere hec omnia teneat atque possideat habeatque potestatem de hiis[b] iuxta libitum suum ordinandi seu faciendi, Deo in omnibus propitiante et nemine inquietante. Et ut hoc nostre largitionis munus per succedentia tempora firmius habeatur et attentius observetur, manu propria subter firmavimus et anuli nostri impressione iussimus sigillari.

Signum Karoli gloriosissimi regis[c].

Hagano[d] notarius ad vicem Rotgeri[e] archiepiscopi summique cancellarii recognovit.

Datum <anno dominice incarnationis[f] DCCCLXIII[g]> XVII kal. Iulii indictione XI[h] anno XXX[i] regnante domno Karolo rege, redintegrante XXV[k], largiore vero hereditate indepta[l] XI[m]. Actum Pladella[n] villa feliciter amen.

3

Koning Lotharius schenkt aan zijn getrouwen graaf Dirk (II) het bosch Wasda *met alle bijbehoorende goederen.*

969 April 13.

Vervalscht omstreeks 1172.

Afschrift uit de 14e eeuw op bl. 56 van den Codex Rehdigeranus S IV 1. 22 der Stadtbibliothek te Breslau (Rh). — Afschriften uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 3 (E), in den Codex Meermanniano Phillipicus 1891 der Staatsbibliothek te Berlijn bl. 36 (M) en in den Codex 6407 der Kon. Bibliotheek te Brussel bl. 74 (Br). — Afschrift van 1520 in het handschrift van Balduinus de Haga bl. 112 (Bld).

I. Dousa, Bataviae Hollandiaeque annales (1601) 226. — B. Fur-

---

[a] eis *Br*; ei super hiis *E. Bld.* [b] de hiis potestatem *E.* [c] regis gloriosissimi *E. Bld.* [d] Haghano *Br.* [e] Rotgheri *Rh. Bld*; Rogeri *Br.* [f] anno Domini *Rh. M. Br.* [g] octingentesimio sexagesimo tercio *E*; DCCCLX *Bld*; M° *(!)* DCCC° LXIII° *Br.* [h] indictione undecima, septimo decimo kal. Iulias *E*; indictione XI, XVII kal. Iulias *Bld.* [i] tricesimo *E. Br.* [k] vicesimo quinto *E.* [l] indempta *E. Br.* [m] undecima *E*; *het getal ontbr. Rh. M. Bld. Br.* [n] Placella *Bld.*

merius, Annalium Phrisicorum trias altera (1612) 254 = trias tertia (1617) 89 (uit Dousa). — Sweertius, Rerum Belgicarum annales I (1620) 95 (in Ioannis a Leidis Chronicon Belgicum) en 372 (uit Br). — Miraeus, Codex donationum piarum (1624) 106 (uit Dousa) = Miraeus-Foppens, Opera I (1723) 33. — (P. Scriverius,) Beschrivinge van Out Batavien (1646) 43 (met monogram!) — G. van Loon, Aloude Hollandsche histori II (1734) 99 (uit M) = Kolyn-van Loon, Geschicht-historiaal rym (1745) 209. — I. G. Heineccius, Opera VII 2 (1748) 860 no. III (uit Miraeus, Codex don.). — van Mieris, Charterboek I (1753) 22 (uit M). — Recueil des historiens des Gaules IX (1757) 632 no. XXI (uit Miraeus, Codex don.). — A. Kluit, Historia critica II 1 (1780) 30 no. VII (uit M). — De Loys, in: Mémoires de la société des antiquaires de Morinie II (1834) 89 (uit Kluit). — van den Bergh, OB I (1866) 30 no. 43 (uit Kluit). — K. von Richthofen, Die älteren Egmonder Geschichtsquellen (1886) 31 no. 3 (uit Rh, E, M en Sweertius p. 372). — Halphen-Lot, Recueil des actes de Lothaire et de Louis V (1908) 78 no. XXXII (uit Rh, E en M).

In nomine sancte et individue trinitatis. <Lothowicus[a]> Dei gratia[b] rex. Notum sit omnibus fidelibus nostris tam presentibus quamque[c] futuris, quod dilecta coniunx nostra Hemma regina adiens nostre celsitudinis presentiam humiliter deprecata est, ut cuidam nostro fideli scilicet Theoderico comiti <forestum[d]> Wasda in eodem comitatu cum pratis[e] et aquis[f] terrisque aratoriis, exitibus et regressibus cumque rebus[g] pertinentibus ad predictum <forestum> perintegre[h] nostro daremus precepto. Cuius petitionibus, dignum prout est[i], faventes predicto comiti predictum damus atque largimur <forestum>, ut habeat, teneat, possideat suis cum ad se[k] pertinentiis tam ipse quam sui heredes seu cui ipse suique heredes vendere vel mancipare voluerint sine omni contradictione. Et ut firmius maneat inconvulsumque servetur, hoc ei preceptum fieri iussimus et manu propria subter firmantes anulo nostro iussimus sigillari.

Signum domni <Lothowici[l]> gloriosissimi regis.

---

[a] Lodewicus *Rh. M*; Ludouicus *Br.* [b] gratia Dei *E. Bld.* [c] quam *M. Br.* [d] ferestum *M.* [e] prato *M.* [f] et *ontbr. E. M*; agris *Rh.* [g] omnibus rebus *Br.* [h] perintegro *M.* [i] prout decet *Br.* [k] cum suis ad se *Rh.* [l] *E*; Ludowici *Rh*; Lodewici *M*; Ludouici *Br*; Lothewici *Bld.*

Gezo[a] cancellarius ad vicem domni Othildrici[b] archiepiscopi summique cancellarii recognovit et subscripsit[b'].

Datum anno Domini[c] <DCCCLXVIII[d]> id. Aprilis, regnante domno <Lothowico[e]> anno XV[f], indictione XII[g].

4

Koning Otto III geeft aan zijn getrouwen graaf Dirk (II) in eigendom, wat deze tot nu toe van hem in leen had tusschen de rivieren Lier en IJsel, en tevens wat hij in leen had tusschen de rivieren Medemelacha *en* Chinnelosara gemarchi *en in den gouw Texel, met uitzondering echter van de huisbelasting in de genoemde graafschappen Maasland,* Kinhem *en Texel.*

Nijmegen 985 Augustus 25.

Afschrift uit de 14e eeuw op bl. 57 van den Codex Rehdigeranus S IV 1. 22 der Stadtbibliothek te Breslau (Rh). — Afschriften uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 4 (E) in den Codex Meermanniano Phillipicus 1891 der Staatsbibliothek te Berlijn bl. 37 (M) en in den Codex 6407 der Kon. Bibliotheek te Brussel bl. 74[v] (onvolledig) (Br). — Afschrift van 1520 in het handschrift van Balduinus de Haga bl. 112[v] (Bld).

I. Dousa, Bataviae Hollandiaeque annales (1601) 412. — P. Scriverius, Beschryvinge van Out Batavien (1612) 118 en (1646) 82 (uit M). — B. Furmerius, Annalium Frisicorum trias tertia (1617) 108. — Sweertius, Rerum Belgicarum annales I (1620) 111 (in Ioannis a Leidis Chronicon Belgicum) en 373 (onvolledig, uit Br). — Miraeus, Codex donationum piarum (1624) 168 (uit Dousa) = Miraeus, Notitia ecclesiarum Belg. (1630) 131 = Miraeus-Foppens, Opera I (1723) 52. — Boxhorn, Theatrum sive Hollandiae nova descriptio (1632) 78 (uit Dousa). — Scriverius, Principes et comites Hollandiae (1650) 10 = Scriverius, Beschryvinge van alle de graven van Hollant (den Haag z. j.) 58 = Scriverius, Alle di graven van Holland (1667) 25. — Matthaeus, De nobilitate Hollandiae (1686) 51 (uit Dousa). — Vorburg,

---

[a] rerum *Br.* [b] Vthelrici *E. Bld.* [b'] scripsit *Bld.* [c] dominice incarnationis *E. Bld.* [d] octingentesimo sexagesimo septimo *E*; DCCCLXVII *Bld*; DCCC[0] *Br.* [e] Lodewico *Rh. M*; Ludovico *Br.* [f] quinto decimo *E.* [g] quinta decima *E.*

Historia rerum Germanicarum sub tribus imperatoribus Ottone I, II, III gestarum (1709) 118. — G. van Loon, Aloude Hollandsche histori II (1734) 215 (uit M) = Kolyn-van Loon, Geschicht-historiaal rym (1745) 235. — van Mieris, Charterboek I (1753) 49 (uit M). — A. Kluit, Historia critica II 1 (1780) 57 no. XIV (uit M en Br). — Leibnitz, Annales imperii occidentis ed. G. H. Pertz III (1846) 486. — van den Bergh, OB I (1866) 40 no. 64 (uit Kluit). — K. von Richthofen, Die älteren Egmonder Geschichtsquellen (1886) 32 no. 4 (uit Rh, E, M en Sweertius p. 373). — MG. DO. III 19 (uit Rh, E, M en Br).

In nomine sancte et individue trinitatis. Otto divina favente clemencia rex. Cunctis fidelibus nostris presentibus scilicet atque futuris manifestum esse volumus, quomodo nos ob votum et amorem dilecte genitricis nostre Theophane videlicet imperatricis auguste necnon et interventu fidelium nostrorum Ekberti[a] Treuerensis ecclesie venerabilis archiepiscopi ac nepotis nostri Heinrici[b] Baioariorum[c] ducis fideli nostro[c'] Theoderico comiti[d], quicquid nostro concessu hactenus in beneficium tenuit inter duo flumina que vocantur Liora[e] et Hisla, in proprium dedimus cum omnibus utensilibus, que in eodem beneficio regio concessu per fructuarium usum antehac possedit. Et totum, quod nostra regia concessione in villa[f] Sunnimeri[g] dicta beneficiario usu usque modo habuit, cum omni utilitate illuc aspiciente sibi etiam in proprium deinceps tenendum donavimus[h]. Adhuc quoque quicquid beneficii nostra de parte inter duo flumina Medemelacha et Chinnelosara[i] gemarchi[k] dicta tenuit cum omnibus appendiciis ad idem beneficium pertinentibus, similiter in proprietatem habendum dedimus. Ad hec etiam totum, quod de nostro iure in pago Texla nuncupato in beneficium tenuit cum omni utilitate ad hoc appendente, excepto quod vulgari lingua dicitur huslada, ad integrum sibi in proprium[l] tradidimus in comitatibus ita nuncupatis Masalant[m], Kinhem[n], Texla. Et ut de predictis rebus liberam habeat potestatem donandi,

---

[a] Egberti *Br.* [b] *E;* Henrici *M. Rh. Bld.* [c] *Bld;* Baiororum *M. Rh;* Bauariorum *E;* Bauarorum *Br.* [c'] fidelis nostri *Br.* [d] comite *Bld.* [e] Herma *Br.* [f] villam *Bld.* [g] Sunnemere *M. Rh. Br.* [h] donamus *E.* [i] Chinnelisara *Rh.* [k] gemerchi *E. Bld.* [l] perpetuum *Rh.* [m] Masaland *Bld.* [n] Kinheim *Bld.*

commutandi seu quicquid voluerit faciendi, hoc nostre auctoritatis preceptum conscribi et anuli nostri impressione sigillari iussimus manuque propria subter[a] firmavimus.

Signum domni Ottonis gloriosissimi regis.

Hildebaldus episcopus et cancellarius vice Willigisi archicapellani recognovi.

Data VIII[b] kal. Septembris anno dominice incarnationis DCCCCLXXXV[c], indictione XIII[d], anno autem tertii Ottonis regnantis secundo. Actum Noviomago feliciter amen.

5

Graaf Dirk (V) van Holland bevestigt de schenkingsoorkonden van zijn voorgangers voor de Egmondsche kerk, die door abt Steven overgelegd zijn, en bepaalt: op den grond van die kerk tusschen Wimnorasvetha *en* Herem *mag niemand zonder toestemming van den abt gerecht houden; de mannen der kerk zijn in het geheele graafschap tolvrij en staan onder het gezag van den abt, die hen zelf met zijn schout berechten moet. Wie dit, hoewel door zijn afkomst onder Egmond behoorend, zou willen ontkennen, mag door den abt en diens voogd voor zijn gerecht gebracht worden, in welk schoutambacht hij ook verblijf houdt. Hetzelfde mag met zijn inkomsten gebeuren. Wanneer iemand, die op den grond van de kerk gevestigd is, het verschuldigde niet betalen wil, zal de voogd zijn huis binnengaan en het verschuldigde, maar niet meer, ontvangen, zonder tegenspraak van eenig rechterlijk ambtenaar. De graaf heeft bovendien 9 hoeven in Maasland en 3 in* Westerbeiran *van het klooster in ruil ontvangen voor een cijns te Alkmaar van jaarlijks 8 pond, en aan abt Steven en zijn opvolgers het schoutambacht te Alkmaar gegeven.*

Vlaardingen 1083 Juli 26.

---

[a] subtus *M.* [b] octavo *E.* [c] nongentesimo octogesimo quinto *E.* [d] tercia decima *E.*

Falsum van omstreeks 1215.

Schijnbaar oorspronkelijk in het Algemeen Rijksarchief (B). — Afschrift uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 15 (E).

Fragment van B in fascsimile : O. Oppermann, Untersuchungen III (1920) Facs. 5.

I. Dousa, Bataviae Hollandiaeque annales (1601) 487 (uit afschrift van Heda). — B. Furmerius, Annalium Frisicorum trias tertia (1617) 153. — Sweertius, Rerum Belgicarum annales I (1620) 138 (in Ioannis a Leidis Chronicon Belgicum). — Miraeus, Codex donationum piarum (1624) 204 (uit Dousa) = Miraeus-Foppens, Opera I (1723) 71. — Joh. a Leydis, Chronicon Egmundanum (1692) 15 c. XVII (uit B) = G. van Loon, Aloude Hollandsche histori II (1734) 354. — van Mieris, Charterboek I (1753) 70 (uit Dousa en Joh. a Leydis). — A. Kluit, Historia critica II 1 (1780) 119 no. 19 (uit B). — van den Bergh, OB I (1866) 57 no. 89 (uit B).

Oorkonde no. 7 < ⁂ In nomine sanctę et individuę trinitatis ego Theodericus Dei gratia Holtlandensis comes reputans mecum incertos casus humane fragilitatis decrevi iustis peticionibus assensum prebere, ut divinam misericordiam in illo districto examine placabilem merear habere ⁂ [a]. Quapropter notum sit omnibus tam presentibus quam futuris Christi fidelibus, quod Stephanus bonę memorię abbas Ekmundensis ęcclesię quasdam auctoritates donationum de-
no. 2 (922). tulit mansuetudini nostrę, qualiter piissimi comites antecessores nostri ex propriis possessionibus et a regibus iure hereditario susceptis eandem ecclesiam Dei construxerunt, ditaverunt et honoraverunt. Theodericus frater
Gravenreg. Waldgeri cum legitima coniuge sua Geua inprimis ligneam construxit ibi ęcclesiam instituens sanctimonialium vitam et offerens Deo ad eundem locum in Franlo manssus novem, in Alcmere duos manssus, in Callinge medietatem totius possessionis. Theodericus
glossa man. C ad ann. Egm. Gravenreg. secundus predicti filius cum Hildegarda[b] coniuge sua construxit ex lapidibus magno sumptu ęcclesiam removens inde sanctimoniales feminas et instituens monachicam vitam optulit et ipse ad eundem locum in Scagon sex manssus, in Haragon XI^cim manssus et quartam partem mansus, in Wimnon mansum et dimidium, et ab eodem mansu usque in Heram omnem terram cultam et incultam in agris et pascuis, ecclesiam Heilgalo, in Alcmere omne theloneum, in Osdem manssus duos et dimidium,

[a] *einde van den eersten regel B.* [b] garda *in geoblongeerde letters B.*

in Limban manssus septem et dimidium, in Smithan mansus duos, in Bacchem mansus tres, in Ordebolla mansus duos, in Those manssum I, in Obbingem manssum I, in Hemstede manssum I, in Velson VI mansus et altare eiusdem[a] ęcclesię a nona usque ad nonam in festivitate sanctę Agathę, iuxta flumen Bamestra manssum I, inter rivulum Sculingleke et Hureslede manssus IIII^{or} una cum piscatione, in Forenholte ęcclesiam cum decimatione, in Saxnem ęcclesiam cum decimatione, in Nortga ęcclesiam cum decimatione. Ornata ergo bonis moribus uxor predicti comitis Hildegarda venerabilis optulit et ipsa Deo sanctoque Adalberto tabulam altaris fabricatam auro claro gemmisque preciosis, textum ęuuangeliorum etiam auro gemmisque decoratum, historiam, I medicinalem librum. Ekbertus[b] nominati comitis filius Dei gratia Treuerice ęcclesię archiepiscopus honoravit eundem locum Ekmundensem offerens Deo sanctoque Adalberto crucem auream, casulam preciosam, stolam pulcherrimam, cingulum auro intextum, dalmaticam, subtile, missale, capitulare, historiam vetus novumque testamentum continentem multosque alios libros, scrinium argenteum plenum reliquiis sanctorum. Arnulfus[b] comes cum condigna uxore sua Liutgarda optulit ad predictum locum in Thosa manssus duos, in Kasterchem duos mansus et quartam partem unius, in Velson tres mansus et unum agrum, in Saxnem dimidium mansum, in Forenholte tres mansus, in Nortga mansus V, in Lopsen novem manssus, iuxta flumen Marne mansum et quartam partem unius, in Villa[c] Leythen mansum et sextam partem unius, in Villa[c] Bergan ab occidente Rheni posita tres mansus, ęcclesiam Flardinga cum decimatione terrę inter fluvium Matlinge et rivulum Thurlede, qui vocatur Harga. Theodericus tercius predicti Arnulfi filius cum coniuge sua Othelhildis optulit sancto Adalberto in Radenburch IIII^{or} mansus X libras singulis annis solventes, in Radenburgarebroke terram XVI^{cim} uncias solventem, in Suetan terram XIII^{cim} uncias solventem, in Waldmanneuenna terram XVI uncias solventem, in Comitis[c] Fritgersa terram XVI uncias solventem. Sifridus cognomento Sicco predicti frater Theoderici dedit sancto Adalberto pro animę suę remedio terram super gest nominatam Northorpe, Smithen, Adgeringelant, Hildebrandislant, Siuuirdingelant, V fiertelen, Lantlosamade, in Ekerslato XII libras, in Banez II libras. Florentius[b] tercii Theoderici filius cum bonę memorie uxore sua Gerthrude optulit ad sepe predictum locum terram in Escmundelf V libras et unciam solventem, in Buschusa mansum XXXII uncias solventem,

[a] eiudem *B.* [b] *dit woord in groote letters B.* [c] *B.*

in Scherwich mansum XXVIII uncias solventem, iuxta Delf X manssus, ex altera parte Delf VIIII manssus. Huius> Florentii
no. 3. (969). filius <fui ego quartus> Theodericus, <quem humiliter deprecatus est predictus abbas Stephanus, ut pro amore Dei et reverentia sancti Adalberti renovarem et confirmarem auctoritate mea omnia predescessorum[a] meorum dona ad Ekmundensem ęcclesiam pertinentia. Cuius
no. 7. peticioni libenter assensum prebui et summę karitatis
no. 2. (922). auctoritate confirmavi, ut omnia supra scripta libere teneat possideatque predicta ęcclesia, et a terra Wimnorasuetha usque in Herem, quę tota est eiusdem ęcclesię, nullus mortalium audeat placitum habere sine abbatis permissione vel iniuste aliquid inde deripere, hominesque eiusdem ęcclesię in toto comitatu nostro sine theloneo esse nullusque debeat eos opprimere, sed sint sub abbatis potestate, et cum causidico suo placitum cum eis habeat ipse. Quod si aliquis ex eis, qui ex parentibus suis iuste pertinet ad predictum locum, negare et contradicere voluerit, liceat memorato abbati suisque successoribus cum advocato suo illum tenere et ad iusticiam trahere, in cuiuscumque ministerio sit. Similiter faciat de reditibus suis. Quicumque sedet super terram predictę ęcclesię et non vult solvere quod debet iuste, advocatus abbatis intret domum illius et tantum de
no. 3. rebus accipiat quantum debet ille, sine alicuius iudicis
no. 7. contradictione. Si quis vero, quod futurum non credimus, nostrorum vel extraneorum hanc libertatem ęcclesię voluerit infringere, iram Dei et omnium sanctorum incurrat et hoc quod nititur numquam perficere valeat, sed cum Iuda traditore Domini et diabolo et angelis
Isai. 66, 24. eius in die iudicii et cum his quo*rum vermis non morietur et ignis non extinguetur* partem possideat. Qui autem hoc nostrum conservaverint[b] preceptum, gloriam et honorem et benedictionem percipiant a Domino
Hebr. 4, 16. et *misericordiam consequantur et gratiam inveniant in auxilio oportuno*[c].

Ut autem istius nostrę concessionis auctoritas stabilis et inconvulsa omni tempore permaneat, hanc cartam conscribi fecimus et benivolentię dilectionisque nostrę sigillo corroborari[c].

Huius rei testes sunt domnus abbas Stephanus, Folcricus et
Aant. Ev. Azcelinus presbiteri. Laici:> Adalbero, Heremannus filius Popponis, Engelbertus Schathaloch, Thrusinc, <Adaluuin castelanus, tres germani Gerbrandus, Isbrandus, Guntwachar,>

[a] *B.* [b] conservaverit, n *boven bijgeschreven B.* [c] *geen alinea B.*

Deddo de Risuuic, Thiedard, Thietbold, Thietger, Blankard aliique plurimi[a].

<Eodem die> coram eisdem testibus mutuavi contra sanctum Adalbertum novem manssus in Maseland a Schipleda in Mosam, et in Westerbeiran tres mansus a Mosa in Vronanslat, dans censum in Alcmera octo librarum singulis annis, < insuper precante et adiuvante Othelhilda uxore mea dilectissima concessi abbati Stephano suisque successoribus iudiciariam potestatem in Alcmere, que ambach vocatur teotonice[a].

Actum est hoc publice in Flardinga coram populi multitudine. *no. 7.* Anno dominice incarnationis millesimo octuagesimo tercio, indictione VI, regnante IIII^to^ Heinrico vigesimo octavo anno imperii sui, Cuonradi Traiectensis ęcclesię anno episcopatus sui octavo, domni Stephani[b] abbatis anno vigesimo sexto suscepti pastoralis officii, die septimo kal. Augusti. In Dei nomine feliciter amen[c].>

Sigillum spurium impressum.

6

Abt Adalhard van Egmond bericht, dat hij zelf grond te Wimmenum gekocht heeft, dat broeder Gerbernus grond aldaar en vrouwe Bava grond te Siepelingheberche *aan de monniken van Egmond hebben gegeven, en dat uit de opbrengst van al deze goederen zekere bedragen bestemd zijn voor wijn ten behoeve van de monniken; hij verklaart voorts onder zijn ban bepaald te hebben, dat al wat in het vervolg aan het klooster geschonken of op eenige andere wijze verworven zal worden, voor wijn ten behoeve van de monniken zal worden besteed.*

(1105—1120).

Vervalscht omstreeks 1215.

Afschrift uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 8 (E).

van den Bergh, OB I (1866) 70 no. 107 (uit E). — S. Muller, BMHG 35 (1914) 20 no. V (uit E).

---

[a] *geen alinea B.* [b] Stephani *in kapitale letters B.* [c] Amen *in kapitale letters B.*

Oorkonde no. 7 <In nomine sancte et individue trinitatis. Notum sit omnibus presentibus et futuris Christi fidelibus, qualiter ego Adallardus Ekmundensis[a] ecclesie abbas Dei gracia quamvis indignus sextus post primum abbatem emi terram in loco qui Wimnon dicitur quinque solidos et dimidium singulis annis kalendis Octobris pro censu solventem; ex quibus constitui quinque fratribus ad vinum pro caritate in anniversario meo, sex denarios ad luminaria ecclesie pro anima mea. Quo exemplo quidam frater nomine Gerbernus instigatus, Traiecti nutritus sed tunc eo tempore pro loci qualitate conversatus, adquisivit in supradicto loco terram, que singulis annis duos solidos solvit, quos fratribus pro anniversarii sui memoria ad vinum emendum permissu et licencia abbatis sui ordinavit. Eisdem diebus quedam matrona nomine Baua in ista parte Siepelingheberche contulit fratribus terram viginti sex denarios solventem singulis annis kalendis Octobris; et hos pro anima sua ad supranominatum usum pro penuria vini, quam fratres paciebantur, constituit. Hoc eciam tunc temporis abbas Adallardus fratribus suis concessit et banno suo confirmavit, ut quidquid deinceps ecclesie daretur aut quocunque modo acquireretur, ad usum vini fratribus verteretur. Quodsi quis successorum meorum hoc, quod non credo, infringere voluerit, iusticia obstante ad effectum non deducat, sed liminibus sancte ecclesie extraneus fiat
Num. 16, 33. et cum Dathan et Abiron *in infernum descendat* et
Deuter. 28, 45. *omnes maledictiones*, que in Deutronomio scripte sunt,
Ps. 68, 29. *veniant* et nomen eius *deleatur de libro vivencium*, nec
no. 7. *cum iustis scribatur* et in die iudicii sit in[b] sinistra parte cum
Apoc. 20, 9. Iuda traditore Domini et cum diabolo dimergatur *in stagnum*
no. 7. *ignis et sulphuris.* Qui vero tradicionem nostram incon-
Hebr. 4, 16. vulsam custodierit, benedictionem et *misericordiam consequatur* a Domino tempore *oportuno* et vitam eternam in futuro.>

Acta sunt hec publice coram Florencio comite in presencia Adallardi abbatis ante altare sancti Petri in Ecmundo[c] coram ydoneis testibus Weremboldo, Galone, Ysbrando, Deddone et fratribus eius quamplurimis.

---

[a] Hecmundensis *E.* [b] *verbeterd uit:* a *E.* [c] Hecmundo *E.*

7

Graaf Floris (II) van Holland bevrijdt de burgers van Heilo van het voor begrafenissen verschuldigde recht onder voorwaarde, dat zij de tienden van al hun veldvruchten en van al hun vee blijven betalen.

Egmond 1108 April 12.

Vervalscht omstreeks 1215.

Afschrift uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 16^{v} (E). — Afschrift van 1520 in het handschrift van Balduinus de Haga bl. 115 (Bld).

Sweertius, Rerum Belgicarum annales I (1620) 145 (in Ioannis a Leidis Chronicon Belgicum). — Joh. de Leydis, Chronicon Egmundanum (1692) 19 c. XVIII (uit E) = van Mieris, Charterboek I (1753) 80 = A. Kluit, Historia critica II 1 (1780) 147 no. XXII = van den Bergh, OB I (1866) 64 no. 98. — O. Oppermann, Untersuchungen I (1920) 248 no. 2 (uit E en Bld).

In nomine sancte et individue trinitatis. Ego Florencius Dei gratia Holtlandensis[a] comes reputans mecum incertos casus humane fragilitatis <decrevi iustis peticionibus assensum prebere, ut divinam misericordiam in illo districto examine placabilem merear habere. Quapropter notum sit omnibus tam presentibus quam futuris Christi fidelibus, quod dulcissima interventione bone memorie Adalardi[b] abbatis tunc Ekmundensem[c] ecclesiam digne regentis, cuius donacio ab antecessoribus nostris legittime[d] ad nos perlata est, civibus Heilgonlensibus[e] illud statutum, quod pro sepultura iniuste et immoderate magis ab eis extorquebatur quam dabatur, ab hac die presenti perdonamus et deinceps in perpetuum[f] per hanc cartam perdonatum esse volumus ea condicione, ut decimam de omnibus fructibus, quos eorum terra protulerit, sicut ubique iuste fit sine ullo malo ingenio persolvant. Insuper de pullis equarum, vaccarum, de gregibus ovium, porcorum et anserum[g]

no. 16 (1211)

no. 9 (1140)

---

[a] Hollandensis *E.* [b] Adallardi *E.* [c] Hecmundensem *E.* [d] legitime *E.* [e] Heilgolesibus, *met afkortingsstreep boven de* o *en de* e *Bld.* [f] perpetuo *E.* [g] ancerum *E.*

quod iure debent[a] adimpleant.> Si quis vero, quod futurum non credimus, successorum nostrorum vel abbatum vel extraneorum hoc testamentum infringere vel aliquo modo immutare voluerit, iram Dei et omnium sanctorum suorum incurrat et hoc quod nititur nunquam perficere valeat, sed cum Iuda traditore Domini et diabolo et angelis eius in die iudicii et cum
Isai. 66, 24. hiis, qu*orum vermis non morietur et ignis non extinguetur*, partem possideat. Qui autem hoc nostrum conservaverint[b] preceptum, gloriam et honorem et benedictionem
Hebr. 4, 16. percipiant a Domino et *misericordiam consequantur et gratiam inveniant in auxilio oportuno.* Et[c] ut istius nostre concessionis auctoritas stabilis et inconvulsa omni tempore permaneat, duos probos homines Wlfardum et Hericonem hoc sacramento in presencia omnium fecimus confirmare, deinde hanc cartam conscribi et sigillo nostro et[d] dilectissimi[e] Deo nobisque Adalardi[f] abbatis[g] precepimus corroborari. Huius rei testes sunt domnus Adalardus[h] abbas, Thiewinus decanus,
cf. no. 18 (1212—1214) Baldricus, Andreas et tota Deo dilecta sancti Adalberti congregacio. Presbiteri seu clerici: Reinold, Wlbodo, Reimbrand, Geric[i]. Laici: beate[k] memorie Florentius Holtlandensis[l] comes, Galo et Ysbrandus[m] fratres ipsius abbatis, Dodo miles comitis et Theodericus[n] filius ipsius, Wlpertus[o], Liudolfus et alii quam plures et innumerabiles et maxima pars populi illius patrie.

Actum est hoc publice in Ekmunda[p] in ecclesia beati Petri apostoli anno incarnationis Domini M°C°VIII indictione secunda[1]) die secunda idus Aprilis[q] quando octave pasche celebrabantur[r], regnante V Heinrico, tercio anno imperii sui, Burchardi[s] Traiectensis ecclesie anno episcopatus sui nono, <domni Adalardi[t] abbatis anno IIII[to] suscepti pastoralis officii.> In Dei nomine feliciter. Amen.

---

a debeant *E.* *b* conservaverit *Bld.* *c* Eciam *E.* *d* sigillo nostro et *ontbr. Bld.* *e* dilectissimo *Bld.* *f* Adalardo *Bld*; Adallardi *E.* *g* abbati *Bld.* *h* Adallardus *E.* *i* Reynold Wolbodo Reinbrandt Gerit *E.* *k* bone *E.* *l* Florencius Hollandensis *E.* *m* Ysbrand *Bld.* *n* Thiedricus *E.* *o* Volpertus *E.* *p* Hecmunda *E.* *q* pridie Aprilis idus *E;* idibus Aprilis *Joh. de Leydis.* *r* celebrantur *Bld.* *s* Burgardi *E.* *t* Adallardi *E.*

---

[1]) *Dit zou moeten zijn: prima.*

8

Graaf Floris (II) van Holland ontheft de burgers van Alkmaar van het recht op het begraven, onder voorwaarde dat zij de tienden van hun veldvruchten en vee betalen.

Alkmaar 1116 Juli 16.

Vervalscht omstreeks 1215.

Afschrift uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium (E). — Afschrift van 1520 in het hs. van Balduinus de Haga bl. 115^{v} (Bld). — Afschrift uit de 18e eeuw van J. E. van Egmond van der Nijenburg (N).

S. Eikelenberg, Alkmaar en zijne geschiedenissen (1747) 112 (uit E). — van Mieris, Charterboek I (1753) 83 (uit N en Eikelenberg). — A. Kluit, Historia critica II 1 (1780) 152 no. XXIII (uit Eikelenberg en van Mieris) = van den Bergh, OB I (1866) 67 no. 103. — O. Oppermann, Untersuchungen I (1920) 250 no. 3 (uit E en Bld).

In nomine sancte et individue trinitatis. Ego Florencius Dei gratia *no. 7.* Holtlandensis comes reputans mecum incertos casus humane fragilitatis <decrevi iustis peticionibus assensum prebere, ut divinam misericordiam in illo districto examine placabilem merear habere. Quapropter notum sit omnibus tam presentibus quam futuris Christi fidelibus, quod dulcissima interventione bone memorie Adalhardi[a] abbatis tunc Ekmundensem[b] ecclesiam digne regentis, cuius donacio ab antecessoribus nostris legittime[c] ad nos perlata est, civibus Alcmariensibus illud statutum, quod pro sepultura iniuste et immoderate magis ab eis extorquebatur quam dabatur, ab hac die presenti perdonamus et deinceps inperpetuo[d] per hanc cartam perdonatum esse volumus ea condicione, ut decimam de omnibus fructibus, quos eorum terra protulerit, sicut ubique iuste fit sine ullo ingenio malo[e] persolvant. Insuper de pullis equarum, vaccarum, de gregibus ovium, porcorum et anserum[f] quod iure debeant adimpleant, excepto quod in chace[g] vigesimum manipulum fideliter reddant, quod pro gracia, non pro iusticia eis concessimus.> Si quis vero, quod futurum non credimus, successorum nostrorum vel abbatum vel extraneorum hoc testamentum infringere vel aliquo modo immutare voluerit, iram Dei et omnium sanctorum incurrat et hoc quod nititur nunquam perficere valeat, sed cum Iuda traditore Domini et diabolo et angelis eius in die iudicii et cum hiis, quorum *vermis non morietur et ignis non extinguetur, Isai. 66, 24.*

[a] Adalardi *Bld.* [b] Hecmundensem *E.* [c] legitime *E.* [d] inperpetuo *ontbr. E.* [e] malo *ontbr. Bld.* [f] ancerum *E.* [g] cache *E.*

partem possideat. Qui autem hoc nostrum conservaverint[a] preceptum, *Hebr. 4, 16.* gloriam et honorem et benedictionem percipiant a Domino et *misericordiam consequantur et gratiam inveniant in auxilio oportuno.* Et ut istius nostre concessionis auctoritas stabilis et inconvulsa omni tempore permaneat, duos probos homines Embonem et Eilgerum[b] hoc sacramento in presencia omnium fecimus confirmare, deinde hanc cartam conscribi et sigillo nostro et dilectissimi Deo nobisque Adalhardi[c] abbatis precepimus corroborari. Huic rei pro testimonio interfuerunt domnus abbas Adalhardus, Meinolfus[d], Wlbodo, Wibrandus[e] presbiteri. Laici: Galo[f], Liudolfus, Burchardus, Bertolfus, Abbo aliique[g] quam plurimi. Hanc eciam condicionis stabilitatem hii qui subter notantur super ipsius[h] reliquias sancti Adalberti sacramento confirmaverunt nunquam deinceps in perpetuo[i] violandam: Thiedmer, Hera, Hereman[k], Gerbrand[l], Thiedric[m], Hereman, Sibold, Thiedard, Sibold[n], Sigerep[o], Bouo, Brother, Sita, Thiedric, Bouo, Reinold[p], Geldric, Vbbo, Redward[q], Galo, Atger, Gherard[r], Nanno[s], Walfrid[t], Thietger[u], Ekgehard, Etelgis, Hereman, Thietbrand[v], Waldfrid[t], Wigerd[w], Entet, Nanno[s], Bertolth[x], Alnoth[y], Embo, Euerhard, Sidi, Wibod, Etelmer, Nanno[s], Hereman, Reinhard[z], Falko, Euerger, Brother, Hettel[a'], Hildebrand[b'], Ama, Sibold, Ebeko, Meinhard[c'], Rainhard[z], Thiedric, Gerbrand[l], Wibrant, Beier[d'], Heinko[e'], Meintet[f'], Euerhard, Thiedric, Rainbold[g'], Saxparn[h'], Otger, Fretheric[i'], Volpertus, Witet, Hauec[k'], Hera, Geba[l'], Waszo, Luua, Wigerd[m'], Okeman, Bertgot[n'], Iuo[o'], Adolf[p'].

Actum est hoc publice apud Alcmere in ecclesia sancti Laurentii coram innumerabili multitudine ipsius patrie anno incarnationis Domini M°C°XVI° indictione VIIII, die XVII kal. Aug., regnante V Heinrico, XI anno imperii sui, Godeboldi Traiectensis ecclesie anno episcopatus sui III, <domni Adalhardi abbatis anno XII suscepti pastoralis officii.> In Dei nomine feliciter. Amen.

---

[a] conservaverit *Bld.* [b] Filgerum *Bld.* [c] Adalardi *Bld.* [d] Meynolfus *E.* [e] et Wilbrandus *E.* [f] Ealo *Bld.* [g] alii *E.* [h] ipsius *ontbr. Bld.* [i] in perpetuo *ontbr. E.* [k] Heraman *E.* [l] Gherbrant *E.* [m] Thiederic *E.* [n] Thiedard, Sibold *ontbr. E.* [o] Sigereb *E.* [p] Reynold *E.* [q] Redwaert *E.* [r] Gherhard *E.* [s] Namno *E.* [t] Walfrid *Bld.* [u] Thieger *E.* [v] Theiedbrant *E.* [w] Wighert *E.* [x] Bertold *Bld.* [y] Alwoth *E.* [z] Reynhard *E.* [a'] Heccel *E.* [b'] Hildebrant *E.* [c'] Meynhard *E.* [d'] Beyer *E.* [e'] Heynko *E.* [f'] Meyntet *E.* [g'] Reynbold *E.* [h'] Saxpern *Bld.* [i'] Freteric *E.* [k'] Hauek *E.* [l'] Eeba *Bld.* [m'] Wigert *E.* [n'] Bergod *E.* [o'] Yuo *E.* [p'] Adold *E.*

9

Paus Innocentius II neemt op verzoek van graaf Dirk (VI) van Holland en diens moeder gravin Petronilla de kloosters Egmond en Rijnsburg in eigendom en bescherming van de Roomsche kerk op en bepaalt, dat ten teeken daarvan de abt en zijn opvolgers jaarlijks 4 sol. Friesche munt aan den paus en zijn opvolgers moeten betalen.

Lateraan 1140 Febr. 29.

Oorspronkelijk in het Algemeen Rijksarchief (A).

Sweertius, Rerum Belgicarum annales I (1620) 156 (in Ioannis a Leidis Chronicon Belgicum). — Boxhorn, Theatrum sive Hollandiae nova descriptio (1632) 220. — Joh. de Leydis, Chronicon Egmundanum (1692) 27 c. XXIV. — (van Heussen-van Rijn), Batavia sacra I (1714) 145 (uit Boxhorn). — Miraeus-Foppens, Opera IV (1748) 13 (ex annalibus Egmondanis). — van Mieris, Charterboek I (1753) 92. — Migne, Patrologia Latina CLXXIX (1899) 504 no. CDXXXIX (uit Miraeus). — van den Bergh, OB I (1866) 78 no. 122 (uit A).

Regest: Jaffé, Regesta pontificum (1851) no. 5759; 2 (1885) no. 8083. — G. Brom, Bullarium Trajectense I (1891) 7 no. 17.

XXX Innocentius episcopus servus servorum Dei dilecto filio Waltero Ekmudensis[a] monasterii abbati eiusque successoribus regulariter substituendis in perpetuum. XXX[b] Nobilis vir Thiedericus comes de Hollant Ierosolimam proficiscens nostram presentiam adiit. Inter cetera vero, quę secum de morum correctione et suę vitę institutione contulimus, idem illustris vir tam vice sua quam etiam Petronille comitisse matris sue Ekmundense monasterium atque Rinisbugense[b] beato Petro apostolorum principi devotionis intuitu proprietario iure obtulit atque contradidit. Et nos igitur, quorum precipue interest iura eiusdem celorum clavigeri spetialius defensare, eadem venerabilia loca in proprietatem atque protectionem sancte ęcclesię Romane suscipimus eaque cum omnibus suis pertinentiis presentis scripti patrocinio communimus. Statuentes ut quascumque posses-

[a] *A.* [b] *Einde van den eersten regel A.*

siones, quecumque bona tam in ęcclesiis quam in decimis, terris, vineis, aquis, silvis, pascuis aut aliis quibuscumque eadem monasteria in presentiarum iuste et canonice possidet aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel principum, oblatione fidelium aut aliis iustis modis Deo propitio poterit adipisci, firma vobis in perpetuum et illibata permaneant. Decernimus ergo, ut nulli omnino hominum liceat prefata monasteria temere perturbare aut eorum possessiones auferre vel ablatas retinere, minuere seu quibuslibet molestiis fatigare. Sed omnia integra conserventur eorum, pro quorum sustentatione et gubernatione concessa sunt usibus omnimodis profutura. Ad inditium autem, quod eadem monasteria beati Petri iuris existant, singulis annis tam tu quam successores tui quatuor solidos Fresingensis monete nobis nostrisque successoribus census nomine persolvetis. Si qua sane ecclesiastica secularisve persona huius nostre constitutionis paginam sciens contra eam temere venire presumpserit, secundo terciove commonita, si non reatum suum congrua satisfactione correxerit, a sacratissimo corpore et sanguine Dei ac Domini redemptoris nostri Ihesu Christi aliena fiat atque in extremo examine districtę ultioni subiaceat. Cunctis autem eisdem locis sua iura servantibus sit pax Domini nostri Ihesu Christi, quatinus et hic fructum bonę actionis percipiant et apud districtum iudicem premia ęternę pacis inveniant. Amen. Amen. Amen.

(Rota) Ego Innocentius catholicę ecclesię episcopus ss. BV

\+ Ego Conradus Sabinensis episcopus ss.

\+ Ego Theodewinus s. Rufinę episcopus ss.

\+ Ego Albertus Albanensis episcopus ss.

\+ Ego Albericus Hostiensis episcopus ss.

(links :) \+ Ego Gerardus presbyter cardinalis tituli sanctę Crucis in Ierusalem ss.

\+ Ego Anselmus presbyter cardinalis tituli sancti Laurentii in Licina ss.

\+ Ego Lucas presbyter cardinalis tituli sanctorum Iohannis et Pauli ss.

(rechts :) + Ego Otto diaconus cardinalis sancti Georgii ad Velum aureum ss.
+ Ego GG diaconus cardinalis sancti Angeli ss.

Datum Lateranis per manum Aimerici[a] sancte Romane ecclesie diaconi cardinalis et cancellarii II kal. Marcii indictione III, incarnationis dominice anno MCXXXVIIII, pontificatus vero domni Innocentii II pape anno XI.

Bulla plumbea in filo serico.

10

Bisschop Hardbert van Utrecht bekrachtigt ter gelegenheid van de wijding der kerk te Egmond het door paus Innocentius II (op 29 Febr. 1140, hierboven no. 9) gegeven privilege, neemt het klooster in zijn bescherming, bekrachtigt de bij de kerkwijding gedane schenking van een mansus te Gouda door graaf Dirk (VI) en gravin Sophia, en verleent aan de monniken van Egmond tolvrijheid te Utrecht en in alle aan des bisschops gezag onderworpen plaatsen.

<Egmond 1143 Oct. 7>.

Vervalscht omstreeks 1215.

Schijnbaar origineel in het Algemeen Rijksarchief (B). — Afschrift uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 18^{v} (E).

Fragment in facsimile: O. Oppermann, Untersuchungen III (1920) Facs. 8.

Miraeus-Foppens, Opera IV (1748) 373 (uit E) = van Mieris, Charterboek I (1753) 94. — van den Bergh, OB I (1866) 79 no. 124 (uit B). — Muller-Bouman, OB. Sticht Utrecht I (1920) 346 no. 383 (uit B).

Het privilege van paus Innocentius II is eerst door den falsaris in de oorkonde verwerkt. Het eschatocol is, behalve het Bene valete en de indictie, afkomstig uit een echte oorkonde van bisschop Hardbert van

---

[a] de A door een andere hand, nl. die van Aimericus, ingezet A.

1147. Tot de getuigen dezer oorkonde hebben denkelijk ook de drie als getuigen bij de kerkwijding genoemde prelaten behoord; de vijf als zoodanig genoemde Hollandsche heeren zullen genomen zijn uit de getuigenlijst eener oorkonde van graaf Dirk VI en gravin Sophia, waarin de mansus te Gouda aan het klooster geschonken werd.

Oorkonde no. 9 (1140). ⁜ In nomine sanctę et individuę trinitatis. Hardbertus Dei gratia Traiectensis episcopus ⁜[a] <dilecto in Christo fratri Ekmundensis cenobii abbati Waltero eiusque successoribus regulariter substituendis et cunctis fratribus ibidem sub monastica disciplina religiose agentibus vel acturis. *vgl. no. 2 (922), no. 7 en no. 10.* Iustum arbitramur et officio pontificali omnino congruum piis peticionibus facilem inclinare auditum et benignum prebere assensum. Notum igitur esse volumus tam posteris quam presentibus, quod anno ab incarnatione Domini MCXLIII N.[b] Octobris, dum devotis tuę fraternitatis precibus adquiescentes annuente Domino Ekmundensem ęcclesiam dedicaremus,> in presentia nostri et venerabilium abbatum Henrici de sancto Paulo, Wilhelmi de monasterio sancti Mauricii Mindensis pariterque Thimonis prepositi de sancto Bonifatio <multorumque clericorum et monachorum, astante glorioso comite Theoderico de Hollant una cum nobilissima coniuge sua Sophia et domno[c] Cŏnrando de Merehe et viris clarissimis Gerhardo de Teilinc, Bereuuoldo eiusdem ecclesie advocato, Arnoldo Spicar, Aluuino castellano de Leithen, aliis plurimis utriusque sexus nobilibus et liberis et ministerialibus tam nostris quam comitis et infinita multitudine plebis privilegium domni[d] Innocentii II[e] pape ad eandem ęcclesiam destinatum fecimus legi distincte ac aperte ad intelligendum, in quo videlicet recitatum est, qualiter *no. 9 (1140).* vir illustris prefatus comes Theodericus Iherosolimam proficiscens tam vice sua quam etiam Petronillę comitissę matris suę monasterium Ekmundense beato Petro apostolorum principi devotionis intuitu proprietario iure optulerit atque contradiderit, et domnus papa susceptum cum omnibus pertinentiis suis privilegii sui auctoritate communierit. Nos itaque reverentissimi patris

[a] *Einde van den eersten regel B.* [b] *boven den regel, door dezelfde hand, met bleekeren inkt:* millesimo centesimo quadragesimo tercio, nonas *B.* [c] dono *B.* [d] doni *B.* [e] *boven den regel met bleekeren inkt:* secundi *B.*

summę sedis apostolicę presulis rectissimis, ut dignum *no. 3 (969).*
est, devote insistentes vestigiis, quod ille digne ac
laudabiliter apostolica statuit auctoritate vel decrevit,
pro impensa nobis divinitus gratia pontificalis dignitatis
iure, quo possumus et debemus, confirmamus ; ut scilicet *no. 9.*
quascumque possessiones, quęcumque bona tam in ęcclesiis quam
in decimis, terris, vineis, aquis, silvis, pratis, pascuis, mancipiis
aut aliis quibuscumque idem monasterium iuste in presentiarum
possidet, aut in futurum concessione pontificum, largitione regum vel
principum, oblatione fidelium aut aliis iustis modis Deo propitio
poterit adipisci, firma vobis in perpetuum et illibata permaneant, nec
ulli hominum omnino liceat prefatO monasterio temerario ausu
aliquam violentiam irrogare, ut aut eius possessiones auferat
vel ablatas retineat sive minuat, sed omnia integra conserventur
eorum quorum sustentationi collata sunt usibus omnimodis profutura.
Premissis vero omnibus terram eadem die dedicationis
a comite comitissaque sub testimonio Christi et nostri
omniumque illorum, quorum nomina supra memoravimus,
ac totius ęcclesie sollempni donatione contraditam,
id est sextum mansum allodii sui, quod est situm in
loco qui dicitur Golda, inserimus, quam nimirum pro-
tinus interpositione banni nostri eidem ęcclesię iure
perpetuo possidendam confirmavimus. Preterea> con-
cessimus fratribus cenobii Ekmundensis, ut sint in omni-
bus, quę vel emunt vel etiam vehunt edificiis monasterii
vel suis usibus necessaria, in civitate nostra seu cunctis
locis nostrę ditioni subiectis a telonearea exactione
omnino liberi, et tranquilla vita Deo famulantum nulla
inportunitate aut inquietudine debeat amodo pertur-
bari. <Si qua ergo ecclesiastica vel sęcularis persona hęc sciens
aliquid eorum temerare presumpserit, post secundam vel
terciam commonitionem, nisi perperam commissam satisfac-
tione correxerit, sententiam divinę animadversionis incurrat
et a corpore matris ęcclesię segregata, ęternę dampnationi
subiaceat. Sit autem pax et gratia Domini nostri Ihesu Christi
cunctis eidem locO sua iura servantibus, quatinus et hic fructum bonę
actionis et in futuro premia percipiant ęternę retributionis. Amen.
[a]Bene valete. + >His autem testibus astantibus coram
episcopo confirmata est hęc carta. Prepositi : Cŏnradus
de Teilen, Arnoldus de sancta Maria. Canonici : Gefue-

a Van hier af met bleekeren inkt ; het kruis echter met den donkeren inkt van den contekst B.

hardus, Rõdolfus, Cõnradus de sancta Maria, Gozuinus, Theodericus, Bruniggus de sancto Iohanne. Wilhelmus, Wolbodo cappellanus. Laici: Theodericus de Altena, Godefridus de Harnesberg, Harbernus de Liethen, Albero, Gerhardus frater eius, Ekbertus de Amestenle, Adalbertus telonearius <et quos supra memoravimus>.

Acta sunt hęc <indictione VI>.

Sigillum impressum deperditum.

11

Aartsbisschop Arnoud (I) van Keulen stelt de kerk van Egmond op verzoek van haar abt Wouter vrij van allen tol te Andernach, Neuss en Keulen.

1147.

Oorspronkelijk in het Algemeen Rijksarchief (A).

van den Bergh, OB I (1866) 81 no. 126 (uit A).

Regest: Knipping, Regesten der Erzbischöfe von Köln II (1901) no. 458.

Het dictaat is overgenomen uit de oorkonde van aartsbisschop Arnoud van 1139 voor St. Severinus te Keulen, Lacomblet, Urkundenbuch für die Geschichte des Niederrheins I 225 no. 335 = Knipping, Regesten II no. 372, die op haar beurt de sanctio ontleend heeft aan het privilege van paus Innocentius II voor het klooster Camp van 16 April 1139, Jaffé, Regesta[2] 7987. Het privilege van paus Innocentius II voor het klooster Egmond (boven no. 9) is voor het dictaat van no. 11 niet gebruikt. Geschreven is no. 11 door een hand, waarvan ook afkomstig is een oorkonde van aartsbisschop Arnoud voor St. Gereon te Keulen van 1155, Lacomblet UB I 267 no. 385 = Knipping II no. 606. De later ingevulde invocatio heeft de beteekenis van een recognitie door den Domdeken Wouter. Vergelijk over dit alles Oppermann, Rheinische Urkundenstudien I (1922) 41 vlg.

⁂ In nomine sanctę et individuę trinitatis.[a] Ego Arnoldus Dei gratia sanctę Coloniensis ęcclesię archiepiscopus inperpetuum. Quia sanctarum[b] scripturarum eloquia voce prophętica nos inclamare non

---

[a] *in geoblongeerde letters, met fijnere pen later ingevuld, maar door dezelfde hand als de tekst A.* [b] *einde van den eersten regel A.*

cessant: *Elemosinis peccata tua redime et iniquitates tuas miserationibus pauperum*, et alibi: *Fidutia magna* est *coram summo Deo elemosina omnibus facientibus eam*, elemosinam dare pro persona, pro loco et tempore, cum discretione et humilitate saluberrimum esse duximus. Fidelibus itaque tam presentibus quam futuris certum manifestumque nunc et infuturum esse volumus, quia peccatorum sauciati iaculo orationum et elemosinę multo indigemus remedio. Ob quam rem ęcclesię quę est in Hecchemûnt omne thelonium de rebus suis transferendis tam in Andrinachia et Nuxia quam in Colonia donavimus ob hoc videlicet, ut in eadem ęcclesia memoria nostri et predecessorum nostrorum orationibus et missarum celebrationibus habeatur et karissimi fratris nostri in Christo Walteri eiusdem ęcclesię abbatis voluntas et peticio feliciter impleatur. Quod ut maneat inconvulsum, presentem paginam scribi et imaginis nostrę karactere signari et virorum illustrium testimonio corroborari precepimus. Unde si quis inposterum huius nostrę donationis paginam sciens contra eam temere moliri temptaverit, secundo terciove commonitus, si non presumptionem suam satisfactione congrua emendaverit, reûm se divino iuditio existere et anathematis severissimo nodo teneri cognoscat. Cunctis autem eidem loco sua iura servantibus sit pax Domini nostri Ihesu Christi, quatenus et hic fructum bonę operationis percipiant et aput districtum iudicem prędmia ęternę pacis inveniant. Amen.[a]

Dan. 4, 24. Tob. 4, 12.

Actum est autem ab incarnatione Domini anno M°C°XL°VII°, Eugenio venerabili papa ęcclesiam catholicam regente, regnante glorioso rege Cûnrado, Domino nostro Ihesu Christo suaviter omnia disponente, cui laus et gloria per secula seculorum. Amen.[a]

Ego Walterus maioris ęcclesię dekanus recognovi.[a] Signum (B)runonis[b] Xanctensis archidiaconi. Signum Theobaldi sancti Severini prepositi. Signum Folcoldi sancti Kuniberti prepositi. Signum Berengeri prepositi sancti Andreę. Signum Bernardi sanctorum apostolorum prepositi[a].

Confirmatum est autem coram comite Ottone de Rinecke, coram comite Adolfo de Saphenberch, coram Herimanno advocato, Almarico de Curia, Daniele theloneario, coram Herrado et Heynrico de Nuxia et multis aliis boni testimonii viris in nomine Domini. Amen.

Het zegel, dat opgeplakt is geweest, ligt nu los erbij en is zeer beschadigd.

---

[a] *geen alinea A.* [b] *de* B *weggescheurd A.*

12

Graaf Floris III van Holland geeft aan de kerk van Egmond de kerk te Vlaardingen met allen tiend tusschen de rivieren Madlinge *en* Thurlede *genaamd* Harga *terug, zooals die door graaf Arnulf geschonken en door graaf Dirk (V, in de onechte oorkonde no. 5 van 1083) bevestigd is.*

Egmond 1162 Augustus 28.

Vervalscht omstreeks 1215.

Schijnbaar origineel in het Algemeen Rijksarchief (B).

Fragment in facsimile: O. Oppermann, Untersuchungen III (1920) Facs. 9.

van Mieris, Charterboek I (1753) 108 (ex ms. Bockenbergii). — A. Kluit, Historia critica II 1 (1780) 172 no. XXX (uit B.). — van den Bergh, OB I (1866) 91 no. 143 (uit B).

Oorkonde no. 5 XXX In nomine Dei omnipotentis notum esse volo tam presentibus quam futuris Christi fidelibus quod ego Florentius <tertius huius nominis Dei beneficio> comes Hollandie[a] <considerans instabiles mundiales casus et abhorrens
cf. no. 2 en 10. futuros peccatorum cruciatus decrevi iustis petitionibus benigne annuere et, ut animę meę in futuro consultum sit, pauperum Christi iniuriis subvenire. Flexus igitur pia petitione venerabilis abbatis Wicboldi Ekmundensis ęcclesię et fratrum suorum ęcclesiam Flardinge, quę temporibus patris mei Theoderici quasi hereditario iure capellano eius provenisse et ad eius successores per subsequentia tempora pertinere falso dicebatur, libere possidendam pro amore Dei et reverentia sanctorum eius reconsignavi sancto Adalberto coram prin-
cf. no. 17. 18. 24 (p. 252, 9). cipibus terrę meę pro remedio peccatorum meorum et ut patri meo indulgeatur, quicquid super hoc iniquo seductus consilio deliquit. Itaque auctoritate Dei et omnium sanctorum et mei confirmo, quatenus predictam
no. 5. ęcclesiam cum universa decimatione inter fluvium Madlinge et rivulum Thurlede, qui vocatur Harga, cum omnibus attinentiis

[a] *Einde van den eersten regel B.*

suis tam in prediis quam in mancipiis, sicut a comite Arnoldo tradita est sancto Adalberto et a Theoderico comite confirmata, libere et absque ullius contradictione in perpetuum possideat. Si quis vero nostrorum vel extraneorum hanc libertatem ęcclesię consilio vel manu sacrilega infringere attemptaverit, iram Dei et omnium sanctorum incurrat cassato effectu perversę voluntatis et cum Iuda traditore et sathana et angelis eius in die iudicii, ubi *vermis non moritur et ignis non extinguitur*, partem possideat. Qui autem nostrę confirmationis, nostrę tuitionis fidelis confirmator pauperum spiritu misertus ęcclesiam eorum, quam ego predecessores meos imitando sublimare decerno, sublimaverit, beatitudinem pauperum spiritu *et misericordium* accipiat a Domino in tempore *oportuno*. Ut autem hęc parentum meorum et mea concessio inconvulsa duret in ęvum, presentem paginam sigillo meo roborari feci publice in ęcclesia sancti Adalberti Ekmunde.>

cf. no. 2, 3.

Isai. 66, 24.

cf. Matth. 5, 3. Hebr. 4, 16.

[a]Huius rei testes fuerunt domnus Wicboldus abbas, Lydulfus prior, Frithericus, Wlbodo, Walterus, Heinricus et tota Deo dilecta sancti Adalberti congregatio. Presbiteri: Hugo de Scie et Ambrosius de Saxnem. Laici: Robertus frater comitis, Theodericus Persin, Hugo de Teilinge, Isbrand de Harlem et fratres eius Gerard Malot et Meinzo, Symon Gala, Albrecht Baniard, Dodo advocatus et fratres eius Theodericus, Beruuold et Werenbold, Wilhelm de Forenholta, Theodericus de Scotan, Odger de Risuuic, Alard Oue, Bertolfus dapifer, Frethelif, Maurin, Ekbrecht Calvus, Lydolf de Utgest, Stephanus, Adalard, Vastrad de Rinnighem, Isbrand Freso, Isbrand Ethelig. De Frisonibus: Geltet filius Etherich, Athelgir[b], Ello et Herco frater eius, aliique plurimi.

no. 5.

[a]Actum est hoc quinto kal. Septembris publice in Ekmunda in ęcclesia beati Petri apostoli sanctique confessoris Christi Adalberti anno incarnationis dominicę M° C° LXII° indictione decima, regnante glorioso imperatore Fritherico, anno regni eius XI°, Godefridi Traiectensis episcopi anno VII°, <anno primo promotionis domni Wicboldi abbatis et matrimonii nostri, quo sororem regis Scotię Ade duxi uxorem.>

no. 11. *no. 5.*

Regnante Domino nostro Ihesu Christo, cui est honor et gloria. Amen.

no. 11.

Sigillum impressum.

---

[a] *geen alinea B.* [b] *t verbeterd uit a B.*

13

Abt Wibold van Egmond erkent uit de jaarlijksche inkomsten van den tol te Alkmaar 5 pond aan de leden van het convent van het klooster afgestaan te hebben, totdat hij of een van zijn opvolgers hun de som van 25 pond, die zij hem geleend hebben, zal hebben terugbetaald.

1174.

Afschrift uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 21v (E). — Afschrift van 1520 in het handschrift van Balduinus de Haga bl. 116v (Bld).

Van den Bergh, OB I (1866) no. 150 (uit E).

[a]Ego Wiboldus Dei gratia Egmundensis[b] abbas iusta ratione conventus fratribus nostris theloneum[c] de Alkmere[d] hoc modo concessi, ut ipsi ad caritatem suam[e] partem V[f] librarum redditus de theloneo[g] accipiant, reliqua autem omnia in manus meas[h] et successorum meorum ad usus totius abbatie cedant, donec ego vel aliquis successorum meorum fratribus demus XXV libras, quas mihi in multa necessitate constituto ori suo subtrahentes caritative prestiterunt. Si quis autem successorum meorum hoc infringere voluerit, nisi fratribus primum sua reddiderit, anathema sit et maledictus. Amen.

[i]Datum anno Domini MCLXXIIII[k].

14

Graaf Floris (III) van Holland heeft uitspraak gedaan in het geschil tusschen de kerk van Egmond en Dodo, zoon van Berwoldus, over de voogdij der abdij door vast te stellen, dat de graaf van Holland de eenige wettige voogd van de Egmondsche kerk is, dat graaf en abt gemeenschappelijk de mindere voogden moeten kiezen, en dat deze hun ambt niet in leen, maar slechts tot wederopzeggens toe mogen behouden.

1174 October 3.

[a] *vooraf in Bld:* Anno Domini MCLXXIII *(aldus).* [b] Hecmundensis *E.* [c] tholoneum *E.* [d] Aclmare *Bld.* [e] suam *ontbr. E.* [f] primum quinque *E.* [g] tholoneo *E.* [h] nostras *Bld.* [i] *de dateering ontbr. Bld.* [k] millesimo centesimo septuagesimo quarto *E.*

Vervalscht omstreeks 1215.

Afschrift uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 21 (E). —Afschrift van 1520 in het handschrift van Bald. de Haga bl. 116v (Bld).

P. C. Bockenbergius, Egmondanorum.... gentis historia (1589) 20. — Sweertius, Rerum Belgicarum annales I (1620) 163 (in Ioannis a Leidis Chronicon Belgicum). — Joh. de Leydis, Chronicon Egmundanum (1692) 32 c. XXVI. — van Mieris, Charterboek I (1753) 117 (uit Joh. de Leydis en Bockenberg) = A. Kluit, Historia critica II 1 (1780) 203 no. XXXV. — van den Bergh, OB I (1866) 96 no. 149 (uit E en Kluit).

Notum sit omnibus Christi fidelibus, quod Florentius comes <decimus filius Theoderici noni comitis intuitu divine remunerationis diremit et composuit[a] litem, que erat inter ecclesiam Ekmundensem[b] et Dodonem filium Berwoldi, illo asserente, quod advocatia et ius totius abbatie suum esset feodum, et conventu hoc negante. Decrevit ergo comes consilio principum et nobilium suorum et coram magna frequentia hominum promulgavit, quod comes Hollandie solus sit legitimus advocatus ecclesie Ekmundensis[c], et quia in minoribus negotiis[d] ecclesia advocato carere non potest, item palam determinavit, ut quem comes terre et abbas ecclesie communi consensu elegerint, ille sit advocatus et advocatiam non ex beneficio, sed ex condicto tamdiu teneat, quamdiu utile videtur abbati et comiti. Huius rei testes fuerunt omnes fratres Ekmundenses[e],> Baldwinus[f] frater comitis, Allinus et Hugo capellani, Luzo[g] medicus, Florentius de Vorn[h] et frater eius Theodericus, Isbrandus de Harlem et frater eius Gerardus[i], Symon[k] Galo[l], frater eius Nicolaus, Wilhelmus de Theyling[m], Albertus Bangerd[n], Costin de Mule[o], Gerbrandus[p] et frater[q] eius Eilgerus, Euerardus, Theodericus[r], Alardus[s] Ovo[t], Hugo de Eckerslot[u] et alii quamplures.

Gesta sunt hec anno dominice incarnationis MCLXXIIII, indictione VII, V non. Octobris.

[a] et composuit *ontbr. Bld.* [b] Hecmundensem *E.* [c] Hecmundensis *E.* [d] negotiis *ontbr. E.* [e] Hecmundenses *E.* [f] Baldewinus *Bld.* [g] Luso *E.* [h] Voern *E.* [i] Gherardus *E.* [k] Simon *E.* [l] Galem *Bld.* [m] Theilinck *Bld.* [n] Bangert *E.* [o] Wile *Bld.* [p] Gherbrandus *E.* [q] fratres *E.* [r] Theodricus *Bld.* [s] Allardus *E.* [t] Yvo *Bld.* [u] Eckersloot *E.*

15

Abt Lubbert van Egmond bericht, dat hij in overleg met zijn convent aan Willem van Aagtdorp en diens echtgenote Aldwi grond te Aagtdorp en te Schoorl gegeven heeft en daarvoor grond te Assendelft alsmede 25 sol. in ruil ontvangen.

(omstr. 1210—1226).

Afschriften uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 14^{v} en 22^{v} (E1 en E2).

Van den Bergh, OB I (1866) 205 no. 377 (uit E2). — S. Muller, BMHG. 35 (1914) 38 no. XV (uit E1).

In nomine sancte et individue trinitatis. Ego Lubbertus Dei gracia abbas Egmundensis[a] notum facio presentibus et futuris, quod communicato capituli nostri consilio cum Wilhelmo de Ekthorp et uxore eius Aldwi talem bonorum nostrorum in Ekthorp et Scoorlo[b] fecimus commutacionem. Dedimus eis terram ecclesie nostre deputatam usui fratrum nostrorum infirmorum in Ekthorp, que solvebat annuatim septem uncias, et in Scorle terram solventem sex uncias proprietario usu ab eis et suis heredibus possidendam. In cuius compensacionem dederunt ecclesie nostre terram suam, que iacet in Asmundelf[c], habentem quindecim math, conterminam terre ecclesie nostre iacenti in eodem loco, que et ipsa constat ex quindecim math[d]. Insuper ad caritatem dedit fratribus viginti quinque solidos. Quod ut perpetua firmitate nitatur, scriptum hoc sigillis nostris signavimus. Huius rei testes sunt[e] Isbrandus prior[f], Gregorius, Heinricus, Wilhelmus, Walterus, Isbrandus[g], Igerus et alii fratres nostre congregacionis. Sacerdotes : Bertholomeus de Berghen, Ambrosius de Scoorle[h]. Laici : Ysbrandus de Hairlem, Theodericus de Alsmar[i], Isbrandus de Egmonde[k], Allardus et Florencius fratres eius, Nicholaus et Nicholaus fratres filii Nicholai de Heilghelo[l], Wilhelmus Ovo[m], Ysbrandus Loef.

---

a Hecmundensis *E2*. *b* Scorle *E1*. *c* Asmendelf *E1*. *d* conterminam — math *ontbr. E1*. *e* sunt testes *E1*. *f* Theodericus prior *E1*. *g* Isbrandus *ontbr. E1*. *h* Scoirle *E1*. *i* Alsmer *E1*. *k* Hecmund *E2*. *l* Heylichloe *E2*. *m* Evo *E1*.

16

Paus Innocentius (III) neemt het klooster Egmond, dat rechtstreeks onder den paus staat, in zijn bescherming.

Lateraan 1211 Maart 18.

Oorspronkelijk in het Algemeen Rijksarchief (A). — Afschrift uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 21^{v} (E).

van den Bergh, OB I (1866) 128 no. 210 (uit E, met het onjuiste jaartal 1206; de woorden ‚Anno MCCVI' staan in E, maar natuurlijk niet in het origineel. Bij den brief van Innocentius III voor het klooster Rijnsburg van 18 Maart 1211, dien van den Bergh onder no. 222 afdrukt, geeft hij intusschen in een noot op: Een gelijke brief werd op denzelfden dag door den paus aan Egmond verleend).

Regest: Potthast, Regesta pontificum I (1874) no. 4199. — G. Brom, Bullarium Trajectense I (1891) 21 no. 55.

⁂ Innocentius ⁂ episcopus servus servorum Dei dilectis filiis.. abbati et conventui de Egmunde[a] in Hollandia[b] salutem et apostolicam benedictionem. Solet annuere sedes apostolica piis votis et honestis petentium precibus favorem benivolum impartiri. Eapropter, dilecti in Domino filii, vestris iustis postulationibus grato concurrentes assensu ecclesiam vestram, que ad nos nullo mediante dicitur pertinere, cum omnibus, que impresentiarum rationabiliter possidet aut in futurum iustis modis prestante Domino poterit adipisci, sub beati Petri et nostra protectione suscipimus et presentis scripti patrocinio communimus. Nulli ergo omnino hominum liceat hanc paginam nostre protectionis infringere vel ei ausu temerario contraire. Si quis autem hoc attemptare presumpserit, indignationem omnipotentis Dei et beatorum Petri et Pauli apostolorum eius se noverit incursurum. Datum Lateranis XV kal. Aprilis pontificatus nostri anno quarto decimo.

Bulla plumbea in filo serico.

---

[a] *Einde van den eersten regel A.* [b] Holl. *A.*

17

Graaf Willem (I) van Holland stelt de lieden van het klooster Egmond te Abtswoude ten aanzien van de belasting gelijk met die van Delft.

(1212—1214).

Oorspronkelijk in het Algemeen Rijksarchief (A). 15e-eeuwsch opschrift aan de achterzijde: Wilhelmus comes XII de Popswoude MCCXII. — *Afschrift uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 22 (E).*

van den Bergh, OB I (1866) 134 no. 226 (uit A).

Ego Willelmus Dei gratia Hollandię comes notum fatio[a] tam futuris quam presentibus, quod ęcclesię Egmundensi una cum dapifero meo Ogero in remissionem peccatorum meorum necnon patris et matris mee et omnium predecessorum meorum in puram elemosinam concessi, ut homines, que manent super terram sancti Adalberti in Poptesuuolde, quando exactionem daturi sunt, nec plus nec minus dent quam illi de Delf. Et quando illi de Delf nichil dant, sint equales illis, qui
no. 16. manent in libero banno. Ne quis vero tali facto temere in posterum contraire presumpserit, presentem paginam sigilli nostri appensione confirmandam duximus.

Een rest van het ruiterzegel van graaf Willem, dat aan een perkamenten strook heeft gehangen, met tegenzegel (comes Frisie), *ligt nu los erbij.*

18

Graaf Willem (I) van Holland verklaart, dat hij den dijk tusschen Bergen en Alkmaar op zijn kosten heeft doen voltooien, dat al het aangeslibde land hem toebehoort, doch dat hij aan den abt van Egmond de slikken tusschen Aremersweth *en* Wymnemersweth *met de novale tienden afstaat.*

(1212—1214).

---

[a] *A.*

Afschrift uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 22 (E).

van den Bergh, OB I (1866) 134 no. 227 (uit E).

[a]In nomine sancte et individue trinitatis. Ego Willelmus[b] Dei gratia Hollandensis comes indubitatum esse volo tam presentibus quam futuris, quod sequitur. Tempore fratris mei Theoderici comitis deliberato consilio virorum prudentum factus est agger a Berghen usque Alkmer ad excludendas aquas, que influebant et agriculturam acredine fossorum fluctuum minus fertilem reddebant; sed multis deinceps causis ingruentibus opus illud neglectui datum est. Ego igitur propitiante *no. 2 (922).* Deo fratri succedens neglecte utilitati providens aggerem predictum redintegrari et perfici constitui. Quicquid autem sub aquarum alluvione latuerat, si ad cultum perveniret, nostre proprietati mancipatum erat. Et ego monitu divine retributionis in absolucionem peccatorum meorum firma concessione contradidi et obtuli sancto Adalberto ad utilitatem ministrorum eius ab Aremersweth usque Wymnemersweth quicquid ab aquis exsurgeret et ad novalia vel pascua proficeret, ceterum quaquaversum Ecmundense[c] monasterium decimam habebat predicte noviter emergentis terre que slick vocatur[d], si excoleretur, decimam sancto Adalberto firmiter contradidi. Ad cuius facti corroborationem et attestationem presens scriptum sigillo meo firmavi attestante Lubberto abbate et tota congregatione fratrum. Testibus: Willelmo[e] de Thelinke, Simone de Hairlem, Isbrando de Hairlem, Iacobo castellano de Leythen, Arnoldo de Riswike, Willelmo[e] de Egmonde, Otgero dapifero, Florencio de Wûrth, Iacobo de Riswike et multis aliis.

19

Abt Lubbert van Egmond geeft aan Willem, voogd der Egmondsche kerk, de voogdij en alle leengoederen, die hij van deze kerk heeft, in erfelijk leen.

1213.

---

[a] *Opschrift in E:* Donacio Wilhelmi comitis duodecimi de terra cognomento sliclant. [b] Wilhelmus *E.* [c] Hecmundense *E.* [d] vocantur *E.* [e] Wilhelmo *E.*

Afschrift uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 23 (E).

P. C. Bockenbergius, Egmondanorum.... gentis historia (1589) 29. — Sweertius, Rerum Belgicarum annales I (1620) 183 (in Ioannis a Leidis Chronicon Belgicum). — Johannes de Leydis, Chronicon Egmundanum (1692) 36 c. XXIX (uit E). — van Mieris, Charterboek I (1753) 160 (uit Joh. de Leydis en Bockenberg). — van den Bergh, OB I (1866) 139 no. 239 (uit Joh. de Leydis).

In nomine Domini. Ego Lubbertus Dei permissione abbas in Ecmunda[a] scire volo tam posteris quam presentibus, quod ego fideli meo Wilhelmo advocato Ecmundensis[b] ecclesie advocatiam et cuncta bona feodalia, que ipse de ecclesia nostra tenet, sub hac forma contuli. Quod si idem Wilhelmus sine filio legitimo decesserit, filia sua maior natu predictam advocaciam cum toto predicto feodo recipiat. Quod si nec filiam legitimam habuerit, frater suus senior legitimus successor in eadem advocacia et eodem feodo statuatur. Universi quoque heredes in prefata bona legitime successuri hoc eodem iure in eisdem bonis tenendis, quo concessa sunt prememorato Wilhelmo, perpetue potiantur. Porro ne contra sepedictum Wilhelmum vel suos successores aliqua possit calumpnia super hac donatione in posterum suboriri, presenti pagina sigillo meo roborata factum hoc dignum duxi et utile confirmare.

Testes affuerunt: Isbrandus de Lane, Heinricus de Heiligheloe, Gherbrandus de Alcmere, Albertus de Vten Haghe, Berewoldus Friso.

Actum anno dominice incarnationis MCCXIII.

20

Abt Lubbert van Egmond geeft aan meester Dirk, physicus uit Aalsmeer, twee hoed tarwe en twee hoed gerst van de tienden te Sassenheim in leen, die zijn vrouw Ermengardis, evenals het land te Aalsmeer, dat Dirk in leen heeft, in lijftocht zal bezitten en die daarna aan zijn zoon of dochter zullen overgaan.

1215.

---

[a] Hecmunda *E*. [b] Haecmundensis *E*.

Afschrift uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 78 (E).

O. Oppermann, Untersuchungen I (1920) 252 no. 4 (uit E).
Regest: van den Bergh, OB II Nalezing no. 11.

Notum sit omnibus in Christo fidelibus tam presentibus quam futuris, quod ego Lubbertus Dei gratia Ecmundensis[a] monasterii abbas et totus conventus eiusdem monasterii cum permissione domni Wilhelmi comitis de Hollandia pro bono devocionis intuitu et fideli obsequio necnon pro duodecim marcis examinati argenti magistro Theoderico phisico de Alesmar duos hoed siliginis et duos hoed ordei de decima nostra in Sasnem in feodum, quod in vulgari te lene dicitur, annuatim concessimus. Iam dictam vero annonam et terram quandam in Alesmare iacentem, quam supradictus Theodericus a nobis in feodum possidet, Ermengardi legitime uxori sue in usumfructuum, quod in vulgari livethuch dicitur, concessimus, post cuius decessum idem feodum, si ipse Theodericus filium non habuerit, seniori filie sue, que si sine sobole vel innupta obierit, iuniori filie sue ad legitimam successionem in feodum recognoscimus. Predicta vero annona ante festum sancti Andree de horreo nostro in Sasnem vel de pactionariis nostris ibidem in mensura eiusdem ville per domnum Wilhelmum de Theylinghe vel eius successores sine omni protractione annuatim dabitur.

Ut autem hoc factum nostrum a nobis et successoribus nostris ratum et firmum permaneat, presens scriptum sigillis nostris firmari fecimus volentes, ut quicumque hoc factum dissolvere acceptaverit, a Deo *patre orphanorum et iudice viduarum* indissolubili anathematis vinculo se noscat innodatum. *Ps. 67, 6.*

Testes: monachi Walterus prior, Allardus quondam abbas in Stauria, Symon presbyter, Gregorius, Theodericus de Westualia, Theodericus de Flardingh, Anselmus, Heinricus de Colonia, Allinus cappellanus comitis Wilhelmi. Layci vero: Wilhelmus de Theilingh, Ysbrandus de Harlem, Iohannes Persiin, Walterus de Harlem, Theodericus de Riiswiic frater abbatis, Bruno de Castrikem, Heinricus de Heyligheloe, Adalbertus de Haghen.

Actum est hoc anno incarnationis Domini M°CC°XV°.

[a] Hecmundensis *E*.

21

Paus Innocentius (III) vergunt aan de monniken van het klooster Egmond, om gedurende een algemeen interdict met gesloten deuren eeredienst te houden en hun overleden broeders op kerkelijke wijze te begraven.

Ferentino 1215 Juni 16.

Oorspronkelijk in het Algemeen Rijksarchief (A). — Afschrift uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 22 (E).

Johannes de Leydis, Chronicon Egmundanum (1692) 36 c. XXIX (uit E). — van Mieris, Charterboek I (1753) 164 (uit Joh. de Leydis en handschrift van Bockenberg) = A. Kluit, Historia critica II 1 (1780) 373 no. 89 (met het onjuiste jaartal 1216). — van den Bergh, OB I (1866) 146 no. 253 (uit A, met het onjuiste jaartal 1216).

Regest: Potthast, Regesta pontificum I no. 4984. — G. Brom, Bullarium Trajectense I (1891) 23 no. 61.

Innocentius episcopus servus servorum Dei dilectis filiis abbati et conventui Emundensis monasterii salutem et apostolicam benedictionem. Devotioni vestre, quam accepimus in religionis honestate florere, volentes gratiam facere specialem auctoritate vobis presentium indulgemus, ut cum generale interdictum fuerit terre, liceat vobis non pulsatis campanis clausis ianuis, exclusis excommunicatis et nominatim etiam interdictis submissa voce divina officia celebrare ac fratres vestros ecclesiastice tradere sepulture. Datum Ferentinis XVI kal. Iulii pontificatus nostri anno octavodecimo.

Bulla plumbea in filo canapis.

22

Graaf Willem (I) van Holland beslist het geschil tusschen abt Lubbert van Egmond en Willem, zoon van Wouter van Egmond, over de voogdij, het recht tusschen Arenmeresueth *en* Wimnemeresueth, *de helft van den bij de kermis inkomenden tol en een derde van den tol te Alkmaar.*

1215 Augustus 28.

Vidimus van bisschop Jan van Zuden van 1321 Aug. 28 in het Algemeen Rijksarchief (D). — Afschrift uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 24v (E).

P. C. Bockenbergius, Egmondanorum.... gentis historia (1589) 37. — Sweertius, Rerum Belgicarum annales I (1620) 185 (in Ioannis a Leidis Chronicon Belgicum). — Joh. de Leydis, Chronicon Egmundanum (1692) 40 c. XXXI. — van Mieris, Charterboek I (1753) 164 (uit Joh. de Leydis en Bockenberg). — van den Bergh, OB I (1866) 143 no. 247 (uit D en E).

Voor de woorden dezer oorkonde itaque est hec forma compositionis *is het huwelijksverdrag van 5 November 1214, van den Bergh OB I no. 245 als dictaatvoorbeeld gebruikt, waar men leest:* hec est forma compositionis concorditer ordinata. *Dit verdrag is echter niet door een kapelaan van graaf Willem I van Holland, maar door een notaris van hertog Hendrik I van Brabant opgesteld. Men vergelijke de corroboratio* presentem paginam sigillorum nostrorum et testium subscriptorum voluerunt munimine roborari *met die der oorkonden van hertog Hendrik van 1213 bij Willems, Les gestes des ducs de Brabant I(1839) 619*: presens scriptum nostri sigilli munimine et testium subnotatorum roboravimus *en van 1214 bij Mertens en Torfs, Geschiedenis van Antwerpen III (1847) 511 no. 2, ook bij Goetschalckx, OB. der Witheerenabdij van S.-Michiels te Antwerpen I (1909) 73 no. 50:* Litteras has in testimonium dedimus sigilli nostri munimine roboratas.

In nomine patris et filii et spiritus sancti. Ego Wilhelmus comes Hollandie significo universis presentem paginam inspecturis, quod controversia inter Lubbertum[a] abbatem Ecmundensem[b] et inter Wilhelmum filium Walteri de Ekmunda[c] super advocatia et iure inter Arenmeresueth[d] et Wimnemeresueth[e], feodo suo excepto, et super dimidia parte thelonei[f] in dedicatione ecclesie et super tertia parte thelonei[f] in Alcmare[g], quam idem Wilhelmus ad pactum duarum librarum Hollandensium annuatim tenet, ita tamen quod abbas, de[h] conventus conniventia si ipsum theloneum[i] vendere velit, habeat libertatem, de consilio hominum meorum et eiusdem monasterii utriusque partis consensu est

---

[a] Lubertum *D.* [b] Ecmondensem *D;* Hecmundensem *E.* [c] Ekmonda *D;* Hecmunda *E.* [d] Aremersweth *E.* [e] Wymnemersweth *E.* [f] tholonei *E.* [g] Alkmare *E.* [h] cum *E.* [i] tholoneum *E.*

reformata. Itaque est hec[a] forma compositionis, videlicet quod prefatus Wilhelmus iuri suo, quod in predictis bonis pro feodo sibi vendicare nitebatur, omnimodis renuntiavit, sed in vita sua ipsa bona in gratia habebit. Sane omnia placita coram abbate vel[b] eius nuntio infra portam atrii tenebuntur, et scultetus cum consilio abbatis substituetur. Si autem querela delata fuerit ad abbatem, sepedicto[c] Wilhelmo intimabitur, qui ad iudicandum cum abbate vel eius nuntio presidebit. Et si aliqua querimonia ad ipsum Wilhelmum deferatur, abbati similiter est significandum, ut ipse vel eius nuntius, ut dictum est, causis intersit. Quod si interesse post-posuerit, nichilominus ipse Wilhelmus in iudicio procedet. Omnia forefacta et emendas ipse Wilhelmus percipiet. Minor bannus duos denarios, maior duos solidos facit. Inspectionis aggerum forefactum duos denarios vel gallinam exsolvet. Et nullum monasterii ministerialium ad suum Wilhelmus coget servitium. Meliores ecclesie, ministeriales et feodati, tam illi qui non solvunt curmede, coci et pistores, brascionarii et reliqui servientes abbatis, a iure pretaxati Wilhelmi penitus immunes existant. Si autem sepe memoratus Wilhelmus seriem compositionis prelibatam infringere presumpserit, nisi consilio comitis et hominum ecclesie vel secundum iuris ordinem velit emendare, iure sui privilegii, quod obtinebat in gratia, perpetuo privetur. Testes vero sunt: Aleydis Hollandie comitissa, Wilhelmus de Theylinghe, Theodericus dapifer, Theodericus et Philippus de Wasnare[d] fratres, Theodericus Bukel[e], Otierus[f] de Vorscoth[g], Albertus Baniardi[h], Iacobus de Helighelo[i], Iacobus castelanus in Leythem[k], Arnulfus de Risuic[l], Iohannes Persiin, Isbrandus de Harlem[m], Henricus[n] presbiter de Emezekerka[o], Henricus[n] sacerdos de Northke[p] et Henricus[n] persona de Flardinge[q] notarii curie Hollandensis[r].

Actum anno incarnationis Domini MCCXV[s], quinto kalendas Septembris, indictione tertia.

---

a hec est *E*. *b* seu *E*. *c* sepedictum *E*. *d* Wassenaer *E*. *e* Boekel *E*. *f* Octierus *E*. *g* Voerscoten *E*. *h* Beniaerd *E*. *i* Heiligheloe *E*. *k* de Leyden *D*. *l* Riiswiic *E*. *m* Hairlem *E*. *n* Heinricus *E*. *o* Hemchekerka *E*. *p* Noirticghe *E*. *q* Flardinghe *E*. *r* Holl. *D*; notarius Hollandensis *E* *s* M° ducentesimo quintodecimo *D*; millesimo ducentesimo quintodecimo *E*.

23

Abt Lubbert van Egmond stelt de inwoners van Boekel, die onder het kerspel Heilo behooren, vrij van het aan den parochie-geestelijke voor een begrafenis verschuldigde recht, en geeft in plaats daarvan aan dezen den cijns, die van het land te Boekel aan den abt betaald wordt. (omstreeks 1215).

Oorspronkelijk in het Algemeen Rijksarchief (A).

van den Bergh, OB I 109 no. 292 (uit A).

⁂ In nomine ⁂ Domini. Ego Lybbertus Dei gratia Egmundensis abbas cum consensu omnium fratrum nostrorum notum facio presentibus et futuris, quod assensum dedimus peticionibus civium de Bokele, qui parrochiani sunt in Helegelo. Premebantur enim multa exactione pro sepeliendis mortuis suis a sacerdotibus suis, quibus eadem exactio deputata erat ad prebendam. Unde nos predictorum parrochianorum miseriis compatientes dedimus firma concessione Reibrando sacerdoti de Helegelo eiusque successoribus in eadem ecclesia omnem annonam, que ecclesie nostre de terra in Bokele in pacto dabatur per iuramentum ab antiquis firmato, pro exactione predicte sepulture. Cives autem de Bokele dederunt nobis quatuordecim libras et decem solidos, ut liberi sint a sacerdote de Helegelo et a nobis de predicta exactione sepulture in perpetuum. Huius rei testes sunt: Walterus prior, Alardus quondam abbas, Simon, Gregorius, Theodericus et omnes fratres. Presbiteri vero: Gerardus decanus, Rodulphus de Uelsen, Mauricius de Limbem, Bartholomeus de Bergen, Hugo de Vtgest. Laici quoque: Symon de Harlem et Walterus filius eius, Isbrandus de Harlem, Bertoldus de Akerslote, Dodo de Helegelo. De Bokele vero Sibolt, Poppo, Reinbreth, Balde. Et ut ratum permaneat, sigillis nostris sigilari fecimus.

Twee zijden strengen; aan de tweede het zegel van abt Lubbert, zeer geschonden.

24

Bericht over het geschil tusschen abt Lubbert van Egmond en Willem van Egmond.
(nà 1215 Augustus 28) [1]).

Afschrift uit de 15e eeuw in het Egmondsche cartularium bl. 23 (E).

Bockenbergius, Egmondanorum.... gentis historia (1589) 30. — Joh. de Leydis, Chronicon Egmundanum (1692) 37 (onvolledig).

Hec est forma controversie habite inter Lubbertum pie memorie venerabilem abbatem Ecmundensem[a] et nobilem virum Wilhelmum de Ecmunda[b]. Cum dictus Wilhelmus esset feodatarius et homo dicti abbatis, nolens feodo suo esse contentus cepit sibi vendicare omnem iurisdictionem inter Aremersweth et Wymnemersweth, et ad maiorem se extendens iniuriam dicebat iuris sui esse, si monachi pugnarent in claustro, hoc iudicare et corrigere. Mansionarios et ministeriales ecclesie et etiam famulos abbatis, coquos, pistores et bractionarios suo iudicio stare coegit interdicens eisdem, ne fratribus, sicut consueverant, servirent aliquo modo. Unde die quadam cepit Wilhelmus sedere pro tribunali in facie ecclesie et dictos servos ecclesie, mansionarios et ministeriales abbate et conventu nolente et contradicente vocavit ad suum iudicium. Abbas vero et omnis conventus exierunt ad locum, ubi idem Wilhelmus suum statuerat iudicium, et sublata cruce precepit omnibus ministerialibus sub obtentu omnium bonorum suorum, ne eius starent iudicio. Qui omnes in continenti recesserunt, et remansit Wilhelmus solus cum suis. Qui de contemptu illato sibi vehementer iratus omnium ministerialium boves et pecudes ad suam cum violencia fecit adduci domum et abbati in suum minatus est sanguinem probrosa et contumeliosa verba loquendo

a Hecmundensem *E*. b Hecmunda *E*.

1) *Uit het feit, dat abt Lubbert († 1226) in dit stuk* pie memorie *genoemd wordt, zou men willen opmaken, dat het niet voor 1226 opgesteld is. Maar de aangehaalde woorden kunnen later toegevoegd zijn; bovendien zou het niet onmogelijk zijn, dat zij ook gebruikt werden van iemand die nog in leven was.*

monachis. Et ab 1° die in ante cepit Wilhelmus abbati et monachis graves minas inferre et insidias ponere. Super tam gravi oppressione et iniuria cepit abbas convocare nobiliores feodatarios ecclesie, querens ab eis consilium et auxilium, quomodo spolia ministerialium recuperaret et tante violencie insistere valeret. Quorum auxilio ministerialibus ecclesie pecora sua restituta sunt. Defuncta est interim quedam mulier Tetta nomine, cuius hereditas ad ecclesiam Ecmundensem[a] pertinebat. Misit autem abbas duos monachos sacerdotes in domum defuncte mulieris propter conservationem bonorum, ne aliquo modo distraherentur. Quos Wilhelmus ruptis eorum cucullis armata manu et violenta eiecit. Super quo sacrilego facto ad instanciam abbatis et conventus vocatus est Wilhelmus ad audienciam venerabilis Ottonis Traiectensis electi, qui die sibi statuto comparuit. Voluit abbas violentam eiectionem et manuum impositionem in monachos suos, prout canonica dictaret auctoritas, in continenti probare. Wilhelmus econtra excepit dicens pocius suam purgacionem suscipiendam. Dictavit iniqua sententia magis Wilhelmi esse suscipiendam expurgacionem. Super qua iniqua sententia et aliis plurimis iniuriis et oppressionibus et maxime super advocacia dicti monasterii, quam sibi Wilhelmus contra libertatem ecclesie iniuste et violenter pro feodo[b] usurpavit, (abbas)[c] ad sedem apostolicam appellavit personam suam ac monachorum suorum, res et homines sui monasterii sub tutela apostolice proteccionis supponendo, et a iudicio dicti electi discessit. Wilhelmus hanc appellacionem parvipendens convocavit cognatos et amicos suos et armata manu abbatem, monachos, homines et ministeriales ecclesie cotidie inquietare et impugnare non cessabat. Abbas econtra convocatis nobilioribus feodatariis ecclesie et etiam suis consanguineis pro defensione vite sue et suorum quocumque esset eundum cum armatorum multitudine divertens gravi labore et expensis maximis dicto Wilhelmo quantum potuit restitit[d]. Duravit autem hec guerra usque dum nuncius abbatis a Roma reversus fuit. Obtinuerat dictus nuntius

[a] Hecmundensem *E.* [b] *er volgt doorgestreept :* sibi *E.* [c] *ontbr. E.* [d] restetit *E.*

abbatis a sede apostolica iudices super violenta manuum iniectione in monachos predictos maiorem prepositum, decanum sancte Marie ad Gradus, magistrum Heinricum Rasonem in Colonia. Scripsit etiam domnus papa per eundem nuntium nobili viro Wilhelmo comiti Hollandie, cum ipse non dubitaret Ecmundense[a] monasterium specialiter beati Petri iuris existere et immediate pertinere ad sedem apostolicam, iniungendo ei in remissionem omnium peccatorum suorum, ne dictum monasterium per semetipsum in rebus aut personis quocumque modo turbaret et quantum in ipso erat a quoquam turbari et molestari non pateretur. Comes vero de tanta indulgentia gavisus differentiam inter abbatem et Wilhelmum suspendit tam abbati quam Wilhelmo diem prefigendo ad sex septimanas, ut ipso pro tribunali sedente uterque staret pro suo iure. Hunc diem acceptavit Wilhelmus. Abbas vero super iniuria advocatie et omnibus, que forum civile requirunt, ipsum diem acceptavit. Dicto die utraque parte presente, sedente pro tribunali Wilhelmo comite Hollandie, ante omnia rogabat abbas ipsum comitem, quatenus aliquem suo loco iudicem sisteret, et causas iniurie monasterii sui tamquam advocatus contra Wilhelmum allegaret. Quesivit comes in sententia, si hoc salvo iure utriusque partis facere posset. Dictavit sententia, quod hoc bene facere posset et de iure deberet, eo quod esset advocatus ecclesie. Sedit itaque pro tribunali quidam miles nomine Theodericus Boekel. Proposuit Wilhelmus comes pro abbate et ecclesia Ecmundensi[b], quod Wilhelmus de Ecmund[c] temerario ausu et minus iuste sibi usurpasset advocatiam et iurisdictionem ecclesie inter Aremersweth et Wymnemersweth, et ministeriales et mansionarios ecclesie et etiam famulos abbatis convocasset et coegisset ad suum iudicium et servitium et, quod gravius est et hactenus inauditum, monachos stare suo iudicio attemptavit. Wilhelmus super hoc habito consilio respondit dicens advocatiam et omnia predicta suum esse feodum, et sui iuris non esse de feodo suo ibi respondere. Abbas incontinenti et constanter negavit ipsum esse advocatum dicens ecclesiam Ecmundensem[d] numquam alium habuisse

a Hecmundense *E.* b Hecmundensi *E.* c Hecmund *E.*
d Hecmundensem *E.*

advocatum preter comites Hollandie. Sic orta est disceptatio inter comitem Hollandie et Wilhelmum de Ecmunda[a] super advocatia. Petivit comes per sententiam declarari, cum sui progenitores ecclesiam Ecmundensem[b] fundassent, dotassent et ditassent et hactenus pro advocatis habiti fuissent, et incontinenti abbas et conventus eum pro advocato recognoscerent et haberent, si abbas sine consensu, conscientia et voluntate sua suam advocatiam alicui posset conferre vel donare. Dictavit sententia, quod nec abbas nec conventus sine consensu comitis nec comes sine consensu abbatis et conventus ipsam advocatiam alicui in feodo posset conferre. Wilhelmus econtra respondit, licet hoc esset sententiatum, quod non admitteret, quod advocatia monasterii sui iuris esset et suorum progenitorum fuisset, nisi hoc manifeste probaret. Comes Wilhelmus ex habundanti respondit in continenti se velle probare per se et duos nobiliores Hollandie, quod dicta advocatia sui iuris esset et suorum fuisset. Cuius probationi Wilhelmus detulit. Dictavit sententia, ex quo Wilhelmus comitis probationi detulisset, ipsum comitem pleno et integro iure advocatum esse ecclesie Ecmundensis[c]. Petivit ergo comes iam probatus ecclesie advocatus omnem expensam et omne dampnum a Wilhelmo ecclesie illatum ad summam quingentarum librarum exceptis obprobriis et contumeliis. Hoc audito Wilhelmus convocavit ad suum consilium omnes nobiliores Hollandie et habito super hoc consilio constanter et instanter petivit cum omnibus terre nobilioribus omne dampnum abbati et ecclesie illatum, insuper omnes emendas obprobriorum et contumeliarum, ut in suum susciperet arbitrium, et sibi ad hoc sociaret de nobilioribus Hollandie quos vellet. Comes advocatus ecclesie respondit, quod hoc non faceret, nisi abbas vellet et conventus. Rogatus abbas cum multa instantia comitis et nobilium Hollandie, quod omnia ista deduceret in arbitrium comitis, deliberato consilio ita respondit: Vos domni, tanta mala et gravia incommoda a patre Wilhelmi et ab ipso Wilhelmo passa est ecclesia nostra; nam pater eius captivaverat quendam monachum nostrum et tamdiu in vinculis tenuit, quousque ab eo quandam summam pecunie extorsit. Wilhelmus sacri-

[a] Hecmunda *E.* [b] Hecmundensem *E.* [c] Hecmundensis *E.*

legas manus in monachos nostros iniecit. Unde ista omnia et multa alia, que non requirunt forum civile, in arbitrium comitis deducere non audemus inconsultis iudicibus, quos a domno apostolico obtinemus. Audientes hoc cognati et coadiutores Wilhelmi domnum comitem seorsum vocaverunt dicentes eidem : Domne comes, vos scitis, quod guerra inter vos et comitem de Loe nondum est terminatum et opus habetis servitio nostro. Petimus igitur intuitu servitii nostri, ut omnem hanc discordiam inter abbatem et Wilhelmum agnatum nostrum in vestrum suscipiatis arbitrium. Unde comes magis instabat, abbas vero ex deliberato consilio respondit : Si Wilhelmus omni impugnacioni et predictorum vendicacioni in manibus dicti comitis, nobilium terre et hominum ecclesie vellet in perpetuum renunciare, ipse omnia, que non requirerent ecclesiasticum iudicium, in comitis vellet arbitrium deducere. Wilhelmus ammonitus hiis omnibus in perpetuum renuntiavit, quod nec ipse nec heredes sui de cetero in perpetuum repeterent vel super hoc vendicarent, nisi per gratiam comitis, abbatis et conventus et bene merito consequi posset. Sic utraque pars dedit se arbitrio comitis. Forma autem arbitrii et compositionis in sequentibus habetur.

(Hierop volgt in E oorkonde no. 22).

BIJLAGE

LIJSTEN VAN PAROCHIEKERKEN VAN HET KLOOSTER ECHTERNACH

Aanteekeningen uit de 11e eeuw in een sacramentarium uit Echternach in de Bibliothèque nationale te Parijs, ms. lat. 9433 bl. 1v, 2v.

Uitgegeven : O. Oppermann, Untersuchungen I 83. Vgl. A. Reiners in Publications de la section historique de l'institut Royal Grand-ducal de Luxembourg 40 (1889) 30 vlgg.

Kirichwereve mater[a]. Rinesburch. Warmunde[b]. Rinsaterwalt. Letthemutha.[c]

Northgo mater[a]. Vuoreholt mater[a]. Sasheim. Velisinburch mater[a]. Agathenkiricha. Heimethenkiricha. Asmedelf. Sloton. Smirnerewalt. Harleim. Urisheim.

Heileginlo mater[a]. Almere. Misna. Skirmere.

Flerethinga mater[a]. Skie. Harega.

Petheim capella[d].

Ecclesię quas Theodericus habet.

Nomina ęcclesiarum de Fresia : Velison. Heilingloh[e]. Northungon. Vuroholz mater[f]. Kiricwereve mater[f]. Leithemutha. Rinsaterwalt. Asclekerwalt. Voreholt mater[f]. Saxheim. Norhtgo mater[f]. Velscereburg. Agathenkyricha. Heimezenkyrke. Spirnerewalt. Sloton. Ascmanedelf. Heilegenlo mater[f]. Skirmere. Misna. Wokgunge. Aldenthorf. Vronlo. Petheim[g].

---

[a] mater *boven den regel door dezelfde hand hs.* [b] Warmunderm, *de beide laatste letters uitgekrabd hs.* [c] *door andere hand op de tweede helft der bladzijde bijgeschreven :* In Wicsile II ecclesie. In Ambulon I ecclesia. Holevurt illa ecclesia. *hs.* [d] capella *boven den regel door dezelfde hand hs.* [e] *boven den regel en uitgekrabd* mater *hs.* [f] mater *boven den regel door andere hand hs.* [g] *door andere hand zijn onder aan de bladzijde de in noot* [c] *genoemde woorden wederom toegevoegd, doch half uitgekrabd hs.*

BIJLAGE

LIJSTEN VAN PAROCHIEKERKEN VAN HET KLOOSTER ECHTERNACH

Aantekeningen uit de 11e eeuw in een sacramentarium uit Echternach in de Bibliothèque nationale te Parijs, ms. lat. 9433 bl. 1r, 2v.

Uitgegeven: O. Oppermann, Untersuchungen I 83. Vgl. A. Reiners in Publications de la section historique de l'Institut Royal Grand-ducal de Luxembourg 40 (1889) 30 vlgg.

Kirchwereve mater[a]. Rinesburch. Warmundes[b]. Rinsaterwalt. Leithemutha[c].

Northgo mater[a]. Vuorehelt mater[a]. Sahheim.

Velsinburch mater[a]. Agathenkircha. Heimethenkircha. Asmedelf. Sloton. Sunnerewalt. Harlehem. Urisheim.

Heilegalo mater[a]. Almere. Miana. Skirmere.

Flerethinga mater[a]. Skie. Harega.

Pethem capella[d].

Ecclesię quas Theodericus habet.

Nomina ęcclesiarum de Fresia : Velison. Heilingloh[e]. Northungon. Vuroholz mater[f]. Kiricwereve mater[f]. Leithemutha. Rinsaterwalt. Asclekerwalt. Voreholt mater[f]. Saxheim. Norhtgo mater[f]. Velsereburg. Agathenkyricha. Heimezenkyrike. Spirnerewalt. Sloton. Ascmanedelf. Heilegenlo mater[f]. Skirmere. Miana. Wokgunge. Aldenthorf. Vronlo. Perheim[g].

---

[a] *mater boven den regel door dezelfde hand hs.* [b] *Warmundem, de beide laatste letters uitgekrabd hs.* [c] *door andere hand op de tweede helft der bladzijde bijgeschreven :* In Wiconle II ecclesie. In Ambulon I ecclesia. Holewurt illa ecclesia. *hs.* [d] *capella boven den regel door dezelfde hand hs.* [e] *boven den regel en uitgekrabd mater hs.* [f] *mater boven den regel door andere hand hs.* [g] *door andere hand zijn onder aan de bladzijde de in noot c genoemde woorden nogmaals toegevoegd, doch half uitgekrabd hs.*

INDICES

INDICES

INDEX VAN PERSOONS- EN AARDRIJKSKUNDIGE NAMEN

samengesteld door J. F. Niermeyer jr.

Met groote cijfers zijn de bladzijden, met kleine de regels aangeduid.

Bij de alfabetische rangschikking geldt de letter k *steeds als* c *en de letters* j *en* y *steeds als* i. *Een* u *die een medeklinker aanduidt wordt als* v, *een* v *die een klinker weergeeft als* u *gerekend.*

Personen zijn zonder uitzondering op hun voornaam geïndiceerd. Verwijzingen vindt men bij de plaatsnamen waarnaar zij genoemd worden, de plaatsen of landen waar zij regeerden en, voorzoover het geen regeerende vorsten betreft, op hun bijnamen ; voorts zijn ook de verwantschappen, die in onze bronnen vermeld worden, bij elke persoon als verwijzingen opgegeven. Verschillende vormen van één naam zijn steeds bijeengezet ; waar dit voor het overzicht over de alfabetische orde noodig scheen, is de oudste vorm van den naam, die de plaats van rangschikking bepaalt, gespatiëerd vooropgesteld ; men zie bij voorbeeld Folpertus. *Waar noodig zijn de andere vormen als verwijzingen in de alfabetische volgorde opgenomen, b.v.* Volbertus. *De aldus bijeengeplaatste naamgenooten zijn onderling wederom alfabetisch gerangschikt naar hun tweede aanduiding : de plaats waarnaar zij heeten, het land waar zij regeeren, hun verwantschapsnaam of hun bijnaam ; van een rangschikking naar stand en ambt is daarbij dus afgezien. Voorts is van de eenvoudig alfabetische orde ook nog hierin afgeweken, dat niet alleen de verschillende vormen van één naam, maar ook de verschillende Germaansche namen, waarvan het eerste deel één en dezelfde stam is, in den regel bijeengeplaatst zijn, b.v.* **Athal-** ; *de oudste voorkomende vorm van dien stam is dan in vetten druk vooropgezet. Ook hier is door verwijzingen het opzoeken vergemakkelijkt, dus bij* Adal-, Al-, Ethel-. *Onder* **Athal-** *vindt de rangschikking plaats alfabetisch naar den tweeden woordstam in den oudsten voorkomenden vorm, dus* Athalbertus (Albertus *enz.*), Adalboldus, Ethelgarda....

Van één persoon zijn de verschillende vormen, waarin zijn naam voorkomt, achter elkaar opgesomd ; slechts de wisseling van c *en* t *voor een* i *is daarbij verwaarloosd. Zooveel mogelijk is getracht, de verschillende plaatsen waar één persoon bedoeld is, bijeen te brengen. Men houde echter in het oog, dat, waar eenzelfde voornaam meerdere malen zonder eenige verdere aanduiding voorkomt, deze plaatsen in één regel bijeengezet zijn, zonder dat daarmee een identificatie bedoeld is.*

Plaatsnamen en andere geografische namen zijn geïndiceerd op den taalkundig oudsten vorm, die in onze bronnen voorkomt, b.v. Alacmera. *Verwijzingen staan zoo noodig op de jongere vormen en op den modernen naam :* Alcmere, *Alkmaar. Van persoonsnamen zijn plaatsnamen niet door verschillend lettertype onderscheiden, maar daardoor, dat zij bijna steeds gevolgd worden door den modernen*

naam en meestal een aanduiding van de ligging ; waar de ligging van een plaats onbekend of zeer onzeker is, is dat erbij vermeld.

Vele plaatsnamen komen voor met een Germaanschen buigingsuitgang. Daar de onverbogen vorm hieruit niet in alle gevallen met zekerheid viel af te leiden, zijn de verbogen vormen naast de onverbogene in den index opgenomen, waarbij geen melding gemaakt is van het al of niet voorafgaan van een voorzetsel.

Alles wat in de teksten staat is gewoon, alles wat ter toelichting en aanvulling is toegevoegd, cursief gedrukt. Op verschil van naamsvalsuitgang is daarbij niet gelet ; voorts is de aanduiding van verwantschappen : pater, filius enz. niet gecursiveerd, waar slechts van de bewoordingen van den tekst is afgeweken, maar alleen wanneer daar de bedoelde verwantschap niet of onjuist wordt opgegeven. In het algemeen zijn aperte onjuistheden onzer bronnen verbeterd.

A

Aagtdorp zie Ekthorp.
Aalburg zie Alburch.
Aalsmeer zie Alsmar.
Aalst zie Alst.
Aaron virga 100, 24. 103, 33.
Abbenstade locus *Abstede, gem. Utrecht* 148, 12.
Abbo de Meneslata 76, 28. 31. 34. 228, 11.
Abbo 79, 6. 7 ; frater : Gherbrant.
Abbo 89, 26.
Abbo *zie* Aldbertus.
Abraham patriarcha 45, 6. 28.
Abstede zie Abbenstade.
Abtswoude zie Poptesuuolde.
Accaron, Ptolomaydis urbs *Akka (Palestina)* 134, 38. 185, 23. 186, 27. 187, 23. 24. 188, 2. 6 ; portus 161, 33.
Aken zie Aquisgranum.
Akersloot, Akerslote *zie* Ekerslato.
Ada, Ade comitissa Holtlandię 91, 20. 109, 30. 110, 1. 3. 168, 27. 184, 25. 185, 15. 192, 19. 26. 193, 19. 202, 5. 237, 38. 242, 14 ; pater : Heynricus *comes de Huntingdon ;* frater : *Malcolm IV* rex Scottorum ; maritus : Florentius *III* comes Hollandensis.
Ada filia Theoderici *VII* comitis Hollandensis 110, 23. 195, 36. 196, 3. 19. 25. 198, 29. 199, 11 ; maritus : Lothewicus comes de Lone ; cognatus : Wilhelmus de Teilinge.
Adal-, Adel-, Adol- *zie* Athal-.
Adbret 64, 9.
Adgeringhelant *zie* Ald-.
Adolfus comes de Saphenberch 235, 35.
Adolf 228, 27.
zie ook Adololfus *onder* Athal-.
Adrianus *IV* papa, Nicholaus *Breakspear* 164, 1. 165, 31.
Adrichem, Adrikem *Oud-Adrichem, gem. Wijk-aan-Zee* 78, 38. 88, 7. 28 ; Ludolfus de —.
Aegidius zie Egidius.
Aewasda *zie* Wasda.
s. Afra 95, 23. 100, 17 ; mater : s. Hilaria.
s. Agathę virginis reliquie 99, 11. 100, 9 ; capsa 99, 9 ; festum 63, 5. 69, 6. 221, 6.
Agatha uxor Reimeri Entet 79, 36.
Agathenkiricha, Aghetskerke, villa q.d. Ecclesia s. Agathe *Beverwijk (N-H.)* 84, 37. 89, 13. 17. 202, 9 ; scultetus ville 84, 37 ; ministeriales *monasterii Egmundensis* de — 85, 2 ; Gerbernus de — ; ecclesia 255, 14. 25.
s. Agnetis virginis reliquie 95, 23. 99, 8. 12. 100, 9. 17. 101, 21.
Agnes soror Heinrici *V* imperatoris 149, 25 ; filius : Conradus *III* rex.
Agnes abbatissa in Rinsburch 185, 19.
Aimericus s. Romane ecclesie diaconus cardinalis et cancellarius 231, 4.
Al- *zie* Athal-.
Alacmera, Alec-, Allec-, Alc-, Alk-, Alke-, -mere, -mer, -mare, -mar, -maria, Almere (255, 17) villa, vicus, oppidulum (173, 27) *Alkmaar* 62, 2. 64, 29. 65, 1. 68, 10. 74, 16. 76, 21. 31. 78, 11. 79, 36. 80, 15. 83, 37. 86, 31. 89, 5. 146, 1. 173, 27. 179, 22. 191, 25. 220, 29. 223, 6. 243, 8 ; cives Alcma-

rienses 173, 29. 227, 23; Alnoth, Gherbrandus, Meintetus, Reimbrandus, Rotbertus, Sibold de —; mulier de — 92, 22; ambacht, officium, ministerium 64, 34. 65, 9. 12. 72, 24. 223, 9; forum 146, 32; theloneum 64, 33. 69, 7. 74, 17. 220, 38. 238, 13. 247, 31; scrutum 74, 17. 87, 37; monetarius: Reinwardus; modius Alcmerensis 75, 38. 76, 1. 2; ecclesia s. Laurentii 75, 22. 146, 32. 173, 33. 228, 28. 255, 17. — Alcmareskerspel 75, 37.
Alba *zie* Ave.
Albanenses episcopi cardinales: Albertus, Heinricus.
Albericus *zie onder* Alfricus.
Alburch *Aalburg, gem. Wijk (aan de Maas, N-Br.)* 212, 14.
Albus *zie* Folpertus.
Alkmade, Alkemade *Oud-Alkemade, gem. Warmond (Z-H.)*; Gerardus, Theodericus de —.
Alkmaar, Alcmere *enz.*, Alcmareskerspel *zie* Alacmera.

Ald-, Al-, Aut-.
Aldbertus cognomento Abbo 80, 38.
Autbertus episcopus *Abrincatensis (Avranches)* 115, 22.
Alfridus rex Anglorum *Northumbrorum* 23, 15.
Aldgeringelant, Ad- *stuk geestgrond* 71, 10. 74, 22. 221, 38.
Aldic de Arem 81, 21. 31; filius: Frithericus.
Aldic de Wimnem 81, 1.
Aldwi uxor Wilhelmi de Ekthorp 240, 15.
Aldwi uxor Wlfardi 78, 15.

Aldenthorp, Alten-, Old-, Oud-, -thorpe, -thorf, -dorp, -dorpe, Althorp, Altorp *Oudorp (N-H.)* 65, 28. 74, 8. 75, 27. 39. 86, 37. 40. 91, 24. 28. 202, 6. 203, 8; ecclesia 75, 23. 255, 27.
Alderdelle *vroegere wijk der stad Utrecht*; Hatzo de —.
Alecmera *zie* Alacmera.
Alemanni *zie* Suevi.
Alesmar *zie* Alsmar.
s. Alexandri *I episcopi Romani* martyris reliquie 97, 27. 103, 3. 194, 25.
Alexander *III* papa, Rolandus *Bandinellus* 165, 34. 39. 169, 3.
Alexander II episcopus Leodicensis 175, 39. 177, 7. 40.
Alfegerus abbas s. Winnoci Bergensis 141, 25.
Alfricus famulus s. Adalberti 80, 7. 11.
Alvericus advocatus *monasterii Egmundensis in* Sluodwethe 90, 7. 91. 1.
Albericus episcopus *cardinalis* Hostiensis 230, 34.
Alfricus 81, 18; uxor: Enkenradis.
Alfridus *zie bij* Ald-.
Alisacinse regnum, Elsathe *de Elzas* 120, 31; comes: Theodericus; Matheus, Philippus, Theodericus de —.
Allecmere *zie* Alacmera.
Almaricus *zie* Amal-.
Alsmar, Alesmar, Alesmare *Aalsmeer (N-H.)* 198, 37. 245, 13; Theodericus phisicus de —.
Alst *Aalst (O-Vlaand.)* 145, 8.
Altena, Holtena *vroeger slot bij Almkerk (N-Br.)* 196, 22; Theodericus de —.
Altenahr; comes: *Gerardus.*
Alten-Ötting zie Odinge.
Altenthorp, Althorp *zie* Aldenthorp.
Altingfiertele terra *bij Alkmaar* 76, 22.
Alvericus *zie onder* Alfricus.
Ama 228, 23.

Amal-, Amel-, Alma-.
Amalath, Amalach presbiter 10, 7. 25, 5.
s. Amelberge virginis reliquie 103, 17. 104, 12.
Amalberga soror Ougonis de Arem 81, 35.
Amelgerus 82, 24. 29.
Almaricus de Curia 235, 36.
Amalricus I rex Ierusalem 180, 37.
Amalricus patriarcha Ierusalem 180, 37.

s. Amandus *episcopus Traiecti superioris* 114, 10; reliquie 103, 15.
Ambrosius presbiter de Saxnem 237, 21.
Ambrosius sacerdos de Scoorle 240, 31.
Amersfordia *Amersfoort* 106, 27.
Amestenle, Amestel *de Amstel*; agger 200, 25; Ekbertus, Giselbertus de —.
Amstelveen zie Vene.
s. Anastasie virginis reliquie 99, 15. 104, 26.
s. Anastasii martiris rel. 98, 33. 101, 6
Ance-, Anchisus *zie* Anse-.

Andernacum, Andrinachia *Andernach (Rheinprov.)* 170, 40. 235, 9.
Andolfus 87, 20.
s. Andree apostoli reliquie 97, 17. 99, 7. 101, 11. 102, 40 ; *ecclesia zie* Colonia ; ss. Iohannis baptiste et — altare *zie* Ekmunda.
Andreas abbas Egmondensis 105, 23.
Andreas *monachus Egmundensis* 226, 20.
Andreas episcopus Traiectensis 34, 21. 26. 108, 31. 145, 6. 16. 22. 147, 38. 148, 4. 31. 151, 31.
Andrinachia *zie* Andernacum.
Andwerpia *zie* Antwerpia.
Anfridus *zie* Ansfridus.
Angli, gens Anglorum 4, 1. 16, 16. 26. 23, 13. 15. 24, 15. 115, 2. 117, 22. 126, 1 ; Anglia *Engeland* 114, 24. 115, 13. 116, 39. 132, 12. 135. 11 ; reges: Adelstanus, Alfridus, Anna, *Eduardus*, Haroldus, Heinricus *I, II*, Iohannes, Richardus, Wilhelmus *I, II* ; presbiter Anglicus 172, 1 ; libre Anglensis monete 188, 10.
Anna rex Anglorum *orientalium* 114, 24; filia : s. Ethiltrudis.
s. Anno archiepiscopus Coloniensis 133, 6 ; reliquie 104, 27.

Anse-, Ance-, Ans-, As-, Os-.
s. Ansberti presulis *Rothomagensis (Rouen)* corpus 114, 30. 116, 22. 33.
Aspertus cancellarius Arnulfi regis 213, 6.
Osprehtashem locus *onbekend* 212, 12.
s. Anselmus archiepiscopus Cantuarię 136, 40.
Anselmus monachus *Egmund.* 245, 33.
Anselmus presbyter cardinalis s. Laurentii in Licina 230, 37.
Anselmus episcopus *Lucensis* 134, 9.
Ansfridus famulus s. Adalberti 88, 3. 27.
Ansfridus, Anfridus comes Hoyensis et Teysterbancie, *postea* episcopus Traiectensis 106, 20-24. 127, 3. 128, 29.
Ansegisilus, Anchisus dux 113, 24. 114, 32 ; pater : s. Arnulfus ; coniunx: Begga ; filius : Pippinus *II* dux.
Ancelinus *zie* Ascelinus.
s. Anceradi reliquie 104, 12.

s. Anthonii monachi reliquie 99, 3.
Antiochia civitas 109, 29. 160, 21. 187, 6. 8. 18 ; *princeps :* Boëmundus ; *episcopus :* s. Machārius ; basilica b. Petri 187, 7.
Antwerpia, Andwerpia *Antwerpen* 107, 25 ; Simon de —.
s. Apollinaris *episcopi Ravennatensis* martiris reliquie 100, 4. 101, 23.
Apulię dux : Boëmundus.
Aquisgranum *Aken* 189, 10.
Aquitaniē zie Equitania.
Arem, Arenmeresueth *zie* Heram.
Arena locus monasterio Egmundensi vicinus *onbekend* 28, 21. 29, 28.
Aretinus *zie* Wido.
Arnesberch, Harnes-, Arns-, -berg urbs *Arnsberg (Westfalen)* 171, 24 ; *comites :* Godefridus, Heinricus.
Arnoldus *I* archiepiscopus Coloniensis 234, 31.
Arnoldus *II* archiepiscopus Coloniensis 164, 30.
Arnoldus de Delf 80, 30.
Arnoldus frater Eilgeri 29, 9. 26-37 ; frater : Wibrandus ; consobrini : Garbrandus, Sicke.
Arnold homo ecclesie Flardinghe 82, 6.
Arnoldus abbas Gandensis s. *Petri Blandiniensis* 34, 22. 145, 18.
Arnoldus *archi*episcopus Mogunciacensis 167, 30. 36. 168, 8 ; frater : *Dudo.*
Arnoldus, Arnulfus de Riswic 200, 4. 205, 20. 243, 28. 248, 31 ; frater : Heinricus.
Arnoldus de Rothen 147, 21. 22 ; uxor : Aleida ; filia : Heilwiva.
Arnoldus Spikar, Spicar, Spiker vir clarissimus 80, 4. 86, 23. 232, 25 ; uxor : Ymma.
Arnoldus prepositus Davantrie, *postea* electus Traiectensis 110, 17. 188, 18. 28. 33.
Arnoldus prepositus de s. Maria *Traiectensi* 233, 40.
Arnoldus *zie ook* Arnulfus.
Arnsberg zie Arnesberch.
Arnulfus, Arnolfus (Arnoldus).
Arnulfus, Arnoldus *I* princeps in Baioaria 124, 37.
Arnulfus *I* marchisus Flandrensium 126, 22 ; filius : Baldwinus *III.*
Arnulfus, Arnoldus *III* comes *Flandrensis* 132, 23. 25 ; pater : Balduinus *VI* comes ; mater : Richelda.
Arnolfus rex Francorum *orientalium*

imperator 67, 19. 122, 13. 123, 17. 33. 124, 1-21. 212, 3. 213, 5. 10 ; pater : Karlomannus ; filii : Lothowicus rex, Zuentiboldus *rex*.
s. Arnulfus episcopus Mettensium 113, 18. 25 ; filii : Anchisus dux, Clodulfus episcopus *Mettensis*.
Arnulfus, Arnoldus comes *Westfrisicus* 63, 8. 11. 69, 9. 17. 30. 32. 70, 10. 13. 17. 18. 105, 11. 106, 12. 16. 127, 9. 20. 28. 128, 15. 129, 7. 130, 32. 169, 11. 221, 21. 30. 237, 2 ; pater : Theodericus *II* comes ; frater : Ekbertus archiepiscopus Treverensis ; coniunx: Liudgarda ; filii : Sifridus, Theodericus *III* comes.
Arnulfus *zie ook* Arnoldus.
Asbroke *zie* Astbroech.
Ascalon civitas *vroeger in Zuid-Palestina* 160, 12. 23. 161, 9. 162, 40. 163, 8. 15. 185, 24 ; Ascalonitę 160, 26 ; portus 161, 33. 162, 11. 163, 33.
Aske *Asch, gem. Buren (Geld.)* 212, 17.
Ascelinus, Ancelinus capellanus Petronillę comitissę Holtlandię, *postea* abbas Ekmundensis 33, 18. 77, 8. 10. 108, 27. 142, 6-11.
Azcelinus presbiter 222, 39.
Asclekerewalt *Esseltjkerwoude, gem. Woubrugge (Z.-H.)* ; ecclesia 255, 23.
Aspern munitio *Asperen (Z.-H.)* 205, 2.
Aspertus *zie* Anse-.
Assendelft, Ascmanedelf, Asmundelf, *zie* Eskmundelf.
Astbroech, -broke, -broeke, Asbroke *Oostbroek, gem. Velsen* 87, 30. 88, 8. 15. 26. 28.
Asthusa minor *Oosthuizen (N.-H.)* 74, 13. 14.
Atger 228, 18.
Atgeres were terra *bij de Beemster* 76, 19.

Athal-, Adal-, Athel-, Adel-, Adol-, Al-, Ethel-, Etel-, Ethil-.
Athela *filia Rodberti Frisionis comitis Flandrensis* 107, 17. 141, 37. 144, 24 ; frater : Rotbertus *II* comes ; filius fratris : Baldwinus *VII* comes ; maritus : Kanutus *IV* rex Danorum ; filius : Karolus *Bonus* comes.
Adalarius sacerdos *socius s. Bonifacii* 118, 6.
Albernus, Albero Bagga, Beggha 89, 38. 90, 19. 20. 23.
Adalbero nepos Theoderici *V* comitis *Westfrisici* 65, 4. 222, 39.
Albero laicus 234, 5 ; frater : Gerhardus.
Albero *zie ook* Albertus.

Athalbertus, Adalbertus, Albertus, Albrecht.
s. Adalbertus, Athalbertus confessor 4—37. 53, 7. 30. 56, 26. 57, 17. 69, 11. 105, 14. 115, 1. 8. 128, 6. 140, 33. 143, 17. 145, 26. 183, 14 ; *als rechtspersoon vaak* ; reliquie 12, 20—14, 2. 15, 16. 17, 8. 19, 2. 67, 3. 68, 5. 95, 16. 96, 20. 100, 6. 102, 17. 23. 128, 11 ; scrinium, sacrarium 27, 19. 30. 28, 24. 29, 13. 36, 6. 53, 8. 73, 11. 76, 36. 98, 23 ; liber, registrum s. Adalberti 66, 21. 67, 35. 74, 2. 77, 31. 82. 20. 94, 11 ; festum, natalis 15, 31. 32, 8. 35. 33, 9. 69, 19. 98, 14. 208, 1.
Albertus episcopus *cardinalis* Albanensis 230, 33.
Albertus, Albrecht Baniard, Bangerd 197, 15. 198, 16. 199, 1. 200, 13. 22. 202, 9. 203, 33. 237, 24. 239, 31. 248, 30.
Albertus marchyo *Brandeburgensis* 184, 10 ; filius : Bernardus dux Saxonie.
Albertus *monachus Egmundensis*? 208, 18.
Adalbertus, Albertus de Haghen, uten Haghe 244, 26. 245, 38.
Albertus *I* episcopus *Leodiensis* 187, 27 ; frater : *Heinricus I comes* de Lůwon.
Albertus, Albero Monoculus 90, 2. 37.
Adalbertus telonearius 234, 6.

Adalboldus, Adelboldus *II* episcopus Traiectensis 106, 28. 128, 31. 129, 19. 22. 154, 33.
Adalbold zie ook Odilbaldus.
Ethelgarda 82, 7. 8.
Athelgir *natione* Friso 237, 30.
Etelgis 228, 19.
Algothes dorpe, villa Algoti *onbekend, in het Nedersticht* 89, 41. 90, 27. 29 ; scultetus : Ghiselbertus.

Adalhardus, Adallardus, Adalardus, Allardus, Alardus.
Adalhardus, Adallardus, Adalardus, Alardus monachus, *postea* abbas

Ekmundensis 27, 20. 28, 11. 76, 12-33. 77, 10. 24-35. 101, 18. 108, 13. 135, 2. 141, 34. 224, 2. 21. 35. 225, 24. 226, 17. 19. 32. 227, 21. 228, 7. 9. 32 ; fratres : Galo de Hairlem, Gherwalech monachus, Isbrandus ; soror : Suvi.
Adallardus monachus Egmundensis 79, 10 ; pater : Adallardus.
Adallardus monachus Egmundensis 79, 12 ; pater : Isbrandus ; frater : Waloch.
Alardus de Egmunda miles 179, 12.
Allardus frater Isbrandi de Egmonde 240, 33.
Alardus, Alard Ovo, Ove laicus 237, 27. 239, 32.
Allardus, Alardus abbas in Stauria, *postea* monachus *Egmundensis* 245, 31. 249, 26.
Adallardus 64, 21 ; fratres : Gherbrant, Isbrant.
Adallardus 79, 8. 10 ; filii : Adallardus monachus, Isbrandus.
Adalard laicus 237, 29.
Adallardus puer 89, 4.

Adelheida coniunx Frithierici *I* imperatoris 165, 27.
Adalheit, Adelheida regina coniunx Lothowici Balbi regis *Francorum occidentalium* 122, 5. 123, 34.
Aleida uxor Arnoldi de Rothen 147, 20. 22 ; fratres : Godefridus *comes* de Arnsberch, Hermannus de Kuk ; filia : Heilwiva.
Athelheida 86, 5 ; filii : Everardus de Noirthe, Volpertus.
Aleydis comitissa coniunx Theoderici *VII* comitis Hollandensis 185, 16. 190, 10-37. 191, 6. 26. 196, 1. 13. 197, 19. 29. 198, 21. 30. 200, 6. 203, 9. 206, 7 ; frater : Theodericus *III* comes de Cleve.
Aleydis comitissa Hollandie 189, 19. 194, 1. 199, 18. 202, 5. 248, 27 ; pater : Otto *I* comes Gelrensis ; maritus : Wilhelmus *I* comes Hollandensis.
Aleydis filia Theoderici *VII* comitis Hollandensis 194, 7 ; sponsus : Heinricus.
Athelhilt *stuk geestgrond* 74, 21.
Allinus avunculus Isbrandi de Harlem 203, 8. 205, 20.
Allinus capellanus *Florentii III comitis Hollandensis* 239, 27.
Allinus capellanus Wilhelmi *I* comitis Hollandensis 245, 34.
Allinus 92, 9.
Etelmer 228, 21.
Ethelmoda mater Beververdi 80, 20.
Alnoth de Alcmere monachus *Egmundensis* 77, 3. 78, 10.
Alnothus frater Franconis dapiferi 87, 4. 25 ; mater : Ymma.
Alnoth 228, 20.
Adaloldus 75, 15.
Adololfus *IV* comes de Hůvele *(Berg)* 155, 19 ; filius : Frithericus archiepiscopus Coloniensis.
Alolfus *V* comes *de Berg* 199, 31.
Alolfus *I archi*episcopus Coloniensis 189, 5. 195, 1. 23.
Alolfus *II* comes de Scouuenburch *et Holstein* 170, 1-30.
Zie ook Adolfus.
Adelstanus rex Anglorum 126, 1 ; *pater : Eduardus rex ; soror :* Otgit.
s. Ethiltrudis virgo *abbatissa Coldinghamensis* 114, 24 ; pater : Anna rex Anglorum.
Alwaer de Eskendelf 78, 29.
Adalwar mater Wibrandi 64, 25.
Adaluuin, Aluuinus castellanus de Leithen 222, 40. 232, 26.

Atrebatum *Atrecht* 140, 42 ; *episcopus* : s. Vedastus.
Atreus *mythologische figuur* 171, 15.
Augia insula *Reichenau (Baden)* 123, 23.
s. Augustini ossa 116, 24.
Austria *Oost-Frankische rijk* 115, 33. 37; Austrasii 122, 7 ; reges : Hildricus, Lothowicus.
Austrasie dux *van Oostenrijk : Leopoldus.*
Autbertus *zie* Ald-.
Ava 81, 24.
Ave Alba 82, 27. 28.
Avo Kukelin 81, 11 ; filius : Ludolfus.
Azcelinus *zie onder* Ascelinus.
Azo *zie* Hatzo.

B

Babylonis ammiraldus 161, 7.
Bacham, Bachem, Bacchem, Bochem (*hierbij*? 93, 28), Backem, Bakkem

villa *Bakkum, gem. Castricum* 62, 24. 68, 36. 74, 34. 78, 36. 79, 16. 80, 36. 81, 17. 93, 28. 221, 2; Isset, Reymerus, Walech de —.
Badeloga ministerialis monasterii Egmundensis filia Amelgeri 82, 23; maritus: Oulricus de Thezamunda.
Badelogen fundus *te Vlaardingen* 82, 17.
Bagga *zie* Albernus.
s. Bainus episcopus Taruennę et rector cenobii Fontanelnensis 116, 33.
Baioaria, Bawaria, Bavaria *Beieren* 117, 14. 149, 27; Bawarii 177, 5; rex: Lothowicus; princeps: *Arnulfus;* dux: Welpus.
Balde de Bokele 249, 33.
Baldramnus de Harlem miles 179, 11.
Baldricus *monachus Egmund.* 226, 20.
Baldricus episcopus Traiectensis 56, 30. 106, 3. 126, 27. 127, 2; pater: Rixfridus comes Clivensis.
Baldwinus *III* filius Arnulfi *I* marchisi Flandrensium 126, 22.
Baldwinus *IV* marchisus Flandrię 130, 28. 40; filius:
Baldwinus, Balduinus *V* comes Flandrię 130, 40. 131, 10. 24. 132, 2; filii: Rodbertus *I* comes *et:*
Balduinus *VI comes Flandriae* 132, 3. 24; *coniunx:* Richelda; filius: *Arnulfus III* comes.
Baldwinus, Balduinus *VII* comes Flandrię, *postea* monachus s. Bertini 136, 30. 141, 35. 145, 9; pater: Rotbertus *II* comes; amita: Athela; consobrinus: Karolus comes; nepos: Wilhelmus *Clito* comes.
Baldwinus *IX* comes Flandrie, *postea* imperator Constantinopolitanus 189, 8. 191, 5. 195, 2. 202, 17; frater: Philippus comes de Name.
Baldwiin filius Heylawive homo ecclesie Flardinghe 82, 8.
Balduinus, Balduwinus filius Florentii *III* comitis Holtlandensis 110, 2. 8.
Baldwinus III rex Ierusalem 160, 17. 33. 35. 161, 33. 162, 40. 163, 1. 36.
Baldwin ministerialis monasterii Egmundensis filius Sigheri 82, 22.
Balduinus *I* episcopus Traiectensis 106, 18.
Baldwinus, Balduinus prepositus *s. Mariae Traiectensis, postea II* episcopus Traiectensis 109, 8. 110, 14. 19. 178, 7. 183, 38. 184, 29. 188, 15. 191, 13. 192, 17. 28. 35. 37. 208, 30. 239, 26; pater: Theodericus *VI* comes Holtlandensis; fratres: Florentius *III* comes, Otto comes de Benthem, Theodericus *I* episcopus Traiectensis.
Balthasar magus 175, 1.
Bamestra, Bemestre flumen *de Beemster* 62, 39. 69, 3. 76, 19. 221, 6.
Banesce, Banez, Banes *Benes, gem. Uitgeest* 71, 12. 74, 27. 93, 21. 221, 39.
Bangerd, Baniard *zie* Albertus.
Bar- *zie* Beren-.
s. Barbare virginis rel. 99, 15. 100, 10.
Baris, Barum *Bari (Apulië)* 134, 11. 135, 14.
Barlit *zie* Brundisium.
s. Barnabe apostoli reliquie 101, 12.
s. Bartholomei apostoli reliquie 96, 19. 98, 30. 101, 12. 102, 15. 103, 8; templum ss. Marie, Petri, Pauli, — *etc. zie* Ekmunda.
Bartholomeus, Bertholomeus presbiter, sacerdos de Bergen 240, 31. 249, 29.
Bartrada *zie* Bertrada.
Barum *zie* Baris.
s. Basilisse *abbatissae (van Pfaltzel bij Trier)* reliquie 101, 8.
Batenburch *Batenburg (Geld.);* Theodericus de —.
Batewlf monachi socii s. Bonifatii reliquie 104, 9.
Batselir *zie* Sivert.
Batua *de Betuwe* 123, 3.
Bava matrona uxor Tettolfi 78, 34. 224, 16.
s. Bavonis reliquie 99, 4. 103, 14. 104, 11.
Bawaria *zie* Baioaria.
Beatrix de Burgundia coniunx Fritherici *I* imperatoris 165, 28. 171, 7; pater: *Reinoldus III comes* Burgundię.
Beda *Venerabilis* monachus 115, 13. 116, 39.
Beemster zie Bamestra.
s. Begga filia Pippini *I* maioris domus 113, 24. 115, 15; maritus: Anchisus dux.
Beggha *zie* Albernus.
Beichlingen zie Bichle.
Beier 228, 24.
Beieren zie Baioaria.
Bemestre *zie* Bamestra.

s. Benedicte filie sororis s. Mauritii reliquie 95, 24. 100, 18.
s. Benedicti abbatis *Cassinensis* reliquie 97, 11. 101, 4. 102, 32; ordo 105, 20. 106, 26; — et s. Marie Magdalene altare *zie* Ekmunda.
Benes zie Banesce.
s. Benigni martiris reliquie 101, 19.
Bennincbroec, Bennenbroke *Bennebroek (N-H.)* 88, 11. 105, 18.
Benningford, -fort *onbekend* 80, 33; Ivo de —.
Benthem *Bentheim;* comes: Otto.
Berkel *Berkel (Z-H.);* ecclesia 75, 22.

Beren-, Bern-, Bere-, Ber-, Bar-.
s. Bernardus abbas Clarevalensis 154, 8.
Bernardus prepositus ss. apostolorum *Coloniensis* 235, 32.
Bernardus filius Pippini *regis Italiae* 120, 12.
Bernardus *de Anhalt* dux Saxonie 184, 10; pater: Albertus marchyo *Brandeburgensis.*
Bernardus *zie* Beververd.
Bercharius dux *maior domus* 115, 35. 36.
Berengerus prepositus s. Andree *Coloniensis* 235, 31.
Bargherus filius Hermanni Diaboli 89, 36.
Bernildis 81, 8.
Bermer famulus 72, 31. 73, 21.
Berno comes, *postea* abbas Cluniacensis 123, 36.
Bernolfus, Barnulfus episcopus Traiectensis 107, 9. 131, 17.
Berewaldus, Berewoldus, Berwoldus, Barwaldus advocatus ecclesie Ekmundensis 79, 20. 29. 86, 34. 232, 25. 239, 15; frater: Isbrandus; filius: Dodo advocatus.
Beruuold frater Dodonis advocati Egmundensis 237, 25.
Berewoldus Friso 244, 27.

Berg zie Hůvele.
Bergan, Bergen, Berghen *Bergen (N-H.)* 74, 33. 79, 38. 243, 7; sacerdos: Bartholomeus; Galo de —.
Bergan villa ab occidente Reni *Hillegersberg?* 63, 33. 70, 5. 221, 27.
Berge locus *Winnoxbergen (dép. Nord)* 141, 23; monasterium s. Winnoci 141, 1; abbates: Alfegerus, Hermengerus, Hermes, Ingelbertus; monachus: Godebertus.
Bern- *zie* Beren-.
Berta filia Florentii *I* comitis *Westfrisici* regina Francorum 71, 29.
Bertgarda monacha 79, 21.
Brechtgherts weert *onder Haarlem* 94, 8.
Bertgot 228, 27.
Bertholomeus *zie* Bartholomeus.
s. Bertini *monasterium, Saint-Bertin (dép. Pas-de-Calais)* 145, 9; abbas: *Lambertus;* prior: Hermes; monachi: Baldwinus, Wilhelmus.
Bertoldus de Akerslote 249, 31.
Bertolth 228, 20.
s. Bertrade, Bertradis, Bartrade virginis reliquie 96, 1. 99, 11. 100, 14. 103, 27. 149, 14.
Bertulfus dapifer Theoderici *VI et Florentii III* comitum Hollandensium 80, 30. 237, 27.
Bertolfus laicus 228, 10.
Besançon zie Bisenszun.
Bethania *streek in Palestina* 144, 13; dux de — 144, 9.
Betuwe zie Batua.
Beveran *onbekende plaats* 65, 27.
Beververd cognomento Bernardus *monachus Egmundensis* 80, 17; pater: Wlbodo; mater: Ethelmoda; frater: Wlbodo.
Beverwijk zie Agathenkiricha.
Bichle *Beichlingen bij Kölleda (Pruis. prov. Saksen);* comes: Frithericus.
Bilke *Bilk bij Düsseldorf;* comes: Otto.
Bindelmarbruch *Bijlmerpolder, gem. Weesperkarspel* 81, 21.
Bisenszun *Besançon* 169, 1.
Bitervi civitas *Viterbo* 176, 1-9.
Byzantium zie Constantinopolis.
Bladel zie Pladella.
Blankard, Blankart 65, 5. 223, 1.
Blandinium zie Gandavum.
s. Blasii episcopi *Sebastiensis* rel. 104, 4.
Bochem *zie* Bacham.
Boconia solitudo *vroegere landstreek Bucha in Thuringen* 118, 2.
Bodegrave rivulus *vroegere waterloop bij Bodegraven* 83, 14.
Bodokenlo, Boclo, Bokele, Bukle, Bukel locus, villa *Boekel, gem. Akersloot*

76, 26. 179, 28. 212, 14. 249, 20 ; cives de — 249, 13. 22 *en :* Balde, Poppo, Reinbreth, Sibolt ; *zie* Theodericus. — Boclerbroc *Boekelerpolder* 76, 28.
Boëmundus *I* dux Apulię *princeps Antiochiae* 135, 27.
Boyo *natione* Freso 86, 17.
Bolonia *Boulogne ;* comes : Matheus.
Bols *zie* Ibe.
Bomlo *Zalt-Bommel* 131, 33.
s. Bonifacius archiepiscopus Maguntiensis martir 104, 6. 116, 5. 117, 18. 21 ; reliquie 98, 33. 100, 4. 104, 9. 118, 9 ; templum *zie* Traiectum.
Bonnensis civitas *Bonn* 164, 37.
Born zie Burn.
ten Bosch zie Busch.
Boschhuizen zie Buschusa.
Boulogne, comes : Matheus.
Bourbourg, castellanus : Theinardus.
Bourgondië zie Burgundia.
Bovo de Haren 78, 41.
Bouo 228, 16. 17.
Brabantia 144, 3 ; dux : *Heinricus.*
Brandenburg, marchyo : Albertus.
Brechtghert- *zie bij* Bertgarda.
Bredewere *onbekend* 93, 21.
Breukelen zie Brukleth.
Brindisi zie Brundisium.
Brittania *Bretagne* 119, 23. 120, 22. 123, 30.
Brittannia gentis Anglorum *Groot-Brittannië* 114, 17. 115, 1. 116, 5.
Brocchingelant *stuk geestgrond* 74, 21.
Broec *Broek op Langendijk (N-H.)* 75, 28 ; capella 74, 7 ; ecclesia 75, 23.
Brother de Scirmere 77, 6.
Brother 228, 16. 22.
Brotherscinghe were *onbekend* 92, 2.
Brukleth, Bruklede villa *Breukelen (prov. Utr.)* 90, 31. 201, 5.
Brugburgensis castellanus *(Bourbourg, dép. Nord) :* Theinardus.
Bruge, Brugge urbs 82, 28. 144, 25 ; castrum 185, 2 ; domus comitis 185, 3 ; ecclesia b. Donatiani 185, 2 ; prepositus Bruggensis : *Gerardus.*
Brundisium, Barlit *Brindisi* 188, 2.
Bruneswick *Brunswijk* 184, 7.
Bruniggus canonicus de s. Iohanne *Traiectensis* 234, 2.
Bruno de Kasterkem miles 179, 13.
Bruno de Castrikem 245, 37.
Bruno *IV archi*episcopus Coloniensis 206, 16.
Bruno abbas Egmondensis 105, 25.
Bruno archidiaconus Xanctensis 235, 29.
Brunswijk zie Bruneswick.
Brunwardus episcopus *Suerinensis (Schwerin)*? 97, 23. 194, 26.
Brunwere *onbekend, in West-Friesland* 74, 7.
Bruselensis comes *(Brussel) :* Heinricus.
Bucha zie Boconia.
Bukle, Bukel *zie* Bodokenlo.
Burchardus *I dux* in Suevia 124, 38.
Burchardus episcopus Traiectensis 108, 11. 136, 32. 140, 39. 226, 31.
Burchardus de Uytghest 78, 15.
Burchardus laicus 228, 10.
Buren locus *Buren op Terschelling* 64, 3.
Burgundia *Bourgondië* 120, 32 ; *comes (onjuist* dux, *Franche-Comté) : Reinoldus ; Beatrix* de —.
Burn *Born (Ned. Limb.)* ; Ost de —.
Busch munitio *'s-Hertogenbosch* 194, 33.
Busch *vroeger slot bij Weesp* 200, 20.
Buschusa *Boschhuizen, gem. Zoeterwoude (Z-H.)* 71, 33. 75, 12. 221, 42.
Butyrum *zie* Hugo.

C, K

de Kaldenesse Gerit.
Kalixtus *II* papa 141, 33. 143, 28.
Kallinghem, Call-, Kell-, -inghe, -inge, -encgen villa *Callandsoog (N-H.)* 62, 5. 63, 40. 68, 11. 74, 29. 77, 7. 15. 220, 30.
Calvarie mons *in Palestina* 98, 1. 100, 24. 101, 16. 103, 3.
Calvus *zie* Ekbrecht.
Campania Italię *Campagna* 116, 28.
Candidus *zie* Folpertus.
Cantuaria *Canterbury ;* archiepiscopi : Anselmus, s. Thomas.
Kanutus *IV* rex Danorum martir 134, 10. 141, 37. 144, 23 ; coniunx : Athela ; filius : Karolus comes Flandrie.
Carisacum *Quierzy (dép. Aisne)* 120, 14.
Karlomannus pater Pippini *I* maioris domus 113, 22.
Karlomannus princeps Francorum, *postea* monachus 117, 6. 8. 12 ; pater : Karolus *Martellus* princeps ; frater : Pippinus *I* rex.

Karlomannus rex Francorum 118, 14. 31. 119, 2; pater: Pippinus *I* rex.
Karlomannus *rex Francorum occidentalium* 122, 29-33; frater: Lothowicus *III* rex.
Karlomannus filius Lothowici *Germanici* regis 121, 17. 122, 10. 14. 123, 17. 124, 22; *concubina: Liudswinda*; filius: Arnulfus imperator.
Karolus *Bonus* comes Flandrię martir 141, 36. 143, 22. 144, 22; pater: Kanutus *IV* rex Danorum; mater: Athela; consobrinus: Baldwinus *VII* comes.
Karolus Bellicosus *Martellus* princeps Francorum 115, 39. 116, 17. 117, 5; pater: Pippinus *II* dux; filii: Karlomannus princ., Pippinus *I* rex.
Karolus Magnus imperator 67, 9. 118, 14. 30—119, 26. 121, 24. 137, 31. 139, 12; pater: Pippinus *I* rex Francorum; filii: Lothowicus Pius imperator, Pippinus *rex Italiae*.
Karolus *II* senior, Calvus imperator 67, 8-11. 120, 21. 31. 121, 9. 23. 29. 122, 6; pater: Lothowicus Pius imperator; frater: Lothowicus *Germanicus* rex; filius: Lothowicus *II* rex; nepos:
Karolus *III Simplex* rex Francorum *occidentalium* 66, 23. 67, 7. 68, 4. 122, 6. 123. 34. 124, 17. 125, 9. 24. 28. 214, 13. 215, 9. 14; pater: Lothowicus *II* rex; avus: Karolus *II* imperator.
Karolus *III rex Francorum orientalium* imperator 121, 17. 122, 15. 37. 123, 11. 22; pater: Lothowicus *Germanicus* rex.
Karolus dux Lotharingię *inferioris* 127, 5; frater: Lotharius rex Francorum *occidentalium*.
Karolus de Rodenburch *zie Frithericus*.
Casle civitas *Cassel (dép. Nord)* 132, 24.
Cassinenses abbates: s. Benedictus, Victor.
s. Castoris reliquie 99, 1.
Castringhem, Castrichem, Castrickem, Castrikem, Kasterchem, Kasterkem, Casterkem villa *Castricum (N-H.)* 26, 23. 28, 27. 30, 9. 63, 14. 64, 5. 8. 69, 36. 74, 35. 78, 17. 79, 25. 221, 22; parochia 31, 7; Bruno, Meinard, Thiedricus de —.
Casterkemmerzant 84, 4. 7.
s. Cecilie virginis reliquie 96, 23. 97, 16. 99, 14. 100, 9. 101, 7. 102, 19. 38; *sponsus*: s. Valerianus.
Celestinus III papa 188, 30.
Kellinghe *zie* Kallinghem.
s. Celsi confessoris reliquie 96, 22. 101, 5. 102, 18.
Kempenwere *bij Abtspoel* 87, 13.
Kennemerland, Kenemaria *zie* Kinhem.
Kerkgheest *onbekend, onder Akersloot* 89, 23.
Kethel, Ketel *zie* Harga.
Keulen zie Colonia.
Chana Galilee *vroegere plaats in Palestina* 98, 26.
Childerich zie Hildricus.
Chinnelosara gemarchi, gemerchi flumen *onbekend* 67, 27. 218, 28.
Christianus *I* archiepiscopus Moguntiacensis 176, 12. 177, 7. 180, 5; matertera: Cuniza abbatissa in Rinsburch.
Chur-Raetië zie Coria.
Kimpe *zie* Everardus.
Kimppenkaghere iuxta mare *onbekend* 83, 40.
Kinbac *zie* Wilhelmus de Harlem.
Kinhem, Kinnemelande, Kinemaria, Kenemaria comitatus *Kennemerland* 67, 28. 75, 19. 77, 1. 180, 13. 198, 34. 218, 35; Kinemar, Kinemarenses 191, 27. 192, 1. 198, 16. 199, 17. 200, 14. 24. 30. 201, 14. 202, 1. 32. 203, 11. 20. 38.
Kinnem *vroeger op Terschelling* 66, 25. 214, 23.
s. Cypriani, Cipriani *episcopi Carthaginiensis* martiris reliquie 97, 7. 9. 102, 27. 30.
s. Cyrbaldi martiris *socii s. Bonifacii* reliquie 103, 23. 104, 6.
Kirichwereve *Oegstgeest (Z-H.)*; ecclesia 255, 11. 22.
Clarevalensis abbas *(Clairvaux)*: Bernardus.
Clemens III papa *zie* Wibertus.
Clementia *comitissa Flandrensis* 141, 35; filius: Baldwinus *VII* comes.
Cleve *Kleef*; comites Clevenses, Clivenses: Rixfridus, Theodericus.
s. Clodulfus episcopus *Mettensis* 113,

19; pater: s. Arnulfus episcopus Mettensium.
Cluniacum cenobium *Cluny* 123, 36; abbates: Berno, Odilo, *Odo*; Cluniacenses *monachi* 130, 5.
Cokslote *de Koksloot, gem. Graft*? 93, 27.
Colonia civitas, metropolis Germanie *Keulen* 119, 17. 26. 164, 38. 170, 41. 171, 1. 175, 2. 22. 178, 2. 188, 11. 235, 10; cives Colonienses 174, 26. 36. 175, 23. 178, 3; thelonearius: Daniel; Heinricus de —; ecclesia Coloniensis 171, 5; palatium episcopale 174, 26. 34; episcopus: Hilteradus; archiepiscopi: Alolfus, s. Anno, Arnoldus *I, II*, Bruno, Frethericus, s. Heribertus, Philippus, Reinoldus; advocatus: Herimannus; s. Petri templum, maior ecclesia 174, 29. 33. 175, 25; prepositus: *Engelbertus*; dekanus: Walterus; s. Andree prepositus: Berengerus; ss. apostolorum prepositus: Bernardus; s. Cuniberti monasterium 23, 25; prepositus: Folcoldus; s. Gereonis prepositus: Heremannus; s. Marie ad Gradus decanus 252, 3; *canonicus*: Heinricus Raso; s. Severini prepositus: Theobaldus; XI mille virgines *zie* undecim.
Comitis Fridgersa, Fritgersa terra *onbekend, in de streek van Zoeterwoude* 71, 1. 75, 11. 221, 35.
Compendium villa *Compiègne (dép. Oise)* 118, 16. 119, 14.
Conradus, Cuonradus *I* rex *Germaniae* 124, 35. 125, 4. 11. 18.
Cuonradus *II* imperator 129, 20. 130, 23. 31. 34; filius: Heinricus *III* imperator.
Conradus *III* rex Theutonicorum 149, 24. 154, 6. 155, 33. 156, 2. 235, 26; mater: *Agnes*; avunculus: Heinricus *V* imperator; filius: *Frithericus* de Rodenburch.
Conrad ministerialis monasterii Egmundensis 82, 25.
Conrad filius Duvan homo ecclesie Flardinghe 82, 10.
Conradus comes palatinus *Renanus* 170, 36; frater: Frithericus *I* imperator.
Conradus episcopus *cardinalis* Sabinensis 230, 31.
Conradus, Cuonradus marchio civitatis Sur 187, 29. 32. 188, 4.
Conradus prepositus de Teilen 233, 39.
Conradus, Cuonradus episcopus Traiectensis 72, 13. 107, 29. 108, 7. 133, 15. 21. 25. 134, 29. 223, 13.
Conradus canonicus de s. Maria *Traiectensi* 234, 1.
Conrandus, domnus — de Merehe 232, 24.
Constantinopolis 120, 29; Constantinopolitanum imperium 135, 29; imperatores: Baldwinus, *Isaak, Romanos*.
Corię regnum *Chur-Raetiē* 120, 32.
s. Cornelii episcopi *Romani* martiris reliquie 96, 20. 97, 6. 9. 100, 30. 102, 16, 22. 27. 30.
Cornevenne *onder Assendelft* 93, 8.
s. Corone virginis de XI milibus reliquie 101, 8.
Costin de Mule 239, 31.
Creme civitas *(onjuist* Lygurie) *Crema (It. prov. Cremona)* 168, 12.
Crepelfliet *bij het Kreupelzand bij Enkhuizen*? 74, 5.
Cristancius filius Dodonis 79, 38. 85, 37. 39; filius: Gerardus.
s. Cristine reliquie 100, 11.
s. Crucis ecclesia *zie* Sur; capella *zie* Traiectum; altare *zie* Ekmunda.
Kuk *Kuik (N-Br.)*; *comes*: Hermannus; Godefridus de —.
Kukelin *zie* Avo.
s. Cunere reliquie 100, 11.
s. Kuniberti, Cuniberti monasterium *zie* Colonia.
Cuniza abbatissa in Rinsburch 180, 1; frater: Frithericus comes de Bichle; filius sororis: Christianus archiepiscopus Moguntiacensis.
Cuonradus *zie bij* Conradus.
de Curia Almaricus.
Kwadijk zie Dreya.

D

Dacia *Denemarken*; reges Danorum: Kanutus, Woldemarus.
s. Dagoberti *II regis Francorum* reliquie 99, 3.
Daleheim, Dalheim *Dahlum in Brunswijk*? Engelbertus de —.
Daniel thelonearius *Coloniensis* 235, 36.
Daniel episcopus *Praiensis* 177, 40.

Danubius fluvius *de Donau* 150, 22. 37.
Darengheest, Thorengest, -gheest *Dorgeest, gem. Uitgeest* 74, 28. 88, 13. 21. 93, 22.
Dasle *Dassel (Prov. Hannover) ; comes :* Lydolfus ; Reinoldus de —.
Datia *zie* Dacia.
Davantria civitas *Deventer* 208, 33 ; cives 155, 25 ; prepositi Daventrenses: Arnoldus, Landbertus ; *presbyter :* s. Lebuinus.
Deddes were *onder Assendelft* 92, 38.
Deddo de Riswic 65, 4. 223, 1. 224, 38.
Delf *een water ; de Oude Delft*? 72, 1. 75, 13. 15. 222, 1. 2.
Delf opidum *Delft* 70, 8. 82, 22. 107, 23. 206, 31 ; illi de — 242, 18. 19 ; Arnoldus de —.
Demmin vgl. Lubesce.
Denemarken, reges : Kanutus, Woldemarus.
s. Denlini filii s. Vincencii reliquie 99, 1.
Deotmarus *zie onder* Theode-.
s. Desiderii lectoris *socii s. Ianuarii* reliquie 99, 2.
Desiderius *zie* Victor.
Deutz zie Tuicium.
Deventer zie Davantria.
Diabolus *zie* Hermannus.
s. Digne *sociae s. Afrae* rel. 95, 23. 100, 18.
s. Dionisii martiris reliquie 96, 6. 101, 29. 102, 22. 103, 8. 149, 18 ; s. Dionisii *monasterium, Saint-Denis bij Parijs* 122, 30. 34. 124, 16.
Dionisius *Exiguus* 127, 13. 133, 28. 31. 37.
Dire 82, 6.
Dodo advocatus Ekmundensis 237, 24. 239, 14 ; pater : Berewaldus advocatus ; fratres : Beruuold, Theodericus, Werenbold.
Dodo de Helegelo 249, 32.
Dodo miles Florentii *II* comitis Hollandensis 75, 6 *(hierbij?)*. 226, 24 ; filius : Theodericus.
Dodo interfector s. Landberti 115, 17.
Dodo 85, 37. 86, 10 ; filius : Cristancius.
Don zie Tanais.
b. Donatiani ecclesia *zie* Bruge.
Donatus *grammaticus* 69, 28.
Donau zie Danubius.
Dordrecht, Dordracum *zie* Thuredrech.
Dorgeest zie Darengheest.
Douai zie Duacum.
Drechtren, Drechterne, Drechter *Drechterland;* Fresones de — 164, 10. 168, 23. 190, 5. 194, 15.
Dreya *Kwadijk (N-H.)* 74, 15.
Drogo *dux Campaniae (Champagne)* 115, 37 ; pater : Pippinus *II* dux Francorum.
Duacum *Douai* 135, 26. 31. 185, 7.
Dudo frater Arnoldi *archi*episcopi Mogunciacensis 167, 30.
Dunenses naves *van het klooster ter Duinen (W.-Vlaand.)*? 180, 17.
Durdrecht *zie* Thuredrech.
Duria villa *Düren (Rheinprov.)* 119, 8.
Duva filia Heylawive homo ecclesie Flardinghe 82, 9. 10.

E

Ebeko 228, 23.
Ekbertus de Amestenle 234, 5.
Ekbrecht Calvus laicus 237, 28.
s. Ekbertus, Egbertus episcopus Northumbrorum 3, 12. 4, 13. 23, 14. 18.
Ekbertus, Eckbertus, Egbertus archiepiscopus Treverensis dominus cenobii Medelocensis 14, 37. 15, 27— 16, 8. 21, 28. 38, 15. 69, 9. 15. 17. 32. 70, 20. 105, 12. 127, 20. 128, 3. 17. 152, 28. 218, 15. 221, 14 ; scrinium 100, 21 ; pater : Theodericus *II* comes *Westfrisicus* ; frater : Arnulfus comes; soror : Herlinda.
Ecclesia s. Agathe *zie* Agathenkiricha.
Ekerslato, Ekker-, Ecker-, Elker-, Aker-, -slate, -slote, -slot villa *Akersloot (N-H.)* 71, 11. 74, 14. 26. 78, 9. 79, 12. 13. 89, 22. 184, 27. 221, 39 ; Bertoldus, Evo, Hugo de —.
Ekgehard 228, 19.
Eklant *onbekend, in Geestmerambacht* 76, 5.
Ekmunda, Ec-, Eg-, Hec-, Haec-, -mundum, -monda, -monde, Hecchemûnt (235, 8) locus, villa Egmundensis, Emundensis, Ekmudensis (229, 22) *Egmond-Binnen* 6, 26. 11, 9. 13, 1. 17, 6. 21, 6. 24, 11. 30. 25, 19. 26, 31. 56, 25. 58, 20. 62, 18. 74, 34. 82, 20. 85, 12. 115, 9. 121, 31. 178, 12. 22. 198, 18. 199, 17. 202, 8. 12 ; Alardus, Isbrandus, Walterus, Wilhelmus de

— ; ecclesia parrochialis b. Marie *zie beneden ;* theloneum in dedicatione ecclesie 247, 30.

Ekmundense *enz.* monasterium, ecclesia *enz.* s. Adalberti 10-38, 53-58, 61-109, 220-254 *vaak ;* 127, 33. 140, 31. 142, 12—143, 20. 145, 15-30. 149, 9. 151, 35. 152, 2. 154, 29. 168, 16. 169, 11. 179, 15. 181, 19. 183, 11. 190, 11-32. 191, 7. 14. 192, 18. 196, 31. 202, 12. 207, 13. 214, 21; s. Petri et s. Adalberti 61, 18 ; congregatio, conventus 226, 21 *en vaak ;* capitulum 240, 13 ; abbates : Adalhardus, Andreas, Ascelinus, Bruno, Florentius, Franco, Lambertus, Lubbertus, Reynerus, Stephanus, Walterus, Wicboldus, Wonoboldus ; priores : Isbrandus, Lydulfus, Walterus ; monachi : Adallardus, Alnoth, Andreas, Anselmus, Baldricus, Beververd, Evo, Frithericus, Gerardus, Gerardus de Alkemade, Gerbernus, Gherwalech, Godefridus, Gregorius, Heinricus, Heinricus de Colonia, Iacobus, Igerus, Isbrandus, Lodowicus, Rodolfus, Rothardus, Symon Gale, Theodericus de Flardingh, Theodericus de Westualia, Werenboldus, Wilhelmus, Wlbodo ; sanctimoniales femine 68, 8. 24. 220, 28. 33 ; advocatia 244, 11. 247, 28. 251, 24—253, 18 ; advocati : Berewaldus, Dodo, Wilhelmus ; advocati in episcopatu Traiectensi 90, 3—91, 12 ; custos 75, 35 ; elemosinarius 89, 1 ; feodatarii, feodati 248, 19. 251, 4. 34. 252, 32 ; homines 142, 22. 222, 13. 251, 32. 254, 15 ; ministeriales 28, 20. 82, 19. 84, 3—85, 21. 248, 17. 19. 250, 16—251, 32 ; officiales 62, 30 ; pactionarii 245, 22 ; mansionarii 84, 16. 250, 16. 21. 252, 32 ; famuli : Alfricus, Ansfridus, Robertus ; servi ecclesie 250, 21 ; villicus abbatis 84, 9—85, 25 ; nuntius abbatis 248, 5. 9. 11 ; causidicus abbatis 222, 16 ; advocatus abbatis 222, 20. 24 ; servientes, famuli abbatis 248, 20. 252, 33. — ecclesia parrochialis, basilica s. Marie, maior ecclesia 75, 21. 79, 23. 89, 19. 95, 13. 98, 5. 108, 15. 140, 31. 207, 14. 24, ss. Marie, Petri, Pauli, Bartholomei et Adalberti 96, 10. 101, 31. 151, 35. 152, 2 ; basilica ubi s. Adalbertus requievit 95, 15. 140, 33 ; ecclesia b. Petri et s. Adalberti 226, 28. 237, 33 ; capella s. Adalberti 98, 9. 207, 28 ; capella apostolorum 69, 13 ; capella s. Marie 86, 3. 8. 10. 207, 24 ; capella ss. Michaelis et Nicolai 97, 19. 181, 19 ; capella ss. Michaelis, Nicolai et Ieronis que Paradysus dicitur 97, 22. 102, 42. 194, 22 ; altare ss. Benedicti et Marie Magdalene in arcu australi 96, 17. 102, 12. 20 ; altare Christi, s. Marię et omnium ss. virginum 95, 20. 100, 13. 149, 10 ; altare s. Crucis, ante crucem 97, 3. 5. 102, 26. 154, 30 ; altare ss. Iohannis baptiste et Andree apostoli in cripta 95, 9 ; altare s. Iohannis evangelistę 83, 15. 18. 26. 97, 4. 8. 102, 29. 154, 28 ; altare s. Marie 68, 15. 89, 18. 98, 10. 103, 21. 105, 7 ; altare s. Petri 224, 36 ; altare principale ss. Petri et Pauli 96, 17. 18. 102, 12. 13 ; altare ss. Stephani, Ieronis, Laurentii, Vincentii et omnium martirum 96, 2. 101, 26. 104, 2. 149, 15 ; cripta 95, 9 ; turris australis 95, 9 ; porta atrii 248, 6 ; ambitus claustri 207, 14 ; oratorium 71, 4 ; domus infirmorum 88, 29. 36 ; cymiteria 83, 20. 98, 5. 207, 14 ; officinę 34, 7. 33. 143, 15. 145, 31. 168, 17. 207, 15.

Ekthorp *Aagtdorp, gem. Schoorl* 93, 30. 240, 16. 19 ; Wilhelmus de —.

Edissa, Roas civitas *Oerfa (Turkijë)* 154, 11.

Edith zie Otgit.

s. Edocii, *Eudoxii martyris*? reliquie 99, 4.

Eduardus rex Anglorum 126, 1 ; *liberi :* Adelstanus rex, Otgit.

Egbertus *zie* Ekbertus.

Eggafridi capella villa *Eggewaertscappelle (West-Vlaand.)* 144, 4.

Eggo hospes s. Adalberti 6, 29—7, 7. 22. 24, 12. 115, 10 ; filius 7, 1. 24, 12.

s. Egidius *(Aegidius) abbas* in Provincia 116, 3.

Egidius *monachus Egmund.*? 208, 17.

Egilboldus, Egiboldus episcopus Traiectensis 105, 16. 124, 20.

Egmond, Egmunda *zie* Ekmunda.
Eilgerus, Eilgherus laicus prelatus ecclesie Ekmundensis 29, 10. 28. 33, 29. 74, 30. 76, 13—77, 16. 142, 19. 228, 5 ; fratres : Arnoldus, Wibrandus ; consobrini : Garbrandus, Sicke.
Eilgerus frater Gerbrandi 239, 32.
Einghalbert, Eynghelbertus *zie onder* Engelbertus.
Elankindi, fundus filii — *te Vlaardingen* 82, 15.
Elkerslote *zie* Ekerslato.
Elebentere hemerke villa *onbekend, in de streek van Egmond* 62, 19. 68, 31.
s. Eligius *episcopus Noviomensis(Noyon)* 114, 14.
Elizabeth puella filia Florentii *III* comitis Hollandensis 110, 10.
Ello *natione* Friso 237, 31 ; frater : Herco.
Elsbroek zie Hiltetesbroc.
Elzas, Elsathe *zie* Alisacinse.
Elzo 81, 14.
Embo probus homo 228, 5.
Embo 228, 21.
Emeke 76, 5.
Emekencamp *in Geestmerambacht* 76, 5.
Emezekerka *zie* Hemecekyrike.
Emma zie Hemma.
Engelbertus, Einghalbert, Ingelbertus.
Ingelbertus abbas s. Winnoci Bergensis 141, 9.
Engelbertus prepositus maior in Colonia 252, 2.
Engelbertus, Ingelbertus de Daleheim 170, 11. 15.
Einghalbert filius Heylawive homo ecclesie Flardinghe 82, 8.
Eynghelbertus famulus comitis *Hollandensis* 86, 14.
Engelbertus, Enghelbertus Scathalot, Schathaloch 65, 3. 222, 40.
Enkenradis uxor Alfrici 81, 18.
Entet 228, 20.
Entet *zie* Reimerus.
Eobanus episcopus *Traiectensis* 118, 6.
Eppo ministerialis monasterii Egmundensis filius fratris Meynardi et Amelgeri 82, 32.
Equitania *Aquitanië* 118, 22. 32.
Erkensundt ministerialis monasterii Egmundensis filia Aven Albe 82, 27.
Eremervenne *bij* Heram? 92, 5.
Erlinda *zie* Heri-.
Ermegherda uxor Ghiselberti de Rinneghem 92, 27.
Ermingarda coniunx Lothowici Pii imperatoris 120, 8.
Ermingarda filia Hugonis comitis Turonicorum 120, 16 ; maritus : Lotharius *I* imperator.
Ermengardis uxor Theoderici phisici de Alesmar 245, 15.
Esce *zie* Ulterior —.
Eskmundelf, Escmun-, Esknemen-, Eschemen-, Eskma-, Escem-, Esken-, Esmun-, Espen-, Ascmane-, Asmun-, Asme-, locus *Assendelft (N-H.)* 71, 32. 74, 29. 78, 8. 28-33. 79, 20. 24. 81, 19. 86, 6. 8. 92, 32. 34. 93, 31. 221, 41. 240, 23. 24 ; Alwaer, Frethericus, Heilwiif, Hildegard, Ricswidis, Wlbrandus de — ; ecclesia 255, 15. 26 ; presbyter : Rothardus.
Esselijkerwoude zie Asclekerewalt.
es-Soer zie Sur.
Eswar, Esuubar mulier 9, 21. 25, 1.
Etel-, Ethel-, Ethil- *zie* Athal-.
Ethelig *zie* Isbrand.
Etherich *natione* Friso 237, 30 ; filius : Geltet.
Ettet 65, 23.
Eudoxius zie Edocius.
s. Eugenie virginis reliquie 99, 17.
Eugenius *III* papa 154, 9. 235, 25.
s. Euprepie *sociae s. Afrae* reliquie 95, 24. 100, 18.
Euerger 228, 22.
Evergerd 65, 23.
Everardus cognomento Kimpe 83, 40.
Everhardus *comes* princeps in Francia 124, 38.
Everardus de Hairlem 87, 36.
Everardus de Northeke miles 86, 5. 179, 14 ; mater : Athelheida.
Everardus cognomento Scinke 83. 41.
Euerhard 228, 21. 25. - Euerardus 239, 32.
Everoldi fundus *te Vlaardingen* 82, 17.
Everwacchorus, Everwacker filius Galonis de Hairlem 87, 28. 88, 2. 26.
Evo de Ekkerslato monachus *Egmundensis* 78, 8.
Ewaldi, duo — presbyteri et martyres 23, 24.

F

Falko 228, 22.

s. Felicitatis cum VII filiis reliquie 99, 16.

Felson, Veli-, Vel-, Velle-, -san, -sen villa *Velsen (N-H.)* 63, 2. 17. 64, 16. 19. 69, 5. 70, 1. 74, 36. 78, 1. 13. 34. 35. 79, 25. 81, 5. 6. 10. 87, 26. 33. 40. 88, 4. 221, 5. 23 ; Gericus de — ; ecclesia 63, 4. 69, 5. 221, 5. 255, 21 ; presbiter: Rodulphus. — Velserebruch, Velserbruch, Velisinburch, Velscereburch parrochia 83, 3. 87, 30. 255, 14. 24. — Velseremere 93, 7. 13.

Ferentini *Ferentino (It. prov. Roma)* 246, 25.

Verthemar 81, 2.

Ferthemeres were *onder Assendelft* 92, 37.

Fikerdey *zie* Theodericus.

Flandria, Flandre *Vlaanderen* 107, 18. 135, 32. 143, 20. 144, 2. 149, 22. 192, 16. 206, 23 ; marchisi Flandrensium : Arnulfus, Baldwinus *III, IV* : comites : Arnulfus, Baldwinus *V-VII, IX*, Karolus, Rodbertus *I, II*, Wilhelmus; comitissa : Clementia ; procurator : Phylippus ; principes 132, 20 ; sagittarii Flandrenses 167, 7. 179, 34.

Flardinghe flumen *vroeger water bij Vlaardingen* 63, 35.

Flardinga, -ingha, -inge, -inghe, -ingh, -inc, Flerethinga villa *Vlaardingen* 65, 14. 82, 14. 197, 31. 223, 10 ; Philippus, Theodericus de — ; ecclesia 63, 34. 70, 5. 75, 22. 82, 1. 3. 13. 91, 13. 16. 169, 9. 13. 221, 28. 236, 24. 255, 18 ; persona : Henricus.

Fle flumen *het Vlie* 61, 23. 64, 2.

— Flet *Vlietpolder, gem. Assendelft* 93, 4. 9.

Floeten, Flothen villa *Vleuten (prov. Utr.)* 90, 4. 5. 91, 7 ; scultetus : Gherardus.

s. Florentii martiris patris s. Iuste reliquie 100, 31.

Florentius abbas Ekmundensis 208, 24 ; pater : Werenboldus miles.

Florentius *I* comes *Westfrisicus* (Holdlandensis 131, 32) 70, 24. 71, 19—72, 18. 107, 6. 14. 20. 131, 6. 32. 132, 4. 221, 39. 222, 2 ; pater : Theodericus *III* comes ; frater : Theodericus *IV* comes ; coniunx : Gerthrudis ; liberi: *Berta*, Theodericus *V* comes *et :*

Florencius puer filius Florentii *I* comitis *Westfrisici* 71, 28. 72, 18. 107, 19.

Florentius *II* Crassus comes Holtlandensis 26, 10. 33, 14. 34, 13. 72, 18. 29—73, 13. 76, 16. 38. 77, 36. 108, 2 (?). 5. 16. 19. 134, 17. 141, 39. 145, 35. 153, 12. 154, 2. 164, 34. 224, 35. 225, 17. 226, 22. 227, 16 ; pater : Theodericus *V* comes ; coniunx : Petronilla ; liberi : Hadewigis, Simon, Theodericus *VI* comes *et :*

Florencius dictus Niger Comes 33, 15. 73, 5. 108, 20. 142, 2. 146, 11—147, 6. 26—148, 19. 149, 2 ; avunculus : Lotharius *III* imperator.

Florentius *III* comes Holtlandensis 91, 15. 21. 109, 7. 17. 20. 28. 110, 1—12. 164, 35. 166, 37. 167, 1. 9. 15. 168, 23. 26. 169, 6. 15. 171, 36. 177, 8. 178, 26. 181, 2. 183, 38. 184, 14. 24. 39. 185, 14. 33. 187, 8. 12. 189, 20. 198, 6. 208, 30. 32. 236, 17. 239, 11. 242, 14 ; pater : Theodericus *VI* comes : fratres : Baldwinus *II* episcopus Traiectensis, Otto comes de Benthem, Robbertus ; coniunx : Ada ; liberi : Balduinus, Elizabeth, Hathewidis, Margareta, Theodericus *VII* comes, Wilhelmus *I* comes *et :*

Florentius prepositus *maior Traiectensis, postea* monachus in Middelburch 110, 2. 200, 15. 201, 12-17. 205, 25. 26.

Florencius frater Isbrandi de Egmonde 240, 33.

Florentius Rust[r] miles 179, 12.

Florentius de Vorn 239, 28 ; frater : Theodericus.

Florencius de Wůrth 243, 30.

Flothen *zie* Floeten.

Folc-, *Fulc-*, Folq-, Volk-, Volq-.

Fulcherius patriarcha Ierusalem 162, 23. 31.

Folcmarus episcop. Traiectensis 106, 9.

Volkmarus 92, 12. 13.

Folcoldus prepositus s. Kuniberti, *Coloniensis* 235, 30.

Folcolf cognomento Fot 78, 12.

Folcricus presbiter 222, 38.

Folqui uxor Hionis 79, 2.

Volquinus de Werkiinde 90, 41 ; filius : Heinricus canonicus s. Iohannis *Traiectensis*.

Folpertus, Volpertus, Volbertus.
Folpertus Albus, Candidus laicus prelatus ecclesię Ekmundensis 33, 28. 78, 7. 142, 19.
Volpertus filius Athelheide 86, 5.
Volpert 82, 30; uxor: Meynardi filia.
Folpertus 79, 25. 205, 3. — Volpertus 228, 26.
Volbertus *zie* Wlpertus.

Folq- *zie* Folc-.
Fontanella *monasterium waar*? abbatissa: Sophia.
Fontenelles; ecclesia s. Pauli 116, 19. 21; abbas Fontanellensis: s. Wandregisilus; rector: s. Bainus.
Foranholta, Phoran-, Foren-, Voren-, Vore-, Vuore-, Vor-, -holte, -holt, -holz villa *Voorhout* 63, 21. 70, 2. 86, 9; Wilhelmus de —; ecclesia 63, 5. 69, 6. 75, 21. 221, 8. 24. 255, 13. 23.
Fordnoth ministerialis monasterii Egmundensis filius Aven Albe 82, 26.
Formosus papa 124, 4. 9.
Fortrapa, Forthrapa *Vartrop op Wieringen* 66, 25. 121, 33. 214, 23.
s. Fortunati, Furtunati episcopi *Treverensis apocryphi* reliquie 96, 21. 101, 5. 102, 18.
Fot *zie* Folcolf.
Frankenwere *bij Abtspoel* 87, 12.
Frankfort zie Franconofurth.
Franci, gens Francorum 115, 29. 117, 17. 25. 33. 132, 12; Francia 119, 7. 120, 7. 124, 38; duces, principes: Karlomannus, Karolus, Pippinus; reges Francorum 66, 21. 137, 31 *en:* Karlomannus, Karolus, s. Dagobertus, Pippinus, Theodericus; reges Francorum *occidentalium*: Karlomannus, Karolus, Heinricus, Hugo, Lothowicus *II-VII*, Odo, Philippus *I, II*, Rotbertus; Francia orientalis 158, 40; reges Francorum *orientalium*: Arnulfus, Karolus, Lothowicus *I-III*, Zuentiboldus.
Franco abbas Egmundensis 91, 24. 27. 92, 6. 9. 184, 23.
Franco homo ecclesie Flardinghe 82, 7.
Franco *natione* Freso 86, 17.
Franco dapifer Theoderici *VI* comitis Hollandensis 87, 4; mater: Ymma; fratres: Alnothus, Wilhelmus.
Franco episcopus Leodientium 124, 27.
Franco, domnus — de My 93, 34. 36.
Franco de Riiswiic 86, 20.
Franconofurth, Franconefort palacium *Frankfort aan de Main* 121, 12. 122, 21. 213, 10.
Franebroeke *onder Assendelft* 93, 13. 20.
Franewere *onder Assendelft* 93, 12.
Franla, Vranla, Franlo, Vronlo, Froanen villa *Vroonen, verdwenen dorp, gem. Koedijk (N-H.)* 61, 20. 68, 10. 74, 8. 75, 27. 38. 86, 17. 30. 93, 18. 220, 29; ecclesia 75, 23. 255, 27.
Franlorebroech 75, 39.
Fransoys *zie* Thydericus.
Fresones, Frisones, gens Fresonum, populus Fresonicum *Friezen (bewesten het Vlie)*, Fresones occidentales 31, 24. 68, 25. 70, 14. 117, 35. 129, 8. 10. 131, 28. 145, 36—147, 4. 164, 10. 168, 22. 25. 173, 23—174, 5. 178, 19—179, 36. 184, 26. 40. 185, 1. 190, 5. 191, 7. 10. 25—192, 15. 194, 15. 208, 20; *(beoosten het Vlie)*, Fresones ulteriores 132, 30. 193, 14-18; feritas Fresonica 15, 23; Fresia, Frisia, Fresonia, Frisonia *(bewesten het Vlie)*, Fresia occidentalis 5, 21. 8, 5. 24, 2. 9. 25. 45, 9. 31. 47, 5. 75, 19. 26. 115, 6. 122, 26. 146, 3. 4. 25. 29. 181, 18. 184, 14. 190, 8. 194, 14. 202, 7. 206, 24. 225, 21; reges, nobiles 116, 10; dux: Ratbodus; comitatus 132, 5; comites: Arnulfus, Florentius, Gardolfus, Gerolfus, Theodericus *I-V*; Fresia orientalis, superior 107, 31. 169, 28. 181, 18. 193, 10. 36. 197, 1. 5. 206, 24; comitatus 193, 7; solidi Fresingensis, Frisingensis monete 108, 36. 230, 16.
Freso, Friso *zie* Berewoldus, Boyo, Franco, Isbrand.
Frethelif laicus 237, 27.
Fretherard 64, 16.
Frethericus *zie* Frithericus.
Fridgersa, Fritgersa *zie* Comitis —.
Friezen, Frisones, Frisia, Frisonia *zie* Fresones.

Frithericus, Frethericus, Frederícus.
Frithericus, Frethericus *I* imperator 156, 3. 11. 163, 41. 164, 8. 29. 165, 26

— 166, 13. 167, 23. 38. 168, 2-12. 34 — 169, 4. 170, 37. 171, 7. 8. 33. 35. 173, 21. 175, 4. 37. 176, 1. 11. 177, 4-38. 184, 6. 185, 29. 33. 39. 186, 13. 17. 187, 21. 237, 35 ; frater : Conradus comes palatinus ; coniunx : *Adelheida, postea Beatrix* de Burgundia ; filius : Frithericus *V* dux Suevorum.
Frithericus II imperator 189, 1.
Frithericus filius Aldici de Arem 81, 31.
Frithericus frater Heinrici *I comitis* de Arnsberch 171, 11. 18.
Frithericus comes de Bichle 180, 4 ; soror : Cuniza abbatissa in Rinsburch.
Frithericus electus Traiectensis, *postea II* archiepiscopus Coloniensis 155, 19-32. 164, 32. 167, 24 ; pater : Adololfus *IV* comes de Hûvele.
Frithericus monachus *Egmundensis* 38, 6. 81, 38. 152, 17. 237, 19.
Frethericus de Eskendelf 78, 32 ; uxor : Ricswiit.
Fritheric filius Ethelgarde homo ecclesie Flardinghe 82, 7.
Frethericus de Lo 77, 4.
Frithericus IV (onjuist Karolus) de Rodenburch dux *Suevorum* 175, 39. 176, 27. 177, 40 ; pater : Conradus *III* rex.
Frithericus *V* dux Suevorum 185, 33. 186, 1. 187, 1. 20 ; pater : Frithericus *I* imperator.
s. Fritherici, Fretherici, Frederici episcopi *Traiectensis* martiris reliquię 96. 5. 101, 29. 149, 18.
Frithericus 90, 35. — Fretheric 228, 26.

Fulcherius zie Folc-.
Fulda 118, 8 ; monasterium 118, 1.
Fulmarius *zie* Vulmarus.
Furni villa *Veurne (W-Vlaand.)* 137, 2 ; parrochia Furnensis 144, 4 ; presbiter : Idesboldus.
Furtunatus *zie* Fortunatus.

G (Gh)

Ghaghemade *in de streek van Velsen?* 88, 23.
Gallia, Gallie 51, 9. 115, 2.
Galo de Berghen 78, 18. 19. 21. 23 ; uxor : Ghertrudis.
Galo, Gale de Hairlem 77, 2. 87, 28. 88, 3. 24. 27. 224, 37. 226, 23. 228, 10 ; fratres : Adallardus abbas Egmundensis, Isbrandus ; filii : Everwachorus, domnus Isbrandus.
Galo 228, 18.
Galo, Gala, Gale *zie* Symon.
Gandavum *Gent* 103, 14. 132, 20 ; ęcclesia s. Petri, *Blandinium* 114, 30. 116, 34 ; abbas : Arnoldus ; monachus : Lambertus.
Garbrandus *zie onder* Gerbrandus.
Gardolfus comes Fresonum 122, 36.
Garganus mons *Monte Gargano (It. prov. Foggia)* 115, 24.
Gaspar magus 175, 1.
Gazwiin *zie* Gozwinus.

Geb-, Gev-, Gefue-.
Geva coniunx Theoderici *I* comitis *Westfrisici* 61, 10. 15. 68, 8. 14. 105, 5. 220, 27.
Geba 228, 26.
Gefuehardus canonicus de s. Maria *Traiectensis* 233, 40.
Geddingmore *onbekend, in West-Friesland* 74, 3.
Gheertrudis, Gheerdenwege *zie onder* Gerthrudis.
Geervliet zie Gerflit.
Gelasius *II* papa, Iohannes *Caietanus* 141, 31. 33.
Geldolfus 63, 39. 64, 4 ; frater : Hatto.
Geldric 228, 17.
de Ghelre, Gelrenses comites 208, 32 *en :* Gerardus, Heinricus, Otto.
Gelter 64, 29.
Geltet filius Etherich *natione* Friso 237, 30.
s. Gengulfi, Gengulphi martiris reliquie 96, 20. 97, 10. 100, 1. 29. 102, 16. 35.
Gent zie Gandavum.
s. Georgii martiris reliquie 101, 19. 25. 104, 5.
s. Georgii civitas *Loeda (Palestina)* 184, 2.
s. Georgii brachium maris *de zee van Marmora* 186, 3.
Gerardus *zie onder* Gerhardus.
Gerbernus de villa q. d. Ecclesia s. Agathe 83, 22.
Gerbernus, Gherbernus frater *Egmundensis* 77, 35. 224, 10.
Gherbrant frater Abbonis 79, 7.

Gherbrandus de Alcmere 244, 26.
Gerbrandus frater Eilgeri 239, 31.
Garbrandus consobrinus Eilgeri 29, 11. 30, 8-28.
Gherbrandus Meiring 92, 26.
Gherbrandus, domnus — 65, 25 ; uxor : Rictruda ; filia : Godila.
Gerbrandus 222, 41 ; fratres : Isbrandus Guntwachar.
Gherbrant 64, 19 ; fratres : Adallardus, Isbrant.
Gherbrant ministerialis monasterii Egmundensis 82, 32.
Gherbrandus 86, 31. — Gerbrand 228, 15. 24.
Gerbrecht 65, 24.
Gerdinchimere *onbekend* 76, 34.
s. Gereonis reliquie 97, 26. 100, 27. 103, 1. 11. 194, 24 ; *ecclesia zie* Colonia.
Gerflit *Geervliet (Z-H.)* ; theloneum 193, 4.

Gerhardus, Gerardus.
Gerhardus frater Alberonis 234, 5.
Gerardus de Alkemade monachus *Egmundensis* 208, 23.
Gerardus filius cuiusdam ducis de Bethania 144, 10.
Gerardus prepositus Bruggensis 206, 4.
Gerardus filius Cristancii 79, 39. 85, 39.
Gerardus presbyter cardinalis tituli s. Crucis in Ierusalem 230, 35.
Gerardus monachus *Egmundensis* 35, 24.
Gerardus decanus *Embricensis*? 249, 28.
Gerard homo ecclesie Flardinghe 82, 7.
Gerardus comes Gelrensis *filius Heinrici I comitis* 184, 19. 21 ; coniunx : *Ida*.
Gerardus filius Ghisleberti 90, 1. 29.
Gerardus comes de Hare (*Altenahr*) 199, 31.
Gerardus frater Isbrandi de Harlem 200, 4.
Gherardus filius Hermanni Diaboli 89, 35.
Gherardus Longus 90, 22.
Gerardus Malot frater Isbrandi de Harlem 237, 23. 239, 29.
Gherardus filius Mauricii 79, 33.
Gerardus iuvenis de Monstre miles 179, 13.
Gerardus princeps Sydonię 162, 33. 37.
Gerhardus de Teilinc vir clarissimus 232, 24.
Gerardus scultetus, subtetus Traiectensis 90, 7. 91, 12. 183, 32.
Gerardus de Wimnem 81, 35.
Gerardus dapifer 179, 12.
Gherardus 86, 32. — Gherard 228, 18.

Gericus de Velson 78, 13. 81, 5.
Gericus presbyter 88, 37. 226, 22.
Gerit de Kaldenesse 80, 2 ; soror : Reinbolda.
Gherlant *onbekend, in Geestmerambacht* 76, 6.
Gherleta *onbekend water bij Sassenheim* 75, 2.
Gerloch comes 72, 16. 133, 24.
Germani 164, 5. 165, 38 ; Germania 4, 19. 23, 16. 117, 25. 31. 171, 1.
s. Germani episcopi *Autisiodorensis (Auxerre)* reliquie 96, 30. 102, 32.
Geroldus frater Diren 82, 10 ; filius : Reinward.
Geroldus episcopus vicarius Traiectensis 95, 10-17. 140, 34.
Gerolfus comes Fresonum 67, 20. 122, 36. 212, 7.
Gherswelt *onbekende plaats, in de Lekstreek*? 82, 32.
s. Gerthrudis, Ghertrudis, Geertrudis, Gheertrudis virgo *abbatissa Nivialensis* 20, 30. 113, 23. 114, 7. 12 ; reliquie 97, 12. 98, 1. 99, 13. 100, 11. 102, 33. 103, 2. 104, 29. 194, 26 ; pater : Pippinus *I* maior domus.
Ghertrudis uxor Galonis de Berghen 78, 22. 24.
Gerthrudis, Ghertrudis comitissa 71, 27—72, 11. 107, 16. 132, 3. 221, 40 ; maritus : Florentius *I* comes *Westfrisicus, postea* Rodbertus *I* comes Flandrensis ; liberi ex Florentio : *Berta*, Florencius, Theodericus *V* comes ; ex Rodberto : Rotbertus *II* comes.
Gerthrudis filia Rodberti *I* comitis Flandrensis 145, 11 ; maritus : Heinricus comes *(van Leuven), postea* Theodericus *II* dux *Lotharingiae superioris*.
Gheertrudis infantula filia Theoderici *VI* comitis Hollandensis 109, 14.
Gerthrudis comitissa *de Rheineck* 153,

18; maritus: Otto *comes palatinus*; filius: Otto de Rinekke comes palatinus.
Gheerdenwege *onbekend* 84, 4. 7.
Gherwalech monachus *Egmundensis* 77, 37; fratres: Adallardus abbas Egmundensis, Isbrandus.
Gherwara ministerialis monasterii *Egmundensis* filia Gherware 82, 24.
Gerwardeshem *onder Assendelft* 93, 2.
Gherwina 82, 26.
Gestichin *stuk geestgrond* 74, 20.
Geva *zie* Geb-.
Gezo cancellarius *Lotharii* regis *Francorum occidentalium* 217, 1.
GG. diaconus cardinalis s. Angeli 231, 3.
Gh- *zie* G-.

Giselbertus, Gislebertus, Ghisebert.
Ghislebertus scultetus de Algoti villa 89, 37. 90, 18.
Giselbertus de Amestel 198, 25. 200, 31. 34.
Giselbertus miles filius Theinardi castellani Brûgburgensis 144, 35.
Ghisebert filius Reinwardi homo ecclesie Flardinghe 82, 11.
Giselbertus *dux* in Lotharingia 125, 1.
Ghiselbertus de Rinneghem 92, 28; uxor: Ermegherda.
Ghiselbertus, Gislebertus famulus Theoderici *V* comitis *Westfrisici* 107, 24. 133, 11.
Ghiselbertus 89, 35. 90, 18; filius: domnus Theodericus.
Ghislebertus 90, 1. 29; filius: Gherardus.

Gisila filia Lotharii *II* regis *Lotharingiae* 122, 26; maritus: Godefridus rex Northmannorum.
Godebaldus, Godeboldus episcopus Traiectensis, *postea* monachus in Ostbruch 108, 29. 145, 2. 228, 31.
Godebertus monachus s. Winnoci Bergensis 141, 6.
Godefridus nobilis vir *de Kuk, I comes* de Arnesberch 147, 19. 37. 148, 9. 171, 10. 234, 4; frater: Hermannus de Kuk; soror: Aleida; neptis: Heilwiva; uxor: Ida; filius: Heinricus *I comes*.
Godefridus frater *Egmundensis* 79, 3.
Godefridus *I* dux *Lotharingiae inferioris* 129, 8. 11.
Godefridus *II Barbatus* dux Moselanorum *(Lotharingiae inferioris)* 130, 40. 131, 3. 132, 15.
Godefridus *III* Gibbosus dux *Lotharingiae inferioris* 107, 22. 24. 132, 16. 17. 30. 133, 9.
Godefridus abbas s. Iacobi Mogunciacensis 168, 7.
Godefridus rex Northmannorum 122, 18. 25. 37; coniunx: Gisila.
Godefridus, Goetfridus episcopus Traiectensis 109, 24. 164, 27. 166, 24. 167, 9. 15. 171, 36. 182, 15. 19. 28. 183, 37. 237, 36.
Godefridus episcopus Werceburgensis 187, 15.
s. Godehardi confessoris episcopi *Hildesheimensis* reliquie 96, 21. 97, 11. 102, 18. 33. 103, 5. 10.
Godelt de Riiswiic 78, 33.
Godila filia domni Gherbrandi 65, 27.
Godwert ministerialis monasterii Egmundensis filius Meynardi 82, 31.
Golda locus *Gouda* 83, 11. 102, 10. 233, 21.
Gozwinus, Gazwiin filius Ludolfi de Adrichem 87, 34. 88, 18.
Gozwinus de Heinsberch 178, 6; filius: Philippus archiepiscopus Coloniensis.
Gozuinus canonicus de s. Iohanne *Traiectensis* 234, 1.
Gradus, *ecclesia* s. Marie ad — *zie* Colonia.
Grebbeberg zie Heimenberg.
Grecia *Griekenland* 116, 3. 134, 11. 186, 2; Greci 186, 4; reges *(imperatores)*: *Isaak II Angelos, Romanos II.*
Greft, Graft *Graft (N-H.)* 74, 12. 76, 29.
s. Gregorii *I* pape reliquie 99, 22. 100, 6.
b. Gregorius *II* papa 116, 6. 117, 30.
Gregorius *III* papa 116, 41.
Gregorius *VII* papa, Hildebrandus 132, 32. 133, 3. 134, 5. 137, 27.
Gregorius VIII papa 185, 28.
Gregorius *monachus Egmundensis* 240, 29. 245, 32. 249, 26.
Grimoaldus filius Pippini *I* maioris domus 113, 23.
Groot-Brittannië zie Brittania.

Groot Schermer zie Scirmere.
Grothen *Groet, gem. Schoorl (N-H.)* 79, 31.
Grus *zie* Heinricus.
Guls *zie* Wilhelmus.
Gundece monachi socii s. Bonifatii reliquie 104, 8.
Guntwachar 222, 41; fratres: Gerbrandus, Isbrandus.

H

Haarlem zie Harlem.
Hade- *zie* Hathe-.
Hadrianus zie Adrianus.
Haecmunda *zie* Ekmunda.
Hagano comes *consiliarius Karoli Simplicis regis Francorum* 214, 18.
Hagano notarius Karoli *Simplicis* 215, 10.
Hagano de Hairlem 94, 6. 7.
Haghe, Haghen *den Haag*?; Adalbertus uten —.
Haghe *zie* Heinricus.
Hayco *zie* Thitbertus *onder* Theode-.
Hairlem *zie* Harlem.
Haistulfus archiepiscopus Magontię 120, 24.
Hallem locus *onbekend* 12, 44. 13, 16.
Hamerthe locus *Neder-Hemert (Geld.)* 131, 35.
Haragan, Harra-, Hare-, Har-, -gon *Hargen, gem. Schoorl (N-H.)* 62, 12. 15. 68, 29. 74, 31. 76, 24. 78, 2. 79, 16. 31. 86, 2. 220, 35; Hema de —.
Har- *zie* Heri-.
Hardbertus, Hartbertus, Harbertus, Harbartus episcopus Traiectensis 37, 30. 38, 2. 83, 7. 96, 10. 16. 97, 2. 102, 1. 9. 25. 109, 1. 151, 32. 152, 2. 11. 17. 153, 1-33. 154, 29. 155, 16. 156, 1. 232, 6.
Hardnat 64, 11.
Hare *Altenahr, Kr. Ahrweiler (Rhein-prov.)*; comes: *Gerardus.*
Harecherenord *onbekend* 74, 5.
Harem, Haren *zie* Heram.
Harga, rivulus Thurlede qui vocatur — *de Oude Harg, gem. Kethel* 70, 7. 221, 29. 236, 35.
Harga, Hargan, Harega, Ketel *Kethel (Z-H.)* 91, 19; ecclesia 63, 36. 75, 25. 255, 18.
Hargan, *Hargen zie* Haragan.
Harlem, Harleim, Herlem, Hairlem locus *Haarlem* 76, 40. 78, 7. 110, 13. 147, 1. 192, 29. 37. 198, 20. 201, 37; milites de — 164, 13. 174, 6; Baldramnus, Everardus, Galo, Hagano, Isbrandus, Liudolfus, Simon, Volpertus, Walterus, Weremboldus, Wilhelmus, Willem de —; *ecclesia* 255, 15.
Harlemerwalde 74, 37.
Harnesberg *zie* Arnesberch.
Harragan *zie* Haragan.

Hathe-, Hade-.
Hathewa uxor Hugonis 87, 39. 42.
Hathewidis filia Florentii *III* comitis Hollandensis 110, 12.
Hadewigis filia Florentii *II* comitis Hollandensis 73, 6. 108, 22.
Hadewigis filia Theoderici *VI* comitis Hollandensis sanctimonialis in Reynsburch 109, 12.

Hatto frater Geldolfi 64, 4.
Hatzo, Azo de Alderdelle 90, 5. 91, 8; filius: Sigehardus.
Hauec 228, 26.
Hecchemůnt, Hecmunda *zie* Ekmunda.
Heemskerk zie Hemecekyrike.
Heemstede zie Hemstede.
Heike 79, 30.
Heylawiif, Helawi, Heilwiva.
Heilwiif de Eskendelf 78, 31.
Helawi filia Heylawive homo ecclesie Flardinghe 82, 9.
Heylawiif filia Duvan homo ecclesie Flardinghe 82, 10.
Heilwiva filia Arnoldi de Rothen 147, 21. 26. 29. 31; avunculi: Godefridus *comes* de Arnesberch, Hermannus de Kuk.
Heileginlo, Heilegenlo, Heiligheloe, Heylighеloe, Helighelo, Helegelo, Heylichloe, Heilingloh, Heilghelo, Heilgalo *Heilo (N-H.)* 91, 31; cives Heilgonlenses 225, 27; Dodo, Fretherícus, Heinricus, Iacobus, Nicholaus de —; ecclesia 75, 22. 220, 37. 249, 19. 255, 17. 21. 26; parrochiani 249, 13. 17; sacerdos: Reibrandus. *Vgl. ook* Lo.
Heilghelore venne 80, 42.
Heiligenberg zie Mons sanctus.
Heilwiif *zie* Heylawiif.

Heimenberg mons *de Grebbeberg bij Rhenen* 188, 25.
Heimezenkyrke *zie* Hemecekyrike.
Heinko 228, 24.

Heinricus, Henricus.
Heinricus dux Saxonum et Thuringorum, *I* rex *Germaniae* 125, 1. 16. 19. 36; coniunx: Mathilda; filius: Otto *I* imperator.
Heinricus *II* imperator 128, 26. 129, 9. 19; vita auctore Adalboldo 129, 19.
Heinricus, Heynricus *III* imperator 107, 30. 130, 34. 131, 1. 22; pater: Cuonradus *II* imperator; filius:
Heinricus, Heynricus *IV* imperator 107, 29. 131, 22. 27. 135, 17-21. 223, 12; filius:
Heinricus *V* imperator 135, 17. 21. 25. 30. 137, 23—140, 28. 143, 30. 226, 30. 228, 31; soror: *Agnes*; filius sororis: Conradus *III* rex.
Heinricus *VI* imperator 188, 7. 20. 36. 189, 1.
Heinricus episcopus cardinalis *Albanensis* legatus apostolicus 185, 36.
Heinricus *I* rex Anglię 135, 9; frater: Rotbertus comes Northmannię.
Heinricus *II* rex Anglorum 168, 38. 178, 9. 182, 32. 184, 16; liberi: *Mathilda et:*
Heinricus Iuvenis filius Heinrici *II* regis Anglorum 182, 32.
Heinricus *I comes* de Arnesberg 171, 10-32. 181, 1; pater: Godefridus *comes*; frater: Frithericus; gener: Otto *comes de Benthem*.
Heinricus *II* dux Baioariorum 218, 17; nepos: Otto *III* imperator.
Heinricus, Henricus de Colonia monachus Egmundensis 104, 21. 245, 34.
Heinricus *II comes* de Kuk 194, 35.
Heinricus *monachus Egmundensis* 237, 19. 240, 29.
Heinricus *monachus Egmund.?* 208, 17.
Henricus presbiter de Emezekerka notarius curie Hollandensis 248, 32.
Henricus persona de Flardinge notarius curie Hollandensis 248, 34.
Heinricus filius Philippi de Flardinghe 92, 14.
Heinricus *I* rex Francorum 131, 30; filius: Philippus *I* rex.
Heinricus comes Gelrensis 155, 22. 166, 23. 30. 167, 10. 16.
Heinricus filius Ottonis *I* comitis Gelrensis 194, 8; sponsa: Aleydis.
Heinricus dux, *comes de Grabfeld et Tullifeld* 123, 11. 12.
Heinricus Grus 193, 12. 27. 205, 13.
Heinricus Haghe 90, 9. 91, 5.
Heinricus de Heiligheloe 244, 25. 245, 38.
Heynricus *comes de Huntingdon (onjuist* rex Scothorum) 109, 30; filia: Ada.
Heinricus III dux de Limburg 195, 2. 199, 30. 204, 9. 14.
Heinricus *III* comes Bruselensis *(Leuven)* 145, 12; coniunx: Gerthrudis.
Heinricus IV comes de Lůwon, *I* dux *Brabantiae* 187, 27. 194, 32. 195, 19. 21; fratres: Albertus *I* episcopus *Leodiensis*, Willelmus.
Henricus sacerdos de Northke notarius curie Hollandensis 248, 33.
Heynricus de Nuxia 235, 37.
Heinricus Raso, magister — *canonicus s. Marie ad Gradus* in Colonia 252, 3.
Heinricus frater Arnoldi de Riswic 200, 5. 205, 21.
Heinricus filius Rothardi monachi 91, 35. 92, 3
Heinricus *Leo* dux Saxonię 169, 35. 171, 31. 178, 7. 180, 33. 184, 4. 9; coniunx: *Mathilda*.
Heinricus canonicus s. Iohannis *Traiectensis* 90, 7. 14; pater: Volquinus de Werkiinde.
Henricus abbas de s. Paulo *Traiectensis* 232, 19.
Heinricus de ordine fratrum minorum capellanus Theoderici episcopi Vironensis 208, 14.
Heinricus 81, 4.

Heinsberch *Heinsberg (Rheinprov.)*; Gozwinus, Philippus de —.
Heynsbroec, Hensbroec *Hensbroek (N-H.)* 75, 33; ecclesia 75, 23.
Helawi *zie onder* Heylawiif.
Hemecekyrike, Hemeze-, Hemcen-, Emeze-, Heimezen-, Heimethen-, -kiricha, -kirche, -kirke, -kyrke, -kerka, -kerke *Heemskerk (N-H.)* 74, 36. 79, 6. 8. 32. 39. 80, 12. 85, 38. 89, 20; ecclesia 255, 14. 25; presbiter: Henricus.

Hema de Haregan 79, 15.
Hemma regina coniunx Lotharii regis Francorum *occidentalium* 216, 21.
Hemma regina coniunx Lothowici *Germanici* regis 120, 27. 121, 16. 21; soror: Iudith imperatrix.
Hemstede *Heemstede bij Haarlem*? *of Heemstee, gem. Castricum* 62, 37. 69, 3. 221, 3.
Hemstekeshem *onbekend* 93, 23.
Henricus *zie onder* Heinricus.
Hensbroek zie Heynsbroec.
Hera 228, 15. 26.
Heram, Herem, Harem, Arem, Haren villa *onbekend, blijkbaar tusschen Egmond en Bakkum* 62, 29. 31. 68, 33. 69, 1. 74, 34. 78, 15. 37. 79, 41. 81, 29. 92, 24. 220, 36. 222, 11; Aldic, Bovo, Ougo, Tetta de —. — Arenmeresueth, Aremersweth *onbekend water* 243, 18. 247, 29. 250, 13. 252, 31. — *zie ook* Eremervenne.
Hereburg *Nieder-Marsberg (Westfalen)* 119, 15.

Heri-, Here-, Her-, Er-, Har-.
Harbernus de Liethen 234, 4.
s. Heribertus archiepiscopus Coloniensis 129, 13.
Herebertus *II* comes *Veromanduensis* (*Vermandois*) 125, 24.
Herico probus homo 226, 15.
Herco *natione* Friso 237, 31; frater: Ello.
Herlinda, Herlenda, Erlinda Monocula virgo filia Theoderici *II* comitis *Westfrisici* 16, 9. 25. 69, 10. 105, 13. 128, 4; frater: Ekbertus archiepiscopus Treverensis.
Herimannus advocatus Coloniensis 235, 33.
Heremannus *Contractus* 132, 7.
Hermannus *comes* de Kuk nobilis vir 147, 19—148, 9; frater: Godefridus *comes* de Arnesberch; soror: Aleida; neptis: Heilwiva.
Hermannus cognomento Diabolus 89, 36; filii: Bargherus, Gherardus.
Heremannus, Hermannus filius Popponis 65, 3. 222, 39.
Hermannus comes de Staleke 153, 37.
Heremannus, Hermannus prepositus s. Gereonis de Colonia, *postea* episcopus Traiectensis 109, 3. 155, 20-39. 156, 1. 164, 24. 27.
Hereman 228, 15. 19. 21.
Haroldus rex Anglorum 132, 13.
Herradus de Nuxia 235, 37.

Herlebeka villa in pago Mempsico *Harlebeke (W.-Vlaand.)*? 135, 33.
Herlem *zie* Harlem.
Hermengerus abbas s. Winnoci Bergensis 141, 9.
s. Hermetis martiris reliquie 97, 10. 102, 34.
Hermes prior s. Bertini, *postea* abbas s. Winnoci Bergensis 140, 40. 141, 17.
's Hertogenbosch zie Busch.
Hettel 228, 22.
Hi aqua *het IJ* 93, 5. 8. 10.
Hibernia *Ierland* 3, 15. 7, 16.
Hierusalem, Hierosolimi *zie* Ierusalem.
s. Hilarie matris s. Afre reliquie 95, 23. 100, 17.

Hilde-, Hilte-, Hild-, Hil-.
Hildebaldus episcopus *Wormatiensis* et cancellarius Ottonis *III* regis 219, 6.
Hildebrandus abbas s. Pauli Traiectensis 182, 1. 13.
Hildebrand 228, 22.
Hildebrandus *zie* Gregorius.
Hildebrandislant *onbekend stuk geestgrond* 71, 10. 74, 22. 221, 38.
Hillere monachi socii s. Bonifatii reliquie 104, 8.
Hildegardis, Hildewardis regina *coniunx Karoli Magni imperatoris* 119, 19.
Hildegard de Eskendelf 78, 30.
Hildegarda, Hildegardis coniunx Theoderici *II* comitis *Westfrisici* 62, 6. 9. 64, 31. 68, 28. 69, 8. 12. 105, 11. 106, 7. 220, 31. 221, 11.
Hildegarda 81, 23.
Hyllinus vir sanctus 144, 16. 19.
Hilteradus, *Hildegarius* episcopus *Coloniensis* 117, 19.
Hildricus *Childerich II* rex Austrie 115, 32.
Hiltetesbroc *Elsbroek, gem. Hillegom* 78, 11.

Hyllenkem *Hillegom*; ecclesia 75, 21.
Hio 78, 42; uxores: Folqui, Waltruth.
Hippolytus zie Ypolitus.

Hisla *zie onder* Isle.
Hispania, Ispania *Spanje* 119, 13. 151, 19.
Hochegheest locus *vroeger onder Velsen* 88, 5.
Hoghemade *onder Velsen* 88, 9.
Hogium oppidum *Huy* (*prov. Luik*) 131, 10; comes Hoyensis : Ansfridus.
Holdland, Holdlandia, Holdlandensis (131, 32. 132, 5. 18); Holtlandia, Holtlandensis (146, 9 *enz.* 220, 17. 225, 18. 226, 23. 227, 17); Holthlandensis (178, 18); Hollant (229, 24. 232, 22), Hollandia, Hollandensis (84, 13. 145, 16. 181, 2 *enz.* 236, 18 *enz.*) comitatus 66, 30. 75, 19. 107, 23. 108, 26. 132, 5. 18. 146, 9. 17. 164, 10. 169, 23. 178, 17. 184, 36. 188, 12. 195, 15. 196, 4. 18. 199, 16. 200, 8. 201, 25. 31. 205, 14. 206, 8. 23. 241, 15. 253, 17. 27. 32; Hollandenses, populus Holthlandensis 178, 18. 204, 7. 205, 4; comites 83, 27. 34. 84, 16. 34. 153, 9 *en :* Florentius *II, IIII,* Theodericus *VI, VII,* Wilhelmus; milites 201, 15. 205, 5; denarii Hollandenses 84, 13; libre Hollandenses 247, 32.
Holenflet flumen *de Lange Sloot*? *in het Westerbroek bij Velsen* 88, 17.
Holtena *zie* Altena.
Hondegest, Hundegheest *vroegere buurt onder Akersloot* 76, 32. 89, 23.
Honela villa *Houlle* (*dép. Pas-de-Calais*) 143, 19.
Hongaren zie Ungares.
Honorius *II* papa 143, 28. 145, 14.
Hornum *onbekend* 212, 15.
Horne *zie* Magnus.
Hubaldus, *Hucbaldus musicus* 125, 31.
Hubertus filius Iacobi monachi 92, 20.
Hugan mons *zie* Mons.

Hugo, Ougo, Hughe, Hug.
Ougo de Arem 81, 33; soror : Amalberga.
Hugo Butyrum miles 153, 25.
Hugo de Eckerslot 92, 19. 20. 239, 33.
Hugo *Capet* rex Francorum 127, 26. 128, 20; filius : Rotbertus *II* rex.
Hug filius Lothowici *III* regis *Francorum orientalium* 122, 7.
Hugo capellanus *Florentii III comitis Hollandensis* 239, 27.
Hugo II episcopus Leodicensis 195, 2. 199, 30.
Hughe de Monstre 80, 30.
Hugo presbiter de Scie 237, 21.
Hugo de Teilinge 237, 22.
Hugo comes Turonicorum 120, 16; filia : Ermingarda.
Hugo presbiter de Vtgest 249, 29.
Hugo de Vorn 196, 8. 202, 19. 25. 28. 205, 28.
Hugo 87, 39. 88, 1; uxor : Hathewa; filius : Wilhelmus.
Hugo 79, 32. 90, 28. - *Zie ook Reimundus.*

Hundegheest *zie* Hondegest.
Huy zie Hogium.
Hureslede rivulus *onbekend* 63, 1. 69, 4. 221, 7.
Hurst castrum, castellum *vroeger bij Rhenen* 189, 16. 193, 22. 201, 18.
Husden villa et castrum *Heusden (N-Br.)* 195, 4.
Hutghest *zie* Utgest.
Hůvele *graafschap Berg (Rheinprov.)*; comites : Adololfus *IV, V.*
Huui locus *onbekend* 212, 15.

I, Y

s. Iacobi apostoli reliquie 101, 11; ecclesia *enz. zie* Mogontia, Traiectum; s. Iacobi via *in Jeruzalem*? 183, 16.
Iacobus monachus *Egmundensis* 92, 18. 21; filius : Hubertus.
Iacobus de Helighelo 248, 30.
Iacob filius Ysaac iudei 149, 31—151, 30.
Iacobus castellanus de Leythen 197, 15. 243, 28. 248, 31.
Iacobus de Riswike 243, 30.
Ibe Bols 76, 5.
Ida *(lees Sophia?)* de Arnsberch 171, 10; maritus : Godefridus *I comes*; filius : Heinricus *I comes.*
Ida filia Mathei comitis Bolonię 184, 19. 21; maritus : Gerardus comes Gelrensis.
Ideca adiutrix Odulphi presbyt. 62, 25.
Idesboldus presbiter 137, 14.
Ierland zie Hibernia.
s. Ieron, Yeron martir 39—58. 128, 10; reliquie 53, 5—57, 18. 96, 7. 19. 98, 2. 99, 20. 101, 23. 27. 102, 15. 103, 1. 22. 128, 9.; capsa 99, 19; capella ss. Michaelis, Nicolai et — *en* altare

ss. Stephani, — *enz. zie* Ekmunda.
Ierusalem, Iherosolima, Hierosolimi *enz.* civitas 32, 11. 108, 33. 109, 21. 134, 27. 34. 151, 33. 154, 10. 160, 32. 163, 11. 20. 180, 35. 181, 15. 183, 3. 35. 184, 1. 39. 185, 21—186, 10. 187, 21. 189, 21. 202, 17. 229, 24. 232, 32; reges : *Amalricus, Baldwinus;* patriarche : *Amalricus, Fulcherius;* hospitale Theutonicorum 183, 4; Ierosolimitę *kruisvaarders* 134, 38. 135, 2. 161, 30.
Igerus *monachus Egmundensis* 240, 30.
IJ zie Hi.
IJsel, IJselmonde zie Isle, Islemunde.
Imad ed-din Zenki zie Sangewinus.
Imma ministerialis monasterii Egmundensis filia Aven Albe 82, 27.
Ymma uxor Arnoldi Spiker 80, 5.
Ymma 87, 5; filii : Alnothus, Franco dapifer, Wilhelmus.
Imma 81, 16.
Infreith 81, 15.
Ingelbertus *zie* Engelbertus.
Ingelmarus militaris 135, 35.
Ingulenheim *Ingelheim (Hessen)* 120, 26.
Innocencius *II* papa 108, 35. 229, 21—231, 7. 232, 29—233, 2.
Innocentius *III* papa 241, 14-31. 246, 16. 252, 5.
Innocentius IV papa 207, 11.
s. Iohannis baptiste reliquie 103, 31; congregatio *zie* Traiectum; — et s. Andree altare *zie* Ekmunda.
s. Iohannis ewangelistę altare *zie* Ekmunda.
Iohannes *VIII* papa 121, 10.
Iohannes *XII* papa 51, 35.
Iohannes Sunderlant rex Anglie 194, 19; frater : Richardus rex.
Iohannes *Caietanus zie* Gelasius.
Iohannes filius Ethelgarde homo ecclesie Flardinghe 82, 7.
Iohannes Persin, Persiin 200, 4. 245, 36. 248, 32.
Iohannes de Riswic 197, 12. 199, 2.
Iohannes de ordine fratrum minorum, frater Theoderici episcopi Vironensis 208, 13.
Iordanis flumen *de Jordaan* 99, 5.
s. Ypoliti, *Hippolyti* martiris reliquie 97, 10. 100, 2. 28. 102, 35; dies 179, 23.
Ipporiensis, Ypporiensis episcopus *(Hippo Regius in Afrika?)* : Reimundus.
s. Irmine *abbatissae (van Oeren bij Trier)* reliquie 101, 8.
Isaak II Angelos rex *(imperator)* Constantinopolis 186, 12.
Ysaac iudeus 149, 29—151, 28; filius : Iacob.
Isbrandus, Ysbrandus frater Adallardi abbatis Egmundensis 77, 2. 78, 3. 224, 37. 226, 23; fratres : Galo de Hairlem, Gherwalech; uxor : Wela.
Isbrandus filius Adallardi 79, 9; frater : Adallardus monachus; filii : Adallardus monachus, Waloch.
Isbrandus frater Barwaldi 79, 19. 29.
Isbrandus de Egmonde 240, 33; fratres : Allardus, Florencius.
Isbrandus prior *Egmundensis* 240, 28.
Isbrandus *monachus Egmund.* 240, 29.
Isbrand Ethelig laicus 237, 29.
Isbrand Freso laicus 237, 29.
Isbrandus, Isbrand, Ysbrandus, domnus — de Harlem filius Galen 88, 24. 181, 15. 237, 23. 239, 29; fratres : Gerard Malot, Meinzo.
Isbrandus, Ysbrandus de Harlem 200, 3. 203, 7. 205, 19. 240, 32. 243, 27. 245, 35. 248, 32. 249, 31; frater : Gerardus; avunculus : Allinus.
Isbrandus de Lane 244, 25.
Ysbrandus Loef 240, 35.
Isbrant 64, 20; fratres : Adallardus, Gherbrant.
Isbrandus 222, 41; fratres : Gerbrandus, Guntwachar.
Isbrandus famulus 37, 1.
Ysbrant 64, 13.
Isicher 76, 6.
Isle flumen *de Geldersche IJsel* 188, 23.
Hisla flumen *de Hollandsche IJsel* 67, 26. 218, 20.
Islemunde castrum *IJselmonde* 72, 13. 133, 20.
Ispania *zie* Hispania.
Israël 18, 26; filii Israël 160, 14.
Isset de Backem 78, 35.
Italia, regnum Italię 118, 10. 119, 5. 7. 9. 121, 8. 26. 123, 27. 124, 2. 126, 26. 135, 14. 137, 24; *rex :* Pippinus.
Itta coniunx Pippini *I* maioris domus 114, 2. 7.
Iudas apostolus traditor Domini 222,

29. 224, 30. 226, 6. 227, 36; reliquie 104, 23.
Iudith imperatrix coniunx Lothowici Pii 67, 12. 120, 13. 21. 121, 4; pater: Welpus dux Bavarie; soror: Hemma.
s. Iusta 100, 32; pater: s. Florentius.
Iustacius 87, 32. 88, 18.
s. Iustini, Iusti martyris reliquie 97, 27. 103, 2. 194, 24.
Ivo de Benningford 80, 31.
Ivo de Lo 77, 4.
Ivo de Wimnen 81, 25.
Iuo 228, 27.

K zie C

L

Lakesmunde urbs *Leksmond (Z-H.)* 148, 4.

Land-, Lant-, Lan-, Lam-.
Lambertus abbas sancti Bertini 140, 39.
Landbertus prepositus Daventrensis 72, 14. 133, 22.
Lambertus monachus Gandensis, *postea* abbas Egmundensis 92, 15. 109, 26. 184, 12. 23.
Lantbertus *II dux Spoletanus* imperator 124, 3; pater: Wido *III dux*.
s. Landbertus, Lanbertus, Lambertus episcopus Tungrensis martyr 115, 16. 17. 32; reliquie 96, 20. 99, 21. 100, 3. 102, 17. 104, 29. 115, 26; vita auctore Francone 124, 27.
Lantdrat 78, 37.

Lane *Laan, gem. Limmen?* Isbrandus de —.
Langobardi 137, 39; Langobardorum termini 124, 1; — regnum 120, 18; rex: Liutbrandus; febris Langobardica 177, 32.
Lantlosamade, Lantlosemade, Lantlosmede *stuk geestgrond* 71, 11. 74, 25. 221, 39.
Laterani *zie* Roma.
s. Laurentii martiris reliquie 96, 7. 97, 14. 98, 32. 100, 5. 29. 101, 28. 102, 36. 104, 25; ecclesia *zie* Alacmera, Ostbruch; altare ss. Stephani, Ieronis, — *enz. zie* Ekmunda.
s. Lazari sepulcrum 96, 2. 100, 20.
s. Lebuini *presbyteri Daventrensis* reliquie 100, 8.
Lecca *de Lek* 82, 28.
Leksmond zie Lakesmunde.
Lede rivus *de Oude Lee, gem. Pijnacker (Z-H.)* 70, 9.
Lede flumen *de Liede, gem. Haarlemmerliede (N-H.)* 94, 9.
ter Lede zie Liethen.
Legiensis *zie* Leodium.
Leythan, Leithen, Leythem, Leyden, Leyde villa, civitas *Leiden* 63, 30. 70, 4. 75, 3. 201, 20. 35. 202, 32. 203, 17. 204, 29. 221, 26; urbs, munitio 198, 30. 199, 1. 203, 20; castellani 75, 6, *en:* Adaluuin, Iacobus.
Leytherebroeke *Broekpolder, gem. Oegstgeest* 75, 5.
Leitherdorpe, Leyderdorp *Leiderdorp* 80, 25. 89, 2; ecclesia 94, 5.
Leithemutha, Letthemutha *Leimuiden (Z-H.)*; ecclesia 255, 12. 23.
Lens curtis *monasterii Blandiniensis, Lens (Henegouwen)* 34, 25. 145, 21; prepositus: Walterus.
Leo *IX* papa 131, 1. 11.
Leodium vicus *Luik* 115, 16. 27. 135, 22. 155, 31; parrochia Legiensis 136, 35; ecclesia Leodiensis 106, 21; episcopi Leodicenses: Albertus, *Alexander*, Franco, *Hugo*, Stephanus.
Leopoldus zie onder Liud-.
Letthemutha *zie* Leithemutha.
Leuven zie Lovan.
Lybbertus, Libertus *zie* Lubbertus.
Lydolfus *zie onder* Liudolfus.
Liede zie Lede.
Liechtcampe duo campi *bij Velsen* 88, 16.
Liera *zie* Liora.
Liethen *ter Lede, gem. Kesteren (Geld.)*; Harbernus de —.
Lifung filius Ethelgarde homo ecclesie Flardinghe 82, 6.
Lyguria 168, 12. 175, 36.
Limbon, Linbon, Limban, Limbem *Limmen (N-H.)* 62, 23. 68, 35. 74, 26. 76, 23. 33. 78, 31. 40. 221, 1; Reinlof, Rotmarus, Thiedolf de —; presbiter: Mauricius.
Limburg; dux: *Heinricus*.
Limmo de Wiringheest 81, 37.
Linttherewalda *onbekend* 79, 22.
Liora, Liera flumen *vroeger bij het*

tegenwoordige dorp De Lier (Z-H.) 67, 26. 218, 20.
Lis *Lisse (Z-H.)* 185, 26.

Liud-, Liut-, *Leo-*, Lud-, Lut-, Lyd-.
Liutbertus *archi*episcopus *Maguntiensis* 123, 20.
Liutbrandus rex *Langobardorum* 116, 23.
Liudgarda, Liutgarda, Ludgarda, Lutgairdis coniunx Arnulfi comitis *Westfrisici* 63, 8. 11. 69, 33. 70, 11. 15. 106, 14. 16. 127, 9. 221, 21.
Liudolfus, Lydolfus, Lydulfus, (Ludolfus).
Ludolfus de Adrichem 87, 34; filius: Gozwinus.
Ludolfus filius Avonis Kukelin 81, 12.
Lydolfus *comes* de Dasle 167, 26; frater: Reinoldus archiepiscopus Coloniensis.
Lydulfus prior Egmundensis 237, 18.
Liudolfus, Ludolfus de Harlem laicus 77, 3. 226, 25. 228, 10.
Liudolfus (abusive Otto) *dux Suevorum* 126, 2; pater: Otto *I* imperator; mater: Otgit.
Lydolf de Utgest 237, 28.
Ludolfus de Wimnem 80, 33.
Ludolfenkehem *onder Assendelft* 93, 24.
Ludolfenkewere, Luliolfenkenwere *onder Assendelft* 93, 15. 24.
Leopoldus V dux Austrasie *(Oostenrijk)* 188, 7.
Liudswinda nobilis femina *concubina* Karlomanni filii Lothowici *Germanici* 122, 12.
s. Liudwini episcopi *Treverensis* reliquie 101, 3.

s. Livini episcopi et martiris reliquie 103, 16. 104, 13.
Lo *onbekend*, = *Heilo*? Frethericus, Ivo, Sibold de —.
Lobica *Lopik (prov. Utr.)* 90, 14.
Lodowicus *zie* Lothowicus.
Loeda zie s. Georgii civitas.
Loef *zie* Ysbrandus.
de Lone, Loe, Lossensis comes *van Looz (Belg. Limb.)*: Lothewicus.
Longus *zie* Gherardus.
Loosduinen zie Losdun.
Lopik zie Lobica.
Lopsan, Lopsen locus *thans binnen de stad Leiden* 63, 24. 26. 28. 70, 2. 75, 7. 221, 25.
Lorasham, Lorashem monasterium s. Nazarii *Lorsch (Hessen)* 121, 13. 122, 8.
Losdun villa *Loosduinen (Z-H.)* 185, 17.
Lossensis *zie* Lone.
Lotharius *I* imperator 120, 10-18. 121, 7; pater: Lothowicus Pius imperator; coniunx: Ermingarda.
Lotharius *III* dux *Saxoniae, postea* imperator 73, 4. 108, 23. 143, 31. 147, 10. 42. 148, 15. 20. 149, 24; soror: Petronilla.
Lotharius *Chlothar II rex Francorum* 113, 22.
Lotharius rex Francorum *occidentalium* 68, 18. 126, 17. 127, 5. 24. 216, 18—217, 4; pater: Lothowicus *IV* rex; frater: Karolus dux Lotharingię; coniunx: Hemma.
Lotharius *II* rex *Lotharingiae* 122, 27; filia: Gisila.
Lotharingia, Loutharingia, regnum Lotharii 123, 6. 31. 124, 7. 125, 10. 127, 5. 168, 30. 175, 41; Lotharingii 176, 10. 27. 177, 6; rex: Lotharius; duces Lothariensium: Giselbertus, Otto; duces Lotharingię *inferioris*: Karolus, Godefridus *I-III*; dux *Lotharingiae superioris*: Theodericus.

Lothowicus, Lodowicus, Luthowicus, Ludowicus *enz.*
Lothowicus, Lothewicus, Lodowicus, Ludowicus, Ludewicus Pius imperator 67, 8. 12. 120, 5—121, 29; pater: Karolus Magnus imperator; coniuges: Ermingarda, Iudith; filii: Karolus Calvus imperator, Lotharius *I* imperator, Lothowicus *Germanicus* rex.
Lodowicus monachus *Egmundensis* 208, 17. 23.
Lothowicus *II* Balbus rex *Francorum occidentalium* 122, 1. 4. 123, 34. 125, 24; pater: Karolus Calvus imperator; coniunx: Adalheit; filius: Karolus *Simplex* rex.
Luthowicus *III* rex *Francorum occidentalium* 122, 29; frater: Karlomannus rex.
Lothowicus, Ludovicus *IV* rex Francorum *occidentalium* 106, 7. 125, 28. 126, 11-17; filius: Lotharius rex.

Lothowicus *V* rex Francorum *occidentalium* 127, 25. 26.
Lothewichus, Lothwicus *VI* rex Francorum 136, 38. 144, 37; pater: Philippus *I* rex.
Lothewichus, Lothewicus *VII* rex Francię 154, 7. 168, 38. 182, 34; frater: Robertus comes *Drocensis*.
Lothowicus, Lodowicus, Ludowicus *Germanicus* rex Germanie et Bavarie 67, 10. 14. 120, 27. 121, 3-19. 122, 22. 216, 18—217, 4; pater: Lothowicus Pius imperator; frater: Karolus Calvus imperator; coniunx: Hemma; filii: Karlomannus, Karolus *III* rex *et*:
Lothowicus *III* rex *Francorum orientalium*, Austrasiorum 121, 17. 122, 7. 20; filii: Hug *et*:
Lothowicus filius Lothowici *III* regis 122, 22.
Lothowicus *IV* rex *Francorum orientalium* 124, 24. 35; pater: Arnulfus imperator.
Lodowicus *II* rex Italię imperator 121, 7.
Lothewicus *II* comes de Lone 110, 23. 196, 3—199, 23. 201, 8—206, 7. 254, 8; frater 200, 2; avunculus: Otto *I* comes Gelrensis; coniunx: Ada.
Lothowici filii 89, 41. 90, 28.

Loutharingia *zie* Lotharingia.
Lovan, Loven, Lůwon locus *Leuven* 123, 6. 9; comites: Heinricus *III, IV*.
Lubbertus, Lybbertus *I* abbas Egmundensis 240, 12. 243, 25. 244, 8. 245, 5. 246, 17. 247, 26. 249, 10. 250, 8—254, 21; frater: Theodericus de Riiswiic.
Libertus prepositus s. Petri Traiectensis 89, 39.
Lubesce locus *Lubeck, onjuist voor Demmin* 170, 5.
Lucas presbyter cardinalis tituli ss. Iohannis et Pauli 230, 39.
s. Lucie virginis rel. 99, 12. 22. 100, 10.
Lud- *zie* Liud-.
Ludewicus, Ludovicus, Ludowicus, Luthowicus *zie* Lothowicus.
Luik zie Leodium.
Lutgairdis *zie* Liudgarda.
Luva 77, 6. 79, 31. 228, 27.
Lůwon *zie* Lovan.
Luzo medicus 239, 27.

M

Maarssen zie Marsen.
Maas zie Mosa.
Maasland zie Masalant.
Maastricht zie Traiectum.
s. Macharius *episcopus Antiochiae Armeniae* 129, 1.
Machtildis, Machtilt, Mathilda.
Mathilda filia Heinrici *II* regis Anglorum 178, 9; maritus: Heinricus *Leo* dux Saxonię.
Machtilt filia Waldfride homo ecclesie Flardinghe 82, 5.
Mathilda coniunx Heinrici *I* regis *Germaniae* 125, 40.
Mathilda de Portugallia comitissa Flandrię 206, 2; maritus: Philippus *de Alsatia* comes.
Machtildis filia Theoderici *V* comitis *Westfrisici* 72, 19. 108, 6.
Madlinge, Matlinge fluvius *onbekend* 70, 6. 221, 29. 236, 34.
Magchanchelant *stuk geestgrond* 74, 23.
Magnus V rex Norweigię 173, 16.
Magnus Horne *Hornespolder, gem. Katwijk*? 87, 15.
Mainz, Magontia *zie* Mogontia.
Maior Merecamp campus *bij Abtspoel* 87, 8.
Malcolm IV rex Scottorum 91, 20. 168, 27. 237, 38; soror: Ada.
Malinc, Malink *Oost- en West-Abtspolder, gem. Kethel* 91, 17. 92, 11.
Malot *zie* Gerardus.
Manthetes suethen *grensscheiding* 70, 7.
Mantua 134, 9.
Marcellini martiris reliquie 101, 20.
Marcilia virgo 80, 3.
Mare zie Marne.
s. Margarete virginis reliquie 99, 14. 100, 10.
Margareta filia Florentii *III* comitis Holtlandensis 184, 25; maritus: Theodericus *III* comes de Cleve.
s. Maria virgo 20, 33. 140, 26. 150, 18. 185, 12; reliquie 98, 29. 99, 5. 26. 100, 25. 101, 16. 103, 22. 36. 104, 3; ecclesia *zie* Colonia, Ekmunda, Middelburch, Rinesburch, Traiectum.

s. Marie Magdalene virginis reliquie 97, 8. 13. 16. 99, 8. 102, 28. 31. 38. 104, 16. 117, 10; ss. Benedicti et — altare *zie* Ekmunda.
s. Marine reliquie 104, 5.
Maritimi, gens maritima *zie* Selandia.
Marmora, zee van — zie s. Georgii.
Marne, Merna fluvius *de Mare, gracht, thans binnen de stad Leiden* 63, 27. 70, 3. 75, 5. 221, 26.
Marne zie Matrona.
Marsen, Marsne villa *Maarssen* 90, 2. 32. 34. 37.
s. Martiniani *martyris* reliquie 100, 31. 104, 26.
s. Martini *episcopi Turonensis* reliquie 101, 1; ecclesia *zie* Traiectum.
Martinus quidam episcopus 182, 29.
Masalant comitatus 67, 28. 218, 35.
Masalant, Maseland *Maasland (Z-H.)* 64, 39. 72, 23. 223, 4.
Masdrecht *zie* Traiectum.
s. Mathei apostoli reliquie 101, 12.
Matheus *de Alsatia* comes Bolonię 182, 36. 184, 19; frater: Philippus comes Flandrensis; filia: *Ida*.
Mathilda *zie onder* Machtildis.
Matlinge *zie* Madlinge.
Matrona fluvius *de Marne* 123, 28.
s. Mauritius martir 95, 24. 100, 19; filia sororis: s. Benedicta; reliquie 96, 19. 97, 10. 102, 16. 34. 104, 20; monasterium *zie* Mindensis.
Mauricius presbiter de Limbem 249, 28.
Mauricius *dominus* de Montrial gener Philippi de Naplis 162, 28.
Mauricius 79, 34; filius: Gherardus.
Maurin laicus 237, 28.
Maxilla *zie* Wilhelmus de Harlem.
s. Medardi basilica *zie* Suessione.
Medelocense cenobium *Mettlach (Rhein-prov.)* 21, 25; dominus: Ekbertus.
Medemelacha, Medemlacha flumen *de Kromme Leek, water bij Medemblik* 67, 26. 218, 27.
Mediolanum civitas *Milaan* 166, 3. 167, 25. 168, 35. 174, 33. 175, 2. 3. 7. 34. 177, 23; cives Mediolanenses 166, 8. 175, 7. 11.
Megaudus, *Megingaudus* comes *Meginensis (Maienfeld)* 123, 33.
Meingotus ministerialis ecclesię Mogunciacensis 167, 27.
Meynardus frater Amelgeri 82, 29-32; filius: Godwert; filii fratris: Eppo, Gherbrant.
Meinard de Casterkem 78, 17.
Meinhard 228, 23.
Meinolfus presbiter 228, 9.
Meintetus de Alcmere 86, 27.
Meintet 228, 24.
Meinwi 79, 16.
Meinzo frater Isbrandi de Harlem 237, 24.
Meinso 90, 26.
Meiring *zie* Gherbrandus.
Melchior magus 175, 1.
Mempsicus pagus *in West-Vlaanderen en dép. Nord* 135, 33. 136, 14.
Meneslata *de Mientsloot, gem. Akersloot en Limmen*; Abbo de —.
Mere rivulus *onbekend* 87, 31.
Merecamp *zie* Maior *en* Minor.
Merhem, Merehe, Merem *Merheim (Rheinprov., Kr. Mülheim)*; Conrandus, Rotgerus de —.
Merna *zie* Marne.
Mettensium episcopi *van Metz*: s. Arnulfus, s. Clodulfus.
Mettlach zie Medelocense.
Mi, My *Mijzijde, gem. Kamerik (prov. Utr.)* 90, 14; Franco de —.
s. Michael archangelus 115, 22; ecclesia s. Michaelis *zie* in Periculo Maris; capella —, s. Nicolai et s. Ieronis *zie* Ekmunda.
Middelburch, Middelburg 110, 3. 208, 21; *monasterii s. Mariae* monachus: Florencius.
Mientsloot zie Meneslata.
Milaan zie Mediolanum.
Mindensis ecclesia *van Minden* 170, 25; episcopatus 170, 27; episcopi: Siwardus, *Wernerus*; monasterii s. Mauricii abbas: Wilhelmus.
Minor Merecamp campus *bij Abtspoel* 87, 10. 18.
Mirrea civitas *Myra, vroeger bij Dembre (Kl.-Azië)* 134, 11; episcopus: s. Nicolaus.
Misna, Misne, Misen *Westmijzen, gem. Schermerhorn (N-H.)* 74, 10. 75, 34. 76, 1. 85, 34; ecclesia 75, 24. 255, 17. 26.
s. Modeste virginis *abbatissae (van Oeren bij Trier)* reliquie 101, 8.

Moezel zie Mosela.
Mogontia, Magontia, Magûntia, civitas Mogunciacensis, Maguntiensis *Mainz* 117, 32. 168, 2. 5. 185, 31 ; cives 167, 28. 39 ; ecclesia 167, 29 ; archiepiscopi: Arnoldus, s. Bonifacius, Christianus, Haistulfus, Liutbertus, Willigisus ; ministerialis ecclesię : Meingotus ; claustrum s. Iacobi 168, 6. 9 ; abbas : *Godefridus*.
Moysi virga 98, 28 ; tabula 104, 4.
Monoculus *zie* Albertus.
Mons Hugan *Huibergen*? *Bergambacht*? 82, 28.
Monte Sancto, monasterium in — prope Amersfordiam *Heiligenberg, gem. Leusden* 106, 26. 107, 10.
Monstre *Monster (Z.-H.)* ; Gerardus, Hughe de —.
Montecassino ; abbates : s. Benedictus, Victor.
Monte Gargano zie Garganus.
Montrial *Sjobek (Palestina)* ; *dominus* : Mauricius.
Morsatia, Fresia superior que vocatur — *gouw in Oldenburg* 169, 29.
Mosa *de Maas* 64, 40. 65, 1. 115, 18. 223, 5.
Mosela *de Moezel* 171, 1 ; dux Moselanorum : Godefridus.
de Mule Costin.
Muthen villa *Muiden (N-H.)* 201, 1.

N

Name *Namen* ; comes : Philippus.
Nanno 228, 18. 20. 21.
Napli *Naboeloes (Palestina)* ; Philippus de —.
s. Nazarii monasterium *zie* Lorasham.
Neder-Hemert zie Hamerthe.
Nesse *onder Assendelft* 92, 40.
Nethorp *zie* Nienthorp.
Neumaga *zie* Noviomagum.
Neuss zie Nuxia.
Nicholaus et Nicholaus fratres filii Nicholai de Heilghelo 240, 34.
s. Nicolaus, Nicholaus episcopus *Myrensis* 104, 20 ; reliquie 98, 2. 103, 1. 104, 20. 134, 11 ; capella ss. Michaelis, — et Ieronis *zie* Ekmunda.
Nicolaus frater Symonis Galo 239, 30.
Nicholaus *zie* Adrianus.
Nieder-Marsberg zie Hereburg.
Nienthorp, Nyedorp, Nethorp villa *Oude Niedorp (N-H.)* 61, 26. 93, 22. 184, 15 ; Fresones de — 191, 10. 32.
Nyewere, Novus were *onbekend* 93, 19. 25.
Nijmegen, Niumaga *zie* Noviomagum.
Nivielense, Nivielle cenobium *Nivelles (Belg. prov. Brabant)* 20, 28. 114, 2 ; *abbatissa* : s. Gerthrudis.
Nokinus princeps solidariorum Turcorum 163, 39.
Nollekte hem *onder Assendelft* 92, 41.
Noorddorp zie Northorpe.
Noormannen zie Northmanni.
Noorwegen ; reges : *Magnus*, s. Olavus.
Normandië ; comites : Rotbertus, Wilhelmus.
Northgo, Nortga, Nortgan, Northa, Norhtgo, Norhtga, Nortgha, Noortga, Noirga, Noirtiche, Noertich, Northke, Northico, Noirtheke, Noirthe locus, villa, vicus *Noordwijk-Binnen* 53, 2. 28. 63, 22. 70, 2. 74, 39. 88, 15. 92, 16. 128, 10. 212, 12 ; Everardus de — ; ecclesia 63, 7. 69, 7. 75, 21. 221, 9. 25. 255, 13. 24 ; sacerdos : Henricus.
Northmanni, Nortmanni *Noormannen* 8, 31. 24, 34. 122, 8. 16. 28. 123, 3-30. 128, 33. 35 ; reges : Godefridus, Roricus, Sigifridus.
Northmannia *Normandië* ; comites : Rotbertus, Wilhelmus.
Northorpe, Nortorpe *Noorddorp, gem. Heemskerk (N-H.)* 71, 9. 74, 19. 221, 37.
Northumbri *bewoners van Northumberland* ; reges : Alfridus, s. Oswaldus ; episcopus : s. Ekbertus.
Northungon = Northorpe? ecclesia 255, 22.
Norweigia *Noorwegen* ; reges : *Magnus*, s. Olavus.
Nothbodo laicus 51, 14. 52—55.
Notlevenes *onbekende plaats in West-Friesland* 74, 6.
Novem virge *onder Assendelft* 92, 39.
Noviomagum, Niumaga, Neumaga *Nijmegen* 122, 16. 219, 10 ; palacium regium 122, 17. 131, 3.
Novus were *zie* Nyewere.
Nuxia *Neuss (Rheinprov.)* 235, 9 ; Heynricus, Herradus de —.

O

Obdam zie Opdam.
Obdo *zie Odo.*
Obinghem, Obbingem villa *waarschijnlijk bij Oesdom, gem. Heilo* 62, 34. 64, 11. 69, 2. 221, 3.
Ockengenwere *onder Assendelft* 92, 36.
Occenvorth vadum *onbekend* 173, 24.
Okeman 228, 27.
Okesthorpe, Okkstorp *Osdorp, gem. Sloten (N-H.)* 164, 14. 198, 27.
Octavianus *zie* Victor.
Oda filia Odonis comitis 124, 14; maritus: Zuentiboldus *rex.*
Odger de Risuuic 237, 26.
Otgerus, Ogerus dapifer Willelmi *I* comitis Hollandie 242, 13. 243, 29.
Otger 228, 25.
Odil- *zie* Othil-.
Odinge *Alten-Otting (Opper-Beieren)* 124, 22.
Odo, Obdo abbas Cluniacensium 126, 4.
Odo, Otto *comes Parisiensis* rex *Francorum occidentalium* 51, 10. 124, 16.
Odo comes, *dux Saxonum*? 124, 14; filia: Oda.
s. Odulphi confessoris *canonici Traiectensis* reliquie 100, 7. 101, 24. 103, 24. 104, 10.
Odulphus presbyter 62, 25.
Odulphus subdiaconus 144, 15.
Oegstgeest zie Kirichwereve.
Oerfa zie Edissa.
Oesdom zie Osdem.
Oestbroec *zie* Ostbruch.
Ogerus *zie onder* Odger.
s. Olavus *II* rex Norweigię martyr 171, 39—173, 13.
Oldscie *zie* Scie.
Oldthorp *zie* Aldenthorpe.
Oliveti mons *de Olijfberg* 98, 27.
Olthwich *Oudwijk, gem. Utrecht;* ecclesia ss. Marię et Stephani 182, 31.
Oost-Abtspolder zie Malinc.
Oostbroek zie Astbroech *en* Ostbruch.
Oostenrijk; dux: *Leopoldus.*
Oostergoo zie Ostergou.
Oosthuizen zie Asthusa.
Opdam *Obdam (N-H.)* 75, 33; ecclesia 75, 23.
Opperdoes zie Thosa.
Ordebolla *onbekend dorp* 62, 27. 69, 1. 221, 2.
Orshem *zie* Ureshem.
Osdem, Usdam *Oesdom, gem. Heilo* 62, 22. 68, 35. 80, 40. 81, 15. 220, 38.
Osdorp zie Okesthorpe.
Ospreht- *zie onder* Anse-.
Ost de Burn 198, 32. 199, 8.
Ostbruch, Oestbroec *Oostbroek, gem. de Bilt (prov. Utr.); monasterium* s. Laurentii 145, 4; monachus: Godebaldus.
Ostergou comitatus *Oostergoo (prov. Friesl.)* 108, 24.
Ostina homo ecclesie Flardinghe 82, 6.
s. Oswaldi regis *Northumbrorum* martiris reliquie 103, 18. 104, 14.
Oterleek zie Outerlec.
Otgerus *zie onder* Odger.
Otgit, *Edith* filia *Eduardi regis Anglorum* 126, 2; *frater*: Adelstanus rex; maritus: Otto *I* imperator.

Othil-, Othel-, Odil-, Otel-, Uthal-, Uthel-, Oethel-, Oul-.
Odilbaldus, Odibaldus *(Adalbold I)* episcopus Traiectensis 105, 8. 124, 19.
Othelhilda, Uthelhilda, Oethellilda, Othehilda, Otelida, Othilhildis comitissa 64, 36. 65, 6. 9. 72, 17. 108, 3 223, 7; maritus: Theodericus *V* comes *Westfrisicus.*
Othilhildis, Othelhildis comitissa 70, 23. 107, 3. 5. 130, 37. 131, 5. 221, 31; maritus: Theodericus *III* comes *Westfrisicus.*
s. Odilie virginis *abbatissae Hohenburgensis* reliquie 95, 23. 99, 16. 100, 16.
Oulin uxor Simonis Vak 80, 41.
s. Odilo abbas Cluniacensis 129, 33. 130, 6. 10. 39.
s. Uthalricus episcopus *Augsburgensis* 126, 39.
Othildricus archiepiscopus *Remensis* summus cancellarius 217, 1.
Oulricus de Thezamunda 82, 23; uxor: Badeloga.

Otierus de Vorscoth 248, 29.
Otto *I* senior imperator 51, 34. 125, 41. 42. 126, 29. 33. 36; pater: Heinricus *I* rex; coniunx: Otgit; filii: *Liudolfus dux Sueviorum et:*

Otto *II* iunior imperator 126, 29. 33. 36. 127, 10. 16; coniunx: Theophanu; filius:
Otto *III* imperator 67, 24. 69, 34. 70, 19. 127, 16. 22. 128, 15. 26. 218, 10—219, 10; nepos: Heinricus *II* dux Baioariorum.
Otto *III* comes de Benthem 109, 8. 181, 2. 15. 192, 21. 208, 31; pater: Theodericus *VI* comes Holtlandensis; fratres: Baldwinus *II* episcopus Traiectensis, Florentius *III* comes Holtlandensis; socer: Heinricus *I comes* de Arnesberg.
Otto comes de Bilke 153, 30.
Otto *I* comes Gelrensis, Sutfanie 185, 34. 186, 10. 188, 22. 25. 26. 189, 18. 193, 32. 194, 1. 4. 7. 13. 195, 21. 196, 7. 199, 31; liberi: Aleydis, Heinricus; *filius sororis:* Lothewicus *II* comes de Lone.
Otto diaconus cardinalis s. Georgii ad Velum Aureum 231, 1.
Otto comes Pictavis, *postea IV* rex *Germaniae* 189, 9. 13. 195, 22; avunculus: Richardus rex Anglorum.
Otto dux Lothariensium 126, 8.
Otto *comes palatinus Renanus* 153, 17; coniunx: Gerthrudis comitissa *de Rheineck:* filius:
Otto de Rinekke comes palatinus *Renanus* 153, 17-39. 235, 34; soror: Sophia.
Otto *I* electus Traiectensis 251, 16. 30.
Otto prepositus *s. Salvatoris Traiectensis* 200, 16.
Otto *zie ook Liudolfus*, Odo.
Oud-Alkemade zie Alkmade.
Oude Harg zie Harga.
Oude Lee zie Lede.
Oude Niedorp zie Nienthorp.
Oude Rijn zie Renus.
Oudorp zie Aldenthorp.
Oudwijk zie Olthwich.
Ougo *zie onder* Hugo.
Oul- *zie* Othil-.
Outerlec, Outerleke *Oterleek (N-H.)* 75, 28. 39; ecclesia 75, 23.
Overewinkel *zie* Winkel.
Overschie zie Scie.
Ovo, Ove *zie* Alardus, Wilhelmus.
Oxenvenne *onder Assendelft* 93, 1.

P

Paderespruna *Paderborn* 119, 11.
Paindrech *Pendrecht, gem. Rhoon (Z-H.)* 78, 42.
Palestina zie Terra sancta.
s. Palmacii *consulis Treverensis* reliquie 96, 6. 101, 29.
s. Pancratii martiris reliquie 96, 6. 97, 15. 100, 2. 102, 41. 149, 18.
s. Panthaleonis reliquie 100, 27.
s. Pantule virginis *de undecim milibus* reliquie 97, 12. 102, 36.
Papia *zie* Ticini.
Paradysus capella *zie* Ekmunda.
Parisius *Parijs* 123, 10. 13. 28. 29; *comes:* Odo.
Paschalis *II* papa, Raginerus 134, 33. 137, 29—140, 28. 141, 31.
Paschalis III papa imperatoris 173, 22. 177, 18.
s. Paulus apostolus 241, 29; reliquie 100, 26. 101, 11; ecclesia *zie Fontenelles*, Traiectum; templum ss. Marie, Petri, — *etc. en* altare ss. Petri et — *zie* Ekmunda.
Pavia zie Ticini.
Pendrecht zie Paindrech.
Peregrinus *zie* Theodericus.
Periculo maris, in — locus *Mont-saint-Michel (dép. Manche)* 115, 25; ecclesia s. Michaelis 115, 23.
Persin, Persiin *zie* Iohannes, Theodericus.
Petronilla comitissa Holtlandię 33, 14. 34, 22. 72, 30. 73, 1. 7. 14. 76, 39. 85, 33. 108, 17. 19. 142, 1. 16. 145, 17. 146, 16. 148, 25. 154, 2. 229, 28. 232, 33; pater: Theodericus dux *Lotharingiae superioris;* frater: Lotharius *III* imperator *(halfbroeder van moederszijde);* maritus: Florentius *II* comes.
Petronilla domicella filia Theoderici *VI* comitis Hollandensis 109, 15.
s. Petrus apostolus 165, 35. 241, 29; *als rechtspersoon* 108, 36. 138, 33. 229, 29. 230, 15. 232, 34. 241, 24. 252, 7; reliquie 97, 14. 98, 29. 100, 26. 101, 11. 102, 37; ecclesia *zie* Antiochia, Colonia, Gandavum, Roma, Traiectum; ecclesia — et s. Adalberti *en* ss. Marie, —, Pauli *etc. en* altare — et s. Pauli *zie* Ekmunda.

s. Petri diaconi martiris reliquie 101, 20. 104, 25.
Petten, Petheim *zie* Puthen.
s. Philippi apostoli reliquie 101, 12.
Philippus, Phylippus de Heinsberch archiepiscopus Coloniensis 178, 6. 180, 6. 182, 28. 184, 3 ; pater : Gozwinus de Heinsberch.
Philippus, Phylippus *de Alsatia* comes Flandrensis 182, 35. 37. 183, 34. 184, 17. 18. 185, 9. 187, 22. 206, 3 ; frater : Matheus comes Bolonię ; coniunx : *Mathilda*.
Philippus de Flardinghe 92, 14 ; filius : Heinricus.
Philippus *I* rex Francię 131, 30. 132, 26. 135, 19. 136, 37 ; pater : Heinricus *I* rex ; filius : Lothewichus *VI* rex.
Philippus *II Augustus* rex Francię 184, 16. 185, 9. 187, 25.
Philippus, Phylippus dux Suevie rex *Germaniae* 189, 1. 10. 11. 206, 17.
Philippus comes *dominus de Loo* 141, 12 ; pater : Rodbertus *I* comes Flandrie.
Phylippus comes de Name procurator Flandrię 202, 16. 205, 33. 206, 6 ; frater : Baldwinus *IX* comes Flandrie.
Philippus de Naplis 162, 29 ; gener : Mauricius de Montrial.
Philippus, Phylippus de Wasnare 196, 10. 197, 11. 25. 199, 2. 200, 16. 203, 2. 30. 248, 28 ; frater : Theodericus.
Phoranholta *zie* Foranholta.
Pictavis *Poitou ;* comes : Otto.
Pildrep *onbekende plaats* 82, 23.
Pippinus *I senior*, maior domus 113, 22. 114, 2 ; pater : Karlomannus ; coniunx : Itta ; liberi : s. Begga, s. Gerthrudis, Grimoaldus.
Pippinus, Pipinus *II* iunior dux, princeps Francorum 5, 17. 24, 1-6. 113, 26. 114, 33. 115, 2-29 ; pater : Anchisus dux ; filii : Drogo *dux Campaniae*, Karolus *Martellus*.
Pippinus *I* rex Francorum 117, 6-19. 118, 10-19. 29 ; pater : Karolus *Martellus ;* frater : Karlomannus ; filii : Karlomannus rex, Karolus Magnus imperator et :
Pippinus filius Pippini *I* regis Francorum 118, 19.
Pippinus *rex Italiae* filius Karoli Magni imperatoris 119, 16. 120, 12 ; filius : Bernardus.
Pladella villa *Bladel (N-Br.)* 215, 15.
Poel terra quam aqua circumfluit *later Abtspoel, gem. Oegstgeest* 86, 38. 87, 3-25.
Poitou, comes : Otto.
Polghest, Pul-, Poel-, -gheest *Poelgeest, gem. Oegstgeest* 80, 4. 16. 20. 81, 16. 86, 21. 87, 20.
s. Policarpi *episcopi Smyrnensis* martiris reliquie 98, 32. 100, 3.
Polsbroek zie Pulsabruch.
s. Pontiani reliquie 101, 19. 126, 26.
Popenkehem *onbekend* 93, 26.
Poppo de Bokele 249, 32.
Poppo 65, 3. 222, 40 ; filius : Hermannus.
(Popri)nghem villa in pago Mempsico *Poperingen (W.-Vlaand.)* 136, 14.
Poptesuuolde *Abtswoude, gem. Delft* 242, 17.
Pratum prepositi *onbekend* 83, 39.
Premonstratensis ordinis monasterium 156, 11.
s. Processi reliquie 100, 30. 104, 26.
Provincia *Provence* 116, 3.
Ptolomaydis *zie* Accaron.
Pulghest *zie* Polghest.
Pulsabruch *Polsbroek (prov. Utr.)* 82, 24.
Puthen, Petheim villa *Petten (N-H.)* 88, 38 ; capella 255, 19. 27.

Q

Quierzy zie Carisacum.
Quinque fiertelen *stuk geestgrond* 71, 11. 74, 24. 221, 38.
Quitelingaburg monasterium puellarum *Quedlinburg* 125, 38.

R

Rad-, Rat-, Red-.
s. Radbodus episcopus Traiectensis 105, 27.
Radbodus, Ratbodus rex, dux Fresonum 24, 4. 115, 5. 116, 7. 16.
Ratther 79, 37.
Redward 228, 18.

Radenburch, Radenburgh *Rodenburg, gem. Zoeterwoude (Z-H.)* 70, 25. 75, 8. 221, 31.

Radenburgarebroke, Radenburghebroke 70, 26. 75, 9. 221, 32.
Raginerus *zie* Paschalis.
Rain- *zie* Rein-.
Rainsburch civitas *Regensburg* 149, 27; claustrum monachorum 150, 26.
Rantzo 64, 6.
Raso *zie* Heinricus.
Rat-, Red- *zie* Rad-.
Rekere *vroeger water bij den Rekerdijk, gem. Warmenhuizen (N-H.)* 76, 3. 8.
Regensburg zie Rainsburch.
Reichenau zie Augia.

Rein-, Rain-, Reim-, Rei-.
Reinbreth de Bokele 249, 33.
Reimbert 64, 15.
Reinbolda, Reimbolda uxor Werenboldi 80, 1. 2; frater: Gerit de Kaldenesse.
Rainbold 228, 25. — Reinboldus 78, 20.
Reimbrandus de Alkemare 80, 36.
Reibrandus sacerdos de Helegelo 249, 18.
Reimbrand clericus 226, 22.
Reynerus abbas Egmondensis 107, 12.
Reinerus, Reynerus de Swesen 90, 24. 30.
Raginerus *zie* Paschalis.
Reymfridi terra *te Sassenheim* 75, 2.
Reinhard 228, 22. — Rainhard 228, 23.
Reinlof de Limbon 80, 37.
Reymerus de Bachem 92, 24.
Reimerus cognomento Entet 79, 35; uxor: Agatha.
Reimundus, Reymundus episcopus Ipporiensis 97, 21. 181, 17. 182, 28.
Reimundus III (onjuist Hugo) comes de Tripla 185, 21.
Reinoldus III comes Burgundię 165, 29.
Reinoldus de Dasle cancellarius Fritherici *I* imperatoris, *postea* archiepiscopus Coloniensis 167, 22. 25. 171, 4. 174, 12—175, 35. 177, 7. 10. 36. 178, 1; frater: Lydolfus *comes* de Dasle.
Reinold presbiter seu clericus 226, 21.
Reinold 228, 17.
Reinward filius Geroldi homo ecclesie Flardinghe 82, 10.
Reinwardus monetarius 83, 37.
Reynwardes, Reynerdes were *onder Assendelft* 92, 35. 93. 10.
Reinwi ministerialis monasterii Egmundensis filia Sigheri 82, 22.
Reinwind filia Heylawive homo ecclesie Flardinghe 82, 9.

Reyndinghewaghe *onbekend* 92, 5.
Reynsburch *zie* Rinesburch.
Reniggem *zie* Rinighem.
Rennemeer *zie* Rinimera.
Renus, Rhenus *de Oude Rijn* 63, 33. 67, 20. 70, 5. 200, 20. 204, 24. 212, 11; pagi Rheno circumiacentes 199, 3. 200, 17; *de Rijn* 119, 17. 174, 37; civitates Reni 158, 40. 170, 39. — *Renani* palatini comites: Conradus, Otto, Otto de Rinekke.
Rethbroeke *onbekend* 93, 25.
Rethchesclat *sloot bij Abtspoel* 87, 16.
Rheineck zie Rinekke.
Rhenus *zie* Renus.
Rhoon zie Rothen.

Ric-, Rix-, Ris-.
Ricbolda 80, 13.
Rixfridus comes Clivensis 106, 3; filius: Baldricus episcopus Traiectensis.
Richardus, Rikardus *Cor Leonis* rex Anglorum 187, 26. 33. 188, 1. 189, 13. 194, 17; frater: Iohannes rex; *filius sororis:* Otto *IV* rex *Germaniae*.
Richelda *coniunx* Balduini *VI comitis Flandriae* 132, 25; filius: Arnoldus *III* comes.
Rissinda filia Theoderici 80, 14.
Ricswiit uxor Fretherici de Eskendelf 78, 32.
Ricswit uxor Wlbrandi de Eskendelf 78, 39.
Ricswidis, Riswidis de Asmundelf 90, 5. 91, 10.
Ricteti terra in Bredewere 93, 21.
Rictruda uxor domni Gherbrandi 65, 27.

Rijn zie Renus.
Rijswijk zie Risuic.
Rinekke, Rinecke *Rheineck*; Gerthrudis, Otto de —.
Rinesburch, Rinsburch, Reynsburch villa *Rijnsburg* 185, 12; *ecclesia parochialis* 255, 11; Rinsburgense monasterium s. Marię 108, 21. 37. 148, 14. 26. 30. 154, 4. 183, 10. 184, 28. 30. 194, 9. 229, 29; abbatisse: Agnes, Cuniza, Sophia; sanctimonia-

les 148, 24. 184, 32 *en :* Hadewigis.
Rinighem, Rinnighem, Rinneghem, Rinneggem, Reniggem villa *Rinnegum, gem. Egmond-Binnen* 62, 16. 63, 41. 68, 30. 74, 33 ; Ghiselbertus, Vastrad de —.
Rinimera, Rennemeer saltus, vadum *onbekend* 56, 19. 29.
Rinsaterewalt, Rinsaterwalt *Rijnsaterwoude (Z-H.)* ; ecclesia 255, 12. 23.
Ris-, Rix- *zie* Ric-.
Risuic, Riswic, Riswike, Riiswiic *Rijswijk (Z-H.)* ; Arnoldus, Deddo, Franco, Godelt, Iacobus, Iohannes, Odger, Theodericus de —.
Riiswikerbroeke 86, 35.
Roas *zie* Edissa.

Rod-, Roth-, Rot-, Ro-.
Robertus famulus s. Adalberti 86, 11.
Rotbertus de Alcmere 77, 3.
Robertus comes *Drocensis (Dreux) frater* Lothewici *VII* regis Francię 182, 35.
Rodbertus, Rotbertus *I* Frisio comes Flandrensis 72, 4. 107, 16. 132, 2 - 26. 133, 19. 134, 19. 141, 12 ; pater : Baldwinus *V* comes ; frater : Baldwinus *VI* comes ; coniunx : Gerthrudis ; liberi : Gerthrudis, Philippus *et :*
Rotbertus, Robertus *II* iunior comes Flandrię 107, 17. 134, 19. 34. 135, 25. 136, 30. 140, 41. 141, 35. 144, 24 ; soror : Athela ; filius : Baldwinus *VII* comes.
Rotbertus *II* rex Francorum 128, 20 ; pater : Hugo *Capet* rex.
Robbertus, Robertus filius Theoderici *VI* comitis Holtlandensis 109, 16. 169, 10. 237, 21 ; frater : Florentius *III* comes.
Rotbertus Curtohosa comes Northmannię 135, 8. 10. 145, 1 ; frater : Heinricus *I* rex Anglię ; filius : Wilhelmus *Clito* comes Flandrensis.
Rotgaudis *dux Foroiuliensis (Friaul)* 119, 9.
Rotgerus de Merhem 196, 8. 198, 31. 199, 8.
Rotgerus archiepiscopus *Treverensis* summus cancellarius 215, 10.
Rothardus presbyter de Eskendelf 78, 27.
Rothardus monachus *Egmundensis* 91, 34. 36 ; filius : Heinricus.
Rolandus *zie* Alexander.
Rotmarus de Linbon 77, 5.
Rodolfus monachus *Egmundensis* 79, 18.
Rodolfus canonicus de s. Maria *Traiectensi* 234, 1.
Rodulphus presbiter de Uelsen 249, 28.
Rotholfengabroko *onbekend* 79, 17.

Rodenburch *Rothenburg an der Tauber; Frithericus* de —.
Rodenburg zie Radenburch.
Roderinse *Rodenrijs, gem. Berkel (Z-H.)* 89, 11.
Roma, Romana urbs 5, 27. 16, 19. 17, 5. 24, 6. 116, 42. 119, 16. 24. 121, 9. 25. 124, 4. 8. 126, 29. 127, 16. 132, 32. 134, 9. 33. 137, 25. 38. 138, 24. 139, 39. 149, 24. 164, 1. 173, 21. 175, 37. 176, 2. 33. 177, 2. 4. 14. 188, 29 ; Romani 121, 10. 137, 31. 138, 25. 139, 20. 164, 3. 4. 165, 33. 37. 175, 37. 176, 3. 7. 16. 35. 177, 8. 16 ; imperium Romanum 165, 37. 189, 6. 12 ; reges Romanorum 66, 20 ; s. Romana ecclesia 139, 38. 229, 34 ; episcopi Romani, papę 137, 33. 34 *en :* Adrianus, Alexander *I, III,* Kalixtus, *Celestinus, Clemens,* Cornelius, Eugenius, Formosus, Gelasius, Gregorius *I-III, VII, VIII,* Honorius, Innocentius *II-IV,* Iohannes *VIII, XII,* Leo, Paschalis, Sergius, Sixtus, Stephanus, Urbanus, Victor *III, IV ;* cancellarius : Aimericus ; cardinales Romani 177, 18 ; ecclesia s. Petri 138, 30. 177, 15. 20 ; Laterani 177, 6. 231, 4. 241, 30.
Romanos II rex *(imperator)* Grecorum 106, 14. 126, 34 ; filia : Theophanu.
Roper *zie* Theodericus.
Roricus rex barbarorum *Northmannorum* 12, 9.
Roth-, Rot- *zie* Rod-.
Rothen *Rhoon (Z-H.)* ; Arnoldus de —.
Rothenburg ; Frithericus de —.
Rothomagus *Rouen* 194, 19 ; episcopus : s. Ansbertus.
Ruozekin, Rusekin comes urbanus 16, 29. 17, 26.
Rust *zie* Florentius.
Ruven, Ruvene *Ruiven, gem. Pijnacker (Z-H.)* 75, 13 ; Walterus de —.

S

Saksen zie Saxones.
Saden villa *Zanen, gem. Haarlem*? 164, 12.
Sadenhorne *vroeger eiland de Hoorn in het IJ* 89, 8.
Sadne *de Zaan* 93, 13.
Saffenberg ; comes : Adolfus.
Saïda ; princeps : Gerardus.
Saint-Bertin zie s. Bertini *monasterium.*
Saint-Denis zie s. Dionisius.
Saint-Michel zie Periculo maris, in —.
Saladinus *Salah-ad-Din, sultan van Egypte en Damascus* 185, 20.
s. Salvatoris templum *zie* Traiectum.
s. Salvii martiris reliquie 99, 23. 100, 5.
Salzburgensis archiepiscopus : Deotmarus.
Samaritane mulieris reliquie 96, 1. 100, 19.
Sangewinus *Imad ed-din Zenki, vorst van Mosoel* 154, 11.
Santfort *Zandvoort* 79, 5.
Saphenberch *Saffenberg bij Ahrweiler ;* comes : Adolfus.
Sardinia 116, 24.
Sarraceni 116, 23. 161, 17. 162, 35.
Saxamerus 81, 26.
Saxnem, Sasnem, Sassenem, Saxheim, Sasheim villa *Sassenheim (Z-H.)* 63, 19. 65, 25. 70, 1. 74, 39. 75, 1. 245, 11. 21 ; mensura de — 245, 22 ; ecclesia 75, 21. 221, 9. 24. 255, 13. 24 ; presbiter : Ambrosius.
Saxones, populus Saxonum *Saksen* 117, 20. 34. 118, 18 ; Saxonia 107, 3. 117, 8. 13. 19. 118, 17. 119, 11. 20. 120, 6. 148, 24. 169, 29. 30 ; ducatus 184, 9; duces : Bernardus, Heinricus *I*, Heinricus *Leo*, Lotharius, Odo.
Saxparn 228, 25.
Scagon, Scagan, Scagha, Scagen villa Fresonum *Schagen (N-H.)* 62, 11. 68, 29. 74, 3. 178, 34. 220, 34 ; Fresones de — 174, 5.
Scalden terra maritima *Schouwen* 205, 34 ; Scaldenses 205, 37.
Scalcwiich, Scalwiich villa *Schalkwijk (prov. Utr.)* 89, 40. 90, 9. 11. 91, 2. 4,
Scarpenes munitio *Scherpenisse op Tholen* 205, 28.
Scatan, Scotan *Schoten, gem. Haarlem* 73, 22 ; Theodericus de —.
Scathalot *zie* Engelbertus.
Sceland *zie onder* Scie.
Scermere *zie* Scirmere.
Scerwik, Scherwich *onbekend, tusschen Leiden en Delft* 71, 34. 75, 12. 222, 1.
Sch- *zie* Sc-.
Schauenburg ; comes : Alolfus.
Schoten zie Scatan.
Schouwen zie Scalden.
Scie *de Schie* 75, 15.
Skie, Scie, Sche, Oldscie *Overschie* 92, 9; ecclesia 63, 36. 75, 22. 255, 18 ; presbiter : Hugo.
Sceland *Schieland* 70, 8.
Scinke *zie* Everardus.
Scipleda, Schipleda *vroeger water bij Schipluiden* 64, 40. 223, 4.
Scipliede *Schipluiden (Z-H.)* 75, 14. 92, 13.
Skirmere, Scirmere, Scermere, Scermer *Groot Schermer (N-H.)* 74, 10. 75, 34. 76, 17. 85, 33 ; Brother de — ; ecclesia 75, 24. 255, 17. 26.
Scitica regna 123, 25.
Sclavi *de Slaven* 120, 9. 169, 36—170, 19.
Scorlo, Scorla, Scorle, Scoorle villa *Schoorl (N-H.)* 74, 32. 88, 40. 89, 4. 93, 30. 178, 28. 240, 16. 20 ; sacerdos : Ambrosius.
Scorlewalt villa *vroeger bij Schoorl rechts van de Rekere* 64, 22.
Scotan *zie* Scatan.
Scoti 4, 2 ; Scotia *Schotland* 91, 19 ; reges Scottorum : *Malcolm*, Wilhelmus.
Scouuenburch *Schauenburg ;* comes : Alolfus.
Sculingleke rivulus *onbekend* 63, 1. 69, 4. 221, 7.
Sculteke were *onder Assendelft* 92, 38.
s. Sebastiani *martyris* reliquie 99, 7. 103, 10.
Seghehardus *zie* Sigi-.
Seine zie Sequana.
Selandia *Zeeland* 191, 4. 201, 29. 202, 20. 204, 6. 205, 27 ; Selandenses, maritimi, gens maritima 167, 4. 197, 33. 198, 15. 199, 15. 200, 13. 202, 26. 203, 11. 204, 39. 205, 4.
septem fratrum sociorum s. Gereonis reliquie 97, 26. 103, 2. 194, 24.
Sequana *de Seine* 123, 9.

b. Sergius *I* papa 5, 28. 23, 22. 24, 7. 115, 7.
s. Servatii episcopi *Tungrensis* confessoris reliquie 97, 7. 11. 101, 1. 102, 27. 31. 104, 24.
s. Severini *ecclesia zie* Colonia.
s. Severi episcopi *Ravennatensis* confessoris reliquie 97, 15. 102, 39.
Si- *zie* Sigi-.
Sicke 29, 10. 30, 4.
Sicco *zie* Sifridus.
Sicilia 129, 34.
Sidi 228, 21.
Sydonia *Saïda (Palestina)* ; princeps : Gerardus.
Siepelingheberche *onbekend, bij Velsen* 224, 16.
Sigeberch monasterium *Siegburg (Rheinprov.)* 133, 8.

Sigi-, Sige-, Si-, Seghe-.
Sibodesmaer *vgl. Sijbekarspel (N-H.)*? 74, 6.
Sibold de Alcmere 77, 4.
Sibolt de Bokele 249, 32.
Sibold de Lo 77, 4.
Sibold 228, 16. 23.
Sibrant 82, 30 ; uxor : filia Meynardi.
Siburgis 81, 29.
Sigherus 82, 22 ; liberi : Baldwin, Reinwi.
Sifridus, Syfridus cognomento Sicco preses filius Arnulfi comitis *Westfrisici* 70, 11. 18. 71, 6. 8. 106, 17. 30. 221, 35 ; frater : Theodericus *III* comes ; uxor : Thetburga.
Sigifridus, Sifridus rex Northmannorum 122, 18. 28.
Sigifridus, Sifridus 14, 10. 29.
Sifridus 77, 6.
Sigodessloth *onbekend* 80, 26.
Sigehardus, Seghehardus filius Hatzonis de Alderdelle 90, 4. 91, 8.
Sigerda 79, 17.
Syrekes were *onder Assendelft* 92, 36.
Sigerep 228, 16.
Sivert Batselir 81, 28.
Siwardus, Suwaerdus episcopus *Mindensis* 95, 19. 149, 7. 10.
Siwirdingelant, Sivir- *onbekend stuk geestgrond* 71, 10. 74, 23. 81, 22. 221, 38.
Sile lacus *de Zijl bij Leiden* 94, 5. 204, 25 ; Wilhelmus de —.
s. Symeon monachus Treveris inclusus 129, 4 ; reliquie 101, 2.
s. Symonis apostoli reliquie 104, 23.
Simon de Antwerpia miles 179, 9.
Symon frater Egmundensis 103, 13.
Symon Galo, Gala laicus 237, 24. 239, 29 ; frater : Nicolaus.
Symon Gale monachus *Egmundensis* 208, 17. 24.
Simon, Symon de Harlem 197, 13. 201, 7. 35. 243, 27. 249, 30 ; filius : Walterus.
Simon, Symon filius Florentii *II* comitis Holtlandensis 33, 15. 73, 5. 108, 22. 142, 2.
Simon cognomento Vak 80, 40. 91, 30 ; uxor : Oulin.
Simon, Symon presbyter *monachus Egmundensis* 245, 32. 249, 26.
s. Symphoriani martiris reliquie 104, 32.
Sjobek zie Montrial.
Sipe locus *het Zijpe, vroegere zeeinham (N-H.)* 197, 3.
Siria *Syrië* 118, 27.
Siricse portus *Zierikzee* 198, 8.
Sita 228, 17.
Sitma *Sithen in Westfalen*? 118, 18.
s. Sixti, *Xysti II* pape reliquie 97, 14. 100, 28. 102, 41.
Slaven zie Sclavi.
Sloton *Sloten (N-H.)* ; ecclesia 255, 15. 25.
Sluodwethe villa *onbekend, in het Nedersticht* 90, 7. 40 ; advocatus : Alvericus.
Smalegheest, Smelengheest locus *vroeger bij Velsen* 87, 41. 88, 13. 22.
Smalewere *onder Assendelft* 93, 12.
Smirnerewalt *zie* Spirnerewalt.
Smithan, Smithen *onbekend, in de streek van Limmen of Castricum* 62, 23. 68, 36. 71, 10. 74, 20. 221, 1. 38.
Soissons zie Suessione.
Somna fluvius *de Somme* 123, 5.
Soperingahova *onbekend, bij Noordwijk* 74, 38.
Sophia comitissa Holtlandensis 37, 31. 80, 29. 82, 34. 36. 83, 9. 15. 89, 6. 96, 12. 102, 8. 109, 20. 152, 4. 155, 41. 181. 14. 183, 1. 232, 23. 233, 17 ;

frater: Otto de Rinekke comes palatinus; maritus: Theodericus *VI* comes Hollandensis.
Sophia abbatissa in Rinsburch 185, 17, in Fontanella 109, 12; pater: Theodericus *VI* comes Holtlandensis; frater: Florentius *III* comes.
Sophia zie ook Ida.
Spanbroec *Spanbroek (N-H.)* 75, 31; ecclesia 75, 24.
Spanje zie Hispania.
Spern *het Spaarne* 94, 9.
Spirnerewalt, Spernerwalt, Smirnerewalt *Spaarnwoude, gem. Haarlemmerliede (N-H.)* 78, 5; ecclesia 225, 15. 25.
Spicar, Spiker *zie* Arnoldus.
Staleke *vroeger bij Bacharach (Rheinprov.)* 153, 38; comes: Hermannus.
Stavren, Stauria *Stavoren* 194, 3; abbas: Allardus.
s. Stephani prothomartiris reliquie 98, 30. 99, 20. 26. 100, 26. 103, 23. 32; ecclesia ss. Marię et — *zie* Olthwich; altare ss. —, Ieronis *etc. zie* Ekmunda; cantus de inventione s. Stephani *auctore* Francone 124, 30.
Stephanus *V* papa 120, 6.
Stephanus, Steppo abbas Egmundensis 27, 2 - 17. 65, 7. 8. 108, 9. 135, 1. 220, 21. 222, 4. 38. 223, 8. 14.
Stephanus laicus prelatus ecclesie Ekmundensis 33, 29. 142, 19.
Stephanus episcopus Leodientium 124, 28.
Stephanus laicus 237, 28.
Stephanus 90, 25.
Striclede *vroeger water, vgl. de Strikkade, gem. Berkel en Pijnacker (Z-H.)* 70, 9. 10.
Stuterlingeburch claustrum *Stötterlingeburg, Kr. Halberstadt* 148, 25.
Sunderlant *Zunderdorp, gem. Nieuwendam?* 93, 18.
Sunnimeri villa *Zonnemaire op Schouwen* 218, 23.
Sur civitas *es-Soer (Syrië)* 186, 9; marchio: Conradus; ecclesia s. Crucis 187, 31.
Sutfania *Zutfen*; comes: Otto.
Sutherhem *onbekend* 68, 32.
Sutherhemisuut *onbekend* 62, 20.
Suvi soror Adallardi abbatis Egmundensis 78, 4.
Suwaerdus *zie* Siwardus.
Suatenburg *vroeger bij Zwammerdam (Z-H.)* 200, 20.
Suesne, Suesen, Swesen *vroegere plaats bij de Zwezereng, gem. Zuilen (prov. Utr.)* 89, 34. 35. 37. 90, 17; scultetus: Ghislebertus; Reinerus de —.
Suessione *Soissons* 123, 15; basilica s. Medardi 123, 15.
Suetan, Suethan *Zwieten, gem. Zoeterwoude (Z-H.)* 70, 27. 75, 9. 221, 33.
Suevi, Alemanni *Zwaben* 132, 7. 177, 5; duces: Burchardus, Frithericus *IV, V, Liudolfus*, Philippus.
s. Swidbertus episcopus 23, 24.
Suithardeshaga, Swithardes-, Switherdes-, Suithertes locus *bij Schoorl* 66, 24. 67, 20. 121, 33. 212, 11. 214, 22.

T

Tanais *de Don* 123, 25.
Taraboeloes; comes: *Reimundus.*
Taruenna urbs *Thérouanne*; episcopus: s. Bainus.
Teilen *zie* Theole.
Teilinge, Theylinghe, Teilinc, Theilinc, Theyling, Theylingh, Thelinke *vroeger slot, gem. Voorhout (Z-H.)*; Gerhardus, Hugo, Wilhelmus de —.
Teysterbancia *gouw (prov. Geld.)*; comes: Ansfridus.
Templi milites, de Templo 161, 5. 12. 22.
Terra sancta *Palestina* 110, 6.
Tetta de Harem 78, 36.
Tetta mulier 251, 8.
Teta puella 144, 18.
Tetta 65, 24.
Tettolfus 78, 35; uxor: Bava.
Texla, Texle pagus, comitatus *Texel* 67, 28. 184, 40. 218, 31. 35.
Thabor mons 98, 27.
Thed- *zie* Theode-.
Theilinc *enz. zie* Teilinge.
Theinardus castellanus Brůgburgensis 144, 34; filii: Giselbertus, Walterus.
Theinard filius Waldfride homo ecclesie Flardinghe 82, 5.
Thene *onbekende plaats* 78, 26.

Theode-, Theo-, Deot-, Thiede-, Thied-, Thiet-, Tiet-, Thie-, Thide-, Thid-, Thit-, Thi-, Thed-, Thet-.
Thiedard, Thiedrac 65, 5. 223, 1.
Thiedard 79, 3. 228, 16.
Theobaldus prepositus s. Severini *Coloniensis* 235, 30.
Thitboldus capellanus Theoderici *VI* comitis Hollandensis 169, 8. 236, 26.
Thietbold 223, 1.
Thitbertus cognomento Hayco 81, 6.
Thidbodo homo eccl. Flardinghe 82, 8.
Thietbrand 228, 19.
Thetburga uxor Sifridi cognomento Sicconis 106, 32.
Thiedelt 78, 41.
Thietger, Thidger 65, 5. 223, 1.
Thietger 228, 19.
Tietgerdemade *stuk geestgrond* 74, 24.
Deotmarus *archiepiscopus Salzburgensis* archicapellanus 213, 6.
Thiedmer 228, 14.
Thimo prepositus de s. Bonifatio *Traiectensis* 232, 20.
Thiedolf de Linbon 77, 5.

Theodericus, Theodoricus, Thiedericus, Thiedricus, Thidericus, Thydericus, Thidricus, Thedric.
Theodericus de Alkmade 92, 17. 94, 3.
Theodericus phisicus de Alsmar 240, 32. 245, 10-17; uxor: Ermengardis.
Theodericus de Altena 234, 3.
Theodericus de Batenburch 167, 11.
Theodericus Bukel, Boekel miles 248, 29. 252, 27.
Thiedricus de Castrickem 78, 40.
Theodericus *II* comes Clevensis 155, 23. 166, 26. 181, 7.
Theodericus *III* iunior comes de Cleve 184, 24. 185, 15; soror: Aleydis; coniunx: Margareta.
Theodericus filius Dodonis militis 226, 24.
Theodericus Fikerdey 80, 32. 88, 6.
Theodericus *de Alsatia* comes Flandrensis 145, 10; pater: Theodericus *II* dux *Lotharingiae superioris*.
Theodericus de Flardingh monachus *Egmundensis* 245, 33.
Theodericus *III* rex Francorum *(Neustriae)* 115, 34.
Thydericus cognomento Fransoys 90, 21.
Theodericus, domnus — filius Ghiselberti 89, 34. 90, 17.
Theodericus *I* comes *Westfrisicus* (Holl*andensis* 121, 20) 12, 38. 13, 1-8. 16. 14, 17. 32—15, 10. 22. 61, 10. 14. 25. 66, 24. 67, 1. 15. 68, 1-15. 105, 4. 5. 121, 20. 31. 127, 30. 214, 20—215, 1. 220, 26; frater: Waldgerus; coniunx: Geva; filius:
Theodericus *II* iunior comes *Westfrisicus* 14, 35. 15, 10-26. 16, 9. 51, 29. 55, 15. 30. 61, 24. 62, 6. 8. 64, 30. 67, 25. 68, 12. 16. 17. 69, 8-17. 30. 105, 10. 18. 106, 5. 127, 19. 27-33. 128, 8. 216, 23. 218, 17. 220, 30; coniunx: Hildegarda; liberi: Arnulfus comes, Ekbertus archiepiscopus Treverensis, Herlinda.
Theodericus *III* Ierosolimita comes *Westfrisicus* 70, 11—71, 5. 14-21. 106, 16. 107, 1. 5. 128, 16. 130, 32. 131, 4. 221, 30. 36. 40; pater: Arnulfus comes; frater: Sifridus; coniunx: Othelhildis; filii: Florentius *I* comes *et:*
Theodericus *IV* adolescens comes *Westfrisicus* 70, 24. 71, 13-18. 72, 5. 107, 5.7. 130, 33. 131, 4.
Theodericus, Theodoricus *V* comes *Westfrisicus* (Holtlandensis 220, 17) 64, 36. 38. 72, 9-33. 73, 13. 107, 21. 33. 34. 108, 4. 5. 133, 11. 16. 134, 16. 141, 40. 220, 16-23. 222, 3. 237, 2; pater: Florentius *I* comes; frater: Florencius puer; nepos: Adalbero; coniunx: Othelhilda; liberi: Florentius *II* comes, Machtildis.
Theodericus, Thiedericus, Thidericus *VI* comes Holtlandensis 33, 15. 37, 31. 73, 5. 80, 29. 82, 34. 36. 83, 9-14. 85, 32. 86, 15. 88, 11. 96, 11. 102, 7. 108, 19. 33. 109, 5. 110, 14. 142, 2. 145, 34—147, 9. 42. 148, 17. 22. 151, 32. 152, 3. 153, 11. 155, 22-41. 164, 34. 169, 6-15. 229, 24. 232, 22. 32. 233, 17. 236, 25. 31. 239, 12; pater: Florentius *II* comes; avunculus: Lotharius *III* imperator; frater: Florentius Niger comes; coniunx: Sophia; liberi: Baldwinus *II* episcopus Traiectensis, Florentius *III* comes, Gheertrudis, Hadewigis, Otto comes de Benthem, Petronilla, Robbertus, Sophia abba-

tissa in Rinsburch, Theodericus *I* episcopus Traiectensis *et :*
Theodericus duodennis cognomento Peregrinus preses filius Theoderici *VI* comitis Holtlandensis 83, 25. 89, 7. 109, 10. 155, 40.
Theodericus *VII* comes Hollandensis 92, 25. 110, 1. 5. 21. 185, 14. 188, 19-27. 189, 8—190, 2. 37. 191, 3. 17. 192, 12. 30. 193, 6. 25. 194, 4-14. 28. 195, 4. 19. 24. 32. 196, 16—197, 2. 198, 21. 243, 6 ; pater : Florentius *III* comes ; frater : Wilhelmus *I* comes ; coniunx : Aleydis ; filie : Ada, Aleydis.
Theodericus dapifer *Wilhelmi I comitis Hollandensis* 248, 28.
Theodericus *comes* de Elsathe *II* dux *Lotharingiae superioris* 73, 2. 145, 11 ; coniunx : Gerthrudis ; liberi : Petronilla, Theodericus comes Flandrensis.
Theodericus Persin 237, 22.
Theodericus de Riiswiic 245, 37 ; frater: Lubbertus abbas Egmundensis.
Theodericus cognomento Roper 92, 23.
Theodericus de Scotan 237, 26.
Theodericus filius Thome 92, 10.
Theodericus maior prepositus, *postea I* episcopus Traiectensis 109, 9. 110, 19. 188, 17. 28-34. 192, 20. 31. 194, 13 ; pater : Theodericus *VI* comes Holtlandensis ; frater : Baldwinus *II* episcopus Traiectensis.
Theodericus prepositus de Masdrecht, *postea II* episcopus Traiectensis 194, 11. 28. 195, 15. 199, 33. 201, 9—202, 12. 204, 35. 205, 11.
Theodericus canonicus de s. Iohanne *Traiectensis* 234, 2.
Theodericus episcopus Vironensis de ordine fratrum minorum 98, 3. 207, 9—208, 11 ; frater : Iohannes.
Theodericus frater Florentii de Vorn 239, 28.
Theodericus de Wasnare 248, 28 ; frater : Philippus.
Theodericus de Westualia monachus *Egmundensis* 245, 33. 249, 27.
Theodericus legislator 64, 22.
Theodericus, Thidricus 90, 13. 91, 7 ; filius : Wilhelmus.
Theodericus 80, 14 ; filia : Rissinda.
Theodericus 86, 32. 239, 32. — Thiedricus 77, 5. — Thiedric 228, 15. 17. 24. 25.
Thiedertrike lande *onbekend* 92, 1.
Thedricinken hem *onbekend* 93, 26.

Theodewinus episcopus *cardinalis* s. Rufine 230, 32.
Thiewinus decanus 226, 19.

Theole, Tiele, Teilen locus, oppidum *Tiel* 128, 33. 129, 28. 212, 16 ; prepositus : Conradus.
Theophanu, Theophana imperatrix 69, 34. 70, 20. 126, 33. 218, 14 ; pater : *Romanos II* rex Grecorum ; maritus : Otto *II* imperator.
Thérouanne ; episcopus : s. Bainus.
Thet- *zie* Theode-.
Theutonici 154, 6. 165, 38. 166, 4. 176, 17. 37. 177, 2-30. 188, 1. 5 ; regnum Theutonicum 165, 28 ; furor Theutonicus 176, 29 ; hospitale Theutonicorum *zie* Ierusalem.
Thezamunda *onbekend;* Oulricus de—.
Thiadenvenne *onbekend, in West-Friesland* 74, 6.
Thide-, Thiede- *enz. zie* Theode-.
Thiestes *mythologische figuur* 171, 15.
s. Thimothei discipuli apostolorum reliquie 103, 32.
s. Thirsi *martyris Treverensis* reliquie 99, 24.
s. Thomas archiepiscopus Cantuariensis 180, 19 ; reliquie 103, 15. 104, 15.
Thomas 92, 10 ; filius : Theodericus.
Thorengest *zie* Darengheest.
Thornburg, Thorenburg *vroegere burcht bij Alkmaar* 208, 18. 24.
Thosa, Those, Thos villa *Opperdoes (N-H.)* 62, 32. 63, 13. 64, 14. 69, 2. 36. 221, 2. 22.
Thrusinc, Thrusing 65, 4. 222, 40.
Thuredrech, Thurdrecht, Durdrecht, Dordracum villa *Dordrecht* 107, 7. 131, 6. 195, 33. 196, 23. 201, 28. 205, 6.
Thuringi, Thuringorum populus 117, 34 ; dux : Heinricus.
Thurlede rivulus *zie* Harga.
Tyberis *de Tiber* 164, 7. 177, 4. 6.
Tiberius cesar 132, 33.
s. Tiburtii martiris *fratris s. Valeriani* reliquie 103, 5. 9.

Ticini, Papia civitas *Pavia* 116, 28. 188, 34.
Tiel, Tiele *zie* Theole.
Tietgerde- *zie onder* Theode-.
Tyevo 86, 39.
Timpus *zie* Wilhelmus de Harlem.
s. Titi apostoli reliquie 101, 12.
Tol locus *Den Tol, gem. Koudekerke? of bij Rijswijk?* 204, 8.
Tongeren; episcopi: s. Landbertus, s. Servatius.
Toscane zie Tuscia.
Tours; comes: Hugo; *episcopus:* s. Martinus.
Traiectum, Masdrecht *Maastricht* 115, 27; *episcopus:* s. Amandus; prepositus: Theodericus.
Traiectum, Trech, Utrecht (82, 26), civitas Traiectensis, Treiectensis (124, 19) *Utrecht* 24, 7. 81, 7. 82, 26. 107, 25. 108, 20. 126, 27. 128, 35. 129, 25. 133, 13. 143, 30. 145, 32. 148, 2. 7. 10. 153, 9. 34. 154, 32. 155, 14. 164, 29. 167, 9. 13. 180, 10. 181, 22. 33. 183, 30. 188, 21. 189, 24. 198, 28. 204, 26. 206, 8. 224, 10. 12. 233, 26; castrum 5, 30; Traiectenses, cives Traiectenses 147, 41. 155, 24. 37. 166, 27. 167, 15. 181, 28. 194, 13. 205, 5; scultetus: Gerardus; milites Traiectenses 200, 29; episcopatus Traiectensis 89, 32. 33. 149, 8. 184, 35. 188, 19. 200, 18. 205, 14; archiepiscopus: s. Willibrordus; episcopi 55, 14 *en:* Adalboldus, Andreas, Ansfridus, Baldricus, Baldwinus *I, II*, Bernolfus, Burchardus, Cuonradus, Egilboldus, Eobanus, Folcmarus, Frithericus, Godebaldus, Godefridus, Hardbertus, Heremannus, Odilbaldus, Radbodus, Theodericus *I, II*, Wilhelmus; electi: Arnoldus, Frithericus, Otto; episcopus vicarius: Geroldus; monasterium 118, 7; ecclesia Traiectensis, s. Martini 23, 22. 106, 23. 108, 25. 153, 2. 9. 36; nova ecclesia s. Martini 129, 16. 26. 154, 33. 182, 20. 26; prepositi maiores: Florentius, Theodericus; canonici: s. Odulphus, Wilhelmus de Harlem; ministeriales ecclesię 155, 24. 166, 20. 28. 189, 15; s. Crucis capella 154, 39; s. Iacobi ecclesia 181, 23. 182, 21; s. Iohannis baptistę congregatio 154, 35; canonici: Bruniggus, Gozuinus, Heinricus, Theodericus; s. Marię ęcclesia *collegialis* 134, 31; prepositi: Arnoldus, Baldwinus; canonici: Conradus, Gefuehardus, Rodolfus; b. Marię ecclesia *parochialis* civium, vulgi 164, 18. 181, 22. 182, 9; s. Pauli ecclesia 107, 10. 154, 35; abbates: Henricus, Hildebrandus; s. Petri ęcclesia 131, 18. 145, 5. 154, 36; prepositus: Libertus; s. Salvatoris, s. Bonifacii templum 154, 36; prepositi: Otto, Thimo; presbiter: Wlmarus.
Tres magi *de Drie Koningen* 174, 40—175, 30.
Trevere *Trier* 124, 12; *consul:* s. Palmacius; ecclesia Treverensis, Treverica 16, 8. 69, 22. 127, 20; archiepiscopi Treverorum *vgl.* 177, 40 *en:* Ekbertus, Rotgerus; episcopi: s. Fortunatus *(apocryphus)*, s. Liudwinus; monachus Treveris inclusus: Symeon.
Tripla *Taraboeloes (Syrië)*; comes: *Reimundus.*
Tuicium *Deutz bij Keulen* 174, 38.
Tungrenses episcopi *van Tongeren:* s. Landbertus, s. Servacius.
Turci *de Turken* 161, 17. 163, 36. 185, 24. 187, 25.
Turonicorum comes *van Tours:* Hugo; *episcopus:* s. Martinus.
Tuscia *Toscane* 175, 36.

U

Vbbo 228, 17.
Uitgeest, Uytgheest *zie* Utgest.
Ulterior esce *de Kaag? onder Assendelft* 93, 2.
ss. undecim milium virginum Coloniensium reliquie 96, 1. 22. 100, 15. 102, 19. 23. 103, 28. 104, 31. 149, 14; *zie* s. Corona, s. Pantula.
Ungarium gens *Hongaren* 123, 24; regnum Ungarie 186, 1.
Urbanus *II* papa 134, 35.
Urisheim, Ureshem, Orshem *Ursem (N-H.)* 74, 9. 75, 34. 76, 2; ecclesia

75, 25. 255, 16.
Usdam *zie* Osdem.
Uthal-, Uthel- *zie* Othil-.
Utgest, Hutghest, Uytghest, Uytgheest *Uitgeest (N-H.)* 74, 15. 78, 16. 79, 11 ; Burchardus, Lydolf de — ; presbiter : Hugo.
Uytghesterbruch 81, 13.
Utrecht *zie* Traiectum.

V (zie ook F en W)

Vak *zie* Simon.
Valentiane *Valenciennes* 119, 2. 131, 25.
s. Valeriani *sponsi s. Caeciliae* reliquie 98, 33. 103, 5. 9 ; *frater :* s. Tiburtius.
Vartrop zie Fortrapa.
Vastrad de Rinnighem 237, 29.
s. Vedasti confessoris *episcopi Atrebatensis (Atrecht)* reliquie 101, 24.
Velsen, Velserebruch, Velseremere *zie* Felson.
Velua *de Veluwe* 208, 33.
Vene terra cespitosa *Amstelveen* 200, 31.
Vertenkewere *onder Assendelft* 93, 15.
Verthemar *zie bij* Ferthemer-.
Veurne zie Furni.
Viceliacum *Vézelay (dép. Yonne)* ; cenobium 117, 10.
s. Victoris *martyris Thebaei* reliquie 100, 1.
Victor *III*, Desiderius abbas Cassinensis, *postea* — papa 134, 8. 137, 28.
Victor *IV* papa, Octavianus *presbyter* cardinalis *s. Caeciliae, postea* — 155, 32. 165, 32. 169, 4.
s. Victorini *episcopi Pettaviensis* reliquie 99, 2.
s. Vincencie virginis reliquie 99, 22.
s. Vincentii martyris reliquie 96, 8. 97, 14. 27. 99, 7. 100, 1. 12 101, 28. 102, 37. 103, 2. 194, 25 ; filius : s. Denlinus ; altare ss. Stephani, Ieronis, Laurentii, — *etc. zie* Ekmunda.
s. Vinciane *sociae s. Bavonis* reliquie 103, 14. 104, 11.
Vironensis episcopatus *Wirland in Esthland* 208, 8 ; episcopus : Theodericus.
Viterbo zie Bitervi.
s. Viti martiris reliquie 100, 3.
Vlaanderen zie Flandria.
Vlaardingen zie Flardinga.
Vleuten zie Floeten.
Vlie zie Fle.
Vlietpolder zie Flet.
Volbertus, Volpertus *zie* Folpertus.
Volcent *zie* Wlfsit.
Volk-, Volq- *zie* Folc-.
Voorhout, Vorenholte, Vorholte *zie* Foranholta.
Vorn *Voorne ;* Florentius, Hugo de —.
Vorscot, Vorscoth villa *Voorschoten* 203, 4. 204, 2 ; Otierus de —.
Vroonen, Vranla, Vronlo *zie* Franla.
Vronanslat *onbekend water* 65, 1. 223, 5.
Vu-, Vv- *zie onder* W-.

W (Vv, Vu)

Waccar monachi socii s. Bonifatii reliquie 104, 8.
Wadwey *Wadwaij, gem. Wognum (N-H.)* 75, 32 ; ecclesia 75, 24.
Wal fluvius *de Waal* 122, 16.
Walachran, Walacria *Walcheren* 131, 25. 202, 19.
s. Waldburgis *abbatissae Heidenheimensis* reliquie 100, 11.
Waldfrida filia Diren 82, 5.
Waldfrid 228, 18. 20.
Waldgerus frater Theoderici *I* comitis *Westfrisici* 68, 2. 220, 27.
Waldmannevenna, -venne *onbekend* 70, 28. 75, 10. 221, 34.
Walleshem, Wallehem, Welhem locus in Winnerwald *onbekend* 62, 21. 68, 34. 78, 19.
Waloch filius Isbrandi 79, 14 ; frater : Adallardus monachus.
Walech de Bakkem 80, 35.
Walterus miles filius Theinardi castellani Brûgburgensis 144, 35.
Walterus dekanus maioris ecclesie Coloniensis 235, 28.
Walterus de Ekmunda 197, 14. 198, 16. 19. 199, 1. 200, 13. 22. 202, 11. 31. 203, 1. 33. 247, 28. 253, 37. 39 ; filius : Wilhelmus advocatus Egmundensis.
Walterus prepositus curtis Lens, *postea* abbas Egmundensis 34, 25. 35, 35. 37, 33. 79, 27. 29. 80, 10. 81, 38. 85,

27. 31. 86, 2—88, 33. 89, 31. 90, 15. 16. 96, 13. 101, 22. 102, 5. 106, 33. 109, 18. 145, 21. 151, 35. 152, 5. 168, 14. 229, 22. 232, 8. 235, 12.
Walterus prior *Egmundensis* 237, 19. 240, 29. 245, 31. 249, 26.
Walterus dapifer Karoli comitis Flandrię 144, 36.
Walterus filius Symonis de Harlem 245, 36. 249, 30.
Walterus de Ruven 198, 17.
Walterus miles 78, 11.
Walterus 75, 16.
Waltruth uxor Hionis 79, 2.
s. Wandregisilus abbas *Fontanellensis* 113, 25. 114, 13; corpus 114, 30. 116, 20. 21. 32.
Warachnes *onbekende plaats* 74, 5.
Wardingmade *stuk grond bij Zandvoort* 79, 4.
Warmunde, Warmonde *Warmond (Z-H.)* 91, 32; *ecclesia* 255, 11.
Warthere, Werthere *Warder (N-H.)* 80, 6. 8; ecclesia 80, 6.
Wasda, Aewasda forestum *het land van Waes* 67, 15. 121, 21. 216, 24.
Wasnare, Wasner *Wassenaar;* Philippus, Theodericus de —.
Waszo 228, 26.
Weesp zie Wispe.
Wela uxor Isbrandi 78, 3.
Welhem *zie* Walleshem.
Welpus *II* dux Bavarie 67, 13; filia: Iudith.
Werceburgensis episcopus *van Würzburg: Godefridus.*
Werkiinde *Werkhoven;* Volquinus de—.
Wereesce *onder Assendelft* 93, 5.
Werenbold frater Dodonis advocati *Egmundensis* 237, 25.
Werenboldus monachus *Egmundensis* 90, 12. 91, 3; pater: Wigerus.
Weremboldus de Harlem 77, 2. 78, 6. 224, 37.
Werenboldus frater Wlfardi 79, 40; uxor: Reinbolda.
Werenboldus miles 208, 25; filius: Florentius abbas Ekmundensis.
Werenbrecht 79, 2.
s. Werenfridi *socii s. Willibrordi* reliquie 100, 8.
Wermere *Wormer (N-H.)* 75, 13.
Wernerus episcopus Mindensis 170, 20.
Wernerus scultetus 90, 3. 39.
Werthere *zie* Warthere.
Wescelonis filii 90, 33.
West-Abtspolder zie Malinc.
Westbroche, -broke *Westerbroek, gem. Velsen* 87, 32. 35. 88, 9. 16. 19. 23.
Westengheest *onder Assendelft* 93, 16.
Westerbieran, Westerbeiran *onbekende streek* 64, 40. 223, 5.
Westergou comitatus *Westergoo, prov. Friesland* 108, 25.
Westmijzen zie Misne.
Westualia *Westfalen;* Theodericus de—.
Wezer zie Wisera.
Wido Aretinus musicus 130, 14.
Wido *III dux Spoletanus* imperator 124, 2; filius: Lantbertus *II dux.*
Wieringen zie Wiring.

Wig-, Wic-, Wi-,
Wigbertus presbiter 4, 30. 23, 17.
Wibertus, *Clemens III* papa 134, 5. 35.
Wibod 228, 21.
Wicboldus, Wiboldus abbas Egmundensis 91, 14. 15. 109, 22. 168, 22. 169, 14. 183, 28. 236, 23. 237, 18. 37. 238, 12-19.
Wiboldus 81, 10.
Wibrandus 29, 9. 30, 1; fratres: Arnoldus, Eilgerus; consobrini: Garbrandus, Sicke.
Wibrant 64, 25. 27; mater: Adalwar.
Wibrandus medicus 78, 26.
Wibrandus presbiter 228, 9.
Wibrant 228, 24.
Wigerd 228, 20. 27.
Wigerus, Wigherinus pater Werenboldi monachi 90, 12. 91, 2.

Wilbrandi Magni were *onder Assendelft* 93, 11.

W i l h e l m u s, Willelmus, Wilhemmus, Willemmus, Willem.
Wilhelmus, Wilhemmus comes Northmannorum, *I* rex Anglorum 132, 12. 134, 12; filius:
Wilhelmus *II* rex Anglorum 134, 13.
Wilhelmus frater *Heinrici I* ducis *Brabantiae* 194, 34.
Wilhelmus, Willelmus de Ekmunda nobilis vir advocatus Egmundensis

243, 29. 244, 10-21. 247, 27—248, 22. 250, 3—254, 19; pater: Walterus de Ekmunda.
Wilhelmus monachus Egmundensis 240, 29.
Wilhelmus de Ekthorp 240, 15; uxor: Aldwi.
Wilhelmus *Clito* comes Flandrensis, *postea* monachus s. Bertini 144, 37. 145, 7; pater: Rotbertus comes Northmannię; nepos: Baldwinus *VII* comes Flandrię.
Wilhelmus de Forenholta miles 179, 11. 237, 26.
Wilhelmus Guls 88, 20. 24.
Wilhelmus, domnus — de Harlem cognomento Kinbac, Kinnebacke, Maxilla, Timpus, canonicus s. Martini in Traiecto 81, 19. 83, 1. 87, 21. 88, 12. 89, 3. 8.
Willem de Harlem 77, 3.
Wilhelmus, Willelmus *I* comes Hollandensis 110, 2.6. 187, 11. 14. 189, 14—194, 3. 196, 14. 197, 1. 24 — 205, 36. 208, 19. 242, 11-22. 243, 3. 245, 7. 247, 24. 252, 5—254, 23; pater: Florentius *III* comes; frater: Theodericus *VII* comes; soror 202, 6; coniunx: Aleydis.
Wilhelmus miles de familia Theoderici *VI* comitis Hollandie, *postea* monachus *Egmundensis* 80, 22.
Wilhelmus filius Hugonis et Hathewe 87, 39. 42.
Wilhelmus abbas s. Mauricii Mindensis 232, 19.
Wilhelmus Ovo laicus 240, 35.
Wilhelmus *Leo* rex Scotie 182, 34.
Wilhelmus de Sile 94, 3.
Wilhelmus, Willelmus, domnus — de Teilinge 197, 14. 199, 12. 200, 16. 203, 2. 34. 239, 30. 243, 26. 245, 23. 35. 248, 27; cognata: Ada.
Wilhelmus filius Thidrici advocatus monasterii Egmundensis 90, 13. 91, 7.
Wilhelmus, Willemmus episcopus Traiectensis 107, 22. 26. 132, 17. 133, 14.
Wilhelmus *clericus* 234, 2.
Wilhelmus 87, 5; mater: Ymma; fratres: Alnothus, Franco dapifer.
Wilhelmus puer 144, 12.
Wilhelmi terra *onder Assendelft* 93, 6.
Willebold filius Aven Albe ministerialis monasterii Egmundensis 82, 27.
s. Willibrordus archiepiscopus Traiectensis confessor 5, 4. 27. 23, 21. 24, 6. 114, 38. 115, 6. 117, 2; reliquie 100, 7; festum 82, 4. 15.
Willigisus *archiepiscopus Mogontiensis* archicapellanus 219, 6.
Wimnon, Wimnom, Wymnam, Wimna, Wimnen, Wimnem *Wimmenum, gem. Egmond-Binnen* 62, 20. 68, 32. 74, 33. 81, 2. 11. 24. 26. 36. 220, 35. 224, 5; Aldic, Gerardus, Ivo, Ludolfus de —.
Wimnemerwolt, Wymnemmerwalt, Winnemerwolt, Wymnerwolt, Winnerwald locus *het Woud, gem. Bergen* 64, 24. 78, 18. 80, 34. 81, 3. 27. 30.
Wimnorasuetha, Wimnemeresueth, Wymnemersweth terra 222, 10. 243, 19. 247, 29. 250, 13. 252, 31.
Winkel, Overewinkel *Winkel (N-H.)* 74, 7. 184, 15; Fresones de — 191, 31.
s. Winerade virginis reliquie 95, 22. 99, 11. 100, 14. 149, 13.
Winnoxbergen, s. Winnoci monasterium *zie* Berge.
Wirefert *onbekend water* 92, 34.
Wiring *Wieringen;* Fresones de — 184, 40.
Wiringheest *onbekend* 81, 40; Limmo de —.
Wirland zie Vironensis.
s. Wironis confessoris reliquie 101, 20.
Wisenford *onbekend* 79, 19.
Wisera *de Wezer* 184, 5.
Wispe *Weesp* 201, 2.
Witet 228, 26.
Wivin filia Reinwardi homo ecclesie Flardinghe 82, 11.
Wlbodo pater et Wlbodo frater Beververdi cognomento Bernardi 80, 19.
Wlbodo monachus *Egmundensis* 237, 19.
Wlbodo, Wolbodo presbiter, cappellanus 226, 21. 228, 9. 234, 3.
Wolbodenkehem *onder Assendelft* 93, 14.
Wlbrandus de Esknemendelf 78, 39. 79, 23; uxor: Ricswit.
Wlfard 78, 14. 79, 40; frater: Werenboldus; uxor: Aldwi.
Wlfardus probus homo 226, 14.
s. Wlfhelmi abbatis *Brunwilarensis (Brauweiler)* reliquie 104, 28.
s. Wlframnus episcopus *Senonensis*

(Sens) 116, 7. 18; corpus 114, 30. 116, 33.
Vvlfsit, Volcent sanctimonialis 12, 19. 37.
Wlmarus, Vulmarus presbiter s. Bonifacii *Traiectensis* 72, 15. 133, 23.
Vulmarus, Fulmarius presbyter 16, 17. 26.
Wlpertus, Volbertus de Harlem laicus 77, 3. 226, 25.
Wlricus pellifex 87, 18.
Wocgnem, Wognem, Wokgunge *Wognum (N-H.)* 74, 12. 75, 33; ecclesia 75, 24. 255, 27.
Woerden zie Wrthen.
Woert zie Wûrth.
Wolbodo *zie* Wlbodo.
Woldekewerthe, -werde *onbekend* 89, 40. 90, 22.
Woldemarus *I* rex Dacie 173, 14.
Wolt terra *deel van Geestmerambacht* 76, 4. 9.
Wonoboldus abbas Egmondensis 105, 21.
Wormatia civitas *Worms* 119, 1. 4. 124, 6; episcopus : Hildebaldus.
Wormer zie Wermere.
Wrthen castrum *Woerden* 167, 6; ecclesia 194, 30.
Wûrth *de Woert, gem. Naaldwijk (Z-H.)*; Florencius de —.
Würzburg; episcopus : *Godefridus*.

X

Xantum *Xanten (Rheinprov.)* 164, 32; archidiaconus Xanctensis : Bruno.
Xystus zie Sixtus.

Y zie I

Z zie S

Zalt-Bommel zie Bomlo.
Zenki zie Sangewinus.
Zierikzee zie Siricse.
Zijpe zie Sipe.
Zonnemaire zie Sunnimeri.
Zwaben zie Suevi.
Zuentiboldus, Zuendiboldus *rex Francorum orientalium* 123, 33. 124, 6. 12; pater : Arnulfus imperator ; coniunx : Oda.
Zwieten zie Suetan.

GLOSSARIUM

A

acredo fossorum fluctuum 243, 9.
adiutrix presbyteri 62, 25.
advocatia 90, 3. 39. 239, 15. 24. 244, 11. 14. 17. 251, 24. 252 *vlg. passim.*
advocatus 90, 7. 9. 13. 91, 1. 6. 12.
advocatus *eccl. Egm.* 86, 34. 222, 20. 24. 232, 25. 237, 24. 239, 20. 21. 252 *vlg. passim.*
agger 26, 31. 27, 29. 91, 17. 18. 181, 30. 200, 25. 206, 24. 243, 7. 12; — reparandus 85, 13; aggerum inspectio 248, 16.
allodium 233, 20.
alluvio aquarum 243, 14.
ambacht, ambach iudiciaria potestas 65, 9. 223, 9.
ammiraldus 161, 7.
anguille 78, 5.
antiphona Salve regina 207, 32.
anulus et virga 137, 33. 138, 4. 139, 34. 140, 7. 188, 31.
appellacio ad sedem apostolicam 251, 30.
araria, arabilis, aratoria terra 88, 7. 22. 212, 13. 216, 24.
arbitrium comitis 253, 31. 254, 11. 23.
arma clamare 159, 21.
armigeri 167, 12. 198, 33.
audiencia Traiectensis electi 251, 15.
avena, havena 90 *vlg. passim.* 168, 30.

B

balistarii 198, 33.
bannus 169, 13. 16; — abbatis 77, 27; — comitis 233, 22; — *episcopalis* 153, 14; — liber 242, 20; — minor et maior 248, 15.
bargi frumentorum 169, 25.
beneficiarius usus 218, 24.
beneficium 218, 19-32. 239, 24.
bisantii 161, 14. 163, 5.
bractionarii, brascionarii 248, 20. 250, 18.
broke 92, 34.
bullek, bullik piscis marinus 180, 11. 206, 31.
buttink 84, 34.

C

cache, chace abbatis 76, 24. 227, 30.
calix argenteus 73, 10. 83, 16.
campus 87, 8. 10. 88, 14. 16. 89, 24.
candela s. Marie 100, 25.
capellanus 234, 3; — comitis 169, 8. 236, 26. 239, 27. 245, 34; — comitisse 33, 18. 142, 5.
capitulare 69, 27. 221, 18.
cappa 73, 9.
caput mundi Roma 175, 37. 177, 28.
cardinalium compages 6, 19.
caritas fratrum 77, 26. 31. 33. 79, 27. 83, 30. 84, 1. 91, 37. 224, 8. 240, 25.
castellanus Brugburgensis 144, 34; de Leithen 75, 6. 197, 15. 222, 40. 232, 26. 243, 28. 248, 31; *zie ook* comes urbanus.
casula 69, 25. 72, 3. 221, 17.
caudena 3 iugerum 90, 20.
causidicus 222, 16.
census 63, 40. 65, 1. 23. 74, 16. 76, 24. 223, 6. 224, 6. 230, 17.
cerei 83, 28.
chilindrus carceris 48, 1.
chorus 37, 13.

cingulum 69, 26. 221, 18.
ciphus Domini 103, 35.
citacio 84, 27.
cytisus zie scitisus.
cives Alcmarienses 227, 23; de Bokele 249, 13; Bonnenses 164, 39; Colonienses 175, 23; Davantrię 155, 25; Heilgonlenses 225, 27; Mediolanenses 166, 10. 175, 11; Mogunciacenses 167, 28; Traiectenses 155, 24. 36. 166, 27. 31. 181, 29.
coci, coqui 248, 20. 250, 17.
collatio 75, 17.
coloni 19, 34.
comes terre 84, 34. 239, 22.
comes urbanus 17, 26. 151, 24.
commutatio bonorum 85, 3. 8.
concurrentes 168, 21.
condictum 239, 24.
congregatio s. Adalberti 152, 26. 226, 20. 237, 20. 240, 30. 243, 26.
coniuratio ministerialium Traiectensium 166, 20.
conspiratio Fresonum cum Hollandensibus 146, 40. 147, 6; — pagorum Rheno circumiacentium 199, 3.
corona spinea 102, 40.
corporale 103, 26. 28. 104, 10.
cripta turri australi contigua 95, 9.
crucicula 101, 18.
crux 38, 15. 18. 69, 25. 101, 14. 103, 7. 34. 152, 27. 32. 154, 31. 221, 17.
curia abbatis 84, 10. 17.
curmede 248, 20.
curribus res vehende 85, 14.

D

dalmatica 69, 27. 73, 9. 221, 18.
dapifer 80, 30. 87, 4. 144, 35. 179, 12. 237, 27. 242, 13. 243, 29. 248, 28.
decima 76, 6. 92, 11. 16. 225, 31. 227, 27. 230, 1. 233, 7. 243, 21. 23. 245, 11; decime maiores 76, 3; — minute 75, 25.
decimatio 63, 6. 36. 37. 69, 6. 7. 70, 6. 8. 221, 8. 9. 28. 236, 34.
denarii Hollandenses 84, 13.
Deuteronomium 224, 28.
discus Domini 103, 36.
domestici comitis Flandrensis 144, 26.
domus comitum 147, 2; — comitis Bruggis 185, 3; — episcopalis *Coloniae* 174, 26; — episcopalis *Traiecti* 166, 34.
donatio ecclesie Egmundensis 225, 25. 227, 22.
dorsale 72, 21.

E

elemosinarius 89, 1.
elevatio regis 143, 31.
emendare forefactum 84, 13. 24. 31.
emende 248, 14.
emergens terra 243, 20.
epacte 168, 21.
evelganc 85, 24.
exactio 242, 17; — sepulture 249, 14. 21. 25.

F

fabę 169, 20.
falcare, falcatio 80, 27. 87 *passim*. 93 *passim*.
familia 73, 22; — comitis Theoderici 80, 22.
familiares Petronille comitisse 33, 17.
famulus s. Adalberti 88, 3. 26; famuli abbatis 250, 17. 252, 33; famulus proprius comitis 133, 12.
fenaria terra, fenarium pratum 79, 4. 80, 25. 83, 2. 87, 6. 32. 34. 35.
feodalia bona 244, 11.
feodati 248, 19.
feodatarius 250, 11. 251, 4. 34.
feodum 93, 36. 94, 3. 7. 239, 16. 244, 15. 17. 245 *passim*. 247, 29. 248, 3. 251, 26. 252, 37. 253, 12.
fiertala, fiertele, fiertella, fiertel 65, 25. 27. 74, 40. 75, 3. 16. 76, 23. 29. 80, 24. 81, 13. 24. 83, 13. 87, 40. 88 *passim*. 90, 16. 91, 37. 92, 1. 29. 93, 17. 94, 1. 221, 38.
fliet 88, 20.
focus: ad focum 3 uncie 89, 12.
fons subtus sarcofagum s. Adalberti 12, 41. 13, 9.
forefacta 248, 14.
forestum 121, 21. 216, 23. 26. 29.

forum Alkmare 146, 32; — civile 252, 18. 254, 2.
fructuarius usus 218, 22.
fructuum decima 225, 31.
fundus 82, 15. 17.

G

gemarchi 218, 28.
ger 89, 24.
gers, gherse 76, 23. 92, 3. 94, 2.
gest, ghest, geest, ghiestlant 71, 9. 74, 19. 77, 17. 78, 12. 83, 38. 42. 87, 23. 221, 37.
glossarium 69, 28.
gramen 80, 25.
gratia et voluntas abbatis 84, 19. 85, 17.
gribba 76, 18.

H

havena *zie* avena.
hem 93, 4. 10. 23.
hemerke 62, 19. 68, 31.
hydria Domini 100, 24.
historia 68, 23. 221, 14; — vetus novumque testamentum continens 221, 19.
hoba 212, 14. 15. 18. 24.
hod, hoed 74, 8-12. 75, 37—76, 2. 245, 10. 11.
hofstadem, hofstede, hofsteden 80, 28. 86, 31. 89, 34. 92, 18. 22.
hominium 166, 38.
hond 79, 34.
hordeum, ordeum 168, 32. 205, 8. 245, 11.
huerware 84, 19.
huslada 218, 33.

I, Y

ydria Domini 100, 24.
ignis: uncie ad ignem constitute 88, 38.
imago dominica, Salvatoris 118, 27. 155, 2. 4.
impositio, iniectio manuum 251, 28. 252, 1. 254, 1.
indulgentia 98, 9. 13. 15. 207, 29. 37. 208, 5.
infirmorum domus 88, 36; — servitor 156, 16; — fratrum usus 240, 18.
inthronizare Aquisgrani 189, 10.
invadiare 92, 20.
investitura ecclesiastica 137, 36. 37. 138, 23. 139, 25. 34. 140, 7. 155, 23. 33. 164, 28; — pape 173, 22. 177, 21.
iudei, iudeus 121, 27. 149, 28—150, 30. 158, 41—160, 9. 15.
iurare s. Adalberto 80, 12.
iurisdictio 250, 13. 252, 31.

L

lancea Domini 103, 35.
lapis super quem effusus est sanguis Christi 104, 3.
leghersted 75, 28-30.
legislator 64, 23.
lene 245, 12.
levita Christi Adalbertus 21, 3. 96, 21.
liber bannus 242, 20.
libri iussu Stephani abbatis descripti 27, 10.
lignum Domini 99, 25. 100, 22. 101, 15. 22. 103, 35.
linteamina altaris 83, 17.
livethuch = usufructuum 245, 16.
luminaria ecclesie 29, 33. 79, 23. 83, 10. 89, 1. 18. 102, 11. 224, 9.

M

magister phisicus 245, 9.
mala in turribus templi Colonie 174, 31.
mancipare 216, 32. 243, 15.
mancipia 64, 33. 212, 19. 214, 25. 233, 7. 237, 1.
mangones 167, 19.
manipulus 74, 4. 32; — vigesimus 227, 30.
mansa, mansus 61—64. 65, 28. 68—71. 74. 75. 83, 10. 12. 88. 89, 34. 40. 90—92. 212, 16. 17. 18. 220—223. 233, 20; mansus prati 88, 8. 22.
mansionarii 84, 16. 250, 16. 21. 252, 32.
marsupium aureum 103, 4.
mater ecclesia 233, 34. 255 *passim*.
math 240, 23. 25.
medicinalis liber 221, 14.
medicus 78, 26. 158, 25. 177, 37. 239, 28.
mensa Domini 103, 35.

merghen *zie* morghen.
metropolis Germanię Colonia 171, 1.
militaris et pedestris exercitus, milites et pedites 178, 27. 194, 35. 195, 18. 201, 25. 204, 21.
ministeriales 84. 85. 147, 25. 196, 11. 205, 14. 232, 27. 248, 17. 19. 250. 251 *passim*. 252, 32; — regni 171, 9; — Mogunciacensis ecclesię 167, 28; — Traiectensis ecclesie 155, 24. 166, 20. 28. 31. 189, 15. 193, 29; — comitum de Arnsberch 171, 12. 14.
ministerium 64, 34. 222, 21; — officii 37, 2.
ministri 180, 34; — s. Adalberti 243, 18; — curię 139, 10.
missale 69, 27. 221, 18.
molendina 212, 21.
monachi sacerdotes 251, 10.
monarchia principatus 51, 9.
monetarius 83, 38.
monile 73, 11.
morghen, merghen 80, 10. 11. 89. 90 *passim*.

N

nobiles, nobiliores Hollandię, terre 239, 17. 253, 26. 28. 31. 35. 254, 15.
nona 63, 4. 221, 5.
notarii curie Hollandensis 248, 34.
novalia 243, 20.
nuntius abbatis 248, 5. 9. 11. 251, 39. 252, 5.

O

officiales 62, 30.
officii cuiusque homines 155, 26. 167, 19.
omnium sanctorum sollempnitas 130, 7.
ordeum *zie* hordeum.
ostrum 91, 23.
ova 79, 33.

P

pactionarii 245, 22.
pactum 249, 20; — constitutum 76, 7.
pagus Mempsicus 135, 33. 136, 14; — Texla 218, 31; pagi circumiacentes Okkstorp et Alsmar 198, 26; — circumiacentes Rheno 199, 3. 200, 17.
palla altaris 103, 29.
pallia preciosa 71, 2; — serica 163, 22. 174, 32.
pallium s. Adalberti 12, 42. 13, 12. 19, 1. 3; s. Marie 98, 28.
palma Domini 100, 23.
pandinc 84, 29. 85, 16. 17.
passionale 69, 27.
patria 146, 30. 148, 18. 153, 38. 171, 32. 173, 36. 174, 2. 175, 18. 204, 13. 226, 26. 228, 29.
pauperum vestes 84, 1; — victus 89, 9.
pedisseque comitisse 190, 17.
pellifex 87, 18.
pensio que buttink dicitur 84, 33. 85, 1.
persona de Flardinge 248, 34.
phisicus 245, 10.
piper 81, 8.
piscatio 63, 2. 69, 4. 85, 36. 212, 21. 221, 8.
pisę 169, 20.
pistores 248, 20. 250, 17.
placitum a terra Wimnorasuetha usque in Herem 222, 12. 16. 248, 5.
polre 79, 35.
pons lapideus supra Renum 119, 26. 174, 37.
pontificatus summus = *archiepiscopatus* 5, 10.
prefectura 68, 3. 70, 21.
prelati laici ecclesie Egmundensis 33, 28. 142, 18.
presepe, presepium Domini 98, 25. 100, 23. 103, 19. 36. 104, 14.
preses 47, 13. 48, 7. 13. 49, 1. 9. 106, 30. 109, 10.
presul summus = *archiepiscopus* 21, 27.
pretor urbanus 18, 37.
primores terre 196, 20.
princeps = *comes* 143, 21. 144, 32. 196, 27. 197, 16. 30. 198, 5. 11. 202, 29. 203, 6.
principatus = *comitatus* 198, 7.
principes terre 195, 37. 196, 7. 197, 7. 236, 29. 239, 17; Flandrię 132, 20.
procurator ecclesie Traiectensis 207, 12.
psalterium tripartitum 69, 28.
pulli equarum et vaccarum 225, 33. 227, 28.

R

regalia 138, 8. 12. 139, 3. 140, 12.

regnum = *comitatus* 133, 18. 144, 25. 201, 23.
rivisk piscis marinus 206, 31.

S

sacramento confirmare 226, 15. 228, 6.
sagittarii Flandrenses 167, 7. 179, 34.
sanguis Domini 103, 26. 29.
scabellum Domini 99, 23.
scapula cuiusdam virginis 104, 30.
scitisus = *cytisus*? 149, 21.
scrinium s. Adalberti 36, 6. 73, 11. 76, 36; — argenteum 69, 29. 100, 22. 221, 20; — aureum 101, 10; — super altare s. Marie 103, 20; super altare s. Stephani 104, 1.
scriptura 73, 24.
scrutum 74, 17. 87, 37.
scultetus 84, 37. 89, 37. 90, 4. 7. 19. 40. 91, 12. 248, 6; *zie ook*: subtetus.
secare pratum 64, 8.
secta 48, 14.
semifiertela 88, 7.
semilibra 74, 3. 4.
seminaria terra 93, 17.
sepulcrum Domini 100, 23. 101, 15. 103, 5. 11.
sepultura 75, 35. 225, 27. 227, 24. 249, 14. 21. 25.
servientes abbatis 248, 20.
siclus 62, 16. 32.
siligo 140, 35. 245, 10.
slick terra noviter emergens 243, 22.
solidarii, solidus 160, 19. 199, 26.
spectabilis genere 48, 15.
spolia ministerialium 251, 5.
spongia Domini 98, 26. 103, 25.
statutum pro sepultura 225, 27. 227, 24.
stola 69, 26. 221, 17.
subtetus 164, 39. 183, 22; *zie ook* scultetus.
subtile 69, 27. 221, 18.
sudarium Domini 98, 27.

T

tabula depicta 36, 8. 18. 22. 26; — altaris 221, 12.
talentum 200, 1. 202, 4. 205, 17.
tapecium 72, 3.
tartarea dampnatio 114, 11.
telonearea exactio 233, 27.
telonearius 234, 6. 235, 36.
teloneum 222, 14; — in dedicatione ecclesie 247, 30. 34; — in Alcmere 64, 33. 69, 7. 74, 17. 220, 38. 238, 13. 15. 247, 31. 34; — in Andrinachia, Nuxia et Colonia 235, 8; — Gerflit 193, 4.
textus 68, 23; — aureus 103, 30; — euuangeliorum 221, 13.
tribunal presidis 47, 13; pro tribunali sedere 250, 20. 252, 16. 20. 27.
triticum 90, 26. 27. 29. 42. 91, 9. 168, 33.
tunica Domini 102, 39.
turris episcopalis 166, 25. 28. 35. 167, 17.
turve bitumen 144, 6.

V

vaccarum duarum pratum 79, 36.
vene, venne 81, 1. 200, 31.
vestes pauperum 84, 1.
vestimenta sacerdotalia 83, 17; vestimentum s. Marie 99, 26. 100, 25. 103, 21.
vigesimus manipulus 227, 30.
villicus abbatis, ecclesie 85, 17. 22. 28 35. 85, 13.
virga 79, 5. 87, 35. 88, 17-19. 92, 34. 37. 39; *zie ook* anulus et virga.
vitulus 75, 26-35.
volchere, volgare, volgeren 75, 7. 81, 18. 89, 25. 92, 36-39. 41. 93, 7. 11. 12.

W

were 92, 2.

De leden van het Historisch Genootschap, die in het jaar 1933 in het bezit gekomen zijn van de *Fontes Egmundenses*, ontvangen hierbij, ter aanvulling van de bij die uitgave gevoegde twee facsimile's van blz. 150^{v} (154) en 151 (155) van Codex Cotton. Tiberius C. XI uit het Britsch Museum, er nog een van blz. 149^{v} (153^{v}) van hetzelfde handschrift. Aangezien de beide reeds eerder ontvangen facsimile's genummerd waren 1 en 2 en het thans toegezondene er een is van een voorafgaande bladzijde, heeft dit laatste geen nummer ontvangen.

Tevens ontvangen de bovenbedoelde leden hierbij eene verklaring van het gebruik van letters en teekens in de *Fontes Egmundenses*, zooals die in de inleiding op de handuitgave dier publicatie voorkomt.

VERKLARING VAN HET GEBRUIK VAN LETTERS EN TEEKENS IN DE FONTES EGMUNDENSES

Over de inrichting der uitgave van de Fontes Egmundenses deelen wij het volgende mede.

Met kleine letters is datgene gedrukt, wat ontleend is aan een bekende bron, en wel alleen wat letterlijk in deze bron voorkomt.

Gecursiveerd zijn plaatsen uit de Vulgata en uit Latijnsche dichters, aanhalingen dus, die de schrijver uit zijn geheugen geput heeft.

Tusschen ( ) is geplaatst, wat in den tekst door ons aangevuld is, omdat het in het handschrift niet meer leesbaar of bij vergissing weggelaten is.

Tusschen < > zijn latere toevoegsels gezet, voorzoover deze niet slechts in een noot als zoodanig gekenmerkt zijn.

Aan den rand zijn de bronnen opgegeven, waaruit het in den tekst klein of cursief gedrukte afkomstig is. Meer volledig zijn de titels dezer bronnen met opgave der gebruikte edities in de inleiding te vinden. Met ‚cf.' of ‚vgl.' is aan den rand verwezen naar teksten, die slechts in aanmerking komen voor de reconstructie van een niet rechtstreeks overgeleverde bron.

Aan den rand vindt men verder in eenige gevallen het begin van een nieuwe bladzijde van het handschrift opgegeven, alsmede eenige tijdsopgaven in moderne dateering omgezet.

In de noten en in de indices is alles gecursiveerd, wat van ons afkomstig is.

O. O.

regi in impatorē coronato · Post hec̄ eugēn tradidit ei papa aurē
altaris Apl̄oꝝ Petri · & Pauli in oculis omīm principū hoc p̄uilegiū
de in[illegible]ra episcopatuū uel abbatiarū · tā p̄ anulū quā p̄ virgā ·
P. epc̄ seruus seruoꝝ dei karissimo in xp̄o filio · H · theutonicoꝝ regi ·
& p̄ dī omīpotentis gr̄am romanoꝝ imp̄atori augusto · salutē & ap̄li
cam benedictionē · Regnū urm sc̄e romane ecc̄le cohercere dispositio
diuina constituit · Predecessores uri probitatis & prudentie amplioris
gr̄a romane urbis coronā & imp̄iū obtinuisse sunt · Ad cui⁹ uidelicet
corone & imp̄ii dignitatē tuā quoq; p̄sonā fili karissime H p̄ris ministe
rii sacerdotii maiestas diuina p̄duxit · Illā g dignitatis p̄rogatiuā
quā p̄decessoris nri uris p̄decessoribꝰ catholicis imp̄atoribꝰ obtulerit ·
& p̄uilegioꝝ paginis confirmauerit · nos qq; dilectioni tue concedim⁹ · & p̄
sentis p̄uilegii pagina confirmam⁹ · ut regni tui epi⁹ ut abbatib⁹ libere
p̄ter violentiā & symoniā electi · inuestituraā uirge & anuli conferas ·
Post inuestitutionē uī canonice consecrationē accipiant ab epo ad quem
pertinuerit · Si quis aut a clero & pplo p̄ter tuū assensū electꝰ fuerit nisi
ab te inuestiat · a nemine consecret · Sane epi & archiepi libertatē habeant
ante inuestituraꝝ epos ut abbates canonice consecrandi · Predecessores eni
uri ecc̄las regni sui tantis regaliū suoꝝ beneficiis ampliauerit · ut regnū
episcoporꝝ ut abbatū maxime p̄sidis oporteat communire · & populares
dissensiones que in electionib⁹ sepe oriuntur · regali oporteat maiestate
cōpesci · Quā obrē prudentie & potestatis tue cura debet sollicitus
immunem ut romane ecc̄le magnitudo · & ceteraꝝ salus prestante
dño beneficiis tuis & seruitiis obseruet · Si qua g ecc̄lesiastica secularis
ue p̄sona hanc nre concessionis paginā sciens contra eā temerario
ausu uenire tentauerit · anathematis uinculo nisi resipuerit
innodet · honorisq; ac dignitatis sue periculū patiat · Obseruan
tes aut misericordia diuina custodiat · & p̄sonā potestatēq; tuā ad
honorē tuū felicit imp̄are concedat · ℣ Confirmatio pacis inter
ap̄licū & imp̄atorē dū in celebratione misse tradere ei corp⁹ & san
guinē dñi nri ihu xp̄i · Dīc imp̄ator: hoc corp⁹ dñi natū ex maria
virgine · passū in cruce p nobis sic sca & catholica tenet ecc̄la

FONTES EGMUNDENSES.
Facs.: Codex Cotton. Tiberius C. XI, bl. 149ᵛ (153ᵛ).

dam⁹ ubi in ꝯfirmatione uere pac⁹ & concordie inter me & te.
Datum ē idib⁹ aplis mdlxxxvii. Anno ō. cxii. Burchard⁹ epc
ratisbonensis &. Anno ō. cxiii. In ekmunda dedicare ſt basilice
ſce di genitris ꝙarie. iii. non nouēb. a. s. Adalberi ubi sepult⁹ fuit
iii. nonꝝ nouēb. a Geroldo epo. Anno ō. cxiiii. Anno ō. cxv.
Anno ō. cxvi. Anno. ō. cxvii. ocense ianuario. iii. nonꝝ ipsius
in aliquib⁹ locis terre motus accidit. adeo ut quarundā ur
bium partes cū ecclesiis subruisse dicat. Anno. ō. cxviii
Paschalis papa mort. Johes succedit qui se Gelasium nominauit.
Anno. ō. cxviii. Johs papa mort. kalixt⁹ succedit. Anno. ō. cxx
Alard⁹ abbas ekmundensis xkl. ꝙar. o. Balduuin⁹ comes flandrie
Rotbti inuictus & clemētie filius monach⁹ effect⁹ mort. Cui suc
cessit karol⁹ consobrinus ei⁹ scilicet amite illi⁹ Athele. que susce
pit de kanuto rege datie. Anno. ō. cxxi florentⁱ⁹ crassus comes
filius
fili⁹ theoderici qnti vi nonꝝ martii. obiit. Petronilla ū relicta
ei⁹ uxor. tres habens filios pusillos. theodericū. florentiū. Simonē. co
mitatū strenue regebat. Sꝙa muliebris sexus facilis ad circū
ueniendū & circūuenta a quib⁹dā potentib⁹ familiaribus suis & ut
capellanū suū nomine Ascelinū a frib⁹ ekmundensib⁹ monachum
susceperit impetraret. ut illo statim albe constituto ipsa de substantia
ecclie. suo cōmodo & uoluntati liberius consuleret. & effectū igit
habuit suggestio puerso. & homo simplicis nature & ignarus pe
nitus monachici ordinis. nomine tantū abbas ꝓstitut⁹. ceterū res
ecclie ī potestatē deuenerunt man⁹ aliene. & erat uidere miseriā. filii
penuriā patientib⁹ extraneis de mā depssione gl'antib⁹. Preterea
respectu magis auaricie. quā timoris dñi. suggesserūt committere
ut destrueret uet⁹ templū. quasi indecens & nimis an[illegible] gustū
factum ē & ꝓtes constituti & laici ꝓlati ecclie. lupi magis quā
pastores. scilicet Folpt⁹ alb⁹. Wilgerⁱ⁹ & Stephan⁹. Qui occasionē
nacti. clandestine pdationis. sub specie consulendi pdam⁹ de mā
peculio exercebant. domūq; di paulatim exhaurientes. hominesq;
ecclie. sue dnium subruentes. domos suas pecunia impleuerūt.

FONTES EGMUNDENSES.

Facs. 1: Codex Cotton. Tiberius C. XI, bl. 150 (154).

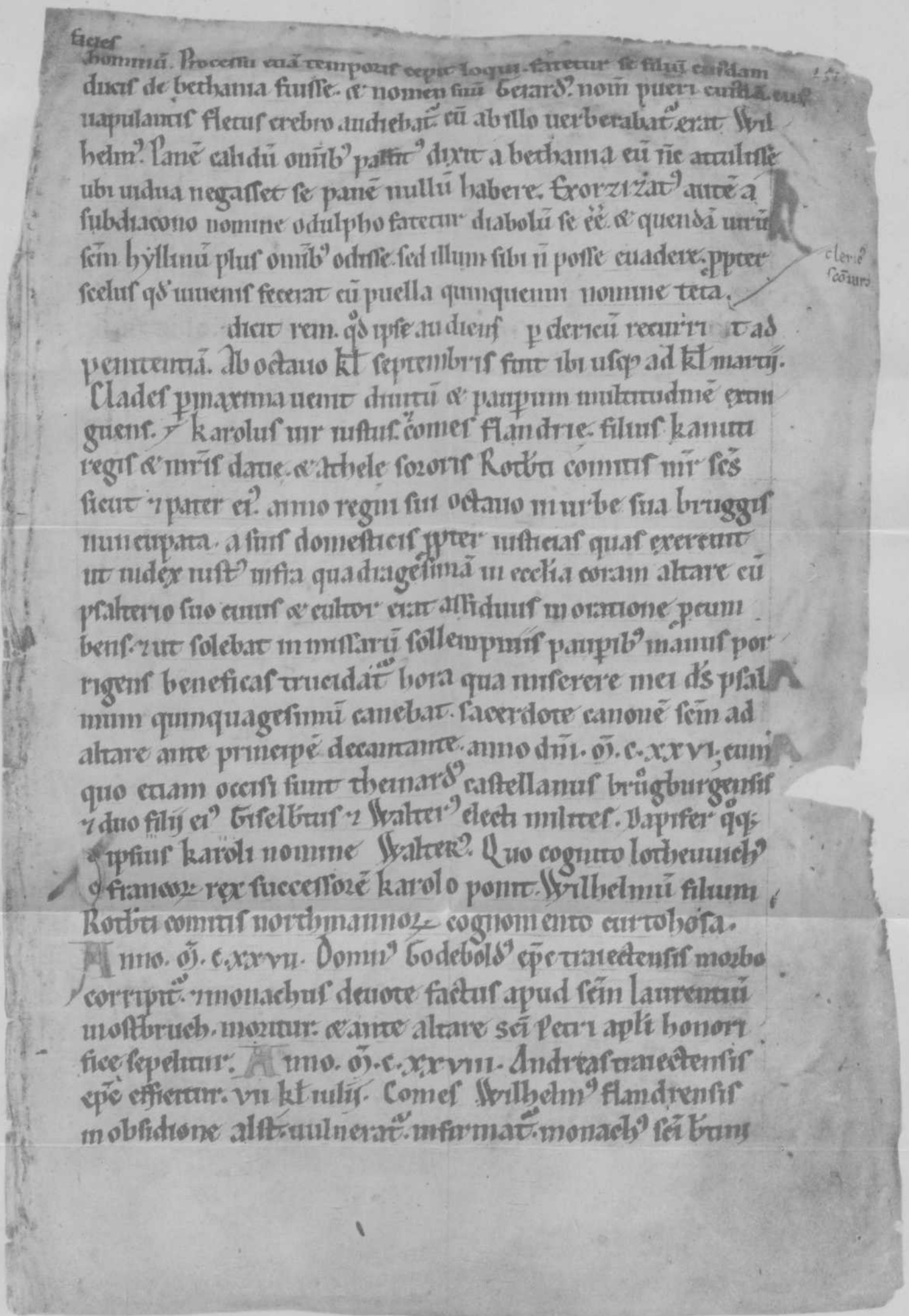

FONTES EGMUNDENSES.

Facs. 2: Codex Cotton. Tiberius C. XI, bl. 151 (155).